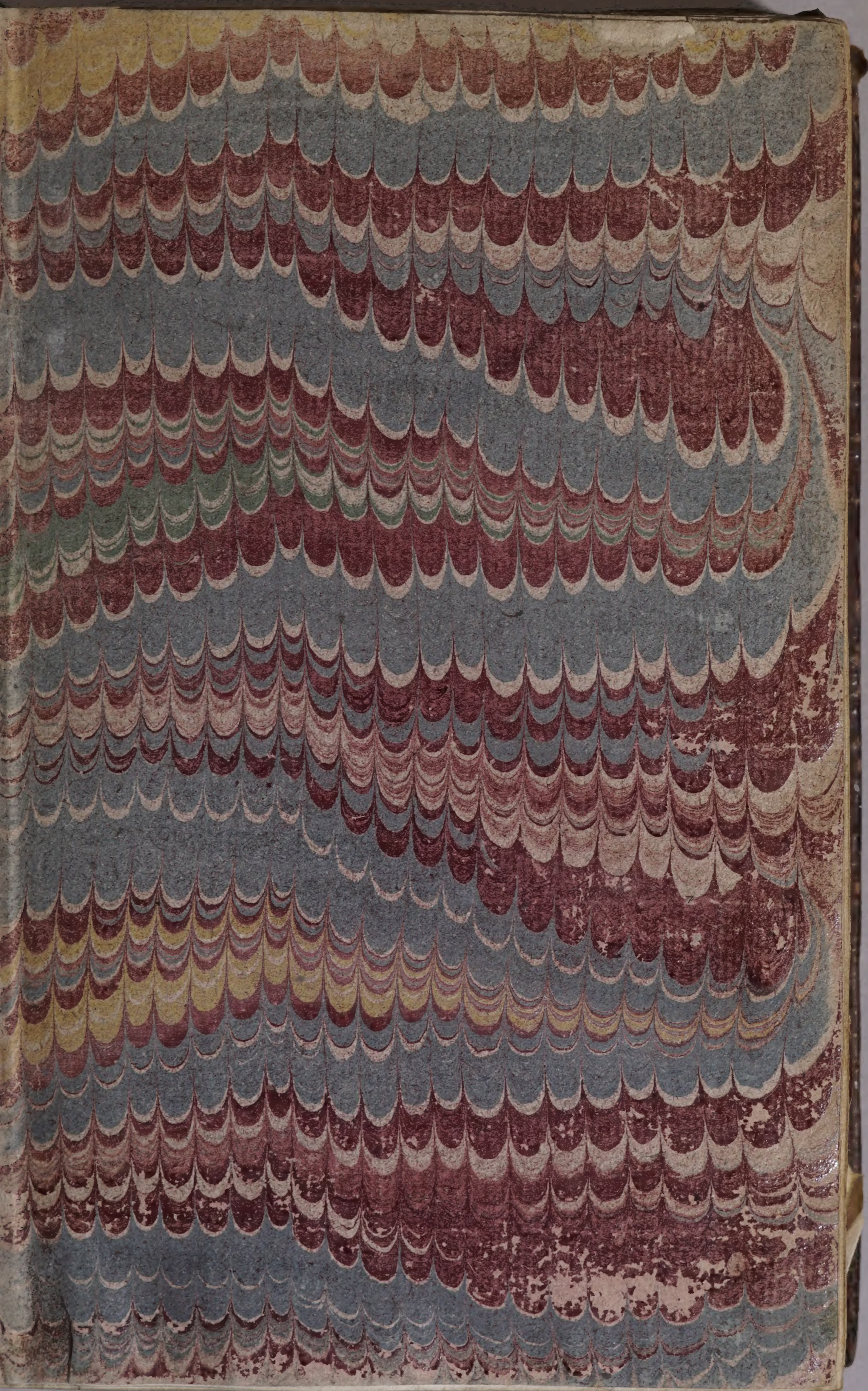

EX LIBRIS
W.A. van der HIDDE

TEGENWOORDIGE STAAT VAN SPANJE EN PORTUGAL.

Te AMSTERDAM by ISAAK TIRION, 1759.

HEDENDAAGSCHE HISTORIE OF TEGENWOORDIGE STAAT VAN SPANJE EN PORTUGAL.

Behelzende

Eene Befchryving van de Gelegenheid dier Ryken, van derzelver Kuften, Havens, Rivieren en Gebergten; Kort Begrip der Hiftorie. Van den Godsdienft en Inquifitie; van de Koningen, derzelver Familie en de Hooge Amptenaaren; den Adel; de Staats Regeering. Van de Inkomften; het Geld, de Gewigten en Maaten; den Koophandel en Manufaktuuren; Vaart op de Ooft- en Weftindien; de Natuurlyke Hiftorie, enz. Als ook een naauwkeurige Befchryving van alle de byzondere Landfchappen, Steden, Koninglyke Paleizen, enz.

Met Landkaarten en Plaaten verfierd.

TE AMSTERDAM,
By ISAAK TIRION, 1759.
Met Privilegie.

INHOUD DER HOOFDSTUKKEN.

TEGENWOORDIGE STAAT VAN SPANJE.

Fa-

I N H O U D.

TEGENWOORDIGE STAAT VAN PORTUGAL.

van

Lyſt der PLAATEN tot de Beſchryving van SPANJE en PORTUGAL behoorende.

RPJCB

Nieuwe Kaart
van
Spanje
en
Portugal
te Amsterdam
by Isaak Tirion.
Biscaaysche Kust
De Portugaalsche Kust
Golf van Lyon
De Middelandsche Zee
Straat van Gibraltar
T' Ryk van Fez
Barbarie
T' Ryk van Algiers
Fransche of Zeemylen van 20 in een Graad of Uuren gaans.
Duitsche Mylen van 15 in een Graad
Spaansche Mylen van 17½ in een Graad

TEGENWOORDIGE STAAT
VAN
SPANJE.

I. HOOFDSTUK.

Van de Gelegenheid, gedaante en grootte; Naamsreden; Verdeeling; Gebergten; Rivieren; Kusten; Kaapen en Zeehavens van dit Ryk.

SPANJE, 't welk met Portugal den Zuidweſtelyken hoek van Europa uitmaakt, is aan de Noordzyde maar voor een gedeelte aan Frankryk gehegt door middel van de Pyreneeſche Bergen, die tegenwoordig de Grensſcheiding van deeze twee magtige Koningryken zyn: voor 't overige wordt het aan alle zyden door de Zee beſpoeld. Den Oceaan of Spaanſche Zee heeft het ten Weſten, de Middellandſche Zee ten Ooſten, den Golf van Biskaije ten Noorden en ten Zuiden de Straat van Gibraltar, met deszelfs aanpaalende Zeeboezems, waar door het van Afrika afgeſcheiden wordt. De gedaante, van deezen uithoek van ons Wereldsdeel, is eer vierkant dan driehoekig, gelyk ſommige oude Aardryksbeſchryvers gewild hebben. *Srabo* vergelykt ze by een Oſſenhuid, op den grond geſpreid zynde. De grootſte uitgeſtrektheid, aan de Noordzyde, mag men ſtellen op tweehonderd, aan deZuidzyde op honderd en twintig, en overdwars, van 't Noorden naar 't Zuiden, op honderd

Gelegenheid.

derd

GELEGENHEID, ENZ.

derd en vyftig Uuren gaans. Men rekent, den geheelen Omtrek van dit Ryk, op omtrent zeshonderd Spaansche Mylen, of, volgens anderen, op agttienhonderd en tagtig Italiaansche Mylen, waar van 'er drie in een Uur gaans zyn.

Naamsreden.

Oudtyds was dit Gewest bekend by de naamen van *Iberia* en *Hesperia*, welker oorsprong veeleer van deszelfs legging ten opzigt van Griekenland, dan van twee Koningen, welker Historie voor fabelagtig gehouden wordt, mag afgeleid worden. De tegenwoordige naam, *Hispania*, of *Espanna*, gelyk de Spaanschen het uitdrukken, by verkorting *Spania* of *Spanje*; beweert de Taalkundige Heer *Bochart* afkomstig te zyn van de Konynen, die in de Taal der Feniciers *Sepana* genoemd werden. Dit gevoelen is niet onwaarschynlyk, dewyl dat Gedierte, hoe onmagtig ook, weleer een der grootste Landplaagen van Spanje was; niet alleen door 't vernielen van Moeskruiden, Veld- en Boomvrugten, maar ook door 't graaven hunner holen in de Aarde; zodanig dat, voor den tyd van Keizer Augustus, naar men wil, een geheele Stad daar door geruineerd is geweest. Ook worden 'er Penningen gevonden van Keizer Adrianus, op welken de Konyn het Zinnebeeld is van Spanje.

Verdeeling.

De Romeinen verdeelden dit Gewest eerst, alleenlyk, in het *Citerior* of Naaste en *Ulterior* of Verstgelegen Spanje, ten opzigte van de Rivier *Iberus*, die de Scheiding der Heerschappyën van Rome en Karthago was. Naderhand, hetzelve geheel overmeesterd hebbende, maakten zy 'er een Verdeeling in, van drie groote Landschappen; waar van het eerste *Hispa-*

pania Tarraconensis, het tweede *Bœtica* en het derde *Lusitania*, zynde het hedendaagsche Portugal, genoemd werdt. De volgende Staatsverwisselingen van dit Gewest, hebben eene geheel andere Verdeeling in trein gebragt: zo dat hetzelve, buiten Portugal, 't welk thans, als een byzonder Koningryk, op zig zelf moet beschreeven worden; hedendaags in veertien Provinciën is verdeeld. Vier derzelven leggen in 't Noordelyk deel, naamelyk *Navarre*, *Biskaije*, *Asturie* en *Gallicie*; drie in 't Zuidelyk deel, te weeten, *Andalusie*, *Granada* en *Murcia*; drie ten Oosten, als *Valence*, *Arragon* en *Katalonie*; vier in 't midden des Lands, naamelyk *Leon*, *Oud* en *Nieuw Kastilie* en *Estremadura*. Alle deeze Provinciën voeren nog den naam van *Ryken*, als te vooren door haar eigen Vorsten beheerscht zynde geweest, uitgenomen Katalonie, dat slegts den tytel van Prinsdom of Graafschap heeft. Men zou de *Baleärische Eilanden*, die voortyds ook een Koningryk hebben uitgemaakt, als de vyftiende Provincie van Spanje kunnen aanmerken.

GELEGENHEID, ENZ.

De Pyreneên, die zig van de Middellandsche Zee tot aan den Oceaan, ter langte van omtrent honderd Uuren gaans, uitstrekken, zyn het vermaardste Gebergte van dit Gewest. Vier Provinciën van dit Ryk, Katalonie, Arragon, Navarre en Biskaije, paalen daar aan. Op sommige plaatsen beslaan zy eene breedte van wel dertig of veertig Uuren gaans, verdeelende zig, naar den kant van de Middellandsche Zee, in twee takken, waar tusschen de Fransche Provincie, Rousfillon, begreepen is. Den Noordelykften tak, die tot Frankryk behoort, noemt

Pyreneesch Gebergte.

GELEGENHEID, ENZ. men de *Anti-Pyreneên*, den anderen, die Katalonie van Rousfillon fcheidt, *Col de Pertuis* of *Pertus*; fchoon dit woord eigentlyk ziet op eene enge Paffagie, thans door de Franfche Vefting *Bellegarde* geflooten *. Meer deelen van dit Gebergte voeren, om die reden, ook den naam van *Col.* Tuffchen Gascogne en Arragon is de berugte *Pic de Midi*, die boven de anderen uitfteekt als een Suikerbrood op een tafel, en ontzaglyk hoog moet zyn: want dit geheele Gebergte is ongemeen fteil en digt geflooten, laatende naauwlyks vyf enge doorgangen over, om uit Frankryk in Spanje te komen, die men niet dan te voet of op Muilezels, welken 't klauteren gewoon zyn, doorreizen kan.

* Zie de *Befchr. v. Frankr.* 't II. D. bl. 628.

Andere Bergen. De ouden hebben zig verbeeld, dat de Pyreneên zig door geheel Spanje tot aan den Oceaan uitftrekten, en niet zonder reden, alzo de overige Gebergten van dit Ryk flegts takken van dezelven zyn. Onder deeze munt uit *Sierra d'Occa*, eertyds genaamd de Berg *Idubeda*, welke van de Pyreneên Zuidwaards tot naby Tortofa aan de Middellandfche Zee, en van daar Weftwaards, door Arragon, Kastilie, Leon en Gallicie, tot aan Kaap Finifterre voortloopt. Dit Gebergte geeft een tak van zig, genaamd *Orospeda*, die, allengs hooger wordende, naby de oorfprongen van de Taag den naam aanneemt van *Sierra Molina*, en Zuidwaards gaande *Sierra d'Alcaraz* genoemd wordt. Het keert zig weder Zuidweftelyk, en, dwars door Granada loopende, eindigt het aan de Straat van Gibraltar, alwaar de Berg *Calpé* is, tegen over den Berg *Abila* in Afrika, die met hun beiden de vermaarde *Kolommen van Herkules* uitmaaken.

Span-

Spanje wordt, zo men rekent, van honderd en vyftig Rivieren befproeid, over welken men wil dat zeven honderd Bruggen leggen, waar van eenigen door hun ouderwetfch maakzel, anderen door hunne pragtigheid, merkwaardig zyn. Zes deezer Rivieren verdienen by uitftekendheid dien naam, om dat de overigen ongelyk kleiner zyn: naamelyk de *Ebro*, *Tajo* en *Guadalquavir*, die nog grooter, ten minfte van ouds vermaarder zyn, dan de drie anderen, de *Guadiana*, *Douro* en *Minho*. GELEGENHEID, ENZ. Rivieren.

De Rivier Ebro, in 't Latyn *Iberus*, zynde weleer de fcheiding der twee deelen van Spanje geweeft, ontfpringt in de Bergen op de Grenzen van Afturie, uit twee Bronnen, waar van de voornaamfte by een Vlek legt, dat daar van den naam van *Fontibre* draagt. Haar loop is byna lynregt Zuidooftwaards, ter langte van tagtig Uuren gaans, waar na zy, zig omkrommende, een weinig beneden Tortofa in de Middellandfche Zee valt. Zy ftroomt langs Oud Kaftilie, Biskaije en Navarre, midden door Arragon heen, tot in Katalonie, en ontvangt, uit die Provinciën, meer dan dertig kleine Rivieren. Het is byna de eenigfte vaarbaare Rivier in Spanje, geevende zelfs ook de Ingezetenen weinig nut, wegens de groote fnelheid van haaren ftroom, welke maakt, dat men 'er met groote Vaartuigen niet hooger tegen op kan komen, dan tot aan Tortofa. Haar Water, dat, zo men wil, nog diep in Zee zyne zoetheid behoudt, is zeer goed om te drinken, en wordt zo heilzaam geagt, dat men het in Tonnen laadt en naar de andere Provinciën vervoert. In 't waffchen maakt *Ebro.*

GELEGENHEID, ENZ.

het de handen blank, het vel zagt, en geeft een frisſche koleur aan het gelaat.

Rivier *Tajo* of de Taag.

De Tajo, *Tagus* of Taag, is de grootſte en aanmerkelykſte der Rivieren van dit Gewest; hoewel meeſt ten opzigt van Portugal: weshalve de Portugeezen haar noemen den *Koning der Rivieren.* Zy heeft haaren oorſprong in Nieuw Kaſtilie, aan de Grenzen van Arragon, en ſtroomt verder door geheel, zo Spaanſch als Portugeeſch, Eſtremadura, ter langte van ruim honderd en twintig Uuren gaans. De Muuren van Toledo worden 'er door beſpoeld en de Rivier, aan welke Madrit legt, ontlaſt zig in deeze. Oudtyds was de Taag vermaard wegens het Goud, dat met haar Zand medegeſleept werdt, waar van men verzekert, dat de Kroon en Scepter der Koningen van Portugal gemaakt zyn.

Voorſtel, om de Taag vaarbaar te maaken, verworpen.

Deeze Rivier zou vaarbaar zyn, indien de noodige koſten werden aangewend, om de boorden, die men nu op verſcheide plaatſen, wegens de Rotſen, niet gebruiken kan, te verbeteren en met dyken te voorzien. Eenige Nederlanders booden aan, zulks op eigen koſten te doen, onder de Regeering van Karel den II., mids dat zy, geduurende zeker getal van Jaaren, de voordeelen genieten mogten van de Tollen, welken gelegd zouden worden op de Goederen, die, door dit middel, van Lisbon naar Madrit opwaards konden worden gevoerd. Dit Voorſtel werdt, inderdaad, in aanmerking genomen, doch, na veele overweegingen, verwierp de Raad hetzelve, op eenen grondſlag, niet minder vreemd dan belaghelyk. „ Indien „ God gewild had (zeid' men), dat deeze Ri- „ vieren vaarbaar waren, dan zou 'er de hulp

„ van

„ van Menschen niet toe vereischt worden; Gelegenheid, enz.
„ dewyl een enkel, *het zy zo*, uit Zynen
„ mond gaande, daar toe genoegzaam ware
„ geweest. Dit niet geschied zynde, zou men
„ zig aankanten tegen de schikking der Voor-
„ zienigheid, met te willen volmaaken, 't ge-
„ ne dezelve, om redenen, God alleen be-
„ kend, onvoltooid gelaten heeft." Egter schynt het gemelde Ontwerp, onlangs, weder in bedenking te zyn genomen; alzo men in 't jaar 1756 sprak, van eene Maatschappy tot dat einde op te regten.

De Rivier *Guadalquavir.* De Guadalquavir, by de Ouden genaamd *Bœtis* en *Tartessus*, by de Mooren *Vadalcabir*, 't welk in 't Arabisch eene groote Rivier betekent; heeft van dit laatste, by verbastering, haaren tegenwoordigen naam. Zy behoort alleen tot het Zuidelyk deel van Spanje, en wel meest tot het Ryk van Andalusie, aan welks Oostelyke Grenzen zy uit dat gedeelte van 't Gebergte *Orospeda*, 't welk hedendaags *Sierra Segura* genoemd wordt, ontspringt. Westwaards stroomende, ter langte van tagtig Uuren gaans, valt zy beneden Sevilie in den Oceaan, hebbende aldaar omtrent eene Myl breedte. Tot aan de gemelde Stad kan zy met redelyke groote Schepen, en hooger op, tot aan Cordua, met kleine Vaartuigen gebruikt worden, doch verder niet. De Vloed der Zee wordt 'er in bemerkt, tot aan eenige Eilandjes, beneden Sevilie. Haar Water, zegt men, heeft de wonderbaare eigenschap, van de Wolle der Schaapen een roode koleur te geeven.

De *Guadiana.* De Rivier Guadiana, die men in 't Latyn *Anas* noemt, ontspringt in de Provincie van Nieuw Kastilie, uit zekere Meiren, welken

GELEGENHEID, ENZ.

daar van den naam voeren. Zy ſtroomt ook Weſtelyk, en eindelyk Zuidwaards, ter langte van honderd Uuren gaans, door een gedeelte van Portugal, vallende, tuſſchen Andaluſie en 't kleine Ryk Algarbia, by Ayamonte, in den Oceaan. Calatrava, Merida, Badajos, en andere Steden, leggen aan deeze Rivier; welke, zo men gewild heeft, haaren Latynſchen naam zou hebben ontleend, van dat zy zig, een groot end wegs, onder den grond verbergde en dan weder te voorſchyn kwam; gelyk zeker ſoort van Eenden, genaamd Duikers, zulks in 't water doet. Dit gaf aanleiding tot het voorgeeven der Spaanſchen, van eene Brug in hun Land te hebben, zo groot, dat 'er een geheel Leger in ſlagorde over trekken kon, en dergelyke fabelen meer: want naderhand heeft men die Brug nergens kunnen vinden; hoewel 't egter waar is, dat de Guadiana, die in 't eerſt *Rio Röidera* genoemd wordt, niet ver van haaren oorſprong dwars door hooge Gebergten ſtroomt, welke haar een end wegs voor 't gezigt verbergen, en dat zy verder, op eenige plaatſen, byna geheel met Rotſen is vervuld. Ook verdwynt zy ſchier, in de Zomerdroogte; zynde overal zeer ondiep en begroeid met veelerlei Waterplanten, welken haar bykans onzigtbaar maaken.

De *Douro* en *Minho*.

De Douro of Duéro, in 't Latyn *Durius*, is een Rivier die meeſt tot Portugal behoort, ontſpringende in Oud Kaſtilie. De Minho of *Minius*, de kleinſte zynde van de zes, maakt eene ſcheiding tuſſchen Portugal en Gallicie, alwaar zy haaren oorſprong heeft. Wy zullen van deeze en de andere kleiner Rivieren, in de byzondere Beſchryving der Provinciën en Ryken

ken van dit Geweſt, nader moeten ſpreeken. GELEGENHEID, ENZ.

Spanje heeft, in zynen omtrek, zeer aanmerkelyke Voorgebergten, waar onder Kaap *Ortegal*, *Finiſterre* en *St. Vincent* in den Oceaan; Kaap *Gades*, *Palos*, *Martin* en *Roſes*, de Middellandſche Zee; als ook de Uithoek van *Gibraltar*, in de Straat, de vermaardſten zyn. De ſteile Kuſten van dit Ryk zyn voorzien met veele goede Baaien en Zeehavens, onder welken die van *Bilbaö*, de *Corunna*, *Kadiz*, *Karthagena*, *Alikante* en *Barcelona*, uitmunten.

II. HOOFDSTUK.

Kort Begrip der HISTORIE VAN SPANJE. *De oude* Inwooners *van dit Ryk. Deszelfs Beheerſching door de* Romeinen, *vervolgens door de* Gothen; *daarna door de* Mooren *of* Sarrazynen *en eindelyk door de* Kaſtiliaanſche *of* Kristen Koningen. Ooſtenrykſche *Regeering van Spanje. Verdryving der* Mahometaanen. *Beweegingen over de Opvolging van Koning* Karel den II. *Vaſtſtelling van 't* Bourbonſche Huis *op den Throon. Redenen van den laatſten Oorlog met Groot Brittannie, enz.*

Men kan met geene zekerheid zeggen, wie de eerſte bewooners van Spanje zyn geweeſt, en in welke Eeuw zy aldaar gekomen zyn. Het waarſchynlykſte gevoelen is, dat de *Celten*, afkomſtig van *Japhet*, Noachs oudſten Zoon, omtrent twee Eeuwen na den Zondvloed dit Geweſt, zo wel als Gallie en de Brittanniſche Eilanden, bevolkt hebben. 't Is zeker, dat de *Phœniciers* of Kanaaniten, want Oude Inwooners.

 dit

HISTORIE.

dit was een zelfde Volk, hun Land voor de Iſraëlieten hebbende moeten ruimen, en, omtrent een Eeuw na de dood van *Joſua*, by 't Eiland van Kadix willende landen, reeds zo veel tegenſtand van de Inboorlingen ontmoetten, dat zy zig niet dan met veel moéite aldaar konden nederſlaan. Door hun werden vervolgens eenige ſterke Plaatſen geſtigt, tegenover de Kuſt van Afrika, van waar zy laatſt gekomen waren. De Inwooners van Marſeille, dat een Volk was uit Griekenland oorſpronglyk, beſtaande door Koophandel en Scheepvaart, even gelyk de Feniciers, maakte Volkplantingen in de Ooſtelyke deelen van Spanje, tuſſchen de Pyreneên en de Ebro, alwaar zy verſcheide Steden bouwden. Men wil dat Koning *Nebucadneſar*, na het t'onderbrengen van Judea, Egypte en een gedeelte van Afrika, ook zyne Overwinningen tot in Spanje zou hebben voortgezet; doch hier van is geene zekerheid.

Spanje onder de magt der Karthageren.

Ruim vyfhonderd Jaaren voor 's Heilands Geboorte, werdt door de oude Inwooners van dit Geweſt de Oorlog verklaard aan de Feniciers, die daar op de Karthagers tot byſtand ontbooden. Deeze maakten, by die gelegenheid, zig allengs van de Zuidelyke deelen meester, en zonden derwaards zo talryke Volkplantingen, dat zy, by hunnen eerſten Oorlog met de Romeinen, die omtrent tweehonderd en zestig Jaaren voor de gemeene Tydrekening voorviel, alle de Steden aan de Zuidelyke Kuſt, tuſſchen de Zee-Engte en de Pyreneên, bewoonden, hebbende 'er zelfs ook eenigen gebouwd.

Die van Karthago hielden ruim twee Eeuwen deeze Landen in, en zouden dezelven, waarſchynlyk, langer bezeten hebben, indien de

de Romeinen hun den eigendom niet benyd hadden van een Geweſt, dat toen ter tyd voor ongemeen ſchatryk en vrugtbaar was befaamd. Sommigen verzekeren zelfs, dat de Stad *Tarſis*, naar welke de Koningen van Iſraël en Juda, van tyd tot tyd, Schepen zonden, om Goud, Zilver en andere Koſtbaarheden, af te haalen, in deezen oord gelegen zy geweeſt. En ſchoon men alles, wat de Ouden verhaalen van den rykdom van dit Geweſt, niet voor waarheid kan aanneemen, is 't egter ontwyfelbaar, dat de Romeinen, na de Overwinningen, die zy aldaar driemaal behaalden, t'elkens een groote Schat met zig te Rome hebben terug gebragt. HISTORIE.

Spanje was dan voornaamlyk het Onderwerp van de hevige Oorlogen, tuſſchen de vermaarde Gemeenebeſten van Rome en Karthago, in welken de gedugte *Annibal* geheel Italie deedt daveren. Na verſcheide wiſſelvalligheden werden, eindelyk, door de dapperheid en het beleid der twee *Scipio's*, Vader en Zoon, de Karthagers t'eenemaal uit Spanje verdreeven, in den tweeden Puniſchen Oorlog, die, omtrent het Jaar 553 na de bouwing der Stad Rome, eindigde. De Romeinen worden meeſter van Spanje.

De Romeinen waren dus wel meeſter van Spanje geworden, doch bezaten hetzelve niet t'eenemaal: want de Volkeren, die het Noordelyk deel bewoonden, weigerden zig aan hun te onderwerpen, en handhaafden hunne vryheid nog honderd en zeventig Jaaren daarna. Wanneer Keizer *Auguſtus*, eindelyk, in Vrede zynde met het overige gedeelte der Wereld, een beſluit genomen hadt om dit Volk, het koſtte wat het koſtte, t'onder te brengen, moeſt hetzelve, ſchoon door ſteile Gebergten en dig-

te

HISTORIE.

te Bosſchen beſchut, voor de Wapenen der Romeinen bukken. Dus werdt de Oorlog in Spanje ten einde gebragt, ruim twee Eeuwen na dat de Romeinen eerſt hunne voeten gezet hadden in dit Geweſt.

Nieuwe Tydrekening in Spanje.

Onder gemelden Keizer, dien, in 't jaar 714 der bouwing van Rome, Spanje, als een gedeelte der Nalatenſchap van *Julius Cæſar*, ten deele viel, werdt een nieuwe Tydrekening begonnen, *Æra Hispanica* genaamd, van welke in dit Geweſt gebruik gemaakt is tot aan den jaare 1383; als wanneer Jan, Koning van Kaſtilie, in eene Vergadering der Staaten vaſtſtelde, dat men in 't vervolg, altoos, van 's Heilands Geboorte af zou te tellen. Doch niettemin heeft men de gemelde Tydrekening, die omtrent dertig Jaaren vroeger begon dan de Gewoone, ſedert nog lang in eenige deelen van Spanje gebruikt.

Staatsbeſtuur onder de Romeinſche Heerſchappy.

Van den tyd van Auguſtus af werdt dit Geweſt, verdeeld zynde in drie Provinciën of Landſchappen, ook door drie *Prætors* beſtuurd. De *Provincia Tarraconenſis*, of 't naaſte deel van Spanje, 't welk ver het grootſte was, hadt veertien Volkplantingen, dertien Vrye Steden * en zeven Souvereine Hoven. In de *Bœtica* waren agt Volkplantingen en even zo veel Vrye Steden, met vier Souvereine Hoven. In *Luſitania* vondt men vyf Volkplantingen, eene Vrye Stad en drie Souvereine Hoven.

* *Municipia*

Spanje geeft een Keizer aan Rome.

In 't jaar 99 na 's Heilands geboorte, hadt Spanje de eer van eenen Keizer aan Rome te geeven, zynde een der beſten, die in veele Jaaren aldaar geregeerd hadden; naamelyk *M. Ulpius Trajanus*, gebooren te *Italica* by Sevilie. Door deezen werden twee Bruggen ge-

ſtigt

ſtigt van een verwonderlyk ſchoon maakzel, de eene over den Donau in Duitſchland, de andere over de Taag, by Alcantara, die nog in wezen is. Hy regeerde negentien en een half Jaar. HISTORIE.

De Romeinen bleeven meeſter van Spanje, tot omtrent den aanvang van de Vyfde Eeuw, als wanneer de Heerſchappy des Roomſchen Ryks, van alle kanten, door de Noordſche Volkeren overſtroomd en in 't kort tot verval gebragt werdt. De *Vandalen*, *Sueven*, *Alanen*, en *Tilingianen*, ſloegen eerſt zig in Frankryk neder, maar, toen de Romeinen en Gothen hunne Krygsmagt tegen dezelven ſamenvoegden, trok dit Volk over de Pyreneeſche Bergen en verwoeſtte Spanje, gelyk het te vooren Italie en Frankryk gedaan hadt. De Vandalen en Sueven veſtigden hunne Woonplaats in Gallicie en Kaſtilie, de Silingianen in de Betiſche Provincie, en de Alanen in Luſitanie; zo dat Kantabrie en Aſturie alleen in handen der Romeinen bleef. Maar, deeze Natiën onmin krygende met elkanderen, zo trokken de Vandalen in Afrika over, terwyl de Alanen en Silingianen door de Sueven werden t'ondergebragt.

De Noordſche Volkeren verdryven de Romeinen.

Dit Volk zou waarſchynlyk al het overige van Spanje onder zyn geweld gekreegen hebben, indien het niet in zynen voortgang gestuit ware door de *Gothen*, die, na de Romeinen een en andermaal in 't naauw gebragt en Rome zelfs geplunderd te hebben, hunnen zetel in Gallie veſtigden. De Gothiſche Koning, *Wallia*, ſtondt de Romeinen, met wien *Adolph*, waar van hy een Zoon wordt onderſteld te zyn, Vrede hadt gemaakt, getrouwelyk by, in het ver-

Spanje door de Gothen overmeeſterd.

Historie.

verdryven van de Sueven en andere woeste Natiën uit Spanje: maar een zyner Opvolgeren, genaamd *Eurick*, maakte zig meester van al het gene de Romeinen nog in dit Gewest bezaten en bragt ook alle de Zuidelyke Provinciën van Frankryk onder zyne Heerschappy. Hy stierf te Arles, dat de Hoofdstad was van zyn Gebied, in 't jaar 483.

Omtrent honderd Jaaren daarna was de Heerschappy der West-Gothen in haare grootste glorie, als bevattende niet alleen de Zuidelyke deelen van Frankryk en 't geheele Koningryk van Spanje, maar ook dat gedeelte van Afrika, 't welk by Tangier legt. Zy begon te vervallen in 't voorst van de Agtste Eeuw, en werdt geheel vernietigd onder de Regeering van *Roderick*. Deeze Koning, de Dogter van eenen Graaf *Juliaan*, Gouverneur van Gothisch Mauritanie, en van dat gedeelte van Spanje, welk aan de Straat van Gibraltar legt, geschonden hebbende, werdt de Vader daar door zodanig in toorn ontstoken, dat hy een besluit nam, om wraak over dit schandaal te oefenen, ten kosten van zyn Land. Immers, door een slim beleid en geveinsde houding omtrent Roderick, wist hy het, met eenige andere misnoegde Grooten, zo ver te brengen, dat de Sarrazynen met magt van Volk uit Afrika in Spanje overkwamen, en, na het bemagtigen van de Plaats, nu Gibraltar genaamd, zig in dit Ryk uitbreidden. Het kwam, eindelyk, tot eenen algemeenen Veldslag, op den 11 November des jaars 714; wiens uitslag eenigen tyd twyfelagtig bleef, doch op 't laatst ten voordeele der Mooren keerde, zonder dat men sedert iets meer van Koning Rode-

Gothen door de Sarrazynen geslagen.

derick vernomen heeft. Dus werdt de Heerſchappy der Gothen, omtrent driehonderd Jaar na dat dezelven eerſt in Spanje gekomen waren, geheel vernietigd. HISTORIE.

Immers de *Sarrazynen* maakten zig, in nog drie Jaaren tyds, meeſter van geheel Spanje, uitgenomen de Bergagtigſte deelen, aan den Noordkant, werwaards eenige Kriſtenen zig met der woon begaven. Want de Gothen waren het Kriſtelyk Geloove toegedaan, hebbende zelfs hunne Prieſters en andere Geeſtelyken. Ook hielden zy Kerkvergaderingen, gelyk 'er dus in 't jaar 633 eene, door den Gothiſchen Koning *Siſenand*, die met hulpe van Dagobert, Koning van Frankryk, den throon beklommen hadt, te Toledo werdt gehouden, op welke twee en zeſtig Biſſchoppen verſcheenen waren. Eenige Jaaren te vooren hadt Koning *Siſebut* den Jooden gelaſt het Kriſtelyk Geloove te omhelzen, of op ſtaande voet het Ryk te ruimen. Deeze nieuwe beheerſchers van Spanje, in tegendeel, waren *Mahometaanen*, *Turken* of *Mooren;* weshalven men zig verwonderen moet, dat de Biſſchoppen zelf, met de misnoegde Grooten, aanleiding geeven konden tot de gemelde Nederlaag van hunnen Koning Roderick; ten ware zy gedagt hebben dat de Ongeloovigen, zo dra zy dit volbragt hadden, weder naar hun Land keeren zouden: doch dit viel anders uit. Ook is de naam van den gedagten Verrader, ſedert, by de Spanjaarden in grooten haat geweeſt; zodanig, dat de Graaf d'Olivarez, naar men verhaalt, zynen natuurlyken Zoon in 't jaar 1642 willende wettigen, denzelven den naam van Juliaan afleggen deedt.

HISTORIE.

Spanje door de Sarrazynen beheerſcht.

Egter werdt de bekommering van de Inwooners van Spanje veel verminderd, toen de Sarrazynen hun vryheid van Geloof vergunden; ja nog meer, wanneer de Gouverneur van dit Geweſt de Weduw van Koning Roderick ter Vrouwe nam, en derhalve de oefening van den Kriſtelyken Godsdienſt zelfs toeliet in zyn Paleis. Deeze Gouverneur, genaamd *Abdalaſis*, deedt zig, op 't aanraaden zyner Egtgenoote, tot Koning huldigen; hy maakte Sevilie tot zyne Verblyfplaats, en, den Oorlog in Frankryk voerende, overweldigde hy de Zuidelyke Provinciën, die nog door de Gothen bezeten werden. Dit was de eerſte der Moorſche Koningen van Spanje.

Moorſche Koningen van Spanje.

Na 't overlyden van Abdalaſis, die maar drie Jaaren regeerde, werdt dit Geweſt door andere Moorſche Vorſten, onder den tytel van Gouverneurs, beheerſcht, tot dat *Abdaramen* weder den tytel aannam van Koning. Wanneer de Gouverneur van Gothiſch Gallie zig hier aan weigerde te onderwerpen, trok Abdaramen in Frankryk, waar van hy een groot deel veroverde, doch eindelyk t'eenemaal geſlagen werdt door Karel Martel, die in 't jaar 739 de Sarrazynen byna uit geheel Frankryk verdreeven hadt.

Middelerwyl maakten de oorſprongelyke *Spanjaarden*, die in de Bergagtige Geweſten van Aſturie, Biskaije en Navarre, geweeken waren, zig de verdeeldheden der Sarrazynen, door welken verſcheide Vorſtendommen of Koningryken in dit Geweſt waren opgeregt, ten nutte, om hun Vaderland van derzelver overheerſching te verloſſen. Zy verkoozen, ten dien einde, zekeren PELAGIUS

tot hunnen Voorganger en wel haaſt, na dat hy de Mooren een en andermaal, met een gewenſcht gevolg, ſlag geleverd hadt, tot hunnen Koning. Deez' behaalde op de Sarrazynen eene groote Overwinning, in 't jaar 722, en bemagtigde de Stad Leon, waar van zyne Opvolgers, zynde in 't eerſt, omtrent twee Eeuwen lang, *Koningen van Oviédo* genaamd geweeſt, naderhand den tytel van *Koningen van Leon* hebben gevoerd. Hy overleedt in 't jaar 737.

HISTORIE.

Sarrazynen door de Spanjaarden geſlagen.

Indien de Spanjaarden zig onder de volgende Koningen, even gelyk onder Pelagius, vereenigd hadden gehouden, zo zouden waarſchynlyk, in weinige Jaaren, de Sarrazynen uit dit Geweſt verdreeven zyn geweeſt: maar het duurde niet lang, of verſcheide anderen van den Gothiſchen Adel, den voorſpoed der Koningen van Leon met een nydig oog beſchouwende, namen zelf den tytel aan van Souvereine Vorſten. Dit maakte dat de Mooren allengs weder 't hoofd opſtaken, en na dat zekere *Mauregatus*, door derzelver hulp, zynen Neef *Alfonſus* den II. van den Throon geſtooten hadt, werden de meeſte Steden, die door de Kriſtenen, onder *Alfonſus* den I., hun afhandig gemaakt waren, door den Moorſchen Koning *Abderhaman* heroverd.

Deeze Abderhaman overleedt in 't zelfde Jaar als gemelde Mauregatus, wiens naam by de Kriſtenen in vervloeking is geweeſt, uit hoofde van de Jaarlykſche Schatting van honderd Maagden, de ſchoonſten uit geheel Spanje, van welken 'er vyftig van edele afkomſt moeſten zyn, die hy zig verpligtte aan de Sarrazynen te geeven. De Spanjaarden werden 788.

De Kriſtenen aan de Mooren cynsbaar.

HISTORIE. van deeze Schatting niet ontheven voor de Regeering van *Ramiro*, die een zeer groote Overwinning op de Mooren behaalde, en tevens de Kuſten van Gallicie verdedigde tegen de Invallen en Strooperyen der Normandiers, welken, na het uitplunderen van eenige Provinciën van Frankryk, aan de Weſtelyke en Zuidelyke Kuſten van Spanje ook veele wreedheden bedreeven.

850. Ramiro, overleeden zynde, werdt opgevolgd van zynen Zoon *Ordogno*, die, gelyk de Koningen zyne Nazaaten, met een gelukkigen uitſlag oorlogde tegen de Mooren, welker Koninglyke Zetel toen te Cordua geveſtigd was. Zy wonnen langs hoe meer gronds, en bemagtigden wederom byna geheel Spanje, tot dat *Alfonſus* de V., in 't jaar 999, den Throon beklom, door wien zy van al 't veroverde weder beroofd werden. Want deeze Vorſt, zig in Verbond begeven hebbende met den Koning van Navarre en den Graaf van Kaſtilie, ſtroopte in 's Vyands Land tot aan Cordua, en bragt de Ongeloovigen tot zulk een engte, dat zy de Vrede niet, dan op zeer harde voorwaarden, bekomen konden. Hy rukte ook in Luſitanie of Portugal, doch hadt het ongeluk,
1028. van in 't Beleg der Stad *Visco* te ſneuvelen.

Kaſtiliaanſche Koningen van Spanje.

FERDINAND.

Onder zynen Zoon en Opvolger, *Bermudo* of *Vermond* den III., was het dat Kaſtilie vereenigd werdt met het Ryk van Navarre, waar uit eene Volgreeks van *Kaſtiliaanſche Koningen*, die Spanje ſedert grootendeels beheerſcht hebben, is geſprooten. Want FERDINAND, die de eerſte Koning van Kaſtilie was, nam, na het verſlaan van Vermond, ook het Ryk van Leon, 't welk hem van wegen zyne Vrouw toe-

toekwam, in bezitting. Hy hadt wel zyne Landen verdeeld onder zyne drie Zoonen, doch een derzelven, genaamd SANCHO, maakte zig, na zyns Vaders dood, van alles meester. Hy werdt van zynen Broeder, ALFONSUS, opgevolgd, die, na eenigen tegenspoed, de Sarrazynen zo zeer in 't naauw bragt, dat zelfs de Koning van Cordua, toen ter tyd de grootste der Moorsche Vorsten, hem cynsbaar wierdt. Deeze Koning werdt opgevolgd van den Koning van Arragon, onder den naam van ALFONSUS den VII., als gehuwd zynde aan *Urraca*, de Dogter en eenigste Erfgenaame van denzelven. Doch alzo de Infante te vooren reeds was getrouwd geweest met Raymond van Bourgogne, en by deezen een Zoon gekreegen hadt, zo werdt haar Huwelyk, onder voorwendzel van Naa-bloedverwantschap, nietig verklaard, en haar Zoon, ALFONSUS de VIII., tot Koning van Kastilien en Leon uitgeroepen.

HISTORIE. SANCHO. 1067. ALFONSUS, VI. 1073. ALFONSUS, VII. 1109. ALFONSUS, VIII. 1118.

Zo wel deeze, als zyn Schoonvader, waren voorspoedig in hunne Oorlogen tegen de Mooren, op welken zy een menigte Plaatsen veroverden: doch de Koning van Arragon hadt het ongeluk, van in een Gevegt met dezelven te sneuvelen. Hy liet, by Uiterste Wille, zyne Heerschappyën over, aan de Ridders *Tempelieren* en *Hospitalieren*; maar zyne Onderdaanen berustten daar niet in. Die van Navarre verkoozen *Garcias*, welke van de Familie der voorige Vorsten was afgedaald, tot hunnen Koning, en die van Arragon *Ramiro*, een Monnik, Broeder van den overleeden Vorst: waar door deeze Ryken wederom van elkander gescheiden werden. Ook werdt, niet lang

HISTORIE. hier na, het Ryk van Portugal gegrondveſt, doordien men Graaf *Alfonſus*, die toen het Ooſtelyk deel van dat Landſchap bezat, na aanzienlyke voordeelen op de Mooren behaald te hebben, in zyn Leger tot Koning uitriep; welken tytel deszelfs Opvolgers, verſcheide Eeuwen naderhand, behouden hebben.

Het Koningryk van Portugal gegrondveſt.

1139. Alfonſus neemt den tytel van KEIZER aan.

Alfonſus, Koning van Kaſtilie, toen de magtigſte zynde der gemelde Vorſten, deedt zig, in 't jaar 1135, te Toledo tot KEIZER van Spanje kroonen. Hy tradt in eene Verbindtenis, met de Koningen van Navarre en Arragon, tegen de Mooren, welken verſcheide Steden werden afgenomen. Keizer Alfonſus, overleeden zynde, werdt van zyn oudſten Zoon

1157. SANCHO in de Heerſchappy van Kaſtilie, en van zyn jongſten, FERDINAND, in die van Leon en Gallicie opgevolgd. Sancho regeerde naauwlyks een Jaar, en hadt tot Opvolger zyn Zoon

ALFONSUS, IX. ALFONSUS, geduurende wiens minderjaarigheid het Land byna geheel door Ferdinand overweldigd werdt, die naar de Alleenheerſching tragtte. Toledo en andere Steden waren reeds

1168. aan hem overgegaan, maar, zo dra de jonge Koning in 't veld verſcheen, vielen zy weder van den Koning van Leon af. Hier op verſterkte zig de Koning van Kaſtilie, door een Verbond met den Koning van Arragon, en trouwde zelfs de Dogter van Henrik den II., Koning van Engeland.

Samenſpanning tegen de Mooren.

De Spaanſche Koningen, toen in Vrede met elkander geraakt, traden in eene ſamenſpanning tegen de Mooren; die zulk een menigte Volks, uit Afrika, ten byſtand over kreegen,

1195. dat het Leger des Konings van Kaſtilie, eer zyne medegenooten by hetzelve waren, t'eenemaal

maal verslagen werdt. Daar op volgde een Wapenschorsing tusschen de Kristenen en Mooren. Eenigen tyd daar na, wanneer de vier Kristen Koningen, die 'er toen in Spanje waren, naamelyk de Koningen van Leon, Navarre, Kastilie en Arragon, al hunne Krygsmagt verzameld hadden, en voorzien waren met veele duizenden Vreemde Troepen, uit Frankryk en andere Landen: (want het was toen in den tyd der Kruisvaarten tegen de Ongeloovigen:) zo behaalden de Kristenen, in Spanje, een groote Overwinning op de Mooren, die egter ook door de toegeschikte hulpbenden van eenige Mahomethaansche Vorsten, uit Afrika, waren versterkt.

HISTORIE.

Groote Overwinning der Kristenen. 1212.

Onder de minderjaarigheid van Alfonsus Zoon en Opvolger, HENRIK den I., waren weder groote Beroerten in het Ryk. Dewyl deszelfs oudste Zuster, *Blanka van Kastilie*, Dogter van Alfonsus den IX., getrouwd was aan den Koning van Frankryk, Lodewyk den VIII.; zo stond het geschapen, dat de Kroon van dit Ryk, by 't spoedig overlyden van Koning Henrik, in 't jaar 1217, overgegaan zoude zyn in een vreemd Huis; doch de Staaten van Kastilie kantten zig, met alle magt, daar tegen, en droegen de Regeering op aan FERDINAND, bygenaamd *de Heilige*, die Zoon was van *Berengaria*, andere Zuster van Henrik, met Alfonsus, Koning van Leon, gehuwd. Dus werden, by 't overlyden van Alfonsus, de Ryken van Leon en Kastilie, andermaal, onder één Hoofd gebragt.

HENRIK, I.

FERDINAND. 1217.

Leon en Kastilie hereenigd. 1231.

Omtrent dien tyd begon de magt der Mooren, in Spanje, grootelyks af te neemen. De Koning van Arragon ontnam hun, binnen agt Jaa-

De magt der Mooren vermindert.

Historie. ren tyds, niet alleen de Eilanden *Majorka*, *Minorka* en *Yvika*: maar ook de Stad en 't Ryk van Valence. Zy werden, door Ferdinand, van de Steden Merida, Badajoz, en verscheide anderen, de Stad en 't Ryk van Cordua, Murcia, Sevilie, en 't grootste deel van Andalusie, beroofd. Doch in 't Ryk van Granada hielden zy, nog ruim twee honderd en dertig Jaaren na 't overlyden van Ferdinand, hunnen Koninglyken Zetel.

Alfonsus, X. 1252. ALFONSUS de X., Zoon van Ferdinand, is, by andere Natiën, wegens zyn Verstand en groote kennis in de Sterrekonst, zeer vermaard geweest. Eenigen der Keurvorsten van 't Duitsche Ryk hadden hem zelfs tot Roomsch Keizer verkooren, doch alzo hy binnenslands de handen vol hadt met het misnoegen van zyn Volk, 't welk door hem met Schattingen werdt overladen; zo gelukte het hem niet beter dan zynen mededinger. Ook werdt hy door den Paus in den ban gedaan, en genoodzaakt af te staan van den Keizerlyken tytel.

Alfonsus, XI. 1312. Op hem volgde SANCHO en op deezen FERDINAND, wiens Zoon ALFONSUS nog minderjaarig was, toen hy de Koninglyke Waardigheid verkreeg. Onder deszelfs Regeering behaalden de Kastiliaanen, op nieuws, eene zeer merkwaardige Overwinning op de Mooren, in welke, zo men voorgeeft, twee honderd duizend van dezelven en maar vyf en twintig duizend Spaanschen, zouden zyn gesneuveld. Toen werdt een Vrede gesloten met den Koning van Granada, op voorwaarden, dat hy cynsbaar aan Kastilie zou zyn.

Groote Overwinning op de Mooren. 1340.

Pieter, de Wreede. 1350. PIETER, *de Wreede* bygenaamd, regeerde zeer tyrannisch en met veel bloedstorting. Hy werdt

werdt door den Koning van Arragon genood- HISTORIE.
zaakt uit zyn Land te wyken; terwyl men ee-
nen HENRIK, genaamd *de Bastaard*, om dat hy HENRIK, II.
van Pieters Vader uit eene Byzit was verwekt, 1369.
tot Koning uitriep. Deez' regeerde niettemin,
toen hy zyn Broeder, met hulp der Engel-
schen uit Frankryk, hadt verslagen, en Vrede
gemaakt met zyne Nabuuren, taamelyk gerust.
Hy werdt opgevolgd van zynen Zoon JAN, JAN.
die eene Dogter van den Koning van Portugal 1379.
in huwelyk hadt. Dit gaf gelegenheid tot ee-
nen Oorlog, wegens de Bezitting van die Kroon,
welke tot nadeel der Kastiliaanen uitviel.

HENRIK de III. van Kastilie, een ziekelyk HENRIK, III.
Vorst, werdt opgevolgd van zynen Zoon JAN 1390.
den II., die het geheele Staatsbestuur overliet
aan zynen Gunsteling *Alvarez de Luna*, 't welk JAN, II.
eenen Burgerlyken Oorlog te weeg bragt. On- 1407.
der zyne Regeering werden weder veele voor-
deelen op de Mooren behaald. Op hem volg- HENRIK,
de HENRIK de IV., die, wegens zyn schande- IV
lyk bedryf, *de Schandvlek van Kastilie* genoemd 1454.
wordt. Zyn Zuster Isabelle bragt, door Huwe-
lyk met Ferdinand, Koning van Sicilie en toe-
komstig Erfgenaam van 't Ryk van Arragon,
de meeste Heerschappyën van Spanje onder
één Hoofd.

FERDINAND en ISABELLA ontmoetten een FERDINAND en
grooten tegenstand in 't begin van hunne Re- ISABELLA.
geering, zo van een magtige Party in Kastilie, 1474.
als van den Koning van Portugal, die de Dog-
ter van Henrik, genaamd *Joanna*, hadt ge-
trouwd, en uit dien hoofde op de Kroon van
Kastilie regt meende te hebben. Na dat dee-
ze, in een algemeenen Veldslag, de Neder-
laag hadt gekreegen, stierf ook Ferdinands Va-

HISTORIE. *Ferdinand & Iſabella.* Kaſtilie en Arragon vereenigd. 1481. De Mooren geraaken in 't onderſpit. 1487. 1491. Verdrag van onderwerping der Mooren.

der, en dus wierdt hy tevens Souverein van Arragon, benevens Katalonie, Valence en Majorka; zo dat hy nu meeſter was van geheel Spanje, uitgenomen Navarre, Portugal en Granada, welke laatſte Provincie zig nog bevondt in de magt der Mooren. Ook werdt hunne Zoon, JAN, tot Erfgenaam der beide Ryken van Kaſtilie en Arragon verklaard.

De Heerſchappy van Spanje was dus te magtig geworden voor de Mooren van Granada, om zig langer met voordeel daar tegen aan te kanten. Ook zette Koning Ferdinand den Oorlog, met veel iever, tegen dezelven voort; ſlaande het Beleg voor *Mallaga*, welke Plaats, na drie Maanden, zig op genade aan hem overgaf. Vier Jaaren daar na werdt *Granada* door hem belegerd, welke Stad, zeer groot en volkryk zynde, het zeven Maanden uithieldt, maar toen egter bukken moeſt, wordende door den Moorſchen Koning MULEY BOADBIL, den laatſten die in Spanje geregeerd heeft, by Verdrag afgeſtaan, op Voorwaarden: „ dat de „ Mooren Koning Ferdinand hulde doen, aan „ hem den Eed van getrouwheid afleggen, en „ alle de Kriſten Slaaven in Vryheid ſtellen „ zouden; dat zy daar tegen in 't bezit zou„ den blyven van al hun Land, Goed en Ha„ ve, geevende alleenlyk het Geſchut over: „ ook zouden zy de vrye Godsdienſtoefening „ hebben en hunne Moskëen behouden; ge„ regeerd worden naar hun eigen Wetten en „ vryheid hebben om hunne Goederen te ver„ koopen, en naar Afrika over te trekken, waar „ toe hun overal, in de Zeehavens, gelegen„ heid zou worden bezorgd."

's Daags na Nieuw Jaar van 1492 deedt Koning

ning Ferdinand, aan 't hoofd zyns Legers, zyn Intreede te Granada, en werdt by 't inkomen ontmoet van den Moorſchen Vorſt, die hem de Sleutels overhandigde, met eene betuiging van zyne en aller zyner Onderdaanen onderwerping aan den Koning van Spanje, biddende dat hy hun met zagtzinnigheid behandelen wilde. Die Moorſche Vorſt ging vervolgens naar Afrika over. Hier mede is de Koninglyke Heerſchappy der Mooren, voor altoos, in Spanje geëindigd geweeſt.

HISTORIE *Ferdinand & Iſabella.*

Heerſchappy der Mooren in Spanje geëindigd.

Dit Jaar is ook merkwaardig wegens de verlofgeeving aan den vermaarden *Columbus*, om zyn Ontwerp, tot het opzoeken van onbekende Landen in 't Weſten, werkſtellig te maaken; 't welk Europa met de ontdekking van een nieuwe Wereld en de Kroon van Spanje met eene onuitputbaare bron van Schatten verrykt heeft.

Ontdekking van Amerika door *Columbus.* 1492.

De Koning en Koningin, te Granada zynde, ſtelden hun te vooren reeds genomen beſluit, om Spanje van alle Onkriſtenen te zuiveren, in 't werk. Zy ordonneerden de *Jooden*, die in dat Ryk toen zeer menigvuldig waren, hetzelve binnen vier Maanden tyds te verlaaten; doch met verlof van hunne Goederen te mogen verkoopen of dezelven met zig neemen. Daar op trokken zeventig duizend Huisgezinnen of Familiën, zo anderen ſchryven agthonderd duizend Zielen, van die Natie, uit Spanje. Eenigen derzelven gingen naar Afrika, anderen naar Italie en elders, doch wel de grootſte hoop vervoegde zig naar Portugal, alwaar zy meenden meer vryheid te zullen vinden: doch het tegendeel bleek wel dra; gelyk wy in de Hiſtorie van dat Ryk zullen zien.

De Jooden uit Spanje gebannen.

Historie. *Ferdinand* & *Isabella.*

De Mooren door dwang tot Kristenen gemaakt.

De *Mooren*, die zig, niet dan op voorwaarden van vrye Godsdienſtoefening, hadden onderworpen, werden niet genadiger behandeld. Het grootſte deel des Volks, zo in Granada als in Valence en Murcia, was Mahomethaanſch gebleeven, en men vondt een menigte zodanigen, in andere Provinciën van Spanje, hier en daar verſpreid. Hunne Majeſteiten gaven laſt aan den berugten *Ximenes*, toen Aartsbiſſchop van Toledo, om geen middelen onbeproefd te laaten, die tot bekeering van dit Volk mogten dienſtig zyn. Die Prelaat begon zulks eerſt met zagtheid, haalende door milde geſchenken en groote beloften eenigen van de voornaamſten onder de Mooren over, om Kriſtenen te worden, welker voorbeeld door een groot getal van geringer ſoort gevolgd werdt. Anderen, egter, werden hier door verbitterd en kantten zig des te heviger daar tegen, zoekende alle die van hun Geloof te overreeden, daar van, om lief of leed, niet af te ſtappen. Onder deeze Ieveraars was zekere *Zagri* een der voornaamſten: doch Ximenes wiſt deezen, door middel van zynen Kapellaan *Leoni*, zodanig te temmen, dat hy in 't kort het Kriſtelyk Geloof omhelsde. De andere Mooren, die in de gevangenis waren geworpen, niet bekwaamer zynde om de dwangmiddelen van Leoni te wederſtaan, werden insgelyks gedoopt. Daar op beval de Aartsbiſſchop alle de overige Mahomethaanen, dat zy hunne Alkorans en andere Arabiſche Boeken, aan hem overhandigen zouden. Dit geſchied zynde, deedt hy alle de genen, die van de Wysgeerte en Geneeskonſt handelden, bewaaren, doch de overigen verbranden op de

groo-

groote Marktplaats der Stad Granada. Ook ordonneerde hy, dat men de Mooren hunne Kinderen met geweld afneemen en ze doopen zoude, onder voorwendzel, dat derzelver Ouders van afkomst Kristenen waren geweest, die, afgevallen zynde, zig begeven hadden tot de Mahomethaansche Leere.

HISTORIE. *Ferdinand & Isabella.*

Deeze harde behandeling der Mooren door de Geestelykheid veroorzaakte een Opstand in de Stad, die naauwlyks gestremd kon worden door 's Konings Troepen. Zyne Majesteit beval de Oproerigen als Verraaders te straffen, ten ware zy het Kristelyk Geloof omhelzen wilden; waar op, naar men verhaalt, wel vyftigduizend van dezelven zig aan den Doop onderwierpen. Ten Platten Lande werdt de Oproer niet zo gemakkelyk gestild, schoon zelfs alle de Inwooners van het Vlek, genaamd *Huyar*, zonder onderscheid van Jaaren of Sexe, door den Grooten Kapitein *Gonzalvo* om 't leeven gebragt waren: want dit maakte de overige Mooren wanhopig. Veelen hunner namen de wyk in het ontoeganglykste der Gebergten, en verweerden zig daar zo lang, tot dat zy verlof kreegen om naar Afrika te vertrekken, mids voor ieder Hoofd tien Daalders betaalende. Dit deedt 'er veelen, uit gebrek aan Geld, in 't Land blyven, en op deeze manier, rekent men, dat ongevaar tweehonderd duizend Mahomethaanen, zo Mannen en Vrouwen als Kinderen, binnen den tyd van weinige Maanden tot Kristenen gemaakt zyn.

Opstand der Mooren gedempt. 1500.

In andere Provinciën van Spanje ging het op eene zeer verschillende wyze. In Andalusie, naamelyk, vindt men, dat in den tyd van veertig Jaaren naderhand, ten minsten honderd dui-

HISTORIE. *Ferdinand* & *Isabella.*

duizend van de Moorsche Natie, 't zy tegenwoordig of afwezend, door de Inquisitie van Sevilie zyn veroordeeld; waar van vierduizend werkelyk verbrand waren en dertigduizend zig verzoend hadden met de Kerk; zynde de overigen naar Barbarie gevlugt. Dit alles ontvolkte het Land dermaate, dat men, ten verzoeke van den Adel, een wyl met zulke wreedheden ophouden moest. In 't Ryk van Valence, dat door den Koning van Arragon was bemagtigd, genooten de Mooren een zagter behandeling en zyn'er, nog lange Jaaren na dien tyd, by hun Geloof gebleeven.

Opvolging van het Oostenrykſche Huis in Spanje. 1502.

De Princes JOANNA, oudste der overgebleeven Dogteren van Koning Ferdinand en Koningin Isabella; gehuwd zynde aan FILIPS, Hertog van Bourgondie en Aartshertog van Oostenryk, die Zoon was van Keizer MAXIMILIAAN; beviel in den jaare 1500 van een Prins, die naderhand, onder den naam van KAREL den V., Keizer van Duitschland en Koning van Spanje, is bekend geweest. Filips en zyne Gemaalin, komende twee Jaaren daar na in Spanje, ontvingen den Eed als toekomstige Erfgenaamen der Ryken van Kastilie en Leon. Dus ging de Heerschappy van Spanje over in het Oostenrykſche Huis.

Napels door de Spaanschen in bezit genomen.

De Koning van Arragon, in den jaare 1420, door de Koningin van Napels tot haaren Erfgenaam verklaard zynde geweest, zo hadt Ferdinand beweerd Regt te hebben op dat Ryk; weshalve hy, toen Frankryk hetzelve omtrent deezen tyd, uit hoofde van een laatere Schikking ten voordeele van den Hertog van Anjou, overweldigd hadt, een Verbond aanging met den Paus, den Keizer en andere Staaten van

Ita-

Italie, om de Franſchen uit dat Geweſt te dry- HISTORIE.
ven. Naderhand werdt, tuſſchen Spanje en
Frankryk, een Verdrag gemaakt, tot verdee- *Ferdinand & Iſabella.*
ling van dat Ryk onder hun beiden. De twee
Mogendheden ontthroonden toen den Koning
van Napels: maar vervolgens geſchil krygende over de Grensſcheiding van hunne Wingeweſten, dreef de Groote Kapitein, *Gonzalvo*,
andermaal de Franſchen uit Italie. Van dien 1503.
tyd af kan men de Spaanſche Kroon aanmerken Souverein te zyn geweeſt, zo van Napels als van Sicilie.

Het Huwelyk hunner Majeſteiten hadt dit Ryk, daarenboven, vermaagſchapt met andere voornaame Vorſten van Europa. Hunne Zoon *Jan* trouwde Margareet, de Dogter van Keizer Maximiliaan, doch overleedt eerlang: van hunne andere Dogteren werdt *Iſabella* gehuwd aan Alfonſus, Konings Zoon en naderhand aan Emanuel, Koning van Portugal, die weder, in 't vervolg, derzelver Zuſter *Maria* trouwde: *Katharina*, eerſt gehuwd aan den Prins van Wales, Zoon van Henrik den VII., Koning van Engeland, werdt, na deszelfs dood, van zyn Broeder Henrik den VIII. ter Vrouw genomen. (Vermaagſchapping van Spanje.)

De Koningin Iſabella, overlydende, hadt de Princeſſe Joanna, en den Aartshertog van Ooſtenryk, derzelver Gemaal, aangeſteld tot Erfgenaamen van de Kroon: maar zy wilde, dat, indien gemelde Princes, door afwezen, ongeſteldheid of om eenige andere reden, zig niet bemoejen kon met het Ryksbewind, haar Man, Ferdinand, hetzelve waarneemen zoude, tot dat haar Kleinzoon, Karel, den ouderdom van twintig Jaaren bereiken (De Koningin *Iſabella* ſterft. 1504.)

mogt.

HISTORIE. mogt. Dit beding was, op uitdrukkelyk verzoek der Staaten van Kaſtilie, in haar Teſtament gevoegd. Koning Ferdinand deedt wel, aanſtonds, zyn Dogter Joanna tot Koningin, en den Aartshertog, Filips, tot Koning van Kaſtilie uitroepen; maar hy nam het Ryksbeſtuur op zig, en, om zig daar van te verzekeren, tradt hy in Verbond met den Koning van Frankryk. Dit niet alleen, maar hy trouwde de Zuſters Dogter van Lodewyk den XII., en ſtondt aan dezelve al zyn Regt af, dat hy hadt op het Ryk van Napels, 't welk kort te vooren, met zo veel koſten, door de Spaanſche Krygsmagt overheerd was.

FILIPS, I. 1506. Deeze Verbindtenis met Frankryk geviel Koning Filips even zo weinig, als het aanvaarden der Regeeringe door zynen Schoonvader, Ferdinand: doch om alle onmin te verhoeden werdt een Verdrag gemaakt, uit hoofde van 't welke het Ryksbewind, tuſſchen Ferdinand, Filips en zyne Gemaalin, verdeeld of eigentlyk aan hun allen gemeen gemaakt werdt. Filips, vier dagen na 't ſluiten van dit Verdrag, uit de Nederlanden 't ſcheep gegaan, kwam, niettegenſtaande zyne rampſpoedige reize, eindelyk in Spanje, met eene Vloot en Krygsmagt, genoegzaam aanzienlyk, om, met hulp der Grooten, die op Ferdinand misnoegd waren, zig in 't bezit te ſtellen van 't Ryk van Kaſtilie, terwyl Ferdinand naar zyn eigen Ryk, Arragon, week.

Ferdinand hervat het Ryksbeſtuur. Nog in den Herfſt van 't zelfde Jaar overleedt Koning Filips, waar door de Regeering kwam aan zyne Weduwe JOANNA, die egter voor zo zwak van Verſtand gehouden werdt, dat men haar uitmaakte als onbekwaam om het

het Ryksbeſtuur waar te neemen. Hier op kwam Ferdinand, haar Vader, te rug, en, na het dwingen van de genen die zig daar tegen aankantten, vatte hy op nieuws de Regeering aan. Keizer Maximiliaan bragt daar tegen wel zyne redenen in, doch vondt weinig Gehoor: zo dat Ferdinand, zyn leeven lang, het Ryksbewind in handen hield. HISTORIE.

Het aanmerkelykſte, dat onder het Ryksbeſtuur van Ferdinand voorviel, was de Oorlog tegen de Venetiaanen, en de bemagtiging van dat gedeelte van Navarre, 't welk aan de Zuidzyde der Pyreneên is gelegen. Hier toe gaf aanleiding, dat de Koning van Navarre met Frankryk in eene Verbindtenis getreden was, tegen Spanje; weshalve de Paus hem in den ban gedaan en zyne Landen aan den genen, die dezelven zou bemagtigen, gegeven hadt. Ook ontnam Koning Ferdinand, den Mooren, *Tripoli* en verſcheide andere Plaatſen aan de Kuſt van Barbarie. Onder zyne lange en doorlugtige Regeering vloeiden onmeetbaare Schatten, uit de veroverde Wingewesten van Amerika, onophoudelyk in Spanje, 't welk hem in ſtaat ſtelde tot zyne groote Onderneemingen. Hy overleedt in 't voorſte des jaars 1516, laatende alle de Provinciën van dit Geweſt, Portugal alleen uitgezonderd, onder één Hoofd vereenigd.

Ferdinands bedryven en dood.

Want Prins KAREL, Graaf van Holland, toen omtrent zeſtien Jaaren oud, nam, op 't overlyden van zynen Grootvader Ferdinand, den tytel aan van Koning van Spanje, niettegenſtaande zyne Moeder, de Koningin Joanna, nog leefde. Hy kwam egter, uit de Nederlanden, in Spanje niet, voor anderhalf KAREL.

HISTORIE. *Karel.* 1517. Jaar daar na, als wanneer hy den 19 September, met eene Koninglyke Vloot, te *Villa Viciosa* landde. In 't volgende Jaar hieldt hy een zo genaamde *Cortes* of Vergadering der Staaten, alwaar hy de gewoonlyke Eeden deedt, om hun te regeeren volgens hunne Wetten, en zo wel de Vryheden als de Voorregten der Onderdaanen te handhaaven; waar na een Voorslag gedaan werdt, door de Hof-Party, tot eenen Onderstand voor de lasten der Regeering. De Staaten des Ryks, die reeds misnoegd waren, wegens de gunstbewyzen van den Koning aan de Nederlanders, namen die gelegenheid waar om de bevestiging te vorderen van twee hunner oude Wetten: de eene, dat geenen dan gebooren Kastiliaanen tot eenig Ampt of Bediening, in Kerk of Staat, bevorderd zouden worden: de andere, dat 'er geen Schatten uit Spanje mogten worden gevoerd, op straffe des doods. Dit laatste zag op de groote Sommen Gelds, welken men, ten dienste van 's Konings Hofhouding, geduurende zyn verblyf in de Nederlanden, derwaards hadt moeten zenden. Zy vreesden, niet zonder reden, dat Spanje hier door, vroeger of laater, tot eenen staat van behoeftigheid zou geraaken. De Hofparty wist egter zo veel uit te werken, dat de Onderstand, zonder dit beding, toegestaan werdt.

Moeilykheid met de Staaten des Ryks. Naderhand beriep Karel de Staatsvergadering van Arragon, op welke men die zelfde zwaarigheid te berde bragt: doch, Keizer Maximiliaan omtrent dien tyd stervende, vertoonde de Koning hun, dat hy Geld noodig hadt tot zyne Reize naar Duitschland, om voor te komen, dat de Koning van Frankryk tot Keizer

zer mogt worden verkooren: waar op dan ook de Onderſtand of Gifte * vergund werdt. De Staaten van Katalonie, te Barcelona vergaderd, hielden het negen Maanden uit, voor dat zy eenig Geld toeſtonden, en van die Gifte was, gelyk van die van Arragon, zo veel verſproken tot het afbetaalen der oude Schulden, dat 'er naauwlyks honderd Ryksdaalders voor zyne Majeſteit overbleeven. Wanneer de Hofparty tegen de ongerymdheid van zulk een Gedrag uitvoer; zo kreeg dezelve, op eene koele wyze, tot antwoord: „ dat „ de Koning ſcheen geregeerd te worden door „ Nederlandſche en Franſche Staatsdienaars, „ welken in Spanje gekomen waren als in een „ 's Vyands Land, met oogmerk, om, na dat „ zy 't zelve hadden geplunderd, den roof weg „ te voeren naar Vlaanderen." Ook beklaagden zy zig, dat alle Ampten verkogt werden door den Eerſten Staatsdienaar *Chevers*, of deszelfs Gemaalin, een praktyk toen nog in Spanje niet bekend.

HISTORIE. *Karel.*

* *Donative*

Karel bevondt zig te Barcelona, wanneer hy tot KEIZER van 't Roomſche Ryk verkooren werdt, zynde ſedert KAREL de V. genoemd. Deeze nieuwe Waardigheid deedt de Spanjaarden, voorziende dat zy nu een Provincie van Duitſchland ſtonden te worden, en dat men hun Land langs hoe meer uit zou putten, grootelyks op hunne hoede zyn. Inzonderheid bleek dit, toen de Keizer de Staaten van Kaſtilie beval ſamen te komen in de *Groyne*, eene Havenſtad van Gallicie. De Kaſtiliaanen klaagden toen opentlyk over de ſchending hunner Voorregten; doch de Hofparty dreef alles door, en maakte dat een nieuwe Gifte

Koning Karel wordt Keizer, onder den naam van Karel de V.

1520.

HISTORIE. *Karel.*

werdt toegeſtaan: om welke reden het Gemeen ten uiterſte doldriftig wierdt, noemende de Staaten *Werktuigen en Daglooners van den Staatsdienaar Chevers*, en hun beſchuldigende, dat zy met oogluiking hun Vaderland lieten plunderen door Vreemdelingen, op dat zy mede hun deel mogten krygen van den roof.

Opſtand des Volks.

Zo dra was Karel niet naar Duitſchland vertrokken, of daar kwam een Opſtand in Kaſtilie, alzo de Steden van die Provincie, gezamelyk, de Wapenen opvatteden, tot wederkryging haarer Voorregten en Vrydommen; verkiezende eenen Generaal en een nieuwe Staatsvergadering; na dat de Leden, die den Onderſtand in de *Groyne* hadden toegeſtaan, wreedelyk van kant geholpen waren. Daar tegen bragt de Kardinaal, *Adriaan*, wien de Keizer hadt aangeſteld tot Gouverneur of Onderkoning van Kaſtilie, zo veel Krygsmagt op de been als hem doenlyk was. Egter bleeven de misnoegden byna anderhalf Jaar meeſter van het Land, tot dat zy eindelyk wyken moeſten voor het Koninglyke Leger, uit Navarre komende, 't welk hun t'eenemaal verſtrooide en tot onderwerping bragt. In Valence, alwaar de Oorlog met veel grooter woede, dan in Kaſtilie, was gevoerd geweeſt, eindigde die omtrent den zelfden tyd, met een groote nederlaag en zwaare ſlagting onder het Leger des Volks.

Binnenlandſche Onluſten.

1522.

Oorlog met Frankryk.

Geduurende de afwezigheid van Karel hadt François de I., Koning van Frankryk, uit ſpyt dat hy in de Verkiezing tot Keizer was voorbygegaan, een Leger op Spanje doen aanrukken, door 't welke Navarre overweldigd, doch eerlang weder verlooren werdt. De Kardinaal,

hier

hier tegen andermaal opgetoogen, bevondt zig in Biskaaije, wanneer hy tyding kreeg, dat hy, op 's Keizers aanstaan, tot Paus verkooren was. Hier op begaf hy zig aanstonds naar Italie, gelyk de Keizer naar Spanje, alwaar Karel aankwam in September van dat Jaar. Zyne Majesteit, zig in veel Schulden gestoken hebbende, beriep de Staaten van Kastilie wederom, te *Valladolid*, en drong hun op nieuws eenen Onderstand af, van veertigmaal honderd duizend Dukatonnen, op te brengen in drie Jaaren tyds; zonder dat zy eenige herstelling van hunne bezwaarnissen erlangen konden. De Geestelykheid bevondt zig in nog erger staat; want de Paus vergunde den Keizer, in plaats van de Tienden, voorheen toegestaan aan de Kroon, het vierde deel van derzelver Inkomsten, in alle zyne Heerschappyën. Bovendien werdt Karel en zyne Opvolgeren, Koningen van Spanje zynde, de magt van Verkiezing en Aanstelling tot alle Bisschoplyke Ampten, in hunne Heerschappyën, opgedragen, benevens het Meesterschap van de drie Militaire Ordens, voor altoos.

HISTORIE. *Karel.*

De Franschen speelden, omtrent dien tyd, zodanig den baas in Italie, dat de Paus zig in Verbond tegen dezelven begaf met den Keizer, die een Jaarlyksche Schatting beloofde voor 't Ryk van Napels en Sicilie, dat in 't voorst der Veertiende Eeuw door de Spaanschen was veroverd. Ingevolge dit Verbond, tastten de Keizerschen Koning François den I. aan, in zyne Legerplaats voor *Pavie*, alwaar de Franschen t'eenemaal geslagen werden en de Koning gevangelyk naar Madrit gevoerd. Men ontsloeg hem egter, mids zyne twee Zoonen

De Franschen in Italie geslagen. 1526.

HISTORIE. *Karel.*

tot Gyzelaars laatende, uit hoofde van een Verdrag tusschen hem en den Keizer, aan wien hy de Souvereiniteit van Vlaanderen, Milanen, Genua en Asti, afstondt.

Niettegenstaande in 't jaar 1529, te Kameryk, een Verbond van Vrede gesloten was, door den Keizer, met Frankryk, als ook met Engeland; ontstondt in 't jaar 1535 een nieuwe Oorlog, tusschen Vrankryk en den Keizer, die, twee Jaaren daarna, met eene Wapenschorsing eindigde; zo dat de Keizer zelfs, in 't jaar 1540, zonder eenig letzel, uit Spanje door Frankryk naar de Nederlanden reisde. De Beroerten aldaar gestild hebbende, toog hy naar Duitschland, en tragtte de Geschillen in den Godsdienst te bemiddelen, of liever met geweld te beslissen; waar over hy, vervolgens, te Lucca, een mondgesprek hieldt met den Paus.

De Keizer, in 't jaar 1526 getrouwd hebbende de oudste Zuster van den Koning van Portugal, hadt uit haar eenen Zoon verwekt, FILIPS genaamd, met wien zig MARIA, Koningin van Engeland, in 't jaar 1554, in huwelyk verbondt. 's Jaars daar aan werdt aan deezen Prins, dien by zyn huwelyk het Ryk van Napels en 't Hertogdom Milanen geschonken waren, ook de Koninglyke Heerschappy van Spanje, en al deszelfs aanhang, in 't byzonder het Graafelyk Bewind der Nederlanden, opgedragen door zynen Vader, die middelerwyl afstand deedt van 't Keizerryk aan zynen Broeder, den Roomsch-Koning FERDINAND.

FILIPS, II. Koning van Spanje. 1555.

De afscheiding der Spaansche Heerschappy van de Keizerlyke was van een schadelyk gevolg voor 't Ryk van Spanje; welks vermogen men, sedert, allengs heeft zien verminderen.

ren. De voornaamſte krak egter, dien het kreeg, ſproot uit den Opſtand in de Nederlanden, welker Inwooners, door den hoogmoed en de dwinglandye der Spanjaarden getergd, eindelyk zig in ſtaat bevonden, om het Spaanſche Juk van den hals te ſchudden *. Ook heeft de Oorlog met Engeland aan de Spaanſche Kroon een menigte van Schatten gekoſt †. De begunſtiging der Misnoegden in Frankryk, die zig in het zogenaamde Heilige Verbond hadden ſamengevoegd §, door Koning Filips; heeft ook veel koſten en niet het minſte voordeel aan deeze Kroon te weeg gebragt.

HISTORIE. *Filips*, II.

Afval der Nederlanden van Spanje.

* Zie de *Vaderl. Hiſtorie.*

† Zie de *Beſchr. v. Groot Britt.* I. Deel, bl. 100.

§ Zie de *Beſchr. v. Frankr.* I. Deel, bl. 163.

Ondertuſſchen was Filips, even gelyk zyn Vader, geduurig in Oorlogen met de Ongeloovigen ingewikkeld. De Turken hadden *Tripoli* ingenomen, na dat die Plaats veertig Jaaren in bezitting der Spaanſchen was geweeſt: waar tegen hy een Vloot en Krygsmagt uitruſtte, welke in 't jaar 1560 de nederlaag kreeg, met eene groote ſlagting der Kriſtenen. Zes Jaaren laater werdt de belegering van *Maltha*, welk Eiland de Turken zeer benaauwden, door de Spaanſchen opgeſlagen. Vervolgens behaalden de ſamengevoegde Vlooten, van Spanje, Venetie en andere Italiaanſche Mogendheden, onder 't bevel van *Don Jan van Ooſtenryk*, die merkwaardige Overwinning op de Turken by *Lepanto*, welke derzelver Scheepsmagt t' eenemaal krenkte: hoewel 't Eiland *Rhodes*, omtrent dien zelfden tyd, door agteloosheid der Spaanſchen, hun in handen viel.

Oorlogen met de Turken en Barbaaren.

Overwinning van Lepanto. 1571.

De Stad *Tunis*, in Barbarie, was 't onderwerp geweeſt van twee voornaame Scheepstogten van Karel den V., naar de Kuſt van Afrika, waar van de eerſte wel, de laatſte kwaalyk, uit-

Overwinningen op de Stad *Tunis*.

HISTORIE. *Filips*, II.

uitviel. In 't jaar 1573 gaf Koning Filips last aan zynen gedagten Broeder, die een natuurlyke Zoon van Keizer Karel was, om die Plaats te heroveren. Don Jan slaagde daar in naar wensch, en kreeg de Stad in, doch het volgende Jaar werdt dezelve door de Barbaaren weder ingenomen; waar door *Galetta*, en 't geheele Ryk van Tunis, verlooren werdt, tot eene onherstelbaare schade voor de Spaansche Kroon.

Binnenlandsche Oorlog.

Middelerwyl verwekten de Mooren, in 't Ryk van Granada, eenen Opstand, die, niet dan na drie Jaaren tyds, gedempt werdt. Ook greepen de Ingezetenen van Arragon de Wapenen op, tot bescherming hunner Voorregten, welke verkort werden, zo zy oordeelden, door de vervolging van *Antonio Perez*, een van 's Konings Staatsdienaars, die in zyn Vaderland de wyk genomen hadt. Door deezen werdt Koning Filips beschuldigd, hem last gegeven te hebben tot het ombrengen van *Escovedo*, den Geheimschryver van Don Jan, en Perez stondt geregtvaardigd te worden van dien moord, waar mede de Koning hem betigtte; doch door geweld werdt die Provincie in bedwang gehouden.

Ontwerpen van Don Jan van Oostenryk.

Koning Filips, naamelyk, bekommerde zig langs hoe meer, over de grootsche Ontwerpen van zynen Natuurlyken Broeder, die in 't eerst Koning van Tunis hadt willen worden; wien vervolgens, door den Paus, de Kroon van Engeland werdt toegezegd, indien hy dat Ryk overmeesteren mogt, en die, eindelyk, Landvoogd der Nederlanden zynde, in een Verbond getreeden was, met den Hertog van Guise in Frankryk, tot uitroeijing van de Kettery,

tery, zo men 't noemde, in de beide Ryken. Hy overleefde zynen Sekretaris niet lang, stervende in 't jaar 1578; 't zy door ziekte of mistrooftigheid, wegens 't verval zyner Zaaken; of, zo anderen willen, door vergift, dewyl de Koning hem geduuriglyk mistrouwde. Egter schynt niet te blyken, dat hy naar de Oppermagt der Nederlanden gestaan zou hebben. HISTORIE. *Filips*, II.

Ondertusschen kwam de Koning van Portugal Kinderloos te overlyden, weshalve Koning Filips, uit hoofde van 't Regt zyner Moeder, de Keizerin *Elisabeth*, zig van die Kroon ook meester maakte, en dus tevens bezitter wierdt van alle Schatten der Oost- en Westindische Heerschappyën. Eenige Jaaren daar na deedt hy die ontzaglyke Vloot, welke de *Spaansche Armade* genoemd wordt, tegen Engeland uitrusten: doch dit Ontwerp viel niet alleen in duigen, maar heeft ook tot groote schade van Spanje gestrekt *. Portugal met Spanje onder één Hoofd gebragt. 1580.

* Zie de *Beschr. v. Groot Britt.* I. D. bl. 101.

Henrik de IV., Koning van Frankryk, nam uit hoofde der beledigingen, welken hem en zyn Ryk, in de Burgerlyke Onlusten, geduurig door Filips werden aangedaan, eindelyk 't besluit, om den Oorlog opentlyk aan Spanje te verklaaren; waar in hy door Engeland en de Nederlanden ondersteund werdt. Evenwel maakten de Spaanschen groote voortgangen in Pikardie; doch eerlang werdt de Vrede getroffen †. Oorlog met Frankryk.

† Zie de *Beschr. v. Frankr.* I. D. bl. 175.

Kort daar na overleedt Filips, na eene zeer onrustige Regeering, hebbende byna geduurig, 't zy in Italie en in de Nederlanden, of tegen de Barbaaren, oorlog gevoerd; waar aan door hem, gelyk ook aan het bouwen van

HISTORIE. *Filips*, II. pragtige Geftigten, onmeetbaare Schatten befteed zyn, zonder eenig voordeel van Spanje. Zyne pooging ter vergrootinge van zyn Gezag, leid' den grond tot krenking van de Spaanfche Monarchie. Na het overlyden van zyne tweede Gemaalin, *Maria*, Koningin van Engeland, hadt hy ook voorflagen tot een Huwelyk laaten doen aan haare Zufter, Koningin Elifabeth; doch daar van kwam niets. Hy trouwde toen eene Princes van Frankryk, *Elifabeth* genaamd, die, zo men wil, door vergif omgebragt zou zyn; gelyk het zelfde ook verzekerd wordt aangaande zyn Zoon *Don Carlos*, uit zyne eerfte Gemaalin, *Maria* van Portugal. Zyne vierde Egtgenoot, *Anna*, Dogter van Keizer Maximiliaan den II., heeft hem vier Kinderen gebaard, waar van flegts één in 't leven bleef, genaamd Filips, die hem opvolgde.

FILIPS, III. Beftand met de Nederlanden, 1609. De Regeering van Koning FILIPS den III. is aanmerkelyk wegens het Twaalfjaarig Beftand, dat tuffchen Spanje en de Vereenigde Nederlanden werdt geflooten. Zyn Vader hadt die Geweften, kort voor zyn dood, opgedragen aan zyne Dogter *Ifabella*, ondertrouwd met *Albertus van Ooftenryk*; doch onder beding, dat deeze Landen, indien zy Kinderloos overleeden, of by gebrek van nazaaten derzelven, weder aan Spanje vervallen zouden. De Nederlanden waren door de geweldige onderdrukking, hun aangedaan op bevel van Koning Filips den II., door den Hertog van Alva, en door deszelfs yfelyke wreedheden, gebragt tot eenen Oorlog tegen Spanje, die nu reeds veertig Jaaren geduurd hadt; wordende door Frankryk en Engeland onophoude-

delyk aangeſtookt. De Aartshertogen verklaarden dezelven, by dit Beſtand, voor vrye Landen, Geweſten en Staaten, op welken zy geenen eiſch meer maakten. Koning Filips bekragtigde ook dit Beſtand, waar door Spanje zig van een voornaam gedeelte zyner Heerſchappyën beroofd zag; en vervolgens, door het toeſtaan van den handel op de Indiën, in de zenuwen zyner Sterkte aangetaſt werdt: zo dat dit magtige Ryk, 't welk voor gantſch Europa gedugt was geweeſt, eerlang, onder den laſt zyner eigene grootheid nederzeeg.

HISTORIE. *Filips*, III.

Niet minder ſchadelyk voor deeze Kroon was een ander merkwaardig Voorval, 't welk kort daar op volgde: naamelyk, het verdryven van alle de nog overgebleevene Mahomethaanen uit Spanje. De Paus hadt, in 't jaar 1548, eene Bulle uitgegeven, waar by de Afkomelingen van alle Jooden, Ketters of Mooren, onbekwaam tot eenige Kerkelyke Bedieningen, in dit Ryk, verklaard werden. Thans dreigde de Spaanſche Geeſtelykheid den Koning, die een zeer lafhartig en bygeloovig Vorſt was, met 's hemels ongenade, indien hy zyn Ryk niet van alle Ongeloovigen zuiveren deedt. Ondertuſſchen waren deeze Menſchen byna de eenigſte Landbouwers en Handwerksluiden in Spanje; zo dat de Grooten en Edele Heeren, welker Landen dus een groot nadeel ſtonden te ondergaan, de alleraandoenlykſte Vertoogen, tegen dit Ontwerp, aan het Hof inleverden. Doch zy verwierven den minſten trooſt niet van den Koning, dien men hadt wys gemaakt, dat zulks tot veiligheid zyner Landen dienſtig wäre: alzo de Mooren verdagt werden gehouden, dat zy, met andere Tur-

De Mooren geheel uit Spanje verdreeven. 1609.

HISTORIE. Filips, III.

ken en Barbaaren, een aanſpanning hadden gemaakt om Spanje te overrompelen. De Ban tegen de Mahomethaanſche Ingezetenen van dit Ryk, werdt dan afgekondigd op den 22 September van 't jaar 1609; en ingevolge van dien eerſt die van Valence, verder die van Granada, Murcia en Sevilie, en in 't volgende Jaar ook die der overige Provinciën van Spanje, naar Afrika overgevoerd.

Schade des Ryks door het verdryven der Mooren.

De Spaanſche Schryvers ſtemmen, ten opzigt van de menigte Inwooneren, van welken dit Ryk toen beroofd werdt, niet volkomen overeen. Sommigen maaken 'er een millioen Zielen van, en, die het gemaatigdſt ſpreeken, rekenen op zesmaal honderd duizend het getal der genen, welken dus naar de Kuſt van Afrika gebragt en aldaar veelal, in eenen behoeftigen ſtaat, aan land gezet werden. Want de meeſten bezaten weinig, en ſchoon hun allen, behalve die van Valence, toegelaaten werdt hun Goed en Vee te verkoopen, kwam doch daar van niet veel; terwyl geen Goud of Zilver van hun mogt medegenomen worden, maar alleen Vrugten des Lands, of Stoffen en Gereedſchappen, in Spanje gemaakt. Deeze barbaarſche wreedheid, toe te ſchryven aan het ſlim beleid der Inquiſitie, ontblootte het Ryk zodanig van Werkluiden, dat het ſedert in eenen onvermogenden ſtaat geraakt is, verliezende, door gebrek van eigen Manufakturiers, het grootſte deel der voordeelen, die men 'er anders uit de bezitting van Peru en Mexico trekken zou kunnen: alzo de Schatten, van daar komende, na dien tyd meeſt in handen der Kooplieden van andere Natiën zyn overgegaan. Ook werdt zulks, reeds in den jaa-

jaare 1618, door den Raad erkend, wanneer dezelve, in een Vertoog aan den Koning, ten dien opzigte, zeide: „ dat de ontvolking en „ 't gebrek van handen, in Spanje, grooter „ was, dan men ooit gekend hadt ten tyde zy- „ ner Voorzaaten; ja zo groot, dat, indien „ God daar tegen geen middel verschafte, de „ Kroon in 't korte tot haaren gantschelyken „ ondergang zoude komen. Niets was zigt- „ baarder, dan dat Spanje op 't punt stond „ van een woest Land te worden: de Huizen „ waren overal in verval, zonder Volk om ze „ te herstellen; terwyl de Dorpen en Vlek- „ ken zig vertoonden als Wildernissen."

HISTORIE. *Filips*, III.

In 't volgende Jaar deedt de Koning eene Reize naar Lisbon, alwaar hy met zo veel luister ontvangen werdt, dat hy zig de uitdrukking ontvallen liet: *op heden, eerst, heb ik gemerkt dat ik Koning ben.* Nog geene twee Jaaren daar na, overleedt hy, nalaatende een talryk Kroost, uit zyne Gemaalin *Margareet van Oostenryk*, die tien Jaaren voor hem in de Kraam gestorven was. Van zyne vier Zoonen wierdt de oudste, *Filips*, zyn Opvolger, en *Ferdinand*, Kardinaal, Aartsbisschop van Toledo, Stadhouder in de Nederlanden. Van de vier Dogteren, werdt *Anna van Oostenryk* gehuwd aan Lodewyk den XIII., Koning van Frankryk, en *Maria* aan Keizer Ferdinand den III. De eerste is de Moeder van Lodewyk den XIV. geweest.

1621.

FILIPS de IV. was zestien Jaaren oud toen hy den Throon van Spanje en Portugal beklom. Onder hem werdt de Oorlog met de Nederlanders hervat, die, schoon niet langer door de Engelschen ondersteund wordende, de Spaan-

FILIPS, IV. Oorlog met de Nederlanden vernieuwd.

HISTORIE. *Filips*, IV.

Spaanſche Kroon, zo ter Zee als te Lande, eene groote ſchade toebragten. In 't jaar 1628 werdt de Weſtindiſche Zilver-Vloot door hun overvallen en van een grooten Schat beroofd. Ook deeden zy eene Landing in Brazil en plunderden aldaar de Portugeeſche Plaatſen, voerende met zig een aanzienlyken buit. Zy werden, wel is waar, kort na dien tyd weder van daar gedreeven, maar vonden hunne ſchade rykelyk vergoed, door het overweldigen van de Vaſtigheden in Ooſtindie, behoorende aan de Kroon van Spanje en Portugal, welke door hun ſedert ingehouden zyn.

Nadeelen in Europa.

Binnen Europa ging het Koning Filips den IV. ook niet voordeelig. De onderdrukking zyner Onderdaanen maakte, dat die van Katalonie van hem afvielen en zig begaven in beſcherming van Frankryk, welke Kroon, in 't jaar 1635, met hem in Oorlog was geraakt, niettegenſtaande het dubbel Huwelyk der wederzydſche Koningen *. Ook beſlooten de Portugeezen tot afwerping van 't Spaanſche Juk, dat hun ondraaglyk geworden was, en verkoozen den *Hertog van Braganza* tot hunnen Koning. In 't jaar 1647 ontſtondt, om gelyke reden, een Opſtand in 't Napelſche, welke niet dan met veel moeite, door den Spaanſchen Gouverneur of Onderkoning, gedempt werdt.

* Zie de *Beſchr. v. Frankr.* I. D. bl. 180 en bl. 196.

Vrede met de Nederlanden. 1648.

Verſcheide Jaaren was toen reeds gearbeid, tot het ſluiten van een vaſt Verbond tuſſchen Spanje en de Vereenigde Nederlanden, waar in men, ſedert de Vredebreuk tuſſchen Koning Filips en Lodewyk den XIII., door Frankryk ſteeds gedwarsboomd was. Eindelyk, egter, kreeg dit Ontwerp zyn beſlag, door het ſluiten der Vre-

Vrede van Munster; waar op ook die tusschen Frankryk en den Keizer volgde. By deeze Vrede deedt de Koning van Spanje volkomen afstand van alles, wat hy op de zeven Vereenigde Provinciën te eischen hadt, verklaarende dezelven voor een vry en onafhangelyk Gemeenebest, en deszelfs Staaten voor Souvereinen. Dus werdt eindelyk van 't Spaansche Hof raadzaam geoordeeld, de bezitting te laaten vaaren van een Land, waar mede het zo schadelyk viel te kampen. Middelerwyl bleef egter het overige der Nederlanden in de magt van Spanje.

HISTORIE. *Filips*, IV.

Ook bleef Koning Filips de IV. in Oorlog tegen Frankryk en Portugal, doch was ongelukkig in beiden, uitgenomen dat de Franschen uit Katalonie verdreeven werden. Men bragt die Provincie weder onder de magt van Spanje, niet zo zeer door geweld van Wapenen, als wel door de verzekeringen, welken het Spaansche Hof aan de Ingezetenen gaf, dat men hun in hunne Regten en Vryheden herstellen, en verschooning, van al het gene gebeurd was, verleenen zoude.

Katalonie onderwerpt zig aan den Koning van Spanje. 1652.

De Spaansche Kroon leedt in eenige volgende Jaaren groote nadeelen, zo in de Westindiën, door 't verlies van *Jamaika*, als aan haare Vloot, by de Kanarische Eilanden, en in 't byzonder in de Nederlanden, alwaar *Duinkerken*, en verscheide andere Plaatsen, hun door de Franschen afhandig gemaakt werden. Dit was, onder anderen, de reden, dat Koning Filips het oor neigde naar eene Vrede met Frankryk, welke sedert den naam gevoerd heeft van de *Pyreneesche Vrede* *.

Pyreneesche Vrede met den Koning van Frankryk. 1659.

* Zie de *Beschr. v. Frankr.* I. D. bl. 216.

De

HISTORIE. *Filips*, IV.

Oorlog met Portugal.

De Oorlog met Portugal bleef egter duuren, waar in die Kroon zodanig door Groot Brittannie werdt onderfteund, dat 'er byna geen voordeel door de Spaanfchen op behaald werdt, niettegenftaande Koning Filips toen met alle andere Mogendheden van Europa Vrede had. In 't jaar 1665 viel een Veldflag voor te *Montes Claros*, waar in de Spaanfchen vierduizend Man verlooren, behalve een groot getal die gevangen gemaakt werden. De eer van deeze Overwinning waren de Portugeezen aan den *Marfchalk van Schomberg* t'eenemaal verfchuldigd.

KAREL, II. 1665.

In 't zelfde Jaar overleedt Koning Filips de IV., na eene langduurige kwyning, nalaatende tot Opvolger zynen Zoon, KAREL den II., die naauwlyks vier Jaaren oud was, onder de Voogdye van zyne Moeder *Maria van Oostenryk*, Zufter van Keizer Leopold. Van deeze gelegenheid wift Lodewyk de XIV., Koning van Frankryk, zig zodanig tot zyn voordeel te bedienen, dat hy zig van veele voornaame Steden, in de Spaanfche Nederlanden, meester maakte, die by de Vrede van Aken, tusfchen Frankryk en Spanje, door hem behouden werden *, waar tegen men de Spaanfche Kroon alleenlyk in de bezitting van Franche Comté herftelde. Middelerwyl was dezelve genoodzaakt ook een Verdrag aan te gaan met Portugal, by het welke Spanje van zyn geheelen eifch op dat Ryk afftand deedt.

Vrede van Aken. 1666.

* Zie de *Befchr. v. Frankr.* I. D. bl. 220.

Verdrag met Portugal.

De Inval van Lodewyk den XIV. in het Grondgebied der Vereenigde Provinciën, verwekte een nieuwen Oorlog; dewyl Spanje zig met den Keizer en de Staaten tegen Frankryk ver-

Nieuwe Oorlog met Frankryk. 1672.

verbondt, om dat de ondergang van deeze Republiek noodwendig het verlies der Spaansche Nederlanden na zig sleepen moest. Ondertusschen leedt de Spaansche Kroon, zelve, daar by het grootste nadeel, raakende haare beste Steden in Vlaanderen, met geheel Franche Comté, kwyt: welk alles by de Vrede van Nieuwmegen aan Frankryk afgestaan werdt. Spanje verloor dus, eensklaps, de Steden *Condé*, *Valenciennes*, *Kameryk*, *Yperen*, *St. Omer*, *Bouchain*, *Aire*, *Warwick*, *Warneton*, *Poperingen*, *Bailleul*, *Kassel*, *Bavay* en *Maubeuge*. Daar tegen kreeg zy slegts *Pujarda* in Katalonie, de Stad en 't Kasteel van *Gend*, benevens eenige andere Plaatsen in de Nederlanden, die door de Franschen veroverd waren, terug.

HISTORIE. *Karel*, II.

Vrede van Nieuwmegen. 1678.

Hoe zeer de Vrede, tusschen Frankryk en deeze Kroon, verzekerd scheen te zyn door 't Huwelyk van Koning Karel met de Dogter van den Hertog van Orleans, die Broeder van Lodewyk den XIV. was, werden, van Frankryks zyde, de Vyandlykheden, voor 't verloop van drie Jaaren, reeds weder hervat. Daar op werdt van 't Spaansche Hof wel de Oorlog, op nieuws, aan Frankryk verklaard, doch niet dan tot schade van Spanje, 't welk *Luxemburg* geheel verloor. Zodanig was de moed verslapt van deeze Kroon en derzelver Bondgenooten, dat men zig te vrede hieldt met de Wapenschorsing voor twintig Jaaren tyds, welke door Frankryk aan Spanje en den Keizer, zo 't voorgeeven was, vergund, doch maar zeer kort onderhouden werdt.

Vyandlykheden door Frankryk hervat. 1681.

Oorlog verklaard. 1683.

Wapenschorsing. 1684.

Zo dra naamelyk hadt Lodewyk de XIV. zig niet, door het vernietigen van den Hervorm-

Nieuwe Oorlog. 1688.

HISTORIE. *Karel*, II. Hervormden Godsdienſt, voor binnenlandſche Beroerten verzekerd, of hy bragt alle Vorſten van Europa in ongeruſtheid door de verſterking van zyne Krygsmagt, en zwaare bedreigingen. Dit maakte, dat Spanje zig begaf in het *Verbond van Augsburg*, waar uit de Koning van Frankryk reden nam, om op nieuws in de Spaanſche Nederlanden te vallen, alwaar de ongelukkige Slag van *Fleurus* of *Fleury*, by Charleroi, de zaaken der Bondgenooten zeer veragterde. 's Jaars daar aan werden de voornaamſte Zeeſteden van Spanje, door eene Franſche Vloot, gebombardeerd. Ook waren de Franſchen in Katalonie gedrongen, alwaar zy eenige Steden veroverden; onder anderen *Palamos*, dat op eene deerlyke wyze door hun geplunderd en verwoeſt werdt; tot wederwraak van den moedwil, welken de Spanjaarden aan de Franſche Inwooners van *Saragoſſe* hadden gepleegd.

Slag van Fleurus. 1690.

1694.

Voordeelen der Franſchen in Spanje. 1697.

Terwyl reeds over een Algemeene Vrede werdt gehandeld, wendden de Franſchen nog hunne uiterſte poogingen tegen Spanje aan. De Hertog van Vendôme trok met een ſterk Leger in Katalonie, en maakte zig, na het verſlaan der Spaanſche Krygsmagt, van *Barcelona* meeſter. In de Weſtindiën bemagtigde de Franſche Admiraal, de Stad *Karthagena* ſtormenderhand, en maakte aldaar een grooten buit. Eindelyk werdt egter de Vrede van Ryswyk geſlooten, volgens welke alle de Steden, door Frankryk, ſedert de Vrede van Aken, op Spanje veroverd, aan deeze Kroon terug gegeven werden, uitgenomen Franche Comté en eenige Plaatſen in de Nederlanden.

Vrede van Ryswyk.

Beweegingen

Na 't ſluiten deezer Vrede ontſtonden de be-

beweegingen over de Erf-Opvolging der Spaansche Heerschappye. Want, aangezien Koning Karel zig in een zeer zwakken toestand bevond, en geen wettig Krooft had, scheen het twyfelbaar, op wien de Kroon van Spanje afdaalen moest, en daar waren verscheiden Medingers toe*. Derhalve wendde Engeland, met de Staaten der Vereenigde Nederlanden, veel moeite aan, om ten dien opzigte eene *Verdeeling* te maaken, waar door de ruste van Europa mogt behouden blyven. Het Fransche Hof scheen met hun eenstemmig te werk te gaan; doch, toen Koning Karel overleeden was, bevondt men, dat hy, by Uiterste Wille, de Opvolging tot den Throon van Spanje opgedragen hadt aan den *Hertog van Anjou*, tweeden Zoon van den Dauphin van Frankryk en Kleinzoon van Koning Lodewyk den XIV. Indien de Hertog van Anjou kinderloos overleed, zo zou de Kroon van Spanje aan den *Hertog van Berry*, deszelfs Broeder komen, en, als deeze geen Krooft naliet, zo stelde hy tot zynen eenigen Erfgenaam, den Aartshertog, *Karel van Oostenryk*, 's Keizers tweeden Zoon, of, by aflyvigheid van deezen, den *Hertog van Savoije*: met welke schikking, ook, zo 't scheen, bedoeld werdt, dat Spanje en Frankryk, nimmer, onder één Hoofd komen mogten; 't geen de voornaame zorg der Zeemogendheden was geweest.

Historie *Karel*, II. gingen over de Opvolging by 't Overlyden van Koning Karel, II.

* Zie de *Beschr. v. Frankr.* I. D. bl. 239.

Zo dra, derhalve, Koning Karel de II. overleeden was, werdt de Hertog van Anjou, onder den naam van Filips den V., tot Koning van Spanje uitgeroepen en gekroond: waar op Lodewyk de XIV., aanstonds, de Spaansche Nederlanden overweldigde, en zig van al het gene de Spaansche Kroon, zo in Spanje

Filips, V. 1700.

HISTORIE. Filips, V. Keizer Leopold beweert zyn Regt op de Kroon van Spanje.

als in Italie, toekwam, voor zynen Kleinzoon tragtte te verzekeren. Immers Keizer *Leopold van Oostenryk*, regtlynig afgedaald van Karel den V., die Koning van Spanje was geweest, kwam aanstonds met zynen Eisch op de Spaansche Monarchie ter baan; beweerende dat de Uiterste Wil, van wylen Koning Karel den II., geen plaats kon hebben; aangezien door Lodewyk den XIV. en zynen Vader, beiden, op eene plegtige wyze afstand gedaan was van hun Regt van Opvolging, toen zy de Spaansche Princessen, *Anna* en *Maria Theresia van Oostenryk*, ten huwelyk namen. De Koning van Groot Brittannie en de Staaten der Vereenigde Nederlanden, begaven zig toen met den Keizer in een Verbond, 't welk strekken moest om het Huis van Oostenryk te onderschraagen in zynen Eisch op Spanje, en tevens Engeland en Holland te bevestigen in hunne Heerschappy en Koophandel.

Oorlog begonnen. 1701.

De Keizerschen vingen al vroeg den Oorlog aan, in Italie, alwaar door Prins *Eugeen* groote voordeelen behaald werden. Toen de Oorlog, in 't jaar 1702, opentlyk tegen Frankryk verklaard was, begon dezelve ook in de Nederlanden en aan den Ryn. Voorts werden de Kusten van Spanje door eene Groot Brittannische Vloot bestookt. Daarna voerde men den

Aartshertog *Karel* van Oostenryk wordt tot Koning van Spanje verklaard. 1703.

Aartshertog van Oostenryk, dien de Bondgenooten, onder den naam van KAREL den III., tot Koning van Spanje verklaard hadden, in Portugal, welks Koning zig by de Bondgenooten hadt gevoegd, gelyk de Hertog van Savoije in dit Jaar ook deedt.

Koning Filips hadt, 's jaars te vooren, den Oorlog tegen Groot Brittannie en de Staaten verklaard. Derhalve zonden deeze Mogendhe-

heden een Leger van twaalfduizend Man naar Portugal, onder 't bevel van den *Hertog van Schomberg*, tot ondersteuning van den Aarts-hertog, die reeds, in een openbaar Geschrift, Koning Filips verklaard hadt voor een Onwettig Bezitter van de Kroon. De Spanjaarden, egter, namen in deezen Veldtogt den Portugeezen verscheide Steden af: doch daar tegen werdt hun *Gibraltar* door de Bondgenooten ontweldigd.

HISTORIE. *Filips*, V. 1704.

De samengevoegde Vloot, in 't volgende Jaar, met eenige Landmagt afgezeild zynde uit Engeland, nam Koning Karel te Lissabon aan boord, en, *Barcelona* zig aan hem overgegeven hebbende, viel in 't kort geheel Katalonie en vervolgens ook 't Ryk van Valence hem toe. 's Jaars daar aan erkenden hem, insgelyks, de meeste Steden in Brabant en Vlaanderen voor hunnen Heer. Koning Filips werdt, na de vrugtelooze Belegering van Barcelona, zodanig in de engte gebragt, dat hy naar de Grenzen van Frankryk wyken moest. Daar op werdt *Madrit* door de Bondgenooten ingenomen, en Karel zag zig byna van geheel Spanje meester. Terwyl hy zig ophieldt in de Provincie van Arragon, trok Filips weder in Spanje, met eene Krygsmagt, welke die der Portugeezen en Engelschen zeer verre overtrof: zo dat de Bondgenooten, by *Almanza*, onherstelbaar geslagen werden. Immers, naderhand, bragt Koning Filips byna geheel Spanje weder tot gehoorzaamheid, en oefende zulk een strenge wraak, op de genen die zig eerst voor Karel verklaard hadden, dat, niettegenstaande de volgende Onderneemingen der Bondgenooten

Koning Karel krygt aanhang in Spanje. 1705.

Slag by Almanza. 1707.

HISTORIE. Filips, V.

in Spanje, die Landaart niet weder tot de Oostenrykſche party te brengen was.

De voordeelen, egter, vervolgens door de Bondgenooten op de Franſchen en Spaanſchen, in Italie en de Nederlanden, behaald, waren oorzaak, dat Lodewyk de XIV. zelf aanbieding deedt, tot eene verdeeling der Spaanſche Heerſchappye. Hy kwam zo ver, van zig te willen vergenoegen, indien men zynen Kleinzoon, Koning Filips, enkel 't bezit van Sicilie en Sardinie vergunde; willende dan den Aartshertog van Ooſtenryk, Karel, erkennen voor Koning van Spanje. De Veldtogt evenwel van 't Jaar 1710, hoe gelukkig in den aanvang, door de Overwinning van Koning Karel op de Krygsmagt van Filips in Spanje, by *Sarragoſſa*, behaald, eindigde tot nadeel der Bondgenooten, en de Engelſchen namen het beſluit, om den Oorlog niet langer voort te zetten. Ook kwam daar by, het overlyden van Keizer Joſephus in 't voorſt van 't volgende Jaar, 't welk de Bondgenooten agterlyker maakte in hun Ontwerp, om Karel, die toen tot Keizer verkooren werdt, met geweld of by verdrag, het koſtte wat het koſtte, te handhaaven op den Throon van Spanje.

Slag by Sarragosſa. 1710.

Hier op werdt dan de Vrede van Utrecht geſlooten, volgens welke Koning Filips de bezitting van Spanje en de Spaanſche Heerſchappyën in Amerika behieldt; doch Sardinie, het Ryk van Napels, Milanen en de Spaanſche Nederlanden, die ſedert de *Ooſtenrykſche* zyn genoemd, bleeven aan den Keizer. Het Eiland van Sicilie werdt opgedragen aan den Hertog van Savoije. Groot Brittannie hadt voor zig

Koning Filips wordt door de Vrede van Utrecht herſteld. 1713.

zig bedongen den eigendom van de Stad, Kasteel en Haven van Gibraltar, als ook het Eiland *Minorka*, met Port Mahon en alle andere Plaatsen op hetzelve, waar van de Spaansche Kroon plegtig afstand deedt. HISTORIE. *Filips*, V.

Niet lang daar na verloor Filips zyne Gemaalin, een Dogter van *Amadéus*, Hertog van Savoije, welke hem drie Prinsen nagelaten heeft, waar van de jongste, zyn Opvolger, alleen is overgebleeven. De Koning nam, in 't zelfde Jaar, ten huwelyk *Elisabeth Farnese*, Dogter van den Hertog van Parma, welke hem nog verscheide Kinderen voortbragt. Dit Huwelyk agt men aangegaan te zyn, om Spanje een nieuwen voet te geeven in Italie; alzo deeze Vrouwe niet alleen Erfgenaam moest zyn van Parma en andere nabuurige Landen, maar ook, by gebrek van 't mannelyk oir des tegenwoordigen Keizers, eisch zou hebben op het Hertogdom van Toskane. 1714.

Nieuwe Vyandlykheden met den Keizer.

Het duurde ook niet lang, of men kon duidelyk bespeuren, dat de Spaansche Kroon, haares ondanks, aan den Keizer zo veel toegegeven hadt. Eerst werdt de Stad *Barcelona*, welke door de Kataloniers ingehouden werdt, t'ondergebragt door geweld van Wapenen; waar by de Spanjaarden zo wreedelyk te werk gingen met de Inwooners, tegen het gemaakt Verdrag, dat het Keizerlyke Hof, uit vreeze van een dergelyke behandeling, niet goedvondt *Majorka* aan Spanje in te ruimen. Dit Eiland werdt derhalve ook bemagtigd, en men bragt de Keizerlyke Troepen naar Napels over. Daar na maakte zig Koning Filips zo gedugt, door de vergrooting zyner Zeemagt, de vermeerdering zyner Troepen en de versterking van zyne

Majorka heroverd.

1715.

HISTORIE. *Filips*, V. ne Vaste Plaatsen aan den kant van Frankryk, dat het de voornaamste Mogendheden van Europa zeer in 't oog liep; inzonderheid, wanneer het Eiland van *Sardinie*, 't welk by de Vrede van Utrecht aan den Keizer was gelaten, door de Spaansche Krygsmagt werdt overweldigd.

Sardinie bemagtigd. 1717.

Onaangezien de herhaalde Vertoogen, welken tegen deeze Vyandlykheden werden ingebragt aan 't Hof van Madrit, door de Afgezanten van Groot Brittannie, Frankryk en de Staaten der Vereenigde Nederlanden, ging Koning Filips met zyne zaaken voort, en deedt eenen Inval op *Sicilie*, 't welk aan den Hertog van Savoije was afgestaan. Nog in 't zelfde Jaar, egter, werden de Spaanschen uit de Eilanden van Sardinie en Sicilie t'eenemaal verdreeven, door een sterke Oorlogsvloot, uit Engeland naar de Middellandsche Zee gezonden, door welke de Spaansche Vloot, onverhoeds, overvallen en zodanig vernield werdt op de hoogte van Syracusa, dat de Zeemagt van Spanje sedert geheel is gekrenkt geweest.

Inval op Sicilie. 1718.

Spaansche Vloot door de Engelschen vernield.

Groot Brittannie, schoon geen opentlyke Vyand van Spanje, was zeer op die Kroon verbitterd, wegens de Ontwerpen van den Kardinaal *Alberoni*, een Prelaat, die voor den roervink van alle deeze beweegingen gehouden werdt. Immers hy maakte Koning Filips alomme zo gehaat, dat Groot Brittannie en Frankryk met den Keizer zig in een Verbond begaven, tot beveiliging hunner Heerschappyën, waar by de Staaten der Vereenigde Nederlanden zig ook voegden. Toen de *Quadruple Alliantie* dus haar beslag hadt, en de Opvolging tot de Kroon van Frankryk, op welke Koning Filips het oog scheen

Quadruple Alliantie tegen Spanje.

ſcheen te hebben, door Groot Brittannie en de Staaten was verzekerd, bragten de Franſchen hem in zyn Ryk zo veele nadeelen toe, dat hy gedwongen werdt de Voorwaarden, die de gemelde Mogendheden bepaald hadden, te tekenen. By die gelegenheid kreeg de Keizer *Sicilie* en de Hertog van Savoije *Sardinie* in bezitting, terwyl Spanje afſtand deedt van de *Oostenrykſche Nederlanden*, en 's Konings tytel door den Keizer erkend werdt. *Don Carlos*, oudſte Zoon der Koninginne, zoude de Hertogdommen van *Toskane*, *Parma* en *Plaizance*, by 't overlyden van derzelver bezitters erven. Ook werdt de gemelde Kardinaal, wiens Ontwerpen waarlyk te verwonderen waren, naar Italie te rug gezonden.

HISTORIE. *Filips*, V. Voorwaarden der Vrede. 1720.

Niet lang daar na deedt de Spaanſche Krygsmagt eene Landing op de Kuſt van Afrika, by *Ceuta*, onder voorwendzel van de Mooren te verdryven, en het Grondgebied van Spanje, aan dien kant, uit te breiden; doch voornaamelyk zo het ſcheen, om een regelmaatig Lighaam van Troepen op de been en den Oorlog met de Ongeloovigen aan den gang te houden, ten einde de Tienden der Geeſtelykheid, hier toe verleend door 't Hof van Rome, niet kwyt te raaken. Want de Spaanſchen bleeven, op een kleinen afſtand van Ceuta, in eene verſchanſte Legerplaats, alwaar zy driemaal den aanval der Barbaaren dapper afweerden, zynde vervolgens, na dat de Veſtingwerken van Ceuta een weinig waren uitgelegd, onverrigter zaake naar hun Land terug gekeerd.

Onderneeming op de Kuſt van Barbarie.

De Mogendheden, die in den Oorlog waren ingewikkeld geweeſt, ſtelden eerlang met elkander vaſt een Samenkomſt van wederzydſche

Kongres van Kameryk vaſtgeſteld.

HISTORIE. *Filips*, V.

ſche Gevolmagtigden te Kameryk, tot beſlegting der Geſchillen, welken Spanje nog met den Keizer, als ook met den Koning van Sardinie hadt. Dit Kongres werdt niet geopend voor den aanvang van 't jaar 1724, en, ſchoon de Gezanten van Groot Brittannie en Frankryk, op hetzelve, als Middelaars tuſſchen den Keizer en Spanje erkend werden, was het van geen of weinig uitwerking: dewyl het Hof van Rome zeer veel, tegen de wederkeering der Hertogdommen van Parma en Plaizance, op Prins Don Carlos, inbragt; verklaarende, dat het Leenen waren van den Heiligen Stoel en niet van 't Keizerryk.

Filips ſtaat de Kroon af aan zyn Zoon LODEWYK, die kort daar na ſterft.

1724.

De Keizerlyke, Spaanſche en Franſche Hoven kwamen niettemin overeen, om aan den Infant van Spanje het Regt tot de Hertogdommen van *Toskanen*, *Parma* en *Plaizance*, op te draagen; 't welk niet zo dra geſchied was, of Koning Filips ſtondt zyne Kroon af aan zynen oudſten Zoone, LODEWYK, Prins van Aſturie, die toen ruim zeſtien Jaaren oud was. Dewyl egter de jonge Koning, nog in 't zelfde Jaar, aan de Kinderpokjes overleedt, zo nam Filips de Koninglyke Heerſchappy weder aan.

Nieuwe onmin met Frankryk.

1725.

Middelerwyl was tuſſchen Spanje en Frankryk een nieuwe onmin gereezen. De Hertog van Bourbon, naamelyk, die op 't overlyden van den Regent, Hertog van Orleans, het Staatsdienaarſchap beſtuurde, bragt te weeg, dat men beſloot om de Infante van Spanje, met Lodewyk den XV. gehuwd, uit welke nog vooreerſt geen Kinderen te verwagten waren, te rug te zenden; waar op ook het Hof van Madrit, behalve de Koninginne, Weduwe van

Lo-

Lodewyk den I. van Spanje, zig van de andere Dogter van den Hertog van Orleans, die met Don Carlos ondertrouwd was, ontſloeg.

HISTORIE. *Filips*, V.

Verbond met het Hof van Weenen.

De vreeze, die men hadt voor een kwaaden naſleep der verbittering hunner Katholyke Majeſteiten, nam toe, wanneer de geheime Onderhandeling van den *Hertog van Ripperda*, aan 't Hof van Weenen, wereldkundig wierdt, en nog meer, toen men verſtondt, dat de Koning van Spanje zig met den Keizer hadt verbonden; in 't byzonder ten opzigt van de handhaaving der Kompagnie van Ooſtende en andere Zaaken, voor de Zeevaart der Engelſchen en Hollanderen grootelyks nadeelig zynde. Derhalve werdt, door Frankryk en Groot Brittannie, eene Alliantie aangegaan tot tegenkanting van het *Traktaat van Weenen*, welke men het *Traktaat van Hanover* noemde. De twee gemelde Mogendheden verbonden zig elkander by te ſtaan, indien een van beiden in haaren Koophandel ontruſt werdt. Pruiſſen hadt zig ook by dit Traktaat gevoegd, doch onttrok zig eerlang daar van. De Staaten Generaal, in tegendeel, namen 'er, uit hoofde van de Ooſtendiſche Kompagnie, deel in. De noodzaaklykheid van deeze Alliantie bleek te meer, wanneer de Ruſſen, zelf, eenen Handel hunner eigen Schepen op de Spaanſche Havens, begonnen op te regten, dat egter van geen gevolg is geweeſt.

Traktaaten van Weenen en Hanover.

Koning Filips hadt zig, by het weder aanvaarden van het Ryksbeſtuur, meer dan te vooren toegelegd op het onderzoeken der Zaaken van zyn Land; in 't byzonder den ſtaat der Schulden van de Kroon, die veel kleinder ſcheenen te zyn dan der andere Mogendheden,

Redres der vervallen Zaaken in Spanje ondernomen.

HISTORIE. *Filips*, V.

welken in den Oorlog waren ingewikkeld geweest: want Spanje hadt, wel is waar, door de verwoestingen van 't Krygsvolk veel geleeden, doch deszelfs Inkomsten waren niet voor een reeks van toekomende Jaaren verpand, gelyk anderen hadden gedaan. Hy maakte derhalve eene opneeming van de lasten zyner Heerschappye, ten einde de verscheide takken der Inkomsten toe te passen aan de byzondere bekostigingen, op zulk eene wyze, dat het Geld, 't welk tot den éénen dienst was geschikt, niet aan een anderen besteed werde. Ook gelastte hy de Troepen Maandelyks stipt te betaalen, en beval, tot herstelling van de Zeemagt, eenige nieuwe Schepen te laaten bouwen.

Vyandlykheden met Groot Brittannie.

Eerlang ontstonden 'er nieuwe Vyandlykheden tusschen Spanje en Groot Brittannie. Van wederzyde, naamelyk, beriep men zig op beledigingen, waar van wel de zaakelykste was, dat de Handel der Spaansche Kroon op Amerika door de Groot Brittannische Zeemagt belemmerd werdt. Hier op deedt Koning Filips zyne Krygsmagt in Andalusie byeen trekken, en *Gibraltar* insluiten van de Landzyde, 't welk men in 't Voorjaar begon te beschieten; terwyl de Vloot van Groot Brittannie *Porto Bello* zodanig geblokeerd hieldt, dat de Schatten van Spanje niet in Europa konden worden gebragt. Dit duurde wederzyds, schoon inmiddels de *Preliminairen* van een Algemeene Vrede, tusschen de overige Mogendheden, waren ontworpen: want Spanje voegde zig niet eer daar by dan in't volgende Voorjaar, wanneer men over de Geschillen van de Westindiën eenige schikking hadt gemaakt; en de vaststelling, ten dien opzigte, greep geen plaats dan by het *Traktaat*

Gibraltar belegerd. 1727.

van Sevilie, by het welke de Koning ten opzigt van de Bezittingen in Italie, die aan zyn jonger Zoon, Don Carlos, waren toegezegd, verzekering kreeg.

HISTORIE. *Filips*, V. Traktaat van Seville. 1728.

Dit was egter een bron van nieuwe Onlusten: alzo de Keizer geenszins verstaan wilde, dat 'er Spaansche Troepen in Italie zouden komen, om de Hertogdommen, voor den Infant geschikt, te bewaaren. Eindelyk, nogthans, bragt men zyne Keizerlyke Majesteit zo ver, van dit in te willigen; waar op de Algemeene Vrede, door het nieuwe *Traktaat van Weenen*, in 't welk de Koning van Spanje deel nam, werdt bevestigd.

Traktaat van Weenen. 1731.

Het Hof van Madrit hadt middelerwyl eene groote Krygsmagt verzameld, om, indien de Keizer zulks niet toestaan wilde, met geweld weder voet te krygen in Italie. Wanneer nu, door de Spaanschen, met bystand van eene Groot Brittannische Vloot, zesduizend Spanjaarden waren overgebragt, zo nam het Hof een Besluit om *Oran*, eene Vesting aan de Barbarische Kust, welk in 't jaar 1708, na eene Bezitting van byna twee Eeuwen, door de Algerynen aan Spanje ontweldigd was, te heroveren. Een Leger van dertigduizend Spaanschen, aan Land gezet zynde by die Plaats, werdt wel haast aangetast door een Leger van twintigduizend Mooren, welken het, na een bloedig Gevegt van ruim vier Uuren, op de vlugt kreeg, en dus viel de Spaanschen niet alleen Oran, maar ook het Fort *Mazalquivir*, 't welk gemakkelyk een Maand hadt kunnen verdedigd worden, eensklaps in handen. Van beide die Plaatsen is de Kroon, niettegenstaande de menigvuldige Aanvallen en Belegeringen der Turken

Oran, in Barbarie, heroverd. 1732.

HISTORIE. Filips, V. De Spaanschen tasten de Keizerlyke Landen aan. 1733.

en Mooren, tot heden toe meester gebleeven.

In den Oorlog wegens de bekleeding van den Poolschen Throon, traden de Spanjaarden, Franschen en Sardinischen, in eene Samenspanning tegen zyne Keizerlyke Majesteit, en namen daar uit een voorwendzel om deszelfs Heerschappyën, zo wel in Italie als in Duitschland, aan te randen. In 't kort dreeven zy de Keizerlyke Troepen, t'eenemaal, uit die Gewesten, en maakten, dat de Keizer eindelyk genoodzaakt werdt de Ryken van *Napels* en *Sicilie* op te offeren aan de Spaanschen, tot behoud van zyne overige Landen. Hier op werdt de Infant, Don Carlos, tot Koning van Napels en Sicilie verheven; gelyk men hem daar voor ook erkende by de Vrede, die in 't jaar 1735 tusschen Frankryk en den Keizer is geslooten. Het Huis van Oostenryk kreeg daar tegen, tot schavergoeding, den eigendom van *Parma* en *Plaizance*, en de Keizerlyke Familie werdt bevestigd in de bezitting van *Toskanen*.

Geschil met Portugal. 1735.

De Oorlog in Italie was nog niet volkomen geëindigd, toen 'er een aanmerkelyk Geschil rees tusschen Spanje en Portugal. Een Landman, die gewoonlyk Haver en Stroo bezorgde aan de Stallen van den Portugeeschen Afgezant te Madrit, iemand vermoord hebbende, werdt gevangelyk in de Stad gebragt op den laatsten dag van 't Karnaval, wanneer het op de Straaten van menschen krielt. 't Geviel, dat deeze Boer, op een Ezel gebonden, door eenige Geregtsdienaars, met zes Soldaaten vergezeld, gevoerd werdt voorby het Huis van gemelden Gezant, wiens Livrey-Bedienden, deezen Man, hun bekend, zodanig ziende mis-

mishandelen, hem, zonder naar de oorzaak te onderzoeken, met geweld uit de handen der Soldaaten rukten en in hun Meesters huis bragten; alwaar hy twee dagen gehouden, en toen, door het Gezin van den Gezant, in een plaats van veiligheid geholpen werdt. De Gezant, die geen kennis van 't Geval hadt, zo men voorgaf, maakte niet veel haast met zig deswegens te verontschuldigen, agtende zulks een zaak van klein belang: doch het Hof van Spanje was 'er zeer verstoord over, en deedt eenige dagen daar na, door een afgezonden Troep Soldaaten, alle de Dienaars van den Portugeeschen Gezant, die men in deszelfs Hotél vondt, vatten en in de Gevangenis werpen.

Het Hof van Portugal, door deeze handelwyze zeer verbitterd, liet aanstonds ook de Bedienden van den Spaanschen Ambassadeur in hegtenis neemen; waar op de Spaansche Troepen de Grenzen van dat Ryk naderden. By geluk bevondt zig toen nog het grootste deel der Spaansche Krygsmagt in Italie; anders zouden zy, byna zonder verhindering, hebben kunnen komen tot voor de Stad Lissabon: want de Krygsmagt van Portugal was in een zeer slegten staat. En niettemin zou dat Ryk, waarschynlyk, last geleeden hebben: indien niet de Koningin van Groot Brittannie by 't afweezen van den Koning, op het verzoek van zyne Portugeesche Majesteit, eene Vloot derwaards had afgezonden.

Bemiddeling van 't Geschil met Portugal.

Middelerwyl hadt de Koning van Spanje reeds de bemiddeling aangenomen van het Fransche Hof, tusschen hem en zynen nabuur; en vermids de Spaansche Vloot, naar de Westindiën, toen juist te Kadix uitgerust werdt, zo

liet

HISTORIE. *Filips*, V.

liet de Koning nadrukkelyke Vertoogen daar tegen doen aan den Groot Brittannischen Afgezant, beweerende, dat het zenden van die Vloot zeer nadeelig zou zyn, in allerlei opzigten. Daar op werdt geantwoord, dat de beveiliging van den Koophandel, der Onderdaanen van Groot Brittannie en derzelver Bondgenooten, het eenig doelwit daar van ware. Ook keerde die Vloot, zonder eenige daad van Vyandlykheid te hebben bedreeven, toen de Geschillen bygelegd waren, terug.

Onmin met Groot Brittannie.

Deeze en dergelyke Zaaken, niettemin, gaven het Spaansche Hof aanleiding, om langs hoe meer strengheid te gebruiken, ten opzigte van zodanige Engelsche Koopvaardyschepen, die sluikhandel dreeven op de Spaansche Westindiën. Den Kustbewaarderen werdt toegelaten, alle Engelsche Schepen, op de Spaansche Plaatsen vaarende, te doorzoeken, en de zodanigen in beslag te neemen, waar in men eenig verbooden Goed vond. Dit verbitterde de Engelsche Natie ongemeen, zo dat dezelve, toen 'er wegens eene Overeenkomst werdt gehandeld, haaren Eisch zo hoog stelde *, dat het Hof van Madrit, in geenen deele, daar toe genegen was.

* Zie de *Beschr. v. Gr Britt.* I. Deel, bl. 170.

Oorlog verklaard. 1739.

Hier op, dan, werden de openbaare Vyandlykheden, wederzyds, aangevangen, en eerlang verklaarde Groot Brittannie den Oorlog aan Spanje, gelyk deeze Kroon, van haare zyde, ook deedt. Men kondigde denzelven te Madrit, op eene zeer plegtige wyze, aan. Alle de Leden van den Raad des Oorlogs, ten getale van dertien, zaten op keurlyke, ongemeen pragtig opgetooide Paarden. Zy werden voorgegaan door twaalf Herauten van Wape-

pe-

penen, die twaalf Trompetters, met eene Kompagnie der Lyfwagten, aan 't hoofd hadden. De trein, welke door eenige Benden Ruitery gesloten werdt, vervoegde zig, na dat de Afkondiging, op alle Pleinen en Kruisstraaten, was geschied, naar het Plein voor het Paleis der Staatsvergaderingen, alwaar een Stellagie stondt, op welke de Opper-Deurwaarder van den Raad des Oorlogs getreeden zynde, hebbende een Wapen-Koning aan ieder zyde, na 't afneemen van den Hoed, uit 's Konings naam, de Oorlogsverklaaring met luider stemme las.

HISTORIE. *Filips*, V.

Kort na dien tyd, deedt het Hof van Madrit een Geschrift verspreiden, in 't welke het Gedrag van Spanje met dat van Groot Brittannie vergeleeken werdt, zo ten opzigt van het gene de *Overeenkomst*, tusschen de beide Hoven gemaakt *, was voorgegaan, als van het gene naderhand was gebeurd. De Onderdaanen van Groot Brittannie werden daar in beschuldigd met verscheide feiten van roovery en wreedheid, reeds lang te vooren in Amerika begaan. „ In 't jaar 1717, (werdt daar „ in gezegd,) zeilden twee Engelsche Kapi„ teins, door den Koning van Groot Brit„ tannie gemagtigd, naar de Kust van *Flo*„ *rida*, en verdreeven de Spaanschen, die „ den Schat der gestrande Gallioenen tragt„ ten te bergen. Ook namen, in den jaa„ re 1722, de Engelschen een Schip van *Porto* „ *Rico*, 't welk eenen Lastbrief hadt van den „ Gouverneur van dat Eiland, en bragten het „ te *Jamaika* op, alwaar, zonder eenige an„ dere misdaad voor te wenden, dan dat het

Redenen van 't Hof van Spanje tot dien Oorlog.

* Zie de *Beschr. v. Gr. Britt.* I. Deel, bl. 169.

„ een

HISTORIE. Filips, V.

„ een Kuſtbewaarder was, drie en veertig Man „ van het Scheepsvolk gehangen werden. Een „ Engelſch Kapitein, die gewoon was eenen „ heimelyken Handel te dryven op de Spaanſche Kuſten in Amerika, aan zyn Scheepsboord gelokt hebbende twee Spaanſche Heeren van Aanzien, hieldt dezelven twee dagen „ zonder Spyze, op dat zy zig met een hoog „ Rantzoen vrykoopen zouden: doch, hemneer hy dus zyn oogmerk niet bereikte, ſneedt „ hy eenen hunner Neus en Ooren af, dwingende den Spanjaard, met hem het Zwaard „ op de Borſt te houden, dezelven te eeten. „ Voor dat de Oorlog in 't jaar 1727 verklaard „ was, hadt een Engelſchman, behoorende „ tot de *Aſſiento*-Schepen in de Havana, de „ Negers aldaar aangeſtookt tot eenen Opſtand, om de Plaats te plunderen en de Ingezetenen te vermoorden. Enz.

„ Indien dergelyke voorbeelden van wreedheid en onregtvaardigheid door de Engelſchen konden bygebragt worden, dan mogten zy hunne Oorlogsverklaaring billyken: „ maar de Schepen op hun prys gemaakt, die „ eenen onwettigen Handel dreeven, welke „ van de Engelſchen zelf erkend werdt hun „ Jaarlyks zes Millioenen aan voordeel op te „ brengen; en het met geweld afweeren van „ zodanigen, die zulke bedrieglyke poogingen „ aanwendden; dit alles kon nimmer het gedruis „ regtvaardigen, dat daar door was ontſtaan. „ Het Groot-Brittanniſche Hof behoorde veeleer deeze Onderneemingen zelf geſtremd te „ hebben, als zynde door het Traktaat van „ Utrecht verpligt tot handhaavinge der Grond-

„ wet-

„ wetten van Spanje, by welken aan Vreem- „ delingen verbooden is, te komen en te han- „ delen in de Zeeën, en op het Grondgebied, „ van Spaansch Amerika. Is de Kroon van „ Spanje door eenig Traktaat verpligt, haare „ Kusten weereloos te laaten, en zulke zwer- „ men van Engelsche Schepen te gedoogen „ in haare Havens, om zonder tegenkanting „ de Produkten haarer Mynen weg te voe- „ ren? Hebben de Spanjaarden ooit de Britti- „ sche Volkplantingen gemoeid, of dezelven „ van haare Inkomsten en Goederen beroofd? „ In alle gevallen, wanneer de Kustbewaar- „ ders eenige Engelsche Schepen genomen „ hebben, zyn dezelven altoos terug gegeven, „ indien het niet volkomen was beweezen, „ dat zy een ongeoorlofden Handel op de „ Spaansche Heerschappyën dreeven. Hier „ uit volgt dan, dat de Vyandlykheden in A- „ merika door de eigenwillige Onderneemin- „ gen der Engelschen, en niet door eenige be- „ lediging, van de Spaanschen hun aange- „ daan, veroorzaakt zyn.

HISTORIE. *Filips*, V.

„ Belangende de verbreeking der Traktaa- „ ten, waar over van het Groot Brittannische „ Hof zo zeer geklaagd wordt, is hetzelve al- „ lerschuldigst. Het hadt zig, by het Trak- „ taat van Utrecht, verpligt, de Biskaaijers en „ andere Onderdaanen van Spanje den Ka- „ beljaauw-Vangst toe te laaten op de Kus- „ ten van Newfoundland, en in het Traktaat „ van 't jaar 1721 was beloofd, bevelen daar „ toe af te vaardigen. Niettemin zyn de Span- „ jaarden beroofd geworden van die Vissche- „ ry, welke hun van ouds af met zo veel regt „ toebehoort. Ook hadt Groot Brittannie zig,

HISTORIE. *Filips*, V.

„ by het Traktaat van Utrecht, verpligt, om „ geene gewapende Moorſche Schepen te Gibraltar eene wykplaats te vergunnen; 't welk „ niettemin altoos geſchied is. De Plaats was, „ volgens het Traktaat van Utrecht, overgegeven zonder eenig Grondgebied daar buiten, en niettemin hebben de Engelſchen ſedert beweerd, dat hun het omgelegen Land, „ zo ver als hun Geſchut kan reiken, toebehoort. En, ſchoon de voorgaande Koning „ van Groot Brittannie, in 't jaar 1721, by „ een eigenhandigen Brief, de teruggeeving „ van Gibraltar had beloofd, welke belofte „ de grondſlag wierdt van het Traktaat, dat „ men vervolgens ſloot, in 't welk de vrye „ Slaavenhandel op de Spaanſche Volkplantingen aan die Kroon toegeſtaan werdt; zo „ is doch daar van niets gekomen.

„ Ten opzigt van de Grensſcheidingen in „ Amerika heeft men ook het Traktaat van „ Utrecht te leur geſteld. Want, ſchoon 'er „ in de jaaren 1721 en 1724 was beſlooten, „ dat zulks door de wederzydſche Gouverneurs van Florida en Georgia geſchieden „ zou; werden de Spaanſchen, die door den „ eerſtgemelden, met een Afſchrift van die Overeenkomſt, naar den anderen gezonden „ waren, van hunne Wapenen ontbloot en in „ Gevangenis gezet. Men verzekerde, in 't jaar „ 1735, den Spaanſchen Gezant te Londen, „ dat de Heer *Oglethorpe* order had om de „ Grenspaalen vaſt te ſtellen, en, in tegendeel, bragt hy bevelen over, om de onbewoonde Plaatſen te bevolken; alzo de Kroon „ van Groot Brittannie zig den eigendom aanmaatigde van alle de Landen, in Georgia,

„ die

„ die te vooren door de Engelſchen nog niet „ bezeten waren: 't welk, regtſtreeks, tegen „ het Traktaat van 't jaar 1670 aanloopt.

HISTORIE. *Filips*, V.

„ Niet gegronder is hun Regt om Verf- „ hout te kappen in de Baay van Kampêche, 't „ welk de Engelſchen zig enkel met geweld „ hebben aangemaatigd, in zo verre, dat zy „ zelfs het ongelukkig Volk van *Baculler*, 't „ welk, door hun daar in tegenſtand te bie- „ den, de Regten van zyne Katholyke Maje- „ ſteit tragtte te verdedigen, in drie byzon- „ dere Belegeringen geruineerd hebben. Enz."

Dit Geſchrift werdt beſlooten met eene betuiging, dat de Koning alleenlyk Schaverhaaling geordonneerd en den Oorlog verklaard had, om dat zulks eerſt door Groot Brittannie was geſchied. Ook heeft Spanje zeer weinig voordeel gehad van dien Oorlog, welke agt Jaaren duurde. Immers men bemagtigde in 't eerſt wel veele Koopvaardyſchepen van Groot Brittannie, doch naderhand leedt de Spaanſche Kroon ongemeene ſchade in haaren Handel op Zuid-Amerika, alwaar verſcheide Plaatſen door de Engelſchen werden ingenomen of verwoeſt; ſchoon Frankryk zelfs, wel haaſt, een aanzienlyke Vloot tot byſtand der Spaanſchen derwaards afzond.

Schade van Spanje in dien Oorlog.

Want tuſſchen de Kroonen van Frankryk en Spanje was, in den aanvang deezes Oorlogs, de Verbindtenis hernieuwd, door het Huwelyk van den tweeden Infant, *Don Philippus*, met de oudſte Dogter hunner Allerchriſtelykſte Majeſteiten, dat met een groote Vreugde te Madrit en te Verſailles werdt gevierd. 's Jaars daar aan ſtierf de Weduwe van Koning Karel den II., die na deszelfs dood lang gezworven hadt.

Huwelyk van den Infant met de Dogter van Frankryk.

1739.

 Zo

HISTORIE.
Filips, V.
Regt van Spanje op 's Keizers nalaatenſchap beweerd.
1740.

Zo dra Keizer KAREL de VI. overleeden was, dagt Koning Filips om het Regt, 't welk zyne Majeſteit, als afgedaald zynde van Karel den I. gemeenlyk genaamd Karel de V., Keizer en Koning van Spanje, op deszelfs nalaatenſchap beweerde te hebben. Immers deeze Vorſt hadt, toen hy die beide Kroonen afleide, gewild, dat zyne Duitſche Heerſchappyën, by gebrek van manlyk oir uit Ferdinand en deszelfs Opvolgeren, wederkeeren zouden aan de Erven van zynen Zoone Filips den II., dien hy de Monarchie van Spanje opdroeg. Dewyl egter de Keurvorſt van Beieren, wegens zyne onmiddelyke vermaagſchapping, door Huwelyk, met het Keizerlyke Huis, nader ſcheen te zyn tot den Throon van Duitſchland, zo tradt Koning Filips de V. in een Alliantie, met Beieren en Frankryk, volgens welke hem de Keizerlyke Landen in Italie zouden toegedeeld worden.

Bedryven der Spaanſchen in Italie.
1741, &c.

De Onderneemingen van de Spaanſche Krygsmagt, in Italie, waren groot, doch de uitvoeringen gering, voor dat dezelve door de Franſchen onderſteund werdt, en zelfs in 't Napelſche ging het de Vereenigde Armee van Koning Don Carlos en van Spanje, gantſch niet voordeelig. Eindelyk gelukte het Don Philippus in 't Milaneeſch te rukken, doch zo dra het Ooſtenrykſche Huis, door de Verkiezing van den Groot Hertog van Toskanen tot Keizer, en door de Vrede met Pruiſſen, de handen vry had, moeſten de Spaanſchen en Franſchen, allengs, geheel Italie ontruimen: tot dat de Zaaken, by het Traktaat van Aken, in 't jaar 1748, zodanig werden geſchikt, dat de Infant van Spanje het Hertogdom van *Par-*

Don Philippus wordt Hertog van Parma.

Parma, met deszelfs aanhoorige, ten deel kreeg, behoudens het Regt van Wederkeering deezes Hertogdoms, als hy Koning van Napels worden, of zonder Kinderen overlyden mogt, aan 't Huis van Oostenryk. HISTORIE. *Filips*, V.

Middelerwyl was zyne Majesteit, Koning Filips, zeer schielyk overleeden, in den ouderdom van ruim twee-enzestig Jaaren, na dat hy omtrent zesenveertig Jaar den Throon van Spanje hadt bekleed. Hy werdt opgevolgd door zynen Zoon FERDINAND, de VI. van dien naam. Onder deezen heeft Spanje, tot heden toe, meer rust genooten, dan onder de Regeering van zynen Vader. Men heeft 'er zig, geduurende den tyd van Vrede, die op het Traktaat van Aken is gevolgd, voornaamelyk toegelegd op het verbeteren der Finantiën, op het in staat stellen van de Land- en Zeemagt, en op het gene tot het welzyn der Heerschappyën in Amerika dienstig geoordeeld werdt.

Dood van Koning Filips den V. 1746. FERDINAND, VI.

Dit blykt inzonderheid uit het Traktaat, 't welk tusschen de Kroonen van Spanje en Portugal werdt gesslooten tot bepaaling van de Bezittingen der beide Kroonen in dat Weereldsdeel; volgens 't welke de Grensscheidingen wederzyds vastgesteld en werkelyk afgebakend zouden worden. Ook sloot men, in 't zelfde Jaar, een Traktaat van Koophandel met Groot Brittannie, waar by die Kroon weder afstand deedt van al haar Regt, ten opzigt van den Slaavenhandel op de Spaansche Heerschappyën in Amerika; waar tegen de Onderdaanen van Groot Brittannie alle Voorregten en Vrydommen, in hunnen Handel op

Traktaat met Portugal wegens Amerika. 1750.

Traktaat van Koophandel met Groot Brittannie.

HISTORIE. *Ferdinand*, VI.

Spanje, toegeftaan werden, als zy ooit te vooren genooten hadden, of de meeft begunftigde Natiën aldaar thans genieten. Noopens den Sluikhandel, op de Spaanfche Weftindiën, is de zaak nog niet volkomen vereffend, in 't byzonder wat het hakken van Kampêche-Hout aangaat, waar omtrent het Hof van Madrit zig onlangs zelf regt verfchaft heeft, door eenige Forten der Engelfchen, aan of omtrent de Baay van Honduras, te laaten vernielen.

Onderneemingen tegen de Barbaaren.

Zo dra de gemelde Oorlog was geëindigd, begon men weder in Spanje te fpreeken van groote Onderneemingen tegen de Barbaaren of Mooren, aan de Kuft van Afrika; geevende zelfs voor, Algiers te willen aantaften: doch, behalven het vernielen en opbrengen van verfcheide Roofschepen, is daar van niets gekomen. Men befluit derhalve niet zonder reden, dat de Oorlog tegen de Barbaaren voornaamelyk aan den gang gehouden wordt, om dat de Spaanfche Kroon zig daar toe verpligt agt, uit hoofde van de Giften, die door het Roomfche Hof ten dien einde worden ingewilligd, en in 't byzonder wegens de Bulle van Kruisvaart, een voornaame fteun der Finantiën, welke anders geheel vervallen zou. Hoe was het anders ook te begrypen, dat men de Moorfche Slaaven in Spanje zo gemakkelyk laat ontvlugten, terwyl de Spanjaarden, in handen der Turken of Barbaaren geraakt zynde, niet dan voor een hoog Rantfoen hunne Vryheid weder krygen. De plegtige Omgang, met de gelofte Slaaven, onderhoudt in 't Volk het denkbeeld der noodzaaklykheid van dien Oorlog, en geeft tevens het belang der Geeftelykheid niet weinig fteunzel.

In

In 't jaar 1752 werdt door den Koning van Spanje met den Keizer een Traktaat aangegaan, in 't welke het Traktaat van Aken tot een grondslag gelegd is, en bepaald, welk eenen bystand de wederzydsche Mogendheden, indien haare Heerschappyën in Italie vyandlyk werden aangetast, aan elkander zullen leveren. De Koning van Sardinie heeft zig daar by gevoegd, doch alzo de Koning van Napels, naar men wil, geen genoegen heeft genomen in de wederkeering van zyn Ryk, aan Don Philippus zynen Broeder, wanneer hy Koning van Spanje worden mogt; zo schynt de Ruste van Italie door hetzelve niet zeer te zyn verzekerd.

HISTORIE. *Ferdinand* VI. Traktaat met het Hof van Weenen, noopens Italie.

Het Spaansche Hof met ongenoegen ziende, dat 'er met deszelfs geslagen Vyanden Verbindtenissen werden aangegaan, om dezelven, opentlyk, van Geschut, Buskruid en Kogels te voorzien; hadt daar van een blyk gegeven, door het verbieden van den Koophandel der Hamburgeren op de Havens van Spanje; welke naauwlyks, door tusschenkomste van eenige Mogendheden, hersteld was; wanneer de Koning van Deenemarken, op 't voorbeeld van Groot Brittannie en de Staaten, een Traktaat van Vrede en Koophandel met den Keizer van Marokko sloot. Dit werdt te Madrit zo euvel opgenomen, dat de Koning alle onderlinge Scheepvaart en Handel, tusschen zyne Onderdaanen en de Deenen, volstrektelyk verboodt; waar op het Deensche Hof van gelyke deedt. Het heeft geduurd tot het laatste des Jaars 1757, eer die Handel weder hersteld werdt.

Koophandel der Deenen op Spanje verbooden. 1753.

In den Oorlog, die nu laatst tusschen Groot Brittannie en Frankryk ontstaan is, noch ook 1758.

HISTORIE. *Ferdinand,* VI.

in de Onluſten, vervolgens in 't Duitſche Ryk ontſtaan, heeft de Kroon van Spanje, tot nog toe, geen deel genomen, en ſchynt veeleer de wegen in te willen ſlaan van bemiddeling; terwyl haare Zeemagt thans zodanig is verſterkt, dat zy niet weinig nadeel zou kunnen toebrengen aan die Mogendheid, welker Party zy mogt komen toe te vallen.

III. HOOFDSTUK.

Van den GODSDIENST. *Oorſprong en voortplanting van 't* Kriſtelyk Geloof *in Spanje. Gezag van den* Paus *aldaar ingevoerd. Gerigtshof der* INQUISITIE; *deszelfs* Opperſten, Raadsheeren *en* Dienaaren; *manier van aanbrenging, vaſtzetting, regtspleeging, pyniging en ſtrafoefening. Groot Gezag der* Inquiſiteuren *of* Inquiſitiemeeſteren. *Voorbeelden van derzelver ongemeene ſtoutheid en ſtrengheid. Menigte van* Schyn-Kriſtenen, Jooden *en* Mahomethaanen *in Spanje. Raad en Bulle van* Kruisvaart. *Bulle van* Kompoſitie. *Kerkelyke Regeering. Lyſt der* Aartsbisdommen *en* Bisdommen; *vermogen der* Abtdyen; *getal van* Kloosters *of* Konventen *der* Geeſtelyke Ordenen *in dit Ryk.*

Oorſprong van den Kriſtelyken Godsdienſt in Spanje.

De Kriſtelyke Godsdienſt werdt, volgens 't getuigenis van gewyde en ongewyde Schryvers, reeds in dit gedeelte van Europa geplant ten tyde der Apoſtelen. Niet even zeker is 't, dat de Heilige *Jakobus*, genaamd de Groote of de Oudſte *, zig bevonden heeft onder het getal der genen, die het Evangelie predikten aan dit Volk; hoewel de Spanjaards hem

* *Jacobus major*

hem houden voor den grondvester van hunne Kerk. *Paulus* spreekt, in zynen Brief aan de Romeinen, van zyne Reize naar Spanje; doch men meent, dat die niet van hem volbragt heeft kunnen worden, om dat hy, te Rome komende, aanstonds in hegtenis genomen werdt, en uit dezelve niet gegaan is dan ter marteldood. Ontwyfelbaar blykt egter de genegenheid van deezen Apostel voor de Kristenen in Spanje, aan wien hy zynen geliefden Vriend *Aquila* zondt, die, zo men wil, te Gibraltar heeft gepredikt en eerste Bisschop van Kadix is geweest.

GODS-DIENST.

Voortplanting der Kristelyke Leere.

Wie dan ook de eerste Predikers van 't Kristelyk Geloove, in dit Gewest, mogen geweest zyn, 't is zeker dat dezelven 'er zo veel aanhangs vonden, dat, ondanks de tegenkanting der Overigheid, byna het gantsche Volk overgehaald werdt. Immers, ten tyde van Keizer Konstantyn, zou reeds het getal der Bisschoppen in Spanje aangegroeid zyn geweest tot negenenveertig, welken, door hunne uitmuntende iever en vriendelykheid, dagelyks nieuwe voordeelen behaalden op de Afgodery. De Geschiedschryvers van Spanje klaagen egter, dat de Kerk eerlang bezoedeld werdt met de dwaalingen van *Arrius*, en verhaalen dat de Gotthen, die Spanje in de Vyfde Eeuw overheerden, ook Arriaanen zyn geweest, schoon zy, eenigen tyd daarna, het regtzinnig Gevoelen omhelsden.

's Pausen Opperhoofdigheid werdt in de Agtste

Het schynt zeker, dat de Kerk van Spanje nog nooit de Opperhoofdigheid van den Paus of Roomschen Bisschop had erkend, wanneer de Mooren of Sarrazynen dit Gewest, in de Agtste Eeuw, onder hunne Magt deeden buk-

 ken.

GODS-DIENST. Eeuw aldaar nog niet erkend.

ken. Ook wordt beweerd, dat de Godsdienſtige eerbewyzing der Beelden, de gebeden aan Engelen en Heiligen, het Vagevuur, de Leer der zeven Bondzegelen, de *Tranſubſtantiatie*, de onthouding van den Beker aan 't Volk in het Nagtmaal, de byzondere Miſſen, de aanbidding van het Sakrament, de Oorbiegt en andere Roomſche Kerkplegtigheden, niet in de Kerk van Spanje bekend zyn geweeſt, toen dezelve door de Mahomethaanen, in de Agtſte Eeuw, verſtrooid werdt. De Koningen van dit Geweſt hadden toen eene zodanige Oppermagt in 't Geeſtelyke, als tegenwoordig de Kroon van Groot Brittannie. De Paus van Rome hadt, in den aanvang van die Eeuw, eerſt poogingen aangewend, om zyne Opperhoofdigheid aldaar te doe naanneemen, doch zulks was door de Spaanſche Kerk, in eene Vergadering van alle derzelver Biſſchoppen, afgekeurd.

't Gezag van 't Roomſche Hof is 'er zeer bepaald.

Hedendaags wordt het Gezag van den Paus, in 't Geeſtelyke, by de Spaanſchen wel erkend, doch zodanig niet, dat men alle Bullen van 't Roomſche Hof, onverſchillig, aanneemt. Een zonderlinge manier wordt daar omtrent gebruikt door den Koninglyken Raad van Kaſtilie, die altoos dezelven vooraf onderzoekt. Wanneer men zulk eene Bulle bevindt te ſtryden tegen des Konings Patroonſchap, de Regten van de Kroon, of de Keuren der Kerkvergadering van Trente, waar van de Koning *Protektor* is: alsdan wordt deeze Uitſpraak gedaar. *Is bevolen, dat de Bul zal worden toegevouwen en dat zy zal bewaard worden, tot dat zyne Heiligheid beter onderrigt zy; om vervolgens daar omtrent te gelaſten, 't gene behooren zal.* En,

ſchoon

ſchoon de Paus nog een en andermaal zulk eene Bulle zendt: men laatze leggen en maakt 'er geen gebruik van. Zo dat die Uitſpraak eene heuſche weigering is: dewyl men geen moeite doet, om het Hof van Rome, aangaande het gene den Raad in die Bulle tegenſtaat, eenig licht te geeven. Een Engelſch Ambaſſadeur ſtondt zo verſteld over die handelwyze, dat hy uitriep; *indien men te Londen 't geheim geweten had, om 's Pauſen Gezag op zulk een wyze te bepaalen, zo zouden de Engelſchen nog even zo goed Roomſch zyn als de Spanjaarden.*

Gods-dienst.

De Koningen van Spanje hebben ook zeer dikwils getoond, dat zy zig niet door 't Hof van Rome de wet wilden laaten ſtellen. Zonderling was de Staatkunde van Karel den V., die, in de hoedanigheid van Keizer, tegen Paus Klemens den VII. Oorlog voerde, hem in Rome belegerde en aldaar, met de Kardinaalen, gevangen hieldt: terwyl hy, als Koning van Spanje, zig in den Rouw kleedde; plegtige Omgangen en openbaare Gebeden liet doen, voor de verloſſing van den Heiligen Vader. Zyn Zoon, Filips de II., wilde zig nooit aan de Uitſpraak van Paus Gregorius den XIII. onderwerpen, in het Geſchil wegens het Ryk van Portugal, zeggende, *dat hy op Aarde geen anderen Regter erkende, dan God.* Ook ſchroomde Paulus de IV. niet, in 't openbaar te zeggen, dat deeze Koning een Ketter was, en dat zyn Vader het, zo wel als hy, was geweeſt. Paus Sixtus de V. was bezig aan 't afvaardigen van een ſchrikkelyken Banbrief tegen deezen Vorſt, toen dezelve overleedt. Filips de III. heeft ook zyn moedigheid getoond

De Koningen van Spanje hebben zig dikwils tegen den Paus aangekant.

te-

GODS-DIENST. tegen het Hof van Rome; onder anderen toen hy het Elfde Deel der Jaarboeken van *Baronius*, in zyne Heerſchappyën, in beſlag deedt neemen en verbieden. Van den Opſtand in Portugal af, heeft Koning Filips de IV. verklaard, dat hy de minſte gehoorzaamheid niet aan den Paus bewyzen zou, indien hy merkte, dat dezelve zyne Vyanden, in 't allerminſt, begunſtigde. Wy ſpreeken niet van 't gene onder Filips den V. voorgevallen is.

Hunne iever voor 't Roomſch Geloove. Indien het hunne belangen niet raakte, zyn egter de Koningen van Spanje altoos ieverig Roomſchgezind, en vol genegenheid jegens den Heiligen Stoel geweeſt. Paus Alexander de VI. vereerde Koning Ferdinand, omtrent den aanvang der Zeſtiende Eeuw, met den tytel van *Katholyken Koning*; wegens den iever, dien deeze voor het Kriſtelyk Geloove hadt betoond, met de Mooren uit Spanje te verdryven of tot Kriſtenen te maaken. Sedert hebben deeze Vorſten altoos dien tytel getragt te verdienen, door den drift der Geeſtelyken, tegen de Mahomethaanen, Jooden, en de Ketters of Onroomſchen in 't algemeen, te handhaaven.

Geregtshof der INQUISITIE. 't Geregtshof van Geloofsonderzoek, dat men gemeenlyk de INQUISITIE noemt, verſchaft daar van een taſtelyk bewys. Men vindt wel zodanige Geregtshoven ook te Rome en Venetie, doch nergens met zo veel Gezag bekleed, als in Spanje en Portugal. Zulk eene Regtbank of Vierſchaar werdt eerſt opgeregt in de Dertiende Eeuw, tot onderdrukking der Albigenzen of Waldenzen, in Frankryk, alwaar dezelve naderhand weder verdweenen is. In Spanje werdt de Inquiſitie in 't jaar 1477, on-

onder de Regeering van Ferdinand en Isabella, tot het in bedwang houden der nieuwbekeerde Jooden en Mahometaanen, ingevoerd. GODSDIENST.

Tegenwoordig zyn 'er zulke Vierschaaren in verscheide Provinciën en Steden van Spanje, die allen afhangen van den Opperſten Raad der Inquisitie, welke het zelfde Gezag heeft als de *Kongregatie van het Heilig Officie*, gelyk men het noemt, te Rome. Deeze Opperste Raad bestaat uit eenen *President*, verscheide Raaden, Amptenaaren en Bedienden. Opperste Raad.

De President of Voorzitter, zynde de Opperste der Inquisitie, voert den tytel van *Inquisiteur-Generaal* en *Stedehouder van den Roomschen Stoel* in Spanje. Hy wordt benoemd door den Koning en bevestigd door den Paus; 't welk het eenigste Regt is, dat zyne Heiligheid over de Inquisitie van Spanje heeft. Dit Ampt bekleedt een der voornaamste Persoonen van den Staat, dewyl het hem een zo volstrekt en uitgebreid Gezag geeft, dat geen Onderdaan daar van ontheven is. Hy benoemt alle de Amptenaaren der Inquisitie, in alle de Heerschappyën van zyne Katholyke Majesteit. Behalve deezen bestaat de Opperste Raad uit vyf of zes *Raadsheeren*, doorgaans Weereldlyke Priesters, die den tytel voeren van *Apostolische Inquisiteurs*, waar onder één Dominikaan moet zyn. Zy hebben hunne *Assessoren*, dat geleerden zyn in het Goddelyke, Burgerlyke en Kerkelyk Regt, waar mede zy raadpleegen. Daarenboven, behoort tot deezen Raad, een *Prokureur-Fiskaal*, drie Sekretarissen, een Opper-Sergeant, een *Thesaurier* of Ontvanger, twee *Rapporteurs* of Aanbrengers, en verscheide *Qualificateurs*. Deeze laatsten dienen maar tot

Inquisiteur Generaal of Inquisitie-Meester.

Raadsheeren of Inquisiteurs.

GODS-DIENST.

tot het nazien der Boeken, die in 't licht gegeven worden.

Geregtsdienaars *Familiares* genaamd.

Tot dit Geregtshof behooren een groot getal Luiden, die men *Familiares* noemt, zynde eigentlyk Spions of Geregtsdienaars, alzo door hun niet alleen Misdaadigen opgezogt, maar ook door allerley middelen in hegtenis gebragt, en de veroordeelden naar de Strafoefening geleid worden. Niettegenſtaande zulks zyn 'er de allervoornaamſte Heeren van Spanje onder, dewyl het hun ongemeene Voorregten geeft, en voor den Weereldlyken Regter beſchut: want die aan de Inquiſitie behooren zyn geen andere Regtbank onderworpen.

Alle de Amptenaaren en Bedienden van dit Geregtshof moeten bewys toonen, niet alleen dat zy afkomſtig zyn van oude Kriſtenen, maar ook, dat niemand hunner Voorouderen ooit door de Inquiſitie vervolgd is geworden wegens Ongeloovigheid of Kettery. Bovendien neemt men hun den allerſtrengſten Eed af, van niets te zullen ontdekken van 't gene in het Heilig Huis omgaat.

Onderwerpen der Inquiſitie.

Schoon de Inquiſitie van Spanje in 't eerſt alleen was opgeregt tegen de Jooden en Mahomethaanen; zo heeft ze ſedert ook van andere Zaaken kennis genomen. Zesderley zyn tegenwoordig de Onderwerpen haarer Regtspleeging: naamelyk, 1. Openbaare Ketters; 2. Zodanigen, die zig van Kettery hebben verdagt gemaakt; 3. De genen, die met dezelven omgang hebben, hun begunſtigen, beſchutten of verbergen, of maar eenig het allerminſt belang in dezelven toonen te hebben, ſchoon het hunne allernaaſte Bloedvrienden of Egtgenooten zyn; 4. Toovenaars, Waarzeggers, en der-

dergelyken, die eenig gebruik maaken van de Zwarte Konſt; 5. Laſteraars, die iets ten nadeele van de Roomſche Kerk, of van de Inquiſitie, zeggen of bedryven; 6. Alle de genen die tegenſtand bieden aan de Bedienden van dat Geregtshof, of deszelfs Regtsgebied, op eenigerley wyze, te kort doen.

GODSDIENST.

Onder den naam van Kettery wordt alles begreepen, wat eenigermaate ſtrydig kan aangemerkt worden met de regelen van de Kerk: maar inzonderheid het afvallen of overgaan tot een ander Geloove. Meeſt heeft het plaats omtrent de genen, die, voor Kriſtenen gaande, Jooden in hun hart zyn, en derhalve, in 't geheim, Synagogen bywoonen of eenige Joodſche plegtigheden volgen. Het enkel vieren van den Sabbath, of zig te onthouden van Varkens-Vleeſch, is reden genoeg, om iemand in hegtenis te doen neemen, als van Kettery verdagt. De allerminſte begunſtiging of belangneeming in de genen, die by de Inquiſitie zyn aangebragt, of het niet verſchynen voor dezelve, wanneer men ontbooden wordt, brengt den zodanigen in 't zelfde ongeluk.

Aanbrenging en indaaging der beſchuldigden.

Immers de gewoone manier is, den aangebragten te doen indaagen, 't welk driemaal opentlyk geſchiedt; als wanneer hy, niet verſchynende, by voorraad met den Kerkelyken Ban getekend en in zwaare Boete geſlagen wordt; behoudens nog een ſtrenger Vonnis, indien men zyn Perſoon in handen krygt. En 't valt ten uiterſte bezwaarlyk, de naſpooringen van dit Geregtshof te ontvlugten: want door geheel Spanje is een Genootſchap verſpreid, dat men *la Hermandad* of de Heilige Broederſchap noemt, welke haar werk maakt

GODS-DIENST. van de zodanigen op te zoeken, en in handen van de Inquisitie over te leveren. Daarenboven heeft men 'er een, genaamd *la Croisade*, dat in 't byzonder 't oog houdt op het gedrag der Roomschgezinden, en dezelven aanbrengt, indien 'er iets op te zeggen valt. Dit Genootschap is zeer vermogende, om dat 'er de Bisschoppen, Aartsbisschoppen en byna alle de Grooten van Spanje, toe behooren.

Persoonlyke Vatting. Dikwils egter, beveelen de Inquisiteurs, zonder zig op te houden met de plegtige Indaagingen, aanstonds den Persoon in hegtenis te neemen, 't welk door middel der *Familiares* geschiedt, en waar toe men altyd zodanigen neemt, die nagenoeg gelyk van staat met den Betigten zyn. Indien 'er meer dan één Persoon, van het zelfde Huisgezin, gevat moet worden, doet men zulks met een onverbeeldelyke geheimhouding, en het kan dus geschieden, dewyl die Luiden niet gewapend zyn of bekend staan voor Bedienden der Inquisitie. 't Is gebeurd, dat een Vader met zyne drie Zoonen en drie Dogteren, te samen woonende in een zelfde Huis, altemaal in de Inquisitie werden gebragt, zonder iets van elkanders tegenwoordigheid aldaar te weeten, dan zeven Jaaren daar na, wanneer de nog leevende voor den dag kwamen by de openbaare Strafoefening.

Aanklaagers en Getuigen. Tot het in hegtenis neemen voldoet het Getuigenis van allerley Volk, hoe eerloos ook, ja al waren zy van meineedigheid overtuigd; doodvyanden van den beschuldigden alleen uitgezonderd, indien zy daar voor bekend staan. Twee Aanklaagers zyn genoeg om iemand te doen vatten, en zeven om hem te veroordeelen. Vooraf, egter, ondergaat gemeenlyk de

Per-

Perſoon een reeks van elenden, die byna onlydelyk zyn en maaken dat veelen zig, zo 'er maar eenige mogelykheid toe is, in de Gevangenis het leeven beneemen. Middelerwyl wordt al het Goed van den Gevangen opgeſchreeven, waar van niemand iets het minſte durft ontvreemden, en daar van komt weinig weder te regt, ſchoon zelfs de Perſoon zyn ontſlag verkrygt; dewyl het meeſte met de Koſten of de Boeten heen gaat. GODS-DIENST.

Gevangeniſſen. De Gevangeniſſen der Inquiſitie zyn kleine duiſtere Gaten, alwaar de Gevangenen, elk in 't byzonder, worden opgeſlooten, na dat hun Hoofd kaal geſchooren is en zy van alles, 't welk men by hun vindt, tot hunne Gebedeboeken toe, zyn ontbloot. Men vergunt hun niets, dan een Matras om op te ſlaapen en een Pot om het Gevoeg in te doen. Zy mogen 'er geen 't minſte geraas maaken of met anderen, in de nabuurige Gaten, ſpreeken, of zy worden, op eene deerlyke wyze, met zweepſlagen gekaſtyd. 't Is zelfs den Cipier niet geoorlofd, met hun eenige redenwiſſeling te onderhouden. Na dat zy 'er eenige dagen, weeken of zelfs maanden lang, gezeten hebben; zonder iets te verſtaan van de reden, om welke zy in hegtenis genomen zyn; wordt hun aan de hand gegeven, dat zy om Gehoor moeten verzoeken, en, dit geſchiedende, brengt men zulk eenen in tegenwoordigheid van den Raad der Inquiſitie.

Regtspleeging. Voor het doen van eenige Vraagen, wordt den Gevangen een Eed afgenomen, dat hy in opregtheid zal antwoorden op al het gene men hem zal voorſtellen, en, indien hy ooit aan eenige Kettery ſchuldig geweeſt mogt zyn,

GODS-DIENST. hetzelve bekennen. Indien het de eerfte maal is, dat hy voor deeze Regtbank verfchynt, wordt hem in de eerfte plaats gevraagd: *wie hy is, en wat hy te zeggen heeft, en om welke reden hy zig aldaar bevindt?* Deeze Vraag ontftelt een Gevangen zeer, die zig niet kan verbeelden, om welke reden hy in hegtenis genomen zy; gelyk dikwils gebeurt: anders is het minft gevaarlyk alles te bekennen, wat de Regters begeeren, indien het geen zwaare misdaaden zyn. Want de eerfte maal, dat iemand by de Inquifitie is aangebragt, doet men hem niet fterven. Egter genaaken hem zwaare elenden; dewyl hy, niettemin, fomtyds Jaaren lang, in zulk een naaren Kerker zyn verblyf moet houden, tot dat hy, by eene plegtige Strafoefening, als een boetvaardige ontflagen wordt. Ook raakt hy ten minfte een gedeelte van zyne Goederen kwyt, en zyne Familie wordt eerloos aangemerkt. Een ander middel, om zig te redden, is, dat men zig ftandvaftig by het ontkennen houdt; want alsdan wordt, indien de blyken niet zeer klaar zyn, de Gevangen in vryheid gefteld: hoewel men hem, op het minfte Voorval, waar mede hy zig verdagt maakt, weder in hegtenis laat neemen.

Onderzoek en Pyniging. Iemand, in tegendeel, die voor de tweede maal in handen der Inquifitie is geraakt, mag men voor onherftelbaar verlooren houden. Wanneer hy, in zulk een Geval, voor de Regters komende, niets bekennen wil, wordt hy weder in 't Gat te rug gezonden, en men haalt vervolgens, door Pynigingen, de misdaad uit zyn mond. Dan pynigt men hem nog eens, om de reden te weeten, uit hoofde van welke die misdaad is bedreeven, en ten derde maale,

om

om zyne medepligtigen te ontdekken. Een Ooggetuige, of twee die het van hooren zeggen hebben, zyn genoeg om de Gevangenen te doen pynigen; 't welk zo wreed en zo langduurig geschiedt, dat zy doorgaans alles bekennen, 't welk men van hun begeert.

GODSDIENST.

Indien de beschuldigde, volgens 't oordeel der Inquisiteuren, 't zy op eigen bekentenis of enkel op Getuigenissen, overtuigd is van zyne misdaad; zo wordt hy, naar die zwaar is, of tot eene eeuwigduurende Gevangenis, of tot de Galeijen, Geesseling of eenige andere Straf, verweezen. Wanneer hy de dood niet kan ontgaan, zo is het een troost voor hem, dat de Strafoefening schielyk volge, dewyl hy anders, in afwagting derzelve, nog dikwils een langen tyd in zyn duister Gat moet kwynen. Men stelt, naamelyk dezelve dikwils een of zelfs verscheide Jaaren uit, op dat zy te meer afschrik baare: want het yzelyk Spektakel, van zo veele Menschen, zonder onderscheid van Jaaren, Sexe of Staat, wegens Kettery ter dood te zien brengen, bevestigt, zo men zig verbeeldt, het Volk grootelyks in het Katholyk Geloove.

Veroordeeling.

Doorgaans geschieden deeze Strafoefeningen, welken men noemt *Auto's da Fé*, dat is *Bedryven des Geloofs*, in Spanje by eenige voornaame gelegenheid; gelyk 's Konings komste tot den Throon, zyn Meerderjaarigheid, Huwelyk of de Geboorte van zynen Opvolger. Toen Koning Karel de II., in 't jaar 1680, trouwde, was 'er, te Madrit, in byna vyftig Jaaren, geene geschied. Men hieldt toen zulk eene Openbaare Plegtigheid, met ongemeene Staatie, op het groote Plein in 't midden der

Strafoefening der Inquisitie.

 Stad,

GODS-DIENST.

Stad, alwaar, voor 's Konings Balkon, een Tooneel was opgeregt, met een ſchuins opgaande Stellagie van Banken voor de Raaden van Spanje, waar boven de Zetel van den Opper-Inquiſitie-Meeſter was. Men bragt 'er de Veroordeelden in Proceſſie, gelyk de gewoonte is. Honderd Perſoonen gingen voor uit, met Pieken en Musketten gewapend, die het Hout verzorgen, dat tot verbranding der doodſchuldigen dienen zal: daar aan volgden de Dominikaanen, die dit Voorregt hebben, met hun witte Kruis; en agter hun de Hertog van Medina-Celi, wien het draagen van 't Vaandel of den Standaard der Inquiſitie, wegens zyne Geboorte, toebehoort. Dit Vaandel is van roode Zyde, en vertoont aan de eene kant een bloot Zwaard in eene Laurierkroon, aan de andere de Wapens van Spanje. Vervolgens droeg men een groen Kruis met zwart Floers overdekt. Daar op volgde een menigte Grooten van Spanje en andere *Familiares* der Inquiſitie, door welken de Veroordeelden, in 't gaan naar het Theater, geleid werden. Eerſt bragt men op hetzelve dertig Beelden van Bordpapier, leevensgrootte, om die genen te vertoonen, welke in de Gevangenis geſtorven waren, en waar van de Beenderen, in kleine Kiſtjes, elk agter zyn Afbeeldzel, gedragen werden; als ook de zodanigen, die, de handen der Inquiſitie ontſnapt zynde, als wederſpannigen waren gevonniſt. Deeze Figuuren aan een end van het Theater geplaatſt zynde, kwamen 'er twaalf zo Mans- als Vrouwsperſoonen op, met de ſtrop om den hals en eene Waſchkaars in de hand, op 't hoofd hebbende een ſoort van ſpitſe Mutſen of Bonnetten, van Papier, drie

Afbeelding van de Auto da Fé of Strafoefening der Inquisitie in Spanje.

de hand, op 't hoofd hebbende een ſoort van
ſpitſe Mutſen of Bonnetten, van Papier, drie
Voe-

Voeten hoog, waar op derzelver misdaaden, in verscheide manieren, waren afgeschetst. Vyftig anderen volgden op deeze eersten, ook met Waschkaarsen in de hand, hebbende een *Sanbenito*, of Overkleed zonder Mouwen, aan, 't welk geel van grond was, doch van vooren en agteren met een rood St. Andries-Kruis. Dit waren berouw hebbende Jooden, die men voor de eerstemaal gevat hadt, en welken gewoonlyk veroordeeld worden om eenige Jaaren gevangen te zitten of om de Sanbenito geduurig te draagen. Agter dezelven kwamen twintig Jooden, van beider Sexe, die, voor de tweede of derdemaal afgevallen zynde, ter dood waren verweezen. Zy droegen Overkleeden van dergelyke Stoffe als de anderen, doch met figuuren van Duivels en Vlammen Vuurs beschilderd, gelyk ook hunne Mutsen. Vyf of zes derzelven was de mond met een bal toegestopt, op dat zy niet zouden spreeken. Deeze verweezenen hadden, behalve 't geleide van twee *Familiares*, nog vier of vyf Geestelyken rondom zig, die hun langs den weg tragtten te overtuigen.

GODS-DIENST.

Na dat alle deeze Gevangenen, ter slinker hand, op het Tooneel geplaatst, en de Koning, het Hof, de Grooten, benevens alle de Geestelyken van den Trein, ieder op zyne plaats, gezeten waren, kwam de Opper-Inquisiteur uit zynen Zetel en naderde des Konings Balkon, met eenige Amptenaars der Inquisitie, die het Kruis en 't Evangelie droegen, als ook een Boek, waar in de Eed staat, by welken de Koningen van Spanje zig tot bescherming van 't Katholyk Geloove, tot uitroeijing der Ketteryën en handhaaving van de Regtsplee-

GODS-DIENST. ging der Inquisitie, verpligten. Deezen Eed leid' zyne Majesteit af, staande blootshoofds, terwyl het Koninglyk Zwaard, aan Zyne zyde, met de punt om hoog gehouden werdt, en bleef in dit postuur, tot dat de Inquisiteur weder zyn Zetel ingenomen hadt. Vervolgens klom een Sekretaris der Inquisitie op een toebereiden Kansel, alwaar hy een dergelyken Eed aflas, welken de geheele Vergadering toestemde. Eindelyk deedt een Dominikaan, van dien zelfden Predikstoel, een Redenvoering tot lof der Inquisitie en verfoeijing van de Kettery.

Het was reeds over den middag, wanneer men de Vonnissen der genen, die veroordeeld waren, begon af te kondigen. Eerst las men die der zodanigen, welken in de Gevangenis waren gestorven of ontvlugt, waar van de Afbeeldzels, het een na het andere, op het Schavot of kleine Theater gebragt, en in een soort van Kouwen, daar boven, gesteld werden. Dus deedt men ook de Gevangenen, een voor een, in die Kouwen gaan, tegen het afleezen van hun Vonnis, op dat zy voor een ieder mogten kenbaar zyn. Onder de twintig, die ter dood verweezen waren, weigerden zes Mans- en twee Vrouwspersoonen, standvastig, hunne dwaalingen te erkennen of berouw te toonen wegens hunne misdaaden. Een jonge Dogter zondt men naar de Gevangenis te rug, om dat zy zig steeds op haar onschuld beriep, en dat men meende haare Zaak nog nader te moeten onderzoeken. Eindelyk las men de Vonnissen, tegen de genen die van Veelwyvery, Tovery, onteering van Heilige dingen, en verscheide andere misdaaden, overtuigd waren, gelyk ook die der berouw hebbende Jooden; 't welk duur-

duurde tot aan negen Uuren 's avonds. Daar na, de Miſſe volbragt zynde, gaf de Opper-Inquiſiteur, in Hoogprieſterlyk Gewaad, op eene plegtige wyze de *Abſolutie*, aan de genen, die berouw hadden getoond. GODSDIENST.

Toen de Koning vertrokken was, werden de genen, die ter dood verweezen waren, aan de Weereldlyke Magt overgeleverd, en, op Ezels, ongevaar driehonderd Schreeden buiten de Poort gevoerd, daar zy omtrent middernagt de ſtraffe ondergingen. De hardnekkigen werden levendig verbrand, doch zulken, die in hun laatſte oogenblik nog berouw toonden, vooraf geworgd. 's Anderendaags voerde men de genen, die ter Geeſſeling waren veroordeeld, op Ezels langs de Straaten en Pleinen, alwaar zy gegeeſſeld werden.

Behalve deeze algemeene Strafoefeningen der Inquiſitie, geſchieden 'er Jaarlyks byzondere in Spanje, tegen 't uitgaan van de Vaſten. De Inquiſiteurs zyn als dan van den Magiſtraat, de Geregts- en 's Konings-Amptenaaren, den Gouverneur, den Adel, den Biſſchop en de geheele Geeſtelykheid der Plaats, vergezeld; en alles gaat daar byna eveneens, doch minder plegtig.

Want in dit Ryk vindt men verſcheide mindere Vierſchaaren, afhangelyk van den Opperſten Raad der Inquiſitie te Madrit; naamelyk te Sevilie, Toledo, Granada, Cordua, Cuença, Valladolid, Murcia, Lerida, Longrono, St. Jakob, Sarragoſſa, Valence, Barcelona; als ook op Majorka en de Kanariſche Eilanden; te Mexico, Karthagena en te Lima in Peru; enz. Deeze Vierſchaaren zyn niet bevoegd om Prieſters of Geeſtelyken, Ridders Andere Inquiſitiën in de Spaanſche Heerſchappyën.

GODS-DIENST. der Koninglyke Ordens en Edelen, in hegtenis te neemen, zonder kennis van den Opperften Raad: ook mogen zy geen *Auto da Fé* of openbaare Executie houden, zonder deszelfs uitdrukkelyk verlof.

Groot Gezag der Inquifitie. 't Gezag van den Opperften Raad der Inquifitie, te Madrit, gaat de verbeelding byna te boven. Dezelve vonnift niet alleen alle zodanige Zaaken, welken de Inquifiteurs tot zig betrekken, zonder dat de veroordeelden zig aan eenig ander Regter, zelfs niet aan den Koning, beroepen kunnen: maar zy ontziet ook niemand, 't zy Geeftelyk of Weereldlyk, hoe hoog van ftaat of rang; zelfs niet de geheiligde Perfoon van zyne Majefteit noch de Koninglyke Familie. Geen van zyne allergrootfte Gunftelingen, is de Koning in ftaat, voor de woede der Inquifitie te befchutten. Ook is 'er geen Menfch in de Spaanfche Heerfchappyën, die op het hooren noemen van dit Gezegtshof niet met fchrik bevangen wordt. Het heeft de ftoutheid gehad, van het Teftament van Keizer Karel den V., benevens de drie Perfoonen, die hetzelve hadden opgefteld, waar onder de *Aartsbiffchop van Toledo*, Opperfte der Geeftelykheid van Spanje, ten vuure te veroordeelen; 't welk 's Keizers Kapellaan *Caculla*, in perfoon, en de Biffchop *Konftantyn Ponce*, die eenige dagen te vooren in de gevangenis was geftorven, in afbeelding ondergaan heeft. De Primaat hadt veel moeite om zig daar van te redden. Ja Koning Filips de II. werdt, zo men wil, genoodzaakt, om *Don Carlos* zynen Zoon, die zig vrymoedig tegen dit gedrag der Inquifitie hadt uitgelaten, om de doldriftigheid der Inquifiteuren te voldoen, van kant te helpen.

Voorbeelden van derzelver ftoutheid.

On-

Onder de Regeering van Koning Filips den III. werden twee Kordeliers, die wat onbedagtzaam gesproken hadden omtrent de Geschillen tusschen de Roomschen en Protestanten, by dit Geregtshof aangebragt als voorneemens zynde om hunnen Geestelyken Staat af te leggen, en tot de Hervormde Leere over te gaan. Aldaar werdt hun Vonnis naar gewoonte, dat is zonder hunne verdediging eenig gehoor te geeven, opgemaakt. Toen zy, ten vuure veroordeeld zynde, ter Strafoefening geleid werden, deeden zy, voorby het Koninglyk Paleis gaande, zodanige uitdrukkingen van dankzegging aan God, gepaard met lofzangen en gebeden, dat zyne Majesteit zig ontvallen liet: *Waarlyk, die Menschen zyn ongelukkig, te moeten sterven wegens een zaak, waar in zy de overtuiging volgen van hun hart.* Een Spion, die zig onder 's Konings Gezelschap bevonden hadt, bragt zulks de Inquisitie aan, welke daar over met zo veel nadruk straf begeerde geoefend te hebben, dat zyne Majesteit eindelyk besluiten moest om zig te onderwerpen. Men kwam overeen, dat de Koning zig een Kommetje Bloeds zou laaten aftappen, en dat dit Bloed door den Beul verbrand zou worden; gelyk, in tegenwoordigheid van den Opper-Inquisiteur en deszelfs Amptenaaren, verrigt werdt. GODS-DIENST.

'T Gezag der Inquisitie is niet minder streng omtrent de Boeken, die in dit Ryk worden uitgegeven of verkogt. Jaarlyks laat zy, op de Openbaare Plaatsen, een Lyst aanslaan, van de genen, welken men verbooden heeft te leezen, en die, vervolgens, niemand by zig houden of bewaaren mag. Ongemeen gevaarlyk is het, zig te bemoeijen met schryven, druk- Strengheid omtrent de Boeken.

Godsdienst. ken of uitgeeven van verdagte Werken: dewyl 'er in zulk een geval niet geruſt wordt, voor dat de Schryver, Drukker of Verkooper, indien men hem agterhaalen kan, t'eenemaal geruïneerd zy.

Geveinsde Roomſch Katholyken, Jooden en Mooren in Spanje.

De wreedheid van deezen Bloedraad, wiens Strafoefeningen *Pegna*, een Spaanſch Inquiſiteur, zelf, noemt, *een gruwelyk en ſchrikkelyk Spektakel* *, wordt door de Spaanſchen verdedigd, met voor te wenden, dat men de zuiverheid der Kriſtelyke Godsdienſt, aan dezelve, grootendeels zy verſchuldigd. 't Is waar, dat de Inquiſitie iedereen, die zig voor een onvermydelyk verderf behoeden wil, den mond ſtopt in zaaken van Godsdienſt, en 't Bygeloof blindelings doet volgen: doch 't is tevens onloochenbaar, dat in geen Land ter wereld meer Geveinsde Roomſch-Katholyken zyn. Jooden en Mahomethaanen worden 'er gedoogd, doch zy zyn zeer ſtreng bepaald, in niets te zeggen of te doen, dat met de Leer der Roomſche Kerk ſtrydig ſchyne: vooral mogen zy geene Kriſtenen overhaalen tot hun Gevoelen, of iemand van de hunnen beletten een Kriſten te worden. Zy mogen ook in 't geheel geene Synagogen of Vergaderingen houden: doch 't is geloofbaar, dat hier omtrent, op ſommige plaatſen, wel eenige toegeeflykheid plaats zal hebben: want voor weinige Jaaren heeft men gerekend, dat 'er ten minſte dertigduizend Mooren in de Zuidelyke deelen van Spanje zyn.

* *Horrendum ac tremendum Spectaculum*

Raad van de Kruisvaart.

Behalve de Inquiſitie is 'er nog een Raad over Geeſtelyke Zaaken, dien men noemt den Raad van de Kruisvaart, welke ook een zeer uitgebreid Regtsgebied heeft. Wanneer de Paus,

Paus, in 't jaar 1509, de *Bulle der Kruisvaart* * aan de Koningen van Spanje hadt vergund, werdt door Koningin Johanna, met Koning Ferdinand haaren Vader, deeze Raad opgeregt. Dezelve bestaat uit een President, zeven Raadsheeren, een Fiskaal, twee Sekretarissen en verscheide andere Beampten. Driemaal 's weeks vergaderen dezelven, om vonnis te stryken over zaaken en geschillen, tot de gemelde Bulle betrekking hebbende, die altemaal by appél, en ter laatster instantie, door deezen Raad worden uitgeweezen. Zonder verlof van deszelfs President, genaamd *Kommissaris-Generaal*, mogen in Spanje geene Jubeljaaren of Aflaaten aangekondigd, noch ook eenige Mis-, Getyde- of Gebedeboeken gedrukt worden.

GODSDIENST.

* *Bolla de la Cruzada*

Die Bulle is eigentlyk ingesteld tot eenen vollen Aflaat van Zonden, voor alle de genen, welke ter Kruisvaart tegen de Ongeloovigen zouden optrekken. De Paus vergunde dezelve aan de Kroon van Spanje, na dat de Togt in Afrika, tegen de Mooren, door den Kardinaal Ximenes ondernomen was; ten einde de genen, die in Persoon niet konden of begeerden te dienen, te overreeden, om rykelyk Geld daar toe te verstrekken, als wanneer zy de zelfde Voorregten genieten zouden. Alle Geestelyke Ampten werden tot dien einde ook, naar de Inkomsten, getaxeerd, en het Aartsbisdom van Toledo betaalt Jaarlyks nog vyftigduizend Dukatonnen tot onderhoud der Galeijen. Toen die Vrydom weinig bekoorlykheid meer hadt, is, om de Bulle egter van een algemeen gebruik te maaken en in agting te houden, daar bygevoegd het verlof om Boter, Kaas en Eieren te eeten in de Vasten; Afval en Ingewand

Bulle der Kruisvaart.

van

GODS-DIENST. van Beesten op alle Saturdagen, en Varkens-Vet of Reuzel, geduurende 't geheele Jaar, op plaatsen daar de Boter schaars is. Door Afval verstaat men de kop, hals, pooten en vleugels der Beesten; door Ingewand Lever, Long, Hart, en al wat aan de strot blyft hangen. Het eerste wordt zo ruim genomen, dat 'er weinig van een Beest overblyft. Iedereen is thans genoodzaakt, zig van zulk eene Bulle te voorzien, dewyl anders de Absolutie niet gegeven wordt. Om tegen Paaschen van 't Nagtmaal bediend te worden, moet men zyne Bulle in de hand hebben. Dezelve wordt Jaarlyks vernieuwd en elk betaaltze naar zyn vermogen of devotie. Het allerminste, dat men 'er in Europa voor geeft, is twee Zilveren Reaalen, 't welk omtrent tien Stuivers Hollandsch maakt (*a*). In Amerika is dezelve veel duurder, kostende voor 't gemeen een *Piaster* of Ryksdaalder; voor Luiden van Vermogen en Rang tot tien Piasters. Ook brengt deeze Bul een zeer groot Inkomen aan de Kroon, gelyk wy in 't vervolg zien zullen: want geen Mensch, die tot zyn jaaren is, wordt voor Katholyk gehouden, zonder zulk eene Bulle, en de Bedelaars zelfs gebruiken dit voorwendzel, om te onbeschaamder een Aalmoes te eischen.

Nog

(*a*) In de *Annales d'Espagne et Portugal* wordt gezegd, *twee Zilveren Reaalen die* omtrent *zestien Sols*, Fransche Munt, bedraagen, 't welk nagenoeg *zeven en een halven Hollandschen Stuiver* zou zyn; doch de tegenwoordige waarde van een Spaansche Reaal is omtrent *vyf Hollandsche Stuivers*. *Mod. Univ. Table of Money*. Volgens den Spaanschen Schryver *Alvarez Colmenar*, kost deeze Bul, in Spanje, op 't minste één Reaal.

Nog eene andere is 'er in trein, genaamd de *Bulle van Kompositie*, uit kragt van welke de genen, die oneerlyk verkreegen goed hebben, het zelve houden kunnen, wanneer men niet zeker weet, aan wien het toebehoore. Van deze Bulle, die tot twaalf Dukaaten (*b*) kost, bedienen zig veele Koopluiden en Herbergiers, om het voordeel van verkorting in maat of gewigt, ongestraft, te genieten: dewyl het verlof van den Paus hun tot beschutting strekt. GODSDIENST. Bulle van Kompositie.

Behalve de alles overheerschende Inquisitie verschilt de Kerkelyke Regeering, in Spanje, weinig van die in Vrankryk. De Koning heeft 'er ook de benoeming tot alle de Aartsbisdommen en Bisdommen, door vergunning van den Paus. Wy laaten hier een Lyst volgen van dezelven, van derzelver Inkomsten, en van de Parochiën, daar in vervat.

LYST DER AARTSBISDOMMEN EN BISDOMMEN IN SPANJE.

Stigten.	Inkomsten in *Dukat.*	Parochien.
TOLEDO	300.000	802
Segovie	24.000	438
Valladolid	12.000	132
Offuna	16.000	450
Siguenza	40.000	516
Cuença	50.000	384
Karthagena	24.000	89
Jaen	20.000	84
Cordoua	40.000	92
TERRAGONA	20.000	197
Barcelona	10.000	206
Tortosa	15.000	160
Lerida	12.000	212

Vich

(*b*) Een Spaansche Zilveren Dukaat, of Dukaton, is maar omtrent drie Gulden Hollandsch.

GODS-DIENST.

Stigten.	Inkomsten in *Dukat.*	Parochien.
Vich	6.000	206
Urgel	9.000	420
Girone	3.000	339
Elna	4.000	100
Solſona	4.000	15
SEVILIE	100.000	234
Kadix	12.000	14
Guadix	8.000	37
Kanariſche Eilanden	10.000	50
ST. JAKOB VAN COMPOSTELLA.	60.000	1803
Aſtorga	10.000	913
Avila	20.000	437
Salamanca	14.000	240
Coria	20.000	317
Placentia	50.000	
Badajox	16.000	53
Tuy	10.000	146
Mondonedo	4.000	356
Orenza	10.000	954
Cividad - Rodrigo	10.000	63
Lugo	10.000	60
Zamora	20.000	256
SARAGOSSA	50.000	347
Huesca	13.000	196
Taraçona	20.000	350
Albarazin	6.000	25
Jaca	3.000	199
Balbaſtro	8.000	170
Teruel	12.000	77
VALENCE	40.000	230
Segorba	10.000	120
Orihuela	10.000	60
GRANADA	40.000	194
Almeria	4.000	60
Mallaga	2.000	108
BURGOS	40.000	1756
Pampeluna	25.000	1156
Calahorra	20.000	1013
Palentia	24.000	881
Leon	12.000	1020
Oviedo	12.000	1048

Deeze twee laatſte Bisdommen zyn onmid-

de-

delyk afhangende van den Heiligen Stoel. Het Inkomen van alle de Aartsbisdommen en Bisdommen in Spanje bedraagt, volgens deeze Lyst, 1344.000 Dukatonnen, dat is omtrent vier Millioenen Hollandsche Guldens, in 't Jaar: dat der Aartsbisdommen alleen 650.000 Dukatonnen; zynde nagenoeg de helft, of twee Millioenen Guldens. Doch de Primatiale Kerk van Toledo heeft daarenboven 150.000 Dukatonnen 's Jaars, waar van voor den Koning 66.000 afgetrokken worden; gelyk ook de Aartsbisschoplyke Kerk van Kompostel 60.000 Dukatonnen, waar van 'er de Kroon Jaarlyks 18.000 geniet. 't Getal der Aartsbisdommen in Spanje is agt, dat der Bisdommen zes en veertig, en der Parochiën, in alle deeze Stigten vervat, tusschen de negentien- en twintigduizend. GODS-DIENST.

Ook zyn 'er in dit Ryk verscheide zeer vermogende Abtdyën; gelyk, die van *Huelgas*, by Burgos, die van *Guadaloupe*, en die van *las Cuevas*, by Sevilie, en, in Portugal, die van *Crato* en *Odivelas*. Onder anderen vindt men te Madrit een Orde van Kanonikessen, welken genoemd worden *Vrouwen van St. Jakob*; die, even als de Ridders deezes naams, bewyzen van Adel en afkomst van oude Kristenen, moeten toonen. Zy draagen groote witte Mantels, waar op zy, gelyk de Ridders, een Zwaard hebben als een Kruis, bestikt met roode Zyde. Deeze Religieuzen bewoonen een pragtig Huis, en worden zeer deftig bediend, dewyl hun Inkomen groot is. Zy ontvangen 't bezoek van alle Vrouwen van fatzoen, doch mogen niet uitgaan, of met eenig Abtdyën.

nig

GODS-DIENST.

nig Mansperſoon ſpreeken, dan door een hek van digte traliën.

Menigte van Kloosters en Geestelyken in Spanje.

Geen ander Land vindt men in de Kriſten Wereld, daar zulk een menigte ryk begiftigde Kloosters van beiderley Sexe, of zo veele Monniken en Nonnen zyn. Ook worden 'er die Geeſtelyken zeer veel geagt; 't welk ſommigen heeft doen verhaalen, dat geen Man in eene Kamer zou durven gaan by zyne Vrouw, wanneer hy de Pantoffels van een Monnik aan de Deur vindt ſtaan. Volgens de optelling van een Spaanſch Schryver, hadden in dit Ryk de *Fransciskaanen*, zo Kordeliers als Kapucynen, Rekollekten en Picpuſſen, agthonderd negen en vyftig zo Mannen- als Vrouwen-Kloosters, en daar in ten minſte veertienduizend Geeſtelyke Perſoonen: de *Dominikaanen* tweehonderd agt en dertig Konventen of Kloosters en daarin ruim zesduizend Geeſtelyken: de *Auguſtynen* honderd en vyftig Konventen en drieduizend driehonderd Geeſtelyken: de *Hieronimieten* zes en vyftig Konventen en vyftienhonderd Geeſtelyken: de *Jeſuiten* honderd en tien Kollegiën. Hy telt negentien Geeſtelyke Ordens op, die te ſamen tweeduizend eenhonderd een en veertig Konventen, Kloosters of Kollegiën hebben, bevattende nagenoeg vyfenveertigduizend Geeſtelyke Perſoonen. Daarenboven waren 'er nog verſcheide andere Ordens, ook menigvuldig in getal, waar van het beloop hem niet bekend geworden was.

IV. HOOFD-

IV. HOOFDSTUK.

Van den Koning. *Deszelfs* Tytel, Voorregten *en* Heerſchappyën. *Zyn Gezag in de* Indiën. Afkomſt *en* Familie *van zyne tegenwoordige Majeſteit. De oudſte* Infant van Spanje *genaamd* Prins van Asturie. *Plegtige Uitroeping van den Kroonprins. Intreede of Inhuldiging van den nieuwen Koning.* Hofhouding *zyner Koninglyke Majeſteit. De* Groot Aalmoeſenier, Groot Meeſter *van 's Konings Huis*, Groot Kamerling, Groot Stalmeeſter, Edellieden *van de Kamer*, Groot Valkenier en Jagtmeeſter. *Mindere Beampten en Edellieden.* Poortiers *of Deurwagters.* *'s Konings* Lyfwagten. *Het Hof van de* Koningin; *enz.*

De Kroon van Spanje was eertyds Verkiesbaar, en de Kinderen der Koningen konden daar toe niet geraaken, dan met de eenpaarige toeſtemming van de Grooten des Ryks en het Volk, Wettiglyk vergaderd in den vollen Staat. Tegenwoordig heeft 'er eene *Erfelyke Opvolging* plaats, van Vader en Zoon, zonder dat het Volk vermag zig eenen Meester te verkiezen, zo lang 'er nog Prinſen of Princeſſen van de Koninglyke Familie in weezen zyn. Ik zeg ook van Princeſſen, om dat de Dogteren, by gebrek van Mans-oir, het Regt van Opvolging hebben. **De Kroon eertyds verkiesbaar.**

Dit Regt is, in de Spaanſche Monarchie, niet vaſtgeſteld geworden voor den tyd van *Alfonſus* den Grooten. De Verkiezingen plagten in Toledo te geſchieden, alwaar de Koning- **Erfelyke Opvolging vaſtgeſteld.**

KONING. ningen gekroond werden en gezalfd, gelyk de andere Vorſten van Europa; doch die gewoonte is allengs vernietigd. Ook agtten zig de Koningen van Spanje, eertyds, verpligt, tot handhaaving van de Wetten en Vryheden hunner Onderdaanen, tot dat Koning *Karel* den Throon beklom, onder wien en zynen Zoon, *Filips* den II., zo met zig meeſter te maaken van de ſtemmen in de Staatsvergaderingen, als met magtige Legers op de been te houden, de Voorregten van Spanje, om zo te ſpreeken, geheel zyn verdweenen. Egter wordt nu en dan, om het Volk genoegen te geeven, of afgevallen' Geweſten weder aan zig te trekken, wel iets toegeſtaan; maar dit duurt zelden langer, dan het de omſtandigheden vorderen. En, ſchoon de Koning, by 't aanvaarden der Regeeringe, zig, t'elkens, tot het handhaaven van 's Volks Regten verbindt, kan doch niet ontkend worden, dat hy een der allervrymagtigſte Vorſten op de Aarde zy.

's Konings Tytel.

De Spaanſche Monarchen ſtelden weleer hunne Glorie in het voeren van zeer pragtige Eernaamen. Men heeft 'er gezien, die zig *Koning der Koningen* noemden. Alfonſus de VII. nam, behalven den tytel van *Keizer*, ook dien van *Roemrugtigen*, *Deugdzaamen*, *Gelukkigen*, *en Triomfeerende* of *Onverwinnelyken*, aan. Tegenwoordig is hunne Tytel bepaald tot dien van *Katholyken Koning*, welken de Paus aan hun vergund heeft, wegens de dienſten, door Ferdinand beweezen aan den Roomſchen Stoel. By deezen Eernaam wordt het Woord *Don* gevoegd, als zynde het edelſte en uitgebreidſte van betekenis, 't welk de

Spaan-

Spaansche Taal uitlevert, om des Konings volstrekte Magt aan te duiden. KONING.

Schoon eenige Ryken en verscheide groote Provinciën van de Kroon afgescheiden zyn, voert hy nogthans daar van den Tytel: wordende niet alleen *Koning* genoemd van *Kastilie*, *Arragon* en andere deelen van Spanje, maar ook van *Napels* en *Sicilie*, *Sardinie* en *Jerusalem*, van de *Oost-* en *West-Indiën*; *Hertog van Milanen en Bourgondie*, *Aartshertog van Oostenryk*, *Graaf van Vlaanderen*, enz. Zyne Majesteit heeft de benoeming tot alle Aartsbisdommen en Bisdommen in zyn Ryk, als ook tot de Abtdyën, uitgenomen eenigen die Verkiesbaar zyn; tot een menigte van Geestelyke Waardigheden, in de Kathedraale en Kollegiaale Kerken; tot verscheide Kanonikdyën en gemeene Beneficiën of Kerkelyke Ampten; tot honderd vier en vyftig Kommanderyën, veertien Alkaidyën en twaalf Priorschappen van de Militaire Ordens van St. Jakob, Calatrava, Alcantara of Montesa. 's Konings Voorregten.

De Spaansche Heerschappy, die te vooren zig over een gedeelte van Italie en de Nederlanden uitstrekte, is tegenwoordig in Europa bepaald aan Spanje alleen; in Afrika heeft zy de Stad *Ceuta* en eenige Plaatsen op de Kust van Guinée, in Asia de *Philippynsche Eilanden*; doch in Amerika is dezelve zeer uitgebreid. Niet alleen bezit de Spaansche Kroon aldaar *Oud* en *Nieuw Mexico* en het Ryk van *Peru*; maar ook de voornaamsten der *Westindische Eilanden*, gelyk *Porto Rico*, *Cuba*, en *St. Domingo* ten grootsten deele.

's Konings Gezag is in de Indiën volstrekter dan in Spanje. Hy heerscht 'er volkomen *Wil-*

KONING. Zyn Gezag in de Indiën.

lekeurig, zo in 't Geeftelyke als in 't Weereldlyke, benoemende tot alle Kerkelyke Waardigheden en de Tienden ontvangende. Men vindt, in Amerika alleen, zes Aartsbisdommen en twee en dertig Bisdommen. De Koning heeft vyf *Onderkoningen* en vyf en vyftig *Gouverneurs*, zo in de Ooft- als Weftindiën; waar van de eerften, en de voornaamften der anderen, door zyne Majefteit, onmiddelyk, worden aangefteld; de mindere Gouverneurs door de Onderkoningen, in 's Konings naam. Alle deeze Dienften zyn flegts voor vyf Jaaren, doch die tyd is genoegzaam, om den Bezitter ryk te maaken. Een Onderkoning kan twee Millioenen, de koften daar af gerekend, en de Gouverneurs van Plaatfen van belang, ieder vyf- of zeshonderdduizend Ryksdaalders, overhouden. Zelfs onder de Geeftelyke Zendelingen, die tot bekeering der Heidenen derwaards gaan, plagt het niet ongewoon te zyn, dat iemand, by zyne wederkomft, een Schat van dertig- of veertigduizend Ryksdaalders terug bragt. Hier uit blykt, dat de Indiën een onuitputbaare bronwel van Rykdommen zyn voor de Spaanfche Natie.

Afkomft en Familie van den tegenwoordigen Koning.

De thans regeerende Koning van Spanje, genaamd FERDINAND de VI., is de oudfte Zoon van wylen Koning Filips den V., en gebooren uit deszelfs eerfte Gemaalin, welke Zufter van den tegenwoordigen Koning van Sardinie is geweeft. Koning Ferdinand, die in 't jaar 1746 tot den Throon kwam, hadt tot zyne Egtgenoote de Zufter van den Koning van Portugal, *Maria Barbara*, den 27 Augustus deezes Jaars, 1758, overleeden. Zyne Majefteit is met dezelve negen en twintig Jaaren

ren gehuwd geweest, zonder eenig Kroost; zyn- KONING. de nu reeds vyf en veertig Jaaren oud. De nagelaten Weduwe van zynen Vader, Koning Filips, wiens tweede Gemaalin zy is geweest, genaamd *Elisabeth Farnese van Parma*, bereikt thans zes en zestig Jaaren. Van wegen dezelve heeft zyne regeerende Majesteit, van 't halve Bed, drie Broeders en twee Zusters. De Broeders zyn, *Don Carlos*, Koning van Napels en Sicilie; *Don Philippus*, Hertog van Parma; en *Don Lodewyk Anthony Jakob*, die *Kardinaal-Infant* van Spanje plagt genoemd te worden, zynde toen Kardinaal van Bourbon en Aartsbisschop van Toledo en Sevilie; doch deeze heeft, in 't jaar 1754, zyne Geestelyke Ampten afgelegd. Van 's Konings Zusteren is de oudste getrouwd met den Koning van Portugal, de andere met den Erfprins van Sardinie, Hertog van Savoije. Beiden hebben zy reeds verscheide Kinderen; gelyk ook Koning Don Carlos en Hertog Don Philippus; zo dat 'er, van wylen Koning Filips den V., thans in leeven zyn agt Kleinzoonen en negen Kleindogters, te samen zeventien Kindskinderen. Doch de geheele Koninglyke Familie, in Spanje, bestaat thans alleen uit den Koning, des Konings Stiefmoeder en den gemelden Infant, halve Broeder van zyne Majesteit.

De Oudste Infant van Spanje genaamd Prins van Asturie.

Oudtyds droegen alle Zoonen des Konings van Spanje den naam van *Infant*, en de Princessen of Dogteren dien van *Infante*; zonder eenig onderscheid, dan dat de oudste Prins genoemd werdt *Eerste Infant Erfgenaam*. Dit is in gebruik geweest tot aan 't jaar 1338, wanneer de Hertog van Lancaster, die aan Koning Jan den I. de Opvolging betwistte tot

KONING. de Kroon van Kaſtilie, Toledo, Leon en Gallicie, daar van niet afſtondt, dan op beding, dat zyne Dogter met 's Konings oudſten Zoon in huwelyk treeden, en dat deeze den tytel van *Prins van Aſturie* voeren zou. Voorts is het in trein gebleeven, altoos dien tytel op te draagen aan den oudſten van 's Konings Kinderen, en, by gebrek van Zoonen, is de oudſte Dogter ook, meer dan eens, Prins van Aſturie genoemd geweeſt. Zelfs noemt men, wanneer 'er geen Zoon is en maar ééne Dogter, dezelve *Infant*, als of 't een Zoon ware. Die van Aſturie hebben de Heerſchappy der Mooren, in Spanje, den eerſten ſtoot toegebragt. Men merkt als iets zonderlings aan, dat, even gelyk de tytel van Prins van Wales aanvang nam by gelegenheid van 't Huwelyk van Prins Eduard van Engeland, met de Infante van Kaſtilie, zo ook deeze, by 't Huwelyk van eenen Spaanſchen Kroonprins met eene Princeſſe van Engeland.

Plegtige Uitroeping van den Kroonprins.

Onder de Doopplegtigheden der Koninglyke Kinderen, munt inzonderheid uit die van den Kroonprins; doch zyne Uitroeping, tot Prins van Aſturie, gaat dit alles ver te boven. Ten dien einde beſchryft de Koning de Algemeene Staaten des Ryks, de Grooten en alle hooge Amptenaaren, benevens de Afgevaardigden van verſcheide Steden. De Kerk der Hieronymieten van *Buen-Retiro* wordt tot die plegtigheid zeer pragtig opgetooid, en met bekwaame Stellagiën voorzien. Wanneer de gantſche Stoet, daar binnen, plaats genomen heeft, op een groot Theater, klimt één der Wapenkoningen op een ſoort van Geſtoelte, en na zyne Uitroeping wordt de Eed gelezen, dien

dien iedereen aan den Prins van Afturie moet afleggen. Men begint met de Koninglyke Familie, en gaat voort met de Geeftelyken, vervolgende met de Grooten, een voor een. Ieder kuft, na 't afleggen van den Eed, de hand van den Prins, fchoon het zyn Grootmoeder ware; gelyk gebeurd is by de Huldiging van *Filips* den III., dien de Keizerin *Maria*, dus, erkende voor Prins van Afturie. Wanneer alle Perfonagiën, daar by tegenwoordig, den Eed hebben afgelegd, doet zulks ook de Geeftelyke, die hun dezelven heeft afgenomen. Vervolgens nadert een Sekretaris des Konings Bank, en vraagt den Koning: „ of zyne Majefteit den „ Eed goedkeurt en gelieft aan te neemen, „ by welken de Koninglyke Familie, de Gees- „ telykheid, Grooten, Edelen, Ridders en „ Afgevaardigden der Staaten, den gedagten „ Prins, by 't leeven zyner Majefteit, voor „ Prins van Afturie, en, na 's Konings over- „ lyden, voor wettigen Opvolger tot den „ Throon erkennen: en of hy zweert, alle hunne „ Voorregten, Gebruiken en oude Gewoon- „ ten, te zullen doen handhaaven, en daar van „ de bevestiging aan alle Steden, Vlekken en „ Plaatfen, die zulks begeeren, te laaten „ toekomen." De Koning ftemt zulks toe, en daar mede is die Plegtigheid, zekerlyk eene der aanzienlykften, die men befchouwen kan, voleindigd.

KONING.

De Staatie der Intreede van een nieuwen Koning, welke men eigentlyk deszelfs Inhuldiging mag noemen, overtreft nogtans deeze. By 's Konings dood begeeft zig de Prins, die hem moet opvolgen, in 't Koninglyk Lufthuis van *Buen-Retiro*, by Madrit, en ont-

Intreede of Inhuldiging van den nieuwen Koning.

KONING. houdt zig aldaar, zo lang de Lykſtatie verrigt en alles tot zyne Intreede vervaardigd zy. Den dag daar toe bepaald zynde, vergaderen 's daags te vooren alle de Hooge Raaden des Ryks, onder welken die van Kaſtilie den Voorrang heeft. Zyne Majeſteit vervoegt zig naar het Vertrek, tot dien einde geſchikt, en plaatſt zig onder een Paviljoen op een Tooneel, dat verſcheide trappen hoog is en koſtbaar verſierd. Alsdan valt de Preſident des Raads op zyne knie, voor 's Konings Voeten, en kuſt de Hand zyner Majeſteit. Die zelfde Eere genieten vervolgens alle de Leden van den Raad, een voor een, naar hunne ouderheid, en zo gaat het insgelyks met de andere Koninglyke Raaden. Op den dag der Intreede begeeft zig de Regeering der Stad, in plegtige Staatie, naar den Koning en wordt ook ter Handkuſſing toegelaten. Na dat zy vertrokken zyn, brengt men 't Paard daar de Koning op zal ryden, met een pragtig Schabrak overdekt, en gevolgd van verſcheide Handpaarden, met hunne Pronkkleeden, benevens een menigte Karoſſen. De Koning wordt in 't opſtygen, na dat het Schabrak is afgenomen, geholpen door den Groot Stalmeeſter. In den Optogt gaat de Eerſte Stalmeeſter of een der oudſte Edellieden van de Kamer, blootshoofds en te voet, aan 's Konings regterhand. Onmiddelyk aan zyne Majeſteit volgen de Ambaſſadeurs, naar hunnen rang, en verder de Edellieden van 's Konings Huis, de Staatsraaden, enz. De Lyfwagten te Paard, met hunne Piſtoolen aan de knop van den Zadel en Werpſpieſen in de hand, ſluiten den Trein, waar agter de Koninglyke Karoſſen volgen. De

Regeering der Stad wagt zyne Majeſteit op, aan den ingang der Straat van St. Hieronymus, met een pragtig Paviljoen, 't welk men den Koning, in 't voortryden, over 't hoofd houdt. Geduurende den marſch, begeeft zig de Aartsbiſſchop van Toledo naar de Kerk der Lieve Vrouwe, aan welker Portaal de Koning door hem ontvangen en verder ingeleid wordt. Na dat zyne Majeſteit van 't Paard getreden is, wordt dezelve een Kuſſen voorgelegd, waar op de Koning nederknielt en zynen eerbied bewyſt aan 't Kruis, 't welk de Aartsbiſſchop zyne Majeſteit voorhoudt. Wanneer de Koning in zynen Bank is gekomen, wordt de Lofzang aangeheven; voorts verrigt men de Gebeden tot deeze Plegtige Inhuldiging geſchikt, en, na 't uitſpreeken van den Zegen, keert de Staatie op gelyke wyze terug, wordende met het Muſiek der Koninglyke Kapel op haaren marſch vereerd. KONING.

Op zulk een plegtige wyze geſchiedt de Intreede van den Koning van Spanje, te Madrit, maar bevoorens heeft 'er een *Proklamatie*, of Uitroeping van zyne Majeſteit tot Koning, plaats. Immers dus was het in 't jaar 1746, na 't overlyden van wylen Koning Filips den V. Tot die Proklamatie vergaderden alle de Grandes en Edelen van Spanje, in 't Paleis van den Graaf van Altamira, en begaven zig, 's namiddags omtrent vier Uuren, met dien Heer aan 't hoofd, en van de Herauten vergezeld, onder 't geluid van Trompetten en Keteltrommen, te paarde naar 't Stadhuis, om den Koninglyken Standaard af te haalen. Daar mede terug komende, reeden zy naar 't Paleis van *Buen-Retiro*, en zig geſchaard hebbende voor het Proklamatie of Uitroeping van den Koning.

KONING. het Balkon, waar op zig de Koning en Koningin, benevens de Infanten van Spanje, bevonden; vertoonde de Graaf van Altamira dien Standaard aan het Volk, en riep driemaal uit: *Kastilie voor Koning Ferdinand den VI.*; waar op hy eenige handen vol Goud- en Zilver-Geld onder 't Volk smeet. De Uitroeping geschiedde vervolgens op alle openbaare Plaatsen of Pleinen van de Stad, alwaar Stellagiën waren opgeregt, van welken een menigte Geld en Gedenkpenningen onder 't Gemeen geworpen werden. 's Avonds werdt, voor 't Koninglyke Paleis, in de Stad, een Vuurwerk aangestoken, en men zag de Huizen konstig verligt, terwyl de Straaten van gejuig weergalmden.

Gelyk in Spanje thans, ten minste by de komste van een gebooren Koning tot den Throon, geene Krooning noch Zalving plaats heeft, zo verhaast men 'er zig ook geenszins zodanig met de gemelde Plegtigheden, als in Groot Brittannie en Frankryk. De tegenwoordige Koning is eerst een Maand na 't overlyden van zyn Vader geproklameerd geworden, en 'er verliepen toen nog twee Maanden, voor de plegtige Intreede hunner Majesteiten.

'S KONINGS HOFHOUDING. GROOT-AALMOESENIER.

Onder de Amptenaaren van 's Konings Hofhouding heeft de GROOT-AALMOESENIER den hoogsten Rang; zodanig zelfs, dat hy in Staatiën, alwaar zyn byweezen wordt vereischt, alle andere Amptenaaren van de Kroon voorgaat. De Aartsbisschoppen van St. Jakob van Kompostel hadden eertyds deeze Waardigheid, altoos, uit kragte van hunnen Zetel; doch tegenwoordig is dezelve, met die van Opper-Kapellaan, vereenigd in den Persoon van *Patriarch*

triarch der Indiën. Deeze Prelaat heeft het Oppergezag over al wat tot 's Konings Kapel behoort, gelyk ook over de Geestelyken die de Krygsmagt of Hospitaalen bedienen. De Koning voorziet niemand met zulk een Ampt, zonder deswegens met hem te hebben geraadpleegd. Hy is Pastoor en Prelaat van het Hof, dienende zyne Majesteit, zo wel als alle die van 's Konings Hofhouding, de Sakramenten toe, zelfs onder het Stigt des Aartsbisschops van Toledo, wanneer de Koning daar in zyn Verblyf heeft. By de Misse biedt hy den Koning het Boek der Evangeliën aan, om het te kussen. Alle Doops- en Huwelyks-plegtigheden, die in 't byzyn van hunne Majesteiten geschieden, worden door hem, in eigen persoon, waargenomen. Hy kiest de Arme Oude Lieden uit, aan welken zyne Majesteit, op witten Donderdag, de Voetwassching verrigt, en beschikt derzelver kleeding. Het Geld of Inkomen, dat de Koning tot werken van liefddaadigheid vergunt, wordt door den Groot-Aalmoesenier, naar zyn eigen goedvinden, besteed, zonder dat hy aan iemand Rekening daar van verschuldigd zy. In één woord, hy is volstrekt meester over alle Kerkelyke Zaaken van het Hof. Als Patriarch trekt hy geen Inkomsten van de Kerken der Indiën, maar als Groot-Aalmoesenier is hem een Pensioen van agtduizend Dukaaten toegelegd. KONING.

De GROOT MEESTER VAN 's KONINGS HUIS * bekleedt, buiten tegenspraak, het aanzienlykste der Weereldlyke Ampten van de Kroon. Verscheide maalen is hetzelve door Prinsen van 't Koninglyke Bloed, en zelfs door 's Konings Zoon, waargenomen. Geduurende eenige GROOT MEESTER VAN 'S KONINGS HUIS.

* *Mayor-Domo Mayor*

KONING. nige Eeuwen moeften alle Voorregten, Giften en Gunften, welken van zyne Majefteit werden toegeftaan, door den Groot Meefter worden bekragtigd. Dit uitmuntend Gezag is egter naderhand befnoeid; hoewel hy nog genoeg behouden heeft, om de Eerfte Perfoon te blyven van den Staat. Hy heeft in 's Konings Kamer eenen Stoel, met Fluweel bekleed, dien men 's Groot Meefters Zetel noemt. Ook heeft zyn Tabouret, in de Kapel, altyd geftaan naaft 's Konings Bank; maar in 't jaar 1705 werdt bevolen, dat de Kapitein der Lyfwagten, van 't Kwartier, onmiddelyk zou zitten by de Perfoon zyner Majefteit, om altyd den Koning te kunnen befchermen. Dit veroorzaakte een merkelyk misnoegen aan 't Hof, doch 's Konings Wil behieldt de overhand, en de Groot Meefter kreeg, in dit geval, den tweeden rang van Eer: onbenadeeld egter zyn Regt van Voorrang voor alle *Grandes* van Spanje, 't welk hy heeft, fchoon zelfs van afkomft geen *Grande* zynde, gelyk fomwylen is gebeurd. Aan hem behoort het Oppergezag over byna alle Amptenaaren van 's Konings Huis en Hof, hebbende ten dien einde altoos een Vertrek in 's Konings Paleis of Verblyfplaats. By de Gaftmaalen van Feeften of andere Plegtigheden, voert hy 't bewind over de beftelling van den Tafel, en gaat 'er by zitten tot dat alles opgedifcht zy; als wanneer hy, opftaande, den Koning daar van kennis geeft, geleidende zyne Majefteit, zo in 't komen als in 't gaan, zelfs ook, als de Koning de Koningin bezoekt. Een zyner uitmuntendfte Voorregten is egter, dat de Raad der Finantiën geen Order kan geeven, tot eenige

uit-

uitgave ten dienfte van 's Konings Huis, zonder dat dezelve getekend zy door den Groot Meefter of zynen Stedehouder, die alle deszelfs Poften waarneemt, met uitfluiting zelfs der Hofmeefteren van 't Kwartier. KONING.

De Groot Meefter mag, wanneer hy 't goedvindt, den Prefident van den Raad der Finantiën ontbieden aan het *Kantoor*, 't welk onder zyne Voorzitting in 's Konings Verblyfplaats wordt gehouden. Dit Kantoor dient tot beflegting van Gefchillen en verbetering van Wanbedryven, onder de genen die tot het Hof behooren. In fommige gevallen mogen wel de Opperhoofden van eenige Hofbedienden, zo ten opzigt van oneenigheden en beledigingen, als van misdaaden, Vonnis vellen; doch, die daar door zig bezwaard vinden, kunnen zig beroepen aan dit Kantoor. De Groot Meefter heeft het Regt, om, als hy 't noodig oordeelt, een zyner Onderhoorigen te doen vatten en in de Gevangenis zetten. Het Kantoor wordt gehouden in zyne Kamer, alwaar hy in een Leuningftoel zit aan 't end van een Tafel, hebbende nevens zig de Hofmeefters, de Kamerheeren, eenen Kontrolleur en Griffier. 's Maandags is de gewoone Zitting tot het nazien der Boeken en Rekeningen, van de Uitgaven voor 's Konings Tafel, voor het Hof en de Stallingen: 's Vrydags tot behandeling van Regtzaaken. Wanneer 'er eenige wanorde ontftaat, onder de Hofbedienden of Amptenaaren, die aan deeze Vierfchaar onderhoorig zyn, zo kan de Groot Meefter aanftonds dezelven doen vergaderen in zyne Kamer. Om kort te gaan, hy beveelt en gelaft, zo mondelyk als fchriftelyk, al het gene het Burgerly-

Kantoor van 's Konings Huis.

KONING. lyke Beſtuur en de Regtspleeging van 's Konings Huis betreft; hebbende in die hoedanigheid, tot zyn Onderhoud en alle behoeften, eene Wedde van ruim twee millioenen Maravédis (*a*).

GROOT KAMERLING. De *Sumillér de Corps* is eigentlyk, 't gene men in Frankryk noemt GROOT KAMERLING *. Indien de Amptenaaren van den Koning zo veel meerder Aanzien hebben, als zy nader en menigvuldiger zig bevinden by zyne Geheide Perſoon, zo heeft deeze zekerlyk daar van het meeſte, om dat hy 'er altoos by kan zyn. Hy draagt, met vol regt, den Gouden Sleutel, welke hem toegang geeft in alle de Vertrekken van het Paleis, daar de Koning of de Familie zyner Majeſteit huisveſt. Hy heeft de Eere van den Koning te kleeden; Hem het Hembd toe te reiken en 't Servet om de Handen af te droogen; zonder dat iemand deezen Amptenaar zulks betwiſten kan, uitgenomen de Prinſen van den Bloede. Hy wekt zyne Majeſteit op het geſtelde Uur, en heeft het Oppergezag over 's Konings Kamer niet alleen, maar ook over de Kleerkamer en alle Bedienden of Beampten, welken, het gene tot 's Konings Lighaam en Tafel behoort, bezorgen moeten; zelfs over de Geneesheeren, Chirurgyns en Apothekers. De Edellieden van de Kamer leggen den Eed aan zyne handen af, en de Voorraadbezorgers ontvangen hun Geld niet dan op zyn bevel. Als de Koning in de Karos gaat, gelyk ook in alle Plegtigheden en Hof-

* *Grand Chambellan*

(*a*) Zo 't nieuwe *Maravédis* zyn, maakt dit tuſſchen vyftien- en zeſtienduizend Guldens; zo 't oude zyn maar half zo veel.

Hofdienſten, bekleedt hy thans de derde plaats by zyne Majeſteit. KONING.

GROOT STALMEESTER. * Grand Ecuyer

De GROOT STALMEESTER * heeft het Bewind over al het gene tot de Rytuigen en Paarden van 's Konings Stallen behoort, en bedient de Perſoon zyner Majeſteit, wanneer dezelve te Paard rydt, in alle opzigten. By de openbaare Intreeden draagt hy het Zwaard van Staat, en 't Paviljoen, waar onder zyne Majeſteit ontvangen wordt, hoort hem toe. Wanneer de Koning aan 't hoofd des Legers is, zo doet hy de Tenten opneemen en zetten; kunnende, aan wien 't hem behaagt, Paarden bezorgen uit 's Konings Stallen. Zelf gebruikt hy alle Rytuigen, Paarden, Koetziers en Knegts van de Koninglyke Stallen; ja voert des Konings Livrey, met een klein teken van onderſcheid op de Mouwe aan den ſlinker Arm.

EDELLIEDEN VAN DE KAMER.

Na deeze drie Ampten is 'er geen aanzienlyker, dan dat der EDELLIEDEN VAN DE KAMER; weshalve de voornaamſte Hovelingen het zig tot Eere agten zulks te zyn. Zy woonen 's Konings aan- en ontkleeden by; helpen zyne Majeſteit daar in en paſſen op in de Kamer. Ook wordt door hun het Vleeſch den Koning voorgeſneeden en het Schenkbord toegereikt. Zy draagen ook den Gouden Sleutel, en hebben toegang, niet alleen in 's Konings Kamer, maar ook in alle de Vertrekken van 't Paleis. Hun getal is niet bepaald.

GROOT VALKENIER EN JAGTMEESTER.

Verder behoort tot de Hooge Amptenaaren van het Hof, een GROOT VALKENIER en JAGTMEESTER, die onder zig heeft een Opziender over de Wildernıſſen en Boſſchagiën, genaamd *Montero-Mayor*, om aan te duiden, dat hy de Opperſte is en Kapitein van eene Jagt-Kompag-

KONING. pagnie, genaamd *Montero's*. Deeze heeft de bezorging der Jagthonden van den Koning en zit voor in eene Vierſchaar, welke kennis neemt van al 't gene de Jagt, den Valkenvangſt, de Wateren en Wilderniſſen van het Ryk betreft. De Groot Valkenier heeft Ingang in 't Paleis als Hofmeeſter, en bedient des Konings Perſoon, op de Jagt, van al het noodige. Door hem wordt een poot van 't Wild, als het gevangen of afgemaakt is, zyne Majeſteit aangebooden.

Mindere Amptenaaren. Hofmeeſters. * *Mayor-Domo's*

Onder den Groot Meeſter van 's Konings Huis, den Groot Kamerling en Groot Stalmeeſter, ſtaan een menigte Amptenaaren en Bedienden, gelyk in andere Koninglyke Hoven. Men vindt 'er agt gewoone *Hofmeeſters* *, die, gelyk de Groot Meeſter van 's Konings Huis of Opper-Hofmeeſter, het Regt hebben om *vos* te zeggen tegen alle Hoofden der Ampten van 's Konings Huis: een manier van ſpreeken zo heerſchagtig, dat 'er doorgaans de Koning alleen zig van bedient. Ook verklaart de *Etiquette* van 't Paleis uitdrukkelyk, dat zy dezelve niet gebruiken mogen, dan in tegenwoordigheid van den Koning, uit wiens naam zy dan geagt worden te ſpreeken. Voorts zyn 'er

Edellieden van den Mond en 's Konings Huis.

Edellieden van den Mond, die gewoonlyk 's Konings Tafel bedienen, en *Edellieden van 's Konings Huis*, verſchillende van de Kamer-Edellieden of Kamerlingen. Wanneer het Hof op reize gaat, worden 'er agt *Marſchalken der Land-Logimenten* benoemd, die vooraf alles, wat tot bekwaamheid van den Weg en geryf der Verblyfplaatſen behoort, bezorgen moeten.

Poortiers of Deurwagters.

Tot veiligheid van 's Konings Perſoon en Hof, worden de Vertrekken van 't Paleis, over dag,

dag, bewaard door verſcheide *Poortiers* of Deur- KONING.
wagters. Men onderſcheidt dezelven in Deurwagters van de *Zaal*, van de *Kamer*, van de *Poort* en van de *Kettingen*. Van de Zaal zyn 'er *agt*, die beurt om beurt den Ingang bewaaren van 's Konings Eetzaal, 's morgens, van zeven of agt Uuren af, tot dat zyne Majeſteit aan tafel zit, als wanneer de Deur door den Hofmeeſter wordt geſlooten, en 's namiddags, van twee of drie Uuren af, tot dat de Koning naar bed gaat. *Dertig* Deurwagters van de Kamer zyn 'er, waar van de Opper-Hofmeeſter eenigen beſtemt tot bewaaring van de Kapel; eenigen aan de Vertrekken van de Koningin en Prinſen of Princeſſen, eenigen aan de Raadkamers. Aan de Poort van het Paleis is *één* Deurwagter, die alle onordentlyk of verdagt Volk daar uit moet weeren, en de Lampen of Lantaarens doen aanſteeken ter bekwaamer tyd. Over dag bewaart hy de Sleutels van 't Paleis en geeft dezelven 's avonds aan de Lyfwagt over, van welke hyze 's morgens wederkrygt. De Poortiers van de Kettingen ſtaan aan de Buitenpoorten en Ingangen van 't Paleis, ſpannende de Kettingen als de Karos zyner Majeſteit onder het Portaal gekomen is, op dat 'er dan geen ander Rytuig of Paard nevens indringe. Zy houden de plaats aldaar ſchoon en ruim, doende de Koetſen, zo dra 'er de Heeren uit getreden zyn, aanſtonds weder vertrekken. De Poortiers van de Zaal hebben aanzienlyke Wedden: die van 't Paleis geniet twee-endertigduizend agthonderd en vyftig *Maravédis* in 't Jaar; behalve vry Logiment, Geneesheer, Chirurgyn en Apotheker, gelyk de anderen. Die van de Kamer en van

KONING. de Kettingen krygen ſlegts twintigduizend Maravédis in 't Jaar.

's Konings Lyfwagten. Los Montéros de Espinoſa.

Onder de Lyfwagten zyner Katholyke Majeſteit, is de Kompagnie *de los Montéros de Espinoſa*, de oudſte en aanzienlykſte. Men vindt 'er reeds voor zeshonderd Jaaren, in het Wetboek van Kaſtilie, melding van gemaakt, en de Koningen hebben dezelven by uitſtek genoemd, *ſus Léales*, dat is, *hunne Getrouwen.* Zy voeren hunnen naam, naar de plaats, van waar zy afkomſtig waren. Niemant kan tot die Bediening komen, of hy moet bewyzen een Edelman te zyn, nooit eenig Heer als Knegt gediend of met eenig veragtelyk Werk zig bemoeid te hebben, en volle drie en twintig Jaaren te bereiken. Ook moet hy niet oorſpronklyk zyn van Jooden, Mooren of nieuw bekeerde Kriſtenen, of immer iets tegen de Kerk of tegen de Kroon hebben misdreeven, ja zelfs niet daar van verdagt zyn geweeſt. Zy houden eigentlyk de Nagtwagt in het Paleis of 's Konings Verblyfplaats, en moeten 't zelve met brandende Fakkels doorſnuffelen, waakende de geheele nagt, zonder zig te ontkleeden of te ſlaapen. Eenigen egter zyn 'er, die in de Vertrekken, alwaar zyne Majeſteit en de Koninglyke Familie ruſt, te bedde leggen aan de Deuren, die de geheele nagt open blyven; ten ware die hooge Perſonagiën dezelven eigenhandig verkoozen te ſluiten. Hunne Wagt begint te agt Uuren 's avonds, en, wanneer de Buitendeuren geſlooten zyn, bewaaren zy de Sleutels, zonder die aan iemand anders te mogen overgeeven. Hun getal is veertig.

De Spaanſche Garde.

Eertyds waren 'er nog drie andere Kompagniën van Lyfwagten, naamelyk die der

Schut-

Schutteren, die, welke genoemd werdt *de la Lancilla* of de oude Garde, en, die men by uitstekendheid noemde de *Spaansche Garde*. Deeze laatste, die in 't jaar 1504 is opgeregt, bestaat uit honderd Soldaaten, welker dienst byna overeenkomt met dien der *Cent Suisses* van 's Konings Lyfwagt in Frankryk *. De twee anderen heeft men vernietigd, en in derzelver plaats genomen twee Regimenten Gardes te Voet en twee Kompagniën te Paarde.

KONING.

* Zie de *Beschr. v. Frankr.* I. D. bl. 410.

Het Hof van de Koningin bestaat uit eene *Opper-Kamervrouw* †, benevens verscheide andere Adelyke Dames § en Jonkvrouwen, die men noemt *Hof-Jufferen* *; als ook ettelyke *Kamer-Jongens* en *Meisjes* ‡, dat Kinderen zyn van voornaamen Huize, die geen Mantel noch Degen draagen. Als de Hof-Juffers trouwen met goedkeuring van de Koningin, zo vermeerdert zy derzelver Huwelyksgoed met vyftigduizend Ryksdaalders, en doorgaans krygt de geen, die zulk eene Dame ten huwelyk neemt, nog 't een of ander voordeelig Ampt. Het is haar toegelaten, in 't openbaar gevryd te worden, en de Minnaar heeft het Voorregt, om zig, zelfs in de Kamer der Koningin, te dekken, terwyl hy zyne Matres onderhoudt; 't welk genoemd wordt, het Voorregt *des Embévécidos* : te kennen geevende, dat men deeze Heeren als van Liefde dronken beschouwt, zodanig dat hunne drift hun den eerbied voor de plaats, daar zy zyn, doet vergeeten.

't Hof van de Koningin.

† *Camaréra Mayor*
§ *Duegnas*
* *Damas de Palacio*
‡ *Menins & Menines*

De persoon van eene Koningin van Spanje mag door geen ander Manspersoon worden aangeraakt, al was 't om haar leeven te behouden, en, zyne Majesteit overlydende, moet

KONING. zy altoos Weduw blyven. Des Konings Natuurlyke Kinderen mogen niet te Madrit komen, zo lang als zyne Majesteit leeft. Wanneer 's Konings genegenheid voor zyne Matres ophoudt, moet zy zig in een Klooster begeven. Zelfs mag een Paard, daar zyne Majesteit eens op gezeten heeft, nimmermeer van een ander bereeden worden.

Niettegenstaande dit alles, heeft het Hof van Spanje weinig luister, in vergelyking met die van Frankryk en Groot Brittannie, en men merkt aan, dat de Spaanschen, zo wel als de Portugeezen, zeer weinig genegenheid toonen tot de slaafsche gewoonte, van het gene genoemd wordt, zyn Hof te maaken.

V. HOOFDSTUK.

Van den ADEL. *De* Grandes *van Spanje, hunne uitmuntende* Voorregten *en* Vrydommen. *Pragt en Praal van den Adel. De* Ridder-Ordens, *zo van Spanje als van Portugal. Ridders van 't* Gulden Vlies, *van* St. Jakob, Alcantara *en* Calatrava. *Andere Ridder-Ordens. Enz.*

Adel. NAast aan de Koninglyke Familie volgen in Rang de *Grandes*. Dit is een trap van uitmuntendheid onder de Luiden die van Adelyke afkomst zyn, wordende in Spanje genoemd *Hidalgos* en in Portugal *Fidalgos*, een naamwoord dat enkel in uitspraak verschilt, en, zo men wil, te kennen geeft, dat de zulken van de *Gothen*, die eertyds meester van Spanje waren, zyn gesprooten. Die van den Grooten en Kleinen Adel hebben vrydom van alle Be-

Belaſtingen en Schattingen, uitgenomen wanneer de Kroon dezelven ten uiterſte noodig heeft, ten dienſte van den Staat. Men vindt 'er Hertogen, Graaven en Marquizen onder, die, door den Eernaam van *Getytelden* *, van den minderen Adel worden onderſcheiden. ADEL.

* *Titulados*

Voormaals genooten alle de zodanigen het Regt der *Grandes*, naamelyk, om zig te dekken in 's Konings tegenwoordigheid, en in Portugal is dit nog in gebruik, zodanig, dat alle Graaven en Marquizen den Hoed opzetten in 't byzyn van den Koning, zo wel als de Hertogen. In Spanje is dit Voorregt thans alleen bepaald aan de genen, die door Erfregt of door 's Konings gunſte tot den tytel van *Grande* zyn verheven. Sommigen hebben dien tytel ſlegts Perſoonlyk, anderen Erfelyk, en in dit geval daalt dezelve, indien 'er geen Zoonen zyn, op de Dogters; welken, trouwende, dien haare Mannen aanbrengen. Grandes.

Deezen Tytel agt men afkomſtig te zyn van de Regeering der Gothiſche Koningen, onder welken, de Luiden van den hoogſten Rang, *Grooten* of *Vermogenden* * genoemd werden, zelfs *Eerſte Prinſen van de Kroon*, of *Primaaten*. Wanneer Koning Alfonſus, dien men den *Wyzen* noemt, de Regeering, na dat de Mooren, die alles in Spanje hadden 't onderſt boven gekeerd, waren t'ondergebragt, herſtelde, beval hy dat de Wetten en Ordonnantiën van den Staat, die in 't Latyn waren beſchreeven geweeſt, in 't Kaſtiliaanſch zouden overgebragt worden, en dus werdt ook de tytel van *Magnaaten* veranderd in dien van *Grandes* of *Grooten*, welken de Heeren van den Eerſten Rang aannamen, om zig te onderſcheiden Oorſprong van dien Tytel.

* *Magnates, Proceres, Optimates*

ADEL. van de overige Onderdaanen zyner Majesteit.

Soorten van Grandes.

Men onderscheidt de Grandes in drie soorten. Die van het eerste soort mogen den Hoed opzetten eer zy tot den Koning beginnen te spreeken: die van het tweede niet voor dat zy gesproken hebben, en die van het laatste of laagste soort, eerst, wanneer de Koning hun heeft geantwoord. Egter is op te merken, dat, welk Regt zy ook hebben om zig te dekken, zulks hun niet vry staat te doen, voor dat zyne Majesteit hun zulks bevolen heeft, en, indien een Grande zulks ondernam zonder 's Konings bevel, zo zou zyne onbeleefdheid hem de ongunste zyner Majesteit op den hals haalen. Ook heeft de een, uit hoofde van dit verschil, geen Voorrang boven den ander, in 's Konings Kapel, alwaar die eerst komt de eerste plaats inneemt, op hunnen gemeenen Zitbank.

Voorregten van de Grandes van Spanje.

De Grandes van Spanje worden van den Koning, in de Brieven aan hun, vereerd met den naam van *Primo*, 't welk zeggen wil, *volle Neef*; waarby de Eernaam van *Doorlugtige* gevoegd wordt, wanneer zy Onder-Koningen zyn. De Koningin ontvangt de Vrouwen der Grandes overend staande, geevende haar een Kussen of Zetel in haare Kamer. In de Vergadering der Staaten, en in de Uitroepingsplegtigheden van den Throons-Opvolger, gaan zy voor alle Weereldlyke Amptenaaren, uitgenomen den Konnestabel en Admiraal van Kastilie. Zy genieten de Hertoglyke Voorregten, schoon geene Hertogen zynde; in 't byzonder die van Wapenkoningen en Stafdraagers te hebben, van een Zwaard voor zig te mogen laaten draagen, en in de Koninglyke Kapel te zitten

ten op een Bank, aan de zyde zyner Majesteit. Zy zyn Gevaders, wanneer de Koning trouwt, en worden zelfs afgezonden om eene Princesse in Voortrouw te neemen van wegen den Koning. Een Prins van Koninglyken Huize overlydende, wordt het Lyk door hun de laatste Eere aangedaan, en naar den Grafkelder gedragen. In het Paleis hebben zy 't Regt van Ingang tot in de Gaandery, genaamd der Schilderyën, welke de naaste is aan 's Konings Kamer, daar niemand dan zy, op verbooden Uuren, mag ingaan, zelfs als zyne Majesteit onpasselyk is of ziek legt. Men moetze aanspreeken by den naam van *Excellentie*, zelfs hunne oudste Zoonen, schoon geene Grandes zynde, en de Paus geeft hun den tytel van *Signoria*. ADEL.

Hunne jaloersheid op hunne Eer.

De Grandes zyn omtrent hunne tytels zeer jaloers. Zy geeven voor, dat 'er tusschen hun, de Duitsche Keurvorsten en de Prinsen van Italie, een volkomen gelykheid zy van Rang, en willen daar in nooit toegeeven. Dit zag men in den laatsten Hongarischen Oorlog, toen de Hertogen van *Escalona* en *Bejar* dienden onder den Keurvorst van Beieren, zonder ooit deezen Generaal aan te spreeken; dewyl hy begeerde, dat zy hem *zyne Hoogheid* zouden noemen, daar zy hem niet hooger wilden tytelen dan *zyne Excellentie*. Wanneer de Hertog van Mantua, in 't jaar 1704, in Frankryk kwam, zo deedt deeze Prins al wat in zyn vermogen was, om in Onderhandeling te komen met wylen den Hertog van Alba, toenmaals Ambassadeur van zyne Katholyke Majesteit; maar deeze Heer wilde 'er nooit toe verstaan, om niet verpligt te zyn hem den tytel

Adel. tel te geeven van *zyne Hoogheid*; en, zo zy elkander ſpraken, was het ſlegts in 't geheim, om het Ceremonieel te vermyden. In den jaare 1705, wanneer Koning Filips begeerde dat de Kapitein zyner Lyfwagten naaſt aan zyne Perſoon zou plaats neemen, ontſtondt daar uit zulk een misnoegen onder de Grandes, dat de meeſten den Koning weigerden, op een openbaar Feeſt, te vergezellen.

Hunne Vrydommen. Een Grande kan niet gevat worden, om welke misdaad het ook zyn mag, zonder uitdrukkelyk bevel van zyne Majeſteit; 't welk hun, in zeker opzigt, van de Vierſchaaren der Krimineele Juſtitie onafhanglyk maakt. Ook hebben zy een uitmuntend Voorregt, genaamd *Mayorazgo*; 't welk daar in beſtaat, dat, hoe zeer zy ook in ſchulden zitten, hunne Landgoederen daar voor niet aanſprakelyk zyn, maar alleen derzelver Inkomſten; waar van de Schuldeiſchers nog maar een klein gedeelte bekomen kunnen, dewyl het overige, ten behoeve van den Eigenaar, ingehouden wordt. Dit Voorregt, egter, is door Koning Filips den II. zeer beſnoeid geworden.

Pragt en Praal van den Adel. De Adel is in Spanje zeer talryk en heeft zwaare Inkomſten, doch voert zulk een pragtigen Staat, dat de meeſten grootelyks verarmd zyn. Zy ſpillen verbaazende Sommën aan den opſchik hunner Paleizen, Rytuigen en Kleederen, die, zwart zynde, van Edele Steenen ſchitteren: doch, het draagen van Gouden Galonnen en geborduurd Gewaad in dit Ryk verbooden zynde, maakt hunne ſtoet, in de openbaare Plegtigheden of Schouwſpelen, geen zulke ſierlyke Vertooning, als in Frankryk. De Heeren van Aanzien houden een

een menigte Huisbedienden en Lakeijen, doch op Koſtgeld, van twee Reaalen, dat is omtrent tien Stuivers, 's daags: zo dat de Spyze alleen voor den Heer, zyne Vrouw en Kinderen, bereid wordt, en zelden onthaalen zy hunne Vrienden ter maaltyd. Hunne Karoſſen hebben niets aanzienlyks, zynde doorgaans met groen gewaſt Doek overtoogen, maar met de langte der Zeelen en koſtbaarheid van 't Paardetuig praalen zy kragtig, rydende ſtapvoets in de Stad, om hunne agtbaarheid te toonen. De Lakeien gaan 'er agter te voet, tot dat men buiten de Poort komt, als wanneer de Paarden of Muilezels op een draf gezet worden, zo ſnel als mogelyk is. Ook is 't niemand, te Madrit en Lisbon, geoorlofd, in de Stad met vier Paarden of Muildieren voor de Karos te ryden, en lange Zeelen van Zyde te hebben, dan den Grooten Adel alleen; doch op 't Land mag iedereen zo veel Beeſten voor zyn Rytuig ſpannen als 't hem behaagt. De Koning en de Ambaſſadeurs, alleen, hebben zes Paarden voor hunne Karoſſen. ADEL.

Nog moeten wy een klein verſchil opmerken, dat 'er tuſſchen Spanje en Portugal is ten opzigt van den Eernaam *Don*, die door Koning Pelagius, in de Agtſte Eeuw, is ingevoerd. In Spanje neemt iedereen denzelven aan, tot de gemeenſte Burgers toe; doch in Portugal wordt dezelve niet gegeven dan aan de Edelen, en men kan deezen tytel niet voeren zonder 's Konings verlof. **De Eernaam *Don*.**

Onder den Adel worden ook gerekend de RIDDERS van de Militaire Ordens, die opgeregt zyn in de langduurige Oorlogen met de Mooren, om tot aanmoediging te dienen voor **Ridder-Ordens.**

ADEL. de genen, die in dapperheid en beleid uitmuntten. Vyf zulke Ordens vindt men tegenwoordig in Spanje, naamelyk die van 't *Gulden Vlies*, van *St. Jakob*, van *Alcantara*, *Calatrava*, *Montésa*, en nog twee anderen in Portugal, genaamd *d'Avis* en *Christus*-Orden.

Orden van 't Gulden Vlies. De Orden van 't *Gulden Vlies* is opgeregt door Filips den Goeden, Hertog van Bourgondie, by de plegtigheid van zyne Trouw met de Infante van Portugal, in 't jaar 1429. Keizel Karel de V. heeft deeze Orden in een groot aanzien gebragt, doch, sedert het Huis van Oostenryk van den Throon van Spanje is afgeraakt, wordt zy aldaar weinig gezogt, te minder, om dat 'er geen voordeelen aan gehegt zyn. Nooit wordt dezelve begeven dan aan Prinsen of Vorsten, 't zy van den Koninglyken Bloede of Uitheemschen. De drie volgende Ordens zyn in Spanje de voornaamsten en worden de *Groote Ordens* genoemd. Men plagtze te onderscheiden met zekere Bynaamen, noemende die van St. Jakob de *Ryke*, die van Alcantara de *Edele*, en die van Calatrava de *Galante*.

Orden van St. Jakob. De Orden van *St. Jakob* is niet alleen de vermogendste maar ook de oudste van allen, zynde reeds in de Twaalfde Eeuw ingesteld. Zy wordt in twaalf Departementen verdeeld, die zig uitstrekken over honderd en tagtig Parochiën, waar van de meesten Vlekken of Steden zyn, en over vier en tagtig Kommanderyën, welker Inkomen beloopt tweehonderden-dertigduizend Dukatonnen in 't Jaar. De Kommandeurs derzelven moeten, ieder, Jaarlyks den Koning leveren driehonderd agt en zestig Lanciën of Spiesen, tot den Oorlog tegen

gen de Ongeloovigen, 't welk met een Somme Gelds wordt afgemaakt. Zy draagen, op hunne Mantels, een rood Kruis geborduurd, van gedaante als een Zwaard. ADEL.

De Ridder-Orden van *Alcantara* wordt de Edele genoemd, dewyl men, om daar in te komen, zynen Adel bewyzen moet in vier Geslagten, daar men tot de anderen maar twee noodig heeft. Zy is in vyf Departementen verdeeld, die zig uitstrekken over vyftig Parochiën en agt en dertig Kommanderyën, opbrengende tweehonderdduizend Dukatonnen 's Jaars. De Belasting van ieder Kommandeur, voor den Koning, is honderd agt en dertig Lanciën. Orden van Alcantara.

Die van *Calatrava* voert den naam van de Galante, om dat 'er zeer veele Jongelingen in zyn. Zy is oorspronklyk van de dappere verdediging der Stad Calatrava tegen de Mooren, in de Twaalfde Eeuw. Deeze Orden heeft ook vyf Departementen, waar in vier en zeventig Parochiën en vier en vyftig Kommanderyën zyn, die Jaarlyks honderd-en-tienduizend Dukatonnen opbrengen. Het getal der Lanciën, voor ieder Kommandeur, is driehonderd. Deeze Ridders, zo wel als die van Alcantara, hebben in 't eerst ook een rood Kruis op hunne Mantels gedragen, in gedaante verschillende van dat der Ridderen van St. Jakob; doch in 't jaar 1411 regtten die van Calatrava, met verlof van den Paus, een nieuwe Orden op, en draagen sedert, tot onderscheiding van die van Alcantara, een groen Kruis. Orden van Calatrava.

Van ouds hadden deeze drie Ordens hunne Groot-Meesters, die dezelven zo wel in 't Gees- Raad der Ordenen.

te-

Adel. telyke beſtuurden als in 't Wereldlyke; doch deeze waren, door den tyd, zo magtig geworden, dat Koning Ferdinand, om niets daar van te dugten te hebben, de drie Groot-Meesterſchappen aan de Kroon getrokken heeft. Hy ſtelde, in plaats van dien, eenen *Raad der Ordens* aan, welke beſtaat uit eenen Preſident, zes Raadsheeren, een Fiskaal, Sekretaris en twee Griffiers, de een voor de Orde van St. Jakob, de ander voor de twee overigen. Alle deeze Amptenaaren moeten Ridders van een der drie Ordens zyn, doch zy hebben nog veele Ondergeſchikten. In deezen Raad wordt alles verhandeld, wat tot het Burgerlyk Beſtuur en de Regtsoefening, onder allen die van de Ordens afhangelyk zyn, behoort. Men verrigt 'er de begeeving van allerley Ampten, zo Geeſtelyk als Weereldlyk, tot de Kommanderyën behoorende, met den Koning. Ook wordt de ſtaat en afkomſt der genen, die tot nieuwe Ridders, Monniken of Nonnen, zullen aangenomen worden, aldaar getoetſt.

Andere Militaire Ordens. De overige Militaire Ordens zyn van veel minder aanzien en vermogen. Die van *Montéſa* heeft maar negentien Kommanderyën, welken alleen mogen bekleed worden door Inboorlingen van Valence en Arragon. De Portugeeſche Orden *d' Avis*, heeft haaren naam van een Kaſteel deezes naams. Zy is met de Orden van Calatrava vereenigd geweeſt, doch, op 't verzoek der Portugeezen, door den Paus daar van afgeſcheiden, in de vyftiende Eeuw. De Ridders draagen een wit Kleed, met een blaauw Kruis dat Leliën aan de punten heeft en twee Vogelen, bek tegen bek, daar boven. Die van de *Chriſtus*-Orden hebben, op hunnen witten Man-

Mantel of Opper-kleed, een Patriarchaal Kruis, gestikt van roode Zyde en belegd met een Kruis van Zilver. Te vooren zyn 'er nog geweest de Ridders van den *Vleugel van St. Michiel*, en van de *Schulp*; doch men heeft die Ordens reeds voor een langen tyd vernietigd. ADEL.

Men vindt Ridders van St. Jakob in Portugal, zo wel als in Spanje, en zy hebben 'er zestig Kommanderyën, die een groot Inkomen opbrengen. De Ridders van Alcantara, Calatrava en Montésa, behooren tot Spanje in 't byzonder, gelyk die van Avis en Christus tot Portugal, waar toe ook de twee Ordens, van den Vleugel en de Schulp, behoord hebben. Alle de Ridders deeden eertyds geloften van Onthouding, gelyk die van Maltha nog heden doen; doch in 't vervolg zyn zy, ten verzoeke van Groote Heeren, die deel in deeze Ordens neemen wilden, door den Paus daar van ontslagen, en het staat hun allen thans vry te trouwen. De Ridders in 't algemeen.

Het Voorregt, om gedekt te zyn in tegenwoordigheid van den Koning, kan niet, in een volstrekten zin, gezegd worden aan de Grandes alleen te behooren. Immers de Ridders der drie Groote Ordens, doen zulks ook, wanneer zyne Majesteit op de Feestdagen der Orde, als Groot-Meester, in het Kapittel verschynt; zo ook de Leden van den Koninglyken Raad der Kamer van Kastilie, wanneer zy, in Plegtigheid, zyne Majesteit over Zaaken van Staat gaan raadpleegen. Het zelfde Regt hebben de Kardinaalen, de Gezant van den Paus, de Aartsbisschoppen, de Groot Prioor van Kastilie der Orde van Maltha, de Voorregt om gedekt te zyn in 's Konings tegenwoordigheid.

Ge-

ADEL. Generaals der Geestelyke Ordenen van St. Dominikus en Franciskus, als ook de Ambassadeurs van Gekroonde Hoofden.

VI. HOOFDSTUK.

Van de STAATSREGEERING. *Gewezen* Hooge Amptenaaren van de Kroon. *Tegenwoordige* Hooge Kollegiën. *'s Konings* Kabinet-Raad. *De* Raad van Staat *en* Staats-Sekretarissen. *De* Raad van Oorlog, *der* Finantiën *en der* Indiën. *De Raad der* Inquisitie. Koninglyke Raad *en* Raad der Kamer *van Kastilie*, *van Navarre*, *enz.* *Andere* Hooge Geregtshoven. Koninglyke Audientiën. *Regtsgebied der Steden*, *Vlekken en* Provinciaale Regeering.

Hooge Amptenaaren van de Kroon. GROOT KANSELIER.

Voortyds waren 'er drie Hooge Amptenaaren van de Kroon, die, om zo te spreeken, het Opperbewind hadden in Zaaken van Staat en Oorlog: naamelyk de Groot Kanselier, de Groot Admiraal en Konnestabel van Kastilie. De eerste hadt byna de zelfde Eer en Voorregten, als de GROOT KANSELIER in Frankryk tegenwoordig heeft *. Koning Alphonsus spreekt van hem als een Persoon, door wien 's Konings Dekreeten altyd moesten worden nagezien, eer men dezelven zegelde, om te onderzoeken of 'er ook iets in vervat ware, strydig met het belang en de eer van zyne Majesteit; in welk geval de Kanselier zulk eenen Brief mogt aan stukken scheuren. Sedert verscheide Eeuwen is dit Ampt onvervuld geweest; hoewel de Aartsbisschop van Toledo nog

* Zie de *Beschr. v. Frankr.* I. D. bl. 358.

nog den tytel voert van Kanſelier van Kaſtilie, doch zonder eenig Gezag of Inkomen uit dien hoofde.

STAATS-REGEERING.

GROOT ADMIRAAL.

De GROOT ADMIRAAL van Kaſtilie kreeg zyne aanſtelling van Koning Ferdinand, in 't jaar 1246, by gelegenheid der Belegering van Sevilie. Want alzo de Koning toen eene Scheepsmagt noodig hadt, werdt een Ridder van *Burgos*, die verſcheide Oorlogſchepen daar toe uitruſtte, door zyne Majeſteit vereerd met deezen tytel, welke hem een regt Koninglyk Gezag gaf over de geheele Zeemagt van Spanje. Eertyds waren 'er byzondere Admiraalen geweeſt, over de Vlooten, over de Esquaders van Oorlog en over de Galeijen; zo dat, door deeze onderwerping van de gantſche Zeemagt aan één Perſoon, dit Ampt zeer aanzienlyk wierdt. Het is eindelyk vernietigd of tot een blooten Eertytel gebragt geworden, die in den Huize *d'Enriquez* bleef, tot aan het ſterven van den laatſten Admiraal van Kaſtilie, in Portugal, in 't jaar 1705; maar naderhand heeft 's Konings derde Zoon, de Infant Don Philippus, het Ampt van Groot Admiraal van Spanje weder werkelyk bekleed en waargenomen. In 't jaar 1737 werdt ten zynen behoeve eene Belaſting, van eene Reaal per Ton, gelegd op alle vreemde Schepen, zo by 't uitgaan als by 't inkomen der Spaanſche Havenen.

Groot Konneſtabel van Kaſtilie.

Het Ampt van GROOT KONNESTABEL is oudtyds ook van niet minder aanzien geweeſt. Hy hadt niet alleen 't volſtrekt Bewind over de geheele Krygsmagt, in afwezigheid van den Koning, maar beſchikte zelfs alles daar toe behoorende, en zyn Naam werdt in alle Ordonnan-

STAATS-REGEERING.

nantiën, dienaangaande, nevens des Konings Naam gevoegd; luidende: *de Koning en de Konneſtabel beveelen, dat, enz.* Te Velde kon hy voor zig een Standaard laaten draagen, en Staven van Staat, als ook een Zwaard, doch in de Scheede en met de punt om laag, tot onderſcheiding van 's Konings Zwaard van Staat. Maandelyks hadt hy zo veel Gagie als de geheele Armee in een dag. Om kort te gaan; hy was, in het Leger, de eerſte Perſoon na den Koning. Verſcheide Eeuwen lang is dit Ampt in zulk een aanzien gebleeven. *Don Pedro Fernandez de Velaſco* heeft hetzelve nog bekleed onder de Regeering van Ferdinand en Iſabella, welken hy zo dapper onderſteunde in hunne Oorlogen, tegen de Mooren en hunne andere Vyanden. Men beſnoeide egter, eerlang, de uitmuntende Voorregten van dit Ampt. En ſchoon hetzelve, ſedert, een langen tyd in de Familie van *Velaſco* gebleeven is, zo maakt het egter tegenwoordig ſlegts een Eertytel uit, welke den Bezitter Regt geeft, om, in zyn Wapen, te pronken met de merktekenen van die oude Waardigheid. De Ryken van Arragon en Navarre hebben ook nog zo wel hunne Konneſtabels, als dat van Kaſtilie.

Adélantado.

Daar plagt ook een Amptenaar te zyn, die niet minder Gezag hadt in Burgerlyke Zaaken, genaamd *Adélantado.* Deeze was, in tyd van Vrede, de Opper-Regter of Gouverneur van eenig Ryk, Provintie of Landſchap, en alle Ordonnantiën of Verklaaringen, ten opzigt van 't Burgerlyk Beſtuur, werden op zynen zo wel als 's Konings naam uitgegeven. In tyd van Oorlog was hy *Kapitein-Generaal* van

van zyn onderhoorig Diſtrikt. Lange Jaaren heeft ieder Provintie of Ryk byna zulk eenen Opperſte gehad, en de tytel is, in de meesten, nog in weezen, doch als een bloote Eernaam: uitgenomen die van den Adelantado van Granada, welken Koning Ferdinand en Koningin Iſabella, na het bemagtigen van die Stad op de Mooren, aan de Kerk van Toledo ſchonken, die 'er nog het Regtsgebied van voert.

STAATS-REGEERING.

Tegenwoordig ſtaat het Opperbeſtuur der Staats- en Krygs-Zaaken, der Burgerlyke Regeering en Finantiën, onder den Koning aan verſcheide Raaden of Kollegiën, waar van eenigen Souverein zyn, anderen van minder rang; als ook aan Onderkoningen, en Kapiteins-Generaal, van welke laatſten eenigen van de Onderkoningen afhangen, de anderen onmiddelyk van den Koning.

'S KONINGS KABINET-RAAD.

Zyne Majeſteit heeft eenen KABINET-RAAD, welken men ook noemt het *Kantoor der Algemeene Afvaardigingen.* Dezelve beſtaat uit den Eerſten Sekretaris van Staat, en nog eenige andere Perſoonen, die de Koning, naar zyn welgevallen, daar toe verkieſt, zelden meer dan zeven in getal. De Koning heeft 'er de Voorzitting, en in 's Konings afweezen de Koningin, wanneer zy tot Regent des Ryks is verklaard, of ook eenig ander Perſoon, die deezen tytel voert. De Sekretaris van deezen Raad geeft, met den Koning alleen, Orders uit, 't geen hem een groot ontzag maakt; te meer, om dat alles, 't welke den Koning aangediend wordt, zo van wegen de uitheemſche Gezanten, als de Hooge Kollegiën en Provin-

STAATS-REGEERING.

ciaale Gouvernementen, eerſt door zyne handen moet gaan. Alle andere Raaden hebben ſlegts eene Overweegende Stem, in 't gene de Heerſchappy des Ryks betreft, doch deeze eene Raadgeevende, wanneer het den Koning behaagt den Raad ſamen te roepen: want dikwils arbeidt zyne Majeſteit met den Sekretaris alleen, zonder iemand anders te raadpleegen; waar uit blykt, dat hy een der volſtrekſte Monarchen in Europa is.

De RAAD VAN STAAT.

Onder alle andere Hooge Kollegiën is de RAAD VAN STAAT, buiten twyfel, de opperſte. Karel de V. ſtelde deezen Raad aan, in 't jaar 1526, en beval dat de Aartsbiſſchop van Toledo, uit hoofde van zyne Waardigheid, 'er een gebooren Raadsheer van zou zyn. 't Getal der andere Leden is niet bepaald. De Koning neemt niemand aan, dan Perſoonen van 't grootſte Aanzien, die het Ryk, 't zy binnen- of buitenslands, loffelyk gediend en daar door veel ervarenheid verkreegen hebben. Zy leggen den Eed af in handen van den Deken, die altyd den Voorrang van hun allen heeft. Men verhandelt 'er niet alleen Staats- maar ook Regtszaaken, waar toe deSaturdag morgen is geſchikt. De twee andere Zitdagen zyn 's Dingsdags en Donderdags na den middag. De gewigtigſte Zaaken der Monarchie komen aan deezen Raad, die zo eerwaardig is, dat zelfs vreemde Prinſen het zig tot eere rekenen, als Leden van dit doorlugtig Kollegie te worden aangemerkt. De Kardinaal-Infant zelf heeft zig niet verontwaardigd, de hoedanigheid van Raadsheer daar in aan te neemen, en als zodanig den Eed van Trouwe aan zynen Broeder, den Koning, af te leggen.

Schoon in alle andere Kollegiën de SEKRETARISSEN een groot Gezag hebben, moet men nogthans bekennen, dat het by die van den Raad van Staat in geene vergelyking komt. Van ouds zyn 'er twee geweeſt, een over de Zaaken van Italie, de ander over die van 't Noorden: naderhand werdt een derde aangeſteld voor Spanje, doch die is weder afgeſchaft. Alle buitenlandſche Zaaken, die voor deezen Raad komen, worden eerſt de Sekretariſſen aangediend, elk volgens zyn Departement. Ieder Sekretaris heeft eenige *Kommieſen*, die in hun afzyn zitting kunnen neemen in den Raad, mids dat zy Koninglyke Sekretariſſen zyn. De eerſte Sekretaris van Staat is 's Konings Vertrouweling, die, het gene in den Raad is overwoogen, zyne Majeſteit in den Kabinet-Raad aanbrengt, en wederom het Antwoord inlevert by den Raad, om aldaar nagezien te worden. Hy heeft Regt om den Staats-Raad ſamen te roepen, zo menigmaal als zulks ten dienſte van de Kroon vereiſcht wordt. In geen Staats-Brief * wordt geſteld; *op order van den Koning:* maar men zet 'er het Geheim Zegel op, nevens des Konings handtekening. De Brieven van Bekragtiging § worden door den Sekretaris getekend en gezegeld met het zelfde Zegel.

STAATS-REGEERING.

STAATS-SEKRETARISSEN.

* *Depêche d'Etat*

§ *Certificats*

De RAAD VAN OORLOG is ouder van aanſtelling, doch niettemin thans aan den Raad van Staat onderworpen. Ieder Raadsheer van Staat kan zitting neemen in den Raad van Oorlog, wanneer het hem behaagt, en heeft 'er den Voorrang. Ook moeten, zo menigmaal dezelve ten vollen vergâdert, de Leden van den Staats-Raad daar van verwittigd worden door die van den Raad van Oorlog. Dezelve beſtaat

RAAD VAN OORLOG.

STAATS-REGEERING.

uit een onbepaald getal *Raadsheeren*, zo Luiden van den Tabbaard als den Degen; een *Fiskaal* of Prokureur-Generaal, zynde een gestudeerd Man; een *Alguazil mayor*, wiens Ampt blyvend is, zitting hebbende in alle openbaare Handelingen en in den Raad, wanneer hy daar geroepen wordt; een *Rapporteur*, een Schryver of *Griffier* en verscheide *Sekretarissen*, die de Stukken gereed maaken en uitgeeven in twee Sekretariaaten, waar van het eene gaat over de Zaaken van de Krygsmagt te Lande, het andere over die ter Zee. Deeze Raad is verdeeld in twee Kamers, welker eerste kennis neemt van alles wat den Oorlog betreft, de andere van de bediening der Regts- of Pleitzaaken, die voor deezen Raad getrokken worden. De *Kantooren der Scheepsmagt*, *Galeijen en Fortressen*, bestaan uit Leden van den Raad van Oorlog, en zyn aan denzelven ondergeschikt.

DE RAAD DER FINANTIËN.

De Koninglyke RAAD DER FINANTIËN, is door Filips den III. reeds in den tegenwoordigen toestand gebragt. Tot denzelven behooren byna zo veel Amptenaaren, als tot alle andere Raaden te samen. Hy is verdeeld in vier Kamers, waar van men de voornaamste noemt den *Raad der Finantiën*, welke dient tot het bestuur van 's Konings Inkomsten, tot het aangaan van Kontrakten ten opzigt van den Voorraad, die aan de Koninglyke Huizen en het Hof, als mede aan de Krygsmagt, en tot andere noodwendigheden, moet worden geleverd; gelyk ook tot handhaaving van 's Konings Domeinen in de Regtsgebieden der byzondere Heeren. De betaaling van Jaarwedden en Gagiën, zo van de Officieren als van de Hove-

velingen en Hofbedienden, wordt door denzelven geordonneerd. Twee Sekretarissen zyn er van den Raad der Finantiën, hebbende onder zig ieder zes Kommiesen. Dezelve heeft zes Rekenmeesters, elk voor een byzonder taak, met hunne Ondergeschikten. De andere Kamers zyn die der *Millions*, een soort van Belasting op de Eetwaaren; die der *Auditeurs*, en die, welke nog den ouden naam voert van de *Groote Rekenkamer* *, in welker plaats de Koninglyke Raad is opgeregt. Voor deeze Rekenkamer moeten alle Thesauriers, Ontvangers, Pagters en Rentmeesters der Koninglyke Finantiën, ter verantwoordinge verschynen, van het gene waar mede zy ten dien opzigte zyn gelast, schoon het Eerste Ministers, Onderkoningen, Gevolmagtigden of zelfs Ambassadeurs zyn.

STAATS-REGEERING.

* *Contaduria mayor*

De Opperste en Koninglyke RAAD DER INDISCHE HEERSCHAPPYËN, zo op de Eilanden als het Vaste Land, is mede een der voornaamsten in uitgebreidheid van Gezag. Hy werdt door Ferdinand en Isabella, in 't voorste der Zestiende Eeuw, opgeregt, en door Karel den V. tot volmaaktheid gebragt. Dit Kollegie voert het hoogste Regtsgebied over alles wat de Landen en de Zeeën raakt, van de Spaansche Heerschappy in de nieuwe Wereld, zo men 't noemt; voornaamelyk egter over de twee groote Ryken van *Peru* en *Mexico*, tot ieder van welken een byzondere Sekretaris is, van deezen Raad. Alle Staats-, Krygsen Finantie-Zaaken, gelyk ook de Burgerlyke Regeering van die Landen, zyn aan denzelven, of wel aan de *Kamer der Indiën*, welke uit den

RAAD DER INDIËN.

STAATS-REGEERING. Prefident en drie of vier der oudfte Raadsheeren van deezen Raad beftaat, onderworpen. Dezelve ftelt eenige Perfoonen, tot vervulling van opengevallene Ampten, zo in 't Wereldlyke als in 't Geeftelyke, aan den Koning voor, uit welken dan zyne Majefteit de benoeming doet. In alle de Laftbrieven, die men aan de Onderkoningen afvaardigt, wordt hun bevolen, op 't einde van hunne Regeering regtftreeks aan den Koning te zenden een Dagregifter van den Staat des Ryks, waar over zy 't Bewind gehad hebben en van alle Zaaken van gewigt, welke geduurende dien tyd aldaar zyn voorgevallen of door hun uitgevoerd, met den uitflag derzelven, en, zo 'er nog onafgedaan zyn gebleeven, moeten zy de reden van zulks aantoonen, op de boete van een Jaar hunner Inkomften.

RAAD DER INQUISITIE. De Opperfte RAAD DER INQUISITIE verdient hier ook geplaatft te worden onder de Hooge Raaden van Spanje, om dat dezelve, by de Openbaare Intreede van den Koning, den tweeden Rang heeft, en dat deszelfs Regtsgebied, in dit Ryk, zo volftrekt is, als men zig kan verbeelden, ja weinig minder dan Koninglyk*. Dezelve ftrykt een onherroepelyk Vonnis, en kan nieuwe Wetten maaken, zo wanneer het haar noodig voorkomt. Het Gezag van deezen Raad ftrekt zig niet alleen uit over alle andere Inquifitiën van Spanje, maar ook over de Perfoonen der Leden, Amptenaaren en Bedienden van de Inquifitie, tusfchen welken het alle Pleitgedingen uitwyft, en over hun ftraf oefent. In 't Geeftelyke is deszelfs Magt t'eenemaal onbepaald.

* Zie hier voor, bl. 88.

De

De KONINGLYKE RAAD VAN KASTILIE, is van ouds her aangemerkt als de Opperste Vierschaar van het Ryk. Hy bestaat uit eenen Voorzitter, dien men *President van Kastilie* noemt, om hem te onderscheiden van alle andere Presidenten; uit zestien Raadsheeren, een Fiskaal of Prokureur-Generaal en verscheide andere Beampten. In vier Kameren is deeze Raad verdeeld, genaamd die van 't *Gouvernement*, van de *Duizend vyfhonderd*, van *Justitie* en van de *Provincie*. Deeze Kamers hebben elk hun byzonder taak. De eerste beslist de Geschillen omtrent het Kerkelyk Regtsgebied; zy ontbiedt voor zig de Prelaaten en Grandes, die aan de straffen hun opgelegd zig niet onderwerpen, en neemt de Regters van andere Regtsgebieden in den Eed. De tweede Kamer voert dien naam, om dat zy by *revisie* de Processen vonnist onder eene boete van vyftienhonderd Pistoolen, te betaalen door den Klaager *, indien het Vonnis tegen hem bekragtigd wordt. De Kamer van Justitie neemt kennis van Krimineele Zaaken, en die der Provincie, by wyze van *appél*, van de Vonnissen der *Alcalda's* en derzelver Stedehouders. Als deeze Kamers niet te doen hebben in Zaaken, die hun in 't byzonder betreffen, zo neemen zy Pleitgedingen by der hand, onverschillig welken, wanneer 'er slegts niet aan begonnen is door andere Regters. By 't uitgaan der *Audientie*, 's Maandags, voegen zig de Regters der drie Kameren van Justitie by die van 't Gouvernement, om de Zaaken te vervorderen die de *Majoraaten* of *Substitutiën* betreffen; een Pleitgeding van zulk een langen adem, dat het zelden in minder dan vyftig Jaaren ten einde

STAATS-REGEERING.

KONINGLYKE RAAD VAN KASTILIE.

* *Suppliant*

STAATS-REGEERING.

wordt gebragt. Voor den vollen Raad worden de Advokaaten ge-ëxamineerd en doen vervolgens den Eed. Ook is de aanſtelling van Hoogleeraars op de Univerſiteiten van Salamanca, Valladolid en Alcala, aan denzelven, in 't jaar 1623, opgedragen.

Raad der Kamer van Kaſtilie.

Uit deezen Raad is een ander geformeerd, genaamd de *Raad der Kamer van Kaſtilie.* Deeze beſtaat, behalve den Preſident, en drie of vier Leden van den Koninglyken Raad, uit een Rapporteur en drie Sekretariſſen, de een voor de Kerkelyke Zaaken van 's Konings Patroonſchap, de ander voor de Gunſtbewyzen zyner Majeſteit, en de derde voor Zaaken van Juſtitie. De eerſte heeft zeer aanzienlyke Voorregten, om dat zyn Miniſterie, tuſſchen den Koning en zyn Perſoon, eene onmiddelyke Korrespondentie maakt. Door het Kanaal van deezen Raad begeeft de Koning meer dan zeventigduizend Ampten en Bedieningen, zonder te ſpreeken van ontallyke Gunſten en Penſioenen, zo Geeſtelyk als Weereldlyk. Oudtyds waren 'er ſlegts de Ryken van Kaſtilie, Leon en Navarre, benevens de Provinciën van Biskaije, Guipuscoa en Alaba aan onderworpen, doch, ſedert den opſtand van Arragon, Valence en Katalonie, zyn deeze Ryken en Provinciën, even gelyk het overige van Spanje, ook daar van af hangelyk geworden.

De Koninglyke Raad van Navarre, die van Arragon, enz.

Het Ryk van *Navarre* heeft egter nog een byzonderen Raad, ſtrekkende om de Regtszaaken aldaar te beſliſſen volgens de Wetten van dat Koningryk; gelyk de Staaten van hetzelve, toen zy zig aan Koning Ferdinand onderwierpen, bedongen hadden. Ook is 'er een Koninglyke Raad van *Arragon*, die 't opzigt heeft

heeft over de Zaaken van dat Ryk en van Valence, als ook over die der Balearifche Eilanden. De voorige Raaden van Italie en de Nederlanden, zyn thans geheel verdweenen.

STAATS-REGEERING.

Wy zullen niet in 't breede fpreeken van de *Kanfeleriën* van *Valladolid* en *Granada*, welke tot ontlafting van den Koninglyken Raad van Kastilie, omtrent de Regtzaaken, in die afgelegen deelen van Spanje, opgeregt zyn: noch ook van het *Geregtshof der Wilderniffen en Koninglyke Gebouwen* over 't geheele Ryk; noch van den *Raad der Logimenten voor het Hof*. Ook maak ik alleen ter loops gewag van het *Hof der Alcalda's van 't Koninglyk Paleis*, welks Regtsgebied zig vyf Mylen in 't ronde daarom heen uitftrekt.

Andere Hooge Geregts-hoven.

Maar eene byzondere opmerking verdienen de *Koninglyke Audientiën*, een foort van Geregtshoven, byna met de Senefchalfchappen en Baljuwagiën, in Frankryk, overeenkomftig, hoewel hun Regtsgebied vry veel in uitgeftrektheid verfchilt. Voor den opftand van Arragon, Valence en Katalonie, waren 'er maar vier in Spanje, naamelyk die van *Gallicie*, *Sevilie*, *Majorka* en de *Kanariën*: naderhand zyn 'er nog opgeregt te *Saragoffa*, *Valence* en *Barcelona*; zo dat men 'er thans zeven heeft, zonder de twaalf der Indiën te rekenen. Deeze Regtbanken beftaan uit *Alcalda's mayors*, Fiskaalen, Prokureurs, Schryvers en andere Beampten, in de zelfde form als de Hooge Geregtshoven, doch niet in zulk een menigte. Hun Opperfte voert den tytel van *Regent*, wanneer 'er geen Kapitein-Generaal is; want anders heeft die de Voorzitting. Elke Audientie vonnift *ter Eerfter Inftantie* alle Burgerlyke

Hoven der Koninglyke Audientiën.

STAATS-REGEERING.

Geſchillen en Lyfſtrafbaare Misdaaden, tot vyf Mylen in 't ronde van de Plaats haarer Reſidentie, uitgenomen de *Zaaken van den Hove*, zo genaamd. Aan dezelve valt *Appèl* van alle Sententiën der mindere Regteren en Vierſchaaren in haar geheele Diſtrikt. In Burgerlyke Geſchillen, die de Somme van tienduizend Maravédis te boven gaan; als ook in Krimineele Zaaken, daar 't Vonnis geweezen is tot de dood, verminking des Lighaams, uitbanning voor tien Jaaren en andere eerroovende ſtraffen, kan men zig beroepen aan het Souvereine Geregtshof, tot het welke zulks behoort. Men kan ook *in reviſie* appelleeren voor de zelfde Regters, die 't Vonnis geſtreeken hebben, mids borg ſtellende voor zekere Somme Gelds.

De Gouverneur, of deszelfs Stedehouder, met en benevens een zeker getal van Regters, zyn verpligt van tyd tot tyd het Ryk of de Provincie, waar over zy geſteld zyn, te doorreizen, om het gedrag van de Regters, aan hun Regtsgebied onderhoorig, te onderzoeken, en dezelven, indien zy misdaan of hunne poſt verwaarloosd hebben, af te zetten of te ſtraffen, laatende een ieder Regt wedervaaren. Deeze loffelyke manier is egter, ſedert een geruimen tyd, in verval geraakt, tot groot nadeel van de Ingezetenen.

Regtsgebied der Steden, Vlekken, enz.

Het Regtsgebied over de Steden en Vlekken, wordt waargenomen door Amptenaaren, die den naam hebben van *Corrigidors*, *Rigidors*, *Alcalda's*, *Baylio's*, *Alguazils*, enz. Eertyds voerden in Spanje alleenlyk de Biſſchops-Zetels den naam van *Steden*, doch naderhand is deeze tytel, die aan veelen derzelven Zitting

en

en besluitende Stem in de Vergadering der Staaten geeft, ook uitgestrekt tot andere Plaatsen. De meeste zodanige Steden hebben een *Corrigidor*, die de Opperste is van den Magistraat in alle Burgerlyke, Huishoudelyke en Krimineele Zaaken. Zyn Regtsgebied gaat ook over veele *Vlekken*, of kleine Steden, welke als Leden of Onderhoorigen van die grooter Steden worden aangemerkt. Hy heeft tot zyne Raaden of Byzitters, *Rigidors* en *Alcalda's*, welken in zwaare Zaaken, ter voller Vergaderinge op het Stadhuis, van hem geraadpleegd worden, uitgenomen in 't gene het Burgerlyk Bestuur betreft, want daar van is hy alleen meester. De Steden, daar zulk een Amptenaar niet is, hebben hunnen *Alcalda mayor*, wiens Raad of Vierschaar bestaat uit *Rigidors*, en van wiens Vonnissen men zig aan de Koninglyke Audientiën, waar onder die Plaatsen behooren, aan de Kanselerie, den Koninglyken Raad, of eenig ander Hoog Kollegie, beroepen kan; naar dat het de natuur van de Zaak vereischt. Zodanige Plaatsen, dat geene Steden zyn, hebben hunne *Alcalda's*, *Baylio's* of *Alguazils*, welker Vonnissen door de Regters der Steden moeten nagezien, en bekragtigd of vernietigd worden. Geen *Corrigidor* of *Alcalda mayor* mag gebooren zyn in de Stad, daar hy het Bewind heeft; de *Rigidors*, in tegendeel, moeten Burgers en Ingezetenen zyn van die Plaats. Dewyl de gewoone *Alcalda's* hunne Ampten slegts voor drie Jaaren hebben, en veelal niets dan Geldwinning beoogen, zo worden de Ingezetenen, by gebrek van behoorlyk toezigt, gemeenlyk door derzelver knevelaryën onderdrukt of in hun Regt verkort.

STAATS-REGEERING.

STAATS-REGEERING. Gouvernement der Provinciën en Vestingen.

Tot de Regeering der Provinciën van Spanje zyn *Onderkoningen* en *Kapiteins-Generaal*, die in geen ander opzigt verſchillen, dan dat de eerſten 't Bewind hebben in zulk een Provincie, welke nog den naam heeft van een Koningryk; uitgenomen die van Barcelona: want deeze voert ook den tytel van Onderkoning. Hun Gezag is even 't zelfde. Zy hebben een volſtrekte Magt, elk in zyne Provincie, over alles, zo in 't Burgerlyke als in 't Krygsbeſtuur, en zyn aan niemand, dan den Koning, onderworpen. Niet alleen de Krygs-Officieren moeten onder hun ſtaan, maar zelfs de *Gouverneurs* der Veſtingen of verſterkte Plaatſen, die ook in hun Gebied een byna Koninglyk Gezag oefenen.

VII. HOOFDSTUK.

Van de KRYGSMAGT *van Spanje. Natuurlyke Sterkte van dit Ryk. Aart der Spaanſche Soldaaten. Staat der* Landmagt. *Staat der* Zeemagt. Oorlogſchepen *en derzelver dienſt tegen de Barbaarſche Rooveryën.* Gallioenen *van de Weſtindiſche Vlooten.*

Natuurlyke Sterkte van Spanje.

De Krygsmagt van Spanje is, na de ontvolking van dit Ryk door het verdryven der Mooren en Jooden, zeer gering geweeſt, in vergelyking met de uitgeſtrektheid van hetzelve. Men agt die egter genoegzaam, tot verdediging van een Land, 't welk uit de natuur zodanig is verſterkt; hebbende aan den kant, daar het aan Europa is gehegt, een keten van hemelhooge Bergen, die ſlegts op weinige en maar zeer enge plaatſen te paſſeeren zyn.

Aan den Zeekant vindt men 'er, op de genaakbaare Plaatſen, ook Vaſtigheden, Forteſſen, Toorens en Batteryën met Geſchut. Binnenslands wordt alles geteeld, en uit den grond gegraven, 't welk tot Onderhoud van een aanzienlyke Krygsmagt, zo te Lande als ter Zee, begeerd zou kunnen worden. KRYGSMAGT.

Ook heeft deeze Kroon, tegenwoordig, voor zig zelve, zo 't ſchynt, weinig te dugten. Immers van Frankryks zyde, daar zy te Lande den eerſten aanſtoot zoude te lyden hebben, is geen gevaar, zo lang de banden van onderling Belang het Bourbonſche Huis vereenigd houden. Niet meer waarſchynlyk is het, dat eenige Mogendheid van Europa dit Ryk, wederom, ter Zee zal aanranden; wanneer men in aanmerking neemt, hoe groote koſten tot zulk eene Onderneeming worden vereiſcht, en dat alle poogingen van Groot Brittannie en de Staaten met elkander, ſchoon verſcheide Jaaren met een gewenſcht gevolg bekroond, niet magtig zyn geweeſt, om het Ooſtenrykſche Huis, aldaar, op den Throon te houden. Men ziet ook, dat de Vriendſchap van Spanje, hedendaags, door alle Handeldryvende Mogendheden en Gemeenebeſten, langs hoe meer gezogt wordt. Gemakkelyk zoude, wel is waar, de Koophandel van deeze Kroon door de Zeemogendheden hebben kunnen gekrenkt worden; doch 't is niet minder waar, dat zy, zulks onderneemende, hun eigen Onderdaanen veel ſchade toebrengen zouden. Na dat de Keizer, in 't jaar 1719, zo wel als de Koning van Frankryk by de Utrechtſche Vrede, afſtand gedaan heeft van zyn Regt op de Spaanſche Monarchie, heeft Spanje van dien kant ook niet meer te

Belangen van andere Mogendheden ten opzigt van dit Ryk.

KRYGS-MAGT.

te vreezen, en de Magt der Mooren van de Afrikaanſche Kuſten is te gering, om eenige bekommering te maaken. Alleen blyft 'er nog een jaloersheid over, tuſſchen dit Ryk en Portugal, welke egter niet ligt zal uitbarſten, zo lang de onmagt aan de eene en het belang aan de andere zyde den teugel houden: want 't is niet denkelyk, dat de andere voornaame Mogendheden van Europa onverſchillig zouden blyven, indien de Koning van Spanje het Ryk van Portugal tragtte te vernietigen.

Moeielykheid om Spanje door Vreemde Troepen te overweldigen.

Ook zyn 'er verſcheide redenen, die het bezwaarlyk maaken voor eenige Mogendheid, dit Ryk door eene Landmagt te overweldigen: ſchoon dezelve, gelyk voorheen, tot in het binnenſte was doorgedrongen. Immers de Soldaaten, uit de Noordelyke Geweſten van Europa, kunnen de Zomerhitte van deeze Lugtſtreek niet verdraagen: en bovendien vinden zy weinige Plaatſen, bekwaam om zig te verſterken of te beſchutten voor eenen Aanval. Daar by komt nog een voornaame zwaarigheid, ten opzigt van de Paarden: want vreemde Paarden ſterven, dikwils, kort na dat zy 'er gekomen zyn; om dat zy, gewoon zynde Hooy en Haver te eeten, niets anders kunnen krygen dan Stroo en Gerſt, 't welk het eenigſte Voeder der Paarden is, in geheel Spanje. Dit verhit hun zodanig, dat zy in 't kort buiten ſtaat worden om dienſt te doen. Bovendien moet het Stroo, dat fyn gemaalen is tot kaf, in Zakken worden meegeſleept; 't welk oneindig meer belemmering baart, dan de bosſen Hooy, Stroo of Gras, die in andere Landen tot onderhoud der Paarden worden gemaakt. Verder is 't in Spanje, voor het Krygsvolk,

volk, 't geen zig van Voeragie moet voorzien, nog een merkelyk Ongemak, dat het Stroo of Hooy aldaar niet van de Dorſchvloeren, uit de Koornſchuuren of Hooybergen, te haalen is, gelyk elders; zo dat een Ruiter daar van een bos kan met zig neemen, terwyl hy zyn Paard by den Toom houdt. In Spanje bergen de Boeren hun Beeſtenvoeder op de Zolders en in de toppen der Huizen, zo dat menze door geweld moet dwingen, om hetzelve over te geeven: 't welk niet gemakkelyk toegaat; dewyl zy overal van Schiet- en Zydgeweer, als ook van Schilden, zyn voorzien. KRYGSMAGT.

Men rekende, in den aanvang deezer Eeuw, dat Spanje niet meer op de been kon brengen dan veertig of vyftig duizend man, Voetvolk en Ruitery te ſamen. Volgens den Abt *Vayrac* beſtondt, in den jaare 1713 of 1714, de Landmagt van dit Koningryk in vier Kompagniën *Guardes du Corps*, zo ſterk van Manſchap als die van Frankryk; twaalf Battaillons *Spaanſche en Walſche Guardes* en nog honderd en twintig Battaillons Voetvolk, benevens honderd en dertig Esquadrons Ruitery; uitmaakende met malkander omtrent zeventig duizend Man. In 't jaar 1724 was, volgens den Heer *d'Ustaritz*, de Infantery van Spanje omtrent vyf en zeſtig duizend, de Kavallery byna twintig duizend Man ſterk; behalve nog agt duizend Man, Militie, te Voet en te Paarde, tot bewaaring der Kuſten; zo dat het getal der genen, welken tot de Krygsmagt van dit Ryk, zo te Lande als ter Zee, behooren, nagenoeg op honderdduizend Perſoonen kon gerekend worden. De Kroon heeft reeds eenigen tyd drie Regimenten *Switzers* in dienſt gehad. Staat der Krygsmagt van dit Ryk.

Na

KRYGS-MAGT. Na den voorgaanden Oorlog, die in 't jaar 1748 eindigde, werdt het getal haarer Troepen grootelyks verminderd, doch in 't jaar 1754 besloot men weder, al het Nationaale Voetvolk tot het zelfde getal te brengen, gelyk het te vooren was geweest.

Aart der Spaansche Soldaaten.

„ Voor den laatsten Oorlog," (zegt de gemelde Abt, waar mede hy dien wegens de Opvolging tot den Throon van Spanje verstaat,) „ zou men gedagt hebben, dat de Spaansche „ Militie haare oude dapperheid was kwyt „ geraakt, welke haar by alle Volken zo be„ roemd gemaakt heeft: doch de uitkomst van „ dien Oorlog heeft doen blyken, dat haar „ niets ontbrak dan eene behoorlyke Gere„ geldheid en Krygstugt. De Infantery is, „ zonder tegenspraak, zeer lydzaam tot het „ verdraagen van allerley Ongemakken, in „ 't vegten zeer standvastig; ja somtyds, „ door eerzugt, zo vol moed en drift, dat „ de Overwinning den Vorst veel Man„ schap kost. De Kavallery is onwrikbaar „ in de Rangen en Posten, daar zy staat, „ en schikt zig, met eene byzondere vaardig„ heid, in Esquadrons, vallende als een blik„ sem op den Vyand aan: 't welk men deels „ aan de vlugheid der Paarden, deels ook aan „ de bekwaamheid der Ruiteren, toe kan „ schryven. De Spanjaarden hebben een by„ zondere zorgvuldigheid voor hunne Paar„ den, willende zelf liever honger lyden dan „ hun Voeragie te laaten ontbreeken. Ik heb „ 'er verscheide gezien (vervolgt hy), die, „ by gebrek van Voeder, de Paarden Brood „ gaven en Wyn van hun eigen Teerkost, „ om dezelven in staat te houden, tot dat

„ men

„ men op de plaatſen kwam, daar Voeragie „ te bekomen was."

KRYGS-MAGT.

Staat der Zeemagt van Spanje.

't Is zeker, dat het Hof van Spanje zig, na de Vrede van Utrecht, grootelyks toegelegd heeft op de verſterking van het Ryk. Zulks is, inzonderheid na den laatſten Oorlog met Groot Brittannie, gebleeken ten opzigt van de Zeemagt, die door de Engelſchen kragtig verzwakt was, en grootelyks verſchilde van den ſtaat, waar in zy zig onder Koning Filips den II. bevondt, toen die ontzaglyke Vloot, welke men de Onverwinnelyke noemde, tegen Groot Brittannie werdt uitgeruſt. Immers dezelve beſtondt; zo men verhaalt, uit honderd twee en dertig Oorlogſchepen, op hebbende ruim drieduizend Stukken Kanon en dertigduizend Man, zo Matroozen als Soldaaten. Naderhand heeft men de Schepen van Linie deezer Kroon op omtrent dertig geſchat, behalve de Fregatten en Galeijen, die men tot bewaaring der Kuſten noodig heeft. Tegenwoordig is de Spaanſche Zeemagt, geduurende eenige Jaaren tyds, zodanig in ſtaat geſteld, dat wy dezelve begroot vinden op twee en vyftig Schepen van Linie, zes en twintig Fregatten van zes en dertig tot zeſtien Stukken Kanon, dertien Xebeks of Roey-Galjooten van vier en twintig Stukken, en veele andere ligte Vaartuigen.

Gebruik der Spaanſche Zeemagt tegen de Roovers van Barbarie.

Sedert de verſterking der Spaanſche Zeemagt, heeft men dezelve met veel voordeel gebruikt tegen de Zeeroovers van Afrika, die te vooren zonder eenigen ſchroom aanvielen op de Spaanſche Schepen. Inzonderheid is dit te noodiger geworden, doordien deeze Barbaaren zig langs hoe meer voorzien van zwaare en zelfs Europeaanſche Kielen, brengende gantſche Vlooten in Zee. Verſcheide zulke Roof-

KRYGS-MAGT.

ſchepen zyn, in de laatſte Jaaren, door de Spaanſche Oorlogſchepen genomen, vernield of in den grond geboord. Ook hebben zy, in 't begin van den laatſten Oorlog der Nederlandſche Republiek met die van Algiers, tot eene uitmuntende beſchutting geſtrekt voor de Staatſche Koopvaardyſchepen. Wat de kleine Kapertjes belangt, die langs de Kuſten van Spanje kruiſen, en niet alleen de Viſſcheryën bederven, maar ook ſomtyds het Landvolk aan de Kuſt berooven of in Slaaverny wegvoeren: daar tegen ſchynt, wegens de uitgeſtrektheid van den omtrek van dit Ryk, en de ſnelle Zeilagie als ook de ligtheid van die Vaartuigen, weinig raad te zyn.

De Gallioenen der Indiſche Vloot.

Tot de Krygsmagt van Spanje hebben ook de *Gallioenen* behoord; 't welk zwaare Vaartuigen waren, ten Oorlog gewapend, om de Koopvaardy-Vloot, welke naar de Indiën vertrok, te geleiden en te beſchutten. Sommigen hadden zeventig Stukken aan boord, en daar waren 'er, die nog meer Kanon konden voeren. De meeſten waren driedeks-Schepen, 't welk hun zeer hoog deedt uitſteeken boven 't water, en aan 't agterſteven vertoonden zig drie Gaanderyën. Al deeze toeſtel diende tot gemakkelyker lyfberging voor de Paſſagiers, welken in menigte met dezelven overvoeren en veel Gelds betaalden voor dien togt. Het grootſte gebrek, op deeze Gallioenen, was van bekwaame Officieren en ander Volk, zo tot het regeeren der Schepen als tot verdediging; Matroozen, naamelyk, Kanonniers en Soldaaten. Daarenboven werden zy, ſchoon het volſtrekt verbooden was eenig Goed daar in over te voeren, dikwils, met Koopmanſchappen of Produkten van Amerika zodanig beladen, dat

zy

zy naauwlyks weerbaar zouden geweest zyn, indien 't geval wilde, dat zy van naby werden aangetast. De Onkosten der Uitrusting en der Reize beliepen doorgaans agt of negenhonderdduizend Kroonen en werden gevonden uit de Belasting, ten dien einde over de Koopvaardyschepen geslagen; welke men aan den Raad der Indische Heerschappyën, te Madrit, voldeedt. Ook betaalde ieder Schip, op het Geld dat uit Amerika gebragt was, en de geregistreerde Goederen, zeker Regt van Avery. Het Zilver, dat men uit de Indiën bragt voor den Koning, werdt op één der Gallioenen ingeladen en stondt onder de bewaaring van een Muntmeester. Voor eenige Jaaren werdt, om verscheide redenen, beslooten, dit soort van Vaartuigen niet meer te gebruiken: zo dat daar voor Oorlogschepen in de plaats gekomen zyn. KRYGS-MAGT.

VIII. HOOFDSTUK.

Van de INKOMSTEN *des Ryks. Verschil omtrent derzelver Begrooting. Groot Verval en Herstelling der* Finantiën. *Lyst der Onkosten van* 's Konings Hofhouding. Provinciaale *Belastingen onder de* Algemeene Pagt. Generaale *Belastingen. Lyst der* Inkomsten van de Kroon. *Tegenwoordig Beloop derzelven. Schatting op de Geestelykheid.*

Verschil over 't beloop van 's Konings Inkomen.

Zeer verschillende begrootingen zyn 'er gemaakt, aangaande het Inkomen des Konings van Spanje; en geen wonder, want hetzelve heeft byster veel verandering ondergaan. Don *Alfonso Nuñes Castro*, Chronologist van zyne Katholyke Majesteit, stelde het, in zyn tyd, op meer dan zes en dertig millioenen *Du-*

INKOMSTEN. *cado's*, 't welk omtrent vyftig millioenen Guldens zou zyn. Een Ambassadeur van Venetie, die zig in 't jaar 1603 te Madrit bevondt verzekerde dat, in den jaare 1577, alle de Koninglyke Inkomsten nog geen vyftien millioenen *Ducado's* bedroegen; waar van men zeven millioenen Interesten, welken de Kroon Jaarlyks betaalde, moest aftrekken. *Bocalin*, die vermaakelyke Schryver, doch zonderling in zyne uitdrukkingen, alle de Ryken tegen elkander opweegende, verzekert, dat Spanje twintig millioenen kon haalen; willende daar mede te kennen geeven, dat het zo veel Jaarlyksche Renten hadt. Dit is ook 't gevoelen geweest van den Sekretaris des befaamden Graave van *Fuentes*, die zo fraay geschreeven heeft van 't gene de Spaansche Monarchie betreft.

Een merkelyk verschil moet 'er zyn in de Finantiën van Spanje, als men slegts agt geeft op de Inkomsten, welken de Kroon, toen zy nog Bezitter was van verscheide Landen, waar van zy nu beroofd is, getrokken heeft. Immers het Ryk van Napels bragt aan Spanje op, drie en een half millioen, Sicilie ruim één en een derde millioen, het Hertogdom Milanen één millioen, en de Nederlanden anderhalf millioen; dat is te samen zeven en een derde millioen *Ecus* of ruim vyf millioenen *Ducado's*. Daarenboven heeft de vermindering van Inwooners, Koophandel en Handwerken in Spanje, een groot verval gemaakt in de Finantiën van de Kroon: zo dat het zou kunnen samengaan, dat de Koning tien of twaalf millioenen uit de Indiën trok, gelyk *Ordonnez* stelt, en dat egter 't geheele beloop der Inkomsten van Spanje niet meer dan twintig millioenen ware.

Groot verval der Volgens eene nette Lyst, getrokken uit het Staat-

Staatboek van de Groote Rekenkamer, was het beloop aller Koninglyke Inkomften, in de voorgaande Eeuw, dertien millioenen *Ducado's de Vellon*, dat is nagenoeg agttien millioenen Hollandfche Guldens: doch naderhand zyn veelen van deeze Renten vervreemd of de Fondfen belaft geworden, terwyl anderen, door een kwaad beftuur of andere oorzaaken, verminderden. Dit heeft gemaakt dat, toen Koning Karel de II., met het einde der voorgaande Eeuwe, overleedt, de Kroon van Spanje maar zeven of agt millioenen Franfche Livres aan Inkomen hadt, na dat alle Onkoften waren voldaan; zynde inderdaad zeer weinig om 't gewigt en den luifter van eene zo doorlugtige Kroon te onderfchraagen.

INKOMSTEN. Finantiën, in den aanvang deezer Eeuw.

Veel verlegenheid veroorzaakte dit den Hertog van Anjou, toen hy door Frankryk op den Throon van Spanje gefteld werdt, en fchoon het Franfche Hof den Prefident *Orry*, een zeer verftandig Man, afzondt om de Finantiën te regt te brengen, wilde zulks niet eer gelukken, dan na het fluiten der Vrede van Utrecht. In 't jaar 1714 hadt hy de Koninglyke Inkomften gebragt tot veertig millioenen *Livres*, en men verzekerde, dat dezelven in 't volgende Jaar vyftig millioenen beloopen zouden. Dit is egter niet toegegaan zonder eene geweldige onderdrukking der Onderdaanen, in 't byzonder der Amptenaaren, waar van toen zeer veelen, om onnoodige koften te befpaaren, werden afgezet.

Herftelling der Finantiën.

Wanneer men de Onkoften van 's Konings Hofhouding nagaat, zo als die te vooren zyn geweeft, is 't ligt te begrypen, dat de Finantiën van de Kroon tot zulk een verval konden zyn gekomen. Zie hier eene Lyft derzelven, waar in niet vervat was, het gene den Prins van Afturie of de Infanten betrof,

Onkoften van 's Konings Hofhouding.

Lyst der Onkosten van 's Konings Hofhouding.

	Ducado's de Vellon.
De Gagiën van alle de genen, die in de Koninglyke Kapel dienen.	30.000
Voor den toestel en de sieraaden van de Kapel.	2.000
De Wedde van de Hofmeesters en Edellieden.	50.000
Die van de Amptenaaren van den Mond en anderen van 's Konings Huis.	36.000
De Gagiën van de Kamerdienaars en Jongens, Lakeiën en andere Huisbedienden.	200.000
Voor 's Konings Tafel, gerekend op twaalf Geregten tot het Middagmaal en agt tot het Avondmaal.	4.000
Tot de Onkosten van de Wasch, voor de Koninglyke Kapel benoodigd.	7.000
Aan de Wasch, welke verscheiden Persoonen, op zekere tyden des Jaars, wordt toegedeeld.	10.000
Tot verscheide uitdeelingen, welken de Koning onder zyne Domestieken laat doen.	8.000
Tot de bekostiging der Muilezelen van de Equipagie, en de Wedde der genen, die 'er de bezorging van hebben.	10.000
Tot betaaling der Leverantiën van 's Konings Koopman.	150.000
Tot onderhoud van de Koninglyke Apotheek.	7.000
Aan de Gagiën der Domestieken van 's Konings Stallen.	12.000
Tot onderhoud van 's Konings Pages en Stal.	50.000
Tot de Onkosten van de Kleerkamer zyner Majesteit.	240.000
Tot die van de Hofhouding der Koninginne.	574.866
Tot 's Konings Reizen naar *Aranjuez*, zo voor 't verblyf als de onkosten van 't overbrengen.	170.000
Tot de Reizen naar 't *Pardo*.	15.000
Tot het verblyf van 't Hof op *Buen-Retiro*.	80.000
Tot de Reize naar 't Eskuriaal en 's Konings verblyf aldaar.	120.000
Tot onderhoud van de Koninglyke Huizen en Tuinen, zo aan 't Schilderwerk, als aan Hout, Steen, Kalk en andere Bouwstoffen, het eene Jaar door 't andere.	269.640
Tot de Onkosten van de Jagt en den Valkenvangst.	211.600
Aan 's Konings Juweelkoffer, 't eene Jaar door 't andere.	750.000
Aan de gewoone Assignatiën, ten voordeele der Weduwen van Soldaaten, Regts-Amptenaaren, Sekretarissen en andere Domestieken van den Koning.	2.080.000

Aan

	Dukado's de Vellon.
Aan de Gagiën van de Raaden of Kollegiën, Kanſeleryën en Audientiën van Spanje, met de Eergiften en 't Waſchligt voor de Amptenaaren van alle Souvereine Vierſchaaren of Geregtshoven, welker Raadsheeren geene Wedden genieten.	5.090.000
Aan de Salariſſen der Kouriers of Boden, als ook tot de Giften en ander geheime Onkoſten, die niet op te tellen zyn.	5.000.000
Tot de toerufting der Gallioenen, die naar *Peru* gingen.	200.000
Tot die van de Vloot naar *Mexico*.	431.250

Dit beloopt, met elkander, omtrent zeſtien millioenen *Ducado's de Vellon* of ligte Dukaaten Spaanſch, dat is twee en twintig millioenen Guldens, en dus meer dan de Inkomſten van de Kroon bedroegen; waar by nog komt het Onderhoud van de Koninglyke Garde, en dat van de Infanten, gelyk gemeld is; doch de Abt *de Vayrac*, die zelf deeze Lyſt getrokken heeft uit een Uittrekzel van een Regiſter der Groote Rekenkamer, gelooft niet dat de Uitgave van het Hof zo groot zal zyn, als hier gemeld wordt, maar ſtelt dezelve op half zo veel; inzonderheid wegens de hervorming, die door Koning Filips den V. daar in gemaakt is. Immers het onderhoud van de Krygsmagt en de onkoſten der Gezantſchappen, buitenslands, waren ook nog niet eens daar by gerekend. Vergelyking der Onkoſten met het Inkomen van de Kroon.

De Koning van Spanje trekt zyne Inkomſten uit verſcheide zo *Generaale* als *Provinciaale* Regten en Belaſtingen, die weleer menigvuldiger zyn geweeſt. De Provinciaale Belastingen zyn thans altemaal begreepen in het *Algemeen Kontrakt der Pagten*; 't welk geſchied is, om dus het getal der Adminiſtrateuren te verminderen, en daar door heeft de Pagt zelfs meer opgebragt dan voorheen. Provinciaale Belaſtingen onder de Algemeene Pagt.

INKOMSTEN.

Regten d'Alcaval, Cientos en Millones.

Deeze Belaſtingen beſtaan ten voornaamſte in de Regten op de Eetwaaren, als ook op den Koop en Verkoop van Goederen; genaamd *d'Alcaval*, zynde de oudſte Belaſting van het Ryk. Dezelve wordt betaald in geheel Spanje, behalve Arragon, Katalonie, Navarre en Guipuscoa, welke Landen door byzondere Voorregten daar van bevryd zyn; hoewel zy andere Regten in plaats van die betaalen. De Geeſtelyken zyn deezen Impoſt, ten opzigt van de Vrugten hunner Landen, ook ten deele onderhevig. Eertyds was het maar de vyfde Penning, doch naderhand is 'er zo veel bygekomen, dat het nu omtrent veertien ten honderd uitmaakt. Immers met dit Regt gaat altoos gepaard dat der *Cientos*, zynde eigentlyk een Tol op de Goederen, die in 't groot of klein verkogt zullen worden. Verder is daar mede vermengd het *Regt der Millioenen*, ſpruitende uit de vierentwintig millioenen, die in 't jaar 1601 door de Staaten toegeſtaan werden. In Katalonie en Gallicie heeft men, ſedert eenige Jaaren, in plaats van deeze Impoſten een ſoort van Verponding op de Landeryën gelegd, die daar aan voldoet.

De Verhooging. Enz.

Het Regt d'Alcaval is, op vier byzondere tyden, t'elkens met *een ten honderd* vermeerderd geworden, 't welk nu een Belaſting maakt van vier ten honderd, die men de *Verhooging* noemt. Ook zyn de *Koninglyke Tienden*, een gedeelte van de Kerkelyke Tiende, welke in voorigen tyd door den Paus aan de Koningen van Kaſtilie, tot het voeren van den Oorlog tegen de Mooren, vergund werdt, met dit Regt ingelyfd. Men vindt verder nog dat van den *gewoonen en buitengewoonen Dienſt*, 't welk over

alle

alle Burgerluiden in 't Ryk geslagen wordt, en het *Peil-Regt* op de Wynen, ook aan deeze Pagt behoorende; zynde het *Geld tot den Krygs-dienst*, van elf ligte Reaalen op ieder Haardstede in Spanje, in 't voorst van 't jaar 1724 afgeschaft (*a*). INKOMSTEN.

De Generaale Inkomsten van de Kroon zyn niet verpagt. Men telt daar onder het *Gezegeld Papier*, de *Tollen* of *Uit- en Ingaande Regten*, van vyftien ten honderd op alle Goederen in de Havens; als ook die op 't *Zout*, het welk de Koning tegen een gestelden Prys verkoopt: doch de Impost op de *Tabak* bedraagt het allermeeste. Voorts is 'er het Regt der Bullen van de *Kruisvaart*, de *Onderstand* en de Regten op de *Geestelyke Goederen*, benevens verscheide andere Belastingen, die aan de Kroon elk het haare opbrengen: buiten en behalve de Voordeelen, welken zyne Majesteit trekt van de Koopmanschappen of geregistreerde Goederen, geladen in de Schepen, die uit de Indiën komen of derwaards vertrekken. Enz. Generaale Belastingen.

Wy zullen hier, uit het Werk van den Heer *d'Ustaritz*, een Lyst laaten volgen van het Beloop aller gemelder Inkomsten, zo als die waren in 't jaar 1722, of naar de naauwkeurigste Waardeering, die van eenigen derzelven heeft kunnen gemaakt worden.

(*a*) Deeze Belastingen worden *Provinciaale* genoemd, om dat het Ryk van Kastilie, bevattende geheel Spanje buiten 't Ryk van Arragon, ten opzigt van dezelven in twee en twintig Provinciën is verdeeld.

Lyst der Inkomsten van de Kroon.

	Ecus de Vellon.
De Provinciaale Renten of Inkomsten van 't geheele Ryk van Kastilie, na dat de Schulden en Pensioenen, bedraagende 1.538.274 *Ecus de Vellon*, daar van afgetoogen zyn, bedraagen	6.180.163
De Repartitie, daar omtrent gemaakt over 't Ryk van Arragon, bestaande uit Katalonie, Arragon, Valence en 't Eiland Majorka.	2.648.000
De Tollen of Generaale Inkomsten in Administratie. .	2.264.709
De Generaale Inkomsten van minder soort, die verpagt zyn.	237.635
Het Produkt van de Tabak.	2.427.803
Het Zout.	1.700.000
Het Gezegeld Papier.	215.436
't Halfjaargeld op de Pensioenen.	89.195
De Voeragiën der Militaire Ordens.	51.117
De Last van den Groot-Meester.	4.044
De Belasting der Beestenweidingen, afgeschaft of verminderd in 't jaar 1724.	260.212
De Excynsen te Madrit.	235.296
De Dienst der Lanciën van de Kommandeurs der Ridder-Ordenen.	50.000
De Posteryën.	248.406
De Derden, Tienden en Patrimonieele Renten van Katalonie, Arragon, Valence en Majorka. . .	182.031
Het Produkt van de Kamer, by waardeering. . .	30.200
De Inkomsten der Prioorie van St. Jan. . . .	22.907
De Remonteering van de Kavallery der Ordenen. .	20.000
De Bulle van Kruisvaart, de Onderstand en Regten op de Kerkelyke Goederen.	1.400.000
Het Assiento van den Negerhandel, 't welk sedert is vernietigd.	300.000
	18.567.154

Het volgende is by Taxatie of Waardeering.

De Dienst en Schatting van 't Gebergte. . . .	75.000
De Pensioenen der Geestelyken voor de Militaire Hospitaalen.	18.000
De Excynsen van Navarre.	100.000
De Bul van Kruisvaart, Onderstand, het Produkt van	

't

	Ecus de Vellon.
't Kwikzilver en andere Voordeelen, die men op een geregelde wyze uit de Indiën bekomt. . .	2.000.000
Het *Indulto* en Vragtregt van de Gallioenen of Registerschepen, voor 't gaan en komen, benevens het Tongeld en andere Regten, als de Handel gaande is.	2.000.000
't Geen Katalonie, Arragon, Valence, Estremadura en andere Provinciën, Jaarlyks opbrengen, tot de verzorging van Bedden, Huisraad, Vuur en Licht, in de Kasernen en Kordegaarden; daar onder begreepen het Logement der Officieren in Katalonie en het Stroo voor de Artillery; kan gewaardeerd worden op	750.000

Dit maakt, in 't geheel, eene Som van ruim drie en twintig en een half millioen *Ecus de Vellon*; waar by men nog eenige Regten zou moeten voegen, die van zeer weinig belang zyn. Sedert is dit Inkomen wat verminderd, door het afschaffen van eenige Belastingen; doch naderhand moet hetzelve, 't zy door de vermeerdering van 't Produkt der Tabak-Regten of anders, weder zyn toegenomen: alzo wy thans het geheele Beloop der Inkomsten van zyne Katholyke Majesteit begroot vinden op zeven en twintig millioen, tweehonderd zes en veertigduizend, driehonderd en twee *Ecus de Vellon*, zynde, in Hollandsch Geld, nagenoeg driehonderd veertig en een halve Tonne Gouds (*a*).

Tegenwoordig Beloop der Inkomsten van Spanje.

De-

(*a*) De Heer *N. Struyck* heeft my hetzelve medegedeeld uit een Instructie, geadresseerd aan den Heer Marquis *de la Ensenada* door Don *Martin de Loynas*, Administrateur-Generaal der Rente van de Tabak: te vinden in 't *Recueil de Discours Politiques.* Tom. II. p. 124. Amsterd. 1756. Immers daar staat, dat het Beloop aller Generaale en Provintiaale Inkomsten van Spanje is 27.246.302 *Ecus de Vellon*, maakende 72.656.805 *Livres* Fransche Munt. Dewyl nu, volgens de innerlyke

Waar-

INKOMSTEN. Dewyl de Schulden van de Kroon, in 't jaar 1739, weder een groote Somme Gelds beliepen, zo heeft wylen zyne Katholyke Majesteit in navolging van den Koning van van Frankryk, de Geestelykheid begonnen aan te spreeken. In 't jaar 1742 werdt een tiende Penning geligt van alle de Kerkelyke Goederen en een agtste Penning van alle de Inkomsten der Geestelyken, in Spanje. Ook was, in 't voorleeden Jaar 1757, door den Paus aan den tegenwoordigen Koning vergund, een altoosduurende Schatting te leggen op de Goederen der Geestelykheid in Spanje.

IX. HOOFDSTUK.

Van 't GELD, *de* GEWIGTEN *en* MAATEN, *in Spanje. Verschil van 't* Klein *of* Koperen Geld. *Alloy en Zwaarte van de* Goud- *en* Zilveren *Muntspeciën. De Gewigten. Langte- en Holmaaten.*

Muntplaatsen en manier van munten. In geheel Spanje zyn maar twee Muntplaatsen, naamelyk te *Sevilie* en *Segovie*. Men heeft in de laatstgemelde Stad een Huis, 't welk bezienswaardig is wegens de konstige manier, op welke het Geld door middel van Raderen, die door Watermolens, staande in een stroomende Rivier, worden omgevoerd, niet alleen gewoogen en gefatzoeneerd, maar ook plat geslagen en gemunt wordt in een oogenblik tyds. Met deeze gemakkelyke Machine

Waarde, 3 Livres bedraagen 56¼ Grooten Amsterdamsch Kasgeld, zo volgt, dat die Som in 't geheel beloopt 34.057.877 Guldens en 7 Stuivers min een Duit.

chine kan in één dag zo veel Gelds worden geſtempeld, als men te vooren in een Maand kon ſlaan. Deeze uitvinding is van *Inſpruck*, de Hoofdſtad van Tirol, derwaards gebragt, en met een zo gewenſchten uitſlag geoefend, dat men het Zilveren Geld van Segovia houdt voor het fraaiſte van Spanje. GELD.

Het Geld van dit Koningryk is niet alleen verſchillende in grootte en gewigt, maar ook ten opzigt van de benaaming en waarde, in verſchillende deelen van hetzelve. Egter vindt men 'er algemeen Geld, 't welk tot den zelfden koers in alle de Provinciën van Spanje gangbaar is. Ook is 'er *inbeeldig* Geld in trein; zodanig naamelyk, waar van men geene Muntſpeciën heeft, doch dat niettemin in 't opmaaken der Rekeningen wordt gebruikt; gelyk de Ponden Sterlings in Engeland, de Livre in Frankryk en het Pond Vlaams in de Nederlanden: by voorbeeld de *Ducado* of Wiſſel-Dukaat. Men gebruikt in Spanje het woord *Vellon* of *de Vellon*, om aan te wyzen een oud ſoort van Geld, 't welk tegenwoordig maar half zo veel waardig is als het nieuwe van dien naam. Verſchil van 't Geld.

De Grondmunt van dit Koningryk is een *Maravédi*, waar mede men oudtyds groote Sommen plagt uit te drukken, noemende een Millioen Maravédis, of *Marvediesſen*, gelyk men 't in de Nederlanden uitſpreekt, *Quento*. Dit is egter buiten gebruik geraakt, wegens het ongemak der telling, dewyl men dus een kleine Som met een groot getal moeſt aanduiden. Derhalve rekent men tegenwoordig by *Reaalen* en *Dukaaten*; waar van het eerſte een weezentlyke, het andere een inbeeldi- Zilveren Geld.

GELD. ge Munt is. Doch in Kaſtilie worden daar toe gebruikt Koperen of ligte Reaalen en Dukaaten *; in de Ryken van Arragon, Valence, Navarre en Katalonie zwaare of Zilveren Reaalen en Dukaaten †. Daar zyn *oude* en *nieuwe* Marvedieſen; de eerſten maar ruim half zo veel waardig als de anderen. De ouden worden genoemd *Maravédis de Vellon.* De Maravédi is de eenigſte Munt, die altyd van de zelfde waarde blyft, in Spanje. Vierendertig Marvedieſen maaken een Reaal uit en elf Reaalen een Dukaat. Een Zilveren Reaal doet tegenwoordig omtrent vyf Hollandſche Stuivers, en een Dukaat twee en vyftig Stuivers (*a*). De Dukaat wordt, in den Wiſſel, gerekend op driehonderd vyf en zeventig Marvedieſen.

* *Reaux & Ducats de Vellon*

† *Reaux & Ducats de Plata*

Piaſters of Stukken van Agten. Vyftien Koperen of ligte Reaalen, maaken nagenoeg zo veel uit als agt Zilveren Reaalen; naamelyk een Stuk Gelds, genaamd een *Piaſter*, 't welk omtrent een Kroon, of twee Gulden (*b*), in Hollandſch Geld waardig is.

(*a*) Volgens de *Modern Univerſal Table of Money*, door *Joh. Paraire*, in dit Jaar, te Londen uitgegeven, zou een Spaanſch Wiſſel-Dukaat, of *Ducado*, omtrent *vyf en vyftig* Stuivers zyn: doch dewyl een *Ecu de Vellon* tegenwoordig gerekend wordt op $2\frac{2}{3}$ Franſche Livres (zie bl. 155.) en in de Ecu 10 Reaalen gaan; zo moet een *Reaal de Vellon* nagenoeg $2\frac{1}{2}$ Stuiver Amſterdamſch Kasgeld zyn, en een *Ecu de Vellon* vyf en twintig Stuivers. Een Reaal, nu, is 34 Marvedieſen, en, by de Koninglyke Ordonnantie van 't jaar 1738, zyn 512 Marvedieſen *de Vellon* geſteld op 272 Marvedieſen *de Plata*, uitmaakende 8 Reaalen; zo dat een Wiſſel-Dukaat van 11 Reaalen nagenoeg 104 Grooten Kasgeld of *twee en vyftig* Stuivers doet, volgens de eigenlyke Waarde. En dewyl 512 Marvedieſen *de Vellon* 8 Reaalen *de Plata* zyn, zo volgt dat, als 34 zulke Marvedieſen $2\frac{1}{2}$ Stuiver bedraagen, een Zilveren Reaal is nagenoeg $4\frac{3}{4}$ Stuiver Hollandſch.

(*b*) Want een *Piaſter* is dan nagenoeg 38 Stuivers.

is. Men noemt het ook gemeenlyk een *Stuk van Agten*, en het plagt op een Ryksdaalder te worden gerekend, bevattende toen tien Reaalen *. Daar is een Standpenning van agt Reaalen in Spanje geweest, die het Alloy hadt van Sterling-Zilver †. Maar de Waarde der Stukken van Agten wordt dikwils veranderd. Men vindt thans veele *Westindische Daalders* § in Spanje, waar van de meesten uit Peru en Mexico worden overgebragt, waardig tien Reaalen. Die van Peru zyn ongestempeld, hoewel anders van byna de zelfde waarde en even gangbaar als die van Mexico, maar niet minder dan halve; daar van de anderen ook Kwarten en Oktaaven in gebruik zyn. Onder de Oostenrykfche Regeering werden een menigte van *Pistarines* of Kwart-Ryksdaalders in Spanje geslagen, die zo slegt van Alloy waren, dat wylen Koning Filips dezelven een vyfde afzette; laatende 'er vyf gaan in den Ryksdaalder in plaats van vier. Ook heeft men, onder zyne Regeering, verscheide heele, halve en minder deelen van zulke Stukken, doen munten *.

GELD.

* *Tables of Coins*. Lond. 1727.

† *Ibid.*

§ *Dollars*

* Beawes. *Mercator. rediviva*. p. 903.

Het Goud-Geld is, door 't geheele Ryk, een zelfde; naamelyk vierdubbelde, dubbelde, enkelde en halve *Pistoolen*. De Pistool gaat in den Wissel voor vier, doch zyn eigentlyke waarde is vyf gangbaare of gewoone Piasters †, bedraagende omtrent tien Gulden Hollandsch, meer of min, naar de koers van Wissel is ten opzigt van den Piaster. Een enkelde Pistool bevat twee *Escudo's d'Oro* of *Ecus d'Or*, die in 't jaar 1728 gesteld werden op twintig *Reaalen* ieder, en de Kwart-Pistoolen, genaamd *Pezos*, of Stukken van Agten, op tien Reaalen, daar

Goud-Geld.

† d'Ulloa. *Retabliss. des Manuf.* &c. Amst. 1753. *ad calcem.*

GELD. daar zy, in 't jaar 1726, van agt op negen en een halve Reaal waren gebragt geweest. In 't jaar 1736 werdt by een Koninglyk Dekreet bevolen, geen Wisselbrief te mogen leveren, aanneemen of betaalen, dan in *Pezos*, Provinciaale Munt, van vyftien Reaalen en twee Maravédis, of anders in groote Pezos van tien Zilveren Reaalen; zynde honderd en zestig *Quarto's* waardig

Koperen Geld. In Arragon wordt tot de Rekening een *Livre* of Pond gebruikt, van zestien Zilveren Reaalen. In Kastilie is een Stuk Gelds, dat genoemd wordt *Maria*, om dat men 'er een Merk op ziet van die betekenis, met een kruis daar boven. Dit heeft de Waarde van twaalf ligte Reaalen. Doch het meeste verschil, tusschen de Provintiën van Spanje, heeft plaats omtrent het minder soort van Speciën. Dus gaat in Arragon een Zilveren Stukje, waar van agttien een Reaal uitmaaken, zynde derhalve omtrent een Hollandsch Oortje waardig. Dit is wederom niet gangbaar in andere Provinciën, alwaar men een Koperen Duit of Penning heeft, genaamd *Dinero*, waar van de dertig een Reaal maaken en de vierentwintig eenen *Reaal Courant*, zynde een inbeeldige Munt, van welken tien op agt Zilveren Reaalen gerekend worden. In Navarre zyn de *Maravédis* het eenigste Koperen Geld, hoewel men 'er op verscheide, van twee, vier en agt Maravédis, rekent. In Valence heeft men veele Koperen Stukken van drie en zes *Dinero's*, die opgepakt worden in Papieren tot de waarde van twee of drie Ryksdaalders, en op die wyze ontvangt menze ongeopend, dikwils tot betaaling van Sommen, die verscheide duizenden

den bedraagen. In Barcelona en elders is het Koperen Geld weder verſchillende; ja, men mag byna zeggen, dat elke Provincie het zyne heeft.

GELD.

Dit maakt veel ongemaks in het Reizen uit de eene Provincie van Spanje in de andere. Men moet juiſt zo veel Geld by zig hebben, als tot de Verteering noodig is, van de plaats, daar men van daan vertrekt, af, tot aan de Grenzen der andere Provincie, of betaalen twee Kwarten op de Piſtool van 't overſchot. Iemand derhalve, die meer met zig neemen wil, moet zig, voor zyn vertrek, voorzien van eene Kwitantie, of 'er kennis van geeven aan het laatſte Kantoor der Provincie, betaalende de Belaſting; anderzins kan het in beſlag genomen worden: want het gebeurt ſomwylen, dat de Reizende Luiden, tot dit einde, door de Tolbedienden zeer naauwkeurig worden betaſt en onderzogt.

Alloy en Gewigt van 't Goud- en Zilver-Geld.

Een ander ongemak, in Spanje, is het beſnoeijen der Geldſpeciën; 't welk 'er zo druk in zwang gaat, dat men ten minſten al het Goud en ook dikwils de Stukken van Agten of Daalders weegen moet: want deeze hebben zelden hun gewigt, dan wanneer zy nieuw uit Amerika komen. Navarre en Biskaije zyn de eenigſte Provinciën, daar deeze Stukken in betaaling worden aangenomen, zonder te letten op de zwaarte. Een Piaſter moet haalen kunnen zeven Drachmen en vyf en veertig Greinen Spaanſch, doch zeven Drachmen en agt Greinen Franſch Mark-Gewigt. De *Quadrupel*, of vierdubbelde Piſtool, weegt zeven Drachmen en zes en dertig Greinen Spaanſch, doch net zeven Drachmen Franſch. Het Al-

GEWIGTEN.

loy der Piſtoolen of Piaſters is hetzelfde, naamelyk van de twaalf elf deelen fyn, en één deel Koper of ander Metaal. Staafgoud koopende, zo maakt men ook de rekening op twee en twintig Karaaten, in 't Spaanſch *Quilates*, fyn Goud; dat is mede elf deelen van de twaalf. Ten opzigt van 't gewerkt Zilver, zou, volgens de Ordonnantiën van Spanje, het zelfde plaats moeten hebben, doch dit wordt zelden naauwkeurig in agt genomen; zo dat men 'er niet op betrouwen kan, al is het met het merk van den Goudſmit getekend. Dit gebrek zou, zo men verhaalt, voortkomen uit de weinige kennis, welke de Goudſmeden in Spanje van *eſſaijeeren* hebben. Zy neemen, ten dien einde, ſlegts een klein ſtukje Zilver, ter grootte van een Speldekop, van 't Zilverwerk af, en maaken het tuſſchen twee glimmende kolen gloeijend; waar na dit ſtukje, koud geworden zynde, wordt beſchouwd, om uit de meer of minder witheid te oordeelen van deszelfs Alloy.

De Gewigten van Spanje.

Het *Mark-Gewigt* van Spanje weegt maar zeven en een half Once van 't Amſterdamſche of dat van Parys. Het wordt op gelyke manier verdeeld in agt Oncen het Mark en agt Drachmen het Once; doch de halve Drachmen in zes en dertig Greinen, in plaats van dertig: zo dat de Spaanſche Greinen omtrent een vierde ligter zyn dan de gewoone, die men in Nederland gebruikt. Het Goud wordt niet gewoogen by Marken, maar by *Kaſtillaanen*, die in *Thomins* worden verdeeld. Een Once, Spaanſch Mark-Gewigt, bevát zes Kaſtillaanen en een Kwart; een Kaſtillaan agt Thomins; zo dat 'er vyftig Thomins in een Once

gaan

gaan en bygevolg vierhonderd in een Mark of half Pond. De honderd Ponden Spaansch worden, in den Koophandel, gerekend op vier en negentig en een half Pond Amsterdamsch, en op honderd en drie Pond zeven Oncen Engelsch Gewigt *. Vyf en twintig Kastiliaansche Ponden noemt men een *Arroba*, en vier Arroben, of honderd Pond, een *Kwintaal*. De Pakgoederen, die meer dan honderd Pond bedraagen, worden naar Kwintaalen gerekend. Het Zout van Alamatte en Yvica wordt verkogt by de *Modio*, die van zeven en twintig en een half, tot agt en twintig Centenaaren Engelsch weegt.

MAATEN.

* Beawes. *Mercat. rediviva.* p. 877.

Omtrent de Maaten valt het volgende aan te merken. De *Varra* van Kastilie is nagenoeg een vyfde korter dan de Elle van Parys †. Haare langte bedraagt twee Voet en omtrent zeven Duim, Parysche Maat: die van Valence is twee en een half Duim langer. Een Varra wordt in drie Spaansche *Voeten* verdeeld. De Franschen rekenen den Spaanschen Voet op omtrent twaalfhonderd en veertig deelen, waar van 'er veertienhonderd en veertig gaan in den Voet van Parys. Men stelt honderd Varra's van Spanje gelyk met honderd vyf en twintig Amsterdamsche, met vyf en zeventig Engelsche, en met drie en zeventig een vyfde Parysche of Fransche Ellen. Honderd en agt Varra's van Kadix zyn gelyk aan honderd Engelsche Yards. Honderd *Canna's* van Barcelona maaken uit tweehonderd negen en dertig en een halve Elle van Amsterdam §. Volgens de Wetten van Spanje is de *Legua* of Myl bepaald op drie *Migere's* of *Milla's*, elk van duizend Passen of Schreeden, en ieder

Langte-maaten.

† *d'Ulloa* als boven, bl. 159.

§ Beawes. p. 891.

MAATEN. Schreede van vyf Voeten. Dus zouden 'er omtrent zes en twintig en een halve Spaansche Myl in een Graad des Aardkloots zyn vervat: doch daar zyn nog andere Mylen in Kastilie in gebruik, van vier *Milla's*, welken alsdan nagenoeg zouden uitkomen op twintig in een Graad, gelyk de Heer *d'Anville* de *Spaansche Mylen* stelt*, in overeenkomst met de Fransche en Engelsche Zeemylen. Egter schynt de oude of gewoone rekening, van zeventien en een halve Myl in een Graad, ook goed gemaakt te kunnen worden, en weezentlyk in Spanje plaats gehad te hebben †.

* *Journ. des Sçavans.* Mars 1750.

† N. Struyck. *Verhand. over de Salomons-Eilanden.*

Holmaaten. De Koornmaat te Kadix is als een vierkante Bak, doch met de eene zyde schuins of hellende, gemaakt, zodanig dat men 'er het Graan mede opschept, zonder Schoppen te gebruiken, strykende de Maat, vlak nedergezet zynde, dan met den Rolstok af ‡. Zulk eene Maat, waar van ook halven en vierendeelen in gebruik zyn, wordt *Fanegas* of *Hanegas* genoemd. De twee en vyftig Fanegas maaken uit een Amsterdamsch Last Koorn. In Kastilie gebruikt men de *Cahiz*, die twaalf Fanegas bevat: doch de Cahiz van Valence, waar van 'er driehonderd gaan in vyf en twintig Amsterdamsche Lasten, wordt in twaalf *Barchillas* verdeeld. De Olie- en Wynmaaten, te Kadix, worden gerekend te bevatten honderd Oncen of een vierde van een Arrobe, elk van 't zyne; weshalven menze noemt een *Kwart-Arrobe* §. De Wynen worden, uit Spanje en de Kanarische Eilanden, afgescheept in Vaten, die men, by de bevragting, altoos op twee in de Ton rekent. De Olie komt, uit Spanje, in Pypen van verschillende grootte.

‡ *Verh. der Kon. Sweedsche Akademie*, op 't jaar 1755.

§ De zelfde.

X. HOOFD-

X. HOOFDSTUK.

Van den KOOPHANDEL *van* Spanje. *Oorzaaken van deszelfs Verval. Herstelling der* Fabrieken *en* Manufaktuuren. *Binnenlandsche Handel en Scheepvaart der Spaanschen. Handel op de* Westindiën *en* Zuid-Amerika: *Deszelfs voorgaande bloei, afneeming en tegenwoordige staat. Handel op de* Filippynsche Eilanden. *Kompagnie van* Guipuscoa *of de* Caraques. Kommercie-*Kompagnie van* Barcelona. *Handel van andere Natiën op Spanje. Visscheryën aan de Zeekust.*

Als men in aanmerking neemt de uitgestrektheid van dit Ryk, en dat hetzelve nagenoeg aan alle kanten door de Golven bespoeld wordt, leggende als in 't midden tusschen den Oceaan en de Middellandsche Zee; terwyl het aan zyne Kusten veele schoone Havens en veilige Reeden heeft: zo blykt van zelve, dat geene Mogendheid van Europa beter gelegenheid heeft tot een bloeienden Koophandel. Daar by komende de bekwaamheid van dit Land tot het voortbrengen van een menigte Vrugten, niet alleen tot levensonderhoud maar ook tot verkwikking en verheuging van den Geest, die aan veele andere Volken van Europa ontbreeken; de overvloed van Stoffen, zo tot Kleeding als tot het bouwen van Huizen en Schepen, die 'er met weinig moeite te bekomen en te bearbeiden zyn, en, 't gene dit alles overtreft, de Kostbaarheden, zo van Goud, Zilver, Koper en Juweelen, als van Verfstoffen en Drogeryën, welken men 'er uit

Welgelegenheid van Spanje tot den Koophandel.

Koophandel. Amerika ontvangt: zo is 't, in den eerften opflag, byna onbegrypelyk, hoe de Koophandel en de Fabrieken aldaar in zulk een verval kunnen geraakt zyn.

Slegte ftaat des Koophandels. Immers de Koophandel ter Zee, wel verre van voordeelig te zyn voor zulk een Land als dit, verflindt byna alle Schatten, die uit de Indiën worden aangebragt: waar van het grootfte gedeelte aan Uitheemfchen, wel meeft aan de Engelfchen, Franfchen en Nederlanders, wordt uitgekeerd, voor de Stoffen en andere Koopwaaren, die men van hun ontvangt. Men beklaagde zig, nog onlangs, dat 'er veel te weinig Gronds bebouwd en beplant werdt, door gebrek van Inwooneren: dat de koftelyke Wolle en Zyde ruuw werden uitgevoerd, wegens gebrek van Manufaktuuren; terwyl men de Stoffen, daar van gemaakt, weder ontving en het Werkloon dus duur betaalen moeft; dat daarenboven de Vragt altemaal ten laften van de Spaanfchen komt, dewyl hun alles met Schepen van andere Natiën wordt afgehaald en toegevoerd: eindelyk, dat de Kooplieden van Spanje, ten beften genomen, maar Faktoors of Kommiffionariffen zyn, van die van Groot Brittannie, Frankryk, de Nederlanden en Genua.

Oorzaake van deszelfs verval. De ontdekking van Amerika, in 't laatft der Vyftiende Eeuw, en de toevoer der Rykdommen uit dat Wereldsdeel, gaf oorfprong aan den Koophandel van Spanje, en bragt de Zeemagt van dit Ryk tot zulk een vermogen, dat Koning Filips de II. zig in ftaat bevondt, om die Onverwinnelyke Vloot uit te ruften, welke eerft Groot Brittannie, daar na de Nederlanden, zou hebben doen bukken voor de Spaan-

Spaanſche dwinglandy. Doch de onverwagte vernieling van die Vloot deedt als in een oogenblik den hoogmoed van deeze Kroon vervallen, en bragt derzelver Zeemagt in zulk een droevigen ſtaat, wel meeſt wegens gebrek van Matroozen, dat men 'er ſedert werk heeft gehad, om twintig Oorlogſchepen te bemannen. Daar by kwamen de binnenlandſche Onluſten; het verdryven der Mooren, waar door het Ryk van Arbeidsvolk ontbloot werdt, en de geduurige Oorlogen tegen de Turken en Barbaaren, als ook tegen de Nederlanders en Engelſchen, waar door het Ryk uitgeput, de Scheepvaart geſtremd en de Schatten van Amerika ſomtyds opgehouden, weggenomen of vernield werden. Die Natiën deeden ondertuſſchen hun voordeel met de verflaauwing, in welke de Zeevaart van Spanje was geraakt, en breidden hunnen Handel, daar door, grootelyks uit, zo in 't Noorden, als in de Middellandſche Zee en de Indiën; 't welk naderhand aanleiding gaf, dat Spanje, zynde van Handwerkslieden ontbloot, gereedelyk zig door de Engelſche en Nederlandſche Schepen van allerley Stoffen, Levens- en Scheepsbehoeften, die men 'er anders, by manier van ſpreeken, om 't grypen, ten minſten om 't bewerken hadt, voorzien liet. En wel voornaamelyk heeft zulks plaats gehad ten opzigt van de Spaanſche Heerſchappyën in Amerika, welken uit Spanje plagten verzorgd te worden met allerley Kleeding, inzonderheid Linnen en Wollen Stoffen, als ook Zeildoek, in de Nederlanden en Groot Brittannie geweven.

KOOP-HANDEL.

KOOPHANDEL. Herſtelling der Manufaktuuren van Wollen en Zyden Stoffen.

Onder de tegenwoordige Regeering van Spanje, en wel meeſt ſedert dertig of veertig Jaaren laatſtleeden, is in de voornaamſte redenen van 't verval des Koophandels een merkelyk redres gemaakt: door de herſtelling der Fabrieken van Zyden en Wollen Stoffen in dit Ryk, die zodanig verminderd waren, dat men 'er in Sevilie, alwaar te vooren zeſtienduizend Getouwen zyn geweeſt, maar driehonderd vondt. Meeſt zyn dezelven in ſtaat gebragt in Valence, Katalonie, Granada, en eenige andere Landſchappen; en zodanig dat men de Weefgetouwen, in Spanje, voor twintig Jaaren reeds weder op tienduizend rekende. Ook is te Sevilie eene Kompagnie opgeregt, tot het fabriceeren van Wollen en Zyden Stoffen, Kouſen en Hoeden, benevens veele andere Waaren, die men voortyds daar heen voerde, tot den Handel op Amerika, waar aan langs hoe minder door Uitheemſchen wordt geſleeten. De Kroon heeft deeze Fabrieken niet weinig aangemoedigd, door alle de Soldaaten te doen kleeden met eigen gereed Laken, 't welk het Hof zelf moeſt draagen; waar by de invoer van 't buitenlandſche, voor eenen tyd, werdt verbooden. Ook zyn aan de Weevers, zo van Zyden als van Wollen Stoffen, die te vooren door de zwaare Belaſtingen, op veele plaatſen, niet konden beſtaan, aanzienlyke voordeelen vergund. Dit alles heeft de gemelde Fabrieken hand over hand doen toeneemen; in voegen dat, zo men rekende, van het jaar 1749 tot aan 1751, omtrent vierduizend Stukken Laken in dit Koningryk waren gefabriceerd: waar uit men zou mogen denken, dat

de Spanjaarden te vooren, verkeerdelyk, van al te groote trotsheid, om zig met Handwerk en Koophandel te bemoeijen, zyn beſchuldigd. Koop-handel.

Immers dit is 't Gevoelen van den Heer *d'Ulloa*, die de zwaarheid van verſcheiderley Belaſtingen, welken op de Goederen, in Spanje gefabriceerd, veel grooter waren dan op die uit vreemde Landen ingevoerd werden, als de voornaamſte oorzaak van 't verval der Fabrieken in Spanje aanmerkt. Hy brengt tot een voorbeeld by, de Zyde, welke meer belaſt was dan de weezentlyke waarde: waar by kwam de duurte der Levensmiddelen, en de moeielyke vervoering door de kwaade geſchiktheid der Herbergen, de ſlegtheid der Wegen en gebrek aan Bruggen over dezelven, als ook door de onvaarbaarheid der Rivieren: welk alles het voor de Inlanders ondoenlyk maakte, hunne Stoffen tot zulk een laagen Prys te geeven, als dergelyken uit vreemde Landen in Spanje gebragt werden. Daar omtrent nu, is, door een Koninglyk Edikt van 't jaar 1717, zorg gedragen; waar in bevolen werdt, dat de Koopwaaren geen Laſten betaalen zouden, dan de Uitheemſchen by 't inkomen, en de Inlandſchen by 't uitgaan; als ook dat de Manufaktuuren van Spanje, vry en vrank, door het geheele Ryk, Andaluſie alleen uitgezonderd, zouden mogen worden vervoerd. Oorzaak van 't verval deezer Fabrieken.

Behalve de Weefgetouwen heeft men in Spanje ook voornaame *Glas*- en *Zeep*-Fabrieken, waar toe dit Ryk zelf de benoodigde Stoffen, naamelyk Loogzout en Olie, uitlevert. In den jaare 1720 werdt een Verlofbrief tot het maaken van *Kryſtal*-Glas verleend, aan zekeren Heer, die ook ondernomen heeft, in de Verſcheiderley andere Manufaktuuren.

KOOP-HANDEL. Pyreneesche Bergen Boomen te laaten hakken, tot Masten en ander Timmerhout voor 's Konings Scheepsmagt, 't welk langs de Ebro wordt afgevoerd. Aan den iever en het beleid van deezen verstandigen Man, is de Kroon ook verschuldigd, dat 'er veele *Pek-* en *Teer-*maakeryen aangelegd zyn in verscheide deelen der Provinciën van Arragon en Katalonie, voornaamelyk in de Gebergten van Tortosa, alwaar de groote menigte van Pynboomen zulk een goede gelegenheid daar toe geeft, dat het te verwonderen is, dat nog eenige Invoer van die Stoffen, in Spanje, wordt toegelaten. Te Sada, in 't Ryk van Gallicie, maakt men *Kabels*, *Touwwerk* en *Zeildoek*, welk laatste, voor eenige Jaaren, door dien geoefenden Staatkundigen, den Prins van Campo Florida, Onderkoning van Valence, tot groote volkomenheid is gebragt. De Heer *d'Ustaritz* verzekert, dat de gantsche Manufaktuur tot de toetakeling der Schepen, te Port Royal by Kadix, geschiedt met Hennip en Teer, in Spanje geteeld. Ook zyn, in dit Ryk, verscheide Gieteryën, niet alleen van Kanonkogels, maar zelfs van Bomben, Granaaten en ander Oorlogstuig: men smeedt 'er *Ankers* en ander Yzerwerk; men maakt 'er een menigte van Musketten, Pistoolen, Zabels en ander Geweer, als ook *Buskruid*, op verscheide plaatsen. Niet lang geleeden, is eene Manufaktuur van *Blik* opgeregt in Andalusie, niet verre van de Haven van Estepona, by Gibraltar, alwaar men ook gemakkelyk eene Gietery van *Yseren Geschut* zou kunnen aanleggen; zynde het eenigste, dat Spanje nog, in dit opzigt, ontbreekt.

De

De binnenlandſche Handel van dit groote Ryk is klein, om dat ieder Provincie nagenoeg alle Levensbehoeften voortbrengt. Zelfs is de Scheepvaart der Spaânſchen, op andere Landen, van weinig belang. De Biskaijers hebben eenige Schepen, waar mede zy ettelyke Reizen doen, in een Jaar, op de Kuſten van Frankryk, Engeland en Holland, voerende Wolle en Yzer derwaards; waar tegen zy Laken, Speceryën, verſcheiderley Linnens, Hoeden, Kamelotten, Eſtamynen en andere ligte gemengelde Stoffen, als ook Kouſen, Kanten, Kameryks-Doek en Galonnen, benevens Boeken, Uurwerken, Spiegels, Degens, Meſſen, Schaaren, Waaijers en andere Kraameryën of Galanteryën, te rug brengen. De ſlyting van alle deeze dingen, egter, is zo klein in Spanje, dat de Abt *de Vayrac* gelooft, dat die geheele Handel geen vier millioenen in 't Jaar beloopt. De Ingezetenen der Kuſten van Andaluſie, gelyk ook die der Ryken van Murcia en Valence, handelen eenigermaate met de Genueezen in Zyde en Papier. Die van Navarre, Arragon en Katalonie, haalen uit verſcheide Franſche Koopſteden, zo aan den Oceaan als de Middellandſche Zee, de Lakens en andere Behoeften, welken zy noodig hebben en niets meer: zo dat deeze Handel ook weinig bedraagt. Indien het niet ware door eenige Franſche, Engelſche, Hollandſche en Genueeſche Kooplieden of Kommiſſionariſſen, die de Bank op houden te Kadix, Sevilie, Madrit en in eenige andere Plaatſen, zegt die zelfde Schryver: men zou 'er niet meer van *Wiſſelbrieven* ſpreeken, dan of dezelven nooit in de wereld waren geweeſt.

KOOP-HANDEL. Binnenlandſche Handel en Scheepvaart der Spaanſchen.

Men

KOOPHANDEL. Handel op de Westindiën en Amerika.

Men moet hier van uitzonderen den Handel op de Westindiën en Zuid-Amerika, die egter op ver na zo voordeelig niet is als voorheen. In den aanvang werden daar toe gebruikt eenige Registerschepen (*a*), welken men elk in 't byzonder daar toe uitrustte, zonder een vasten tyd te bepaalen tot derzelver vertrek uit Spanje, noch ook om, by de terugkomst uit Amerika, elkander af te wagten. Verscheide ongemakken en verliezen, daar door geleeden, bragten het besluit ter baan, om Vlooten af te zenden naar *Mexico* of Nieuw Spanje en 't Vaste Land van Zuid-Amerika. Dit viel zo voordeelig uit, dat in 't laatst der Zestiende Eeuw reeds vastgesteld werdt, dat de Gallioenen Jaarlyks, of ten minsten om de agttien Maanden tyds, zouden worden afgevaardigd.

Vlooten derwaards afgezonden.

Deeze Vlooten hadden, doorgaans, ter waarde van agt, tien of twaalf millioenen Piasters, Europeaansche Koopmanschappen, aan boord, en bragten, van *Lima*, voor dertig of veertig millioenen Piasters, aan Goud, Zilver, Vigonia-Wol, Kakau, en andere kostbaare Vrug-

(*a*) Gewoonlyk worden door *Registerschepen* zodanige Vaartuigen verstaan, die Verlof hebben om Koopmanschappen uit te voeren naar de Indiën, en daar voor Zilver en Konchenilje terug te brengen. Men noemtze dus in onderscheiding van de *Advies schepen*, welken geen Stoffen noch Zilver mogen laaden, het eerste om den Koophandel der Vlooten niet te benadeelen, het andere om eene kostbaare Laading niet bloot te stellen aan te veel gevaar. Doch men gebruikt ook zogenaamde *Azogue*-Schepen, die enkel Kwikzilver, tot bewerking der Mynstoffen, naar Amerika overbrengen. Dit zyn Oorlogschepen en Fregatten, die somtyds ook, met Schatten van daar beladen, te rug komen, gelyk de *Permissie*-Schepen, welken by zekere gelegenheden daar toe Verlof gegeven wordt.

Vrugten van deeze Ryken. De Reis geschiedde van Spanje regtstreeks naar *Karthagena*, daar eenige Kooplieden aan land stapten met een genoegzaamen voorraad van Koopmanschappen, tot de behoeften van die Provincie en nieuw Granada. De Vloot vervolgde haaren Togt naar *Porto Bello*, alwaar de Gemagtigden des Koophandels van Lima byeen kwamen met die van Spanje, om gezamelyk den Prys te bepaalen van de Goederen en Waaren van Amerika en Europa, die men tegen elkander zoude verwisselen; schattende dezelven, niet naar de eigentlyke waardy, maar naar den overvloed of schaarsheid, welke men wist, of voorzien kon, daar van in dat Weerelsdeel te zyn of te zullen zyn, en naar de hoeveelheid van de Goederen uit Spanje, volgens de Vragtbrieven of Registers der aangekomene Vloot.

KOOP-HANDEL.

Voordeeligheid van den Handel op Amerika.

Deeze Handel was ongemeen voordeelig. De Kooplieden, die Reize doende, konden staat maaken een Kapitaal te zullen winnen, en somtyds wonnen zy 'er verscheide. Geen geregelder schikking kon bedagt worden, ten opzigt van de slyting der Goederen en Koopmanschappen van Oud en Nieuw Spanje, wederzyds. Men heeft, dus, in de voorgaande Eeuw, de Vlooten zien terug komen in tien, elf, ja somtyds in agt Maanden tyds, na hun Vertrek, altyd by uitstek kostbaar geladen zynde. Ook was de overvloed van Geld in Amerika en de onderlinge trouw, tusschen de Kooplieden der twee Wereldsdeelen, zo groot, dat men dikwils de Kassen met Piasters niet opende, noch de Baalen woog: ja meer dan eens heeft men Stukken Gouds gevonden onder 't

Zil-

KOOPHANDEL.

Zilver, en Goederen, die niet aangeschreeven waren, onder de Koopmanschappen: waar van met niet minder opregtheid vergoeding werdt gedaan.

Verbooden Handel van andere Natiën op Spaansch Amerika.

De Oorlogen van 't laatst der voorgaande en 't voorste deezer Eeuw, zyn de Aanvangtyd geweest van het Verval deezes Koophandels, die zo lang zyn gantsche aanzien en uitgestrektheid hadt behouden. Dezelven hebben de deur geopend voor den Verbooden Handel van andere Natiën, welke tot dien tyd toe nog maar kleine voortgangen hadt gemaakt. Sedert zag men de Spaansche Gallioenen te Porto Bello, te gelyk met eene uitheemsche Vloot in de Baay van *Bastimentos*, welke daar aan nabuurig is, hunne Koopmanschappen onder elkander verhandelen op de Spaansche Markt. De plundering van *Panama*, door den Engelschen Zeeroover, *Morgan*, in 't jaar 1670, heeft ook den Handel een gevoelig nadeel toegebragt; dewyl de Kooplieden van Lima en Peru, sedert, hunne Fondsen niet eer ter markt zonden, dan zy tyding hadden van de aankomst der Gallioenen te Karthagena. Deeze vertraaging, welke den Togt der Gallioenen tot over 't jaar verlangde, is sedert langs hoe meer toegenomen, en te gelyk zyn de Kargazoenen der Spaansche Vlooten geduurig verminderd, by 't gene zy te vooren waren; terwyl de Mynen, volgens onwraakbaare blyken en getuigenissen, meer uitleveren dan ooit: 't welk een tastbaar bewys is van de toeneeming des Verbooden Handels van andere Natiën, die regtstreeks uit de Spaansche Mynen, by verruiling voor hunne Koopwaaren, al het Zilver trekken, dat in Europa komt door eenen anderen weg, dan over Spanje.

De

De Oorlog, welken de Kroonen van Spanje en Frankryk moeften uithouden tegen byna geheel Europa, van 't jaar 1702 af tot aan het fluiten der Utrechtfche Vrede, vervulde den Oceaan met Zeeroovers en Vyanden: waar door de Vaart uit Spanje op Amerika t'eenemaal geftremd werdt. Na het verbranden der Gallioenen in de Haven van *Vigos*, begaven zig de Ingezetenen der Spaanfche Weftindiën, uit hooge noodzaaklykheid, in handel met Vreemden, tot het bezorgen van Levensbehoeften. Eenige Luiden van *St. Malo*, de Straat van Magellaan door gezeild, kwamen met hunne Goederen te Lima, en deeden zig zeer veel voordeel met die Reize, winnende fomtyds zeven of agt Kapitaalen op hunne Laading. Dit nam in 't kort zodanig toe, dat de Stoffen in Amerika niet zo veel gelden mogten als zy in Frankryk waren ingekogt, en zulks maakte de Kooplieden naderhand voorzigtiger. Egter werdt de Zuidzee door deeze Smokkelaars bevaren, tot dat 'er de Oorlogsvloot van den Heer *Martinet*, welke de Spaanfche Kroon in foldy genomen hadt, aankwam; waar na men altoos een Esquader, in dienft van Spanje, aldaar gehouden heeft.

KOOPHANDEL. Stremming van de Scheepvaart op Amerika.

Eindelyk heeft deeze Kroon haare fchade ten top gevyzeld, met, by het Traktaat der Vrede van Utrecht, aan Engeland toe te ftaan een *Verlof-Schip*, om te handelen op de Spaanfche Heerfchappyën, benevens het *Affiento* van den Negerhandel †; als ook aan Portugal de Kolonie van *St. Sakramento*, op de Rivier de la Plata, tegenover Buënos Ayres. Door deeze middelen, naamelyk, werden de Ryken van Perú en Lima voorzien met vreemde Koopman-

Verval van den Weftindifchen Handel.

† Zie de *Befchr. v. Gr. Britt.* I. Deel, bl. 474.

KOOP-HANDEL. manſchappen, ten nadeele der Gallioenen, die langer dan drie Jaaren te Karthagena zyn opgehouden geweeſt. Dus heeft men die voornaame Markten, welken haar gelyke niet in de wereld hadden, zien te gronde gaan. Egter is, nu agt Jaaren geleeden, daar omtrent redres gemaakt, by de Traktaaten met Portugal en Groot Brittannie *.

* Zie hier voor, bl. 69.

Gewoonlyke Togt der Vlooten. Omtrent de Maand *Auguſtus* plagt een Vloot van Kadix afgevaardigd te worden naar Vera Cruz en Mexico; welker Schepen water innamen en zig ververſchten te *Porto Rico*: doch derzelver Retoeren zyn nooit zo ſchatryk geweeſt als die der Vlooten van 't Vaſte Land; wegens de Chineeſche Koopwaaren, welken door het Jaarlykſe Schip, van de Philippynſche Eilanden, te *Acapulco* werden aangebragt, en den Verbooden Handel, langs den Noorder Oceaan, op de gemelde plaats. Derzelver Laading bedroeg egter doorgaans van tien tot vyftien millioenen, en de Vlooten bleeven niet langer op dien Togt, dan de Gallioenen, welken aan dezelven dikwils tot beſchutting dienden. Ook werden 'er Regiſterſchepen afgezonden naar *Kampêche*, *Tabaſco* en de *Honduras*; van welken Handel de Engelſchen, in den laatſten Oorlog, zig bykans t'eenemaal meeſter gemaakt hebben. Behalve deeze, vaardigde de Kroon ook eenige Regiſterſchepen af, naar verſcheide andere Havens en Plaatſen in Amerika of de Weſtindiſche Eilanden, waar van de meeſten, in de *Havana*, de terugkomſt der Vlooten en Gallioenen afwagtten, ten minſten in tyd van Oorlog.

Verandering in 't afzenden Sedert het jaar 1740, wanneer de Heer *Bernard d' Ulloa*, Edelman van den Koning van

van Spanje, het voorgaande, wegens den Handel van deeze Kroon op de Westindiën, in 't ligt gaf (*a*), is 'er eene aanmerkelyke verandering in gekomen, wegens den Oorlog tusschen Engeland en Spanje; geduurende welken, in plaats van Vlooten en Gallioenen, slegts afgezonderde Schepen, ten Oorlog toegerust, naar Amerika afgevaardigd zyn. Egter hebben de Engelschen daar van, in de vier laatste Jaaren van dien Oorlog, ten minsten vier en dertig, zo uitgaande als t'huis komende Registerschepen, benevens vier Zuidzeeschepen van groote waarde en meer dan zeventig Koopvaardyschepen in de Westindiën, bemagtigd. De Kroon nam in 't jaar 1754 het besluit, om den Handel tusschen Oud en Nieuw Spanje te herstellen, door middel van Vlooten, die om de twee Jaaren zouden onder zeil gaan, zullende in dien tusschentyd geene *Register-*, *Permissie-* of *Azogues*-Schepen uit Amerika mogen vertrekken, dan enkel met Vrugten geladen zynde. De tyd, wanneer de eerste Vloot de reis zou aanneemen, was op 't laatst van *Mey* des jaars 1756 vastgesteld.

KOOPHANDEL. der Schepen naar Amerika.

In 't volgende jaar zyn, uit de Spaansche Heerschappyën in Amerika, omtrent twintig Schepen te Kadix aangekomen, waar onder verscheide Registerschepen, een van *Callaö*, aan de Zuidzee, en een van Buenos Ayres, de overigen meest van Vera Cruz en verscheide Fregatten. De Schat aan Goud en Zilver, door

Tegenwoordige Staat van den Westindischen Handel van Spanje.

(*a*) In zyn Werk, dat in 't Fransch vertaald is uitgekomen, onder den naam *Retablissement des Manufactures & du Commerce d'Espagne*: te Amsterdam, *Anno* 1753.

Koop-handel. door hun aangebragt, volgens het Regifter, bedroeg twaalf of dertien millioenen Piafters, behalve de Juweelen en andere koftbaare Waaren. In 't jaar 1724 werdt de Laading der Vloot van Vera Cruz, alleen, op twintig millioenen gefchat, buiten het gene niet geregiftreerd was. De Heer *d'Ulloa* merkt aan, dat de geheele Handel der Spaanfchen op Amerika, omtrent het jaar 1740, beftondt in het Kargazoen van omtrent veertig Schepen, dewelken Jaarlyks uit Spanje derwaards werden afgezonden: daar het getal van vreemde Vaartuigen, naar Spaanfch Amerika gaande, over de driehonderd was. Men zou zulks, zegt hy, voor eene ligtvaardige vergrooting kunnen houden, indien 'er niet in de *Spaanfche Mercurius*, van Auguftus 1738, geplaatft ware een buitenlandfch Artikel, 't welk berigt geeft, dat, in 't jaar 1717, in Engeland aangebragt zyn zeventienduizend vyfhonderd negen en tagtig Tonnen Kampêche-Hout, maakende de Laading uit van vyf en dertig Schepen, elk tegen ruim vyfhonderd Ton gerekend. De groote fchade, hier door aan de Kroon van Spanje toegebragt, heeft aanleiding gegeven om het denkbeeld te volgen van gemelden Heer *d'Ulloa*, en de Engelfchen het hakken van Hout in de Golf van Honduras, zo 't doenlyk zy, gewapenderhand te beletten.

Handel op de Filippynfche Eilanden. Een andere Handel van Spanje, die egter met den Weftindifchen is famengevoegd, heeft plaats op dat gedeelte van Afia, genaamd de *Manilhes* of *Filippynfche Eilanden.* Deeze Eilanden zyn de algemeene Stapel van Zyden en Katoenen Stoffen, als ook van Porfelein en veele andere Waaren, uit China en Japan. De Span-

Spanjaarden haalen van daar zelfs Timmerhout tot het bouwen van hunne Gallioenen in Amerika, die grooter zyn dan van Europeaanſch maakzel. Deeze Handel is nog onlangs bepaald geweeſt aan het Jaarlykſch *Acapulco-Schip*, 't welk ſlegts een Kargazoen van driehonderd duizend Piaſters kon medebrengen, beſtaande ten deele in Zyde, Katoen, Kemelshair, Porſelein, Waſch, Peper, Kaneel, Kruidnagelen, Elpenbeen, Thee, Koffy, Gember, Suiker en Medicinaale Drogeryën; voor 't overige in Stoffen uit China, welken, hoe zeer ook de Chineezen uitmunten in bekwaamheid, om hunne Stoffen digt by een te pakken, egter op ver na niet genoeg waren, om de Inwooners van Mexico en Peru, met het gene hun te weinig uit Spanje werdt toegebragt, te voorzien. Ondertuſſchen merkt de gemelde Heer *d'Ulloa* aan, dat het ongemeen voordeelig zoude zyn voor Spanje, indien 'er een vrye Vaart van dat Ryk op de Manilhes, bezuiden den Zuidhoek van Amerika om, werde aangelegd; dewyl als dan een menigte ruuwe Zyde, Katoen en Kemelshair, in Spanje kon gebragt worden, 't welk de Fabrieken aldaar kragtig zou voortzetten.

KOOPHANDEL.

In 't jaar 1733 is, door zyne Katholyke Majeſteit, verlof gegeven tot de opregting van eene *Kompagnie*, geformeerd door eenige Koopliedenvan Kadix, en andere Plaatſen, tot de Scheepvaart op de *Filippynſche Eilanden*. Het Oktrooy beſtaat uit agt en vyftig Artikelen, waar onder één is, 't welk aan ieder Vaartuig vergunt te mogen laaden vyftig Tonnen Chineeſche Stoffen, onder voorwaarde, dat dezelven niet in Spanje zullen worden vertierd.

Nieuwe Spaanſche Ooſtindiſche Kompagnie.

KOOP-HANDEL. Deeze Kompagnie mag vaaren en handelen op de gezegde Eilanden, op de Kuften van Afrika, en in de Ooftindiën, op alle Landen, Rivieren en Plaatfen, daar de andere Natiën van Europa een vryen handel dryven: doch de Spaanfche Bezittingen in Amerika is 't haare Schepen volftrekt verbooden aan te doen, uitgenomen by gebrek van Leeftogt en Ververfching, als wanneer dezelven, op gelyken voet als de Oorlogfchepen van de Kroon, zouden worden aangemerkt en behandeld.

Kompagnie van Guipuscoa of de Caraques. Voort is 'er nog in Spanje de *Kompagnie van Guipuscoa*, opgeregt in 't jaar 1728, met 's Konings Oktrooy, door eenige Kooplieden van die Provincie, om te handelen op 't Land der *Caracas* of *Caraques*, by Kuraffau in Zuid-Amerika. De Voorwaarden zyn, om Jaarlyks twee Schepen, van veertig en vyftig Stukken, beladen met Produkten van Spanje, af te zenden naar *Guayra*, dewelken, ontladen zynde, op den kruistogt moeten gaan langs de Kuft, van de Rivier *Oronoko* af tot aan *de la Hacha*; om alle Schepen te neemen en op te brengen, die eenen ongeoorlofden Handel dryven; hebbende tot dat einde een Koninglyken Laftbrief. Zy moeten bevragt worden te St. Sebaftiaan of Port Paffage, en, terugkomende met hunne Laading uit Amerika, mogen zy, na te Kadix gevifiteerd te zyn, en de Regten van de Kroon betaald te hebben, naar *Kantabrie* zulk een deel van hunne Laading overbrengen, als de Eigenaars beft zullen oordeelen. Van de Pryzen, in Amerika gemaakt, zou een derde zyn voor 't Scheepsvolk, de overige twee derden ten dienfte van de Kompagnie. De Faktooren zouden, behalve de Provincie *Venezue-*

la,

la, ook die van *Cumana*, *Margarita* en *la Trinidad*, met Goederen moeten voorzien. Zyne Majesteit nam deeze Kompagnie onder Koninglyke bescherming, en alle beweegingen, tegen derzelver opregting door de Nederlandsche Afgezanten, te Parys en Madrit, aangewend, zyn vrugteloos geweest; alzo, in 't jaar 1751, dezelve op den voorigen voet hersteld en haar Oktrooy vernieuwd werdt.

KOOPHANDEL.

Kommercie-Kompagnie van Barcelona.

In 't jaar 1755 heeft zyne Majesteit verlof vergund aan de *Kommercie-Kompagnie van Barcelona*, om op het Eiland van St. Domingo of Hispaniola, op Porto Rico en St. Margaretha, in de Westindiën, te handelen, als mede om eenige Registerschepen naar de Baay van Honduras en de Provintie van Guatimala te zenden. Het Fonds deezer Kompagnie bedroeg een millioen Piasters.

Handel van vreemde Natiën op Spanje.

In den Handel van vreemde Natiën, op Spanje, komen de Nederlanders en Engelschen, in tyd van Vrede, meest in aanmerking. Wanneer het Oorlog tusschen dit Ryk en Groot Brittannie is geweest, hebben de Nederlanders het grootste voordeel van dien Handel getrokken; doordien zy niet alleen hun Land, maar ook de andere Volken van Europa, voorzien met Vrugten, in Spanje geteeld en Waaren uit Amerika. Sedert eenigen tyd hebben de Sweeden, en andere Noordelyke Natiën, ook op dit Ryk begonnen te vaaren. Van welk belang de Stad Hamburg dien Handel voor zig rekent, kan men daar uit opmaaken, dat de Regeering van die Plaats, in 't jaar 1752, haar Traktaat, 't welk zy met de Republiek van Algiers hadt gesflooten, enkel ter begeerte van zyn Katholyke Majesteit,

KOOP-HANDEL. steit, vernietigd heeft. Onder de Mogendheden aan de Middellandsche Zee, vaaren die van Genua en Napels wel het sterkste op Spanje, als men de Havens van Frankryk niet rekent, uit welken, zo aldaar als aan den Oceaan, ook een taamelyke Handel op dit Ryk wordt gedreeven.

Voornaame Handelplaatsen in Spanje. De voornaamste Handelplaatsen, in Spanje, zyn, *Madrit*, *St. Sebastiaan*, *Bilbaö*, *Sevilie*, *Kadix*, als ook *St. Maria*, *Porto Real*, *St. Lucar* en *Rota* in de Baay van Kadix: verder *Mallaga*, *Karthagena*, *Alikante*, *Valence*, *Alamatte* en *Barcelona*. In 't jaar 1757 werdt, door het Generaal Post-Kantoor van dit Ryk, tot geryf der Kooplieden, een reizende Bode aangesteld van Valence op Barcelona, gelyk 'er, twee jaaren te vooren, een van Barcelona op Perpignan was aangesteld geweest.

Visscheryën aan de Zeekust. De Visscheryën van Spanje zyn niet minder in verval geraakt dan de Koophandel. Men hadt 'er eertyds een zeer vermaarde *Tonynen-Vangst* te Conil, naby de Straat van Gibraltar, in het Gebied des Hertogs van Medina-Sidonia, die Jaarlyks daar van trok tagtigduizend Dukaaten Spaansch, doch tegenwoordig brengt zy naauwlyks het tiende deel daar van op. Dit wordt voornaamelyk toegeschreeven aan het menigvuldig gebruik van buitenslands gedroogde of gezouten Kabeljaauw en Haringen, waar van de Heer *Ustaritz* verzekert, dat, in Spanje, ten minste voor drie millioenen Piasters in 't jaar, gesleeten wordt. Ook zyn de Biskaijers, sedert het sluiten der Utrechtsche Vrede, door de Engelschen belet geworden, in hunne Visschery op de Banken van Terraneuf, inzonderheid in het droogen van Visch

op

op dat Eiland, 't welk hun, uit regt van eerſte ontdekking, toebehoorde. Sedert hebben de Engelſchen, zo men rekent, wel drie vierde deelen van hunnen Vangſt in Spanje verkogt. Op de Kuſt van Gallicie is een menigte van Sardynen, die zeer goed om in te leggen zyn, doch by gebrek van vertiering weinig gevangen worden. Op verſcheide plaatſen, aan de Kuſten van Spanje, vangt men veelerley goede Zeeviſch, tot het dagelykſch gebruik, als ook om te droogen, gelyk de Zee-Aalen en Zee-Katten, die aldaar voor eene lekkerny gehouden worden. KOOPHANDEL.

XI. HOOFDSTUK.

Van de NATUURLYKE HISTORIE. *Lugts- en Landsgeſteldheid.* Vrugten des Lands. Tam Vee, *Paarden en Muilezels.* Wild Gedierte. *Oude Schatrykheid van Spanje. Nieuwe Ontwerpen tot het bearbeiden der* Goud- *en* Zilver-Mynen. *Verſcheide Mynſtoffen en Bouwſteen. Oorzaak der Ontvolktheid.* Getal van Inwooners. *Geſtalte en Kleeding der* Spanjaarden: *hunne Hoogmoed, Minnaryën en Jaloersheid; Wraakzugt.* Straf van Overſpel. *Ongemak van 't Reizen in Spanje. Zeldzaam* Rytuig. *Taal, Levensmanier en* Devotie. *Proceſſie van Geeſſelaars op* Goeden Vrydag. *Tugtiging des Lighaams in de* Vaſten. *Staatie van H.* Sakramentsdag. *Feeſt der* Stierengevegten. *Staat der* Weetenſchappen *in dit Ryk.* Univerſiteiten, Akademiën *en* Societeiten *van Geleerden.*

Indien men Spanje vergelykt met onze Noordelyke Geweſten, zo zal zig, in de geſteld- Lugtsgeſteldheid.

NATUUR-LYKE HISTORIE.

ſteldheid van het Klimaat, een groot onderſcheid openbaaren. De Lugt, welke men aldaar inademt, is, over 't algemeen genomen, zuiver, droog, en by uitſtek gezond. Men vindtze egter vogtig in eenige Provinciën, by voorbeeld in Gallicie en Katalonie, en vry koel in de Noordelyke en Bergagtige deelen. Voor 't overige regent het in Spanje zelden en men heeft 'er doorgaans een helderen Hemel, zonder dat de Zon door eenige Wolken bedekt wordt. De Winter is 'er ook byna nooit zo ſtreng, dat men Vuur om zig te warmen noodig heeft, en zeer zelden vrieſt het in dit Geweſt, zo, dat het eenig Ys maakt. Sneeuw ziet men aldaar, zelfs in het koudſte Jaargetyde, niet dan op de Gebergten, en de Wintermaanden, wanneer de Velden met Gras en Koorn, de Hoven met Bloemen en Vrugten praalen, zyn zelfs aangenaamer dan 't midden van de Zomer. Want in Juny, July en Auguſtus, is de Hitte byna ondraaglyk, inzonderheid midden in 't Land en in de Zuidelyke deelen; gelyk ook door dezelve een menigte Beeken en kleine Rivieren uitdroogen. Deeze Hitte, gepaard gaande met Stilte en een heldere Lugt, gelyk gemeenlyk plaats heeft, doet de Menſchen, met groot verlangen, haaken naar 't aankomen van de Nagt, die hun eenige verkwikking toebrengt. Egter is dit vermaak met gevaar vermengd; dewyl 'er by avond ſomtyds een koele Wind opſteekt; genaamd *Gallego*, om dat hy van de Gebergten van Gallicie komt; die de deelen des Lighaams, welke daar aan te veel bloot geſteld worden, doet verſtyven, of ook de Gezondheid, op eene onherſtelbaare wyze, krenkt.

Een

Een natuurlyk gevolg, van die groote Hitte in den Zomer, is eene overmaatige droogte in alle hooge Landſtreeken; waar tegen de Mooren, in de Zuidelyke deelen van Spanje, voorzorg gebruikt hadden met veele diepe Putten te graaven, van welken de Ingezetenen zig tegenwoordig nog bedienen. Inderdaad de Zomerdroogte, en het daar uit dikwils ontſtaande gebrek aan Koorn, is een ſchrikkelyke Plaag voor Spanje. Anders, en indien dit Ryk, in menigte of aart van Volk, overeenkomſt had met Frankryk, Engeland of de Vereenigde Provinciën, zou men het zeggen der Ouden, die 'er van geſproken hebben als van een *Aardſch Paradys*, nog bewaarheid kunnen zien. Immers, ſchoon 't waar is, dat, in de Bergagtige Streeken van Spanje, veele naakte, dorre en onvrugtbaare Rotſen zyn, zo ziet men daar tegen een menigte Gebergten bedekt met uitgeſtrekte Boſſchagiën, meeſt van Pyn- en Dennen, doch ook van veele andere Boomen, in de Noordelyke Landen gantſch vreemd. De Dadel- en Olyfboomen zyn 'er gemeen: men vindt 'er Kurk- en Kermes-, *Lotus-*, *Siliqua-*, *Judas-* en andere haauwdraagende Boomen, benevens een menigte van Medicinaale Kruiden en Gewaſſen, inzonderheid in de Pyreneeſche Bergen * en in 't Ryk van Valence. De Valeijen en vlakke Landsdouwen aan de Rivieren, beſtaan niet alleen uit vrugtbaare Bouwlanden en Weiden, maar ook uit Boomgaarden van de alleraangenaamſte Vrugten. Geheele Plantagiën vindt men 'er van Oranje- en Granaat-Appelen, Citroenen, Vygen, Kappers, Pruimen en Amandelen. De witte Moerbezieboom, die tot aankweeking der Zydwormen

NATUURLYKE HISTORIE. Landsgeſteldheid.

* Zie de *Beſchr. v. Frankr.* II. Deel, bl. 596.

NATUURLYKE HISTORIE.

Koorn, Brood, Wyn en Vleesch.

men ſtrekt, wordt 'er zeer gemakkelyk voortgeteeld.

De Spaanſche Tarw is uitneemend van deugd en geeft zeer ſmaakelyk Brood, indien het door vermenging niet wordt bedorven. Men teelt 'er ook veel Rogge en Garſt tot Paarden-Voeder, doch byna in 't geheel geen Haver. In verſcheide Provinciën van Spanje wordt egter veel te weinig Koorn gezaaid, door gebrek van bearbeiding der Landeryën, 't welk maakt dat men 'er hetzelve geduurig uit andere Landen invoert, en daarom, ſchoon de Schepen met Graanen vry zyn van 's Konings Belaſting, is het Brood 'er doorgaans duur; inzonderheid in de binnenlanden des Ryks, die hunnen toevoer van de Zeeplaatſen hebben moeten, gelyk, onder anderen, Kaſtilie, in 't welke Madrit legt. Men geeft aldaar, overzulks, aan een Bedelaar liever een Glas Wyn dan een ſtuk Brood. Toevallig komen dikwils oorzaaken, die gebrek van Graanen te weeg brengen; gelyk verſchroeijing van het ſtaande Koorn door een ſtyven Ooſten Wind, en Sprinkhaanen, die nu en dan, in zekere deelen van Spanje, by zwermen nedervallen, verteerende alles, ryp en groen. De Wyn, die in dit Ryk gedronken wordt, zo wit, als roode of bleekroode, is kragtig doch niet aangenaam om dat menze doorgaans bewaart in bereide Bokkenvellen, die 'er een leelyken geur aan geeven. Die buitenslands vervoerd wordt is beter, om dat dezelve, in Vaten of Fleſſchen gedaan zynde, dus zyne raauwheid verlieſt: doch de Spanjaarden drinken weinig Wyn. Onder 't Gemeene Volk wordt veel Sterke Drank gebruikt, gelyk in andere Landen, omdat de Wyn

zo

zo zeer bezwaard is. Het Vleeſch, dat zy hebben, zou zeer goed zyn, indien de Vleeſchhouwers hetzelve behoorlyk wiſten te behandelen. Men pryſt, in 't byzonder, de Hammen van Cerdagne en Lamégo, benevens het Oſſenvleeſch van Eſtramadura. Gemeenlykſt wordt 'er Schaapen en Bokken-Vleeſch gegeten; want het andere, als ook het Gevogelte en Wildbraad, is in de volkryke Plaatſen, even gelyk de Viſch in de binnenlandſche Steden, uitermaate duur. Olyven-Olie wordt veelal in plaats van Boter gebruikt.

NATUURLYKE HISTORIE.

Behalve de Wolle en Zyde, valt in dit Ryk ook Vlaſch en Hennip; doch geen tiende deel van 't gene 'er zoude gebruikt kunnen worden. Men kon de Hennip aldaar zo rykelyk teelen, dat 'er genoegzaam ware voor de behoefte der Schepen, aan het Touwwerk, Zeilen, enz. Zy tiert zeer ſchoon, in de Vlakten van Granada, Murcia en Valence. Honig en Waſch, als ook Saffraan en Galnooten, heeft men 'er in overvloed. Aan den Zeekant van dit Ryk wordt een menigte van *Kali* of *Soude* geteeld, gelyk in Languedok *, die de Potaſch geeft, welke men tot de Glas en Zeepfabrieken bezigt. Dezelve is van driederley ſoort, naamelyk *Barille*, *Bourdine*, en *Agua Azul*, welke laatſte alleen in 't Diſtrikt van Alikante gemaakt en niet aan Vreemden verkogt wordt. Men gebruikt deeze tot de fynſte Spaanſche Zeep. Zy is in balletjes of klootjes als kleine Keiſteentjes, droog en rammelende, blaauwagtig wit, van binnen en buiten. Uit de gemelde Plaats waren, in 't jaar 1722, omtrent vyf en veertig duizend Kwintaalen Barille en ruim agt duizend Bourdine, welke de ſlegtſte is, naar

Wolle, Zyde, Vlaſch en Hennip, Potaſch, Zout, enz.

* Zie de *Beſchr. v. Frankr.* II. Deel, bl. 596.

NATUURLYKE HISTORIE.

naar Vreemde Landen uitgevoerd. De Kali-Plant wordt in Valence, Murcia en een gedeelte van Granada, ingezameld. Op verſcheide plaatſen aan de Zeekuſten wordt ook veel Zout gemaakt, zo tot het gebruik der Ingezetenen als tot verzending. De Koning verkoopt hetzelve, uit hoofde van zyn Koninglyk Regt, aan zyne Onderdaanen. Binnenslands zyn 'er ook Zout- of Pekelbronnen. Men merkt aan, dat in 't Ryk van Granada zelfs Suiker-Riet groeit.

TamVee, Paarden en Muilezels.

Onder het tamme Vee maaken de Kudden Schaapen den voornaamſten rykdom van Spanje uit, wegens haare Wolle, die zo noodig onder de gemeene Wol gemengd moet worden, tot het bereiden van fyne Lakenen. De Paarden en Muilezels zyn egter het allermeeſt in agting, wegens den grooten dienſt, welken men 'er van heeft in zulk een heet Klimaat. De Spaanſche Paarden zyn van ouds vermaard, wegens hunne ſnelheid en fraaiheid. Men agt ze egter bekwaamer om onder den Man te ryden, dan voor de Karos; om dat zy zo ſterk, noch zo zwaarlyvig niet zyn, als de Franſche of Nederlandſche Paarden. Men gebruikt derhalve, in dit Ryk, byna voor alle Rytuigen, die zwaar zyn om voort te trekken, of ook als 't een ſmalle, oneffene, ſteile, gevaarlyke Weg is, Muilezels, die veel vaſter tred hebben en ſterker zyn dan de Paarden. Geen van beiden mogen uit dit Ryk worden uitgevoerd. De beſte Paarden komen uit Kaſtilie, in 't byzonder uit het Diſtrikt *de la Mancha*, het Ooſtelyk deel van die Provincie, en zyn 'er zeer duur; zo dat het koppel wel eens agt honderd Piaſters koſt. Om dat de Muilezels

zo

zo veel in gebruik zyn, is het aanfokken van Paarden in Spanje kragtig verwaarloosd, en dezelven zyn 'er zeer schaars geworden.

NATUURLYKE HISTORIE.

Wild Gedierte.

In de Bosschen zyn veele wilde Stieren, Herten en Rheebokken, Haazen en ander Gedierte, tot het Jagtvermaak: doch geen soort is 'er menigvuldiger, op en omtrent de Gebergten, dan Konynen, die van ouds de plaag van Spanje waren *, en nog heden aan de Veldvrugten veel schade doen. De Koning en de Grooten des Ryks, hebben Diergaarden met allerley soort van wilde Beesten. Men vindt ook eenige wilde Zwynen en Wolven in de Pyrenêen; doch geen Beeren zo 't schynt.

* Ziehier voor, bl. 2.

Oude Schatrykheid van Spanje.

Oudtyds was Spanje vermaard, niet alleen wegens zyne Vrugtbaarheid, maar ook wegens de Rykdommen, in deszelfs boezem vervat. De eerste Feniciers, die 'er aankwamen, vonden 'er, indien men de Historiën gelooven mag, het Zilver zo gemeen onder de *Turdetaanen*, dat zelfs de geringste Meubilen van dit Volk, tot de Kruiken en Vaten toe, van die kostbaare Stoffe waren gemaakt. Een Zilvermyn, niet ver van Karthagena, daar geduurig veertigduizend Arbeiders in werkten, leverde dagelyks aan de Romeinen vyf en twintig duizend Drachmen, en een andere by de Pyrenêen, aan *Annibal*, driehonderd Ponden Zilvers: Asturie, Gallicie en Lusitanie, twintigduizend Ponden in 't Jaar. Toen *Scipio*, de Afrikaaner, Karthagena, ten tyde van den tweeden Punischen Oorlog, innam, werden 'er gevonden tweehonderd zes en zeventig Gouden Koppen, ieder bykans een Pond zwaar; agttienduizend en driehonderd Ponden gemunt of gestempeld en een groote menigte gewerkt Zil-

ver.

NATUURLYKE HISTORIE.

ver. De Schatten, welken de Romeinen uit dit Land gehaald hebben, in hunne drie Overwinningen op hetzelve *, werden begroot op vyftienhonderd en vyftien Ponden Gouds, en honderd en twaalfduizend zeshonderd en drieën negentig Ponden Zilvers.

* Zie bl. 11.

Nieuwe Onderneemingen tot het bearbeiden der Goud- en Zilver-Mynen.

Deeze Rykdommen zyn, geduurende verſcheide Eeuwen, door de ongelukkige Staatswiſſelingen van dit Geweſt, als verdweenen geweeſt. Daarna vervulde de ontdekking der nieuwe Wereld dit Ryk met zo veel Koſtbaarheden, dat men veeleer het oog derwaards wendde, dan de handen uitſtak, om de Mynen, die 'er op verſcheide plaatſen, inzonderheid in de Provinciën van Andaluſie en Eſtremadura, zeer ryk van Erts zyn, te bearbeiden. Geenszins egter, dat het verbooden zou zyn in de Mynen van Spanje te werken, gelyk elders verhaald wordt †. Zelfs hadden de Hoogduitſche Graaven van Fukares, met Koning Filips den II., een Kontrakt aangegaan, en waren vervolgens door het Goud en Zilver, 't welk zy uit de Myn van *Guadalcanal*, de eenigſte door hun geopend, haalden, by uitſtek ryk geworden. Deeze Myn is zo zuiver van Erts en overvloedig, dat het vyfde gedeelte daar van, 't welk aan den Koning betaald werdt, ruim zeſtigduizend Piaſters 's daags bedroeg. Te *Cazalla*, drie mylen van Guacaldanal, werdt een Myn geopend door een ervaaren Indiaan, van welker Erts egter de honderd Ponden, op de diepte van vyf en twintig Vademen, maar drie Oncen Zilvers uitleverden. Die van *Rio Tinto*, tien mylen van Sevilie, plagt voorheen, aan Goud, dagelyks tweeduizend en zevenhonderd Dukaaten op te brengen. Deeze Mynen

† *Annal. d'Eſpagn. & Portugal.* A°. 1741. Tom. VI. p. 343.

nen zyn, ten deele uit moedwil, ten deele door verzuim, vol Water geraakt; zo dat, na de gemelde Graaven, niemant geslaagd heeft, om 'er voordeel van te trekken; tot dat, in 't jaar 1725, wederom een Sweed, genaamd *Liebert Wolters*, zulks ondernam, verkrygende een Koninglyk Oktrooy voor den tyd van dertig Jaaren, om op zyn eigen kosten te doen werken in de Goud- en Zilvermynen van *Rio Tinto*, *Guadalcanal*, *Cazalla*, *Aracena* en *Galarosa*, in de twee gemelde Provinciën gelegen. Ten dien einde werdt, by inschryving, eene Maatschappy opgeregt, zullende bestaan uit een Fonds van tweeduizend Aktiën, ieder van vyftig Pistoolen; waar van de gedagte *Wolters* 'er zeven honderd hebben zou, zonder eenig Geld daar voor uit te schieten. In 't jaar 1731 werdt te *Oropésa*, niet ver van Sevilie, een nieuwe Myn ontdekt, welke uit de vier Kwintaalen Erts zes Oncen Goud uitleverde: zo dat men rekende, dat dezelve vyfduizend Piasters 's daags zou konnen opbrengen.

NATUURLYKE HISTORIE.

Kompagnie der Mynen opgeregt.

Men haalt uit de Bergen van Spanje, niet alleen een menigte Yzer en Kwikzilver, maar ook veelerley Mynstoffen; gelyk Kalamynsteen, Oker, Magneeten, Krystal, Zwavel, Aluin, Borax, Salpeter en Steen-Zout. Ook zyn 'er Groeven van keurlyk Marmer, Jaspis, Agaat en veelerley Bouwsteen, die by uitstek fraay en duurzaam is. Behalve Turkooisen en Amethysten, worden 'er nog andere Edele Steenen gevonden.

Mynstoffen en Bouwsteen.

Die het voorgaande overweegt, zal zig moeten verwonderen, hoe een zo gezond en vrugtbaar Gewest, 't welk oudtyds een der volkrykften van Europa is geweest, tegenwoordig der-

Oorzaaken der Ontvolktheid van Spanje.

NATUURLYKE HISTORIE.

dermaate van Inwooners ontbloot zy, dat men 'er niet alleen te weinig heeft tot het bebouwen van de Landeryen (*a*), maar ook tot het voortzetten van de Zeevaart. Immers, daar Spanje ruim zo groot als Frankryk is, rekent men 't getal des Volks in 't zelve maar op zeven en een half millioen (*b*), 't welk ruim een derde zyn zou van 't getal des Volks in dat nabuurig Ryk. De eerste en voornaame oorzaak, daar van, is zonder twyfel geweest de verdryving der Mooren of Mahomethaanen, in den aanvang der voorgaande Eeuw; als waar van men aanstonds het schadelyk gevolg bemerkte *. Daar by kwam, omtrent dien zelfden

* Zie bl. 28.

(*a*) De Spaansche Schryver, *B. d'Ulloa*, beweert, *dat het in Spanje nooit aan Landbouwers en Veehoeders ontbreekt*; doch hy merkt niet aan, of verzwygt mogelyk met voordagt, dat 'er Jaarlyks zulk een menigte Vreemdelingen, uit de Zuidelyke deelen van Frankryk, in Spanje gaat werken. Zie de *Beschr. van Frankr.* II. D. bl. 402, 640.

(*b*) Dus rekent het de Heer *d'Ustaritz* uit het getal der Haardsteden of Huisgezinnen in geheel Spanje, 't welk door hem, na eenige verbeteringen van de Tellingen dien aangaande, gesteld is op vyftienhonderd duizend. In de Instruktie, geaddresseerd aan den Heer Marquis *de la Ensenada*, door Don *Martin de Loynas*, Administrateur - Generaal van de Belasting op de Tabak; (*Recueil de Discours Politiq.* Tom. II. pag. 124. Amsterd. A°. 1756.) wordt gemeld, dat het getal des Volks in de 22 Provinciën van Kastilie, en in 't Ryk van Arragon, dat is, zo 't my voorkomt, in geheel Spanje (zie hier voor, bl. 153), door Telling bevonden zy te beloopen, 7.423.590 Persoonen, waar onder 180.046 Geestelyke of tot de Kerk behoorende: doch men schynt onder de Bejaarden geen anderen opgeteld te hebben, dan die ter Kommunie zyn geweest, en dus waarschynlyk geen Mooren of Bergluiden, waar van 'er, zegt *Ustaritz*, wel 30.000 in de gewoone Opschryvingen niet worden aangetekend.

den tyd, het overbrengen van een ongeloofly- ke menigte Spaansche Huisgezinnen naar Zuid- Amerika, om dat Wereldsdeel, 't welk door de tyranny der Spaanschen van Inwooners was ontbloot, weder te bevolken. Zeker heden- daagsch Schryver merkt aan, *dat men die breuk nooit heeft kunnen heelen, noch in de oude noch in de nieuwe Wereld, maar dat dezelve in tegen- deel, als tot een blyk der Goddelyke oordeelen, langs hoe wyder gaapt.* Zo lang ook de Ge- loofsdwang stand houdt, zal 'er weinig kans zyn om dit gebrek te herstellen, 't welk door overdaad en vleeschelyke wellustigheid aan den eenen, en 't overgroot getal van ongehuwde Geestelyken aan den anderen kant, steeds ver- ergeren moet; schoon de Fabrieken nog zo veel bevorderd werden. Om die reden heeft zyne Majesteit, in 't jaar 1754, by eene Ordonnan- tie, alle Geestelyke Ordens en Gemeenschap- pen nadrukkelyk verbooden, geduurende den tyd van tien Jaaren eenige nieuwe Kloosterlin- gen aan te neemen.

NATUURLYKE HISTORIE.

Gestalte en Kleeding.

De Manspersoonen in Spanje zyn, gemeen- lyk, lang van statuur en welgemaakt, zel- den zwaarlyvig. Hun gelaat is bruin, het hair zwart, de oogen glinsterende. Zy laaten den baard scheeren, doch houden lange knevels. Het hair, 't welk, hoe langer en sluiker, hoe sierlyker by hun geagt wordt, binden zy agter de ooren met een Lint byeen. De Kleederen, die zy draagen, zyn doorgaans zwart, zo Rok als Broek: waar onder een korte Borstrok, een Hembd van fyn Lywaad en Kousen van wit Gaaren of Katoen. De Broek en Kousen moe- ten zeer digt en net om de Beenen sluiten. Het draagen van Goud- en Zilver-Laken, en Ga-

NATUUR-LYKE HISTORIE.

lonnen of Goude Passementen, werdt in 't jaar 1723, door een Koninglyke Ordonnantie, geheel verbooden. De Degen is een voornaam gedeelte van hun Gewaad, ook by gemeene Burgers; ja de Boeren zelfs hebben een lang Zwaard op zyde, en een Pook in den Gordel. Nooit leggen zy hun Geweer af, ook niet by de Biegt of het Avondmaal, en kussen 's morgens hetzelve, eer zy het op zyde steeken. De Vrouwspersoonen zyn ook bruin van vel, en blanketten zig buitenspoorig, niet alleen het Aangezigt, maar ook de Handen en Schouders, die zy zeer laag bloot laaten. Een zwaaren Boezem rekenen zy voor schande, en, om die reden, houdt men de Borsten der aankomende Vrysters, welken eenigzins poezel zyn, door middel van Zwagtels plat. Van jongs af worden de Voeten ook zo styf gebonden, dat dezelven altyd klein en teer blyven; want daar op zyn de Spaansche Dames byzonder gesteld. Ook draagen zy hooge Schoenen, waar door nog te minder gelegenheid is om de Voeten te zien, die zy zo zorgvuldig voor het gezigt verbergen als eenig deel van haar Lighaam. Om die reden zyn haare Samaaren of Opperkleeden zo lang, dat zy langs den grond sleepen, 't welk haar, schoon dezelven door Hoepelrokken uitgezet zyn, noodzaakt tot een styven, zagten tred, overeenkomstig met die trotse houding, welke de Spaansche Natie als aangebooren schynt.

Hoogmoed of verwaandheid.

Immers, 't zy men het den naam wil geeven van verwaandheid of deftigheid; 't is zeker dat de Spanjaarden, in veele opzigten, eenen hoogmoed doen blyken, die andere Natiën zeer bespottelyk voorkomt; gelyk, by voor-

voorbeeld, dat men de Dienstboden niet mag slaan met een Stok, maar wel met den Degen, of het plat van den Zabel. Zy zyn zo ingenomen met hunne afkomst, dat de minste Boer zyn Geslagt rekent van de oude Gotthen, die Pelagius de Mooren hielpen verdryven uit Kastilie. Om die reden moet het Gemeene Volk al zeer arm zyn, indien het de handen aan den Ploeg zal slaan, in den Wyngaard arbeiden of eenig Handwerk doen. Niet minder straalt deeze verwaandheid door in de Luiden van Rang, die ten uiterste wraakzugtig zyn ten opzigt van geleeden Ongelyk, en 't zelve, dikwils met klaarblykelyk gevaar van hun eigen leven, altyd ten duurste betaald zetten. NATUURLYKE HISTORIE.

Ook heeft 'er weinig Gemeenzaamheid, of waare Vriendschap, tusschen de Spanjaarden plaats; maar alles bestaat, om zo te spreeken, in schyn en uiterlyke vertooning. Dit gaat zelfs zo ver, dat een Vrouw, in dit opzigt, nooit staat kan maaken op haar Man, noch de Man op de Vrouw: want beiden verloopen zy zig in zo veele Minnaaryën, als 't mogelyk is, wegens de geilheid van deezen Landaart. Geen van beiden stoort zig, indien het heimelyk geschiedt, daar aan, wanneer slegts de pligt des Huwelyks betragt wordt. In hunne Minnaaryën straalt een soort van heldhaftigheid door; zodanig dat zy, van weerskanten, geen gevaar ontzien, om, zo wel aan hun gegeven woord als aan hunne driften, te voldoen. Ook is het, zo wel voor getrouwde Mans, als Jongelingen, niets ongewoons, Byzitten te houden, sommigen voor een Maand, eenigen voor altoos, of zo lang zy hun aan- Minnaaryën en Jaloersheid.

NATUURLYKE HISTORIE.

ſtaan. Men noemt de eerſten *Ameſadas*, de anderen *Amancebadas*. Zulke Hoereryën zyn in dit Ryk, voornaamelyk in de Steden, zeer gemeen, en maaken 'er de Venus-Ziekte tot eene Landplaag, welke van Spanje haaren naam draagt. Niettemin heerſcht de Jaloersheid onder de Spaanſchen, in groote maate, en de meeſte Ongelukken, van Tweegevegten of verradelingſe Moorden, ontſtaan daar uit. Men heeft meermaalen gezien dat een enkele Minnenyd, van een anderen met zyn Matres of Beminde te zien doorgaan, denzelven het leeven koſtte.

De Minnaaryën, ten opzigt van getrouwde Vrouwen, zyn mogelyk nergens in de wereld zo gemeen als in Spanje, doch moeten met de uiterſte geheimhouding geſchieden, indien de Minnaar niet onvermydelyk zyn leven wil verliezen. De Gelieven beſcheiden elkander in de Kerken en ſpreeken aldaar met lonken of gebaarden; waar door 't gebeurt, dat 'er veeltyds een ander Beeld wordt aangebeden, dan 't gene ter eerbieding is geſchikt. Men geeft ook, aan zyne Matres, Serenaden en andere Nagtvermaaken; doch dit is vermengd met veel gevaar. De Man niet alleen, maar zelfs de Nabeſtaanden zullen niet ruſten, voor dat de verleider van de Vrouw om 't leeven zy gebragt. Men heeft in 't jaar 1707 gezien, dat een Man zyne Huisvrouw, op enkel vermoeden van Egtbreuk, den doodſteek gaf; doch dit bleef niet ongeſtraft. Daar is een veiliger manier, om zig op iemand, daar men een wrok tegen heeft, te wreeken; dewyl 'er zekere Guiten zyn, die hun werk maaken, van iemand, voor eenig Geld, op eene bedekte wyze de reſt te geeven.

Het

Het ſtaat in Spanje den Man vry, wanneer hy zyne Vrouw op Overſpel betrapt, haar met den Schender, op heeter daad, te vermoorden. Anders is de ſtraf van Overſpelige Vrouwen, dat zy op een Ezel gezet worden, met het bovenlyf bloot en de rug met Honig beſtreeken. Men leidtze dus, op 't heetſte van den dag, langs de Straat; 't welk maakt, dat de Vliegen haar erbarmelyk byten of ſteeken; terwyl ook het Gemeen haar met drek en vuilnis ſmyt. Een Man, die willens en weetens zyne Vrouw van anderen laat gebruiken, wordt, tot ſtraffe, op een Ezel gezet, met hoorens op zyn hoofd en ſchelletjes daar aan: de Vrouw insgelyks op een Ezel, agter hem; moetende hem geeſſelen, terwyl zy van den Beul gegeeſſeld wordt; en dus voert men dit Paar, tot openbaare ſchande, langs de Wegen. Deeze Strafoefening is meeſt te Sevilie in gebruik.

NATUURLYKE HISTORIE.

Straf van Overſpel.

Niettegenſtaande deeze Gebreken, in 't algemeen, aan de Spanjaarden toegeſchreeven worden, kan men egter niet ontkennen, dat 'er verſcheide pryswaardige hoedanigheden in deeze Natie zyn. Zy zyn veraf van de ligtvaardigheid en ongeſtadigheid der Franſchen, en men kan gemeenlyk op hun woord betrouwen. Ook worden zy gezegd zeer maatig te zyn in 't gebruik van Spys en Drank: doch het laatſte moet voornaamelyk van de genen, die een goede Opvoeding gehad hebben, verſtaan worden.

Goede hoedanigheden.

Voor hunne Egte Vrouwen hebben de Spanjaarden, in 't byzonder wanneer dezelve zwanger zyn, een ongemeene tederheid en agting. Geen onteering of ſmaad mag dezelven, met

NATUUR-LYKE HISTORIE.

woord of werk; worden aangedaan. Van Tweelingen, die ter wereld komen, agt men de laatstgeboorene de oudste. Een jonge Dogter, van hoe groot een staat ook, begeerende te trouwen, kunnen de Ouders het niet verhinderen, en, indien de Persoon, die haar ten huwelyk neemt, een Heer van fatsoen is, moeten zy haar een Huwelyksgoed toeleggen, naar hun vermogen.

Ongemakkelykheid van 't Reizen door Spanje.

Voor Vreemdelingen maakt de voorgemelde geaartheid der Spaanschen, de Slordigheid en Armoede van 't Gemeen, en de weinige bevolktheid van dit Ryk, het Reizen aldaar zeer ongemakkelyk. Men vindt 'er in de Herbergen ten platten Lande, die somtyds een dagreizens van elkanderen af zyn, geen bekwaame Slaapplaatsen, zo dat men op den blooten Grond, of op een dun Matras, of op zyn Kleederen en Valies, zig moet nederleggen. Ook zyn dezelven zelden van Voorraad voorzien; weshalven een Reiziger gemeenlyk Spyze en Drank met zig neemt, houdende onder de schaduw van een Boom, of aan den oever van een Beek, het middagmaal. Anders kan men, voor zyn Geld, Brood, Vleesch of Wyn, laaten haalen uit het Vlek of Dorp; op welken een vaste prys gesteld is, waar boven men, voor het Kooken van het Vleesch en den Tafeldienst, anderhalve of twee Reaalen geeft, en nog eens zo veel voor het Nagtverblyf; 't welk op vyftien of twintig Stuivers Hollandsch, en omtrent anderhalve of twee Livres Fransch Geld, uitkomt. Ten opzigt van het Geld, moet, wanneer men uit de eene Provincie in de andere overgaat, veel voorzigtigheid gebruikt worden *.

* Zie bl. 161.

In

In 't jaar 1742 werdt gesproken van een Ontwerp, om geregelde Posteryën door dit geheele Ryk aan te leggen, en ten dien einde niet alleen de Wegen te verbeteren, maar ook de Herbergen in beter staat te brengen, waar toe de Koning Oktrooy hadt verleend.

NATUURLYKE HISTORIE.

Doorgaans wordt 'er, zo in Spanje als in Portugal, met Muilezels gereisd, en men neemt tot Leidsman of Gids een Muildryvers Jongen, die voor zekeren bedongen Prys den Reiziger brengt, daar hy begeert te zyn. Doch men heeft in Spanje ook een soort van Rytuigen, genaamd *Galeijen*, die veel naar Hollandsche of Duitsche Postwagens gelyken, maar vyf of zesmaal zo lang zyn; invoegen 'er omtrent veertig Menschen, bekwaamelyk, hun Verblyf in kunnen hebben. Men brengt 'er al zyn Voorraad in: men heeft 'er een Keuken en goede Slaapplaatsen, ja beter dan in veele Herbergen 'ten platten Lande. Ook reist men veel veiliger en gemakkelyker met deeze Rytuigen, die van boven overdekt zyn; doch de Reize gaat zeer langzaam voort, niettegenstaande 'er ten minste twintig Beesten, voor ieder, gespannen worden. Doorgaans vertrekken 'er tien of twaalf te gelyk, en deeze voorzorg is noodig, om dat het Gevaarte somtyds, door de steilte en oneffenheid der Wegen, omvalt, als wanneer honderd Man naauwlyks in staat zyn om het weder op te regten.

Manier van Reizen.

Twee byzonde Taalen zyn 'er in Spanje in gebruik, naamelyk de *Biskaische* en de *Romansche* of Spaansche. De Biskaische schynt de Taal te zyn der oude Spanjaarden, welke men, met reden, mag onderstellen by de Inwooners der Pyreneesche Bergen bewaard te

Taal.

NATUUR-LYKE HISTORIE.

zyn gebleeven, even gelyk de Taal der oude Britten in de Gebergten van 't Land van Wales, of in Schotland onder de Hooglanders. Egter is de Biskaifche Taal niet volkomen zuiver, en, behalven de onvermydelyke veranderingen, welken de tyd daar aan toegebragt heeft, zyn 'er eenige Latynfche Woorden onder vermengd geworden. De Spaanfche Taal verfchilt, naar dat zy in de een' of andere Provincie wordt gefproken, die elk haaren byzonderen Tongval hebben. In 't algemeen moet men de Spaanfche Taal, gelyk de Italiaanfche en die van het Zuiderdeel van Frankryk, aanmerken als een verbafterd Latyn, dat in Spanje met een menigte Arabifche Woorden, welken 'er van de Sarrazynen overgebleeven zyn, is gemengd. By voorbeeld; alle de Woorden die met *Al*, 't geen *volmaakt* betekent, beginnen, zyn zuiver Arabifch. Veele zyn 'er onder, afkomftig van de boerfche of brabbeltaal van 't Moorfche Landvolk; by voorbeeld 't Woord *Almanach*, 't welk andere Natiën van Europa zelfs overgenomen hebben. Niettemin is de Spaanfche Taal woordryk en kragtig, bekwaam tot verhevene uitdrukkingen en Grootfpraaken, of ook tot Spreekwyzen, die kort van zin doch groot van betekenis zyn. Men kan uit Spaanfche Woorden aaneengefchakelde redenen famenftellen, die zuiver Latyn zyn; 't welk niet gemakkelyk zou gaan met het Franfch, noch ook zelfs met het Italiaanfch. De gewoone uitgang der Woorden op *os* en *as*, doet dezelven met een helderen klank en volmondig uitfpreeken, 't welk de Taal een foort van deftigheid byzet. De Hovelingen hebben een beknopten Spreektrant, vol oneigen uit-

uitdrukkingen, die in een ander Land hard en ſtootende zouden voorkomen. De Kaſtiliaanſche is de Hoftaal te Madrit, en wordt gebruikt van alle braave Luiden, als ook in 't ſchryven; dewyl menze voor de fraaiſte en zuiverſte houdt.

NATUURLYKE HISTORIE.

Levensmanier.

De Levensmanier der Spaanſchen verſchilt ook zeer veel van die der Noordelyke Volkeren. 't Gemeen leeft meeſt van Brood en Water, Wyn of Brandewyn, Peulvrugten, Wortelen en Moeskruiden. Weinig Oſſenvleeſch wordt 'er gegeten, maar veel Schaapen- en Bokken-, als ook Varkens-Vleeſch: doch dit alles, inzonderheid het Wildbraad, Gevogelte en Viſch, is op veele plaatſen duur. In de Gaarekeukens, alwaar de Dienſtboden te Madrit hunnen maaltyd doen, vindt men het zeer weinig. Luiden van fatſoen onderhouden zekeren dagelykſchen trant van leeven. Van 't Bed komende drinken zy een Glas Water, met Ys of Sneeuw verkoeld, en aanſtonds daar op een kop Chokolaat. Hun middagmaal is ſchraal en ligt om te verteeren; beſtaande, 't zy uit een Konyn of Patrys, of een paar Duiven, een kom Vleeſchſop of andere Pottagie, welke ſterk met Knoflook en Peper is toegemaakt, en tot het Nageregt veelerley Vrugten, die zy by uitſtek ſmaakelyk hebben. Na den maaltyd neemt men doorgaans een Slaapje, tot twee Uuren, in den Winter; by Zomertyd tot vier Uuren 's namiddags: geduurende welken tyd alle Winkels geſlooten zyn en 'er niets te doen is op Straat. Dan ſtaan zy op, kleeden zig aan, en gebruiken eenige ververſching, van Banket of een kop Chokolaat, met een teug Water toe. Het avondmaal is niet zwaarder

NATUURLYKE HISTORIE.

dan het middagmaal. De Dame drinkt niets dan Water en de Heer maar weinig Wyn. Des avonds vermaakt men zig met wandelen of bezoekt elkander; gaande omtrent te vier of vyf Uuren uit, en komende zelden weder t'huis, dan tegens meniddernagt. De Mannen komen by een in de Huizen van Openbaar Gezelſchap, of gaan naar de Komedie, alwaar de Dames, indien 'er zyn, altoos agter een ſoort van Chaſſinetten moeten zitten; 't welk mogelyk de reden is, dat zy liever elkander in haare Huizen gaan bezoeken. Aldaar wordt veelal op de Kaart, en ſomtyds zeer hoog, geſpeeld. Wanneer zy praaten, is 't meeſt over algemeene Zaaken, zonder de afwezenden te laſteren of te beſchimpen, en men tragt zo veel mogelyk elkander te vermaaken. Eer 't Gezelſchap ſcheidt, wordt het onthaald op Banket of Suikergebak, waar van 't geen ſchande is een Neusdoek vol met zig naar huis te neemen. De Dames worden in een Draagſtoel, met vier man, t'huis gebragt, en hebben nog twee andere, tot Wagts, by zig gaan, terwyl een zevende den Lantaarn draagt. Indien zy van grooten Staat zyn, volgt daar agter een trein van Edellieden en Huisbedienden, zo in Koetſen als te voet.

De Koetzier zit altyd op een der agterſte Paarden en de Voorryder op een der voorſten: welke gewoonte, van geen Zitbanken of Bokken, voor aan de Karos of ander Rytuig, te hebben, zo men wil afkomſtig is van den Hertog van Olivarez, Eerſten Staatsdienaar van Koning Filips den IV., wiens Koetſier onder 't ryden een geheim hebbende gehoord, hetzelve uitbragt.

De

De Tooneelſpelen, te Madrit, zyn gering, zo ten opzigt van de Vertooning als het Muſiek. Het aanmerkelykſte daar omtrent is voor een Vreemdeling, dat de Speelders, zo dra de *Ave-Mariaas* Klok begint te kleppen; gelyk altyd te zes Uuren 's avonds geſchiedt; zo wel als de geheele Schaar van Toekykers, op de knieën vallen, en eenige minuuten in hunne Devotie doorbrengen; waarna het Spel vervolgd wordt. Inderdaad, de uitwendige Godsdienſtigheid der Spanjaarden, en inzonderheid hunne Eerbied voor de Heilige Maagd, is zo overmaatig groot, dat de Abt *de Vayrac*, een Roomſchgezind Schryver, zelfs aanmerkt, *dat zy dikwils de Moeder eenen dienſt toebrengen, welke alleenlyk den Zoone toebehoort.* Niet minder Ontzag heeft de Spaanſche Natie, in 't algemeen, voor den Stoel van Rome en den Paus, wiens onfeilbaarheid niet het minſte mag te naa geſproken worden. Hier uit vloeit ook hunne beſpottelyke Eerbied voor alle Geeſtelyken, die zy, indien 't Prieſters zyn, by de ontmoeting t'elkens de Handen kuſſen, doch, als 't Monniken zyn, ſlegts de Mouw; 't welk zy meenen dat hun tot vergeeving van Zonden ſtrekt. Ik heb 'er gezien, zegt de zelfde Abt, wier Mouwen geheel aan ſtukken, en dik met vuil begroeid waren, door den waaſem van al het kuſſen. *'t Kan uit een goeden grond komen*, zegt hy, *naamelyk om God te eeren in Zyne Dienaars: doch dikwils verbaſtert zulks tot eene Godsdienſtige Mommery.*

NATUURLYKE HISTORIE.

Devotie in de uitwendige Godsdienſtpleeging.

De Spaanſchen hebben een groot getal *Proceſſiën*, of plegtige Omgangen, waar onder die van de Week voor Paaſchen, en geduurende de Oktaaf van 't Heilig Sakrament, de

Proceſſie van Goeden Vrydag.

aan-

NATUUR-LYKE HISTORIE.

aanmerkelykſten zyn; doch die van *Goeden Vrydag* is de allergrootſte. Deeze moet, in Madrit, van alle de Geeſtelyke Ordens, alle de Geregtshoven der Stad, alle Genootſchappen en Gilden, ja van de Komedianten zelfs, worden bygewoond. De Koning bevindt 'er zig ook dikwils, als mede by eenige anderen, in gezelſchap van het geheele Hof, 't welk den Trein zeer talryk maakt. De Optogt geſchiedt met den Degen op zyde en eene Waſchkaars in de hand; wordende ieder Heer gevolgd van zyne Lakeiën, die fakkels draagen. De geheele toeſtel vertoont niets dan treurigheid. De Wapens der Soldaaten van 's Konings Lyfwagt zyn met rouwgewaad overtoogen, en alle de Vaandels der Parochiën met floers bedekt. De Staatie wordt vergezeld van een menigte Gemaskerden, in 't zwart gekleed, die op verſcheiderley Inſtrumenten, gelyk Trompetten, Trommels, Fluiten, de treurigſte Voiſen ſpeelen. Daar worden zwaare Stellagiën voortgeſleept, met veelerley figuuren op dezelven, verbeeldende de Werktuigen, tot den Marteldood des Zaligmaakers gebruikt. Dien dag vertoonen zig alle de Dames op hunne Balkons, met hunne Bruiloftskleederen verſierd en op zeer koſtbaare Tapyten leunende; 't welk de treurigheid der Staatie nog meer doet afſteeken.

Boetelingen of Geeſſelaars.

Op deeze Proceſſie ziet men alle de *Boetelingen* of *Geeſſelaars* der Stad, een ſoort van Luiden, die dus genoemd worden, om dat zy, in 't openbaar, hun Lighaam met Geesſelſlagen tugtigen. Sommigen doen zulks alleenlyk om aan hunne Matreſſen te behaagen: een ſoort van Vryagie, by andere Volken onbekend.

zend. Hier uit ziet men, hoe zeer een Zaak, die waarlyk met een Godvrugtig oogmerk is begonnen geweeſt, door den tyd kan verbasteren. Deeze Geeſſelaars hebben zeer hooge ſpitſe Mutſen op, waar aan een ſtuk Lywaad hangt, dat, in 't vooroverbukken, hun aangezigt bedekt. Zy hebben witte Handſchoenen en Schoenen; een ſoort van Borſtrok, van agteren toegeſtrikt, laatende de rug bloot; en draagen aan hunne Muts, of aan hunnen Geeſſelzweep, een Lint, van zodanige koleur, welke zy weeten dat hunne Matres het aangenaamſte is. Zy tugtigen zig met een Geeſſel van koordjes, aan welker end kleine bolletjes zyn van Waſch, met brokjes Glas daar in. Hunne Geeſſeling geſchiedt volgens zekere regelmaat en met zo veel konſt, dat het Bloed, wanneer zy een ſchoone Dame voorby paſſeeren, uit hunne rug op dezelve ſpringt; 't welk die Dame als een byzondere gunſt of eerbewyzing van den Geeſſelaar aanmerkt. Voor het Huis van hunne Matreſſen verdubbelen zy ook hunne Slagen met veel geweld, zo dat hunne Schouders en Rug als met Bloed overdekt zyn. Die zig hier toe begeeven, moeten het alle jaaren doen, of zy worden ziek. Het is geen gemeen Volk, of van de Burgery alleen, maar Luiden van groot Aanzien en Vermogen doen dit ook ſomtyds: hoewel men het dikwils, door een ander, voor Geld laat waarneemen; zo in Spanje en Portugal, als in Provence en Italie. Te Liſſabon geſchiedt het insgelyks, altyd, op Vrydag voor Paaſchen, en de Vrouwen zyn 'er dit bloedig en devoot ſpektakel zo gewoon, dat zy de genen beſchimpen of uitſchelden, die zig, naar hun

NATUURLYKE HISTORIE.

Natuurlyke Historie.

hun denkbeeld, niet hard genoeg aantaſten. Te Sevilie ziet men zeven- of agthonderd Geesſelaars te gelyk, en deeze hebben den naam, van zig veel ſtrenger te tugtigen, dan die van Madrit.

Ander ſoort van Tugtigingen in de Vaſten.

De regte Boetelingen behandelen hun Lighaam nog ongelyk wreeder. Sommigen gaan blootsvoets, ſtyf bewonden in eene Mat, welke hunne Armen en een gedeelte van hun Lighaam, onder den middel, bedekt. Eenigen ziet men Kruiſen tortſen en voortſleepen, van eene verſchrikkelyke zwaarte: daar zyn 'er, die bloote Degens hebben ſteeken in hunne Rug en Armen, welker beweeging, in 't gaan, hun ongemeene Pyn en ſomtyds de dood veroorzaakt. Doorgaans zyn de genen, die zig zulke Folteringen aandoen, gemaskerd, en vergezeld van gemaskerde Huisbedienden, die hun langs den weg onderſteunen. Eenigen beginnen deeze Godvrugtige oefeningen zelfs veertien dagen voor Paaſchen; ſomtyds vroeger; en 't is vry algemeen, dat men in de Paaſchweek het Lighaam, 't zy door Vaſten of anders, vry zwaare Ongemakken doet lyden. Daar zyn 'er, die zig in 't Hembd aan een Kruis laaten vaſthegten, met de Armen uitgeſtrekt: anderen gaan blootsvoets naar deeze of gene Plaats van Devotie, kuſſende alle Kruiſen, die hun op den weg voorkomen. Ook wordt, in de Vaſten, op de Pleinen en hoeken der Straaten gepredikt; tragtende de Geeſtelyken alsdan, voornaamelyk, de Zondaars tot Gemoedsbeweeging op te wekken. Tot dien einde ſlaan zy zig op de Borſt of in 't Aangezigt, en de geheele Schaar volgt hun voorbeeld na, met veel gebaar en traa-

nen. Dit Borstgeklop geschiedt ook altyd in de Kerken, by de opheffing van 't H. Sakrament. Op Goeden Vrydag wordt in zekere Kerk, te Madrit, eene Predikatie gedaan voor alle Ligtekooijen of openbaare Hoeren, die men dan uit de Huizen haalt, en in de Kerk brengt, alwaar zy zeer lang en ernstig vermaand worden, om van het oneerlyk leven af te stappen. De genen, die zulks willen doen, moeten een Krucifix, dat de Priester haar, een voor een, aanbiedt, omhelzen, en dan worden zy in een Klooster, of anders, bezorgd.

NATUURLYKE HISTORIE.

Processie van H. Sakramentsdag.

Gelyk de Processie van Paaschvrydag in treurigheid uitmunt, zo gaat, in tegendeel, die van H. Sakramentsdag met ongemeene vrolykheid gepaard, zynde niet minder talryk en plegtig. De Hostiekas wordt, in 't midden van den Trein, gedragen onder een pragtig Paviljoen, welks Stokken of Koorden verscheide Amptenaaren houden. Daar aan volgen 's Konings Hofmeesters, twee aan twee, en verder de Grooten: dan de Koning alleen; agter wien de Kardinaalen, en na dezelven de uitheemsche Afgezanten, gaan, wordende van de Raaden van Staat en Kamer-Edellieden gevolgd. Van 't voorste der Staatie af, welke door de Vondelingen wordt geopend, tot aan 's Konings Persoon, gaat ter wederzyde eene ry van Soldaaten der Lyfwagt, ieder met zyn Musket op Schouder. De Straaten zyn niet alleen met Zand bestrooid, en aan de kanten sierlyk behangen, maar zelfs, tegen het steeken van de Zon, met Zeildoek overdekt. De geheele Stad wordt bykans doorwandeld, en van afstand tot afstand zyn pragtige Rustplaatsen,

doch

NATUURLYKE HISTORIE.

doch niets vertoont zig heerlyker dan de Straat der Goudsmeden, alwaar de Huizen, in plaats van Tapyten, met een menigte Goud- en Zilverwerk, dat van Juweelen schittert, zyn opgetooid. De Dames zitten op hunne Balkons, in hun allerpragtigste Zomergewaad, zonder Schermen of Chassinetten, onder lugtige Paviljoenen; hebbende mandjes met Bloemen en flessen met welriekende Wateren, daar zy den Trein, onder 't voortgaan, mede besproeijen. Verscheide Potzemaakers vergezellen de Processie, in gekken-gewaad, dansende en springende, en allerley kuuren maakende. Na 't eindigen van den Togt houdt men 't Middagmaal en vervolgens gaat men de zogenaamde Sakraments - Vertooningen zien; 't welk Treur- of Blyspelen zyn, over Godvrugtige Onderwerpen, die in 't midden van de Straat, of op eenig Voorplein, by helder daglicht gespeeld worden, doch egter met een menigte brandende Flambouwen. Deeze Vertooningen duuren een geheele Maand, en alsdan geschieden zy ook alle dagen, op kosten van de Stad.

Niettegenstaande deeze groote Devotie der Spanjaarden, staan 'er de Winkels 't geheele Jaar door open, en men maakt geen de minste zwaarigheid, in het arbeiden of werken, koopen en verkoopen, zelfs op Zon- en Feestdagen, uitgezonderd Paaschen, Goeden Vrydag en het Feest der Stieregevegten.

Het Feest der Stieregevegten.

Dit Feest is het grootste en pragtigste, dat in Spanje tot vermaak gehouden wordt. Al het Volk, in 't geheele Ryk, is 'er op verzot, en men vindt naauwlyks een Stad of Vlek, van eenig merkelyk belang, in Spanje, wel-

ke

ke geen Openbaare Plaats heeft, tot deeze Plegtigheid geschikt, en daar dezelve niet ten minste eens in 't Jaar wordt gevierd. De Dorpelingen zelfs houden dit Feest, op hunne manier en naar de gelegenheid, vegtende te voet tegen Stieren, met eene Lans of Spies gewapend. Als 'er de Koning een geeft, 't welk alleen by plegtige gelegenheden gebeurt, kost het de Kroon ten minste veertigduizend Ryksdaalders. Zodanig een werdt in 't jaar 1725, toen de Vrede tusschen den Keizer en den Koning van Spanje geslooten was, te Madrit gehouden, en in zulk een Geval is het ongelyk pragtiger, dan 't gene de Stad jaarlyks geeft. Men ziet de verheuging, tegen den tyd van zulk een Feest, doorstraalen onder Groot en Klein, en de geheele Stad weergalmt van 't geklank der Musiek-Instrumenten en 't gejuig van 't Gemeen.

NATUURLYKE HISTORIE.

Eenige dagen te vooren worden, op eene listige wyze, in de Gebergten van Andalusie veele wilde Stieren, door middel van tamme Koeijen, in een soort van Fuiken verleid en opgevangen. Middelerwyl vervaardigt men, op de plaats daar het Gevegt geschieden zal, een groot Hok of Stal, waar in dezelven gezet worden. De Balkons van de Huizen, rondom het groote Plein te Madrit, worden door de Stad tegen dien tyd verhuurd, uitgenomen de genen, welken de Koning en het Hof behaat, of die aan eenige Grooten en Afgezanten worden toegeschikt. Ongemeen kostbaar zyn de Huizen aan dit Plein, met Tapyten en Behangzels van verscheiderley koleuren, meest Fluweel met Gouden boordzels, versierd, en praalen daarenboven met het aanzienlykste en

NATUUR-LYKE HISTO-RIE.

bevalligste, dat Spanje uitlevert, zo ten opzigt van de Persoonen als van 't Gewaad. Des Konings Balkon, in 't midden van een der zyden, is ruimer en grooter dan de overigen, geheel verguld, met Gordynen voorzien, welken zyne Majesteit laat toehaalen, wanneer hy niet begeert gezien te worden, en overdekt met een pragtig Paviljoen. Het geheele Plein is met Zand bestrooid en met een hoog Hek omgeven, waar tegen aan men, op de drie zyden van het Plein, Banken boven elkander maakt, als een soort van ouderwets Schouwburg, komende de bovensten gelyk met de onderste ry der Balkons van de Huizen. Ieder Zitplaats, op deeze Stellagie, wordt verhuurd, en doet voor 't allerminste een Ryksdaalder; doch de Balkons kosten tot twintig en dertig Pistoolen, waar uit de Stad de onkosten van dit Feest goedmaakt.

Op den dag, daar toe bestemd, worden 's morgens vyf of zes Stieren ten besten gegeven aan 't Gemeen, dat te Voet tegen dezelven vegt, met eene Spies in de hand, van tien Uuren tot den middag toe. Na den maaltyd gaat ieder op zyn post. De Ambassadeurs en Luiden van Rang komen 'er in pragtige Karossen, en, na dat zy een toer gedaan hebben rondom het Plein, neemt ieder plaats op zyn Balkon. Middelerwyl worden de Zitplaatsen, op de Stellagiën, vervuld. Verscheide Ridders, op heerlyk uitgedoschte Paarden, verschynen 'er ook met hun talryken stoet van Knegts en Livreybedienden, groetende, in het toeren, de Dames van hunne kennis. Als hunne Majesteiten op het groote Balkon plaats genomen hebben, trekken de Kompagniën

Lyf-

Lyfwagten in het Plein, met hunne Officieren aan 't hoofd, dat Heeren zyn van den hoogften Rang, gezeten op de fchoonfte Paarden, die men zig kan verbeelden. Terwyl de Lyfwagten zig onder 's Konings Balkon rangeeren, ryden de Officiers het Plein rond, om de noodige orders uit te deelen, gelyk ook die van den Geregte; welken gevolgd worden van eenige Dienaars of Sergeanten, allen te paard, moetende toezien dat 'er geene ongeregeldheid ontftaa.

NATUURLYKE HISTORIE.

Zo dra de Koning een teken geeft met zynen Neusdoek, doet men al het Gepeupel, 't welk in menigte binnen het Hek gekomen was, daar uit vertrekken. Alsdan wordt de grond nat en vlak gemaakt, met een menigte Waters uit Tonnen, die op Wagentjes gereeden worden, daar over te laaten loopen. De Lyfwagten fluiten zig digt tegen elkander, want aan hunne zyde is geen Hek of Stellagie, en, indien de Stier op hun aanloopt, hebben zy geen andere verweering, dan de punten hunner Hellebaarden. Alsdan komen, onder 't Gefchal van Trompetten, de Ridders in 't Perk, ieder gevolgd van veertig of vyftig Lakeijen met hun Livrey, draagende bondels van *Rejones*, een foort van Lanfen met een zeer puntig Yzer, van zeer broofch Hout, vier of vyf Voeten lang. Wanneer zy den Koning gegroet en verlof tot vegten bekomen hebben, geeft zyne Majefteit den Sleutel van het Stierenhok over aan zynen eerften Staatsdienaar, die denzelven eenen Sergeant toewerpt, door wien de Deur geopend, en een Stier uitgelaten wordt. Agter de Deur ftaat een Man gereed, die dezelve onmiddelyk weder toefluit,

NATUURLYKE HISTORIE.

en, zo dra hem mogelyk is, door middel van een Ladder zyn leeven bergt, terwyl de Sergeant zig redden moet door de snelheid van zyn Paard.

Het Dier, door den schielyken glans van 't Zonnelicht verblind, loopt brullende en briesschende herwaards en derwaards, terwyl hem de Lakeijen door hun geschreeuw en de genen die te Voet vegten door het werpen van Pylen en kleine spitse Yzertjes, aan papier vast gemaakt, meer en meer aanhitzen. De Ridders vegten niet allen te gelyk, maar de geen, dien de Stier eerst aandoet, komt het toe zig in 't Gevegt daar tegen in te laaten, terwyl de anderen zig alleen verweeren, wanneer hy op hun afkomt. De gemelde Ridder mag zig niet bedienen dan van zyne Lansen of Werpspiesen, voor dat de Stier hem of zyn Paard gekwetst heeft of beledigd, als wanneer hy geregtigd is, het Dier met zyn Zabel af te maaken. Dewyl de Stieren onder 't loopen zig niet omdraaijen, en hunne oogen sluiten voor den stoot, zo kunnen de genen, die daar op afgeregt zyn, hunnen aanval doorgaans ontwyken, en, het Dier op zyde komende, aan 't zelve een steek of Zabelslag toebrengen: doch de meeste aardigheid bestaat daar in, dat de Ridder het Hout van de Spies in de hand houdt, terwyl het Yzer in de huid blyft steeken, en, indien hy 't Beest dooden wil, hetzelve, van vooren, tusschen de Hoorens te treffen, alwaar een klein plekje is, daar de Stier aanstonds een doodelyke Wond ontvangt. Die te Voet vegten weeten zulks somtyds ook te doen, doch indien de steek mist is hun leeven in groot gevaar. Daar zyn 'er, die den Stier

op de rug weeten te ſpringen, houdende zig aan de Hoorens vaſt, 't welk dan 't Gezelſchap ongemeen vermaak geeft. Als een Stier te lang in 't leven blyft, laat men hem met een ſoort van Bulhonden, die klein doch zeer ſterk zyn, dood vegten. Het Feeſt duurt drie of vier dagen, en ieder dag worden doorgaans vyftien of twintig Stieren afgemaakt. Zelden of nooit loopt hetzelve ten einde, zonder dat eenige Menſchen daar by het leven inſchieten, en de Natie is daar aan zo gewoon, dat het Feeſt hun niet bevallig zou voorkomen, indien 'er niet rykelyk Bloed op hetzelve vergooten ware.

NATUURLYKE HISTORIE.

Oude Geleerdheid in Spanje.

Oudtyds zyn in Spanje Luiden geweeſt van een verheven Geeſt en buitengewoone begaafdheden der Natuure. De Romeinſche Keizers *Adrianus* en *Trajanus*; de twee *Seneka's*, de Poeëten *Lucianus* en *Martialis*, de Redenaar *Quintilianus*, de Geographiſt *Pomponius Mela* en *Columella*, waren allen uit dit Geweſt afkomſtig. Onder de Spaanſche Kriſtenen van de eerſte Eeuwen, heeft men 'er ook Schryvers gezien, welker Werken nog in agting zyn. Dus was ook *Alfonſus* de X., Koning van Kaſtilie, beroemd wegens zyne ervaarenheid in de Sterrekunde. Onder de Heerſchappy der Mooren of Sarrazynen, in Spanje, vondt men 'er de vermaarde Akademiën van *Toledo* en *Cordua*, op welken de Kriſtenen zelfs zig in de Sterrekonſt en Wysbegeerte gingen oefenen. In de Geneeskonſt bloeiden aldaar die vermaarde Arabieren, *Avicenna*, *Averroës*, *Avenzoar*, welker Werken vervolgens, door de Italiaanen, in 't Latyn vertaald zyn ge-

NATUURLYKE HISTORIE.

worden. Ook hebben verscheide geleerde Rabbynen, gelyk *Aben Ezra*, *Mozes Kimchi*, *Abarbanel*, enz., in Spanje hunne Schriften opgesteld. Wanneer de Weetenschappen aldaar, in de Zestiende Eeuw, tot herstelling kwamen, openbaarden 'er zig weder ongemeen schrandere Geesten, in allerley Weetenschappen, waar van *Covarruvias*, *Vergara*, de twee *Noniussen*, *Osorius*, *Montanus*, *Resendius*, *Mariana*, *Salméron* en veele anderen, tot bewys strekken. Sedert dien tyd egter is 'er de Geleerdheid, uit gebrek van aanmoediging of wegens de ontvolking van dit Ryk, zeer in verval geraakt.

Tegenwoordige staat der Weetenschappen.

Het voornaamste, daar men zig hedendaagsch in Spanje op toelegt, is de Regtsgeleerdheid en de spitsvindige Redeneerkunde. Men heeft 'er uitmuntende Schryvers gehad in de Mystieke Godgeleerdheid, welker Werkjes, vermaard wegens opwekking tot Godsvrugt en een Heilig leven, in allerley Taalen van Europa overgebragt zyn. In de Wysbegeerte, zo wel als in de Medicynen, schroomen de Spaanschen een haairbreed af te wyken van de Gevoelens der Ouden, verwerpende alle nieuwe Stellingen en Ontdekkingen. In de Digtkunde, in tegendeel, verwaarloozen zy t'eenemaal de regelen van *Aristoteles* en *Horatius*, geevende zig over aan de verrukkingen van hunnen Geest vol vuur en verbeeldingskragt. Hier uit komt voort, dat zy, gelyk een Schryver aanmerkt, noch goede Redenkundigen, noch goede Geneesheeren, noch goede Pöeeten zyn. Uit hoofde van die zelfde agteloosheid, en verzuim van schikking en or-

order, vindt men 'er ook weinig bekwaame Redenaars. De Hoogleeraars, op de Univerſiteiten, geeven hunne Leſſen ten deele in 't Latyn, ten deele in 't Spaanſch, en veele Studenten zyn reeds ver gevorderd, zonder dat zy Latyn kunnen ſpreeken. Behalve het Roomſche en Kerkelyke Regt, worden 'er ook de Gebruiken van de Provincie of het Ryk, daar men is, in 't byzonder verhandeld.

NATUURLYKE HISTORIE.

Men telt twee en twintig Univerſiteiten in Spanje, waar onder die van *Salamanca*, *Valladolid* en *Alcala*, de vermaardſten zyn, niet alleen van dit gantſche Ryk, maar ook van de geheele Kriſtenheid, uitgezonderd die van Parys, met welke dezelven zyn ſamengevoegd, in zo verre, dat, die op de eene bevorderd zyn, rang hebben op de Byeenkomſten of Vergadering van de andere, volgens den tyd der Aanneeming. De eerſtgemelde is de allervoornaamſte, ten opzigt van de Godgeleerdheid, het Kerkelyke en Burgerlyke Regt en de uitlegging der Heilige Schriftuure. Zy heeft twee en zeventig Hoogleeraars, die aanzienlyke Wedden trekken. Die van Alcala heeft 'er twee en veertig. Aan de drie gemelden volgen, in vermaardheid, de Univerſiteiten van *Sevilie*, *Sarragoſſe* en *Valence*. Die van Valence heeft in de Geneeskunde zeer veel naam. Die van *Palencia*, in Kaſtilie, is reeds in den aanvang der dertiende Eeuwe gegrondveſt, en bygevolg met die van Salamanca de alleroudſte. De overigen zyn, die van *Siguença*, *Toledo*, *Avila* in Kaſtilie; van *Granada*, *Baëça* en *Osſuna* in Andaluſie; *Huescar* en *Sarragoſſa* in Arragon; *Gandia* en *Oribuela* in Valence; als ook die van *St. Jakob van Kompoſtel*, van *Onate*,

Univerſiteiten van Spanje.

NATUURLYKE HISTORIE.

te, *Oviédo* en *Pampeluna*. Deeze laatſte, als ook die vanOrihuela, verdienen naauwlyks den naam van Univerſiteiten. In 't jaar 1717 heeft de Koning te *Cerbera* in Katalonie eene Hooge School opgeregt, willende dat de Fondſen van alle de overige in die Provintie derwaards overgebragt en zy vernietigd zouden worden, welk lot, derhalve, die van Lerida, Tortoſa en Terragona hebben ondergaan.

Akademiën van Weetenſchappen.

In deeze Eeuw is egter de luſt tot de Beſchaafde Weetenſchappen, wederom, in Spanje begonnen aan te wakkeren. Men heeft 'er thans twee *Akademiën*, de eene te Sevilie, alwaar over de Natuurkunde en eenige Vraag- en Geſchilſtukken, betreffende de Weetenſchappen en Konſten, wordt gehandeld; de andere te Madrit, welke voornaamlyk werkzaam is aan de volmaaking van de Kaſtiliaanſche Taal. Deeze laatſte, genaamd de Akademie van *St. Ferdinand*, zynde in 't jaar 1713 gegrondveſt, beſtaat uit vier en twintig Akademiſten, die eenmaal in de week vergaderen. Derzelver Grondwetten zyn byna gelyk aan die van de *Academie Françoiſe* te Parys. Zy is haare opregting aan den Hertog van Escalona verſchuldigd. De Koning vermeerderde, in 't jaar 1754, het Jaarlykſch Inkomen deezer Akademie met vyf en twintig duizend Piaſters. Te *Barcelona* vereenigden zig, in 't jaar 1731, verſcheide Edelluiden tot eene Societeit van Weetenſchappen, of van de Medicynen, welke Jaarlyks twee Pryzen uitdeelt, ſtaande onder protektie van den geweezen Kardinaal-Infant. Ook is te Madrit eene Societeit der Geneeskunde, door welke in den jaare 1755 insgelyks een Voorſtel aan de Geleer-

leerden te beantwoorden werdt voorgesteld, op eenen Prys van honderd Parysſche Livres; zynde dezelve, door mededeelzaamheid van de Koninginne Weduwe, weder in ſtaat geſteld om zulks, gelyk voor 't jaar 1752 haare gewoonte was geweeſt, Jaarlyks te doen. In 't jaar 1756 heeft zyne Majeſteit aan dezelve eenen Tuin, ten dienſte van de Kruidkunde, geſchonken. NATUURLYKE HISTORIE.

XII. HOOFDSTUK.

Beſchryving van de Stad

MADRIT,

en de Koninglyke Paleizen, *zo in als naby dezelve, waar onder het* PARDO *en* BUEN RETIRO.

MADRIT, de Hoofdſtad van Spanje, legt nagenoeg in het middelpunt des Ryks, doch naaſt aan den kant der Middellandſche Zee, in de Provincie van Nieuw Kaſtilie, naby de Grenzen van het Oude. De Hemelsbreedte wordt gerekend op veertig Graaden zes en twintig Minuuten, en 't verſchil in tyd, met Parys, op vier en twintig Minuuten drie en twintig Sekonden, 't geen Madrit Weſtelyker legt, en derhalve omtrent een Kwartier Uurs beweſten de Meridiaan van Londen. Haare Standplaats is op eene Heuvelagtige verhevenheid, in 't midden van eene uitgebreide Vlakte, beſtaande meeſt uit een Zandigen en Steenagtigen grond; doch die niettemin bebouwd wordt; hoewel men 'er zeer weinig Boomen Legging, gedaante en grootte.

 ziet.

MADRIT. ziet. Aan drie kanten is deeze Vlakte omringd met Gebergten, welker Sneeuwtoppen zigtbaar zyn uit de Stad, die tot dekking niets anders heeft, als zynde met geene Vestingwerken, ja zelfs met geene Wallen of Graften, voorzien. Haare gedaante is langwerpig vierkant, en gelykt zeer veel naar die van de Stad Leiden in Holland, by welke Stad zy ook in grootte vergeleeken wordt, doch, naar het my voorkomt uit de afpaffing van de Platte Gronden dier beide Steden, zal Madrit ten minfte een derde grooter zyn; 't welk ook uit den omtrek blykt, want die van Madrit is rykelyk een Uur gaans.

Opkomft en Vergrooting. Deeze Plaats, het oude *Mantua Capetanorum*, zo men gemeenlyk zig verbeeldt; was een Vlek van weinig belang, en byna onbekend, voor dat, ruim anderhalve Eeuw geleeden, de Koningen van Spanje hetzelve verkoozen tot hunne Hof- en gewoone Verblyfplaats; waar door het aan Toledo die Waardigheid ontrukt heeft en de voornaamfte Stad van dit Ryk is geworden. Men wil dat daar toe gelegenheid gegeven zy, door de zuiverheid en frifchheid van de Lugt en 't Water op deeze Plaats, waar aan Keizer Karel de V. zyne herftelling, van de Derdendaagfche Koorts, toefchreef.

Rivier en Brug. Nevens de Stad vloeit de *Mançanarez*, zynde nu eens een kleine Beek, dan weder een breede Rivier; naar dat zy min of meer toevloeds van de Gebergten heeft. In den Zomer ziet men 'er, fomwylen, naauwlyks een weinig Water over 't Zand loopen, en, zig daar in baaden willende, is men genoodzaakt een Kuil te graaven, om het Lighaam, tot den hals toe,

toe, te kunnen onderdompelen. Over deeze Rivier is niettemin, door Koning Filips den II., die pragtige Brug gebouwd, *Puente di Segovia* genaamd, welke van Kenners niet minder fraay geagt wordt, dan de Pontneuf, over de Seine, te Parys. Zy heeft de langte van elf honderd Schreeden, en is, op meer dan de helft dier langte, twee en twintig Schreeden breed; t'eenemaal van Gehouwen Steen; aan de kanten wederzyds, half mans hoogte, beſchut met eenen Muur, waar op, van drie tot drie Schreeden, groote Steenen Bollen ſtaan, met vierkante Voetſtukken. De legging van zulk een Gevaarte over een zo kleine Beek, heeft gelegenheid gegeven tot verſcheide ſpotredenen daar omtrent; doch eensdeels is 't zeker, dat deeze Brug ſtrekt tot gemakkelyker inkomen in de Stad, dan door de diepte van de Valey; ten anderen ſtroomt de Rivier, in den Winter, ſomtyds zo geweldig, en is dan zo breed en diep, dat noodzaaklyk zulk een zwaar ſtuk Werks vereiſcht werdt, om 'er veilig over te kunnen komen. MADRIT.

Schoon Madrit geen Wallen of Graften heeft, is het niettemin voorzien met Poorten, doch gering van maakzel, uitgenomen die van *Alcala*, aan de Ooſtzyde der Stad. Zy worden altemaal by nagt geſlooten, behalven de Poort van *Segovia*, aan den Noordweſthoek. Over dag wordt aan dezelve de Wagt gehouden door wel gewapende Kommieſen te Paard en te Voet, om aan de Vreemdelingen en Kooplieden de Regten van 't Inkomen en Uitgaan der Goederen te doen betaalen; tot welk einde een hunner dezelven geleidt naar de Kantooren van die Regten. Bovendien is 'er zekere Ringmuur Poorten.

om

MADRIT. om de Stad, bestaande uit de Steenen Beschutzelen, die door de Eigenaars der buitenste Huizen, tot veiligheid van hun Terrein, onderhouden worden.

Straaten. Vier voornaame Straaten heeft men 'er, die lang, regt en zeer breed zyn, genaamd *Calle Maijor*, of de Groote Straat, die van *Toledo*, *Atocha* en *Alcala*. In het grootste deel der Stad zyn ook de meeste kleine Straaten regt, doch in het Zuidwestelyk gedeelte loopen zy zeer onregelmaatig. Een algemeen gebrek der Straaten, is derzelver morsigheid en het ongemak, 't welk de hobbeligheid der kleine Keisteentjes, waar mede dezelven geplaveid zyn, den Voetgangeren veroorzaakt.

Pleinen. Verscheide openbaare Pleinen zyn 'er in de Stad, die tot Marktplaatsen strekken, waar onder uitmunt het zogenaamde *Groote Plein*, zynde het ruimste en aanzienlykste van allen.

Het Groote Plein. *la Plaça Maijor*

Dit heeft de langte van vierhonderd vier en dertig Voeten, in breedte honderd Voeten minder; zo dat de omtrek is nagenoeg honderd vier en twintig Rynlandsche Roeden. Het is aan alle zyden regelmaatig bebouwd, met een reeks Huizen van vyf Verdiepingen en van gelyke hoogte, zo dat het byzonder zweemt naar 't Voorplein van een Vorstelyk Paleis. Ook zyn alle de Raamen met Balkons voorzien, 't welk een getal van zeshonderd en tagtig ryën Balkons uitlevert, in den omtrek van dit Plein. Een gedeelte der Huizen rust van onderen op Pylaaren, maakende een soort van overdekte Gaanderyën, die tot Wandelplaatsen strekken. 't Getal der Huizen is honderd zes en dertig, en dat der Menschen, die in dezelven woonen of huisvesten, wordt op vierduizend geschat.

Dee-

Deeze Huizen behooren altemaal aan Kooplieden en wel meeſt aan Lakenwinkeliers. Het midden dient tot een gewoone Marktplaats van allerley Levensbehoeften, alwaar de Mannen hunnen Voorraad opdoen voor de Huishouding; want zy zouden niet toelaaten dat hunne Vrouwen ter Markt gingen. Wy hebben hier voor gezien *, dat het Feeſt der Stieren-Gevegten op dit Plein gehouden wordt, waar toe hetzelve in 't byzonder is geſchikt. MADRIT.

* Bl. 209.

De Straaten en Pleinen van Madrit zyn verſierd met menigvuldige Fonteinen, die het Water uitleveren, 't welk men in de Stad gebruikt; wordende in Kannen op Ezels geladen, en dus aan de Huizen rond gebragt. Byna alle die Fonteinen zyn van Marmer of Jaspis, pronkende met Groepwerk van Beelden en andere Sieraaden. Die van 't *Plein van de Zon*, zogenaamd, 't welk in 't middelpunt van de Stad legt, op den Vierſprong van eenige voornaame Straaten, is een keurlyk Werkſtuk. Uit het midden van derzelver Kom ryſt een dikke agtkantige Zuil, boven op wiens Kanteeling geſteld zyn vier Beelden van Harpyen, die Water uit haare Tepels uitgeeven, 't welk in Schulpswyze bekkens valt, en daar uit, met zwaare Gulpen, in de Kom nederſtroomt. De Zuil loopt verder ſpits toe, en heeft op zynen top een Beeld, genaamd de *witte Vrouw* †. Op het Plein *de la Sebada*, daar de Paardemarkt gehouden wordt, is een niet minder fraaie Fontein, met een vierhoekigen Kantzuil van twee Verdiepingen met Pilaſters, op de Paneelen verſierd met de Wapens der Koningen van Spanje. Tuſſchen het onder- en bovenſtuk ſtaan, aan elken kant, twee Dieren, die Wa-

Fonteinen en Beelden.

† *Maria blanca*

MADRIT. Water uit hunne Monden ſpuiten in vier kleine Bekkens, op vier Pylaartjes, aan ieder hoek van den Kantzuil één, geplaatſt; waar uit hetzelve, om laag, in het groote Bekken, dat vierkant is, vloeit. De Zuil eindigt Koepelswyze, met een Beeld daar op. Ook heeft de Fontein op 't Plein van *St. Domingo* eene byzondere fraaiheid; doch het Plein is op ver na zo aanzienlyk niet als de twee anderen. Verder zyn eenige Openbaare Plaatſen verſierd met weezentlyke Afbeeldingen. Onder anderen is 'er een, daar men het Beeld ziet van Koning Filips den V., te Paarde, zynde niet lang na zyne komſte tot den Throon opgeregt.

Huizen en Gebouwen. De Woonhuizen, te Madrit, zyn meeſtendeels van gebakken Steen, met Kley gemetzeld in plaats van Kalk, en, die van 't geringſte Volk, beſtaan geheel uit Kley. Immers het bouwen is 'er duur, met Gehouwen Steen, die zeven Mylen ver, uit de Gebergten, gehaald moet worden, en derhalven zeer veel van vervoeren koſt. Luiden van Vermogen kunnen 'er egter goedkoop bouwen, in vergelyking met zulke Landen, daar de gehouwen Steen over Zee moet worden gebragt. Om die reden vindt men ook zo veele aanzienlyke Gebouwen in Madrit: want een Onderkoning of Gouverneur, inzonderheid uit de Weſtindiën, na het eindigen van de Jaaren zyner bekleeding van dit Ampt, in de Stad terug komende, laat zelden na een Paleis te bouwen, gelyk men 'er de Huizen van Marmer of Hardſteen noemt. Deeze Gebouwen zyn altyd voorzien met Voorpleinen, wyde Deuren of Portaalen en Venſterglazen, 't welk anders doorgaans in de Huizen

zen te Madrit ontbreekt; hoewel de meeſten Balkons hebben, met Chaſſinetten, waar agter de Dames zig gewoonlyk verbergen en niet dan aan deezen of genen laaten zien. MADRIT.

Volkrykheid.

Wanneer men een Huis bouwt, is de eerſte of onderſte Verdieping voor den Koning, die dezelve kan verhuuren of verkoopen, indien de Eigenaar zig niet, voor Geld, daar vry van maakt. Men vindt weinig Herbergen of Logimenten voor Vreemdelingen te Madrit, want de Stad is zeer digt bewoond; 't welk volgen moet, indien 'er driemaal honderd duizend Menſchen in geteld zouden zyn, gelyk wordt verzekerd (*a*). De Vreemdelingen bevinden 'er, om die reden, indien zy geen kennis of brieven van aanbeveeling hebben, zig dikwils om eene bekwaame Verblyfplaats verlegen.

Koophandel.

Madrit, ſchoon ver van Zee leggende, en als in 't middelpunt van Spanje, dryft een aanmerkelyken Koophandel, door middel van de Zeehavens des Ryks, op andere deelen van Europa en op de Indiën. Kadix en Karthagena zyn de voornaamſte Plaatſen, alwaar Goederen voor deeze Hoofdſtad worden aan Land gebragt ten dienſte van het Hof. Onlangs is in

(*a*) Dit is egter niet waarſchynlyk. In duizend en twee en tagtig Huizen, welken de Stad bevat, zyn in 't jaar 1723, door een weezentlyke telling, gevonden 24.344 Haardſteden: doch daar onder waren de Kloosters, Hospitaalen, Logimenten, Barakken en Verblyfplaatſen der uitheemſche Gezanten niet begreepen: zo dat de Heer *d'Uſtaritz* rekent, dat men met reden 't getal der Haardſteden in Madrit, gelyk te vooren, op 30.000 mag ſtellen; 't welk, tegen vyf Perſoonen tot ieder Haardſtede of Huisgezin, 't getal der Inwooneren maar half zo groot zou maaken.

MADRIT. in deeze Stad een Manufaktuur opgezet van fyne Zyden Stoffen, in navolging van die van Lyons, van waar men de Werkluy getrokken heeft. Buiten de Poort is ook een Fabriek van fyn Tapytwerk, naar 't Brabantsch zweemende.

Openbaare Gebouwen. Onder de Openbaare Gebouwen, zullen wy eerst van de *Kerken* en andere Godsdienstige Gestigten spreeken, om vervolgens de *Koningkyke Paleizen*, die zo in als buiten de Stad zyn, gevoeglyk agter elkander te kunnen beschryven.

Kerk der L. Vr. *de Atocha.* Een der aanzienlykste Kerken is die van de *Lieve Vrouwe d'Atocha*, 't welk zeggen wil, *van Antiochie*, staande een klein Kwartier gaans buiten Madrit, in den omtrek der Muuren van een groot Dominikaaner Klooster. Men komt 'er uit de Stad langs eenen Weg, die met hoog Geboomte digt beschaduwd is. Van alle kanten heeft deeze Kerk veel toevloed van Volk uit Godsdienstigheid, en de Koning heeft 'er een byzondere eerbied voor, laatende altyd in dezelve het *Te Deum* zingen. Wylen zyne Majesteit beval 'er, in 't jaar 1737, een Kabinet te stigten, tot opsluiting der Kostbaarheden. Ter zyden van de middelkerk ziet men een soort van Kapel, die zeer donker is, waar in, dag en nagt, meer dan honderd zwaare Lampen, van Goud en Zilver, branden; ter eere van het zogenaamde wonderbaare Beeld der Heilige Maagd. Dit Beeld, dat een kleinen Jesus op den arm heeft, is zwart van koleur; doch op de Feestdagen ziet men 't zelve pragtig opgetooid, met Juweelen van onschatbaare Waarde, hebbende een Zonnekrans, van schitterende Straalen, om 't hoofd. Des

Des Konings Geſtoelte is niet minder koſtbaar geſtoffeerd. MADRIT.

De Kerk der Lieve Vrouwe *d'Almudena* is zeer vermaard, wegens de Wonderwerken, die aan de H. Maagd derzelve worden toegeſchreeven. Onder anderen verhaalt men, dat zy, toen Madrit door de Mooren belegerd werdt, de Inwooners uit den Hongersnood verloſtte, door hun een groot Koorn-Magazyn aan te wyzen, 't welk in een Tooren verborgen was. Men vondt toen haar Beeld in dien Tooren, 't welk door den Apoſtel Jakobus van Jeruſalem gebragt, en aldaar nedergelegd zou zyn geweeſt. Tot gedagtenis hier van is een Kapel gebouwd, waar in men die gebeurtenis aan den Wand geſchilderd heeft. Het Altaar, de Traliën en Lampen, zyn 'er altemaal van louter Zilver. De Kapel van *St. Iſidorus*, Patroon der Stad, gebouwd door Koning Filips den IV., is egter veel aanzienlyker, en overtreft alle Kapellen van deeze Kerk, in fraaiheid van Schilderwerk aan den Koepel, zo van buiten als van binnen. De Wanden en Kolommen zyn met het koſtbaarſte Marmer, van veelerley koleuren, bekleed. Men verhaalt, dat het voltooijen van deeze Kapel, dien Koning, byna vier millioenen Dukaaten gekoſt heeft. In de oude Kerk, die tegen deeze aan ſtaat, is een Kapel van enkel wit Marmer, in welke dagelyks nog eene Miſſe, voor de ruſte der Ziele van gemelde zyne Majeſteit, gedaan wordt.

Kerk der L. Vr. *de Almudena.*

In de Kerk van *St. Sebaſtiaan* is een zeer pragtige Draagbaar, om de Hoſtiekas naar de Kranken te brengen in ſlegt Weder, hebbende niet alleen een Overkleed of Behangzel van

Kerk van *St. Sebaſtiaan.*

MADRIT. Karmozyn-Fluweel met Goud geborduurd, en met Gouden nagels vaſt gemaakt, maar de Schelletjes, die rondom aan deszelfs Kap of Koepel hangen, zyn ook van louter Goud. Het wordt gedragen door vier Prieſters, wanneer een Heer van Aanzien het begeert, en doorgaans by avond, in 't geleide van meer dan duizend Perſoonen, met brandende Kaarſen van wit Waſch, onder een keurlyk Muſiek; 't welk de Staatie veel deftigheid byzet. Op de Straaten en Pleinen ſtaan de Geeſtelyken van tyd tot tyd ſtil, als wanneer het Volk, dat in menigte aldaar geknield legt, om zulks af te wagten, den Zegen ontvangt. Anna van Ooſtenryk, tweede Gemaalin van Filips den IV., heeft deeze Hoſtie-Baar aan die Kerk vereerd.

Kollegie der Jeſuiten. Alle de Kerken, Kloosters en Kapellen in Madrit zyn van binnen zeer koſtbaar verſierd, en het *Kollegie der Jeſuiten* is een zeer fraay Gebouw. Koning Filips de IV. heeft daar van een Akademie of Hooge School gemaakt, welke hy met een Jaarlyks Inkomen van tienduizend Ryksdaalders begiftigde.

Hospitaalen. Men vindt, in of omtrent deeze Stad, ook verſcheide *Hospitaalen*, waar onder dat van *St. Hieronymus*, een Gaſt- en Armenhuis, zeer groot moet zyn, dewyl 'er dagelyks wel vyftienhonderd Menſchen worden geſpyzigd. Anna van Ooſtenryk ſtigtte uit meedoogendheid een Hospitaal voor Meisjes, die zig hebben laaten bezwangeren, alwaar dezelve in de kraam kunnen leggen, en, zo wel als hun Kind, ordentlyk worden geholpen. Gemelde Koning heeft een *Vondelingen-Huis* doen bouwen, daar de Ouders, op een Bewysſchrift, dat zy by 't over-

overgeeven van het Kind ontvangen, hetzelve kunnen wederkrygen, wanneer het hun behaagt. De Kinderen, die men in dit Huis groot maakt, worden niet alleen als Burgers van Madrit, maar zelfs als meer dan gemeen aangemerkt: want zy zyn bevoegd tot een ſoort van Ridder-Orde, genaamd *Habito*. Daarenboven is in deeze Stad ook een Gaſthuis, voor Menſchen met *vuile Kwaalen* behebt, die 'er kunnen ziek leggen, doch veelal ſterven, uit gebrek van de vereiſchte Behandeling.

MADRIT.

'T Gevangenhuis voor Luiden van Aanzien, genaamd *Carcel de Corte*, is fraay, ſtaande aan 't end van een lange Straat, doch het Stadhuis, dat men *Caba del Aijantamiento* noemt, alwaar ook Vertrekken en Gaten voor Gevangenen zyn, overtreft hetzelve zeer veel. Het heeft van vooren een pragtigen Gevel met drie Poorten, verheffende zig boven het Dak met een ſpitſen Kap, op wiens punt het Beeld der Regtvaardigheid zig vertoont, met de Beelden van twee andere Deugden op de hoeken. Boven de middelpoort is een Balkon, ruſtende op Pilaaren, hoedanigen 'er ook aan de andere deelen van dit Portico zyn. Het Gebouw is groot, doch maar twee Verdiepingen hoog, welker Venſterraamen geſlooten zyn met Yzeren Traliën, die door haar Verguldzel en fraaiheid het Stadhuis verſieren. Regt voor deszelfs Ingang ſtaat een ſierlyke Fontein.

Stadhuis en Gevangenhuis.

Onder de Huizen van voornaame Familiën zyn ook eenigen vry aanzienlyk; gelyk, by voorbeeld, het Paleis van de Familie des Admiraals van Kaſtilie; doch het voornaamſte, daar men in Spanje zig op toelegt, is de koelheid der Vertrekken, en uit dien hoofde maakt

Gebouwen van voornaame Familiën.

MADRIT. men 'er minder Raamen aan, 't welk dezelven van buiten niet veel fraaiheid geeft en van binnen weinig Licht. De Binnenpleinen, en Plaatſen, zyn veelal voorzien met Gaanderyën in den omtrek, en die van voornaame Gebouwen met Fonteinen of Geboomte, tot verfriſſching, wegens de groote Zomerhitte.

Het oude *Prado*. De Koninglyke Paleizen, zo in als by Madrit, hebben zeer vermaakelyke Wandeldreeven, daar het Luiden van fatſoen vry ſtaat zig te verluſtigen. Het *Prado*, of Veld, daar men den Toer rydt, is een der fraaiſten, beplant met hoog Geboomte, 't welk verſcheide Laanen maakt. Men vindt 'er veele ſpringende Fonteinen, die hun Water in Kommen of Bekkens loozen, waar uit men 't zelve ſomtyds over den Grond laat ſtroomen, om het ſtuiven te beletten, en tot verkoeling van de Lugt.

Het Koninglyk Paleis. 's Konings gewoone Verblyfplaats, in 't byzonder het KONINGLYK PALEIS genaamd, ſtaat aan de Weſtzyde van, en, om zo te ſpreeken, in de Stad, op het hoogſte van een ſchuinte, die langzaam naar de Rivier afloopt. Dit geeft daar aan, van agteren, een heerlyk Uitzigt, zo over de Landeryën als op het Geboomte, 't welk de boorden van de Rivier beſchaduwt, en op de Koninglyke Brug. Van vooren zyn deszelfs toegangen ook zeer fraay; zo uit de Groote Straat, die zeer breed is en met pragtige Huizen bezet, als uit die der Goudſmeden en van 't Stadhuis. Regt voor het Paleis is een groot Plein, met een menigte vergulde Balkons, aan de Gebouwen die 't zelve omringen. De Voorgevel van het Hoofdgebouw is van drie Verdiepingen, met een Baluſter op de Kroonlyſt gedekt, eindigende weder-

derzyds in een hoog Paviljoen. Door drie Poorten, waar van de middelfte de aanzienlykfte is, komt men op twee groote Binnenpleinen, hebbende aan 't end den grooten Trap, waar mede men opklimt naar de Vertrekken van hunne Majefteiten. Daar zyn ook nog verfcheide andere Pleinen, in dit Paleis, altemaal in 't vierkant omringd met Gaanderyën, die op Kolommen ruften, welke manier van de Mooren is ontleend, zynde in dit heete Klimaat van veel dienft. De Ingangen van deeze Pleinen zyn bezet met Kraampjes van Rariteiten en allerley Snuifteringen. Daar plagten verfcheide Raaden zitting te houden in de Vertrekken aan dezelven, maar die zyn overgebragt naar het Paleis van de Koninginne Moeder; gelyk ook de Thefaurie en de Rekenkamers: 't welk de genen, die aldaar iets te doen hebben, veel gemak geeft. MADRIT.

Met Karoffen of te Paarde komt men tot onder 't Voorportaal; hoewel, ten tyde van voornaame Feeften of Vreugdebedryven, zulks byna onmogelyk is, wegens den grooten toevloed van Volk: dewyl iedereen alsdan op 't Binnenplein van 't Paleis wordt toegelaten. Weleer plagt de Ingang alleen door een klein getal Helbaardiers bewaard te worden: doch, federt de komfte van 't Franfche Geflagt tot den Throon, wordt op het groote Plein, voor het Paleis, door twee Kompagniën Gardes de Wagt gehouden, in twee daar toe vervaardigde Wagthuizen: aan de Poorten ftaan de Helbaardiers, en, zo op de Binnenpleinen als in de Gaanderyën, een gedeelte der Lyfwagten te Voet. Als de Koning uitkomt, 't geen doorgaans tegen 't Uur der Miffe gebeurt, fchikken Ingang van 't Paleis.

MADRIT. zy zig, langs de Gaandery, in twee ryën; tusschen welken de Koning door passeert, met den Kapitein der Lyfwagten voor, en eenige weinige Persoonen agter zig.

Zaalen en Vertrekken. Den Trap opgaande, die zeer breed is, en van boven met Goud en Hemelsblaauw versierd, komt men, door de Gaanderyën heen, in de Zaalen en Vertrekken, die met konstig Beeldwerk, fraaie Borststukken, en Schilderyën van voornaame Meesters, pronken. Onder anderen is 'er een Tafereel van *Michaël d'Angelo*, 't welk aan Koning Filips den IV. vyftienduizend Pistoolen zou gekost hebben; vertoonende den Heiland in den Hof. De Kamers zyn, bovendien, behangen met ongemeen pragtige Tapyten, en derzelver Meubilen doen de grootheid van den Spaanschen Monarch niet te kort.

De Wapenzaal. Ook verdient de Wapenzaal eene byzondere opmerking. Dit is een afzonderlyk Gebouw, aan 't andere end van 't groote Plein, tegenover het Paleis, honderd Schreeden lang. Men ziet 'er de Wapenen van Keizer Karel den V. en drie volgende Koningen van Spanje; eenigen verguld, anderen verzilverd en sommigen zelfs gedreeven. Daar nevens zyn een menigte Pistoolen, Degens en Zabels van veelerley soort; Harnassen van Paarden en ouderwetsche Wapenen, gelyk Boogen, Pylen, en Schigten, uitgeschilderd. Zes man te Paarde, in volle Wapenrusting, met Smaragden opgetooid; Geschenken zynde, welken Filips de II. van den Hertog van Savoije en andere Vorsten, heeft ontvangen, steeken by 't ander Konstwerk uit. Voorts vindt men 'er Chineesche Wapenen, van ge-amailleerd Staal; den

Laars

Laars van een Hertog van Saxen, byna zo groot als een Man; het Zwaard van den befaamden *Roeland*, en andere Rariteiten. Onder deeze Zaal zyn 's Konings Stallen, waar in men doorgaans honderd Paarden van Andalusie onderhoudt. MADRIT.

Het geheele Paleis is gebouwd van een by uitstek wit soort van Steen, uitgenomen de Paviljoenen, aan den Voorgevel, die van gebakken Steen zyn. Het Lystwerk der Vensterraamen bestaat uit fyn Marmer, en de Glazen zyn van Krystal, 't welk, gevoegd by de vergulde Balkons, het geheele Gebouw, zo van buiten als van binnen, zeer fraay maakt.

Openbaare Bibliotheek.

De Openbaare Boekery, of *Koninglyke Bibliotheek*, beslaat de geheele zyde van de Straat, die aan het Paleis uitkomt. Behalve de ruime Gaanderyën, is dezelve voorzien met veele deftige Kamers, waar in geslooten Boekekassen zyn, daar men de Boeken in kan zien staan, door 't Glas en Koperdraad der Deuren. Zy bevat een menigte gedrukte en geschreeven Werken, benevens veele Zeldzaamheden, zo van Natuur als Konst. Men vindt 'er, onder anderen, een Tafel, waarop een Stad, met regelmaatige Vestingwerken, derzelver aantasting en verdediging, t'eenemaal van Zilver, is afgeschetst. Verscheide Oppassers zyn 'er van deeze Bibliotheek, om een ieder de Boeken te laaten zien, welken hy begeert, en alles in order te houden. Koning Filips de V. heeft het in die schikking gebragt.

Op Kerstyd des jaars 1734, terwyl het Hof zig in Buen-Retiro bevondt, raakte het Koninglyk Paleis, omtrent middernagt, in Brand,

MADRIT. en de gantſche Vleugel, aan welken een nieuw Vertrek voor zyne Majeſteit gebouwd was, werdt met alle de Meubilen, Schilderyën en Koſtbaarheden, in de aſch gelegd: doch de Bibliotheek en de Bewaarplaats der Juweelen bleef behouden. Omtrent twee Jaaren daarna werdt de herbouwing van dien Vleugel, voor twee millioenen Ryksdaalders, aanbeſteed, volgens een Model, het voorige in pragt ver overtreffende.

Het Nieuwe *Prado.* De Tuinen van dit Paleis zyn met Muurwerk geſlooten. Agter dezelven, langs de Rivier, is een zeer vermaakelyke Kaay, zo breed dat 'er vyf Karoſſen nevens elkander kunnen ryden, genaamd het *Nieuwe Prado.* Aan de Rivier is deeze Kaay opgehaald met Metzelwerk, 't welk met zwaare gehouwen Steenen gedekt is, maakende een Schutmuur, op welken groote Bollen ſtaan tot verſiering. Ook zyn 'er drie Fonteinen, van verſcheiderley maakzel, tot verfriſſching der Voetgangeren, die langs de kanten van deeze Dreef, alwaar de Boomen geplant zyn, kunnen wandelen. Omtrent in 't midden der langte, is een groote dubbelde Trap van blaauwe Steenen, waar mede men in de Rivier kan afgaan. Naby de Koninglyke Brug, tot aan welke zig deeze Kaay uitſtrekt, is een fraaije Kapel gebouwd, ter zyde van welke eenige regels Boomen lynregt zyn geplant, als een Starreboſch van Laanen, die uitloopen op een ſierlyke Fontein in 't middelpunt ſtaande. Den eerſten dag van Mey is 't ongemeen druk op die plaatſen, dewyl het Gemeene Volk, van de Stad en de omgelegen Dorpen, zig alsdan, in hun Zondags-Gewaad, aldaar met allerley ſoort van

van Vreugdebedryven verluſtigt. De Koning toert dikwils ook aldaar, om die vrolykheid te aanſchouwen. MADRIT.

Deeze verfraaijing is Madrit verſchuldigd aan den Marquis *de Badillo*, die niet alleen de Stad met veele nieuwe Fonteinen heeft voorzien, maar zelfs ook den Weg naar 't Koninglyk Paleis van *Pardo*, langs de Rivier Noordwaards, veel aangenaamer gemaakt heeft dan te vooren. Aldaar is een Wandeldreef, welke genoemd wordt *Fuente de las Damas*. Ook is de Brug van Toledo, over de gemelde Rivier, welke in fraaiheid noch grootte wykt voor de Brug van Segovia of Koninglyke Brug, door hem aangelegd. Bovendien heeft hy een pragtig Kwartier voor de Koninglyke Lyfwagten, met een groote Paardenſtal, doen bouwen.

Behalve dit Paleis zyn 'er, even buiten de Stad, nog drie Koninglyke Huizen, die als Luſtplaatſen van zyne Majeſteit kunnen worden aangemerkt. Het een derzelven, genaamd CASA DEL CAMPO, legt aan de overzyde van de Mançanarez, omtrent zeshonderd Schreeden benoorden de Brug van Segovia. Het is eén zeer vermaakelyk Verblyf, hebbende niet alleen wyd uitgeſtrekte Tuinen en Plantagiën, maar ook een keurlyke Diergaarde, met het beſte ſoort van Wild voorzien, t'eenemaal in Muuren beſlooten; doch 't Gebouw is merkelyk vervallen. Men heeft 'er lommerryke Laanen, die uitloopen op eenige Meirtjes, een van welken door hooge Eikenboomen is beſchaduwd, en waar op een Roeijagt wordt gereed gehouden, tot 's Konings vermaak. Ongemeen bekwaam is deeze Plaats, om in 't Paleis *Caſa del Campo.*

MADRIT. eene ſtille Eenzaamheid zig, op het verkwikkelykſte, te verluſtigen. Ook worden veele Minnaryën ter ſluik, in het verholenſte van deszelfs digte Boſchjes, volvoerd. By 't inkomen van de Tuinen valt allereerſt het oog op een Metaalen Beeld van Filips den III. te Paarde, ſtaande op een Voetſtuk van Marmer. Dit Beeld wordt, van Kenners, voor een zo volmaakt Werkſtuk gehouden, als dat van Henrik den IV., op de Pontneuf te Parys. Wat verder ziet men een Koperen Fontein, verbeeldende een Kaſteel met zyn Geſchut en Bezetting: welk alles Water uitgeeft.

't Paleis van *Florida.*

Tegenover deeze Luſtplaats, aan de Mançanarez, legt die van FLORIDA, een ander Koninglyk Paleis, 't welk behoord heeft aan den Marquis van *Caſtel Rodrigo*, gewezen Gouverneur der Spaanſche Nederlanden, in 't jaar 1668. Dit munt voornaamelyk uit door de menigte en oneindige verſcheidenheid van de allerkeurlykſte en welriekende Bloemen, die men 'er in alle Jaargetyden vindt. De Tuinen zyn verſierd met Terraſſen, en met een groot getal zeer konſtige Beelden, uit Italie gebragt: ook ontbreeken 'er geen Fonteinen of Geboomte, tot verfriſſching. 't Gebouw is van binnen voorzien met koſtbaare Meubilen en uitgelezen Schilderſtukken, terwyl de Standplaats het zelve maakt tot een zeer aangenaam Verblyf.

't Paleis van *Buen Retiro.*

Het Paleis van BUEN-RETIRO, legt aan de andere zyde van Madrit, op de ſchuinte van een Heuvel, naby het *Oude Prado*, dat eene Wandeldreef of Plantagie is, aan de Ooſtzyde der Stad *. Dit is een vierkant Gebouw, op ieder hoek met een uitſpringend Paviljoen. Binnen

* Zie bl. 228.

nen 't zelve legt een groot Parterre, met eene Fontein in 't midden, welker Beeld zodanig is toegesteld, dat het de Bloemen, die naby hetzelve groeijen, besproeit. MADRIT.

De Zaalen van 't Paleis zyn groot en pragtig, met Zolderingen en Wanden die van Goud en hooge koleuren schitteren: terwyl ook verscheide Kamers met keurlyke Tafereelen pronken. De Komedie-Zaal, in 't byzonder, munt uit door haare grootte en sieraaden van Goud en Snywerk. De Logies zyn ruim genoeg om ieder vyftien Persoonen, op hun gemak, te kunnen bevatten. Zy zyn altemaal met Chassinetten voorzien, en de Koninglyke is zeer fraay verguld. Zaalen en Vertrekken.

Op 't Plein van de Groote Zaal van dit Paleis, staat een Metaalen Beeld van Koning Filips den II., in 't midden van een kring Oranje-, Citroen- en Jasmynboomen, en andere Gewassen. Het Park, dat rykelyk een Uur gaans in den omtrek heeft, is zeer aangenaam wegens de menigte van Fonteinen, Waterkommen en Prieelen, die men 'er ontmoet. Verscheide Speelhuizen staan in 't zelve hier en daar verspreid, met kleine Bloemperken, tot rustplaatsen voor het Hof, wanneer de Koning zig in 't Park verlustigt. Onder de Waterkommen munt 'er een uit, wegens de Orange- en Limoenbomen, die als een Heining rondom dezelve geplant zyn, en zeer goede Vrugten draagen. In 't agterste van dat Park legt een vierkant Meirtje, van zeer helder Water, bezet met zes Paviljoenen. Somwylen gaat zyne Majesteit, op dit Meirtje, zeilen, vaaren of visschen, waar toe veelerley, zeer prag- Het Park.

Madrit. pragtig geſchilderde en vergulde, Jagten en Schuitjes op hetzelve zyn.

Om kort te gaan, de Grotten, Fonteinen, Watervallen, Kommen, Laanen en digte Bosſchagiën, maaken met elkander het Buen Retiro tot een zeer aangenaame Zomer-Luſtplaats; waar van het den naam heeft, en tot welk einde hetzelve zeer veel plagt gebruikt te worden. Filips de IV., inzonderheid, wiens Eerſte Staatsdienaar, de Hertog van Olivarez, het Opperbevel over den aanleg gehad heeft, hadt 'er veel pleizier in. Verſcheide millioenen zyn, door dien Koning, aan dit Paleis te koſt gelegd.

De Hermitagiën van St. Antonius en S. Paulus.

Tegen het Park aan leggen nog twee zeer vermaakelyke Plaatsjes, die men gewoonlyk de Vreemdelingen ook laat bezien, als tot het Buen Retiro behoorende: naamelyk de *Hermitagiën* van *St. Antonius*, en *St. Paulus*. De eerſte beſtaat uit een zeer eenvoudig en laag Gebouw, met een Toorentje daar op; welks Standplaats in 't midden van een breed Kanaal, dat als Lofwerk is gegraven, en de open Lugt, daar men uit zo veel Geboomte komt, de eenigſte fraaiheid uitmaakt. Die van St. Paulus, in tegendeel, heeft zulk eene verſcheidenheid van aangenaame Voorwerpen, dat het oog in dezelven verdwaalt. By 't aankomen vindt men een grooten en pragtigen Tuin, met verſcheide, zeer lange en hooge, groene Prieelen of Gaanderyën, die boogswyze zyn overwelfd, en aan de zyden voorzien met een ſoort van Raamen of Venſteren. Aan den eenen kant vertoont zig het Gebouw, dat eenen ſierlyken Voorgevel heeft, met Halfver-

verhevens, Kranſen, Bloem- en Lofwerk van veelerley ſoort, regelmaatig verdeeld in deszelfs drie Verdiepingen. Op de Kanteeling ſtaan vyf groote Beelden. De voornaamſte Fontein heeft op haaren top een Beeld van meer dan natuurlyke grootte, 't welk ruſt in 't midden van een rond Bekken, waar onder twee Beelden zyn, die het Water uit den Mond werpen in een ander groot Bekken, op een Pylaar verheven ſtaande. Uit dit Bekken ſtroomt het Water, met zwaare Gulpen, door zekere gaten heen, in de Kom, die gelyksgronds is, en met een ſoort van Traliewerk omringd. Nog eenige andere Fonteinen zyn 'er, van dergelyke gedaante. MADRIT.

Twee andere Koninglyke Paleizen leggen in de nabuurſchap van Madrit; naamelyk, het *Pardo* en *Sarſuela.*

Het Pa-leis van *Pardo.*

Het PARDO is naauwlyks twee Uuren gaans buiten de Stad, langs den Weg, dien men paſſeeren moet, om aan 't Eskuriaal te komen. Hetzelve vertoont zig, uitwendig, als een groot vierkant Gebouw, met vier Toorens op de hoeken, zynde ook vierkant en ieder een Spits hebbende. Het Portaal van den Ingang is redelyk fraay, en reikt tot aan de Kroonlyſt. Een Gaandery, ruſtende op Kolommen, in den geheelen Omtrek van het Binnenplein, geeft gemeenſchap met elkander aan alle de Vertrekken. De Schilderſtukken van dit Paleis worden niet veel geagt. Koning Filips de IV. heeft 'er een klein Kamertje in doen maaken, daar hy ſomtyds, met zyne Matreſſen, zig van 't gezelſchap afzonderde.

't Paleis van *Sarſuela.*

Een weinig verder vindt men het Koninglyk Paleis van SARSUELA, welks Standplaats

zeer

MADRIT. zeer vermaakelyk is, doch 't Gebouw ſchiet in deftigheid by dat van Pardo veel te kort. Men heeft 'er een zeer ruim Uitzigt, over Bloemperken met zeer ſchoone Fonteinen. De Tuinen zyn in twee deelen geſcheiden, wegens de ongelyke hoogte van den grond: zo dat men uit het eene, met een zeer hoog Bordes, opklimt in het andere gedeelte, 't welk op een menigte van Gewelven ruſt, maakende een zeer fraay natuurlyk Terras, dat met een Baluſtrade is omzoomd. In dit hooge gedeelte ſtaat het Paleis, welks Zaalen of Vertrekken zeer groot zyn, en daar door, in den Zomer, by uitſtek koel. Om dat 'er veel Wild, in de Boſſchen, naby dit Paleis is, zo gaat de Koning doorgaans, wanneer hy van de Jagt komt, aldaar wat ruſten en zig verfriſſchen, voor dat hy naar de Stad terug keert.

XIII. HOOFDSTUK.

Beſchryving van de twee voornaame Koninglyke Paleizen, *buiten Madrit; naamelyk het* ESKURIAAL, *en dat van* ARANJUEZ.

Buiten Madrit, op eenen afſtand van eenige Uuren gaans, leggen twee voornaame Koninglyke Paleizen, die in pragt en fraaiheid, mogelyk, de meeſte Vorſtelyke Plaatſen van Europa overtreffen; naamelyk het *Eskuriaal* en *Aranjuez*. Het eene houdt men voor een meeſterſtuk van de Konſt, het andere voor een wonder der Natuur.

Het ESKURIAAL. Het ESKURIAAL legt aan de Noordweſtzyde der Stad, omtrent zes Uuren gaans van dezelve af, aan de Grenzen van Nieuw Kaſtilie,

lie, in eene zeer ſchraale, drooge Landſtreek, welke men daar toe uitgekoozen heeft, om dat het nabuurig Gebergte zeer keurlyke Bouwſteen uitlevert. Dit Paleis heeft zyn naam gekreegen van een Dorpje, naby hetzelve. Koning Filips de II. heeft 'er, in 't jaar 1563, den aanleg van gemaakt, tot gedagtenis van die merkwaardige Overwinning, welke door de Spaanſche Krygsmagt, eenige Jaaren te vooren, op de Franſchen, by St. Quentin in Pikardye, behaald was. En, dit gebeurd zynde op St. Laurens-Dag, heeft men het Paleis, deswegens, in 't Spaanſch genoemd *San Lorenzo de el Escorial.* Men ſchryft, dat het, in den tyd van twintig Jaaren, welken hy daar aan heeft doen bouwen, zes millioenen Piasters heeft gekoſt. De twee volgende Koningen hebben tot verfraaijing van hetzelve nog zo veel toegelegd, dat de koſten van het geheele Werk, op niet minder, dan vyf en twintig millioenen Gouden Dukaaten, gerekend worden.

ESKURIAAL.

Aanzien en uitgeſtrektheid.

Inderdaad, de aanzienlykheid van het Gebouw en de uitgeſtrektheid van deszelfs aanhang, maakt het tot eene onverbeeldelyk pragtige Verblyfplaats. Het is als een Stad op zig zelve, tot welker dienſt en geryf men al het omleggende Land, met veel arbeid en koſten, heeft bekwaam gemaakt. Behalve de Koninglyke Vertrekken, is 'er een Kerk en Klooſter, een Kollegie en Boekery; ja 'er zyn ook bekwaame Woon- en Werkplaatſen voor allerley ſoort van Handwerkslieden en Konſtenaars, ten dienſte van het Hof, en veele Logimenten voor de Bedienden en voor Vreemdelingen. Men heeft 'er zeer aangenaame Wandel-

ESKU-RIAAL.

deldreeven, met dubbele ryën van Boomen beplant; een groote Plantagie en wyd uitgeſtrekte Tuinen, tot welker verſiering de keurlykſte Bloemen, uit alle hoeken van de Wereld, zyn byeengebragt. Uit het bovenſte van 't Gebouw ſtrekt het Gezigt zeer ver, over de nabuurige Heuvelen en Valeijen; ja zelfs tot aan Madrit toe.

Voorplein en uitwendige gedaante.

Het *Voorplein* * is honderd Voeten breed, zeer regelmaatig in Vakken van ronde en hoekige Steenen verdeeld, en door een Muur, borſtweeringshoogte, van het *Buitenplein* † afgeſcheiden. Het Gebouw legt byna in 't vierkant, zynde tweehonderd en tagtig Schreeden lang en ongevaar tweehonderd en zeſtig Schreeden breed. Het is in de gedaante van een Rooſter aangelegd, tot zinſpeeling op den marteldood van St. Laurens. De buitenſte omtrek beſtaat uit vier ontzaglyk groote ryën van Gebouwen, die op de hoeken vier Paviljoenen hebben, met Lood gedekt en uitloopende in zeer hooge Toorenſpitſen, welker Kruis tweehonderd Voeten van den Grond komt. De Paviljoenen en de uitſpringende Gevels hebben vier Verdiepingen, het overige drie. Alles is van een harden, graauwagtigen Steen gebouwd, die zig zo glad laat bewerken, dat het zig vertoont als van het fynſte Marmer. Men telt 'er elfduizend Venſteren en veertienhonderd Deuren aan, welker Sleutels met elkander weegen zevenhonderd Ponden.

* *Parade*

† *Esplanade*

De Hoofd- of Wester-Gevel.

De Hoofdgevel ziet naar 't Weſten, dat is naar de Bergen toe, om dat men 't Koor van de Kerk in 't Ooſten moeſt hebben. Aan denzelven zyn drie Ingangen, waar van de middelſte praalt met een heerlyk *Portico*, van agt

Ko-

Kolommen, naar de Dorifche Bouworde, wederzyds vier, op een Voetftuk ftaande van honderd en dertig Voeten lang. Deeze Verdieping heeft de hoogte van zes en vyftig Voeten, en komt tot aan de Kroonlyft van het Gebouw. Daar boven ftaan vier Kolommen van de Iönifche Orde, zo net gehouwen of zy van Zilver gegooten waren, gedekt met een fpits toeloopende Kap, die den top des Gevels uitmaakt. De laatftgemelde Kolommen hebben wederzyds twee Pieramieden, ftaande boven de vier uiterften der onderfte Kolommen. Regt in 't midden, tusfchen de Iönifche Kolommen, zyn twee Nisfen gewerkt, in welker onderfte het Wapen van Spanje gefteld is, gehouwen op een zogenaamden Donderfteen uit Arabie, 't welk alleen zeftigduizend Piafters gekoft heeft. Daar boven ftaat het Beeld van St. Laurens, in 't gewaad van een Diaken, vyftien Voeten hoog, van een zeer witten Steen gemaakt. De Poort of Deur, van deezen middelften Ingang van 't Gebouw, is, binnenswerks, twaalf Voeten breed en vier en twintig Voeten hoog. De Poften van het Deurkozyn, ieder uit één ftuk beftaande, zyn zo zwaar, dat 'er veertig paar Osfen voor gefpannen moeften worden, om hetzelve derwaards te fleepen. De twee andere Ingangen, net in 't midden, tusfchen ieder Paviljoen en de Middelpoort, zyn zo groot niet, doch van eene overeenkomftige gedaante.

ESKURIAAL.

De Ooftzyde des Gebouws heeft voor zig een groot verheven Plein, als een Terras, van 't welke zig die zyde veel fraaier zou vertoonen, indien dezelve niet een weinig mismaakt ware, door het agterfte van de groote Kapel

De andere zyden van 't Gebouw.

ESKU-RIAAL. der Kerk, 't welk zeer hoog uitſteekt, als een bloote Muur, zonder eenige Venſters of Sieraaden. Ook is, aan die zyde, een nieuw Gebouw aangelegd, 't welk in de platte Grondvlakte het handvatzel verbeeldt van den Rooster, en zeer ver buitenſpringt, uitmaakende een gedeelte der Koninglyke Vertrekken. Door dit middel kunnen hunne Majeſteiten, onpasſelyk zynde, de Miſſe, niet alleen uit hunne Kabinetten, maar zelfs van hun Ledikant, zien en hooren. De Zuidzyde, waar aan men 't eerſt begonnen heeft, toen de aanleg werdt gemaakt, is, gelyk de Noordzyde, korter dan de anderen, en, ſchoon zy geene Portico's of Pilaſters heeft, niettemin aanzienlyk door de vyf ryën van Venſterraamen, zeer regelmaatig by elkander paſſende, en waar van de onderſte met zwaare traliën zyn beſchut, die tot aan den Grond komen. Onder het Terras van den Zuid- en Ooſt-Gevel, die men van Madrit komende ontdekt, zyn Verblyfplaatſen voor de Beampten van het Hof en derzelver Ondergeſchikte Dienaars. Ook heeft men daar drie Poorten, om in de Tuinen en Plantagiën, welke aan die zyden van 't Paleis leggen, af te gaan. De Noord-Gevel heeft, gelyk de Hoofd- of Weſter-Gevel, drie Ingangen of Buitenpoorten, uitkomende aan de Parade of het Voorplein, 't welk het Gebouw aan de Weſt- en Noordzyde omringt.

Verdeeling van binnen. Van binnen kan men, in het Eskuriaal, bekwaamlyk onderſcheiden drie Hoofdverdeelingen overlangs, of in de breedte. De middelſte derzelven is den Godsdienſt toegewyd, als bevattende de Kerk, derzelver Voorplein en Kapellen. De twee anderen, ter Zuid- en Noord-

Noordzyde, zyn ieder verdeeld in twee groote Lighaamen, waar van het Oostelykste, in beiden, een onverdeeld Binnenplein omringt; het Westelykste, wederom, in vieren is gesmaldeeld. Het Klooster bestaat uit de Gebouwen aan de Zuidzyde, rondom het groote en de vier kleine Pleinen in die Hoofdverdeeling: de Koninglyke Vertrekken beslaan het groote Binnenplein aan de Noordzyde van de Kerk, genaamd het *Hofplein* *, en het Uitstek aan den Oostgevel: terwyl de vier kleine Pleinen, zo voor het Kollegie der Koninglyke Schoolieren, als tot Woonplaatsen der Hovelingen en Hofbedienden, zyn geschikt. ESKURIAAL.

* *Cour du Palais*

Het Portico van den Westgevel doorgaande, komt men in een ruim Portaal, en uit hetzelve op een groot Binnenplein, zynde tevens het Voorplein van de Kerk, welker Gevel, van hetzelve, zig by uitstek pragtig voordoet. Dezelve heeft aan ieder zyde een Tooren, waar van de een de Uuren slaat, de ander met een fraay Speelwerk, naar de Hollandsche wyze, is voorzien. Agt Kolommen, van de Dorische Bouworde, met haare Voet- en Kopstukken, verheffen zig boven een Bordes van eenige Trappen, 't welk de gantsche breedte van het Plein beslaat. Deeze Kolommen, die van boven met de Kroonlyst van 't Gebouw gelyk komen, hebben boven zig een hoogen Kap, waar over heen men effen den Koepel van de Kerk kan zien. De zes voorlyksten derzelven, want twee staan 'er op zyde; onderschraagen zes Beelden van wit Marmer, elk van agttien Voeten hoog, staande op de Kanteeling van het Portico. Dit zyn zes Koningen van Israël, hebbende ieder een

De Kerk van buiten.

ESKURIAAL.

Kroon op 't hoofd van honderd en een Scepter in de hand van vyftig Ponden zwaar, beiden van verguld Koper. Men merkt als iets byzonders aan, dat alle deeze Beelden uit een zelfde ſtuk Rots gehouwen zyn. In 't bovenſte van den Kap is een groot Raam, met roosterwyz' traliewerk geſlooten; al mede tot een zinnebeeld der Marteldood van St. Laurens. Dit vindt men in het Eskuriaal, waar van hy Patroon genoemd wordt, menigvuldig.

De Kerk van binnen.

Van binnen is de Kerk groot en aanzienlyk, als in den ſmaak van de St. Pieters-Kerk te Rome geſtigt zynde. Men heeft 'er het gebrek der Gothiſche of Sarrazynſche Gebouwen in verbeterd; want zy is uitneemend wel verlicht. Het Gewelf ruſt op vier ryën van Pylaaren. De Koepel, in 't midden van de Kerk, is zwaar Verguld, van onderen gevloerd met zwart en wit Marmer, en Vakken van geſchilderd Plateelwerk daar tuſſchen. Zeven Orgels zyn 'er, van verſchillende Klanken, niet alleen zeer ſierlyk voor het oog, maar byzonder aangenaam van Geluid. De Kleeding der Beelden en de Behangzels pronken met veele Juweelen; de Lampen en Kelken zyn veelal van louter Goud, de Kandelaars van Zilver: ja men vindt 'er twee Wywatersbakjes van groote Edele Steenen, elk uit één ſtuk.

Kapel van 't Groot Altaar.

Veertig Kapellen zyn 'er in de Kerk, die, byna ieder dag, op eene byzondere wyze worden opgetooid. De voornaamſte beſlaat de gantſche breedte en hoogte van de Middelkerk, zynde, van onderen tot boven, geheel van Jaspis. Het binnenwerk van deeze Kapel gaat, in koſtbaarheid, alle verbeelding te boven. Men vindt 'er de meeſterlyk gegoo-

gooten Beelden in, van Karel den V. en Filips den II., de eerste met zyne Vrouw, Dogter en twee Zusters, de ander met zyne drie Gemaalinnen en Zoon; knielende in Koninglyk Gewaad: zeer konstig gewerkt door *Pompejo Leoni*, den grootsten meester van dien tyd. De dubbelde Ryks-Adelaar, op den Tabbaard van Keizer Karel, is van Jaspis, en het Wapen op 't Schild van Koning Filips, zynen Zoon, van Edele Steenen, ingekast in het Metaal. ESKURIAAL.

De Pylaaren en Pilasters, in den omtrek van de Kapel, bestaan uit het fynste Jaspis, uitgegroefd en gepolyst, met Voet- en Kopstukken van verguld Koper. Aan de Trappen, waar mede men naar 't Groot Altaar opgaat, staan vier en twintig Kandelaaren van louter Zilver, meer dan een manslangte hoog. Het Altaar zelf is van zwart Marmer. Aan de kanten heeft hetzelve de vier Bouwordens, in verdeelingen boven elkander, van Pylaaren, met Beelden, levensgrootte, daar tusschen, en in 't middelste Vak een Tafereel. Agter 't Altaar is de Muur bekleed met een blad Porphiersteen, zo groot en glad gepolyst, dat men 'er, als in een Spiegel, de geheele Kerk in 't verschiet kan zien. Aldaar vertoont zig het Krucifix, een konstig Werkstuk van Marmer, door den Hertog van Toskanen aan zyne Majesteit vereerd. Het Altaar.

Op 't Altaar is een Pedestal, van tien Voeten hoog, gemaakt uit rood Jaspis, gelyk de Trappen van het Altaar, en ingelegd met groen. Op dit Voetstuk staan zes Dorische Kolommen, 't geen vyf Nissen maakt, in welker twee uitersten groote Beelden, in de mid- Het Sakramenthuisje.

ESKURIAAL. delfte het *Sakramenthuisje* * is geplaatst. Dit heeft de gedaante van een Paviljoen, zynde zestien Voeten hoog en omtrent half zo wyd of breed. Het is gemaakt van een soort van Steen, kostbaarder dan Porfier, wordende geschat op een half millioen Ryksdaalders. Honderd Man hebben 'er veertien Jaaren dagelyks aan bezig geweest, om denzelven te bewerken; want hy moest altemaal met de punten van Diamanten gesneeden worden. Het Koepeltje van dit Sakramenthuisje heeft een zeer sierlyk Toorentje, rustende op agttien Kolommetjes van Agaat, waar tusschen vergulde Beeldjes staan. Van binnen is de eigentlyke *Hostiekas* †, vier Voeten hoog en drie Voeten wyd, met een grooten Smaragd gedekt. De Agaaten Vaas, waar in de Hostie legt, is zo dun uitgewerkt, dat men dezelve door de wanden heen kan zien. Het dekzel heeft een Safieren knop, en de Voet is van ge-amailleerd fyn Goud. Om kort te gaan; de glans van 't Goud en de Edele Steenen, welke zig in dit klein bestek voordoen, brengt den Aanschouwer, die over den luister van de Kapel reeds heeft verbaasd gestaan, in een nieuwe verrukking. Het Altaar rond te gaan staat ieder vry; doch niemand dan Geestelyken mogen 'er aan raaken. Men rekent, dat deeze Kapel, met al haaren toestel, drie millioenen Ryksdaalders heeft gekost.

* *Tabernacle*

† *Custode*

Het Koor van de Kerk. In 't Koor van de Kerk zyn verscheide verheven Banken of Gestoelten, en om laag tweehonderd Zitplaatsen voor de Geestelyken, die Boeken hebben tot het leezen van den Dienst, wonderbaarlyk groot en in zeer sierlyke Banden, met Bladen van Perkament, heerlyk beschree-

ſchreeven en beſchilderd. Men telt 'er twee- Esku-
honderd en veertien, van de zelfde grootte, riaal.
waar onder een, dat vierhonderd Ryksdaalders heeft gekoſt. In 't midden hangt een groote Zilveren Kaarskroon, en, voor het Koor, zyn twee Tafereelen, die eene Lyſt bevatten van de Overblyfzels van Heiligen, waar mede de Devotie der Spaanſche Monarchen deeze Kerk verrykt heeft. Men telt 'er zeven geheele Lyken, honderd en zeven geheele Hoofden, honderd zeven en zeventig zo Armen als Beenen, driehonderd zes en veertig Bloedaders en nog omtrent drie duizend kleiner Stukken van Menſchelyke Lighaamen. Deeze Heiligheden worden bewaard in vier beſlooten Kasſen, die elk in een byzondere Kapel ſtaan. 't Gewelf van het Koor is heerlyk beſchilderd met eene Afbeelding van het Hemelſch Paradys door *Titiaan*, een zeer vermaard Stuk, daar de Drie-Eenheid vertoond wordt, met Legioenen van Engelen en Hemelſche Heirſchaaren omgeven, en de Schilder zig zelven, in een hoek, als op de knieën leggende, heeft afgemaald. Met niet minder keurlyke Tafereelen, van Pleiſterwerk, pronken alle de Gewelven van dit Kerkgebouw.

Ter zyde van het Koor heeft men de *Sa-* De Sa-
kriſtie, een groote Zaal, waar in de Sieraa- kriſtie.
den der Altaaren en de Dienſtgewaaden der Prieſteren worden weggelegd. Dezelven zyn van de koſtbaarſte en fynſte Stoffen, verſierd met een grooten ſchat van Paarlen en Juweelen, overeenkomende met den luiſter van al het gene tot de Kerk behoort. Men vertoont 'er een Kruis, dat met Edele Steenen van veelerley ſoorten, die zeer groot zyn, praalt.

ESKU-RIAAL. In eene Kamer, daar naast, zyn twee Vaasen van byna onschatbaare waarde, in welken het Sakrament, by openbaare Omgangen der Geestelykheid, rond gedragen wordt. Het een is van een enkelen Safier, met Paarlen en andere Edele Gesteenten bezet. Ook laat men 'er een Boek zien, dat op vierduizend Spaansche Dukaaten geschat wordt, waar in het Leven van den Heiland, door een Monnik, zeer natuurlyk is beschreeven en uitgebeeld, met de Psalmen en Kerkzangen, tot hetzelve behoorende, daar by gevoegd door een anderen Geestelyken.

Schilderyën. Het gene, waar in de Sakristie-Zaal meest uitmunt, is eene ongemeen keurlyke Verzameling van Schilderyën, waar mede derzelver Wanden pronken. Deeze zyn meestendeels in Italie gekogt, en altemaal uitgekoozen door dien grooten Spaanschen Schilder, *Diego Velasquez*, onder wiens bestuuring zy ook geplaatst zyn in die orde, waar in menze tegenwoordig vindt. Eenigen der voornaamsten heeft de Hertog van St. Lucar, toen hy Ambassadeur van Spanje by Cromwell was, in Engeland gekogt, en aan den Koning, zynen Meester, vereerd. Onder deeze is 'er een van *Tintoret*, verbeeldende onzen Zaligmaaker die de Voeten zyner Discipelen wascht; 't welk in levendigheid en stoutheid van trekken onnavolgbaar schynt. Verscheide zyn 'er van *Raphaël*, van *Titiaan*, van *Paulo Veroneze*, en andere Italiaansche Meesters. Doch alle Vertrekken van het Eskuriaal zyn met sierlyke Tafereelen, Beelden en ander Schilderwerk, versierd. Men telt 'er zestienhonderd twee en twintig Schilderyën in Olieverf, onder welken

twintig van *Titiaan* zyn en verſcheide derzel- ESKU-
ven Kapitaale Stukken. Buitendien heeft men RIAAL.
'er een menigte Hiſtoriſche Afbeeldingen van Pleiſter- en Plakwerk *, in de Gaanderyen; als ook een groot getal ruime Gewelven of Zolderingen, waar van 'er tien, gelyk de groote Wenteltrap, door *Lukas Jordaan* alleen geſchilderd zyn. Een daar van, verbeeldende de *Triomfeerende Kerk*, is zo uitmuntende, dat ik hetzelve hier zal beſchryven.

* *in fresco & distemper*

De Kerk komt voor in de gedaante van een Vrouwsperſoon, gezeten op een pragtigen Triomfwagen, vergezeld van Gods Geeſt, en gevolgd door Geloove, Hope en Liefde, met eenen grooten trein van Deugden. 't Gelaat van de Kerk is ſchoon, deftig en vrolyk: haar Gewaad Pauſelyk met den driedubbelen Kroon op 't hoofd; zy heeft de Sleutels van den Hemel en de Heilige Schriftuur in de eene, het Kruis in de andere hand. De Deugden vertoonen zig als beminnelyke Maagden, wier gedaante derzelver aart uitdrukt. Onder haar zyn vermengd de Weetenſchappen, zo Goddelyk als Natuurlyk, aan de Gewaaden kenbaar. Ter andere zyde ziet men de Godgeleerdheid, welker hoofd tot aan den Hemel reikt, met eenen Scepter in de hand; om aan te toonen dat zy de Koningin is der Menſchelyke Weetenſchappen, die haar als Hof-dames vergezellen. Ondeugd en Dwaaling, verſlagen en verbaasd door deeze Goddelyke Majeſteit van de Kerk, vlugten van haar, gelyk de duiſternis voor het Licht; terwyl de Kettery, met haare Aanhangers, onder de Wielen worden verpletterd. De Heilige Oudvaders en Kerkleeraars trekken den Wagen, hebbende

Tafereel van de Triomfeerende Kerk.

ESKU-RIAAL. Thomas, den Apostel, aan het hoofd. In het opperste van 't Gewelf ziet men de Genade afgebeeld als een allerschoonste Maagd, in een lang, wit Kleed, om haare zuiverheid aan te duiden. Zy strekt haar eene hand uit, tot een hand, komende uit de Wolken, om de Vereeniging aan te toonen, die 'er is tusschen God en de genen die van God begenadigd zyn. Met de andere hand strooit zy verscheide Bloemen, welke van Engeltjes, in 't vallen, worden opgevangen, die dezelven tot Slingerkranssen samen vlegten, om de Triomf te kroonen.

Dit Tafereel bevat meer dan zeventig Figuuren, levensgrootte; zo dat het, ten opzigt der uitvoerigheid en rykheid van vinding, benevens de overige Zolderstukken van dien Konstenaar, ten minste gelyk mag gesteld worden met het pragtigste Werk van dit soort in Europa.

'sKonings Paleis. Eene niet minder keurlyke Verzameling van Schilderyën vindt men in de Vertrekken van het *Koninglyk Paleis*, aan de Noordzyde van de Kerk, die anders niet wel te onderscheiden zyn van de overige Gebouwen, en in kostbaarheid van Sieraaden veel by de gemelde Kapel te kort schieten. Men komt, door eene Poort die aan den Noordgevel van het Eskuriaal is, op het Hofplein, omringd met Vertrekken, zo voor de Hovelingen en Amptenaaren, als tot de Staatsvergaderingen. Aan de Oostzyde zyn de Logimenten der uitheemsche Afgezanten. Tegenover het Koninglyk Portico, aan den Ingang, vertoont zig, op den Noordelyken Muur van de Kerk, een zeer uitvoerige Afbeelding, in Pleisterwerk, van den Veldslag, by welken de Mooren van Granada-

nada, in 't jaar 1431, door den Koning van Kaſtilie geſlagen werden. Dit is een egte kopy van het Origineel, kort na die Overwinning, ter langte van honderd en dertig Voeten, geſchilderd; 't welk te Segovia bewaard wordt.

ESKURIAAL.

De Koninglyke Grafkelder.

De Koninglyke Begraafplaats is een Stuk, dat, in pragt en koſtbaarheid, met de Kerk byna gelyk ſtaat. Men noemt het *Pantheon*, om dat het de gedaante heeft van den ronden Tempel, die te Rome was geſtigt voor alle Heidenſche Godheden te ſamen, zynde van ieder aldaar een Beeld. Dus vindt men, in deezen Grafkelder, ook Niſſen voor alle de Spaanſche Koningen en Koninginnen, waar van een gedeelte reeds met Lykkiſten is gevuld. Het is een onderaardſch Gewelf, regt beneden het Groot Altaar, werwaards men eerſt afgaat met vyf en twintig Trappen, komende dus tot aan een Poort, welker Deur zeer konſtig en met koſtbaar geſneeden Hout, van allerley koleuren, is ingelegd. Dan nog drie en dertig Trappen, die gemaakt zyn van fyn Jaspis, doormengd met wit en graauw Marmer, nedergaande, komt men aan den eigentlyken Ingang van den Lykkelder, een Vertrek dat zes en dertig Voeten wyd is in de middellyn, en agt en dertig Voeten hoog. Hetzelve ſchept, niettegenſtaanne zyne diepte, genoegzaam Licht, uit de ronde Raamen en de Lantaarn in den Koepel, die onderſchraagd wordt door zeſtien Pilaſters uit Jaspis van verſcheiderley koleuren, naar de Korinthiſche Bouworde. De geheele Koepel is van gepolyſt Jaspis, en, gelyk de Fries, met Lofwerk van verguld Metaal verſierd. Tegenover den Ingang

Eskuriaal. gang ziet men een Kapel, met een Altaar en Krucifix, en veelerley kostbaare Sieraaden. Het Wapenschild van Spanje, aldaar geplaatst, is een Wonder van de Konst; zynde samengesteld uit Edele Steenen, naar de byzondere Koleuren, daar in vereischt. 't Vertrek is met vakken van Marmersteen en Jaspis, zeer sierlyk, gevloerd; maakende een Ster in 't midden. Daar boven hangt een overkonstig en pragtige Kaarskroon, te Genua gegooten, die tienduizend Ryksdaalders gekost heeft. Zes en twintig Lykbussen zyn 'er geplaatst in de Nissen, welken men vier hoog boven elkander in den omtrek van deezen Grafkelder vindt, en twee boven den Ingang. Van deeze Lykbussen zyn reeds omtrent de helft vervuld met de Lyken der Koningen en Koninginnen van Spanje, van Keizer Karel den V. af, en met Opschriften voorzien in Gouden Letteren. Van de Koninginnen worden 'er zelden in deezen Grafkelder gelegd, dan die een Prins, Throons-Opvolger, ter wereld hebben gebragt. Voor de andere Koninginnen, als ook voor de Prinsen en Princessen van 't Koninglyke Bloed, zyn twee andere Kelders, nevens het Pantheon; waar in men de Lyken van twee en twintig Spaansche Koningen, die voor Karel den V. geregeerd hebben, geplaatst heeft. Filips de IV. heeft dit Werkstuk, 't welk door Filips den II. reeds aangelegd was, tot die luister en volkomenheid gebragt, waar in men het tegenwoordig kan beschouwen.

Het Klooster van 't Eskuriaal. Het *Klooster*, of de Woonplaats der Geestelyken, die de Oppassers van het Eskuriaal zyn, beslaat de geheele Zuidzyde van hetzelve. Deeze voeren den naam van *Hieronymieten*,

ten, een Orden in Frankryk gantſch onbekend, en in Italie uit hoofde van zeker Voorval vernietigd, doch zeer geagt in Spanje. Men wil, dat hun dit Koninglyk Gebouw te bewaaren gegeven zy, om dat Keizer Karel, toen hy van de Regeeringe was ontſlagen, zig in een Klooſter van die Orde heeft begeven. Hun getal is allengs tot tweehonderd Perſoonen aangegroeid, die aan een zeer ſtrenge leevenswyze gehouden zyn; doch, zo men wil, wel veertigduizend Ryksdaalders aan Inkomſten hebben; waar voor zy het Gebouw onderhouden moeten. Hun groote Binnenplein is tweehonderd en tien Voeten in 't vierkant, en niet alleen, gelyk de vier kleinen, omringd met dubbele Gaanderyën, maar voorzien met eene Fontein, die, boven de Fonteinen der andere Pleinen van het Klooſter, zeer in fraaiheid uitmunt. Dezelve beſtaat uit een Koepelgebouw van Jaspis, daar men door heen kan gaan, met Marmer gevloerd en ruſtende op Pylaaren van Porfierſteen, waar tuſſchen, aan de buitenkant, de wit Marmeren Beelden der vier Euangeliſten ſtaan, wier Dieren en Engel Water uitgeeven in vier groote vierkante Kommen, op de vier hoeken van dit Paviljoen. Het ſtaat in 't midden van vier zeer fraaie Bloemperken, welker Paden ook van Marmer zyn. De Omtrek van dit Plein is met het geheele leeven des Heilands, in Plakwerk, verſierd. De Kamer, daar het Kapittel byeenkomt, is zeer ruim en pragtig, pronkende met keurlyke Schilderyën. Men vindt 'er twee Basrelieven van Agaat, elk agttien Duimen in 't vierkant. Ook hebben zy een Eetzaal, daar het laatſte Avondmaal des Zaligmaakers, met

ESKURIAAL.

zyne

ESKU-RIAAL. zyne Discipelen, door *Titiaan*, onvergelykelyk kragtig is afgemaald.

Kollegie en Bibliotheek. Het *Kollegie* voor de Koninglyke Schoolieren beslaat een gedeelte der vier andere kleine Binnepleinen, aan de Noordzyde van het Voorplein der Kerk; die, gelyk de vier Pleinen van het Klooster, ieder een Marmeren Fontein in 't midden hebben. Ten dienst der Studenten en der Monniken strekt de *Boekery*, boven het Binnen-Portaal van den grooten Ingang van 't Paleis, aan den Westgevel. Dit was ook een zeer pragtig Gebouw, voor dat het grootste gedeelte daar van, in 't jaar 1671, door brand vernield werdt. De groote Zaal hadt veel licht en ruimte, met vyf Gaanderyën boven elkander, in den omtrek, konstig van 't allerkostelykste Hout gewerkt, en van binnen door de grootste Meesters beschilderd. Deeze en 't Gewelf van de Kerk waren de Stukken, waar aan Koning Filips de II., in dat opzigt, den meesten arbeid liet besteeden. Het Gewelf van de Zaal pronkte met de Afbeeldingen der Weetenschappen en zeven Vrye Konsten: de Vloer was als een Parterre van Marmer en blaauw geschilderde Steenen. In 't ruim stonden twaalf Tafelen van Jaspis, met Globen en andere Werktuigen der Wiskonst. Behalve de gedrukte Boeken van deeze Zaal, hadt men 'er een ander Vertrek met Arabische Manuscripten, en verscheide zeer zeldzaame geschreeven' Werken; onder anderen de vier Euangeliën met de Voorreden van St. Hieronymus, en de Kerkregelen van Eusebius; altemaal in Gouden Letteren. Men wil, dat 'er het eerste Papier ware, 't welk in Europa is gebruikt geweest.

In

In 't voorſt van September des jaars 1732, ſloeg, by een zwaar Onweder, de Blixem in het Eskuriaal, en verwekte aldaar Brand, die, eenige Uuren na dat hy aangeſtoken was, eerſt ontdekt werdt; wanneer dezelve reeds zo zeer de overhand genomen hadt, dat men geen kans zag om de Vlammen te bluſſchen, zonder doorſnydingen te maaken. Het Kollegie en verſcheide Bovenvertrekken, gelyk ook de Tooren aan die zyde, zyn daar door t'eenemaal vernield geworden: zo dat men dit gedeelte van nieuws af heeft moeten opbouwen. ESKURIAAL.

Het Buitenplein, rondom de Parade, heeft aan de Noordzyde zeer pragtige Huizen, van het Eskuriaal afgezonderd, dienende tot huisveſting voor een gedeelte van 't Hof. Aan den Zuidweſthoek vertoont zig een ander groot Kwartier, de Woonplaats van eenigen zyner Majeſteits Onder-Amptenaaren, verſcheide Handwerksluiden of Konſtenaars en eenige Bedienden der Monniken, die altemaal, ten dienſte van het Eskuriaal of deszelfs Bewooners, werken. Van 't Agterplein * gaat men af in de Tuinen, die groot zyn, en met een menigte van ſierlyke Fonteinen pronken. Daar door heen komt men in 't *Park*, 't welk geheel met Muuren is geſlooten, hebbende zeven Uuren gaans in zynen omtrek. Men vindt 'er Boſſchen, Meiren, Velden en in 't midden een Woonhuis voor de Jagtbezorgers; want in dit Park onthoudt zig overvloed van Wild.

* *la Place*

Het Koninglyk Paleis van ARANJUEZ is agt Uuren gaans ten Zuidooſten van Madrit, en dus regt aan de tegenoverzyde, ten opzigt van het Eskuriaal, een weinig verder van de Stad, Paleis van ARANJUEZ.

langs

ARANJUEZ.

langs den Weg naar Toledo. Het ſtaat op een Eiland, 't welk de Natuur ten deele hadt gevormd, door de ſamenvloeijing van de Taag en Xarama, en de Konſt voltooid heeft, door die Rivieren met een Kanaal ſamen te voegen. Over dezelven leggen twee Bruggen, die men kan affluiten, als wanneer 'er geen open toegang tot dit Koninglyk Luſthuis is. Koning Filips de III. werdt bekoord door de natuurlyke ſchoonheden van de Standplaats, en hy was de eerſte die dezelve door Menſchen arbeid verbeterde. Sedert zyn 'er zulk een menigte Tuinen, Fonteinen, Bloemperken, Grotten en Kaskaden bygevoegd, dat men het, zonder ſchroom, de vermaakelykſte Plaats van geheel Spanje noemen mag.

Het Park en de Boſſchagiën.

Maar, gelyk in het Eskuriaal 't Gebouw het uitmuntendſte is, zo zyn hier de Luſthoven en Plantagiën, met derzelver Waterwerken en Sieraaden, het voornaamſte. De Stand is in het midden van eene vlakke Landsdouw, welke zig vier of vyf Uuren gaans uitſtrekt, met verſcheide laage Heuvelen en verrukkelyke Boſſchagiën, vol Harten, Zwynen en ander edel Wild, doch inzonderheid een menigte Konynen. Voor eenige Jaaren waren 'er twee- of driehonderd Kemels, waar van men zig, by gelegenheid, tot het werk bediende. 't Paleis wordt door hooge Olmeboomen beſchaduwd, die zig, by 't aankomen over de Brug van de Taag, heerlyk voordoen. De Groote Dreef, van hoogſtammige Boomen, loopt midden door een Sterreboſch van andere Laanen. Zy is regt en wyd, een Uur gaans lang. Door dezelve komt men, over het Kanaal heen, in het Park, 't welk aan de zyde

van

van de Rivier, in den geheelen omtrek van het Eiland, een Terras heeft, met een soort van uitsteekende Gaanderyën, hier en daar, om te Visschen, of zig met het aangenaam uitzigt, over de Rivier, te verlustigen. ARANJUEZ.

Het Water van de Taag, door Waterleidingen gebragt zynde tot aan de Wortels der Boomen in de Tuinen van Aranjuez, doet dezelven weelig groeijen; onderhoudt, in de grootste hitte, derzelver verkwikkelyke groente, en maakt de Boomgaarden zo vrugtbaar, dat 'er de beste Vrugten voortkomen van 't geheele Ryk, uit welker vertiering de Koning veel voordeel trekt. Doch wel het grootste aanzien van deeze Lustplaats, bestaat in de onverbeeldelyke fraaiheid en menigte van derzelver Fonteinen. Men kan geene Wandeldreef of Laan, geen Terras, Bloemperk, Prieel of Gaandery passeeren, zonder 'er vyf of zes in 't gezigt te hebben, die veelal uit Metaalen Beelden en Marmeren Kommen bestaan. En schoon het Water van de Rivier alleen dezelven voorziet, dewyl men 'er geene Bergen heeft, verheffen zig de Sprongen nogthans tot eene aanmerkelyke hoogte. Tuinen of Lusthoven.

By 't inkomen van den Tuin ontmoet men eerst twee Beelden, waar van het eene Water uit zyne afgehouwen Armen giet. Een weinig verder komt men aan de Fontein van *Diana*, de Jagtgodin, die 'er afgebeeld staat op een Bergje, omringd met verscheide Honden, Herten en Zwynen, die Water uitwerpen. Rondom de Kom is een haagje van Myrthen, zo konstig geboogen en geschooren, dat zy agt Scheepjes uitmaaken, waar in kleine Kupido's zitten, die Water naar de Dieren spuiten. Fonteinen.

ARANJUEZ. Voorts komt men aan de Fontein van *Ganymedes*, welke verbeeld wordt zittende op zynen Arend, boven op eene Pylaar, en ter zyde van de Kom, een Mars, Herkules, en een andere Godheid, van Steen of gepleisterd Hout. In eene andere Fontein verheft zig de Berg *Parnas* in 't midden van een groote Kom of Meirtje, met Apollo, de Zanggodinnen en 't gevleugeld Paard daar op. De Berg geeft eenen Waterval, die den Vloed *Helikon* wil verbeelden. Ook komen 'er verscheide Spronngen uit, zig aardig verspreidende in de Lucht. Aan 't end van den Tuin ziet men de Fontein van *Don Jan van Oostenryk*, dus genaamd, om dat het Vrouwen Beeld op den top van derzelver Pedestal, 't welk Water uit de Hairlokken stort, gemaakt is van een blok Marmersteen, dat men vondt in een der Galeijen, die, by den Slag van Lepanto, op de Turken veroverd werden. Ook hebben de Fonteinen van *Neptunus* en *Bacchus*, en die der *Dolphynen*, haare fraaiheden. Wy zullen 'er hier nog twee beschryven, die in aardigheid en konst uitmunten.

Fontein der Minne. De Fontein der *Tritons*, gemeenlyk genaamd de *Fontein der Minne*, heeft een vierkante Kom, vry groot en wyd, en een ronde Kom, die kleiner is, in 't midden, waar uit zig een Groep verheft van drie Beelden der Gratiën, welke een Bekken onderschraagen, waar in het Beeld van Venus staat. Deeze heeft een kleinder Bekken op 't hoofd, als een Kroon, waar in Kupido, met zynen Koker, welks Pylen water uitschieten. Aan de zyden van de vierkante Kom staan agt levendige Boomen, waar van de vier, op de hoeken, uit het bovenste van hun-

hunnen Stam, effen onder de mik der Takken, ter hoogte van zeventig Voeten, ieder een dikken Waterſtraal in de Kom werpen. Dit maakt een zeer ongewoone Vertooning, en vervult den Aanſchouwer met verwondering. ARANJUEZ.

De Fontein der *Harpyën*, in de Middellaan, wordt, van Kundige Luiden, voor de fraaiſte van allen gehouden. Op vier hooge Marmeren Kolommen, aan de vier hoeken van een groote Kom, ruſten de Bovenlyven van vier gewiekte Vrouwenbeelden, die dikke Straalen ſpuiten uit haar Mond en de Tepels van haare zwaare Borſten. In 't midden zit op een Pedeſtal, dat een menigte Sprongen in 't ronde uitgeeft, het Beeld van een Jongman, die zig een Doorn uit den Voet ſchynt te willen trekken; weshalve dezelve ook wel de *Fontein van den Doorn* genoemd wordt. Fontein der Harpyën.

De *Groote Fontein* ſtaat op een vierkant Plein, dat met een Leuning van 't Binnenhof is afgeſcheiden. Dezelve heeft op een hoog Pedeſtal het Beeld van *Herkules*, met zynen knods den Helhond Cerberus willende doodſlaan. In den omtrek van de Kom ſtaan verſcheide groote Beelden, gelyk ook op de hoeken der toegangen tuſſchen de vier Meirtjes, waar mede de Kom is omringd. Deeze Meirtjes zyn aan de kanten voorzien met haagjes van laage Waterſtraalen, die boogswyze in dezelven nederſtorten. Ook zyn 'er regtopſtaande Sprongen in. De Groote Fontein.

Zodanige Meirtjes ontmoet men hier en daar, met Zwaanen daar op zwemmende. Ook is 'er een, van koleur en zoutigheid als Zeewater. Men vindt bovendien verſcheide Grotten in deeze Luſthoven, waar onder één met twee Meirtjes en Grotten.

ARANJUEZ. Draaken, en om hoog een vlugt van klein Gevogelte, 't welk aan 't zingen gaat wanneer de Fontein begint te ſpringen, als wanneer men ook de Trompetten, Orgels en andere Muſiek-Inſtrumenten, die in deeze Grot zyn, van zelf hoort ſpeelen.

Het Paleis van Aranjuez.

Het Paleis was redelyk fraay, maar niet uitmuntende; gebouwd van gehouwen en gebakken Steen, door elkander. Het moeſt, naar het Ontwerp, een Vierkant Lighaam zyn, uit vier Binnepleinen beſtaande, doch daar van is ſlegts één tot voltooijing gebragt geweeſt. Men hadt 'er, naar de Spaanſche manier, ruime Vertrekken: onder anderen een groote Zaal, geheel Marmer van binnen. In den Zomer van 't jaar 1748, terwyl het Hof zig aldaar bevondt, raakte dit Gebouw by ongeluk in brand; zo dat hunne Majeſteiten de vlugt moeſten neemen uit de Koninglyke Vertrekken, die geheel verteerd werden, met veele koſtbaare Meubilen en Schilderyen. Tegen dat het Hof derwaards ſtaat te komen, wordt dit Paleis gemeenlyk eerſt gemeubileerd.

Vergelyking van deeze Paleizen met dat van Verſailles.

Alles wat thans van de twee voornaamſte Luſthuizen des Konings van Spanje, het Eskuriaal en Aranjuez, gezegd is, vergelykende met de Beſchryving van 't Paleis des Konings van Frankryk, te Verſailles *, zo als hetzelve onder Lodewyk den XIV. is geweeſt; zal men die onvergelykelykheid, waar van de Spaanſchen ſpreeken, naauwlyk in dezelven kunnen vinden. Te Verſailles is de Pragt der Gebouwen van 't Eskuriaal, en de Schoonheid der Tuinen van Aranjuez, in een zelfde beſtek vereenigd. Doch ieder Natie heeft haar eigen ſmaak, en een zo verſchillend Klimaat ver-

* Zie de *Beſchr. v. Frankr.* I. Deel, bl. 635.

vereischt een byzonder soort van Gebouwen en Lusthoven, tot aangenaamheid van 't Verblyf. Dit kan men zeggen, dat, schoon de Bouwkunde van 't Paleis, en de Geregeldheid der Lusthoven te Versailles, het oog meer voldoet, nogtans het Eskuriaal, van binnen, ongelyk ryker is versierd, en dat de Tuinen van Aranjuez het voordeel hebben van die groote menigte van springende Fonteinen, aan welken het Water van de Taag, dat men van eene plaats, daar zy een Waterval maakt, derwaards geleid heeft, een altoosduurende toevloed uitlevert, en niettemin de Sprongen tot eene taamelyke hoogte brengt. Die toevloed is zo sterk, dat 'er zelfs een wyde hooge Buis heeft moeten gemaakt worden, om het Water lugt te geeven, op dat de Pypen der Fonteinen niet zouden barsten. Ook munten de Tuinen van Aranjuez uit, door de menigte van Oranje- en Citroen, Myrthen, Cypressen, Jasmyn en ander sierlyk Geboomte. Voor 't overige zyn de Laanen wat smal, de Perken wat klein, en de groene Boogen, die dezelven overdekken, te laag en slegt van maakzel. ARANJUEZ.

Het Hof brengt, doorgaans, een gedeelte van den Zomer te Aranjuez door, tot dat de groote Hitte begint, en dan vermaaken hunne Majesteiten zig aldaar, somtyds, op het Kanaal, tot welk einde eenige Vaartuigen of Jagten in gereedheid zyn. Voor weinige Jaaren hadt men 'er een nieuw Galjoot gebouwd, het *Koninglyke* genaamd, in het welke de Koning en Koningin, des Zomers van 't Jaar 1753, voor de eerstemaal het pleizier namen van op Vermaaklykheden van het Hof te Aranjuez.

ARANJUEZ. de Taag te vaaren. Dit Vaartuig is van een zeer zonderling maakzel, en vertoont, zo van binnen als van buiten, niets dan fraai- en kostbaarheden. De Kajuit heeft de gedaante van een Parade-Koets, met Glazen van Krystal, en een Kap als een Koninglyke Kroon. Langs de Gaanderyën, ter wederzyde zes Voeten breed zynde, stonden vyftig Vaasen met keurlyke Bloemen, en op 't Voorsteven was een springende Fontein, opkomende uit een Schulpswyze Bekken, met levendige Visch voorzien. Over het Vaartuig heen hadt men een Tent gespannen, van Karmozyn-Damast, met Zilveren Franjes en Galonnen, terwyl een menigte Vlaggen en Wimpels hetzelve versierden, met de Koninglyke Vlag daar boven. Toen hunne Majesteiten de Plaats naderden, om aan boord te gaan, zag men onverwagts een klein Speelhuis uit den grond opkomen, met eene Brug, door middel van welke zy in 't Galjoot kwamen: vaarende vervolgens, in gezelschap van een gewapend Fregat, en gevolgd van twee Jagten, met den Hofstoet de Rivier een end wegs af, onder keurlyk Musiek. Tegen den avond terug komende, bevonden hunne Majesteiten 't gemelde Speelhuis, en den Oever, fierlyk verligt, door middel van een groot getal Lampen, en de Bloempotten op 't Galjoot waren in Krystallyne Armblakers veranderd. Dit soort van Vermaak werdt, verscheide dagen daarna, herhaald.

XIV.

XIV. HOOFDSTUK.

Algemeene Landbeſchryving *van Spanje, en wel voor eerſt van de vier* Binnenlandſche Provinciën, OUD- *en* NIEUW-KASTILIE, LEON, *en* ESTREMADURA. *Derzelver Gelegenheid, Lugts- en Landsgeſteldheid, Rivieren. Verdeeling. Steden en Vlekken: waar van de voornaamſten zyn:* Burgos, Valladolid, Segovia, Toledo, Badajoz, Merida, Salamanca, Leon. *De Kloosters, Kerken, Univerſiteiten, Kollegiën, Paleizen of Kaſteelen en verſcheide andere Byzonderheden; als de ongemeen Vermaakelyke en Vrugthaare* Landſtreeken *by Burgos en Plaſencia. Romeinſche Oudheden. Wonderbaar Meirtje. Groeven van Zout. Mynen van Turkooiſen.* Enz.

Wy hebben reeds gemeld, dat Spanje hedendaags verdeeld wordt in veertien Provinciën, die te vooren byzondere Koningryken zyn geweeſt, en daar van nog meeſtal den naam voeren. Ook is gezegd, dat, van deeze Provinciën, eenigen aan de Noordzyde leggen, eenigen aan de Zuidzyde, eenigen ten Ooſten en eenigen in 't midden des Lands. Deeze laatſten, als de naaſten zynde aan des Konings Verblyfplaats, zal ik eerſt beſchryven.

Twee Provinciën zyn onder dezelven, die met elkander mogelyk wel een vierde deel uitmaaken van geheel Spanje; naamelyk *Oud-* en *Nieuw Kaſtilie.* Men wil dat deeze haaren naam hebben van wegen de menigte van Kasteelen, die 'er in de eerſte werden gebouwd, ge-

De Kastiliën.

geduurende de Oorlogen tusschen de Kristenen en Mahomethaanen. Het Oude Kastilie wordt met dien bynaam van het andere onderscheiden, om dat het langst in handen der Kristenen is geweest. Het legt ten Noorden van Nieuw Kastilie; en is door een reeks hooge Bergen daar van afgezonderd.

OudKastilie. Historie.

OUD KASTILIE was eertyds een Landschap, aan de Koningen van Leon onderhoorig, dat door Graaven beheerscht werdt. Het kreeg den tytel van Koningryk niet, dan onder Koning Ferdinand den I., in de Elfde Eeuw. Sedert Ferdinand den III. is het tot zulk een aanzien gekomen, dat het Ryk van Leon slegts als een aanhang van Kastilie werdt aangemerkt. Ook zyn de Koningen van Spanje, niettegenstaande zy de tytels van de hun onderhoorige Ryken voerden, enkel *Kastiliaansche* Koningen genoemd geworden; tot dat zy, onder de Oostenrykische Regeering, den naam begonnen te voeren van Koningen van Spanje en de Indiën.

Gelegenheid, Landsgesteldheid, enz.

Deeze Provincie legt in de gedaante van een driehoek, waar van de eene punt Noordwestelyk strekt tot digt aan den Golf van Biskaaije, de andere Zuidelyk tot omtrent in 't middelpunt van Spanje. De langte zal aan de Westzyde, daar zy aan 't Ryk van Leon grenst, omtrent zeventig Uuren gaans bedraagen; de breedte, aan de Noordoostzyde, ruim vyftig. Het is een zeer Bergagtig en hoog Landschap, waar uit verscheide Rivieren, die Oost-, West- en Zuidwaards afstroomen, haaren oorsprong neemen: naamelyk de Ebro, Douro en eenige sprugtels van de Taag. Het heeft byna rondom, aan zyne Grenzen, hooge

ge Gebergten, die een groot deel des Jaars met Sneeuw bedekt zyn; behalve aan de West-zyde. Hier uit blykt, hoe deeze Provincie als tot een bolwerk voor 't Ryk van Leon heeft kunnen ſtrekken. De Valeijen zyn vrugtbaar, en brengen overvloed van Vrugten voort, tot levensonderhoud. Men vindt 'er, op de eene plaats, Koornlanden, op een andere Weiden met Vee, en elders weder Wynſtokken, naar de verſchillende legging van den Grond. Ook is een groot gedeelte niet dan Boſch en Hey. OUD KASTILIE.

Oud Kaſtilie is verdeeld in zeven *Merindades*, zynde een ſoort van Baljuwſchappen, Gouvernementen of Diſtrikten, die den naam voeren van hunne Hoofdſteden. Agt Plaatſen zyn 'er in, die den tytel hebben van *Stad* (*a*), en nog vyftien of twintig kleine Steden of Vlekken. De eerſtgemelden zyn, *Burgos*, *Valladolid*, *Segovia*, *Siguenza*, *Avila*, *Osma*, *Calahorra* en *St. Domingo de la Calçada*. Wy zullen de voornaamſten daar van, en eenige aanmerkelyke der anderen, beſchryven. Verdeeling. Steden.

De Stad BURGOS wordt gerekend de Hoofdſtad te zyn van Oud Kaſtilie. Zy legt regt Noordwaards van Madrit, op eenen afſtand van veertig Uuren gaans, in 't hangen van een Berg, en ſtrekt zig uit tot aan een ſnel vlietend Riviertje, genaamd *Arlançon*, dat een gedeelte haarer Muuren beſpoelt. Over 't zelve legt eene zeer breede Brug, waar mede BURGOS.

(*a*) *Ciudad* in 't Spaanſch, *Cité* in 't Franſch. Deeze tytel behoort Regtswegen aan alle Biſſchops-Zetels: anderen hebbenze door vergunning, Voorregtswyze, wegens hun Vermogen, Sterkte, Getrouwheid of om eenige andere reden. De overige Plaatſen die *Villa's*, *Villes* genoemd worden, geef ik, tot onderſcheiding, den naam van kleine Steden of Vlekken.

OUD KASTILIE. *Burgos.* de men in de Stad komt door eene ſierlyke Poort. De Plaats is groot, doch niet fraay bebouwd, uitgenomen aan de breede Straaten en Pleinen, waar van 'er een, in 't midden der Stad, door zyne ſierlykheid uitmunt, met Gaanderyën in 't ronde en verſcheide Paleizen omringd zynde. Op alle Vierſprongen en Pleinen zyn ſpringende Fonteinen en aan de Rivier heeft men 'er een zeer vermaakelyke Wandelplaats, van hoog Geboomte.

Domkerk. De Domkerk verdient, niet minder dan des Aartsbiſſchops Paleis, haare opmerking. 't Is een Gotthiſch Kruis-Gebouw, zo groot, dat men 'er dagelyks, op den zelfden tyd, in vyf Kapellen te gelyk de Miſſe doet, zonder dat het hindert in 't gehoor. Twee zwaare Toorens ſtaan 'er nevens den Ingang; op 't midden van de Kerk zyn 'er twee, met een Dom daar tuſſchen, en agter de Kerk nog twee anderen. Deeze zes Toorens zyn van eene zelfde hoogte, zeer fraay gemaakt, en tot verwondering vol Beelden. Dus is ook de Kerk, en al deszelfs toebehooren, zeer konſtig gewerkt, inzonderheid het Groot Altaar en de Kapellen; waar van eenigen de Tomben van Kaſtiliaanſche Koningen bevatten.

Kapel der Auguſtynen. Meeſt ſtaat een Vreemdeling te Burgos verbaasd, over den rykdom, die 'er is in eene Kapel van het Auguſtyner Klooſter, uit de Giften van het Volk byeen verzameld, wegens den eerbied van Groot en Klein voor een Krucifix, aldaar, 't welk niet dan met de grootſte plegtigheid vertoond wordt. De Kapel is zo vervuld met Koſtbaarheden, dat men 'er geen nieuwen meer kan plaatſen, zynde genoodzaakt dezelven in de Schatkamer te brengen.

gen. Eenige honderd Gouden en Zilveren Lampen hangen 'er, en ter zyde van het Altaar ſtaan zeſtig Stam-Kandelaars van louter Zilver, zo zwaar, dat een Man ze naauwlyks tillen kan. Aan het gedagte Krucifix, welks Gekruiſte Beeld, levensgrootte, van Hout geſneeden is, worden veele Wonderdaaden toegeſchreeven, die op Tafereelen, aan den Wand, zeer ſierlyk zyn afgebeeld. Men gelooft, dat geen andere zo kleine Plaats, in Spanje, zo veele Schatten bevat.

OUD KASTILIE. *Burgos.*

Rang en Regtsgebied.

De Stad heeft den eerſten Rang in de Vergadering der Staaten van Kaſtilie; 't welk haar egter door Toledo betwiſt wordt. De Lugt is 'er, wegens de hooge Gebergten, waar tusſchen zy legt, wat koelder dan in andere deelen van deeze Provincie. Haare Handel is zo groot niet als weleer, doch men heeft 'er gedurig veel Vreemdelingen, om dat zy op den Reisweg uit Frankryk naar Madrit gelegen is; 't welk de Inwooners beleefd en gemeenzaam doet zyn. Men ſpreekt 'er het Spaanſch zuiverder dan in eenige andere Stad van Spanje. Vyftig Vlekken en Dorpen ſtaan onder 't Regtsgebied van deeze Plaats.

Aartsbisdom.

Het Aartsbisdom van Burgos ſtrekt zig uit over zeventienhonderd en zes en vyftig Parochiën, twee en zeſtig Abtdyën, agttien Kollegiaale of Kapittel-Kerken, agt en zeventig Kloosters van Monniken of Nonnen, als ook over verſcheide Hermitagiën.

Abtdy van *Huelgas.*

De meeſte Kloosters en Hospitaalen zyn in eene Voorſtad, genaamd *Bega*, aan de overzyde van de Rivier, naby welke men de pragtige Abtdy van *Huelgas* vindt, welke, by uitmuntendheid, *de Edele* genoemd wordt, om

dat

OUDKASTILIE. dat de Geestelyke Juffers daar in, ten getale van honderd en vyftig, altemaal Dogters moeten zyn van Prinsen of voornaame Heeren. De Abtdis is Vrouwe van zeventien andere Kloosters, en van meer dan vyftig Steden, Vlekken of Dorpen, alwaar zy alleen de Regeering aanstelt: hebbende ook de begeeving van twaalf Kommanderyën. Geene Abtdy, dan alleen die van Fulda in Duitschland, kan met deeze, in vermogen en rykdom, gelyk worden gesteld.

Wateren van Buentas. Beoosten de Stad legt een klein Dorp, genaamd *Val de Buentas*, vermaard wegens zyne Mineraale Wateren, die uit de Rots, by het Dorp, ontspringen en eene Beek maaken, welke zig in verscheide Meirtjes ontlast. Het Water van die Meirtjes wordt gezegd zo kragtig te zyn, dat het den Bloedloop geneest door 'er zig enkel in te baaden.

Miranda d'Ebro. Komende van Vittoria in Biskaaije, langs den Reisweg naar Burgos, zo ontmoet men eerst een klein Steedje, dat den naam voert van *Miranda d'Ebro*, om het van een ander Miranda, aan de Grenzen van Portugal, te onderscheiden. Het heeft een Kasteel boven op een Gebergte, geheel met Wynstokken bedekt, alwaar een der beste Wynen van Spanje wordt geteeld. In 't voorste deezes jaars 1758 werdt deeze Plaats, voor 't grootste gedeelte, in de asch gelegd, met eenige Mannen- en Vrouwen-Kloosters, aldaar zynde. Die Reisweg loopt verder over de steile Gebergten van *Pancorba*, zynde een zeer oud Kasteel, alwaar men wil dat Koning Roderick die schenddaad beging, welke voor Spanje zo verderflyk is geweest *. Verder komt men te *Bur-*

Pancorba.

* Zie bl. 14.

iesca, een groot Vlek, met zeer aangenaame Lusthoven, aan een klein Riviertje. Dit Vlek heeft wederzyds een zeer vrugtbaare Valey. Aan 't end der gene, die Zuidwaards strekt, vindt men een Dorp, genaamd het Klooster *de las Rodillas*, alwaar de beste Kaazen van geheel Kastilie worden gemaakt. Dit Dorp legt drie Uuren gaans van Burgos. Tusschen beiden heeft men eene hoogte, aan welker voet een Vlakte is, die 's Voorjaars in aangenaamheid uitmunt, wegens de menigte van Kermesboomen en *Cistus*, waar mede zy is bedekt; terwyl de *Hypocistis*, die op de Wortels van de *Cistus* groeit, de Lugt met een zeer zoeten geur vervult.

OudKastilie. Burviesça. Kaazen *de las Rodillas.*

Beoosten Burgos, aan de Ebro, legt een kleine Landstreek, genaamd *Rioxa*, waar in men vindt de Stad *St. Domingo de la Calçada*, een Plaats, die onder de Groote Steden van Oud Kastilie behoort, zynde met Muuren en Toorens voorzien; doch anders niet veel aanmerkelyks heeft. Die Landstreek, welke haar naam draagt van een klein Riviertje *Oxa*, is zeer zuiver van Lugt, en vrugtbaar van Grond. Men vindt 'er, overal, Weid- of Bouwlanden, Wyngaarden, Lusthoven, en Bosschen van Olyf-, Vygen- of Moerbezie-Boomen, die 'er in 't wilde groeijen, benevens een menigte andere Boomen, die zeer keurlyke Vrugten draagen. Op de Bergen, daaromstreeks, is overvloed van Wild.

Landstreek *Rioxa.* Stad St. Domingo.

Aan de Westzyde van Burgos legt eene andere Landstreek, genaamd *Tierra de Campos*, uit hoofde van de menigte Weidlanden die 'er zyn, vol groote Kudden van Hoornvee; doch inzonderheid Schaapen, welken die fyne Wolle

Landstreek *Tierra de Campos.*

OUDKASTILIE. le uitleveren, waar van het Landvolk zyn voornaamste bestaan heeft. Deeze Landstreek merkt men aan als het vrugtbaarste en rykste deel van de gantsche Provincie. De Wyn is 'er ook uitmuntende. Zy strekt tot de Grenzen van Leon, naby Palencia, aan eenige sprugtels van de Douro.

Lerma. Langs den Reisweg naar Madrit, komt men te *Lerma*, zeven Uur gaans van Burgos Zuidwaards. Deeze Plaats is aanmerkelyk wegens het Paleis der Hertogen van Lerma, 't welk voor een der fraaiste Huizen, van byzondere Persoonen, in het gantsche Ryk gehouden wordt. Het bestaat uit vier groote Lighaamen van Gebouwen, rondom een vierkant Plein, met Gaanderyën omringd. Van binnen heeft het ruime Zaalen en Kamers die geheel verguld zyn, met Raamen, over 't omleggende Land uitziende. Nevens het Paleis is een groot Park, met een vermaakelyk Boschje en Dreeven van hoog Geboomte aan de Rivier, welke 'er midden door stroomt.

Aranda. Nog vyf Uuren gaans moet men afleggen van Lerma tot aan *Aranda*; meer dan de helft van den Weg door zeer vermaakelyk Kreupelbosch van Kermes-, Genever-, Savel- en andere Boomen, die somtyds zeer welriekende zyn, en 't overige door een vlak Land, daar de Lavendel, Thym en dergelyke Planten, in 't wild groeijen. Aranda is eene taamelyk groote en fraaie Stad, aan de Douro, welke 'er onder twee Steenen Bruggen doorvloeit en 't omleggende Land zeer vrugtbaar maakt, doch hetzelve ook, door haare schielyke Overstroomingen, nu en dan, schrikkelyk benadeelt.

Bo-

Boven Aranda, aan de zelfde Rivier, legt *Osma*, eene Plaats, die wel aanmerkelyk is wegens haare Oudheid, haare Univerfiteit en Bisdom; als ook om dat zy den tytel voert van Stad: doch thans maar omtrent driehonderd Huisgezinnen of Haardfteden bevattende. Ten tyde der Romeinen was zy veel grooter, gelyk blykt uit de overblyfzelen van het oude Osma, 't welk door Pompejus werdt verwoeft, naby een Vlek, dat *Borgo d'Osma* genoemd wordt, nog te vinden. OUD KASTILIE. Osma.

Een weinig Weftelyker dan de oorfprong van de Douro, legt *Soria*, een Vlek van elfhonderd Huizen. Omtrent die plaats heeft de vermaarde Stad *Numantia* geftaan, die, zonder bolwerken of muuren en zonder eenige hulp van buiten, zo men wil, een Beleg van veertien Jaaren tegen de Romeinen heeft uitgehouden, zynde op 't laatft door *Scipio*, den Afrikaan, verwoeft. Men ziet 'er nog eenige Puinhoopen van. Soria.

De tweede Stad, in rang, van Oud Kaftilie, is VALLADOLID, eene der aanzienlykften en vermogendften van geheel Spanje, buiten Madrit. Zy legt naby de Grenzen van Leon, omtrent zeventien Uuren gaans van Burgos ten Zuidweften, aan de kleine Rivier *Pifuerga*, een weinig hooger dan daar dezelve in de Douro valt, in een zeer vrugtbaare Vlakte. De Plaats is omringd met eenen ouden Muur, die thans weinig dienft kan doen; maar weleer tot derzelver Verfterking heeft geftrekt. Van binnen heeft zy fierlyke Pleinen, die met keurlyke Fonteinen pronken, en omgeven zyn met pragtige Gebouwen, welker Gaanderyën en vergulde Balkons daar aan veel fieraad geeven. VALLADOLID. Pleinen en Gebouwen.

In

OUDKASTILIE. Valladolid.

In grootte munt uit het Marktplein, van zevenhonderd Schreeden omtreks, in het Westelyk deel der Stad, zynde met veele Kloosters omringd. Een ander Plein, in 't midden der Stad, agt men zo fraay als de *Place Royale* te Parys; hoewel de Huizen, aan hetzelve, maar van gebakken Steen zyn. Veelen van den Adel woonen in deeze Stad, die 'er aanzienlyke Gebouwen hebben, en de Koophandel maakt dezelve zeer volkryk. Men rekent dat zy elfduizend Huisgezinnen bevat.

Dominikaaner Klooster.

Onder de Kloosters, die 'er zeventig in Valladolid geteld worden, munt dat der *Dominikaanen* uit, wegens de Kerk, welke eene der pragtigsten is van de Stad. 't Gebouw staat in een kring van Steenen Pylaaren, die aan elkander verbonden zyn met Kettingen, welker geheele binnenruimte tot een Vryplaats strekt voor de genen, die eenen Manslag begaan hebben. Het Voorportaal is zeer sierlyk, pronkende met een groote menigte van Beelden en Basrelieven, en met een Gouden Kruis op den top. Van binnen is de Kerk byna geheel verguld, met eenige Sieraaden van Hemelschblaauw en verscheide Schilderstukken. Ook vertoont zig, hier en daar, het Wapenschild des Hertogs van Lerma, die een onnoemlyke Schat aan deeze Kerk verspild heeft. In het Klooster ziet men hem leevensgrootte, benevens de Pourtretten van verscheide Martelaaren deezer Orde; waar onder ook dat van den Monnik, die Henrik den III., Koning van Frankryk, zo schelmagtig ombragt *. Voorts is het van binnen met kostbaare Tafereelen versierd, daar men Gordynen voor schuift. Naar den Hof toe staat een zeer konstig Werkstuk-

* Zie de *Beschr. v. Frank.* I. Deel, bl. 168.

ſtuk, zynde een Koepel op vergulde Pylaaren ruſtende, aan ieder van welken een Sant is van die Orde. De Sakriſtie heeft niet minder koſtbaarheid, doch de Schatkamer, alwaar men de Reliquiën, een menigte Oudheden, en alle Stukken, die aan den Patroon van deeze Stad vereerd zyn, oplegt en bewaart, gaat alle verbeelding te boven. OUD KASTILIE. *Valladolid.*

Dewyl de Koningen lang hun Verblyfplaats te Valladolid hebben gehad, zo vindt men 'er nog een aanzienlyk Paleis, derzelver grootheid waardig, 't welk Koning Filips de IV. heeft doen herſtellen en verfraaijen. Het ſtaat tegen 't gedagte Klooſter aan; zo dat men daar uit, met een overdekte Gaandery, in de Kerk van 't zelve kon komen, zonder van Straat gezien te worden. 't Paleis beſlaat veel Gronds en heeft groote Vertrekken, waar van niet minder dan zeſtien vol origineele Schilderſtukken. Onder andere Koſtbaarheden, vindt men in eene Zaal zes of zeven Tafels, die met Edele Steenen ongemeen ſierlyk zyn ingelegd. Agter 't Paleis is een fraaie Tuin, eene Diergaarde, als ook een Plein tot de Stieregevegten, en, aan den Rivierkant, het Woonhuis van Keizer Karel den V. Koninglyk Paleis.

Voorts heeft men te Valladolid eene Univerſiteit, en derzelver Kollegiën. Het Gebouw der Jeſuiten is zeer pragtig. Het Huis der Inquiſitie heeft dit byzonders, dat het geen ander Licht van den Hemel ontvangt, dan door kleine Gaten, als van een Muizeval. De Plaats heeft eerſt den tytel van Stad gekregen in 't laatſt der Zeſtiende Eeuw, toen een Bisdom in dezelve opgeregt werdt, aan dat van Toledo onderhoorig. De vermaakelykheid Univerſiteit en Kollegiën.

OudKastilie. der omleggende Landsdouw, trekt veelen van den Adel derwaards, die 'er aanzienlyke Paleizen bewoonen.

Segovia. Bezuiden de Douro, vindt men in Oud Kastilie ook nog eenige Steden, waar onder Segovia uitmunt. Deeze Plaats legt zeventien Uuren gaans ten Zuiden van Valladolid en twaalf Uuren Noordwaards van Madrit, op eenen Heuvel tusſchen twee Bergen, aan een Riviertje, dat een weinig Weſtelyker zynen oorſprong neemt, en de Stad van 't Gebergte afſcheidt. Zy is met eenen goeden Muur omgeeven, die Toorens en Bolwerken op alle hoeken heeft. Men telt 'er zevenduizend Huizen en 't getal der Inwooneren is taamelyk groot, wegens den Handel, die 'er gedreeven wordt.

Koophandel en Fabrieken. Immers in deeze Stad maakt men de beſte Lakens van Spanje: waar toe te meer gelegenheid is wegens de menigte van die fyne Wolle, welke in andere Landen zo gezogt wordt. Rondom de Stad, naamelyk, weiden veele Kudden van Schapen, die deeze Wolle uitleveren. Ook maakt men 'er zeer goed Papier, en deeze twee Fabrieken bloeijen te Segovia zodanig, dat 'er, naar men wil, geen behoeftig Huisgezin gevonden wordt.

Domkerk. De Plaats is een Biſſchops-Zetel, even als Valladolid aan 't Aartsbisdom van Tolédo onderhoorig. Haare Domkerk pronkt, op 't Groot Altaar, met een Beeld der Moedermaagd, van louter Zilver gegooten. In een hoek derzelve is de Graftombe van den vermaarden Regtsgeleerden *Covarruvias*. De voornaamſte Kloosters ſtaan op het Gebergte, waar onder die van St. Vincent en Hieronymus met ſierlyke

lyke Dreeven zyn voorzien. Ook is de Rivier, wederzyds, door een menigte Olmeboomen beſchaduwd, tot een pleizierige Wandelplaats voor de Burgery.

OUD KASTILIE *Segovia.*

Op eene Rots, in 't hoogſte deel der Stad, ſtaat het Kaſteel of Koninglyk Paleis, *Alcaçal* genaamd, naar 't welke men opgaat met trappen uit de Rots gehouwen. Het heeft verſchei de Toorens, op welken altyd de Wagt gehouden wordt, en een ſoort van Schietkat of Stompe Tooren, op welks bovenvlakte verſcheide Stukken Kanon leggen. 't Gebouw is met Lood gedekt, en bevat wel zeſtien Kamers, die met koſtbaar Tapytwerk behangen zyn. In het grootſte Vertrek, genaamd de *Zaal der Koningen*, zyn de Afbeeldingen van alle de Spaanſche Monarchen, ſedert de vernietiging der Moorſche Heerſchappy, van *Pelagius* naamelyk tot Keizer Karel den V., elk op zyn Throon zittende onder een Paviljoen, dat zig als van Agaat vertoont. Men vindt, in dit Paleis, kleine Zaalen, geheel met Spiegelglas bekleed; anderen geheel verguld; ſommigen met Koepels van Marmer of Porfierſteen: om kort te gaan, de verſcheidenheid van derzelver Sieraaden is onverbeeldelyk.

Het Kasteel of Koninglyk Paleis.

De Koninglyke Munt van Segovia is van binnen, wegens de byzondere manier en vaardigheid, waar mede het Geld geſtempeld wordt, ten uiterſte bezienswaardig. Doch de Waterleiding, welke de Stad voorziet, ſtrekt tot verbaazing der Aanſchouweren. In geheel Europa is, zo men wil, geen Stuk Werks, dat in ſtoutheid dit Gevaarte overtreft; en tot groote verwondering heeft hetzelve, ſchoon reeds door de Romeinen, onder de Regeering van

Munt en Waterleiding.

OUD KASTILIE. Segovia. Keizer *Trajanus*, gebouwd zynde, nog weinig of geen herſtelling noodig gehad. Het loopt van den eenen Berg tot aan den anderen, ter langte van drieduizend Schreeden, en ter hoogte van honderd vier en veertig Voeten; beſtaande uit twee ryën, ieder van honderd zeven en zeventig groote Boogen; die ſamengeſteld zyn van zwaare gehouwen Steenen, zonder eenig Sement of Kalk. Door den onderſten Gang wordt Water verſchaft aan de Lakenverwers, die in de Voorſtad woonen, door den bovenſten aan de Stad zelve, daar men het met Pypen in de Huizen brengt. Waarſchynlyk is deeze groote arbeid en kosten aangewend, wegens de ongezondheid van het Water der Rivier, 't welk, zo men zig verbeeldt, Lammigheid of Waterzugt zou veroorzaken, indien het op zig zelf alleen gebruikt werdt.

Coca. Aan den Reisweg, van Valladolid naar Segovia, vindt men, omtrent in 't midden, op een zeer hoog Gebergte, het kleine Stadje *Coca*, alwaar de Graaven van Alcala een keurlyk Paleis hebben. Oudtyds moet dit een volkryke Plaats geweeſt zyn, dewyl *Lucullus*, na een langduurig Beleg dezelve verwoeſtende, by die gelegenheid twintigduizend Inwooners deedt ombrengen. Coca wordt ook wel de Gevangenis der Groote Heeren genoemd, om dat in een zeer ſterk Kaſteel, naby dit Plaatsje, *Filips Willem*, Zoon van Willem den I., Prins van Orange, veele Jaaren opgeſlooten zou zyn geweeſt.

Avila. In het Zuidelykſte van Oud Kaſtilie, veertien Uuren gaans beweſten Madrit, legt nog een Stad van merkelyk belang, zo wegens haare oudheid als haar Bisdom, *Avila* genaamd.

Der-

Derzelver Standplaats is zeer voordeelig, op eene hoogte, aan de Rivier *Adaja*, in 't midden van eene vrugtbaare Landsdouw, omringd met Bergen, die veel Boomvrugten en keurlyken Wyn uitleveren. Zy is taamelyk groot en meer dan een half Uur gaans van omtrek, hebbende eenen Muur, bezet met zes en tagtig Toorens. 't Getal der Haardſteden, in dezelve, wordt op drieduizend gerekend. Men vindt 'er agt Kerken, behalve de Dom of Kathedraale Kerk, dat een redelyk Gebouw is. In 't Auguſtyner Klooſter bewaart men het zogenaamde wonderbaare Lieve Vrouwe Beeld, naar 't welk een menigte Volks in Pelgrimagie toevloeit. Daarenboven heeft de Plaats veel welwaart van haare Lakenfabrieken, welke den Voorrang aan die van Segovia betwisten. Ook is 'er eene Univerſiteit of Hooge School. OUD KASTILIE.

Naby deeze Stad legt het Dorp *Mengravila*, vermaard wegens de zonderlinge Zoutmynen, daar men in nedergaat met meer dan tweehonderd Trappen, komende alsdan in een ruime onderaardſche Grot, welker gewelf ruſt op een Pylaar gekryſtallizeerd Zout, van eene verwonderlyke fraaiheid, wanneer men 'er bykomt met Fakkel-licht. Zoutmynen te *Mengravila.*

Sepulveda is eene kleine Stad, door haare Standplaats zeer ſterk, drie Uuren gaans beooſten Avila. Zy werdt by de Ouden *Segobriga* genaamd. Vier Uuren Noordelyker heeft men *Pedraça de la Sierra*, om dat het in de hooge Bergen aan de Grenzen deezer Provincie is gelegen; eene Plaats alwaar Keizer *Trajanus* ter wereld kwam, en welker Kaſteel tot een Bewaarplaats geſtrekt heeft voor twee Zoo- Sepulveda. Pedraça.

nen van Koning François den I. van Frankryk, die als Gyzelaars in zyne plaats bleeven, en 'er vier Jaaren zyn geweest.

NIEUW KASTILIE.

NIEUW KASTILIE, de allergrootste der tegenwoordige Provinciën van Spanje, legt aan de Zuidzyde van Oud Kastilie, en strekt Zuidwaards tot aan de Grenzen van Andalusie. De gedaante is byna vierkant; de langte en breedte, ieder, omtrent zestig Uuren gaans. Men houdtze voor de zuiverste en gezondste van Lugt, en tevens de vrugtbaarste Landstreek van het geheele Ryk, inzonderheid dat gedeelte, 't geen aan de Taag en Guadiana legt, welke Rivieren deeze Provincie in de gantsche breedte, van 't Oosten naar 't Westen, doorstroomen. Bovendien zyn 'er nog verscheide anderen van kleiner soort, die zig in de gemelden of ook in anderen ontlasten. Het Land geeft Tarwe, Gerst, Olie en Wyn, en veelerley Boomvrugten, niet alleen Appelen, Peeren, Pruimen, Karstengen, Nooten en Amandelen, gelyk Frankryk; maar Vygen, Rasynen, Dadels, Orange-, Citroen-, Granaatappelen, enz. Men heeft 'er veele vette Weilanden en groote Kudden van Vee, tam en wild Gevogelte, benevens allerley Wild in de Bosschen, en op de Bergen; doch goede Visch is 'er in de Rivieren weinig.

Deeze Provincie is nu, ongevaar twee Eeuwen, de Verblyfplaats der Koningen van Spanje geweest. Na het t'onderbrengen der Mooren, voerde zy den naam van 't Ryk van Tolédo. Ten Noorden en Westen is een reeks van hooge Bergen, die zig Zuidwaards uitbreiden tot in het Oostelyk gedeelte, dat men deswegens *la Sierra* noemt; gelyk het Zuide-

lyk-

lykſte den naam voert van *la Mancha*, het Noordelykſte dien van *Algarria*. NIEUW KASTILIË.

In dit gedeelte legt *Madrit*, de Hoofdſtad van geheel Spanje, benevens de Koninglyke Paleizen, het *Eskuriaal*, *Pardo*, *Aranjuez* en anderen, hier voor beſchreeven. Wy zullen derhalven hier ſlegts ſpreeken van de overige Plaatſen, aldaar gelegen.

TOLEDO. TOLEDO, de Hoofdſtad van Nieuw Kaſtilie en de Moederſtad van Spanje, verdient de eerſte plaats. Dezelve legt negen Uuren gaans bezuiden Madrit, aan de Taag, op en in 't hangen van een Berg, die aan de Rivier zeer ſteil is, inzonderheid aan de zyde van het Koninglyk Paleis. De Landzyde is met een dubbelen ouden Muur verſterkt, op welken anderhalf honderd, zo vierkante als ronde Toorens, zyn geplaatſt.

Oudheid. Deeze Stad is van zeer groote Oudheid. Men agtze, gemeenlyk, geſtigt te zyn door Jooden, uit de Babyloniſche Gevangenis ontkomen, die zig aldaar, vyfhonderd en veertig Jaaren voor des Heilands Geboorte, zouden nedergeſlagen hebben. Zy noemden de Plaats *Tolédoth*, 't welk Generatiën, of, volgens eenigen, Moeder der Volken, betekent, en waar van de tegenwoordige naam afkomſtig is. Onder de Romeinen werdt zy *Toletum Carpetanorum* genoemd. *Julius Cæſar* maakte dezelve tot zyne Wapen- en Wykplaats, indien hy in 't onderſpit raaken mogt. De Gothen bragten den Zetel hunnes Ryks van Sevilie derwaards over, en dit gaf gelegenheid tot het ſtigten van veele pragtige Gebouwen te Tolédo. Wanneer Koning Alfonſus de VI. haar, in 't jaar 1085, de Mooren had ontweldigd, zo deedt hy

NIEUW KASTILIE. *Tolédo.*

zig *Doorlugtigen Keizer van 't Ryk van Toledo* noemen, en sedert heeft de Plaats den Eernaam van *Keizerlyke Stad*, welke naderhand is bevestigd. By die gelegenheid kreeg zy tot haar Wapen een Keizer, op zyn Throon zittende, met het Zwaard in de eene en een Wereldkloot in de andere hand; 't welk nog het Wapen van Tolédo is.

Gebouwen.

De legging deezer Stad, op een hoog en oneffen Gebergte, maaktze zeer ongelyk van Grond, zo dat men 'er byna geduurig moet op of nedergaan. Men kan 'er de Taag over drie Bruggen passeeren, waar van twee zeer lang en hoog zyn. De Straaten zyn smal, doch de Gebouwen van voornaame Luiden versieren dezelven grootelyks. Men heeft 'er zeventien Openbaare Pleinen en Marktplaatsen.

Het Koninglyk Paleis.

Onder de Gebouwen munt uit het *Koninglyk Paleis*, 't welk in het hoogste deel der Stad staat, en dus niet alleen over dezelve, maar ook over de Taag en het omleggende Land heen ziet. Derwaards opgaande uit de Stad, vindt men eerst een groot Plein, dat zeer fraay is, in 't ronde bezet met Huizen van eenerley gedaante, die allen hunne Balkons hebben. Rondom dit Plein kan men wandelen onder eene overdekte Gaandery. Van daar gaat men in het Paleis, zynde samengesteld uit vier Lighaamen van Gebouwen, in 't vierkant aan elkander gevoegd, met hunne Vleugels en Paviljoenen. Van de Rivierzyde heeft men derwaards ook toegang, door middel van een Steenen Brug. Het is een zeer groot Gevaarte, vierhonderd en tagtig Voeten boven 't Water verheven. Deszelfs Binnenplein is omringd met

met dubbele Gaanderyën, van Kolommen, aan welker Kroonlyſt de Wapens geplaatſt zyn van alle Ryken, die tot de Spaanſche Monarchie behooren of daar toe hebben behoord. Naar de Vertrekken, die ongemeen ruim zyn, gaat men op met een grooten ſierlyken Trap, in 't diepſte van het Plein. De Buitenraamen zyn, van boven, met ſpitſe Toogen gedekt, en van onderen met Balkons voorzien. NIEUW KASTILIE. *Tolédo.*

Onder de Geeſtelyke Geſtigten doet de *Hoofdkerk* of Dom van Tolédo, het Aartsbisdom deezer Plaats, 't welk ver het rykſte van Spanje is, niet te kort; zynde een der aanzienlykſte Kerkgebouwen van het geheele Ryk. Dezelve ſtaat nagenoeg in 't midden der Stad, aan een deftig Plein, op 't welke een der voornaamſte Straaten uitloopt. Aan den Voorgevel is, ter eener zyde, een dikke ſtompe Tooren, van welken men het omleggende Land kan overzien; ter andere zyde een Koepel. 't Portaal van den Ingang is, naar de Gothiſche wyze, zeer konſtig en fraay gewerkt, met hooge Deuren van Metaal. Van binnen ruſt het Gebouw op twee ryën van Kolommen, en is vol vergulde Kapellen, geſtigt door verſcheide byzondere Perſoonen, die 'er Marmeren Graftomben hebben. Inzonderheid munt de Begraafplaats der Aartsbiſſchoppen van Tolédo, in deezen, uit. Het Koor is met keurlyk Snywerk in Hout, van Beelden levensgrootte, verſierd, en aan 't end ziet men Gevallen den Heiland betreffende, in halfverheven Werk van Marmer. De Zetels der Kanoniken zyn, met Pylaaren van Marmer of Jaspis, van elkander afgezonderd. Het Groot Altaar is van konſtig Schrynwerk, met een Metaalen Hek omringd, De Domkerk.

NIEUW KASTILIE. *Tolédo.*

waar binnen twee Predikſtoelen ſtaan van verguld Metaal, ieder op een dikke Pylaar van Jaspis.

Schatten van het Heilig-dom.

De Spanjaarden geeven deeze Kerk den toenaam van *de Heilige*; 't zy wegens de Reliquiën, die 'er in groote menigte bewaard worden; 't zy om dat 'er de Godsdienſt met veel luiſter geſchiedt. Onder de Kapellen, die altemaal ten koſtbaarſte verſierd zyn en zig als geheele Kerken vertoonen; munt die der Lieve Vrouwe, welke men *het Heiligdom* noemt, door haare rykheid uit. Zy is, van den Vloer tot aan het Gewelf, geheel met Jaspis bekleed. Het Altaar, waar op het Beeld der Moedermaagd, van Zilver gegooten, in de natuurlyke grootte ſtaat, heeft van vooren een zwaar Zilveren Hek. Sieraaden van Goud en Schilderwerk zyn 'er niet aan geſpaard. Zy wordt, gelyk de andere Kapellen, door veele Zilveren Lampen en Kandelaars verlicht. Veertien of vyftien Kabinetten zyn 'er, die in den Muur ſchieten, vervuld met een verbaazende menigte van gewerkt Goud en Zilver. Onder anderen ziet men 'er twee Myters van verguld Zilver, bezaaid met groote Paarlen en Edele Geſteenten. Ook is 'er een Keizerlyke Kroon voor de Heilige Maagd, die ongemeen van Juweelen ſchittert; weegende alleen vyftien Ponden aan Goud. De Tabernakel, dienende om de Hoſtie op Sakramentsdag rond te draagen, is van verguld Zilver, ter mans hoogte. Boven op denzelven zyn verſcheide zeer fraay gewerkte Toorenſpitsjes, met Engelen en Cherubynen gedekt. Het kan aan zevenduizend ſtukken uit malkander genomen worden, en is zo zwaar, dat 'er niet minder dan der-

tig

tig Man om het te draagen noodig zyn. De Hoſtiekas, daar binnen, is van louter Goud, het eerſte dat men uit de Indiën gebragt heeft. Een Reliquiën-Koffertje, vereerd door Lodewyk den IX., Koning van Frankryk, verdient ook te worden bezigtigd. Niet minder konſtig is het Kasje, waar in het H. Sakrament, op witten Donderdag, wordt opgeſlooten: want in Spanje is 't gebruik niet, hetzelve alsdan te ontdekken, gelyk men in Frankryk doet; maar het wordt agter een Slot geborgen, welks Sleutel de Opperſte der Parochie, geduurende dien tyd, met een rood Lint aan den hals draagt. NIEUW KASTILIE *Tolédo.*

Daarenboven ziet men, in deeze Schatkamer, een menigte Scheepjes, met hunnen gantſchen toeſtel, van Kryſtal: een Koorkleed, geborduurd met Paarlen, zo groot als Hazelnooten: een Tafereel, welks Grond en Lyſt van Jaspis zyn, verbeeldende een Lieve Vrouw, welke haar Kind St. Jan den Dooper en St. Joſeph aanbiedt. Deeze drie Perſonagiën zyn van louter Goud gemaakt; de Lieve Vrouw zit op een Rotsje van Edele Steenen, waar onder een Diamant, zo groot als een Duiven-Ey: in de beneden-Lyſt ziet men een Groep van vyf knielende Perſoonen, t'eenemaal van koſtbaare Geſteenten, zonder eenig Schilderwerk. Om kort te gaan; men kan deeze Schatten, die als tot wonderen van de Natuur en Konſt verſtrekken, zonder verbaazing niet aanſchouwen.

De Kerk van Tolédo is tot een Aartsbisdom verheven geworden in de Elfde Eeuw, ter gedagteniſſe van de gelukkige t' onderbrenging des Moorſchen Konings van Cordua, door Alfonſus den VI. Zy was toen vyf honderd Jaa- Kapittel van de Domkerk.

ren

Nieuw Kastilie. *Tolédo.*

ren tot eene Mahomethaanſche Kerk of Moskée gebruikt geweeſt; weshalve Alfonſus haar herſtellen deedt, en den aanleg maakte van haar Kapittel, 't welk, zonder tegenſpraak, het doorlugtigſte en vermogendſte of gegoedſte in de Kriſtenheid is, na dat van St. Pieter te Rome, en zelfs Waardigheden heeft die meer opbrengen; gelyk het Dekenſchap, welks Rente is van dertigduizend Spaanſche Zilveren Dukaaten. Het Inkomen der Geeſtelykheid overtreft nog dat van den Aartsbisſchop, 't welk van driehonderd duizend Dukaaten is. Het Hooge Koor beſtaat uit veertig Kanonniken, behalve nog twintig, *Extravagants* genaamd, om datze den Koordienſt niet behoeven waar te neemen, dan by zekere Jaarlykſche Plegtigheden, die in de Primatiaale Kerk geſchieden. Het laage Koor is ſamengeſteld uit vyftig Prebendariſſen; agt en veertig Kapellaanen; vier en twintig Klerken, *Maytinantes* genaamd, die zig niet in 't Koor bevinden dan op de Nagtuuren, in gemeenſchap met alle de anderen; vier gewoone Leezers; tien Zangers en veertig Koorjongens. Het Geeſtelyk Regtsgebied van dit Aartsbisdom, ſtrekt zig uit over vyf Steden, ruim honderd Vlekken en vyfhonderd zeſtien Dorpen, maakende te ſamen agthonderd en twee Parochiën, waar in vervat zyn ruim vyfhonderd duizend Ledemaaten, behalve nog ongevaar vyfduizend Prieſters en tienduizend Klooſterlingen, van beider Sexe.

Andere Kerken en Geestelyke Gebouwen.

Het Aartsbiſſchoplyk Paleis, ſtaande naby de Domkerk, is een zeer oud, doch groot en pragtig Gebouw. Voorts zyn 'er, in Toledo, nog zeven en twintig Parochie-Kerken en agt en

en dertig Kloosters of Geestelyke Huizen, veelal wegens hunne Sieraaden bezienswaardig. De Kerk, onder anderen, van het Konvent genaamd *St. Jan der Koningen*, om dat het door Ferdinand en Isabella is gestigt; vertoont zig van binnen als een aangenaam Lusthof, wegens twee ryën van levendige Orange-, Citroen- en Granaatappelboomen, doormengd met Jasmyn en Myrthen, dewelke een verrukkelyk schoone Dreef maaken, regt uit op het Altaar aanloopende: en agter deeze Boomen zyn Kouwen, met een menigte van lieflyk zingend Gevogelte. Doch 't is wel meer de manier in Spanje, om de Kerken op die wyze te versieren.

NIEUW KASTILIE, *Toledo*.

Toledo heeft een Universiteit en een braave Bibliotheek. Het Stadhuis is met een Portico van gehouwen Steen versierd. Men vindt 'er veele Hospitaalen of Gast- en Weeshuizen, waar onder een voor Vreemdelingen. Wegens de schuinte van de Straaten worden in de Stad zeer weinig Karossen of Rytuigen gebruikt, maar veel Draagstoelen of Rosbaaren, die op Muilezels rusten. De Omgang, onder Luiden van fatzoen, is 'er zeer vermaakelyk. Men ademt een zuivere Lugt, doch het regent 'er zelden; en, om die reden, is 't omleggende Land zeer schraal, uitgenomen aan de Rivier. De Fabrieken van Lakenen en Zyden Stoffen, zyn 'er voorheen in grooten bloey geweest. Men maakt te Toledo Zwaardlemmers, die zo hard zyn, dat men 'er Yzer mede kan doorhakken. Het grootste gebrek is 'er aan versch Water, dat altemaal van om laag uit de Rivier gehaald moet worden; waar toe men eertyds een Werktuig, by 't Koning-

Universiteit, Stadhuis, Hospitaalen, enz.

NIEUW KASTILIE. lyk Paleis, gebruikte, dat reeds langer dan een Eeuw vervallen is geweeſt.

Vlekken aan de Taag. In de nabuurſchap van Tolédo, ter wederzyde van de Taag, en verder langs die Rivier op en nederwaards, leggen veele Vlekken en Dorpen, die uit de vrugtbaarheid van deeze Landſtreek hun beſtaan hebben. Tusſchen die Stad en 't Koninglyke Paleis van A-

Anover. ranjuez, vindt men *Anover*, een vermogend

Fuente-Duegna. Vlek, en Ooſtelyker *Fuente Duegna*, waar

Paſtrana. aan *Paſtrana* volgt, een Heerlykheid, welke den tytel voert van Hertogdom. Benoorden de Rivier, ter halver weg tuſſchen Madrit en

Illescas. Tolédo, legt *Illescas*, in een zeer vermaakelyke Vlakte: bezuiden dezelve, twee Uuren

Ocana. van Aranjuez, *Ocana*, vermaard wegens het Aardewerk dat men 'er maakt, zynde buitengemeen wit van koleur. Die geheele Landſtreek brengt overvloed voort van Wyn, Olie, Saffraan en veelerley Boomvrugten: men teelt 'er Koorn in menigte, en 'er wordt veel Vee geweid.

Talavéra la Reyna. Dergelyk is de geſteldheid des Lands eenige Uuren beneden Toledo, alwaar men een Brug vindt, half van Hout, half van Steen, toegang geevende naar een fraaie en taamelyk groote Stad, *Talavéra la Reyna* genaamd, aan de Grenzen van Eſtremadura. Deeze Plaats moet van het Oude Talavéra, 't welk benoorden de Rivier legt, onderſcheiden worden. Zy is met hooge dikke Muuren, waar op Toorens en ouderwetſche Schietkatten ſtaan, omgeven. Men plagtze, in den ouden tyd, te noemen *Libora* of *Ebura*, by welke Plaats de Romeinen eens een bloedige Overwinning, op de Inboorlingen des Lands, behaald hebben.

De

De Straaten zyn breed en de Huizen aanzienlyk, inzonderheid die van den Adel, waar van veelen te Talavéra woonen. Ook is 'er overvloed van de alleredelſte Vrugten en keurlykſte Levensbehoeften, zo tot Spys en Drank, als tot Lekkerny. Daar wordt, in deeze Plaats, verlakt Werk gemaakt, dat in fraaiheid of konſt weinig verſchilt van het Japanſche of Chineeſche. Die Handel brengt de Stad, Jaarlyks, wel zeſtigduizend Piaſters op. Men heeft 'er ook eene Fabriek van Eſtamynen. NIEUW KASTILIE.

Benoorden Madrit zyn, in het Algarria, ook nog eenige Plaatſen van merkelyk belang. Drie of vier Uuren ten Noordooſten van die Hoofdſtad legt *Alcala de Henarez*, 't welk deezen bynaam voert naar het Riviertje, dat 'er voorby ſtroomt. Het werdt, van de Latynen, *Complutum* genoemd, doch *Alcala* van de Mooren, 't welk ook betekent een *Samenloop van Wateren.* De Plaats is van langronde gedaante, met regte Straaten en taamelyk fraaije Gebouwen. Het Omleggende Land is zeer vrugtbaar, brengende niet alleen goede Tarwe, maar ook lekkere Muskadelle-Wyn en keurlyke Meloenen voort. Een weinig buiten de Stad vindt men eene Bron van zulk uitmuntend Water, dat de Koning hetzelve over Tafel zig toedienen laat; weshalve de Plaats ook afgeſlooten is, dat 'er niemant aan kan komen. Alcala de Henarez.

De Koophandel bloeit redelyk in deeze Stad, en maakt dat 'er overvloed is van Levensbehoeften; doch zy heeft haar voornaamſte welvaart van de *Univerſiteit*, welke de Kardinaal Ximenes, in den aanvang der Zeſtiende Eeuw, naar het model der Univerſiteit van Parys, aldaar heeft opgeregt. Dezelve beſtaat uit tien Univerſiteit.

Kol-

NIEUW KASTILIE. *Alcala.* Kollegiën, en heeft zes en veertig Hoogleeraars - Plaatsen, volgens den aanleg haares Stigters, die, stervende, daar aan veertienduizend Dukaaten Jaarlyksch Inkomen naliet. Op kosten en onder 't bestuur van deezen Kardinaal, werdt de vermaarde *Biblia Polyglotta*, by de Geleerden genaamd de *Bybel van Complutum*, naar den Latynschen naam der Stad; aldaar het eerst gedrukt, en uitgegeven in 't jaar 1515. De Universiteit is meest beroemd in de Godgeleerdheid en Philosophie, gelyk die van Salamanca in 't Burgerlyke Regt. Gemelde Kardinaal heeft 'er ook eene fraaie Bibliotheek opgeregt, voorzien met veele Arabische geschreeven Boeken, die men by de Verovering van Oran heeft bemagtigd. Ook vindt men 'er verscheide Afgoden der oude Inwooneren van Amerika, uit Schubben of Beenderen van Visschen, zeer zeldzaam en afschuwlyk, samengesteld, die in een Koffer van het groote Kollegie, dat een zeer pragtig stuk Werks is, bewaard worden.

Voorregten der Stad. Dewyl de Prinses Johanna, Dogter van Koningin Isabel, te Alcala van eenen Prins beviel, die naderhand Keizer wierdt, onder den naam van Ferdinand; zo wist de Kardinaal van de Koningin die gunst te verwerven, dat de Stad voor altoos vry van alle Belastingen zou zyn. Hy heeft 'er een Hospitaal voor arme kranke Vrouwspersoonen, en een zeer pragtig Klooster voor Boetelingen, als ook een Huis tot Opvoeding van jonge Meisjes, die van fatzoenlyke afkomst doch arm zyn, doen stigten. Voorts heeft de Stad een menigte andere Geestelyke Gebouwen.

Mançanarez. De Landstreek in de nabuurschap van 't Esku-

kuriaal, aan de Grenzen van Oud Kaſtilie, genaamd het Koninglyk Diſtrikt van *Mançanarez*, bevat de Stad van dien naam, een klein Plaatsje, in 't Gebergte, behoorende aan de Hertogen *de l'Infantado*, met den tytel van een Graafſchap. Digt daar by legt *Toros de Guiſando*, alwaar *Julius Cæſar* de twee jonge *Pompeji* verſloeg. *Colménar* is de tweede Stad van dit Diſtrikt, 't welk 'er nog twee heeft, genaamd *Guadarama* en *Galapagar*. *Las Naves del Marqués*, aan den voet van 't Gebergte, drie Uuren van 't Eskuriaal, is wegens den grooten Handel in Wollen Stoffen of Lakenen, die 'er omgaat, zeer vermaard. NIEUW KASTILIE. Toros. Colménar. Guadarama. Galapagar.

Vyf Uuren ten Noordooſten van Alcala, aan de zelfde Rivier, legt *Guadalajara* of *Guadalaxara*, eene Plaats die den tytel van Stad voert, zynde by de Romeinen *Arriaca* of *Carraca* genoemd geweeſt, naar de Characitaanen, een Bergvolk, dat niet dan Spelonken bewoonde, en door een Krygsliſt van *Sertorius* werdt t'onder gebragt. De Landſtreek, daar om heen, is ongemeen vrugtbaar in Koorn, Wyn, Olie, Vlaſch en Hennip: de Bergen zyn bezet met Eiken-Boſſchen, waar van de Landlieden Houtskolen vervaardigen, die zeer gewild zyn. Ook maaken zy, van Geitenmelk, een ſoort van Kaasjes, genaamd *Mantéquilla*, waar in de Spanjaarden veel ſmaak hebben. Een weinig Noordelyker vindt men *Brihuega*, dat voorheen geweeſt is een Luſtplaats der Mooriſche Koningen, thans met een ſterk Kasteel voorzien en wegens den Handel in Wolle en Lakenen, vermaard. Zeven Uuren Weſtwaards legt *Uzéda*, of *Ucéda*, de Hoofdplaats van een voornaam Hertogdom, en benoorden Guadalaxara. Brihuega. *Uzéda.*

NIEUW KASTILIE. *Buitrago.* zelve, tien Uuren gaans van Madrit, *Buitrago*, een Dorp op eene steile Rots, vermaard wegens het schoone Paleis, 't geen de Hertogen *del Infantado* aldaar hebben, staande in een groot Bosch, vol Stieren, Herten en ander Wild.

Siguenza. Beoosten Buitrago, digt aan den Oorsprong van de Henarez, legt *Siguenza*, een Plaats, welke van ouds vermaard geweest is, zynde redelyk sterk door haare legging, doch niet groot: want men rekent 'er maar zevenhonderd Huisgezinnen in. Het is de Zetel van een Bisdom, 't welk zig over vyfhonderd en zestien Parochiën, agttien Kloosters en twee honderd vyftig Hermitagiën, uitstrekt. Ook heeft zy eene Universiteit met verscheide Kollegiën. Niet ver daar van legt *Medina-Celi*, *Medina-Celi.* een Stad, welke geen ander aanzien heeft, dan de Hoofdplaats te zyn van een Hertogdom, 't welk byna tagtig Dorpen bevat, zynde van den alleroudsten Adel in Spanje. Wat Noordelyker, in 't Gebergte, komt men te *Arcos*, Arcos. een Vlek op de uiterste Grenzen, aan die van Arragon.

la Sierra. Het Oostelyk deel van Nieuw Kastilie, 't welk, wegens zyne Bergagtigheid, *la Sierra* genoemd wordt, is zeer schraal bevolkt, in vergelyking met Algarria. In 't allernoordelykste, aan de Grenzen van Arragon, legt *Molina*, Molina. een Vlek 't welk zyn bestaan heeft van de menigte fyne Wolle, die daaromstreeks geteeld wordt. *Cuenza* is een Bisschoppelyke Stad, op een Heuvel, tusschen twee Bergen en aan de samenloop van twee Riviertjes, die de *Xucar* maaken, aan welke een Vlek legt, genaamd *Alarcon*, Alarcon. hebbende veel toevloed van Volk,

Volk, om de Kerk van de Moedermaagd, die aldaar is, in Devotie te bezoeken. In 't Zuidelykste van la Sierra legt het Gebergte *Alcaras*, naar een Stad van dien naam, welke een sterke Fortres heeft op een hoogen Heuvel. In dit Gebergte worden kleine Paardjes geteeld, om onder den Man te gebruiken, die zeer vlug en sterk zyn. *Vélez*, en *Segura* zyn Kommanderyën der Ridder-Orden van St. Jakob, aan de Grenzen van Granada, tot aan welken zig dit Distrikt uitstrekt.

NIEUW KASTILIE

Alcaras.

Vélez.

Segura.

La Mancha, het Zuidelykst deel van Nieuw Kastilie, wordt besproeid door de Guadiana, welke daar in haaren oorsprong neemt. Eenige Mylen bezuiden Tolédo vindt men daar in een groot Gebergte, aan welks end *Consuégra* legt, 't welk, gelyk verscheide andere Plaatsen in dit Gewest, den Ridderen van Maltha toebehoort. In de nabuurschap van dit Vlek, 't welk ongevaar vyftienhonderd Huishoudingen bevat, vindt men Zilvermynen. De Weg, van Tolédo naar Granada, loopt door groote Woestenyën en onbebouwde Landen. Men laat Consuégra ter slinkerhand, en komt te *Malagon*; twee Uuren verder passeert men de Guadiana over een Steenen Brug, en op die plaats is het, dat zy zig voor 't oog byna verbergt *, gelykende gantsch weinig naar eene Rivier.

La Mancha.

Consuégra.

Malagon.

* Zie hier voor, bl. 8.

Aldaar legt *Calatrava*, vyftien Uuren bezuiden Tolédo; eene Plaats, welke vermaard is wegens de Ridder-Orde van dien naam. Het omleggend Land wordt genoemd de Vlakte van Calatrava, zynde eene zeer vrugtbaare Landsdouw, welker voornaamste Plaats is *Almagro*, een groot Vlek, dat weleer de Zetel geweest is van 't Grootmeesterschap der gemelde Rid-

Calatrava.

Almagro.

NIEUW KASTILIE. der-Orde. Thans is zy meest bekend wegens een Medicinaale Bron, by dezelve, die voor de Steen, het Kolyk en andere Kwaalen, d enstig geagt wordt. Ciudad-Real. *Ciudad-Real*, een klein doch fraay Stadje, beneden Calatrava, lydt somtyds last van de Overstroomingen deezer Rivier. De Ridders houden nu de Hoofdplaats van hun Gebied in een Vlek, genaamd *el Convento* *el Convento.* of 't Konvent van Calatrava, 't welk twee of drie Uuren Zuidelyker legt, aan den voet van het Gebergte, dat by de Latynen *Mariani Montes*, by de Spanjaarden *Sierra Moréna* genoemd wordt.

Sierra Moréna. Dit Gebergte begint aan 't Zuidoostelyk end van Nieuw Kastilie, en breidt zig, in zynen Westelyken koers, Zuid en Noordwaards uit, zo door het gedeelte van Kastilie, dat men la Mancha noemt, als door Granada, Andalusie en Estremadura. 't Zyn meest Rotsen, met een menigte Rosmaryn en andere welriekende Heesters begroeid, over welken het zeer moejelyk valt te reizen. De Weg, van Toledo naar Granada, loopt door een Vlek, genaamd el Viso. *el Viso*, ten Zuidoosten van Convento, 't welk ten Zuidwesten een ander heeft, genaamd *Almodavar*, Almodavar. by 't welke Zilvermynen zyn. Zy leggen alle drie aan den voet van deeze Bergen, in zeer vermaakelyke Valeijen, vrugtbaar in Koorn, Wyn, Olie, en een menigte van Vee.

ESTREMADURA. De Landstreek, bewesten Nieuw Kastilie, welke gemeenlyk ESTREMADURA genoemd wordt, kan als een Provincie op zig zelve worden aangemerkt, schoon zy, in de voorgaande Eeuw, met de Kroon van Kastilie is ingelyfd geworden, na dat zy van Portugal was afgescheiden. Immers zy heeft een soort van

van Regeering op zig zelve, wordende door eenen Kapitein - Generaal bestuurd, die niet alleen over 't Krygsvolk, maar ook in 't Burgerlyke, een volstrekt Gezag oefent, zo in de Steden als ten Platten Lande. Ook voert zy weezentlyk den naam van *Provincie*, in de optelling der twee en twintig Provinciën of Districten, waar in het Ryk van Kastilie, ten opzigt van de invordering der Belastingen, tot onderscheiding van dat van Arragon met zynen Aanhang, is verdeeld *.

ESTREMADURA.

* Zie hier voor, bl. 155.

Haare gedaante is langwerpig vierkant; de langte, Zuid- en Noordwaards, vyf en veertig, de breedte omtrent dertig Uuren gaans. Westwaards grenst zy aan 't Ryk van Portugal, Oostwaards aan Nieuw Kastilie. Ten Zuiden wordt zy van Andalusie gescheiden door 't Gebergte van *Moréna*, ten Noorden van 't Ryk van Leon door de *Piek*-Bergen. De Lugt is 'er voor de Inboorlingen gezond, doch onverdraaglyk voor Vreemden, wegens de ongemeene hitte en droogte van het Klimaat. Men heeft 'er in de Vlakten weinig of geen Water, dan 't gene diep uit den Grond gehaald wordt. De Inwooners zyn niet zeer beschaafd, doch sterk van Lighaam en arbeidzaamer dan de Kastiliaanen in 't gemeen. Zy leveren aan Madrit en de overige Steden van Kastilie, niet alleen Koorn en Slagtbeesten, maar ook een menigte Wolle tot de Lakenfabrieken. Want deeze Provincie is zelfs vrugtbaarder, naar de uitgestrektheid gerekend, dan Kastilie, en volkryker. Men heeft 'er zeven Plaatsen in, die den tytel van *Steden* * voeren, en in geheel Nieuw Kastilie, 't welk meer dan eens zo groot is, maar agt.

Gedaante, Grootte, Lugts- en Landsgesteldheid.

* *Ciudads*

ESTRE-MADURA. Rivieren en Bergen.

Spaanſch Eſtremadura wordt in drie deelen geſcheiden door de Guadiana en de Taag, die 'er de meeſte vrugtbaarheid aan geeven; behalve welken 'er nog eenige kleine Rivieren in zyn, die uit de Gebergten van deeze Provincie ontſpringen, en zig in de gemelde Stroomen ontlaſten.

BADAJOZ.

In 't Zuidelykſt deel, aan de Guadiana, legt BADAJOZ, de Hoofdſtad van Eſtremadura, zeer naby de Grenzen van Portugal, en bygevolg een Frontierplaats, naar de oude en hedendaagſche wyze verſterkt. Zy heeft twee Belegeringen uitgeſtaan, de eene van de Portugeezen in 't jaar 1658, de andere in 't jaar 1705, van de Bondgenooten; beiden zonder te worden bemagtigd. De Stad is niet groot, bevattende maar vierduizend Huisgezinnen; doch de Huizen zyn 'er fraay van maakzel en de Straaten ruim. Aan den kant van Portugal en Andaluſie wordt zy gedekt door een goed Kaſteel, met hedendaagſche Veſtingwerken, en aan de overzyde van de Rivier door een andere Sterkte. Deeze dient egter meeſt tot bewaaring van de Brug, welke over de Rivier legt; een zeer ſtout Werkſtuk van gehouwen Steen, lynregt, zevenhonderd Schreeden lang en veertien Schreeden breed, op dertig boogen ruſtende.

't Omleggende Land.

De Stad is, ten tyde der Romeinen, onder den naam van *Pax Auguſta* bekend geweeſt, van 't welke de tegenwoordigen naam, by verbaſtering, afkomſtig zoude zyn. Zy legt in een zeer vrugtbaare Landſtreek, waar van de Weilanden niet alleen keurlyke Wolle, maar ook lekkere Kaas uitleveren. Menigvuldig zyn 'er de Luſthoven en Boomgaarden, met de aller-

leredelste Vrugten. Doch men heeft aldaar een Ongemak, 't welk zeer groot is; naamelyk, dat 'er nu en dan geheele wolken van Sprinkhaanen op nederstorten, die alles afeeten, en het somtyds zo grof maaken, dat de Koning Volk derwaards moet zenden, om dit Ongedierte weg te ruimen en te verbranden. ESTREMADURA.

Zeven Uuren gaans bezuiden deeze Stad legt *Xerez*, een Plaatsje dat van Karel den V. met den tytel van Stad vereerd werdt, wegens de getrouwheid der Ingezetenen in 's Konings dienst. Men plagt het voorheen te noemen Xerez *de los Cavalleros*, om dat het aan de Ridders Tempelieren toebehoorde. De voornaamste rykdom deezer Plaats bestaat in Hoornvee, waar van men'er jaarlyks wel vyftigduizend stuks naar de Markten van Escalona en Villena zendt. Xerez de Badajoz.

Van Xerez Oostwaards gaande, komt men aan 't Dorp *Monastero*, daar de Reisweg, van Badajoz naar Sevilie, door heen loopt, die verder, tot aan de Grenzen van Andalusie, altemaal bezet is met *Ilex*- of Steen-Eikeboomen. Verder Oostwaards legt *Zafra*, een Uur of twee gaans bewesten hetwelke *Almendraléjo*, in de vrugtbaarste Landsdouw van geheel Estremadura, is gelegen. *Monastero.* Zafra. *Almendraléjo.*

In 't Gebergte van Moréna, op de Grenzen van Andalusie, vindt men de Stad *Llerena* of *Ellerena*, behoorende aan de Ridders van St. Jakob, die 'er eenen Gouverneur hebben. Dit is een sierlyk gebouwde Plaats, met een aansienlyke Kerk. Eenige Uuren Noordwaards, op een zeer hoogen Berg, legt *Salaméa de la Serena*, 't welk men onderstelt het oude *Ilipa* te zyn. Dit Stadje is met een Kasteel voorzien. Ellerena. Salaméa.

ESTRE-MADURA. MERIDA. Aan de Noordzyde van de Guadiana, omtrent twaalf Uuren boven Badajoz, legt een andere voornaame Stad, genaamd MERIDA, aanmerkelyk wegens haare Oudheid. Immers zy heeft Keizer Auguſtus tot haaren Stigter gehad, die de Plaats noemde *Auguſta emerita*, en haar tot de Hoofdſtad van *Luſitania* ſtelde. Men vindt 'er ook nog eenige Gedenktekenen van haaren ouden luiſter. De ſchoone Brug, welke 'er over de Rivier gelegd was, is, omtrent anderhalve Eeuw geleeden, door eenen ſterken Vloed weggeſleept, en van de Romeinſche Waterleidingen zyn maar eenige vervallen brokken over; maar men heeft 'er nog eenen Triomfboog, die redelyk in ſtaat gebleeven is, ſchynende tot de Intreepoort van een Schouwburg gediend te hebben. In de eerſte tyden van het Kriſtendom hebben verſcheide Perſoonen, te Merida, den Marteldood ondergaan. In de laatſte Eeuw heeft men de Stad zeer verſterkt, om te dienen tot eene Frontierplaats tegen Portugal.

't Omleggende Land. De Landsdouw, omtrent deeze Stad, is zo vrugtbaar in Graanen, dat menze, met regt, de *Koornſchuur van Kaſtilie* zou mogen noemen. Ook groeit 'er, in 't wilde, het Gewas, welks Beziën of Uitwaſſen men tot het verwen van Scharlakenkoleur gebruikt (de *Kermesboom* waarſchynlyk), zynde by de Romeinen reeds bekend geweeſt, onder den naam van *Coccum Emeritenſe*. Het Klimaat is 'er zeer gezond.

In de nabuurſchap van Merida ſtondt oudtyds een zeer groote Stad, *Nertobriga* genaamd, welke by den Inval der Barbaaren werdt vernield. Sedert zyn, van derzelver ruïnen, drie

of vier Dorpen of Gehugten gebouwd. Een oud Kasteel, genaamd *Montijo*, legt op een hoogte beweften Merida. Beooften of boven de Stad legt *Medellin*, gegrondveft, zo men wil, door den Romeinfchen Conful *Metellus*, die de Plaats *Metellium* noemde. Aldaar is de vermaarde *Fernand Cortez*, die Nieuw Spanje t'ondergebragt heeft, ter wereld gekomen. Medellin is thans de Hoofdftad van een Graaffchap, 't welk door de Heeren uit den Huize van Porto-Carréro wordt bezeten. Ooftelyker, of hooger op aan de Guadiana, vindt men *Orellana*, *la Vieja* of het Oude bygenaamd, welks Bosfchen met veel Konynen voorzien zyn. Ter deezer plaatfe is de Rivier, wederzyds, begroeid met zekeren Heefter, dien men *Rooze-Laurier* of *Oleander* noemt, welks Bladeren vergiftig zyn voor alle Gedierten, die 'er van eeten.

ESTREMADURA. *Montijo.* Medellin. Orellana.

Omtrent in 't midden, tusfchen de Guadiana en de Taag, legt *Truxillo*, dat een Stad is in het Gebergte, wegens haare Oudheid merkwaardig. Men meent dat het de *Turris Julia* zou zyn, door *Julius Cæfar* geftigt. Men heeft 'er zes Parochiën en tien Kloofters, vier van Mans- en zes van Vrouwsperfoonen. Haar Regtsgebied ftrekt zig uit over zeventien Vlekken of Dorpen. Men houdt 'er twee Jaarmarkten.

Truxillo.

Omtrent negen Uuren Ooftelyker, aan het Gebergte van Tolédo, legt *Guadalupe*, een Stad, die klein is, doch zeer vermaakelyk gelegen in eene Valey, byna geheel bedekt met Wynftokken, Orange-, Vygen, en andere Vrugtboomen; terwyl drie of vier Riviertjes.

Guadalupe.

ESTRE-MADURA. *Guadalupe.*

jes door dezelve heen vlieten, en ze by uitſtek vrugtbaar maaken. De Romeinen noemden deeze Plaats *Aquæ Lupiæ*, waar van de tegenwoordige naam haaren oorſprong heeft. Meeſt is deeze Stad vermaard, wegens het wonderbaare Beeld van de Heilige Maagd, 't welk in het Klooſter der Hieronymieten met veel Devotie ge-eerd en beſchonken wordt van de veele duizenden Pelgrims, die tot dit einde derwaards toevloeijen. Het Klooſter is van gedaante als een Slot of Paleis, in 't midden der Stad gebouwd, en zeer groot van uitgeſtrektheid. Op 't Groote Binnenplein is een Tuin van Orangeboomen, en de overige Pleinen of Vierkanten zyn met Fonteinen verſierd, hoedanigen men 'er vyf en twintig op de Straaten der Stad heeft. De Kerk van dit Klooſter is het bezienswaardigſte. Derzelver Muuren en Kolommen pronken met ontelbaare Afbeeldingen in Pleiſter, van de Mirakelen of wonderbaare Geneezingen, die men aan dit Beeld toeſchryft. Het is van zwartagtig Hout, met een witten Tabbaard aan, en een kleinen Jeſus op den Arm. Dus ſtaat het op 't Groot Altaar, zynde met meer dan honderd Zilveren Lampen, en verſcheide Zilveren Beeldjes, omringd. Men geeft voor, dat dit Beeld, na zeshonderd Jaaren door de Kriſtenen, uit vreeze voor de Mooren, in een Marmeren Kiſt verborgen geweeſt te zyn, nog onbedorven daar uit gehaald werdt. De Geeſtelyken van dit Klooſter leeven zeer ruim, dewyl zy agt en twintigduizend Dukaaten aan Inkomen hebben. De Apotheek, diedoor twee Geneesheeren van al het noodige, tot geneezing der Lyderen, wel-

Klooſter der Hieronymieten.

welke by deeze Lieve Vrouw om hulp komen, wordt voorzien, koſt negenduizend Dukaaten (*a*) 's Jaars. ESTREMADURA.

Van Guadalupe agt Uuren Noordwaards, legt aan de Taag *Puente del Arcobispo*, een Vlek, dat zynen naam heeft van een deftige Brug, over die Rivier door eenen Aartsbisſchop gemaakt, zeſtien Uuren beneden Tolédo. Tuſſchen deeze Brug en Talavéra la Reyna legt een groote Vlakte, met Olyfboomen beplant. De Weg van Guadalupe derwaards, over 't Gebergte, is zeer ongemakkelyk, doch niet onaangenaam wegens de menigte van Fonteinen en Kurkboomen, benevens een ſoort van witte Roozen, die een zeer aangenaamen geur verſpreiden. *Puente del Arcobispo.*

Weſtelyker, aan de Taag, legt *Almaraz*, by welke Plaats de Rivier een zeer naauw bed heeft, tuſſchen twee Bergen, die met een verwonderlyk hooge Brug, van drie boogen, zyn aan elkander gevoegd. Voorts langs de Rivier afgaande, komt men eindelyk te *Alcantara*, naby de Grenzen van Portugal. Deeze Stad, naar welke een der doorlugtigſte Ridder-Ordenen van Spanje haaren naam draagt, is ook vermaard wegens eene verwonderlyk ſtoute Brug over de zelfde Rivier, die aldaar zo diep is, dat de twee middelſte boogen de hoogte hebben van tweehonderd Voeten boven 't Water. Zy is zeshonderd zeventig Voeten lang en agt en twintig Voeten breed, Almaraz. Alcantara. Zonderlinge Brug.

(*a*) Men moet hier op geen Gouden Dukaaten denken, maar op Spaanſche Dukaaten van omtrent 52 Stuivers Hollandſch, of miſſchien *Ducado's de Vellon*, van maar half zo veel. Zie bl. 158.

ESTRE-MADURA. breed, bestaande niettemin maar uit zes boogen. Uit de Opschriften blykt, dat zy ten tyde van Keizer *Trajanus* gebouwd is en bekostigd door verscheide Steden of Burgerschappen van Lusitanie. By 't opgaan vindt men nog een klein Heidensch Tempeltje, uit de Rots gehouwen, aan welks Voorgevel een Opschrift is ter eere van den Konstenaar, genaamd *Lacer*, die deeze Brug gestigt heeft, en een ander tot roem van gemelden Keizer.

De Stad is door deMooren gebouwd, die haar, wegens het gemak, dat deeze Brug aan de Plaats geeft, den naam gaven van Alcantara, 't welk in hunne Taal een Brug betekent. Alfonsus de X., Koning van Leon, ontweldigde hun deeze Plaats in den jaare 1214, en gaf ze aan de Ridders der Orde van Calatrava, die vervolgens zig den naam van Alcantara toe-eigenden. Zy behoort egter niet onder de genen, die den tytel van Steden voeren.

Valentia. Bezuiden Alcantara, aan de Grenzen van Portugal, legt een taamelyk groot bemuurd Vlek, *Valença* of *Valentia* genaamd. Zeven Uuren Zuidoostelyker vindt men *Albuquerque*, in 't Latyn *Alba Quercus* of de Witte Eikeboom. Deeze Plaats werdt, in 't jaar 1464, tot een Hertogdom verheven. Verscheide Edelen van dien naam hebben zig door hunne daaden beroemd gemaakt: in 't byzonder *Alfonsus*, die, in 't voorst der Zestiende Eeuw, door de Portugeezen tot Onderkoning van Oostindie benoemd werdt en vervolgens geheel Asie deedt daveren; zo dat men hem, deswegens, den bynaam van *den Grooten* gaf. Ook zyn uit dit Geslagt veele Mannen, die hooge Ampten, zo in Spanje, als in Amerika

Albu-querque.

Italie

Italie en de Nederlanden, bekleed hebben, voortgeſprooten. De Stad legt onder bedwang van een onwinbaare Fortres, aangelegd op een zeer hoog Gebergte. Men dryft 'er een ſterken Handel in Wolle en Lakenen: want het omleggende Land is zeer vrugtbaar en Veeryk. ESTREMADURA.

Benoorden de Taag legt *Plaſencia*, een Biſ-ſchops-Zetel, de Moederſtad van Eſtremadura; zynde taamelyk groot, met fraaije Gebouwen en zeer hooge Wallen, die, naar de oude wyze, door twee en zeventig Toorens worden beſtreeken. Zy heeft zeven Poorten en zeven Pleinen, op ieder van welken een Fontein ſtaat, en drie Bruggen over 't Riviertje *Xerte*, dat by Alcantara in de Taag uitloopt. Het Kapittel der Hoofdkerk beſtaat uit agt *Dignitariſſen* en zeſtien Kanoniken. Het Stigt of Bisdom van Plaſencia ſtrekt zig uit in eene Landſtreek van agt en dertig Mylen breed en twintig Mylen lang: over twee Steden, vier en dertig Vlekken en honderd Dorpen, bevattende wel veertigduizend Menſchen en een en dertig Kloosters of Geeſtelyke Huizen. Plaſencia.

Plaſencia legt, ten Noorden, aan hooge Bergen, welker toppen, jaar in jaar uit, met Sneeuw bedekt zyn, doch rondom de Stad krielt het van Luſthoven en Plantagiën. Niet alleen naby dezelve, heeft dit plaats, maar in de geheele Landſtreek, welke naar den kant van de Taag legt, deswegens genaamd *la Vera* of de Vlakte van Plaſencia. Dit Landſchap, 't welk twaalf Uuren gaans lang is en drie Uuren breed, wordt gehouden voor een der aangenaamſten in de Wereld. Men plagt het oudtyds, deswegens, te noemen de *Elyzeeſche Velden*. Keizer Karel de V. koos het, om die reden, Zeer vermaakelyke Landſtreek.

ESTRE-MADURA. *la Vera de Plasencia.*

den, tot zyne Verblyfplaats uit, toen hy zig van de Heerschappy ontsloeg, en ging 'er woonen in 't Klooster van *St. Justus*, alwaar hy is gestorven. Men telt 'er zeventien Vlekken of Dorpen in, die zeer volkryk zyn, bevattende wel vyfduizend Huisgezinnen. In vrugtbaarheid overtreft dezelve, zo men wil, alle Landstreeken van Spanje, behalve Andalusie. De Valeijen zyn 'er met vermaakelyke Tuinen, Weiden en Koornlanden overdekt, de Heuvels met Plantagiën van allerley Boomvrugten, doormengd met sierlyke Bloemgewassen, welriekende Heesters en veelerley Medicinaale Kruiden. Men perst 'er zeer smaakelyke Wyn, en het Vlasch, dat 'er groeit, verschaft Kostwinning aan 't Gemeen. Een oneindig getal Fonteinen of Bronnen besproeijen dit Landschap, en de Beeken, die door de Velden stroomen, leveren zeer lekkere Forellen uit. Om kort te gaan, het verschilt grootelyks van de Bergagtige Streeken ten Noorden en ten Oosten. Aan de andere zyde van Plasencia is een dergelyk Paradys, 't welk zig Noordwestwaards, ter langte van negen Uuren gaans, tot aan *Puerto de Tornavacas*, een Pas of Tolplaats in 't Gebergte van *Gata*, op de Grenzen van Portugal, uitstrekt.

Coria. In een niet minder vrugtbaare Valey, aan 't Riviertje *Alagon*, agt Uuren van Plasencia ten Zuidwesten, legt *Coria*, ook een Bisschoplyke Stad, welker Domkerk de beschouwing verdient. Naby dezelve vertoont zig iet zeldzaams, te weeten een groote Brug, geheel bezyden de Rivier; zynde derzelver loop door eene Aardbeeving veranderd geworden. In 't

Bejar. Gebergte, benoorden Coria, legt *Bejar*, de Hoofd-

Hoofdplaats van het Hertogdom deezes naams; thans aan den huize van Sotomaijor verknogt. De Plaats is niet alleen wegens haare Baden vermaard, maar wel inzonderheid uit hoofde van een wonderbaar Meirtje, 't geen zeer Vischryk is, en, zo men voorgeeft, de eigenschap heeft om Onweder en Regen te voorspellen, door een ongemeen gedruisch in de Lugt, 't welk vyf Uuren gaans ver zig hooren laat. Ook zyn 'er twee Bronnen of Fonteinen, die een zelfden oorsprong schynen te hebben, zynde, niettemin, de een heet de ander koud. Men agt derzelver Water, zo met drinken als baaden, tot geneezing van verscheide Ongemakken bekwaam. ESTREMADURA. Wonderbaar Meirtje.

Het Ryk van LEON legt benoorden Estremadura en beweften Oud Kastilie, grenzende met een gedeelte van zyne Westzyde aan Portugal. Het heeft in langte omtrent zestig, in breedte dertig Uuren gaans. Dit was het allereerste Ryk, 't welk de Kristenen, na de Overheersching der Mooren, in Spanje opregtten; zynde omtrent drie Eeuwen op zig zelf een Ryk geweest: naamelyk van 't jaar 722 af tot 1029, wanneer het met dat van Kastilie ingelyfd, en sedert als een aanhang daar van aangemerkt werdt. LEON.

Behalve de Douro, die deeze Provincie byna in twee gelyke deelen scheidt, heeft dezelve nog verscheide aanmerkelyke Rivieren, die altemaal in de Douro vallen. De voornaamsten derzelven zyn de *Pisuerga*, die langs de Grenzen van Oud Kastilie Zuidwaards stroomt, en de *Tormes*, ontspringende in 't Gebergte van *Pico* of de Piek, aan de Grenzen van Estremadura. Rivieren.

LEON. In 't midden van 't Zuidelyk deel des Ryks van Leon, aan de laatstgemelde Rivier, legt SALAMANCA, omtrent dertig Uuren van Madrit ten Noordwesten. Dit is eene van ouds vermaarde Stad, wordende by de Spaanschen genoemd de *Moeder der Deugden, Weetenschappen en Konsten.* Zy legt ten deele op Heuvelen, ten deele in de Vlakte, en heeft een Omtrek van goede Muuren, bevattende verscheide aanzienlyke Gebouwen, en Pleinen met Fonteinen verfierd. Het getal der Huisgezinnen, in dezelve, wordt op omtrent agtduizend gerekend; zo dat menze telt onder de groote Steden des Ryks. In vermogen schiet zy, naar reden haarer grootte, by geene derzelven te kort.

SALAMANCA.

Universiteit.

Meest munt Salamanca uit door haare *Universiteit* of Hooge Schoole, zynde een der vermaardsten in Spanje, gegrondvest in 't midden van de Dertiende Eeuw. Men onderwyst 'er allerley Weetenschappen en Taalen, doch ten opzigt van het Burgerlyke Regt heeft zy wel den grootsten naam. 't Gebouw, dat men de Akademie noemt, is aanzienlyk en groot, hebbende eenen zeer pragtigen Voorgevel, in 't midden met het Keizerlyk Wapen, en aan de kanten met fraaije Beelden praalende. Van binnen maakt het twee groote Pleinen, wederzyds met gewelfde Gaanderyën, waar boven de Boekzaal is. Men heeft 'er de Akademie-Kerk, daar dagelyks tien Missen gedaan worden, en welker Gewelf van binnen met de twaalf Zodiaks-tekenen is beschilderd. Aan den ingang staat een Hospitaal of Ziekenhuis, voor de genen die tot de Universiteit behooren.

De Gehoorzaalen, voor de Openbaare Lesſen, zyn van zulk eene ruimte, dat ieder wel tweeduizend Studenten kan bevatten. Toen de Spaanſche Monarchie in bloey was, plagten 'er, geduurig, ten minſte vier- of vyfduizend te zyn, ja men heeft 'er tot zevenduizend gezien. Alle de Studenten, geen uitgezonderd, draagen een lang Gewaad, gelyk de Prieſters, en Bonetten op 't hoofd, met een geſchooren kruin. Zy hebben groote Voorregten, ſtaande alleenlyk onder den *Rector* en hunne Profeſſoren, die hun altyd, zo veel mogelyk, begunſtigen. De Rector wordt Jaarlyks verkooren, en erkent niemand boven zig, zittende, in de Openbaare Plegtigheden, onder een Paviljoen. Behalve hem is 'er een *Meeſter der Schoolen*, die een gelyk Gezag en Wedde heeft, ſtellende alle Beampten der Univerſiteit aan. Zy genieten, ieder, agtduizend Dukaaten * 's Jaars. 't Getal der Hoogleeraaren is tagtig, die ieder duizend Kroonen † aan Wedde hebben. Agt derzelven, *Cathedratici* genaamd, uit welken de Rector verkooren wordt, hebben den hoogſten rang. Behalve de Hoogleeraars, die Wedden genieten, zyn 'er anderen, die van de Studenten betaald worden, en dagelyks Leſſen geeven. Deeze worden *Pretendenten* genoemd, om dat zy naar de eerſt openvallende Hoogleeraarsplaats ſtaan. Dit alles heeft zo wel in de Godgeleerdheid, de Geneeskunde en Philoſophie of Wiskonſt, als in de Regten, plaats. Het Inkomen der Hooge Schoole wordt geſchat op tagtig- of negentigduizend Kroonen.

LEON. *Salamanca.* Studenten en Hoogleeraars.

* *Ducados*

† *Ecus*

Behalve de Schoolen zyn 'er vierentwintig Kol-

Kollegiën.

LEON. *Salamanca.* Kollegiën; ook fraaie Gebouwen, daar de Studenten in Gemeenschap leeven. Vier derzelven worden *de Groote* genoemd, wegens het Aanzien dat zy hebben; alzo 'er de voornaamste Meesters onderwyzen, en Luiden van den hoogsten Rang hunne Kinderen daar in besteeden, die 'er voor niet minder, dan zeven Jaaren lang, aangenomen worden. De bekwaamste Persoonen, in 't bestuur van Kerk en Staat, worden uit die Kollegiën getrokken.

Kerken en Kloosters. De Dom of Hoofdkerk van Salamanca is eene der fraaisten van Spanje, hebbende een zeer hoogen Tooren, in wiens omtrek men op een Trans kan wandelen. Van vooren heeft zy een Plein, met vierkante Steenen bestraat, en met Yzeren Kettingen, aan Paalen, afgesflooten. Verscheide Kloosters zyn ook zeer pragtige en zwaare Gebouwen; onder anderen dat der Dominikaanen, met een Kerk van gehouwen Steen. Het Binnenplein van dat der Franciskaanen pronkt, in den omtrek, met groote Tafereelen van Martelaaren dier Orde. Daar digt by staat het Konvent van St. Bernard, 't welk aanmerkelyk is wegens zynen Opgang van honderd Trappen, die als in de Lugt schynen te hangen.

Brug en Romeinsche Weg. De Stad dryft een taamelyken Koophandel, en strekt tot Woonplaats voor veelen van den Adel. Zy heeft, over de Rivier, een Steenen Brug van driehonderd Schreeden, Romeinsch Werk, en nog geheel niet bouwvallig. Buiten dezelve legt een Heirbaan of Weg, met groote Steenen geplaveid, gelyk in Italie; die voortliep tot aan Merida en verder naar Sevile. Van afstand tot afstand is dezelve aan ge-

gebroken Kolommen kenbaar, zynde door Keizer *Adrianus* herfteld geworden; volgens 't gene uit een aldaar gevonden Opfchrift blykt.

LEON. *Salamanca.*

Aan de Rivier, ten Zuidooften van Salamanca, legt het Vlek genaamd *Alva de Tormes*, de Hoofdplaats van het Hertogdom deezes naams; behoorende aan de Heeren uit den Huize van Alvarès, die daar van hunnen tytel voeren. Zy hebben 'er een pragtig Paleis, in het welke de bekende Hertog van Alva, die zo veel wreedheden in de Nederlanden heeft aangeregt, ter wereld is gebragt.

Alva de Tormes.

Beneden of beweften Salamanca legt een aanzienlyk Vlek, genaamd *Ledesma*, zynde fterk zo door Natuur als Konft, en van alle Levensbehoeften rykelyk voorzien. Onder deszelfs Regtsgebied ftaan honderd en tagtig Dorpen, met elkander bevattende zeftienduizend Huisgezinnen. Een weinig ten Ooften, aan de Rivier *Tormas*, vindt men een Bad van heet Water, 't welk voor verfcheide Kwaalen dienftig is bevonden. Men kan 'er zig tot aan den hals in dompelen, en, als de hitte niet langer te verdraagen is, fpringt men 'er uit, en gaat zig afdroogen. Het Water is in een groote Kom vervat, door een Moor gemaakt, ftaande in 't midden van een Badhuis, daar toe gefchikt.

Ledesma. Heet Bad.

Bezuiden Ledesma, op den afftand van dertien Uuren gaans van Salamanca ten Zuidwesten, legt een fterke Plaats, genaamd *Ciudad-Rodrigo*, die in den aanvang der Dertiende Eeuw geftigt werdt door den Koning van Leon, om te dienen tot een bolwerk tegen de Portu-

Ciudad-Rodrigo.

Leon. Grens-vestingen tegen Portugal.

geezen. Het is een der drie Algemeene Verzamelplaatſen van de Spaanſche Troepen, in eenen Oorlog tegen Portugal, van welks Grenzen deeze Stad niet ver af is. De twee anderen zyn Tuy in Gallicie en Badajoz in Eſtremadura.

Medina del Campo.

De Landſtreek omtrent 't Riviertje *Agujar*, aan 't welke deeze Veſting legt, is zeer vrugtbaar en vermaakelyk, gelyk 't geheele Ryk van Leon; doch in deezen munt uit, die, benoorden dezelve, aan de Grenzen van Oud Kaſtilie, rondom *Medina del Campo*. Deeze Stad, zeven uuren Zuidwaards van Valladolid gelegen, is by de Ouden onder den naam van *Methymna Campeſtris* bekend en van overlang vermaard geweeſt wegens haaren Koophandel, die dezelve tot eene Plaats van zo veel Vermogen heeft gemaakt, dat zy, ſchoon verſcheide maalen door Brand zeer geleeden hebbende, t' elkens veel fraaijer is herbouwd geworden. Haare Voorregten zyn ook aanzienlyk, en hebben niet weinig toegebragt tot de Volkrykheid deezer Plaats. Zy is vry van alle Excynſen en Belaſtingen; en de Burgers hebben het Regt, om alle Ampten, zo Kerkelyk als Burgerlyk, te begeeven, zonder eenige tuſſchenkomſte, 't zy van den Koning of het Hof van Rome. Men houdt 'er Jaarlyks drie voornaame Markten. De Stad heeft een ſierlyk Plein, op 't welke een pragtige Fontein is, met een Neptunus-Beeld praalende.

Toro.

Benoorden Medina, aan de Douro, legt *Toro*, een klein Stadje, waar de Vrouwen gezegd worden in ſchoonheid uit te munten, hebbende 't gelaat en de geſtalte der oude Romeininnen nog behouden. Beooſten Toro legt

Tor-

Tordesillas, alwaar een Koninglyk Paleis is, daar Koningin Johanna, Moeder van Karel den V., haar leven heeft ge-eindigd. Wat Oostelyker, daar de Pizuerga in de Douro valt, legt *Simancas*, hebbende een zeer sterk Kasteel, in 't welk Koning Filips de II. 's Ryks Archieven, in 't jaar 1566, deedt brengen. LEON. Tordesillas. Simancas.

Zamora, een Bisschoplyke Stad, heeft een pragtige Brug over de gemelde Rivier. Van ouds plagt men dezelve te noemen *Sentica*, doch de Mooren, zig meester daar van gemaakt hebbende, veranderden den naam in *Medináto Zamoráti*, 't welk in hunne Taal een Stad van Turkooizen betekent; uit hoofde dat de meeste Steenklippen, in de nabuurschap van deeze Plaats, die Edele Steenen uitleveren. Ook is Zamora thans vermaard, wegens het Lighaam van *St. Ildefonse*, 't welk zy de eere heeft te bezitten, en waar omtrent de Ingezetenen, uit vreeze van het kwyt te raaken, zo jaloers zyn, dat byna niemand hetzelve mag bezien. Men verhaalt dat Kardinaal Ximenes zelf, niettegenstaande alle voorzigtigheid, welke hy hadt gebruikt, in dit opzigt te leur gesteld werdt. Zamora. Mynen van Turkooizen.

De Landstreek, langs de Douro, is vrugtbaar in Koorn, Wyn en Boomvrugten; doch zy schiet in vermaakelykheid te kort, by de Landsdouw aan de Pizuerga en verder Oostwaards, in welke *Palencia* legt *. Immers aldaar ontbreekt niets, het gene men tot verkwikking of vermaak kan wenschen.

* Zie hier voor, bl. 269.

Palencia is van ouds her een Bisschoplyke Stad, welker Stigt zig uitstrekt over agthonderd een en tagtig Parochiën. Het Kapittel van Palencia.

LEON. haare Hoofdkerk beſtaat uit veertien Dignitariſſen, tagtig Kanoniken, vier en twintig Prebendariſſen, veertig Kapellaanen en zes Vikariſſen. De Kerk van St. Antolinus is een fraay Gebouw. De Univerſiteit van deeze Stad, de eerſte, welke men in Spanje gezien hadt na de Moorſche Overheerſching, werdt omtrent den jaare 1239 naar Salamanca overgebragt.

Medina del Rio Seco. Vyf Uuren gaans van Palencia ten Weſten legt *Medina del Rio Seco*, een Plaats, die ook den tytel heeft van Stad, en haaren toenaam van wege dat zy aan geene Rivier legt; doch niettemin is het omleggend Land, beſtaande uit eene Valey met hooge Bergen omringd, by uitſtek vrugtbaar en vol vette Weidlanden.

Benaventa. Zes Uuren Weſtelyker vindt men *Benaventa*, een Stad met Graafſchaps-tytel, behoorende aan de Familie der Pimentels. Deeze Heeren hebben 'er een pragtig Paleis, en een zeer ſterk Kaſteel, dat met allerley Wapenen, Geſchut en Voorraad van Oorlog, is voorzien. Ook ontbreekt hun aldaar niets, 't welk een Adelyke Verblyfplaats bevallig maaken kan.

LEON. LEON, de Hoofdſtad van deeze Provincie, is gelegen in 't allernoordelykſte deel, aan 't end van een zeer groot vlak Land, 't welk zig uitſtrekt tot aan de Bergen, die de Grenzen van Aſturie bepaalen, tuſſchen de twee Oorſprongen van de *Esla*, het Riviertje waar aan Benaventa legt. Toen deeze Stad door de Romeinen, ten tyde van Keizer *Galba*, werdt geſtigt, leiden zy 'er een *Legioen* van Duitſche Keurbenden in Bezetting, en daar van is de tegenwoordige naam, zo men wil, by

by verbastering afkomstig. Immers men vindt nog Opschriften, in welken haar naam *Leg. VII.* gespeld wordt. Haar Bisdom, dat zeer oud is, heeft reeds van den tyd der Gotthen af het Voorregt gehad, om enkel van den Heiligen Stoel afhangelyk te zyn. LEON.

De Domkerk van Leon is vermaard, zo wegens de fraaiheid van haar maakzel, als het groot getal doorlugtige of geheiligde Persoonen, die aldaar begraven leggen. Men heeft in Spanje een Spreekwoord, dat die van Sevilie in grootte, die van Tolédo in rykdom, die van Kompostel in stevigheid van Gebouw, alle anderen te boven gaat; maar deeze in fraaiheid en sieraaden. Men vindt 'er de Graftomben van zeven en dertig Koningen van Spanje en eenen Keizer, en de Koffers of Lykkisten van verscheide Heiligen. Koning Ferdinand, onder anderen, in de Negende Eeuw het Lighaam van *St. Isidorus* gekreegen hebbende van eenen Moorschen Koning, die zynen zetel te Sevilie hieldt, deedt hetzelve, in deeze Kerk, op 't Altaar van St. Jan den Dooper plaatzen, in een vergulde Zilveren Koffer. De Waardigheid der Kanoniken van deeze Domkerk is zo groot, dat de Koning zelf het zig tot Eere rekent, daar mede bekleed te zyn; welk Regt zyne Majesteit, benevens den Marquis van Astorga in der tyd, toebehoort. Domkerk.

De Stad is, voorheen, vermogender en volkryker geweest, dan tegenwoordig. Het was de eerste plaats van belang, welke door de Kristenen op de Mooren of Sarrazynen heroverd werdt. Men ziet 'er nog het Koninglyk Paleis, dat in de Dertiende Eeuw, door de Ge- Koninglyk Paleis.

LEON. maalin van Alfonſus den IX., aldaar werdt geſtigt. Haar legging is in een niet onvrugtbaaren oord, daar alle Levensbehoeften te bekomen zyn: onder anderen goede Forellen, uit het Riviertje Esla, die door de Bewooners van het Vlek *Manſilla*, bezuiden Leon, zelfs te Madrit gebragt worden.

Forellen van Manſilla.

Aſtorga. Negen Uuren Zuidweſtelyk van Leon legt *Aſtorga*, een oude Stad, welke voorheen geweeſt is de Hoofdplaats van Aſturie, thans een enkel Marquiſaat. Zy vloeit over van Geestelyken, zodanig, dat menze de *Prieſterlyke Stad* genoemd vindt. Het Kapittel van haare Domkerk is ook zeer groot, en aan haar Bisdom zyn negenhonderd en dertien Parochiën onderhoorig. Men wil dat hetzelve geſtigt zy door *St. Ephraim*, die ten tyde der Apoſtelen leefde, en eerſte Biſſchop aldaar zou zyn geweeſt. Dit is onzeker, hoewel het blykt, dat 'er ten tyde der Romeinen reeds Biſſchoppen van Aſtorga waren. De Stad is niet groot noch volkryk, maar door Natuur en Konſt zeer ſterk, leggende in eene Vlakte aan de *Torto*, die ook lekkere Forellen uitlevert.

Meirtje *Sanabria.* Eenige Uuren van daar ten Zuidweſten vindt men een Meirtje, genaamd *Sanabria*, zynde een Myl lang en een half Myl breed, door 't welke het Riviertje *Ter* met zo veel geweld paſſeert, dat het golft en bruiſcht als de Zeebaaren. Het is Viſchryk, en heeft in 't midden een Eilandje, of liever eene Rots, op welke een pragtig Paleis ſtaat, den Graave van Benaventa toebehoorende.

XV.

XV. HOOFDSTUK.

Beschryving der vier Noordelyke *Provinciën van Spanje:* Gallicie, Asturie, Biskaije *en* Navarre. *Derzelver Gelegenheid, Historie, Lugts en Landsgesteldheid, Rivieren, Verdeeling, Steden en Vlekken: waar van de voornaamsten, binnenslands, zyn;* St. Jakob van Kompostel, Oviédo, Bilbao *en* Pampeluna; *aan de Zeekust,* Vigos, Corunha, St. Ander *en* St. Sebastiaan, *met derzelver Havens en Handel. Kaap* Finisterre *en Kaap* Ortegall. *'t Gebergte van* St. Adriaan, *en de akelige Reiswegen over de* Pyrenêen *naar Frankryk. De zwaare* Bosschen *van Pyn- en Denneboomen, op die Bergen. De* Yzermynen *en* Fabrieken *in Biskaije. Kleeding der Vrouwspersoonen aldaar. Zonderlinge Toerusting van 't* Krygsvolk *in Gallicie. Zeldzaame Bronnen en andere Byzonderheden.*

De Noordelyke Provinciën van Spanje zyn de genen die aan den Oceaan of Golf van Biskaije leggen, en de Noordkust van dit Ryk beslaan, strekkende van Kaap Finisterre af tot aan de Grenzen van Frankryk. Men telt 'er vier, waar van Gallicie de Westelykste is en Navarre de Oostelykste, doch deeze laatste raakt eigentlyk niet aan de Zee.

Gallicie, 't welk den Noordwesthoek van Spanje uitmaakt, is byna zo groot als de drie overigen te samen. Het legt, om zo te spreeken, in 't vierkant, grenzende met zyne Zuidzyde aan Portugal, met zyne Oostzyde aan 't Prinsdom Asturie en aan 't Ryk van Leon. GALLICIE.

GALLICIE. De Noord- en Weſtzyde wordt door den Oceaan beſpoeld. De langte en breedte is, ieder, ruim veertig of vyftig Uuren gaans. Eertyds heeft het zig veel verder Ooſtwaards uitgeſtrekt, dan tegenwoordig.

Hiſtorie. Deeze Provincie werdt tot een Koningryk verheven in 't jaar 1060, door Ferdinand Koning van Kaſtilie en Leon, die 't zelve ten aandeel gaf aan zynen Zoone Garcias. Voor de Regeering van Ferdinand den V. en Iſabella, egter, toonden de Ingezetenen, beſchut door hunne Gebergten, geen de minſte agting voor hunnen Koning, ja dreeven den ſpot met de Gouverneurs, welken hy hun zondt. De Heeren van dat Land, voor Souverein ſpeelende, gebruikten eene verſchrikkelyke tyranny over hunne Onderhoorigen of Afhangelingen, en beroofden alle Vreemden, die 't ongeluk hadden over hun Grondgebied te reizen. Maar gemelde Ferdinand ſtelde order in deeze misbruiken, bedwong de Stoutheid van die kleine Dwingelanden, en deedt het Koninglyk Gezag eerbieden door alle Galliciers, zo groot als klein.

Landsgeſteldheid. Geheel Gallicie is zeer Bergagtig, en men vindt 'er weinig Vlakten; weshalve deeze Provincie, binnenslands, op ver na zo Volkryk niet is, als aan de Zeekuſt. Aldaar is de Lugt aangenaamer, gezonder, en het Land vrugtbaarder; leverende veel Oranje- en Granaatappelen, Citroenen en andere keurlyke Vruggten uit. De Zee geeft ook goeden Viſch, die gevangen wordt in de menigvuldige Baaijen en Kreeken aldaar zynde; onder anderen Sardynen, Zalm en dergelyken. In de Maanden November en December vangt men 'er een

een menigte Zee-braaſſems *, ter zwaarte van twee Ponden of daar omtrent, die door geheel Kaſtilie vervoerd, en, wegens haare ſmaakelykheid, zeer duur verkogt worden. De Bergen zyn met Boſſchen bedekt, van waar men Hout haalt tot het aanbouwen van Schepen. Zy leveren verſcheide Metaalen uit; naamelyk Goud, Zilver, Koper, Tin en Yzer, inzonderheid naar den kant van Kaap Finiſterre.

GALLICIE.

* *Bezugos*

Aart der Ingezetenen.

De Ingezetenen van dit Land zyn gantſch niet arbeidzaam, en leggen zig weinig toe op eenige Handwerkskonſten of op den Koophandel: 't zy om dat zy alles in overvloed hebben, of dat zy zig met weinig vergenoegen. Hunne genegenheid ſtrekt meer tot den Krygsdienſt, en Gallicie is eene der Provinciën, die de meeſte Soldaaten uitleveren. Jaarlyks, in de Maand Oktober, doet men 'er de algemeene Monſtering of Wapenſchouwing, als wanneer alle Jongelingen, van vyftien Jaaren oud, ook verpligt zyn op te trekken; en, zo 't gebeurde, dat iemand zynen Zoon of een zyner Nabeſtaanden ſchuil hieldt, en men kwam denzelven te ontdekken, zo zou hy, voor zyn gantſche leven, gevangen worden gezet. Doch deeze Ordonnantie is niet zeer noodig: want de Landlieden gaan met veel vermaak naar de Verzamelplaats, en hunne vreugde is zo groot, van *Cavalleros* en *Nobles Soldados del Rei* te zyn, dat zy, om niets ter wereld, zulk eene gelegenheid verzuimen zouden. Egter ſtrookt hunne toeruſting weinig met dien Eernaam. Zy hebben bloote Beenen; Schoenzoolen met Touw onder de Voeten gebonden; een Kraag van Vodden om den Hals en Kleederen van 't allergroffſte ſoort. Zelden vindt men, in een ge-

Krygsvolk van Gallicie.

GALLICIE. geheel Regiment, twee Soldaaten, die meer dan één Hembd bezitten. Ieder draagt eenige Haanen-of Pauwen-Veders op een klein Hoedje, dat van agteren opgezet is, en hunne Degen, dikwils zonder Scheede, is flegts met een Touw om den middel vaft. In deeze toerufting treeden zy met eene deftigheid, die een klaar denkbeeld van hunnen verwaanden inborft geeft.

Rivieren. Binnenslands is de Lugt van deeze Provincie, naar de andere deelen van Spanje te rekenen, koel en doorgaans zeer dampig; 't zy wegens het menigvuldig Water dat 'er valt, of het groot getal van Bronnen, zo warm als koud, die zig aldaar bevinden. Men telt 'er een onverbeeldelyke menigte van Beeken, en omtrent zeventig kleine Rivieren, waar van de meeften in den Wefter-Oceaan vallen. De *Minho* of *Minius*, welke haar naam heeft van het Vermiljoen, dat overvloedig aan dezelve gevonden wordt, ftroomt Zuidweftelyk door een groot gedeelte van Gallicie, fcheidende hetzelve voorts van Portugal. De *Ulla* neemt haaren oorfprong in 't midden van deeze Provincie, in het Diftrikt, dat men *Tierra d'Ulloa* noemt, en ontlaft zig, gelyk de *Tambra*, aan de Weftzyde in de Oceaan.

Minho. *Ulla.* *Tambra.*

Bisdommen en Steden. Binnenslands is deeze Provincie verdeeld in de vyf Bisdommen, van *St. Jakob*, *Tuy*, *Orenfa*, *Lugo* en *Mondonnédo*. Behalve deeze zyn 'er nog twee Plaatfen in, die den tytel van Steden voeren, naamelyk *Corugna* en *Betanços*.

ST. JAGO DE COMPOSTELA. Derzelver Hoofdftad wordt genoemd ST. JAGO DE COMPOSTELA, of *St. Jakob van Compoftella*, gemeenlyk *Kompoftél*, een Aartsbis-

biſſchoplyke Plaats, voorzien met fraaie Pleinen, veele Kerken en Kloosters, doch maar omtrent tweeduizend Huisgezinnen. Deeze Stad legt in het Weſtelyk deel van Gallicie, op een aangenaame Vlakte, met veele Beeken, en omringd met Heuvelen, welken dezelve voor de doodelyke Winden, die van 't Gebergte komen, beſchutten. Haar naam en tytel is afkomſtig van den Heiligen *Jakobus*, den Eerſten Martelaar van de Apoſtelen, wiens Lighaam, ruim negenhonderd Jaar geleeden, zo men wil, door Goddelyke Openbaaring ontdekt werdt aan een Biſſchop, te leggen op eene gantſch woeſte plaats; die hem naauwkeurig door een heldere Ster werdt aangeweezen. Hier van heeft de Plaats haaren toenaam, by verbaſtering voor *Campo d'Eſtela*, het Veld van de Sterre. GALLICIE. *St. Jago de Compoſtela.*

Deeze Stad is taamelyk vermogende door haaren Handel, en de nabyheid aan de Zee maakt 'er overvloed van alle Levensbehoeften; doch haar voornaamſte welvaren heeft zy van den ongemeenen Eerbied der Spanjaarden voor deezen Heilig. Immers hy wordt in 't byzonder van hun vereerd by den aanvang van een Gevegt, als de Patroon der Overwinninge; weshalve hun Krygsgeſchrey altyd *San Jago* is. Ongemeene Wonderwerken zouden door denzelven, na dat zyn Lyk uit de Tombe gehaald en in de Kerk geplaatſt was, verrigt zyn: waar aan wel veele Roomſchen twyfelen, ja, welken zelfs de Kardinaal *Baronius* opentlyk heeft ontkend; doch niettemin hebben alle Vorſten, die den Naam van Godvrugtig behouden wilden, de Kerk van St. Jakob Vermogen der Stad.

GALLICIE. kob van Kompoſtel, als om ſtryd, verrykt met de allerkoſtbaarſte Geſchenken.

St. Jago de Compoſtela. Pelgrimagie derwaards.

Onverbeeldelyk groot is de toevloed van Pelgrims, die uit alle deelen van Europa, inzonderheid in een Jubeljaar, derwaards komen, om hunne Devotie te verrigten. Zy gaan in Proceſſie naar deeze Domkerk, om het Borſtſtuk van dien Heilig, ſtaande op 't Groot Altaar, eerbiedig te beſchouwen en te kuſſen, zettende hunnen Hoed op deszelfs Hoofd. Rondom die Beeldtenis branden, onophoudelyk, veertig of vyftig witte Waſchkaarſen, en de Kerk is verlicht met vyf en twintig of dertig zwaare Lampen, benevens zes groote Kandelaars, van Zilver. Rondom 't Gebouw zyn fraaie Wandelpleinen, en boven op hetzelve ook een, met een groot Steenen Kruis, aldaar opgeregt. De Pelgrims hegten een Lap van hun Gewaad aan dit Kruis, en onder 't zelve is een zeer naauwe doorgang, zo klein dat men 'er op den buik door moet kruipen; 't welk ieder gehouden is driemaal te doen, om Aflaat van Zonden door die Pelgrimagie te verkrygen.

De Kerk. De Ingang van de Kerk is een groot Portaal, naar 't welke men met een dubbeld Bordes opklimt, dat een Baluſter heeft van Steenen Pylaaren. De Franſche Pelgrims hebben 'er eene Kapel, die zeer net en fraay wordt onderhouden. Beneden de Kerk is een ſierlyk onderaardſch Gewelf, 't welk pragtige Lyktomben en zeer oude Grafſchriften bevat. Niet ver van dezelve is een zeer geryflyk Hospitaal, alwaar de genen, die in Pelgrimagie derwaards komen, beleefd ontvangen, en, indien zy gele-

legenheid hebben om milde Geſchenken te doen, zeer wel bediend worden. GALLICIE.

Het Aartsbiſſchops Paleis heeft ook vry veel aanzien, zynde een groot en ſtevig Gebouw. Het Stigt van dit Aartsbisdom ſtrekt zig uit over agttienhonderd en drie Parochiën en vier Kollegiaale Kerken. De Plaats bevat nog verſcheide andere Geeſtelyke en Wereldlyke Gebouwen, benevens eene Univerſiteit. *St. Jago de Compoſtela.* Aartsbisdom.

De Stad *Orenſa*, vyftien Uuren Zuidooſtwaards van Kompoſtél aan de Minho, is aanmerkelyk wegens een Wonder der Natuur, van de zeldzaamſten die men in Spanje heeft. Het eene deel, gelegen op de ſchuinte van een Berg, ondergaat menigmaal een huiverende Koude, terwyl men in 't andere deel een zagte Zomerlugt heeft, uit hoofde van de menigvuldige Bronnen van heet Water, die de Lugt verwarmen door hunnen damp. In eenigen deezer Bronnen is de warmte gematigd, zo dat men 'er zig in baaden kan: terwyl anderen kookend heet zyn. Allen dienen zy tegen verſcheide Lighaamskwaalen, en de Plaats werdt by de Romeinen deswegens *Aquæ Calidæ* genoemd, gelyk ook de tegenwoordige naam van 't woord *Urentes* (brandende) afkomſtig ſchynt te zyn. Over de Rivier legt een Brug, van een enkelen Boog, die zo hoog is, dat 'er een Vaartuig, met ſtaande Maſten, onder door zou kunnen. Orenſa. Heete Bronnen.

't Omleggende Land van Orenſa levert zeer veel koſtelyken Wyn en edele Vrugten uit. In 't byzonder vindt men, Noordooſtwaards, tusſchen de Minho en de *Vigno*, een Rivier welke boven Orenſa daar in valt, twee Valeijen, die by uitſtek vrugtbaar zyn, genaamd *Val de Rozal* Vrugtbaare Valeijen.

GALLICIE. *zal* en *Val de Mignore.* Tien Uuren benoorden de Stad, aan de Minho, legt *Porto-Marin*, een Plaatsje, 't welk niets aanmerkelyks heeft, dan dat de Reisweg, uit het Ryk van Leon naar Kompostél, over *Villa-Franca*, 't welk aan de Grenzen is, daar door heen loopt. Agt Uuren Noordelyker, aan de zelfde Rivier, en een weinig laager dan haare oorsprong is, legt *Lugo*, een oude Bisschoplyke Stad, die van de Romeinen *Lucus Augusti* werdt geheeten. Men vindt daar ook veele warme en heete Bronnen, doch anders heeft zy niets zonderlings, dan haare Domkerk. *Mondonédo*, in 't Noordelykste deel van Gallicie, heeft dit byzonders, dat het in een vrugtbaare Landsdouw legt en tevens een gezond Klimaat geniet; 't welk in die Provincie zeldzaam is.

Porto-Marin. Villa-Franca. Lugo. Mondonédo.

Lemos. In 't Stigt van Lugo, beoosten de Minho, is het *Comarca de Lemos*, een Graafschap, beslaande een groote Vlakte, die niet alleen Wyn en Koorn, maar ook Karstengen en veele andere Vrugten, uitlevert. Men vindt 'er Weidlanden en Groeven van zeer witten Marmersteen. De Hoofdstad, genaamd *Mont forte de Lemos*, legt op een zeer hoogen Berg, die zig piekswyze in 't midden van die Vlakte verheft. De Graaven deezes naams bezitten aldaar een pragtig Paleis, welks Uitzigt verbaazend ver strekt. Men wil dat deeze Stad door de Grieken gebouwd zy, en dat haare Inwooners nog iets van den inborst haarer Stigteren, te weeten dapperheid gepaard met levendigheid van Geest, behouden hebben.

Zonderlinge Bron. Niet ver van dit Graafschap, op 't Gebergte van *Cebret*, vindt men een wonderlyke Bron, genaamd *Lonzana*, aan den oorsprong van 't Riviert-

viertje *Lours:* dewelke ebt en vloeit gelyk de Zee en fomtyds Yskoud is, fomtyds uitermaate heet. GALLICIE.

Aan de Grenzen van Portugal, niet ver van den uitloop der Minho in den Oceaan, legt *Tuy*, een der drie voornaamfte Grens-Veftingen van Spanje, waar in altyd een Bezetting gehouden wordt. De Plaats is gebouwd op een Gebergte, tegenover Valenca in Portugal, en zo digt aan hetzelve, dat de eene Stad de andere befchieten kan. Tuy is met goede Bolwerken, fterke Muuren en veel Artillery voorzien. Aldaar heeft de Militie van Gallicie haare gewoonlyke Verzamelplaats, inzonderheid wanneer het Oorlog is met Portugal. Tweemaal hebben de Portugeezen deeze Stad, in de Veertiende Eeuw, veroverd. Tuy.

Gallicie is, onder alle Provinciën van Spanje, de gene die de grootfte uitgeftrektheid van Zeekuften en ook de meefte Baaijen of Havens heeft. Men telt 'er agt-en-veertig Zeeplaatfen, waar van wy de voornaamften befchryven zullen. Zeehavens.

Beooften Tuy heeft men de Haven van *Vigos*, vermaard wegens de Onderneeming van de Engelfchen en Staatfchen, in 't jaar 1702, op de Spaanfche Gallioenen, in dezelve, die, fchoon door een Franfch Konvooy befchut, ten deele vernield ten deele veroverd werden. Deeze Haven is ruim en groot, hebbende ten Zuiden die van *Bayonna*, alwaar een fchoone Viffchery is, en voor welke eenige Eilandjes leggen, genaamd de *Eilandjes der Goden.* Het Land is, by dit Vlek, zeer ryk in Boomvrugten, en met een menigte Bronnen voorzien. Benoorden Vigos heeft men de Vigos. Bayonna.

GALLICIE.

Pontevédra. ruime Baay van *Pontevédra*, alwaar een ſterke Handel gedreeven wordt in Sardynen, die men van daar naar andere Landen verzendt. De Plaats is groot van omtrek, doch zeer ſchraal bewoond.

Padron. Noordelyker vindt men de Baay van *Padron*, een oude Stad, vier Uuren Zuidwaards van Kompoſtél, aan den uitloop van de Ulla. Men vertoont aldaar een zonderlinge Oudheid; te weeten, een grooten hollen Steen, die, zo 't bygeloof wil, tot een Vaartuig gediend heeft voor St. Jakobus, toen hy van Jeruſalem het Evangelie kwam prediken in Spanje: hoewel anderen den tyd zyner aankomſt laater ſtellen, dan die van zyn dood is geweeſt.

Kaap *Finiſterre*. Aan den Noordweſtkant van Gallicie zyn twee vermaarde Uithoeken of Voorgebergten, die den Zeelieden tot Bakens dienen. De Zuidelykſte wordt genoemd Kaap *Finiſterre* of *Finis-terræ*, dat is het *End des Lands*. Dit is de Weſtelykſte punt van geheel Europa, zo men gemeenlyk rekent. De Ouden plagten ze te noemen *Celticum Promontorium*. Bezuiden deeze Kaap heeft men een Baay, aan den uitloop van 't Riviertje *Tamar*, op welker eene zyde *Muros* legt, op de andere *Noya*, een der Scheepstimmerwerven van Gallicie. Ten Noorden zyn twee andere Kaapen, genaamd Kaap *Bellem* en Kaap *Coriane*, met een Haven daar tuſſchen, by het Vlek *Mongia*.

Kaap *Ortégall*. Omtrent dertig Zeemylen ten Noordooſten van Kaap Bellem, legt Kaap *Ortégall*, die niet minder bekend is by de Zeevaarenden, maakende den Noordelykſten hoek van Spanje uit. Zy wordt dus genoemd naar een Vlek van dien naam, met een oud Kaſteel.

Tus-

Tusschen Kaap Finisterre en Kaap Ortégall, omtrent in 't midden, is een groote Baay, met verscheide Inhammen of Havens, waar onder twee die zeer veel bevaren worden, naamelyk die van *Ferrol* en de *Corunha*. Die van Ferrol is een der besten van Spanje, ja van geheel Europa, om dat 'er de Schepen volkomen veilig leggen en beschut voor alle Winden. De Stad legt in een zeer vrugtbaare Landsdouw, en men vangt 'er veel Zeevisch. Die van Corunha, op 't Spaansch *Corugna*, en by de Engelschen de *Groyne*, is halfmaanswyze, op de hoeken door twee Kasteelen, en in 't midden door een Eilandje gedekt. De Stad, welke oudtyds *Brigantium* genoemd werdt, is naar den ouden trant redelyk versterkt. Men vindt 'er nog een zeer hoogen Tooren, van een byna onverganglyk maakzel; zo 't schynt gestigt om de Schepen ver in Zee te ontdekken. Men agt den naam der Stad van deezen Tooren, die by de Ingezetenen *Columna* werdt genoemd om zyne Kolomswyze gedaante, afkomstig te zyn.

GALLICIE. Ferrol. Corunha of de *Groyne*.

Aan 't binnenste van die Baay legt *Sada*, alwaar thans Fabrieken zyn van Touwwerk en Zeildoek voor 's Konings Schepen. Oostelyker heeft men de Stad *Betanços* met een goede Haven. Beoosten Kaap Ortégall zyn nog twee bekwaame Havens, aan de Noordkust van Gallicie, naamelyk die van *Vivéro* en *Ribadéo*, welke laatste aan de Grenzen van de volgende Provincie is gelegen.

Sada. Betanços. Vivéro. Ribadéo.

ASTURIE grenst met de Westzyde aan Gallicie, met de Zuidzyde aan Leon. Deeze Provincie strekt zig, langs den Golf van Biskaaije, omtrent veertig Uuren gaans uit, doch is zeer

ASTURIE.

ASTURIE. ſmal en klein, naauwlyks een derde deel van Gallicie evenaarende. De Lugt moet 'er noodwendig kouder zyn dan in het overige van Spanje, om dat men 'er aan de Zuidzyde, op de Grenzen van Leon, hooge Bergen heeft, en aan de Noordzyde voor den Zeewind open legt. De Bergen zyn met groote Boſſchen bedekt, en daarom is een groot gedeelte onbewoond, hoewel het overige genoegzaam Koorn, veel Vrugten en goeden Wyn voortbrengt. De Bergen leveren ook Goud, Borax, Lazuurſteen en Vermiljoen uit. Het voornaamſte, waar in dit Land uitmunt, zyn de Paarden, die by de Romeinen reeds de beſten van Spanje geagt werden. De Inwooners houdt men voor opregt, edelmoedig en arbeidzaam, doch zy zyn een weinig boerſch, door gebrek van beſchaavend Onderwys.

Hiſtorie. Aſturie heeft den tytel niet van Koningryk maar van Prinsdom. Deszelfs oude Koningen, na Pelagius, noemden zig Koningen van Oviédo en niet van Aſturie. Dewyl dit Land egter, om zo te ſpreeken, de Kweekery geweeſt is van den Spaanſchen Adel en een Verblyf voor de oude Kriſtenen, die aldaar de wyk genomen hadden, zo heeft het de eere van 't Aandeel te zyn des oudſten Zoons van den regeerende Koning, of zelfs van een oudſte Dogter, wanneer die den tytel voert van Prins van Aſturie *, gelyk meermaalen is gebeurd.

* Zie hier voor, bl. 102.

Verdeeling. Oudtyds plagt Aſturie in twaalf Natiën of Volken, genaamd *Aſturii*, verdeeld te worden. Ten voornaamſten egter werden de Bewooners van dit Geweſt onderſcheiden in *Transmontani* en *Auguſtani*, waar van de eerſten het Noordelyk deel, aan de overzyde der Bergen, in had-

hadden, de anderen het Zuidelyke; werwaards *Augustus* hun, tot beschaaving, van de Bergen hadt doen aftrekken. Doch toen was de uitgestrektheid van Asturie veel grooter, beslaande zelfs een gedeelte van 't Ryk van Leon, in 't welke *Asturica Augusta*, thans *Astorga*, de Hoofdplaats der Volkplanting van Augustus, was gelegen. ASTURIE.

Hedendaags wordt dit Prinsdom in twee deelen, die zeer ongelyk zyn, gescheiden; waar van men 't Westelykste, dat ver het grootste is, *Asturie van Oviédo*, het Oostelykste *Asturie van Santillana*, naar derzelver Hoofdsteden, noemt. Om die reden draagt het geheele Prinsdom, in 't meervoudige, den naam van de Asturiën. De Asturiën.

Oviédo, de voornaamste Plaats van de geheele Provincie, welke alleen den tytel van *Stad* in dezelve voert, is ook de eenigste Bisschops-Zetel in dezelve. Men plagtze, in de Negende Eeuw, te noemen de Stad der Bisschoppen, om dat verscheide Prelaaten, voor de Sarrazynen moetende vlugten, aldaar de wyk genomen hadden. Dit heeft ook de Stad als tot eene Bewaarplaats gemaakt van Reliquiën der Roomsche Heiligen en Kerksieraaden, waar onder wel het merkwaardigste geagt wordt, een Gouden Kruis, 't welk men voorgeeft door de Engelen gesmeed te zyn. Ook vertoont men 'er een Kist of Koffer, genaamd *de Arke*, die door de Apostelen zelf zoude getimmerd zyn van onbederflyk Hout, en van welke nagenoeg zo veel Wonderen, als van 't Heilig Huisje van Loretto, verhaald worden. Verder is 'er, zo men wil, een lap des Mantels van Elias, en een stuk des OVIÉDO.

ASTURIE. *Oviédo.* Rotsſteens van den Berg Sinai, waar op Moſes veertig dagen heeft gevaſt.

Domkerk en Gebouwen. De Stad is eenigen tyd de Verblyfplaats der Spaanſche Koningen geweeſt, na dat Pelagius aldaar zynen Zetel, in de Agtſte Eeuw, geveſtigd hadt. Zy is redelyk fraay van gedaante, hebbende een Domkerk, omringd met aanzienlyke Gebouwen, van vooren altemaal op Portaalen ruſtende. Aan den grooten Ingang van deeze Kerk ſtaat een Lyktombe van een Vorſt of Prins, genaamd *Silo*, door wien men wil dat dit Gebouw is aangelegd. De Tombe heeft een Opſchrift, in 't welke de woorden SILO PRINCEPS FECIT, tweehonderd en zeventig maal, t'elkens op een andere manier, gelezen kunnen worden, ſchoon de letter S maar eens, en wel in 't midden van het Opſchrift, wordt gevonden. De Stad heeft eene Univerſiteit, welker Kollegiën haar tot ſieraad ſtrekken. De Straaten loopen, op 't midden van de Marktplaats, als in een middelpunt te ſamen.

Villa Viciofa. Oviédo legt in eene vlakke Landsdouw, omtrent zes Uuren gaans van Zee, by den oorſprong van 't Riviertje *Aſta*, aan welks uitloop de Haven van *Villa Viciofa* is (*a*), daar Koning Ka-

(*a*) Nog een Vlek van deezen naam, die in 't Spaanſch een *wellustige of dartele* Plaats betekent, is 'er in Aſturie, ten Zuidweſten van Santillana, en zodanig een Stad vindt men in Portugal. Verder is 'er een *Villa Viciofa* in de nabuurſchap van Madrit, omtrent drie of vier Uuren gaans van die Hoofdſtad, zynde een Luſthuis of Paleis geweeſt van den Hertog van Parma, daar de Koning thans, na 't overlyden van de Koningin, zig in eenzaamheid heeft onthouden.

Karel de I., uit de Nederlanden komende aan Land gezet werdt. Tusschen deeze Plaats en den uithoek genaamd Kaap *las Pennas* of *de Pinas*, op een Schier-Eiland in Zee, legt *Gyon*, 't welk oudtyds de Hoofdplaats van gantsch Asturie en de eerste Zetel van Pelagius, den hersteller der Kristelyke Heerschappy in Spanje, is geweest. Naar deeze Plaats voerden zyne Opvolgers, zo wel als hy, den tytel van *Koningen van Gyon*, tot dat Alfonsus de V., na het verdryven der Sarrazynen tot in het Zuidelykste van Spanje, zig weder Koning van Oviédo noemen deedt. ASTURIE. Gyon.

Beweften Gyon heeft men, aan de Kust, nog twee of drie Zeehavens, waar onder die van *Navia*, tegen de Grenzen van Gallicie aan, welker Inwooners beweeren, dat hunne Plaats door den Patriarch *Noach* gebouwd zy, die 'er deezen naam naar zyne Schoondogter, de Huisvrouw van Cham, aan gegeven zou hebben. Navia.

Santillana, de Hoofdplaats van 't andere gedeelte van Asturie, legt zestien Uuren van Oviédo Oostwaards, aan de Zee. Deeze Plaats voert den tytel van Marquizaat, en behoort den Hertogen van l'Infantado, uit den Huize van Mendoza. De Haven van *St. Vincent*, die door een sterk Kasteel beschermd wordt, benevens die van *Llanes* en *Riba de Sella*, leggen Westelyker, doch de twee laatsten zyn van weinig belang. Santillana. *St. Vincent.*

Binnenslands legt het Landschap *Liébana*, maar agt Uuren gaans lang en omtrent half zo breed; doch ongemeen vrugtbaar zynde, in Koorn, Wyn, Vee, zo tam als wild, en Landschap *Liébana.*

ASTURIE. Boomvrugten. Deszelfs Hoofdplaats, *Potes*, legt aan de Deva, agt Uuren gaans van Santillana. Dit Landſchap is, gelyk de Alpiſche Valeijen, in vyf Diſtrikten verdeeld door hemelhooge Bergen, die hetzelve byna ontoeganglyk maaken. Hier was het, dat de Kristenen van Spanje, toen zy door de Sarrazynen van alle kanten geprangd werden, hunne toevlugt namen, en daar zy alle de Aanvallen hunner Vyanden hebben verduurd. Uit dit Landſchap is Pelagius, de wederopregter van den Kriſtelyken Godsdienſt in Spanje, voortgeſprooten. Verſcheide Eeuwen, reeds, is het een Graafſchap geweeſt, dat thans ook den Hertogen de l'Infantado toebehoort.

Potes.

St. Andero of St. Ander.

Aan den Zeekant van Aſturie, beooſten Santillana, legt *St. Andero* of *St. Ander*, een klein Plaatsje, dat weleer onder Biskaije gerekend werdt. Dit is bekend wegens zyne Zeehavens, waar op veel Vaart plagt te zyn, alzo het omleggende Land uitneemende Boomvrugten levert. De Binnenhaven is ruim en veilig, wordende door een uitſteekend Zeehoofd, met een Kraan aan 't end, beſchut; waar tegenover een Kaay is, om met de Schepen aan te leggen. De Baay heeft in den Ingang eene Klip, die zeer gevaarlyk zyn zou, indienze niet altyd boven Water bleef. De Groote Kerk is vermaard wegens de menigte Lighaamen van Heiligen, aldaar begraven. Men houdt de Inwooners voor braave, dappere Luiden, gelyk die der Gebergten van Aſturie. De Voorſtad wordt byna geheel door Viſſchers bewoond, want dit is thans de voornaamſte Handel van deeze Plaats.

Beoos-

Beooſten Aſturie, aan den Oceaan, legt BISKAIJE, 't welk zig, ter langte van veertig Zeemylen, tot aan de Grenzen van Frankryk uitſtrekt. Deeze Provintie is driekantig, grenzende met haare Zuidweſtzyde aan Oud Kaſtilie, en verſchilt in grootte niet veel van Aſturie. Ooſtwaards is zy, ſedert de Pyreneeſche Vrede, dat is nu omtrent honderd Jaaren, door die Bergen bepaald geweeſt, zodanig, dat al het gene benoorden dezelven legt aan Frankryk behoort. Te vooren ſtrekte zy zig uit tot aan Baijonne. BISKAIJE.

Haare Rivieren zyn niet lang doch vry breed; inzonderheid de *Nervio*, die in de Landtaal *Ybay - çabal*, dat is de Groote Rivier, genoemd wordt, vallende een half Uur benoorden Bilbao in Zee. De Ouden noemdenze *Chalybs*; want haar Water is uitneemend om Wapenen hard te maaken. Ooſtelyker loopt de *Deva* en de *Orio*, behalve welken nog zeſentwintig kleine Rivieren in Biſkaije geteld worden: en daar onder de *Bidaſſoa*, in welke het Faiſanten-Eiland legt, waar op de Pyreneeſche Vrede werdt geſlooten. Rivieren.

De Lugtſtreek, van deeze Provincie, is koelder dan het overige van Spanje. Inzonderheid wordt dezelve dus bevonden in 't overreizen van de Bergen, die zig door 't geheele Land uitſpreiden. Men teelt 'er, in de Vlakten, genoegzaam Koorn, maar weinig Wyn; tot vervulling van welk gebrek veel Appeldrank of Cyder aldaar gemaakt wordt, van de Boomvrugten, die 'er keurlyk vallen. Daarenboven groeijen, aan de Kuſt, Orange-Appelen en Citroenen in menigte; die 'er goed koop zyn. De Zee levert goeden Viſch, en allerley ſoort Lugts- en Landsgeſteldheid.

BISKAIJE. van Schelpen uit; ja 'er worden Paarlen gevonden op den Oever. De Bergen zyn begroeid met groote Bosſchen van Pyn- en Denneboomen, die niet alleen Pek en Teer, maar ook Scheepstimmerhout genoeg voor 't geheele Ryk, zouden kunnen verſchaffen. Ook vindt men 'er veel Wild: doch de grootſte rykdom van Biskaije beſtaat in de menigte van Yzer, welke uit de Mynen gehaald wordt, en waar van men aldaar allerley ſoort van Wapenen ſmeedt, inzonderheid Zwaardlemmers, die zeer gewild zyn. Ook vindt men 'er Lood en andere Metaalen. De Vertiering van Yzer, in Staven of Gewerkt, naar andere Landen, maakt den voornaamſten Handel van deeze Provincie uit.

Menigte van Yzer.

Hiſtorie.

Biskaije droeg oudtyds den naam van *Kantabrie*, welk Land zig egter verder uitſtrekte. De Koningen van Oviédo en Leon plagten 'er Gouverneurs in te zenden, die Gezag hebben geoefend tot in den jaare 859; waar na de Biskaijers zekeren *Suria*, van 't Koninglyk Schotſche Bloed, tot hunnen *Heer* verkoozen, wiens Nakomelingen, onder den tytel van *Haro*, aldaar regeerden. Na dat, eindelyk, Pieter de Wreede zig meeſter van dit Land gemaakt hadt, ſtelde Henrik de II. zynen Broeder, die, zo wel als hy, een Baſtaard was, tot *Graaf* van Biskaije aan; doch die tytel verdween met zyn overlyden. Vervolgens is deeze Provincie wel gehegt gebleeven aan de Kroon, doch niet dan op voorwaarde, dat de Koning van Spanje alleenlyk den tytel van *Heer* zou voeren over Biskaije.

Aart der Ingezetenen.

Van ouds her zyn de Ingezetenen voor ſtrydbaar Volk vermaard. Zy hebben ook hun Land dap-

dapperlyk verdedigd, en zyn altyd de laatſten geweeſt, die door een vreemde Magt overheerd werden. Door hunne kundigheid in de Zeevaart hebben zy al vroeg uitgemunt by andere Volken. Men vindt beſchreeven, dat zy, tweehonderd Jaaren voor 's Heilands Geboorte, met Schuitjes van een hollen Boom, omkleed met Leder, over den Oceaan gevaren zyn, en Ierland hebben overmeeſterd. In eenen Oorlog ter Zee, heeft Frankryk dikwils de hulpe der Biskaiſche Schepen gebruikt. Met eene verwonderlyke ſtoutheid beklauteren zy de ſteilſte Rotſen, en zyn ongemeen vlug, met hun Lighaam in allerley Beweegingen of Poſtuuren te brengen tot vermaak der Aanſchouweren. Des worden zy tot de Potzeryën op plegtige Feeſten of by de Proceſſiën, zelfs te Madrit, gebruikt. Ook zyn 'er Spreekwoorden, wegens die vlugheid, in gebruik; gelyk, *te loopen als een Biskaijer.* BISKAIJE.

De Kaſtiliaanen ſteeken de gek met dit Volk wegens hun zeldzaam Gewaad, waar in zy van de andere Spanjaarden grootelyks verſchillen, voornaamelyk de Vrouwsperſoonen. Het ontbreekt hun egter niet aan vlugheid van Geeſt of beſchaafdheid; ja zy zyn in den Omgang veel minzaamer dan de Spaanſche Natie in 't algemeen. Men heeftze tot nog toe niet kunnen dwingen, om van hunnen ouden vrydom van Belaſtingen af te ſtaan. Voor de Geesteiykheid hebben zy zo weinig eerbied, dat een Spaanſch Biſſchop, tegen 't end der Vyftiende Eeuw, hun uitmaakte voor Onkriſtenen of Ongodsdienſtigen. In 't jaar 1477 is 't gebeurd, dat Koning Ferdinand in Biskaije kwam, met eenen Biſſchop in zyn Gevolg, dien hy terug moeſt Verſchillendheid van de Spanjaarden.

BISKAIJE. moest zenden, uit vreeze voor Oproer: alzo de Ingezetenen hem aantoonden, dat zulks tegen hunne Wetten streed.

Taal. De Biskaifche Taal, welke in de gemeene Samenspraak gebruikt wordt, heeft geen overeenkomst met eenige Taal van Europa. De Franschen noemenze *la Langue Basque*, om dat de Biskaijers by hun den naam voeren van *Basques*. Deeze Taal wordt ook gesproken in het gedeelte dat aan Frankryk is afgestaan, inzonderheid te Bayonne: doch men schryft 'er in 't Fransch of Spaansch, naar dat men onder deeze of die Regeering is. 't Schynt zelfs, dat de manier van telling die de Franschen gebruiken, zeggende *quatre vingt-dix*, viermaal twintig en tien, in plaats van negentig, enz.; van daar afkomstig zy. Verscheide Plaatsen, in Biskaije, hebben, in de Landtaal, geheel andere naamen dan in 't Spaansch.

Verdeeling. Deeze Provincie wordt in drie Landschappen verdeeld, naamelyk het eigentlyk *Biskaije*, *Guipusçoa* en *Alava*. Deeze laatste legt binnenslands; de twee anderen beslaan de Zeekust. Eenentwintig bemuurde Plaatsen telt men 'er in, doch maar weinigen die den tytel voeren van Stad. Zeehavens zyn 'er zeven, waar onder men die van *St. Sebastiaan*, *Fontarabie* en *Porto Galete*, met reden de besten agt.

BILBAO. Het eigentlyk Biskaije, zynde het Westelykste deel, bevat BILBAO, de Hoofdstad der gantsche Provincie; een voornaame Handelplaats. Dezelve legt op eene Vlakte, die door hooge Bergen is bepaald, aan eene Rivier, welke haar een schoone Haven geeft. Het Vlek *Porto Galete*, aan den uitloop deezer Rivier, een half Uur van de Stad, heeft voor zig een vei-

veilige Reede, agter de Baar van Bilbao. De vrugtbaarheid van 't omleggende Land maakt 'er de Levensbehoeften zo overvloedig en zo goed koop, dat men in 't geheele Ryk geen Stad vindt, die in dit opzigt met deeze te vergelyken zy. Daarenboven is 't Verblyf 'er zeer vermaakelyk, en de Handel, inzonderheid van Wol en Yzer, geeft den Inwooneren een groot voordeel. Door deezen weg worden alle Koopmanschappen, die uit Frankryk, Engeland en Holland, naar 't binnenste van Spanje geschikt zyn, ingevoerd en veele Produkten des Ryks, derwaards, afgescheept. Men heeft 'er zo ryke Kooplieden gezien, dat zy, hoofd voor hoofd, drie of vier Schepen konden uitrusten. BISKAIJE.

Bewesten Bilbao vindt men twee Zeehavens, die ook taamelyk vermaard zyn, te weeten *Larédo* en *St. Antonio*; nader aan de Stad die van *Castro*, welke Plaats een sterk Kasteel heeft en een Arsenaal. Binnenslands legt *Orduna*, de eenigste van dit Distrikt, die den tytel van Stad voert. Andere Zeehavens.

Het Landschap Guipuscoa heeft tot zyne Hoofdplaats *Tolosa*, ook wel *Tolosetta* genaamd, omze van Toulouse in Frankryk te onderscheiden. Deeze Stad, die niet groot is doch wegens haare fyne Degens vermaard, legt vyf Uuren gaans van Zee, aan de samenvloeijing van twee Rivieren, welke haare Muuren bespoelen. Van daar gaat men, langs eenen Straatweg, naar *Villa Franca* en *Segura*, door eene Valey, welke zeer vermaakelyk is wegens haare Plantagiën, en de menigvuldige Yzermolens, die men 'er aan de Rivier ziet. Guipuscoa. Tolosa.

Het vermaardste, in dit Landschap, is *St. Sebastiaan*, eene taamelyk groote Stad, aan St. Sebastiaan.

den

BISKAIJE. den uitloop van 't Riviertje *Guruméa*. Dezelve heeft, aan den Zeekant, een Heuvel, welke in 't aankomen der Schepen haar voor 't gezigt verbergt, doch kenbaar is aan 't Kasteel daar op ſtaande, tot beveiliging van de Haven, een Inham van den Oceaan, met twee Hoofden geſlooten, die naauwlyks meer opening heeft, dan om één Schip door te laaten. De Schepen zyn 'er, door 't Gebergte, voor de meeſte Winden beſchut, doch men lydt 'er, ſomtyds, van zwaare Orkaanen, veel nadeel. De Stad is met een dubbelen Muur omringd, aan den Zeekant verſterkt met Bolwerken en halve Maanen, waar op geen Vreemdeling mag wandelen. De Straaten, die breed en regt zyn, heeft men geplaveid met groote witte Steenen. Zy worden zeer zindelyk gehouden, in welk opzigt hier een groot verſchil is met Bilbao en andere Spaanſche Zeeplaatſen. Ook zyn 'er de Huizen taamelyk fraay, en de Kerken net van binnen. Buiten de Stad kan men zig, met een zeer aangenaam Land- en Zee, Berg- en Veldgezigt, verluſtigen.

Haven.

Handel. De Koophandel, die te St. Sebaſtiaan gedreeven wordt, maakt de Stad volkryk en welvaarende. De vreemde Kooplieden mogen of kunnen 'er geen andere Woonplaats krygen, dan by een Burger in huis, en moeten hem daar voor betaalen één ten honderd, van al het gene zy verkoopen. Men vindt 'er overvloed van allerley Levensbehoeften, inzonderheid Viſch en heerlyke Vrugten. De Inwooners hebben een byzonder Voorregt, waar op zy zeer grootſch zyn, beſtaande daar in, dat de Koning van Spanje, Perſoonlyk tot hun ſpreekende, den Hoed moet afneemen.

De

De Plaats hieldt het, in den jaare 1719, een Maand uit tegen de Franſchen, door welken te *Port Paſſage* of *Paſſage*, een Kwartier Uurs van de Stad naar den Ooſtkant, toen ter tyd verſcheide Schepen verbrand werden van de Oorlogsvloot van Spanje, welke aldaar egter zeer veilig kan leggen, zo voor de Winden als voor den Vyand.

BISKAIJE. Port Paſſage.

St. Sebaſtiaan is ten anderen ook vermaard wegens den Reisweg uit Frankryk naar Spanje, welke van St. Jan de Luz derwaards loopt. Vyf voornaame Paſſagiën zyn 'er door de Pyreneeſche Bergen, allen zo ſmal, ongelyk en Bergagtig, dat een Muilezel ze naauwlyks kan gebruiken. Van de vier anderen komen twee in Navarre uit, één in Arragon, één in Kataloni e. Tien Man zouden gemakkelyk aldaar een gantſch Leger den Doortogt betwiſten kunnen. Om die reden is 't ook, dat men de eerſtgemelde niet ſluit in tyd van Oorlog tuſſchen de beide Kroonen; laatende het Bergvolk de vrye Gemeenſchap behouden, welke hun zeer noodig is.

Reisweg door de Pyreneên.

De Weg van St. Sebaſtiaan naar Madrit, loopt verder over een zeer ſteil, rotsagtig en hoog Gebergte, *Mont San Adriano* genaamd, naar eenen Kluizenaar, die op hetzelve gewoond zou hebben. Dit Gebergte, 't welk met hooge Pynboomen bedekt is, ryſt allengs hooger, tot dat men, vyf Uuren voorby Segura, eenen engen doorgang vindt, in de Rots, die midden op den Weg legt, doorgehouwen: 't welk een verbaazende arbeid moet hebben gekoſt. Aldaar paſſeert men onder een Gewelf van veertig of vyftig Schreeden, 't welk zeer donker is. Men vindt 'er een ſoort van Herberg,

Gebergte van *St. Adriaan*.

BISKAIJE. berg, daar men zig verfrisschen kan by een klaare Beek, die van de Rots afstroomt; doch 's Winters wordt de Plaats, wegens de koude, verlaten. Men agt met reden, dat het een Werk der Romeinen zy, die meer dergelyke wonderbaare Onderneemingen voltooid hebben. Men ziet ook, daar nevens, een Straatweg van groote Steenen, die in verval legt. Verder gaat men nog een weinig opwaards tot aan den top des Bergs, die gehouden wordt voor de hoogste der Pyreneeën †; zynde meestendeels bedekt met groote Bosschen van Beukeboomen. Tusschen alle die Bergtoppen zyn aangenaame Valeijen, met een ontelbaare menigte van kleine Beekjes doorsneeden; terwyl het gezigt, over de nabuurige Velden en Vlakten, aan alle zyden zig ver uitstrekt; ja Noordwaards zelfs tot aan den Oceaan, die 'er wel vyftien Uuren af is.

† Vergel. de *Beschr. van Frankr.* II. Deel, bl. 619.

Berg-volk. Deeze Bergen zyn schraal bewoond. Men vindt 'er hier en daar eenige Herders-hutten, en ettelyke Dorpen of Gehugten. Somtyds legt de Sneeuw in den Winter zo hoog, dat men den Weg niet kan gebruiken, zonder dat hy opgeruimd worde; waar voor de Dorpelingen verpligt zyn zorg te draagen, terwyl de Reiziger hun niets, dan vrywillig en naar goedvinden, behoeft te geeven: waarmede dit arme Volk zeer blyde is. Zelden, egter, valt 'er zo veel Sneeuw, dat men gevaar loopt van te verdwaalen; want de Lugt is doorgaans in deeze Landstreek zagt, en verscheide Winters gaan 'er voorby, zonder dat het, in de geheele Provincie, eenig Ys maakt.

Guetaria. Bewesten St. Sebastiaan zyn nog verscheide Zeehavens; waar onder die van *Guetaria* ook zeer

zeer vermaard is, zynde beveiligd door een ſterk Kaſteel op een Gebergte, 't welk door Filips den IV. met eenige nieuwe Werken is voorzien geworden. Te *Deva* bemoeijen de Inwooners zig ſterk met den Walviſchvangſt. Landwaards in legt *Placentia*, aan 't Riviertje Deva, by welks oorſprong men het Vlek *Salinas* vindt, dat wegens zyne Zoutbronnen vermaard is. Aan 't zelfde Riviertje legt *Mondragon*, 't welk Medicinaale Wateren heeft. De omleggende Landſtreek munt uit in ſchoone Appelen, waar van men Cyder maakt tot Drank, in plaats van Wyn. Nog andere Plaatſen zyn 'er aan dit Riviertje, altemaal zo druk bezig aan 't maaken van Geweer, dat men die Landſtreek den *Winkel van Mars* noemt. Men gebruikt 'er, 't geen zeldzaam is, om uit te drinken, niet dan Zilveren Koppen. Tot leevensonderhoud wordt 'er Koorn en Geerſt geteeld. BISKAIJE. Deva. Salinas. Mondragon.

Nu moeten wy nog ſpreeken van *Fontarabie*, de uiterſte Grensplaats van Spanje aan Frankryk, langs den Oceaan. Deeze Plaats legt op een Schier-Eiland, naby den mond van de Rivier *Bidaſſoa*, welke de twee Ryken van elkander ſcheidt. Zy is klein en redelyk ſterk, doch werdt niettemin door de Franſchen, in 't jaar 1719, na eçn Beleg van zes Weeken, ingenomen. In 't jaar 1638 was deeze Plaats vrugteloos belegerd geweeſt, wegens de dappere verdediging der Inwooneren: weshalve de Koning haar met den tytel van Stad begiftigde; in welk opzigt zy de eenigſte is der Steden van Guipuscoa. Fontarabie.

De Vryſters te Bilbao mogen niet dan bloots- Gewaad

BISKAIJE. hoofds en met afgeknipt hair gaan, voor dat zy getrouwd zyn: doch te Fontarabie, in tegendeel, laaten de jonge Boerinnen hun lange hairlokken over de Schouders zwieren, van agteren met een Lint ſamengeknoopt, en hebben op 't hoofd een ſtuk Lywaad, dat rondom hunne Hals zweeft. Hun Gewaad is een borſtrok met naauwe Mouwen, gelyk de Vrouwluy in Bohemen draagen. Zy zyn ſterk en vlug, welgemaakt van Lighaam en redelyk ſchoon van Gelaat; 't welk van de Biskaiſche Vrouwsperſoonen in 't algemeen getuigd wordt.

Vrouws-perſoonen.

Alava. ALAVA, het Zuidelykſte deel van Biskaije, daar men, van den Berg van St. Adriaan afgaande, inkomt, heeft tot zyne Hoofdſtad *Vittoria*, die by ſommigen voor de eerſte in rang van Kaſtilie wordt gehouden. Zy legt aan 't einde van een zeer vrugtbaare Vlakte, welke zig van Salvaterra Weſtwaards uitſtrekt, wederzyds met Dorpen en Vlekken omzoomd. De Plaats heeft dubbelde Muuren; haare Straaten zyn beplant met ryën van hooge Boomen, met altoos vlietende Beekjes daar langs heen. Haare Gebouwen, inzonderheid de Kerken en Kloosters, zyn taamelyk fraay. Men vindt 'er veel Luiden van Aanzien en Vermogen: want behalve den Adel, die hier zyn Verblyf houdt, woonen 'er een menigte Koopluiden, die een zwaaren Handel dryven op Bilbao en St. Sebaſtiaan, meeſt in ruuw en geſmeed Yzer, doch ook in Wolle en Wyn. Men houdt 'er de Ykmaat van de Degens, die daar zeer veel gemaakt worden, om te zien of zy wel van de juiſte langte zyn, welke door de Ordonnantie is bepaald.

Vittoria.

Men

Men kan ook van St. Sebaſtiaan te Vittoria komen, zonder het Gebergte van St. Adriaan over te trekken, met een Weg, die beweſten *Aspeitia* om, en door het Vlek Salinas loopt. Van Vittoria rekent men zeven Uuren gaans tot aan Miranda d'Ebro, de eerſte Stad van Kaſtilie, die men ontmoet. Deeze Reisweg, ſchoon Bergagtig en oneffen, is niet onvermaakelyk, wegens de Palmboomen en Berg-Eiken, als ook de Thym, Lavendel en andere welriekende Planten, aan denzelven ſtaande. BISKAIJE. Aspeitia.

NAVARRE grenſt met zyne Noordweſtzyde aan Biskaije, Zuidweſtelyk aan Oud Kaſtilie, waar van het grootendeels door de Rivier Ebro wordt geſcheiden. De gedaante deezer Provincie is nagenoeg vierkant of ruitswyze, aan alle zyden omtrent twintig Uuren gaans lang of breed. Verſcheide Rivieren, van merkelyke grootte, vallen uit dezelve in de Ebro. Veel Weidlanden heeft men 'er in de Valeijen, en op de Bergen een menigte Wild, gelyk Zwynen, Herten, Rheebokken, enz. Men teelt 'er van belang geen Wyn, Boomvrugten of Koorn, en de armoede des Lands maakt, dat 'er weinig of geen Renten van aan de Kroon komen. De Inkomſten bedraagen, wel is waar, veertigduizend *Ecus*, doch die worden byna geheel aan 't onderhoud van den Onderkoning, den Gouverneur en andere Amptenaaren, te koſt gelegd. De Inwooners verſchillen, in aart, ook vry veel van de eigentlyke Spanjaarden, voornaamelyk in gemeenzaamheid, en de Vrouwen zyn fraaier van geſtalte dan de Kastiliſche. NAVARRE.

De benaaming van Navarre is niet oud, en Hiſtorie.

NAVARRE. het Landschap was, onder de Romeinen, niet met een byzonderen tytel van *Hispania Tarraconensis*, daar hetzelve in lag, onderscheiden. Voorheen strekte dit Ryk zig verder Westwaards uit: toen het, naamelyk, zyn eigen Koningen hadt, waar van Henrik de IV. de laatste is geweest. Deeze bragt het nedergedeelte van Navarre, 't welk zeer klein is, leggende benoorden de Pyreneesche Bergen, aan Frankryk *, terwyl het Oppergedeelte door Spanje is ge-eigend, hoewel zonder eenig gegrond Regt; zelfs zo, dat Karel de V., op zyn Sterfbed, het zynen Zoon beval te rug te geeven, aan den wettigen Eigenaar.

* Zie de *Beschr. v. Frankr.* II. Deel, bl. 635.

Voorregten. Het Ryk van Navarre bezit nog groote Voorregten, onder anderen van het eenigste te zyn, dat een Souvereinen Raad heeft †, door wien alle Zaaken zonder appél gevonnist worden. Deeze Provincie is in verscheide Baljuwschappen verdeeld, die de Spaanschen *Merindadas* noemen. Men telt 'er, niettegenstaande haare kleinte, agt *Steden* in, waar van de eene een Bisschops Zetel is; naamelyk

† Zie hier voor, bl. 136.

Verdeeling.

PAMPELUNA. PAMPELUNA, de Hoofdstad van Navarre, een zeer oude Plaats, welke men, naar haaren Stigter, *Pompéjopolis* of *Pompélo* plagt te noemen. Dezelve legt gantsch vry, in 't midden van eene Vlakte, iets zeldzaams by de Spaansche Steden. Haare Vestingwerken zyn van weinig sterkte, maar buiten de Stad is een Kasteel, door Filips den II. aangelegd om de Ingezetenen van Navarre tot eenen breidel te strekken. Dit Kasteel is sterk door zyne legging op eene Rots, en bestaat uit vyf Bolwerken, die met Steen zyn opgehaald en goede drooge Graften heb-

hebben. Aan de Stadzyde is een vermaakelyk Plein, met eenige regels Boomen; aan de Landzyde een Moeras. Men vindt 'er een ſchoonen Tooren en bekwaame Magazynen; als ook een Koornmolen van een zeer aardig ſamenſtel, om in 't geval van een Beleg te dienen. Doorgaans legt eene Bezetting in dit Kaſteel, en de Gouverneur wordt onmiddelyk door den Koning aangeſteld. NAVARRE.

Ten Zuidweſten van Pampeluna heeft men *Eſtella*, de Hoofdplaats van een Baljuwſchap, 't welk eene Stad, vierentwintig Vlekken, benevens honderd en zes Dorpen bevat. Regt Zuidwaards vindt men een dergelyke Stad, *Tudela* genaamd, die tot Verblyfplaats ſtrekt voor veelen van den Adel, doch tevens, om dat zy op de Grenzen van Kaſtilie en Arragon is gelegen, tot eene Wykplaats voor Dieven, Struikroovers en andere misdaadigen, die uit de eene Provincie, 't zy vrywillig of gebannen zynde, in de andere vlugten. Deeze Plaats legt aan de Ebro, zeſtien Uuren boven Sarragoſſa. Eſtella. Tudela.

Dat gedeelte van Navarre, 't welk in de Pyrenêen legt, is in verſcheide Valeijen verdeeld, waar van die van *Vera* legt in 't Noordelykſte end, die van *Roncal* in het Ooſtelykſte, die van *Roncevaux* en *Batan* in 't midden. Deeze Valeijen hebben met Frankryk gemeenſchap door vyf of zes verſchillende Wegen, waar van egter maar twee door de Reizigers worden gebruikt, naamelyk die van Roncevaux en Batan, waar van de eerſte loopt naar St. Jean Pied du Port in Neder- of Franſch Navarre, de andere naar Agnoa, Valeijen in de Pyreneeſche Bergen.

NAVARRE.

Reiswegen, door de Pyreneên, naar Frankryk.

in 't Land van Labourd. De eerste is de aangenaamste, gemakkelykste en kortste van allen, hebbende eenen Overtogt van maar agt Uuren gaans in de Bergen, daar men van Pampeluna schielyk in komt. De Valey van Roncevaux, door welke men heen moet, is groot van uitgestrektheid, tusschen schakels van hooge Bergen in. Men vindt 'er nog een Gedenkteken van den Slag tusschen de Franschen en Spanjaarden, in welken Karel de Groote de nederlaag kreeg. Daar uit klimt men op een zeer hoogen Bergtop, die een ruim uitzigt geeft, zo over Spanje, 't welk men verlaat, als over Frankryk, waar in men van dien Berg staat af te gaan. De Valey van Batan, die Westelyker legt, is zeven Uuren gaans lang en half zo breed, bevattende veertien Parochiën, die een Gouvernement op zig zelve uitmaaken. De Weg, waar langs men, om in deeze Valey te komen, van Pampeluna af moet reizen, is met gevaarlyke steilten bezet, en door zyne oneffenheid zeer ongemakkelyk. De Valey van Roncal geeft ook een Doortogt naar Frankryk, en is vermaard wegens de dapperheid haarer Inwooneren, zo Mannen als Vrouwen, tegen de Mooren betoond; alzo zy den Koning van Cordua een volkomen Nederlaag toebragten.

XVI. HOOFDSTUK.

Beſchryving der drie Ooſtelyke *Provinciën van Spanje*, ARRAGON, KATALONIE *en* VALENCIA, *die*, *met de* Baleariſche Eilanden, *dat gedeelte van Spanje uitmaaken*, *'t welk men hedendaags begrypt onder den naam van 't* Ryk van Arragon. *Derzelver Gelegenheid*, *Hiſtorie*, *Lugts- en Landsgeſteldheid*, *Aart der Inwooneren*, *Rivieren*, *Verdeeling*, *Steden en Vlekken: waar van de voornaamſten binnenslands zyn*, Sarragoſſa, Valence, Lerida, *aan de Kuſt*, Barcelona *en* Alikante. *De aanmerkelykſte* Kaapen, Baaijen *en* Zeehavens. *De ongemeene Vermaakelykheid der Landſtreek van* Valencia. *Het vermaarde Klooſter van* Montſerrat. *Het Zoutgebergte*, *een wonderbaare Rots en Grot*, *benevens veel andere Byzonderheden.*

De Ooſtelyke Provinciën van Spanje zyn de genen, die de Ooſtkuſt van dit Ryk, aan de Middellandſche Zee, beſlaan. Men telt 'er drie, waar van Katalonie de Noordelykſte is, Valence de Zuidelykſte.

't Ryk van ARRAGON, zynde de derde, legt binnenslands, en grenſt, met zyne Noordzyde, aan Frankryk, Weſtwaards aan Navarre en de beide Kaſtiliën. Deszelfs gedaante is langwerpig, Noord- en Zuidwaards rykelyk eens zo breed, als Ooſt- en Weſtwaards. Overlangs kan het omtrent vyf en zeventig Uuren gaans haalen, overdwars veertig. ARRAGON.

De Naam deezer Provincie zou van *Hiſpania Tarraconenſis*, gelyk men dit Geweſt noemde, Hiſtorie.

ARRAGON. de, afkomſtig kunnen zyn. Zy is het Land der oude Celtiberiers en anderen, die voor de magtigſte en dapperſte Natie van geheel Spanje plagten gehouden te worden. Sommigen willen, dat het Celten zyn geweeſt, uit Gallie zig aan de Ebro, die men *Ibérus* noemde, nederſlaande: anderen dat zy beſtonden uit Celten en Iberiers, met elkander vereenigd. Voormaals werdt het onderſcheiden in twee deelen; naamelyk het *Graafſchap* van Arragon en 't Land van *Sobrarba*. Dit laatſte hebben eenige Schryvers opgegeven als een Koningryk van ouder oorſprong, dan 't Ryk van Arragon; doch dit blykt niet: hoewel 't zeker is, dat het zyne byzondere Heeren gehad heeft, waar van men nog de Graftomben, te St. Juan de la Pegna, vertoont. Geen van beiden, noch Arragon noch Sobrarba, kreeg den tytel van Koningryk voor de Elfde Eeuw, in welker aanvang de Koning van Navarre, zyne Landen onder zyne Kinderen verdeelende, Sobrarba aan den eenen gaf, Arragon aan den anderen, beiden met den tytel van Koningryk: doch de eerſte kort daarna overlydende, verviel Sobrarba aan zynen Broeder, en dus is de tytel van *Koning van Sobrarba* als in de wieg geſmoord. Het Ryk van Arragon, in tegendeel, wies langs hoe meer aan, tot dat het in de Vyftiende Eeuw, door Koningin Iſabella, aan de Kroon van Kaſtilie werdt gehegt.

Voorregten. De moedigheid der Arragonneezen heeft deeze Provincie het langſt doen worſtelen, of ſtryden liever, om haare Voorregten te behouden, die zeer aanzienlyk waren. Dit Volk hadt, in 't eerſt, zynen Koning niet willen ontvangen dan op zeer veragtelyke voorwaarden;

den; ſtellende een Opperſte van Staat aan, genaamd *Juſticia*, die niet alleen op 's Konings gedrag moeſt toezien, maar ook verpligt was zyne Majeſteit in Regten te betrekken voor 's Lands Staaten, indien hy 't Koninglyk Gezag, tot vernietiging der Wetten en Vrydommen, misbruiken wilde. Voor dien Magiſtraatsperſoon moeſt de Koning, by 't aanvaarden der Regeeringe, blootshoofds knielen, en, terwyl dezelve zyne Majeſteit de punt van een blooten Degen voor de borſt hieldt, den Eed afleggen. Koning Filips de II. haalde zig, door zig tegen Juſticia aan te kanten, veel moeite op den hals, en die van Arragon ondernamen zelfs, nog in 't laatſt der voorgaande Eeuw, Koning Karel den II. dit af te vergen: doch toen dreef het Hof met hun de ſpot, en ſedert is de Juſticia maar een bloote tytel geweeſt.

ARRAGON.

Bedwang der Arragonneezen.

Inzonderheid werdt de ſtoutmoedigheid der Arragonneezen gefnuikt, na dat zy zig ten voordeele van den Aartshertog van Ooſtenryk, tegen Filips den V., in de Wapenen hadden begeven: want naderhand heeft men dit Volk ook aan de Kaſtiliſche Wetten onderworpen; waardoor, ſedert, de Inkomſten van de Kroon, die te vooren byna heen gingen met het Onderhoud der Amptenaaren en Krygsmagt, redelyk veel in Kas gebragt hebben; inzonderheid, wegens de nieuwe Belaſtingen aldaar ingevoerd. Zyne Majeſteit heeft 'er een Onderkoning en eenige Gouverneurs van Veſtingen of Vaſte Plaatſen.

Lands- en Lugtsgeſteldheid.

Het Ryk van Arragon is een Berg- en Rotsagtig of Zandig Landſchap, dat veel gebrek lydt aan Water, ſchoon het verſcheide Rivie-

ARRAGON. ren heeft, die zig in de Ebro, eene der voornaamſten van Spanje, ontlaſten. In den Zomer verdroogt alles op 't Veld, en de geheele Provincie is dor en ſchraal, uitgenomen aan de Rivieren en Beeken, of die Plaatſen, daar men 't Sneeuwwater van 't Gebergte brengen kan: want aldaar wordt Koorn, Wyn, Olie, Vlaſch en Vrugten, ja ook Saffraan, gewonnen. Een menigte Wolle, van 't allerfynſte ſoort, wordt in dit Ryk geteeld, die men veelal in Frankryk vertiert. Het heeft geene Bronnen of Fonteinen, en ook geene Putten; zo dat men 't Water, dat van den hemel valt, zorgvuldig in uitgeholde Steenen of Regenbakken moet vergaderen. Van ouds zyn 'er Goud- en Zilvermynen geweeſt, die veel uitleverden. Hedendaagſch worden 'er de Groeven van Steenzout meeſt bearbeid.

Rivieren. De aanmerkelykſte Rivieren, benoorden de Ebro, zyn de *Cinga*, *Segra*, *Gallégo* en de *Arragon*. De Cinga is die, welker ſnelle loop *Julius Cæſar* byna het leven gekoſt zou hebben, toen hy in Spanje trok. Bezuiden de Ebro heeft men de *Xalon* en *Xiloca*.

Inwooners. HetLand is, naar zyne uitgeſtrektheid, ſchraal bevolkt. Men vindt 'er maar agt of tien Steden en een dozyn Vlekken van eenig belang. De Arragonneezen zyn Luiden van vernuft en bekwaamheid, doch tevens de hoogmoedigſten van alle Spanjaarden: hoewel zy de Vreemdelingen veel beleefdheid betoonen. Uit dit Ryk trekken, van tyd tot tyd, geheele Benden Struikroovers, *Bandoléros* genaamd, die zig verſpreiden door geheel Spanje en voor de Reizigers zeer te dugten zyn, in 't byzonder voor Vrouwsperſoonen van ſchoone geſtalte. Wanneer

Roovers, genaamd *Bandoléros*.

neer zulk eene in hunne handen valt, neemen zy ze weg en brengenze voor haar gantſche leven in yzelyke Spelonken, of voerenze met zig te Paard, wanneer zy op eenen Togt gaan, alzo zy buitenſpoorig jaloers op dezelven zyn. Anderen, die hun niet behaagen, laaten zy derzelver Ouders voor een hoog rantzoen vrykoopen. ARRAGON.

De Hoofdſtad SARAGOSSA is van groote oudheid, als geſtigt zynde door de Feniciers, die 'er den naam aan gaven van *Salduba*, 't welk, in hunne Spraak, het Ryk van Baal betekende. De Romeinen derwaards een Volkplanting gezonden hebbende onder Keizer Auguſtus, nam zy den naam aan van *Cæſar-Auguſta*, waar van de tegenwoordige afkomſtig zal zyn. SARAGOSSA.

De Plaats legt in 't midden van Arragon, ten Noordooſten vyftig Uuren gaans van Madrit, in eene groote Vlakte aan de Ebro, ter plaatſe daar dezelve twee Rivieren, elk van een byzonderen kant, ontvangt. Zy is groot en fraay gebouwd; met lange, breede Straaten, die geplaveid zyn en zeer zindelyk gehouden worden. Behalven de gemeene Woonhuizen, van gebakken Steen, die beter zyn dan te Madrit, heeft men 'er een groot getal pragtige Gebouwen, zo Geeſtelyk als Weereldlyk. Men telt 'er zeventien groote Kerken en veertien aanzienlyke Klooſters of Konventen. De Domkerk is een redelyk fraay Geſtigt, hoewel naar den ouden trant. De Kerk der Lieve Vrouwe *del Pilar* is de gene, die 't allermeeſt uit hoofde van Godsdienſt bezogt wordt, in Spanje, na die van Kompoſtél en Montſerrat. Het Maria-Beeld ſtaat 'er op eene Pylaar van Jaspis, met een kloof of opening in 't midden, waar Gebouwen. Kerk der L. Vrouwe *del Pilar*.

ARRAGON. Saragoſſa.

uit onophoudelyk een zeer welriekende balſem vloeit, die alle ſoort van Kwaalen gezegd wordt te geneezen. Dit zou de eerſte Kerk zyn, welke men ter eere van onzen Zaligmaaker heeft opgeregt.

De Kapel van de Lieve Vrouw.

't Gebouw heeft niets byzonders, ten opzigt van de Bouwkonſt; maar de Kapel, in welke 't gemelde Beeld bewaard wordt, is een zeer ſierlyk, en koſtbaar, onderaardſch Gewelf. In derzelver omtrek vertoonen zig Engelen van louter Zilver, die Flambouwen in de hand houden, tot verlichting van deeze Kapel, welke daarenboven vyftig Zilveren Lampen heeft, als ook Kandelaars en een Hek van Zilver. Zy is vol Voeten, Handen, Hoofden, Harten en andere Reliquiën, die men tot erkentenis der wonderdaaden van de Heilige Maagd aldaar gebragt heeft. Om kort te gaan; alles ſchittert 'er van Goud en Koſtbaarheden, inzonderheid in en omtrent de Nis, als ook op het Gewaad van 't Lieve Vrouwen Beeld, dat eene Kroon op 't hoofd heeft, vol gezet met Steenen van onſchatbaare Waarde.

Kloosters.

Onder de Kloosters van Saragoſſa verdient dat van St. François voornaamelyk beſchouwd te worden, wegens het Gewelf van deszelfs Kerk, dat een wonder ſtout Werkſtuk is, zeer lang en breed, zonder door eenige Pylaar te worden onderſteund. Dat van St. Hieronymus is aan den Ingang met Marmeren Kolommen verſierd, en onder de Kerk heeft men eene Kapel, op Pylaaren ruſtende, waar in de Lyken van verſcheide Heiligen zouden bewaard worden. Ook vertoont men aldaar Vaaſen van Kryſtal, in welken het Bloed en de Aſch van Martelaaren is opgezameld.

Be-

Behalve de Geestelyke Gebouwen munt het Stadhuis in pragt en aanzien uit; gelyk mede de Vergaderplaats der Staaten van Arragon. Deeze heeft aan den ingang een vierkant Plein, dat zeer fraay is, met een Portaal of Gaandery, waar uit men opgaat naar een kleine doch sierlyke Zaal, in welke alle de Koningen van Arragon, naar 't leeven, zyn afgebeeld. In een hoek van de Zaal ziet men St. Joris den dapperen Ridder, Patroon des Ryks van Arragon, houdende onder zig eenen Draak van wit Marmer.

ARRAGON. *Saragossa.* Stads- en Staaten-Huis.

De Stad is gestigt op een vlak terrein, en heeft tot haare beschutting niets dan een ouden Muur, met vier Poorten. Haar oud Kasteel, dat voortyds het Paleis der Moorsche en Kristen-Koningen was, wordt nu door de Inquisitie gebruikt. Zy heeft twee Bruggen over de Rivier, de eene van Hout, de andere van Steen, welke laatste, met regt, onder de fraaiste Bruggen van Europa geteld mag worden. De Ebro is aldaar wel zo breed, als de Seine te Parys, doch niet vaarbaar, wegens de menigte van gevaarlyke Rotsen. Men gebruikt geen ander Water in de Stad, dan uit de Rivier; alzo 'er geene Fonteinen zyn. Ook heeft men 'er weinig Visch, en 't Vleesch is zeer duur; maar Brood, Wyn, Gevogelte en Wildbraad overvloedig. Tot vermaak der Ingezetenen, inzonderheid van den Adel, die zeer talryk is te Saragossa, strekken de Kaaijen aan de Ebro, en verscheide andere Wandelplaatsen, zo binnen de Muuren als in 't omgelegen Land, alwaar 't getal der Lusthuizen byna zo groot is als dat der Huizen in de Stad. In 't byzonder heeft men 'er een Straat, welke zo breed is, dat

Kasteel, Bruggen enz.

Wandelplaatsen.

men

ARRAGON. Saragossa. men ze voor een Plein zou kunnen neemen, alwaar de Luiden van Fatzoen den toer ryden in Karossen, die zeer kostbaar versierd zyn en van heerlyk uitgedoschte Muilezels getrokken worden.

Voornaame Straat. Men houdt deeze Straat, wegens de Paleizen daar aanstaande, haare breedte, langte en netheid, voor de aanzienlykste in geheel Spanje. Zy draagt den naam van de *Heilige Straat*, om dat aldaar door de Heidenen, weleer, het Bloed van een groot getal Kristenen is vergooten.

Handel en Universiteit. Behalve den Adel wordt de Stad ook bewoond door een groot getal Kooplieden en Bankiers, meestendeels Franschen, die 'er den Handel in bloey houden. Zy is groot van uitgestrektheid, vermogende en volkryk, eens Aartsbisschops Zetel. Haare Universiteit heeft weinig minder naam dan die van Salamanca en Alcala, en strekt tot onderwys in allerley Weetenschappen. Ook vindt men 'er Schoolen of Akademiën van Letterkonst en Lighaamsoefeningen voor jonge Heeren. Onder de Vierschaaren munt die der Inquisitie, in strengheid, by anderen uit.

Ariza. Op den weg van Madrit naar deeze Stad, in eene zeer vrugtbaare Landsdouw, legt *Ariza*, een klein sterk Plaatsje, en vyf Uuren gaans verder komt men te *Calatajud*, in de

Calatajud. samenvloeijing van de Rivieren Xalon en Xiloca, twaalf Uuren Westwaards van Saragossa. Dit is een der voornaamste Steden van Arragon, een groote, taamelyk fraaie Plaats, met een Kasteel, aan 't end eener Valey, dewelke Koorn, Wyn, Olie en Vrugten, in overvloed uitlevert. Men ziet 'er een menigte Werkvolk, en veele ryke Kooplieden of Fabri-

brikeurs woonen 'er aan het Groote Plein, op 't welke de meeste Straaten uitloopen. Sommigen hebben deeze Stad gehouden voor het oude *Bilbilis*, het Vaderland van *Martialis*, 't welk deeze Pöeet zo fierlyk beschryft; doch die Plaats heeft een half Uur van daar gelegen op eenen Berg, alwaar een menigte Gedenkpenningen en Opschriften zyn gevonden. Martialis getuigt, dat het Water van de Xalon, die deeze Stad omringde, van veel gebruik was om de Wapenen te harden. Te *Alhama*, een Gehugt naar den kant van Ariza, aan deeze Rivier, zyn Medicinaale Bronnen. *Almuna*, beoosten Calatajud, is een Dorp van eenige honderd net gebouwde Huizen, staande zo vermaakelyk, ieder in 't midden van een Hof of Tuin, met regels Vrugtboomen omringd, dat zy als een klein *Arcadia*, of Paradys der Herderen, uitmaaken.

ARRAGON. *Alhama.* *Almuna.*

Twaalf Uuren Zuidwaards van Saragossa legt *Montalban*, een sterke Plaats, tusschen twee Rotsen. Aldaar is de Opperste Kommandery der Ridder-Orde van St. Jakob, in dit Ryk. Agt Uuren Zuidelyker heeft men *Tervel*, een fraaie Bisschoplyke Stad, in eene wyduitgestrekte Vlakte, die ongemeen vermaakelyk is, wegens de menigte van Lusthoven, Boomgaarden en Bloemperken, met Fonteinen, die de Lugt verfrisschen, welke, door de liefflyke uitwaaseming der Planten en Boombloesems, is gebalzemd. Men heeft 'er, om zo te spreeken, een onophoudelyke Lente, zonder die verschroeijing door hitte en droogte, waarmede het overige van dit Ryk geplaagd is. De Plaats dryft een sterken Handel, en haare Inwooners zyn van groot vermogen. Zy is be-

Montalban. Tervel.

ARRAGON. ſchut door een Fortres met vyf Bolwerken, welke Koning Filips de II. heeft doen aanleggen.

Albarazin. Van *Albarazin*, dat beweſten Tervel legt, komt men Noordwaards te *Daroca*, een byna onwinbaare Veſting aan de Xiloca, die, wegens haare getrouwheid aan den Koning, in 't jaar 1366 den tytel van Stad gekreegen heeft. De Reizigers gaan by dezelve eene wonderbaare Grot zien, zynde omtrent vierhonderd Roeden diep. *Hijar*, dat beooſten Daroca legt en Zuidooſtwaards van Saragoſſa, is de Hoofdplaats van een zeer vermaard Hertogdom. De omleggende Landſtreek levert Koorn, Wyn, Olie, Zyde en Saffraan, in overvloed. Te *Caspe*, een oude Plaats aan de Ebro, twaalf Uuren Ooſtwaards van de Hoofdſtad van Arragon, worden veel Kapoenen vet gemaakt, die alom gewild zyn. *Alcaniz*, drie of vier Uuren bezuiden Caspe, plagt de opperſte te zyn van een Moorſch Ryk en maakt tegenwoordig een Kommandery der Orde van Calatrava uit. Men vindt 'er een wonderbaare Fontein, die haar Water door twee en veertig Pypen uitwerpt.

Daroca. Hijar. Caspe. Alcaniz.

Tarazona. Opwaards aan de Ebro, op de Grenzen van Navarre en Oud Kaſtilie, legt een zeer oude Stad, genaamd *Tarazona*, zeſtien Uuren van Saragoſſa ten Weſten. Zy wordt onderſcheiden in de hooge Stad, op eene Rots geſtigt, en in de laage, die op de Vlakte legt, bevattende te ſamen ongevaar tienduizend Inwooners. Haare omtrek beſtaat uit Muuren en een Graft met Water. Het is een welvaarende Plaats, die een ſterken Handel dryft en met fraaie Gebouwen praalt. Zy heeft Stem in de

Ver-

Vergadering der Staaten, en geniet nog groote Voorregten. Verſcheide maalen zyn 'er de Staaten van Arragon vergaderd geweeſt. ARRAGON.

De Landſtreek, daar om heen, is zeer vrugtbaar in allerley Levensbehoeften, inzonderheid omtrent *Boria*; doch aan de andere kant van de Rivier en beneden Saragoſſa, tot aan *Fraga*, is het Land, meer dan tien Uuren gaans, zo dor en onbewoond, dat men het noemt de *Woeſteny van Arragon*. Men vindt ſtruik noch loof op deeze drooge Hey, daar geduurig Winden heerſchen, die den Reiziger, op den Weg naar Lerida, welke daar door heen loopt, zeer ongemakkelyk zyn. Aan de Ebro legt het Dorp *Velilla*, van welks Klok, die van zeer dun en zuiver Metaal gegooten is, doch gescheurd, verzekerd wordt, dat zy van zelf klept of klinkt, wanneer Spanje eenig onheil naakt. De Woesteny van Arragon. Klok van *Velilla*.

Twee Wegen zyn 'er, om uit Arragon in Frankryk te komen: de een brengt den Reiziger, door de Pyreneên, in 't Graafſchap Comminges, de ander in 't Prinsdom Bearn. Reiswegen naar Frankryk.

Aan den eerſten Weg, die van Saragoſſa af reeds door dorre Landſtreeken en over Gebergten loopt, legt, veertien Uuren gaans van die Stad, ten Noordooſten, *Balbaſtro*, een Biſſchops-Zetel aan eene Rivier, welke haar terrein zeer vrugtbaar maakt. Over dezelve is een zeer fraaie Brug. Agt Uuren verder Noordwaards, komt men te *St. Quiles*, een braaf Vlek aan den voet der Pyreneeſche Bergen, door welken de Reisweg verder rotsagtig en ſchrikkelyk ſteil is, ja in den Wintertyd gantſch onbruikbaar. Men gaat geduurig hooger op, langs en over de kromten van 't Riviertje *Eſ-* Balbastro. St. Quiles.

ARRAGON. Benasca. *féra*, tot dat men komt by *Benasca* of *Venasque*, de Hoofdplaats van eenige Valeijen, die zeer wel bebouwd worden, zynde vol Vlekken en Dorpen. Van Benasca gaat men verder door de Pyreneên, langs een zeer flegten Weg. Eindelyk komt men te *Puerto*, 't welk de pas of doorgang is op 't Fransche Grondgebied, tusschen twee puntige Rotsen. Voorts is de Weg zeer akelig, doordien men afgaan moet van eene steilte, welke niet te gebruiken zou zyn, indien het pad niet in de rotsen uitgehouwen ware.

Puerto.

Ribagorça. Ter regterzyde van den gedagten Reisweg, aan de Grenzen van Katalonie, legt de Heerlykheid van *Ribagorça*, welke nu den tytel voert van Graafschap, zynde voorheen een Koningryk geweest. Zy beslaat verscheide Valeijen, en haar Gebied strekt over driehonderd en vyftig kleine Plaatsjes, zo Vlekken als Dorpen, waar van *Bénabarri* het voornaamste is. Benasca, 't welk als eene Grensvesting wordt aangemerkt en doorgaans met eene Bezetting is voorzien, behoort ook onder het Graafschap van Ribagorça. Men heeft 'er heerlyken Wyn, en Forellen die zeer smaakelyk zyn.

Sobrarba. Bewesten deeze Heerlykheid legt het Prinsdom van *Sobrarba*, dat ook verscheide Valeijen beslaat, en tot zyne Hoofdplaats heeft *Ainsa*, voortyds de Verblyfplaats der Koningen of Vorsten * van deeze Landstreek, die zig zo dapper weerden tegen de Mooren, en geheel Navarre bemagtigden.

* Zie bl. 344.

Huesca. De andere Weg naar Frankryk, loopt door een vrugtbaare Landstreek, tot aan *Huesca*, eene overoude Stad, welke eertyds *Osca* genoemd werdt. Plutarchus verhaalt, dat *Sertorius* aldaar een Oefenschoole deedt opregten,

tot verbetering der begaafdheden van Lighaam en Geeſt, voor de Kinderen van den Adel des Lands. De Plaats is vermaakelyk gelegen in eene Vlakte, met Heuvelen omzoomd. Zy verſchaft Wyn aan 't voornaamſte deel van Arragon. Haar Stigt ſtrekt zig uit over omtrent tweehonderd Parochiën, een en dertig Herbergplaatſen, driehonderd vyf en dertig Hermitagiën en negentien Kloosters of Konventen. De Martelaar *Laurentius*, of St. Laurens, was aldaar gebooren. ARRAGON.

Twee Uuren gaans Noordelyker komt men in 't Gebergte, daar men geduurig op en af moet gaan, dikwils langs paden zo ſmal en ſteil, dat, wanneer het Beeſt maar ſtruikelt, de Ryder gevaar loopt om den nek te breeken. Men komt eindelyk, langs de Gallégo, tot aan het Dorp *Sallent*, zynde het laatſte van Arragon aan dien kant, van waar twee Wegen zyn om in Bearn te komen. Het heeft zyn naam van een verwonderlyken Waterſprong eener kleine Rivier, die aldaar in de Gallégo valt. *Sallent.*

Dit Dorp, dat veel vertiering van den doortogt derwaards heeft, legt in eene Valey, genaamd *Val de Tena*, eene der grootſten en beſten van Arragon, tuſſchen Bergen van een verbaazende hoogte, welke in den Wintertyd, door het Ys en Sneeuw, die Plaats gantſch ontoeganglyk maaken. In 't grootſte deel van 't Jaar zyn de Velden 'er zeer aangenaam, zo wegens de menigte van Kruiden en Bloemen, als hunne grasrykheid. Men rekent dat, in dezelve, wel dertigduizend Hoornbeeſten en vyftigduizend Schaapen geweid worden. Ook wordt, tuſſchen de Rotſen, veel Wild en Gevogelte gevangen of geſchooten. De Rivier le- Valley, genaamd *Val de Tena.*

ARRAGON. vert lekkere Forellen en Braafems uit. Deeze Valey bevat elf Dorpen, welker Inwooners op omtrent zevenhonderd Huishoudingen worden gerekend.

Het Graafschap van Arragon. De Rivier d'Arragon, die in de nabuurfchap van Sallent ontfpringt, eerft Zuidwaards en dan Weftwaards ftroomende, befproeit een klein Bergagtig Diftrikt, 't welk het *Graaffchap van Arragon* plagt genoemd te worden. Hetzelve beftaat enkel uit Valeijen, die niet minder vrugtbaar zyn, in Koorn, Vrugten, Tam en Wild Vee, bevattende eenige Steden of Vlekken, en een menigte Dorpen. *Jaca*, de voornaamfte derzelven, een Biffchoplyke Stad, heeft bezuiden zig een pragtig Kloofter, genaamd *St. Juan de la Pegna*, alwaar de Graftomben der oude Koningen van Sobrarba zyn. Het Dorp *Tiermas*, op de Grenzen van Navarre, is, wegens zyne heete Mineraale Bronnen, zeer vermaard.

Jaca.

Tiermas.

KATALONIE. KATALONIE, 't welk beooften Arragon legt, is een Landfchap van driezydige gedaante, grenzende met zynen Noordkant aan Frankryk, met zynen Zuidooftkant, die ver de langfte is, aan de Middellandfche Zee. Voortyds plagt het veel grooter te zyn, ftrekkende zig uit over 't Graaffchap van Foix en Rouffillon, welk laatfte eerft by de Pyreneefche Vrede aan Frankryk is afgeftaan. Niettemin is het thans nog eene der grootfte Provinciën van Spanje. Men rekent de langte van derzelver Zeekuft op zeftig, en den omtrek, in 't geheel, op ongevaar honderd en zeftig Mylen.

Hiftorie. De naam deezer Provincie is niet oud en egter van een duifteren oorfprong. Waarfchynlykft zal zy naar de Katten en Alanen, die zig al-

aldaar hebben nedergezet, *Cattalania* genoemd zyn. De Kriſtenen van dit Land, zugtende onder de overheerſching der Mooren, ſmeekten Karel Martel, Groot Hofmeeſter van Frankryk, om byſtand, die hun eenige Duitſche en Franſche Troepen zondt, welken met de Ingezetenen het hoofd booden aan den Vyand. Karel de Groote, Koning van Frankryk, Keizer geworden zynde, bragt geheel Katalonie, door de bemagtiging van Barcelona, t'onder. Dus kwam deeze Provincie aan Frankryk, wordende aangemerkt als een gedeelte van Aquitanie. Zy werdt wel, in 't jaar 1137, voor altoos ingelyfd met de Kroon van Arragon, doch bleef niettemin aan Frankryk Leenroerig, tot dat in een Provinciaale Vergadering, op 't jaar 1182 gehouden, beſlooten werdt, zig daar van te ontſlaan. Frankryk ſtelde zig, vrugteloos, daar tegen, en ſtondt, in 't jaar 1260, af van al zyn Regt op 't Prinsdom van Katalonie en 't Graafſchap van Barcelona, by gelegenheid van 't Huwelyk van Filips den Stouten met de Dogter des Konings van Arragon, die haar, in verwiſſeling, zyne Regten op eenige Steden van Languedok overgaf. Sedert zyn de Koningen van Arragon altoos in bezit gebleeven van Katalonie, tot dat de Ingezetenen, in 't jaar 1640, zig begaven onder de beſchutting van de Franſche Kroon, die over hun twaalf jaaren geheerſcht heeft, wanneer zy, by gelegenheid van de Verdeeldheden in Frankryk, na 't inneemen van Barcelona en eenige andere Plaatſen, weder gebragt werden onder de Heerſchappy van Spanje.

KATALONIE.

De Kataloniers hebben een natuurlyken afkeer van de Kaſtiliaanen, en lyden, met veel on-

Aart der Inwooners.

KATALONIE. ongeduld, het juk door dezelven hun opgelegd. Verſcheide maalen hebben zy daar van blyken gegeven, door tegen de Spaanſche Regeering op te ſtaan; byzonderlyk in den Oorlog van 't voorſte deezer Eeuw, wanneer zy den Aartshertog van Ooſtenryk toevielen, en het negen Jaaren lang uithielden tegen alle de poogingen van Koning Filips den V., om hun tot onderwerping te brengen. Eindelyk egter, na 't inneemen van Barcelona, moeſten zy bukken voor geweld en wreedheid, wordende van alle hunne Voorregten, die zy zo ſtandvaſtig voorſtonden, beroofd.

Bergluiden. Onder hun is een ſoort van vrye Militie, beſtaande uit zekere Bergluiden, genaamd *Sommetans*, om dat zy de toppen der Bergen bewoonen, of ook *Miquelets*. Deeze draagen eene Dag op zyde, een Piſtool in den gordel en een Roer met een Draaiſlot, waar mede zy zeer net weeten te mikken. Wanneer dit Volk eens aan 't muiten is gebragt, zo is galg noch rad in ſtaat om hun tegen te houden. De merktekenen hunner dapperheid zyn kenbaar geweeſt in dien Oorlog, wanneer zy hun Vaderland, een zo langen tyd, tegen de vereenigde Krygsmagt van Frankryk en Spanje, verdedigden.

Lands- en Lugtsgeſteldheid. Katalonie is een zeer goed Land, hebbende een zuivere Lugt, zeer gemaatigd in 't Zuidelyk deel, inzonderheid langs de Zeekuſt, doch in 't Noordelyke 's Winters wat guur en Sneeuwagtig. De Gebergten van deeze Provincie zyn niet onvrugtbaar, dewyl 'er geheele Boſſchen hoogſtammig Houtgewas en veelerley Vrugtboomen op groeijen. Men vindt 'er Eiken, Beuken, Groen-Eiken, Kurk-, Pyn-, Denne-, Karſtengenboomen, als ook veele Heeſters en Medici-

cinaale Kruiden. De Valeijen worden door een menigte Bronnen, Beeken en Rivieren, bevogtigd,'t welk derzelver vrugtbaarheid, in Wyn en Olie, grootelyks bevordert. Ook zyn 'er wyd uitgeſtrekte Vlakten, die overvloed van Koorn en allerley ſoort van Aard- en Boomvrugten, benevens Vlaſch en Hennip, uitleveren; zo dat in Katalonie alles valt, niet alleen wat tot Levensonderhoud, maar ook tot het bouwen en uitruſten van Schepen, wordt vereiſcht. Men vindt 'er Marmer van allerley koleuren; als ook Jaspis, Kryſtal en Amethyſten. Behalve de Mynen van Tin, Lood en Yzer, wordt ook Goud in 't Zand van eenige Rivieren gevonden. Verder zyn 'er Groeven van Aluin, Vitriool en Zout; en aan de Zeekuſt viſcht men zeer fraay Koraal. KATALONIE.

Alle deeze voordeelen der Natuur hebben Katalonie tot de volkrykſte Provincie van Spanje gemaakt. Behalve de Ebro, die maar door een klein gedeelte aan 't Zuidend, ſtroomt, is de *Segra* de grootſte van haare Rivieren, neemende oorſprong in de Pyreneën. Deeze vloeit naar 't Zuidweſten, en valt beneden Lerida in de Ebro. Eenige anderen ſtroomen uit in de Middellandſche Zee, waar onder de *Llobregat*, welke een weinig beweſten Barcelona haaren uitloop heeft. Zy plagt een ſcheiding te maaken tuſſchen Oud en Nieuw Katalonie, waar van het eerſte zig langs de Pyreneën uitſtrekte, het andere beweſten die Rivier tot aan de Grenzen van Arragon: doch hedendaags wordt de geheele Provincie in vyftien Regtsgebieden, die men *Vigueries* noemt, geſmaldeeld. Rivieren. *Segra.* *Llobregat.*

BARCELONA, de Hoofdſtad van Katalonie, legt omtrent in 't midden der Zeekuſt, op de BARCELONA.

KATALONIE.
Barcelona.

Noorder Breedte van een en veertig Graaden zes en twintig Minuuten, in tyd maar agt en twintig Sekonden Westelyker dan het Observatorium te Parys (*a*). Oudtyds werdt zy genoemd *Barcino*, zynde toen maar een kleine Plaats. Voor den Oorlog over de Spaansche Throons-Opvolging, mogt het eene der grootste en fraaiste Steden van Spanje genoemd worden.

Lotgevallen der Stad.

Veel wisselvalligheden heeft deeze Plaats uitgestaan. Zy hadt tot aan 't jaar 1162 haar eigen Graaven, doch werdt toen ingelyfd met het Ryk van Arragon. In 't jaar 1640 viel zy van Spanje af, en gaf zig aan Frankryk over, maar, twaalf jaaren daarna, werdt zy door Koning Filips den IV. weder onder 't Spaansche Juk gebragt. De Fransche Krygsmagt bemagtigde haar in 't jaar 1697, doch zy kwam, by de Ryswykſche Vrede, op nieuws aan Spanje. Haar grootste Rampen onderging zy in 't voorst van deeze Eeuw. Na dat zy, naamelyk, in 't jaar 1705, door de Bondgenooten, ten behoeve van Koning Karel den III. ingenomen was, werdt die Vorst aldaar, door de Franschen en Spanjaarden, langer dan een Maand ingeslooten gehouden, zo te Lande als ter Zee: tot dat eindelyk de Fransche Vloot de wyk nam, by 't aankomen der Engel-

(*a*) Ik volg hier *de Connoissance des Tems*, schoon in de *Annales d'Espagne & Portugal* gezegd wordt, dat Barcelona 1 *Graad* 5 *Minuuten Oostelyker dan het Observatorium* zou leggen, volgens de Waarneemingen der Sterrekundigen. Want het blykt niet, welke Waarneemingen men op 't oog heeft; ook is de Stad, in de nieuwe Kaart van Europa door den Heer *d'Anville*, bewesten de Meridiaan van Parys geplaatst.

gelſche en Staatſche; als wanneer Koning Filips, met veel haaſt, het Beleg opbrak, laatende al zyn Geſchut, en een groote menigte van Krygs- en Mondbehoeften, in de loop. Na het ſluiten der Vrede van Utrecht, werdt Barcelona door de Kataloniers, die zig toen nog niet aan Filips onderwerpen wilden, met hun eigen Volk verſterkt. De Stad was omtrent een Jaar door de Spaanſche Krygsmagt ingeſlooten geweeſt, wanneer zy, in July des jaars 1714, door den Hertog van Berwick zo hevig aangetaſt werdt, met Schieten en Bombardeeren, dat verſcheide Kerken en Klooſters, en meer dan vyfduizend Huizen, omver lagen, toen de Inwooners zig, in September, overgaven. Daarenboven werdt nog, wegens hunnen Afval en Ongehoorzaamheid, hoewel tegen het gemaakt Verdrag, zeer wreed met hun gehandeld.

KATALONIE. *Barcelona.*

Barcelona beſtaat uit eene oude en nieuwe Stad, maakende met elkander een langwerpig Vierkant of Ovaal, welks eene zyde aan de Zee legt. De Landzyde is met goede Steenen Muuren, en daar buiten met eenige Hoorn- en Kroonwerken voorzien. Op de Wallen der Bolwerken, die zeer hoog en breed zyn, toeren doorgaans, tegen den avond, een menigte Karoſſen. De Straaten zyn geplaveid met groote Steenen, wordende altyd ſchoon gehouden door middel van Gooten of Riolen, 't welk in Spanje iets zeldzaams is. Men heeft 'er ſierlyke Pleinen, waar onder dat van *St. Michaël* uitmunt, alzo 'er alle de Straaten op aanloopen.

Wallen, Straaten en Pleinen.

Behalve de Kerken en andere Geeſtelyke Geſtigten, als ook het Huis der Inquiſitie, vindt men

Kerken en Gebouwen.

KATALONIE. *Barcelona.*

men 'er verscheide Gebouwen die niet minder pragtig zyn in hun soort; gelyk het Paleis van den Bisschop, dat van den Onderkoning; het Arsenaal, 't welk Wapenen voor ettelyke duizend Man bevat; de Beurs of Vergaderplaats der Kooplieden; de Werf, daar de Galeijen gebouwd worden, en het Paleis, tot de Byeenkomst van 's Lands Edelen geschikt. Dit laatste is van groote gehouwen Steenen, versierd met Marmeren Kolommen. Het heeft een pragtige Zaal, met een vergulde Zoldering, aan den Wand versierd met de Afbeeldingen van alle Graaven van Barcelona.

Universiteit en Akademie.

De Stad heeft eene Universiteit en een Geregtshof der Inquisitie. Het Hof der Koninglyke Audientie van Katalonie is 'er gevestigd. Haare Societeit van Weetenschappen verkreeg, in 't jaar 1752, den Tytel en de Voorregten van eene Akademie.

Haven en Kasteel.

Barcelona dryft een sterken Handel, wegens de bekwaamheid haarer Haven, die ruim en veilig is voor ligte Schepen, doch de zwaare of diepgaande leggen niet zonder gevaar op de Reede. Aan den Oostkant is de Haven beveiligd door een groot Zeehoofd, lang zevenhonderd en vyftig Schreeden, op welks end een Vuurtooren staat: aan den Westkant heeft zy, tot beschutting, een Uithoek, daar het Kasteel legt, genaamd *Montjouy*, op een Berg van Steen. In 't jaar 1753 nam de Kroon het Besluit, om op deezen Berg vyf nieuwe Forten aan te leggen, tot dekking van de Stad, die in de laatste Jaaren ook met een nieuwe en zeer aanzienlyke Voorstad is vergroot.

Manufaktuuren, enz.

Men maakt 'er fraay Glaswerk, en Messen, die door het gantsche Koningryk vermaard zyn; als

als ook Dekens of Spreijen, welken men in andere Landen kent onder den naam van *Castélognes*. Ook zyn 'er Zyde-Manufaktuuren, en 't omleggende Land is vrugtbaar in Wyn, die 'er zeer goed gemaakt wordt, tot verzending bekwaam. De Inwooners zyn arbeidzaam en vlytig in den Koophandel, zeer minzaam jegens Vreemdelingen. De Vrouwspersoonen van Barcelona gaan voor de schoonsten van Spanje, en hebben in haaren omgang zekere levendigheid en eenen lossen zwier, die haare bevalligheid nog meer kragt en luister byzet.

KATALONIE. *Barcelona.*

Aan de Zeekust, agttien Mylen Westwaards, legt *Tarragona*, een Stad die wegens haare Oudheid eene byzondere opmerking verdient; als door de Feniciers gestigt zynde en *Tarcon* geheeten. De Latynen veranderden dit in *Tarraco*, waar van het derde deel van Spanje den naam van *Provincia Tarraconensis* gekreegen heeft. De Inwooners van deeze Plaats waren de eersten, die eenen Tempel voor Keizer *Augustus* bouwden, terwyl hy nog leefde. Binnen en rondom de Stad zyn een menigte Gedenkstukken, van allerley soort, te vinden. Ook is de omtrek des ouden Muurs, die wel van drie Uuren gaans moet geweest zyn, nog kenbaar. Tegenwoordig is de Stad op ver na zo groot of volkryk niet; want schoon 'er binnen de Wallen plaats genoeg is voor tweeduizend Huizen, staan 'er niet boven de vyf honderd, meestendeels van groote gehouwen Steenen, daar men verscheide Stukken met Romeinsche Opschriften, hier en daar, onder gevoegd heeft. Ook bestaat de Domkerk, veelal, uit Steenen en Marmer van het oude Schouwburg, dat omtrent die plaats stondt. De legging van

Tarragona.

de

KATALONIE. Tarragona.

de Stad is niet onaangenaam, op eene hoogte, daar men een ruim uitzigt heeft over de Zee aan den eenen, en het Land, 't geen Boom- en Vrugtryk is, aan den anderen kant. Behalven een goeden Muur, is Tarragona met eenige Vestingwerken, naar den hedendaagschen trant, voorzien, om zig tegen de Barbaarsche Roovers te kunnen verdedigen. De Inwooners dryven een sterken Handel, hoewel op de Haven niet te roemen valt, want de Schepen leggen 'er gantsch niet veilig.

Kusten van *Garraf.*

Tusschen deeze Stad en Barcelona, langs de Bergen, die men oudtyds *Scalæ Annibalis*, tegenwoordig de *Kusten van Garraf* noemt, is de Landstreek by uitstek vrugtbaar en zo volkryk, dat men aan den Weg byna overal Huizen, Gehugten of Dorpen, vindt. Ook legt aldaar *Villa Franca*, eene fraaie bemuurde Stad, de Hoofdplaats van eene Viguerie. Deeze houdt men voor het *Carthago* der Ouden.

Villa Franca.

Tortosa.

De Zuidelykste Stad in Katalonie is *Tortosa*, een oude Plaats, die, zo men wil, tweeduizend Jaaren voor 's Heilands Geboorte gestigt en *Ibéra* genoemd zou zyn, om dat zy aan de Ebro legt.

Historie.

De twee *Scipio's* behaalden hieromstreeks de Overwinning op Asdrubal, Broeder van Annibal, en Livius merkt aan, dat het toen ter tyd eene der vermogendste Steden in Spanje ware. Zy werdt door de Romeinen *Dertosa* genoemd. De Vrouwen van deeze Plaats hebben eens hunne Mannen zo dapperlyk bygestaan tegen de Mooren, dat die Sexe deswegens, nog heden, aanzienlyke Voorregten geniet. In 't jaar 1649 maakten zig de Franschen meester van Tortosa, doch 's jaars daar

aan

aan werdt hun de Stad weder afgenomen. Ook hielden de Bondgenooten dezelve in, van 't jaar 1705 tot aan 1708, wanneer de Hertog van Orleans hun de Plaats ontweldigde. KATALONIE. *Tortosa.*

Tortosa bestaat uit een oude en nieuwe Stad, waar van de eerste de grootste is. Beiden zyn zy omringd met een goeden Muur, als ook met hedendaagsche Vestingwerken, en gedekt door een oud Kasteel, op een Heuvel, tusschen de twee deelen der Stad, staande. Men komt in deeze Plaats door middel van een Brug over de Ebro, op Schuiten leggende. Zy is versierd met een groot getal Kerken en Geestelyke Gestigten, waar onder eenigen zeer fraay zyn. De Rivier verschaft veel Visch: onder anderen vangt men 'er Zalm en Elft in, en, dewyl zy vaarbaar is voor groote Schepen, dryft de Stad een taamelyken Koophandel. Men maakt 'er veel Zyde en Olie, als ook een fyn soort van Aardewerk, zweemende naar Porselein. Legging en gedaante.

Het Land, rondom Tortosa, is vrugtbaar in Koorn. Men vindt 'er, in de Gebergten, Mynen van Zilver en Yzer, en Groeven, zo van Aluin en Pleister, als veelerley soort van Jaspis en Steenen met Aderen van Goud. By *Tivica*, dat op den Weg naar Tarragona legt, is een Myn van *Onyx*, een Steen die de koleur van eens Menschen Nagel heeft, met Aderen die naar Jaspis en Sardonyx gelyken. Te *Pobledo*, dat drie Uuren Noordoostwaards van *Ginestar* legt, zyn Mynen van Aluin en Vitriool. Aan de Ebro, agt Uuren boven Tortosa, is een sterk Fort, *Flix* genaamd, in een bogt van die Rivier begreepen. Landstreek. Tivica. Pobledo Ginestar. *Flix.*

KATALONIE.

Lerida.

Lerida, een voornaame Stad aan de Grenzen van Arragon, legt agttien Uuren beoosten Saragossa en agt en twintig Uuren van Barcelona ten Westen. Zy is van ouds vermaard wegens de Nederlaag, welke *Cæsar*, by derzelver Muuren, aan de Veldoverſten van Pompejus toebragt. In de Oorlogen tusſchen Frankryk en Spanje, werdt zy verſcheide maalen veroverd en hernomen. Na 't overgaan van Barcelona, in 't jaar 1705, verklaarde zig Lerida ook voor Koning Karel, in wiens Bezitting zy, tot na den Slag van Almanza, bleef. De Stad werdt, naamelyk, in 't jaar 1707, door den Hertog van Orleans ſtormenderhand bemagtigd, doch de Bezetting, meeſt uit Engelſchen beſtaande, week in 't Kaſteel, en hieldt het nog twee Maanden uit, wanneer zy zig op eerlyke Voorwaarden overgaf.

De Plaats legt op een Heuvel, die zagtelyk afloopt naar de Segra, hebbende op zynen top het Kaſteel. Haare Wallen zyn van gehouwen Steenen, gelyk ook de meeſte Huizen in de Stad, die taamelyk groot en fraay is: een Bisſchops-Zetel, aan 't Aartsſtigt van Tarragona onderhoorig; gelyk alle de Bisdommen van Katalonie.

Gebergte van *Montſerrat*.

Aan den Reisweg, die van Barcelona naar Lerida loopt, op tien Uuren afſtands van de eerſtgemelde Stad, gaat men voorby het Gebergte van *Montſerrat*, de vermaardſte Plaats van Devotie in Europa, na 't Huisje van Loretto en de Kerk van St. Jakob van Kompoſtél. Dit Gebergte, dat misſchien vier Mylen in den omtrek en twee in de hoogte heeft, ſteekt boven de nabuurigen zodanig uit, dat

zy,

zy, als men op den top geklommen is, byna gelyksgronds met de Vlakte zig vertoonen. Van dien top ontdekt men niet alleen het geheele Land, tot aan Barcelona, welke Stad 'er wel zeven Mylen af is, maar men heeft ook een ver Gezigt over de Zee, zelfs tot aan het Eiland Majorka toe. Op een helderen dag kan men, eer men tot halver weg den top gekomen is, de Bergen op Minorka en Yvika reeds zien. Het bestaat byna geheel uit scherpe Rotsen van grof Jaspis, die puntig uitsteeken als de tanden van een Zaag, en hier van wil men dat het den naam gekreegen heeft.

KATALONIE. *Montserrat.*

Op dit Gebergte, 't welk zeer moeielyk te beklimmen is, staat een Klooster en Kerk, die te samen eigentlyk maar één Gebouw uitmaaken, op een vlak Plein gestigt, aan den voet van eene Rots, welke 'er overheen hangt, en t' aller uuren 't zelve dreigt te verpletteren. Behalve de oude Kerk is 'er een nieuwe, van zeer fraay maakzel, versierd met drie Kooren Orgels, en een geheel verguld Altaar, dat dertigduizend Kroonen heeft gekost. Ter zyden van hetzelve zyn twee Tafereelen geplaatst, waar van het eene 't Afbeeldzel heeft van Koning Filips den III., door wien deeze Kerk voltooid is, het andere dat van de Koningin, zyne Egtgenoote. De Schatkamer is zeer ryk, wegens de Geschenken van een menigte Perssoonen, die zig verbeelden door toedoen der Heilige Maagd van eenige Kwaalen of Bezwaarnissen te zyn verlost. Onder anderen vertoont men 'er eene Kroon, die een millioen Livres waardig wordt geschat.

Klooster en Kerken.

In 't jaar 1599 werdt het Maria-Beeld, dat het Onderwerp is van de Devotie der Roomschge-

Beeld van de H. Maagd.

KATALONIE. *Montserrat.*

gezinden voor deeze Plaats, uit de oude Kerk overgebragt in de nieuwe, en aldaar op 't Altaar gesteld. Dit Beeld zou, in 't jaar 880, door Herders, die hunne Kudden weidden op dit Gebergte, in zeker hol aldaar ontdekt zyn. Het is zwartagtig van koleur en heeft een kleinen Jesus op schoot, wordende door een verguld Yzeren Hek heen gezien. Veel Tafereelen, die de Wonderdaaden, door de Moeder-Maagd van Montserrat verrigt, afschetzen, hangen in de Kerk ten toon.

Geestelyken.

Het Klooster wordt bewoond en opgepast door Geestelyken van allerley Natie, die met hunne Bedienden een getal van omtrent driehonderd Persoonen uitmaaken. Zy hebben niet meer dan veertienduizend Kroonen aan vaste Inkomsten, en verteeren 'er meer dan zestigduizend; ontvangende alle de genen, die door nieuwsgierigheid of Devotie derwaards komen, welke zy drie dagen voor niet huisvesten en onderhoud geeven: doch, die eenige Godsdienstigheid of beleefdheid hebben, vergelden zulks rykelyk. Men krygt 'er Brood, Wyn, Vleesch, Olie, Azyn en Zout.

Kluizenaars-Cellen.

Hier en daar, op verscheide plaatsen van dit Gebergte, ziet men tot twaalf of dertien *Kluizenaars-Cellen*, een soort van Woonplaatsen, die aan de Rotsen schynen gehegt te zyn, en daar men niet, dan met een akelig pad, van trappen in de Rots gehakt, by kan komen. Voornaame Luiden, die het Wereldleeven wars zyn, neemen in deeze Plaatsen hun Verblyf, en sommigen willen zelfs niemand by zig toelaaten, doch anderen ontvangen bezoek. Zy hebben 'er een Kapel, een Kamertje, een Tuintje en Waterput, alles met veel moeite in de Rots uitgehouwen.

Voor

Voor 't overige is deeze Plaats, in zyn geheelen omslag, een vermaakelyke Eenzaamheid, daar men niets hoort dan 't lieflyk Gezang der Vogelen en 't aangenaam geruisch van eenige Beekjes, die van de Rotsen afvlieten, terwyl het Gezigt zig, aan alle kanten, in een groote verscheidenheid van Voorwerpen kan verlustigen. KATALONIE.

Een half Uur van Lerida vindt men de Gebergten, die den aanvang maaken van de Pyreneën, scheidende Arragon van Katalonie. Ook heeft de Stad boven zig, op den top van eene Rots, het Kasteel, 't welk dezelve dekt, bevattende het oude Paleis der Koningen van Arragon. Een weinig ten Zuidwesten legt *Aitona* of *Hitona*, een der aanmerkelykste en oudste Baronniën van Katalonie. *Balaguer*, ten Noordoosten van Lerida, is een taamelyk groote en welvaarende Stad; aan de Segra, in een zeer vrugtbaare Landsdouw. Wat hooger of Noordelyker vindt men het Vlek *Camarasa*, welks Marquisen niet minder dan die van Aitona vermaard zyn geweest, na dat Koning Filips de IV. hun met den tytel van Grandes hadt vereerd. Aitona. Balaguer. Camarasa.

In 't midden der Provincie legt een Gebergte, dat waarlyk een wonder der Natuur is, zynde een onuitputbaare Myn van Zout, 't welk 'er onophoudelyk weder aangroeit, naar maate men 't zelve daar uit haalt. Dit Zout is van veelerley gedaante; wit als Sneeuw, roodagtig, oranje, violet, groen, blaauw en van andere koleuren, die altemaal, door het Wasschen, 'er afgaan. Aanmerkelyk is 't, dat het Gebergte, van ouds reeds daar voor bekend zynde geweest, nog in staat blyft, brengen- Zout-Gebergte.

KATALONIE. de Jaarlyks veertigduizend Spaansche Dukaaten op, aan den Hertog van Cardona. Als de Zon op dit Gebergte schynt, zou men zeggen, dat het vol Edele Steenen ware; zodanig schitterende vertoont het zig. Daar anders gemeenlyk de Plaatsen, alwaar Zout groeit, onvrugtbaar zyn, brengt hetzelve zeer hooge Pynboomen voort, en is beplant met uitneemend vrugtbaare Wynstokken.

Cardona. *Cardona*, in welks nabuurschap dit Gebergte legt, is een fraaie en redelyk sterke Stad, ten Noordwesten van Barcelona, aan 't Riviertje *Cardonnéro*. Dezelve boodt de Krygsmagt van Koning Filips den V. een zeer dapperen tegenstand, en is deswegens niet minder, dan wegens de beroemdheid van het Geslagt der Graaven van Cardona, in de Geschiedenissen van dit Ryk vermaard. Zy heeft

Solsona. benoorden zig *Solsona*, een oude Stad en Bisschops-Zetel, welke verscheide maalen is geruineerd geworden. In 't Gebergte naby de Llobregat, die ook Roodaard-Rivier genoemd wordt, vindt men Mynen van Bloedsteen *.

* *Hæmatites*

Weg naar Frankryk. Vich. Van Barcelona regt Noordwaards loopt de Reisweg naar Frankryk, aan welken voorkomt *Vich* of *Vic*, oudtyds genaamd *Ausonia*, zes Uuren van die Stad af; een Plaats, die de eerste is geweest, welker Inwooners zig voor den Aartshertog verklaarden. In dezelve zyn nog eenige aanzienlyke Gebouwen, schoon de Plaats veel te kort schiet by haar voorig aanzien, toen zy de Hoofdstad der Ausetaanen was. Tusschen Vich en de Zeekust legt een

Mont-Seni of Seinberg. Gebergte, *Mont Séni*, dat is *Mons Signi* of de Sein-Berg, genaamd, 't welk Krystal en kostbaare Steenen, in 't byzonder een zeer zeld-

zeldzaam ſoort van Amethyſten, Violetkoleur met hoogroode Aderen, uitlevert. KATALONIE.

Zydwaards of Ooſtwaards af, langs de *Ter*, komt men te *Gironne*, een oude Stad, weleer genaamd *Gerunda*, thans gedekt door drie Forten, die op het Gebergte daar boven leggen. Zy is een Biſſchops-Zetel en dryft een ſterken Koophandel, zo in Wolle als andere Stoffen en Fabrieken. Ten Zuidweſten van zig heeft zy *Palamos*, een vermaarde Zeeplaats op een Landengte, welke den eenen hoek maakt van een Zandige Baay, die aan den anderen hoek door de Punt van *St. Philiou* bepaald wordt. In 't midden van deezen gantſchen Inham kan men ankeren, doch de beſte en veiligſte plaats, daar toe, is aan den Weſtkant van de Stad, tegenover een Tooren, die op den hoek van de gedagte Landengte ſtaat. Ook kunnen de Galeijen aan den Ooſtkant leggen, en verder is overal een goede Reede, mids den Wind in agt neemende, voornaamelyk den Noordweſten, die, hoewel over Land komende, ten uiterſte gevaarlyk is, om dat hy met geweld tuſſchen twee Bergen doorſchiet. Bovendien zyn 'er Rotſen onder Water, die, by 't aankomen, ten uiterſte zorgvuldig moeten worden misgezeild. De Stad heeft aan den Weſtkant een Zeehoofd, agter 't welke de Schepen of Galeijen volkomen veilig leggen, uitgenomen voor den Zuidweſten Wind. Palamos is, zo aan de Land- als Zeezyde, redelyk ſterk. Gironne. Baay van Palamos.

Vier Mylen Zuidwaards van St. Philiou is Kaap *Toſſa*, die men oudtyds *Lunarium Promontorium* noemde. Omtrent zo veel benoorden Kaap Palamos, of die van *Kapyros*, legt Zeehaven van Ampurias.

KATALONIE. de Zeehaven van *Ampurias*, een Stad, welke in den ouden tyd zeer vermaard geweest is, en haaren naam van de Grieken als een voorname Handelplaats, *Emporion*, hadt ontleend. Groote veranderingen heeft dezelve ondergaan, en gelykt weinig naar 't gene zy eertyds was. Het omleggend Land is een dorre woeste Hey, doch levert een menigte Biezen uit, tot het maaken van Spaansche Matten dienstig en zeer duurzaam. Ook groeit 'er, op eenige plaatsen, Vlasch en Brem.

Spaansche Matten.

Baay van Roses.

Noordelyker legt de vermaarde Baay of Inham van *Roses*, de uiterste Zeeplaats van Spanje naar de Grenzen van Frankryk. Kaap *Cruz*, die den Noordelyken Hoek van deeze Baay bepaalt, is agt Zeemylen Zuidwaards van Port Vendres, de Zuidelykste Zeehaven van Frankryk, by Colioure. De Stad is gebouwd uit de ruinen eener oude Plaats, op dien Uithoek, *Rhodopolis* genaamd. Zy was de eenigste van Katalonie, die, geduurende den gantschen Oorlog, de party van Filips den V. aankleefde. Men heeftze tot een zeer sterke Vesting gemaakt, welker Haven nog beschut wordt door een Fort, leggende beoosten de Stad. Westwaards legt *Figuéra*, een klein Stadje op den Weg van Gironne naar Perpignan, en verder *Juncaria*, aan den voet der Pyreneën, door welken een by uitstek smal en gevaarlyk Pad loopt, van een Uur gaans lang, waar mede men komt aan de Engte, genaamd *Col de Pertus*, die door de Fransche Vesting Bellegarde is gesloten *.

Figuéra.

Juncaria.

* Zie de *Beschr. v. Frankr.* II. Deel, bl. 628.

Langs deeze Bergen, Westwaards, zyn nog eenige aanmerkelyke Plaatsen. *Camprédon*, in 't byzonder, is een fraaie, taamelyk sterke Stad.

Camprédon.

Bezuiden deeze legt *Aulot*, op welker Grondgebied twaalf wonderlyke Fonteinen zyn van Lugt, die onophoudelyk een weinig Wind uitgeeven, welke in den Winter warm is en by Zomer koel, ja zo koud, dat de Inwooners gebruik daar van maaken tot verkoeling van hunne Wyn en Water. Benoorden Camprédon verheft zig een hoog Gebergte, *Nuria* genaamd, 't welk Kryſtal uitlevert. Noordwestelyk, in de Pyreneên, legt *Puicerda*, de Hoofdſtad van dat gedeelte van *Cerdagne*, 't welk aan Spanje is gebleeven *. Dit is een Grensvesting tegen over Montlouis in Franſch Cerdagne, en naauwlyks drie Mylen daar van af. Men heeft Puicerda, naar de hedendaagſche wyze, niet minder ſterk gemaakt dan die Franſche Veſting. Zy legt aan de Segra, welke Rivier, en verſcheide Meirtjes, die dezelve maakt, Forellen uitleveren, zeer ſmaakelyk en van een byzondere koleur, hebbende een geelagtige rug, met veele roode vlakjes, als Sterren, doorzaaid. Ook vangt men 'er witte Patryzen, die zeer lekker zyn. Aan die zelfde Rivier, zeven Uuren Weſtwaards, legt *Urgel*, een Biſſchoplyke Stad.

KATALONIE. Lugt-Fonteinen. Puicerda.

* Zie de *Beſchr. v. Frankr.* II. Deel, bl. 632.

Zonderlinge Forellen. Urgel.

Het Ryk van VALENTIA of VALENCE, dus genaamd naar deszelfs Hoofdſtad, is lang en ſmal, ſtrekkende zig van de Zuidelykſte Grenzen van Arragon en Katalonie, in langte, Zuidwaards, omtrent zeventig Uuren gaans uit, terwyl het, op 't breedſte, naauwlyks twintig Uuren heeft. Het beſlaat een groot gedeelte der Zeekuſt van Spanje aan de Middellandſche Zee, en grenſt ten Weſten aan Oud Kaſtilie.

VALENTIA.

VALENTIA. Historie.

In de Agtste Eeuw werdt dit Landschap tot een Koningryk gemaakt, door den Moorschen Gouverneur *Abdalah*, wiens Opvolgers hetzelve onder dien tytel beheerscht hebben, tot dat Jakob de I., Koning van Arragon, hetzelve onder zyn geweld bragt. Niet lang daar na moesten alle Inwooners, die van den Mahothaanschen Godsdienst waren, hetzelve ruimen, waar door het een groot deel van zyne Ingezetenen verloor. Sedert dien tyd, is dit Ryk ingelyfd gebleeven met de Kroon van Arragon, en genoot veele heerlyke Voorregten, tot dat Koning Filips de V., in 't voorste deezer Eeuw, hetzelve ook aan de Wetten van Kastilie onderwierp.

Lugts- en Landsgesteldheid.

Valentia wordt gehouden voor de alleraangenaamste Provincie van Spanje. De Lugt is 'er zo gemaatigd, als of 't 'er altyd Voorjaar ware, en de Grond levert, het geheele Jaar door, zyne Vrugten. Voor de zagtheid van 't Klimaat kan tot een bewys strekken, dat die van Arragon en Katalonie hun Vee, tegen den Winter, in Valentia dryven, om de koude te ontgaan. Het Land is wel doorsneeden met reeksen van steile, dorre Bergen, doch op dezelven worden niettemin Beesten geweid, en de Mynen, welken zy bevatten, verschaffen niet alleen Aluin, Yzer en Kalamynsteen, maar ook Goud en Zilver. Men vindt 'er Groeven van Alabaster, Kryt, Pleister en Kley tot Aardewerk, dat zeer fyn is. Ook vlieten van de Bergen ontelbaare Beeken, die de Vlakten en Valeijen nooit laaten uitdroogen, gelyk in Arragon. Zy zyn bedekt met Oranje- Limoen- Granaatappel- en andere Boomen, die altyd

Vrugt

Vrugt draagen of met Bloeſems beladen zyn. VALENTIA.
Ook teelt men 'er niet alleen koſtbaar Vlaſch, Zyde en Hennip, Wyn, Olie, Ryſt en Honig, maar zelfs Suikerriet. De Tuinvrugten zyn zeer keurlyk, in 't byzonder de Meloenen, welken 'er, in alle Saizoenen, door konſt hunnen geur behouden. Niet minder praalen de Beemden met een groote verſcheidenheid van Bloemen, die de reuk zo wel als het gezigt vermaaken. De geheele Provincie is als met Luſthoven doorzaaid, hebbende elk zyne byzondere ſchoonheid. Men vindt 'er, in 't wild, ook Medicinaale Kruiden, welker kragt den Sarrazynen meer bekend was, dan hedendaags aan de Spaanſche Geneeskundigen. Men verhaalt, dat, toen de Mooren nog in dit Landſchap geleeden werden, een Doktor onder dezelven was, *Pachate* genaamd, die zo gelukkig ſlaagde in zyne Geneezingen, dat men hem voor een Tovenaar hieldt; gelyk de Inquiſitie hem ook, uit dien hoofde, heeft aangetaſt en tot Boetdoening verweezen. Het grootſte ongemak van dit aardſche Paradys zyn de Sprinkhaanen, die er ſomtyds by geheele Wolken uit Afrika overkomen, en al wat groen is, veele Mylen in 't ronde, afeeten, laatende, als zy ſterven, een ſtank na zig, die de Lugt beſmet en veele Ziekten baart. In 't Noordelykſte deel worden, op den koudſten tyd van 't Jaar, Adders gevangen door de Inwooners van een Dorp, genaamd *Morella*, 't welk twaalf Mylen beweſten Tortoſa legt. Deeze, die men voor zeer goed houdt, maaken de Mithridaat van Valence, waar in zy komen, zeer vermaard. De Manufaktuuren zyn in deeze Provincie, ſedert den jaare 1718, ſterk toegenomen.

Medicinaale Kruiden.

Sprinkhaanen.

Adders.

VALENTIA. Aart der Ingezetenen. Niettegenſtaande de Verdryving der Mahomethaanen, in de algemeene Vervolging van 't jaar 1610, bleeven 'er in 't geheim nog veelen in, onder den dekmantel van bekeerd te zyn, die men *Morisko's* of nieuwe Kriſtenen noemt, doch men kanze thans naauwlyks van de oude Kriſtenen onderſcheiden. Inderdaad, het ware, voor den welſtand van dit Ryk, te wenſchen, dat 'er meer zodanigen mogten zyn; want zy maaken het gemaatigdſte en arbeidzaamſte deel des Volks uit. Ten opzigt van dit laatſte overtreffen die van Valence de Spanjaarden in 't algemeen, niet minder dan in welgemaaktheid des Lighaams; zynde niet zo mager en klein van Perſoon, of bruin van Vel, als dezelven. Zy houden veel van elkander te onthaalen, en zyn zeer minzaam jegens hunne Vrienden, doch onverzoenbaar tegen de genen, van wien zy waanen te zyn beledigd. De jaloersheid, omtrent de Vrouwen, ſpant in dit Landſchap de kroon. Ook vindt men 'er zekere Guiten, genaamd *Guapo's*, die voor een geſteld Loon iemand om 't leven brengen, welken zy dikwils naauwlyks kennen. Zy zyn daar omtrent zo getrouw, dat men nooit behoeft te vreezen, zyn Geld vrugteloos te hebben uitgeſchooten. Sommigen doen het voor vier, anderen voor twee of ook voor één Piſtool, en ſomtyds minder. Deeze Gevallen komen zo dikwils voor, dat men, een Snaphaan of Piſtool by avond hoorende loſſen, altyd de gewoonte heeft van te zeggen, *God heb zyn Ziel*: onderſtellende, dat het den een of anderen het leven heeft gekoſt.

Rivieren. Men telt wel vyf en dertig Rivieren, allen Ooſtwaards in de Middellandſche Zee uitkomen-

mende, die dit Ryk befproeijen. De voornaamfte derzelven is de *Xucar*, welke haaren oorfprong neemt in 't binnenfte van Nieuw Kaftilie, loopende door het Diftrikt van Sierra, waar uit zy twee anderen ontvangt. Voorts heeft men, in 't Zuidelykft deel, de *Segura*, in 't Noordelykfte de *Guadalaviar*, een Moorfch woord, 't welk *zuiver Water* betekent; by de Romeinen genaamd *Durias* en *Turias*. Deeze Rivier is zo zeer niet aanmerkelyk wegens haare groote diepte, als de fchoonheid en fierlykheid van haare Oevers, welken altoos bekleed zyn met Roozen en veele andere Bloemgewaffen, als ook met lieffelyke Bofchjes. Zy neemt in Arragon haaren oorfprong, aan de Grenzen van Kaftilie, uit het Gebergte van *Albarazin*, daar ook de Bronnen van de Taag zyn.

VALENTIA. *Xucar.* *Segura.* *Guadalaviar.*

Valentia is eene der volkrykfte Provinciën van geheel Spanje. Men telt 'er zeven Steden in, en vier en zeftig bemuurde Vlekken, zo groot als klein, benevens duizend Dorpen en vier goede Zeehavens, onder welken die van Alikante de vermaardfte is.

Steden.

De Hoofdftad VALENCE legt omtrent in 't midden der Kuft, niet verre van Zee, ruim vyftig Uuren Ooftwaards van Tolédo, aan de Rivier Guadalaviar.

VALENCE.

Het is een oude Plaats, zynde, omtrent anderhalve Eeuw voor 's Heilands Geboorte, reeds bekend geweeft. *Pompejus* deedtze verwoeften, doch zy werdt naderhand weder opgebouwd. Toen zy, in de Dertiende Eeuw, den Mooren was ontweldigd, zondt men eene Volkplanting van Spanjaarden, uit Arragon en Katalonie, ten getale van agthonderd vier

Hiftorie.

VALENTIA. *Valence.*

en tagtig Huishoudingen, derwaards; die met der tyd vermenigvuldigd en door anderen gevolgd zyn: zodanig dat Valence, niettegenstaande de Verdryving van meest alle Moorsche Inwooners, in 't jaar 1610, tegenwoordig weder zeer Volkryk is.

De Stad heeft eenige Bolwerken met Metaal Kanon beplant langs den Omtrek, die uit dikke Muuren, met Toorens, bestaat, naar de oude wyze; zynde rykelyk een Uur gaans lang. Zy is rond van gedaante, met dertien Poorten voorzien, en heeft over de Rivier vyf sierlyke Bruggen. Ook bevat zy nog veele Romeinsche Oudheden.

Gebouwen.

Ongemeen pryst men de fraaiheid haarer Gebouwen, weshalven de Spaanschen ze noemen *het schoone Valentia*, en, ten tyde der Romeinen, werdt het voor de sierlykste Stad van Spanje gehouden. Het Paleis des Onderkonings, het Stadhuis, de Beurs en 't Arsenaal, munten onder de Wereldlyke Gebouwen uit. De Domkerk bevat een ongelooflyk getal kostbaare Reliquiën, waar onder de Kelk geteld wordt, in welken Kristus den Wyn zou gezegend hebben, by zyn laatste Avondmaal, van een Edelen Steen gemaakt, en andere dergelyke Heiligheden, die tot voeding strekken van het Roomsche Bygeloof. Ook wordt 'er, zo men wil, een Oogtand bewaard van den Reus St. Kristoffel, zo groot als eens Menschen Vuist, wiens weergade te Coria in Kastilie zou zyn. Een der zyden van het Koor is geheelenal bekleed met Albaster, en versierd met zeer fraaie Schilderyën, waar van de Onderwerpen zyn genomen uit de Heilige Schriftuur. Het Groot Altaar is t'eenemaal met Zilver over-

too-

toogen. Buitendien zyn 'er veertien Parochie-Kerken en agt en veertig Kloosters of Konventen. Ook vindt men te Valence eene Universiteit, en de Jesuiten hebben 'er een Kollegie.

VALENTIA. *Valence.*

Het Heilig Huis.

Buiten de Stad staat een Huis, spotswyze genaamd *la Casa Santa*, alzo het strekt tot eene Woonplaats voor Oneerlyke Vrouwspersoonen, die 'er aan zekere Wetten gebonden zyn, en niet zonder Verlof daar uit mogen gaan, behalven op Heiligen Sakramentsdag, als wanneer zy egter hun Aangezigt moeten bedekt houden. Zy zyn altoos aan een Doek van grof Linnen, die om haar middel wordt gebonden, kenbaar. Men neemt 'er geene Meisjes in, uit de Stad, maar alleenlyk van andere Plaatsen komende, en onderzoekt dezelven eerst, of zy besmet zyn; tragtende middelerwyl, door de kragtigste redeneeringen, haar van dat schandelyk voorneemen af te trekken.

Handel en Volkrykheid.

Valence is, wegens de aangenaamheid haarer Standplaats, den overvloed van alle Levensbehoeften, en de nabuurschap der Zee, eene volkryke en welvaarende Plaats. Het grootste deel van den Adel der Provincie houdt 'er zyn Verblyf, benevens een menigte Kooplieden, die den Handel van deeze Stad zeer doen bloeijen. De voornaamste Fabriek is 'er van Zyden, doch men maakt 'er ook Wollen Stoffen, en vertiert, buitenslands, een menigte Vrugten, Wyn en Olie; inzonderheid Amandelen. De Inwooners zyn zeer beleefd, en gemeenzaamer in den omgang dan 't gros der Spanjaarden: de Vrouwspersoonen telt men onder de schoonsten, en houdtze tevens voor de galantsten, van 't geheele Ryk. 't Getal

VALENTIA. *Valence.*

der Huishoudingen in deeze Stad, wordt geschat op twaalfduizend, en in de Voorsteden zyn 'er nog wel zo veel, wanneer men de Lusthuizen mede rekent.

Regeering.

Voormaals was zy de Verblyfplaats van den Onderkoning, die, met twaalf Raaden, het Burgerlyke Bestuur deezer Provincie waarnam, in 's Konings naam: doch wylen Koning Filips de V. heeft, na den Slag van Almanza, in 't jaar 1707, Valence, zo wel als Arragon en Katalonie, van haare Voorregten beroofd, en tot eene Provincie der Kroon van Kastilie gemaakt. Sedert wordt de Stad door eenen Gouverneur geregeerd. De Adel, niettemin, maakt op zig zelve nog een Lighaam uit, dat zyn eigen Kamer heeft, genaamd het Huis der Afgevaardigden.

Het Omleggende Land.

De Landstreek, om Valence, is niet dan een Lusthof, 't welk alles uitlevert, 't geen men tot voldoening van 't gezigt, reuk en smaak, zo wel als tot Levensonderhoud, begeeren kan. Alle de Wegen of Toegangen, naar de Stad, zyn Laanen of Dreeven van Orange- en Limoenboomen. Bezuiden dezelve maakt de Zee een Meir van drie Mylen lang en eene Myl breed, 't welk de Romeinen *het vermaakelyke Meir* * noemden; waar in zeer lekkere Zeevisch wordt gevangen. Op hetzelve aast een menigte van Pluimgediert. Een half Uur gaans van de Stad, ten Oosten, legt een Dorp, genaamd *El Grao*, 't welk met zyn uitsteekend Hoofd, van honderd en vyftig Schreeden, de Haven maakt, by 't inkomen van de Rivier. Luiden van Fatsoen ryden dikwils, tegen den avond, in hunne Koetsen derwaards, om de frissche Zeelugt te scheppen, en zig tevens met

* *Amoenum Stagnum*

met het Landgezigt te verluſtigen, aan de boorden der Rivier, die onverbeeldelyk ſchoon met Bloemen zyn verſierd.

VALENTIA. *Valence.*

Een half Uur gaans buiten de Stad, by 't Dorp *Burjaſote*, ſtaat een Eikenboom, die zig van verre als een Berg vertoont, zynde verwonderlyk hoog en uitgebreid van Kroon. De veertien takken, uit welken dezelve beſtaat, zyn met Pylaaren onderſteund, en dit maakt een zo lommerryk natuurlyk Prieel, als men zig kan verbeelden. Ook zyn aldaar, onder den Grond, groote Koornmagazynen, van de Romeinen afkomſtig, die nog hedendaags gebruikt worden. Veelen begeeven zig uit de Stad derwaards, tot herſtelling van hunne gezondheid, wegens de verfriſſchende Lugt, welke men 'er inademt.

Wonderbaare Eikenboom.

Van Valence Zuidwaards, loopt een Weg van omtrent tien Uuren gaans, zynde een onafgebroken Plantagie van Vrugtboomen, door een Landſchap, zo volkryk, dat men 'er geen half Uur gaans kan reizen, zonder een Vlek, Dorp of Gehugt, te ontmoeten, daar troepen van Vrouwen en Kinderen voor de Huizen zitten, bezig aan 't ſpinnen van Zyde. Langs deezen Weg komt men te *Xativa*, een Stad die zeer bloeiende en vermogend was, voor dat zy, in den jaare 1707, wegens den hardnekkigen tegenſtand, dien zy de Spaanſchen boodt, op 's Konings bevel ten gronde toe verwoeſt werdt. Kort daarna, egter, deedt zyne Majeſteit dezelve weder opbouwen, onder den naam van *St. Philippe*, 't welk thans een taamelyke Stad is, daar men niet alleen Koorn, Wyn en zeer lekkere Granaatappelen, maar inzonderheid Vlaſch teelt, 't welk we-

Xativa of St. Philippe.

Fyn Vlaſch.

VALENTIA. gens zyne fynte by de Romeinen reeds hoog geſchat werdt; indien Xativa het *Sætabis* derzelven was, gelyk men vaſtelyk vertrouwt. *Catullus* ſpreekt van de Neusdoeken, genaamd *Sudaria Sætaba* en *Plinius* geeft aan 't Vlaſch van deeze Plaats, onder het beſte en fynſte van geheel Europa, den derden rang.

Montéſa. Deeze Stad, en inzonderheid *Montéſa*, 't welk een weinig Weſtelyker legt, leeden ſchrikkelyk door eene Aardbeeving, die in Maart van 't Jaar 1748 deeze geheele Provincie een ongelooflyke ſchade toebragt; zonder een merkelyke aandoening te hebben op de overige deelen van Spanje. Te Montéſa ſpoelde het gantſche Kaſteel en een Klooſter weg, door de ſchrikkelyke opzwelling der Rivieren, by die gelegenheid; waar door te St. Philippe ook een menigte Huizen werden geruineerd en veele Menſchen ſneuvelden.

Alikante. *Alikante* is een voornaame Zeehaven en zeer bekende Plaats, aan de Kuſt van Valence, omtrent vyf en twintig Uuren gaans bezuiden de Hoofdſtad. Men rekent vyf Dagreizens van Madrit tot aan dezelve, en men kan 'er komen zonder eenige Brug te paſſeeren. De Stad legt aan den voet van een zeer hoog Gebergte, 't welk wit van koleur is, ſtrekkende, met het Kaſteel dat 'er op ſtaat, en ook witte Muuren heeft, den Zeelieden, in 't aankomen, tot een Baken. Voor de Stad is een Hoofd of Dyk in Zee, dienende tot het laaden en loſſen; doch dezelve geeft weinig beſchutting aan de Schepen, die, wanneer de Wind uit Zee op de Reede aanzet, voor hunne Ankers moeten ryden. Zelden, egter, loopen zy veel gevaar, om dat het hooge Land de kragt van den

den Wind breekt, en de Ankergrond zeer goed is in deeze Baay. Agter een Uithoek, die bewesten de Stad is, leggen de Galeijen taamelyk veilig, op drie, vier of zes vademen Waters. VALENTIA.

De Haven van Alikante wordt zeer veel bevaren door de Nederlanders, die 'er Wyn komen laaden, welke zeer goed in deeze Landstreek wordt geteeld. Men maakt 'er ook een groote menigte Zout, en Potasch. Het beste soort van Spaansche Zeep, heeft van deeze Plaats zynen naam. In 't omleggende Land groeit de Rosmaryn wel een mans langte hoog. Koophandel.

Dewyl dit Land, vlak zynde, niet van genoegzaam Water was voorzien, zo heeft men de Konst gebruikt ter hulpe van de Natuur, om dit gebrek te verbeteren. Een Riviertje, naamelyk, van 't Noordwesten afkomende, en vloeijende door een engte tusschen hooge Rotsen, maakte, op vyf Uuren afstands van de Stad, een Ovaale Kom, aan welker laagste end het weder tusschen Rotsen kroop. Daar heeft men een zwaaren Schutmuur met een Sluis gemaakt, door middel van welke het Water, naar believen, opgehouden en door het Land verspreid wordt. Waterkom.

Omtrent twee Uuren gaans ten Zuidwesten van Alikante, en byna even zo ver van Zee, legt een klein Plaatsje, genaamd *Elche*, aan eene Baay, die ten tyde der Romeinen *Sinus Illicitanus* genoemd werdt, naar de oude Stad *Illice*, van welke nog veele kentekenen overgebleeven zyn. Een weinig Landwaards in, vindt men de ruinen van nog twee andere Steden, de een *Alcudia*, de andere *Morera* genaamd. Elche.

VALENTIA. naamd. *Origuéla*, een Stad en Bisschops-Zetel, met eene Universiteit, legt aan de Segura, tien Uuren ten Zuiden van Alikante. Deeze is de Hoofdplaats eenes Gouvernements, niet onderhoorig aan dat van Valence. Zy heeft ten Oosten een kleine Stad of Vlek en Zeehaven, *Guardamar* genaamd, alwaar de Nederlandsche Schepen veel Zout plagten te komen inlaaden. Want digt daar by is de voornaamste Plaats in Spanje, daar het Zout, door enkele Uitdrooging van het Zeewater, bereid wordt. Men noemt dezelve, wegens een Kasteel, dat tot dekking der Zoutmaakeryën strekt, *Torra de las Salinas*, dat is de Zout-Tooren, of *la Mata*, gemeenlyk bekend by den naam van *Allématto* of *Alamatte*. De Grond, in die Baay, Zoutbronnen opgeevende, maakt het Zeewater daar toe zeer bekwaam. Het eene Jaar door 't andere wordt 'er wel een millioen Fanegas Zout gemaakt, ieder Fanegas van honderd en vyftig Pond.

Origuéla.

Guardamar.

Alamatte.

Vrugtbaare Landstreek.

De Landstreek omtrent Origuéla, Elche en Alikante, munt in vrugtbaarheid zodanig uit, dat de Spaanschen een Spreekwoord hebben: *laat het regenen of niet, daar zal altyd te Origuéla een goede Koorn-Oogst zyn.* De zelfde Akker, niet alleen, brengt drie of vier Teelten voort, in een Jaar, van verscheide soorten Graan: maar men krygt gemeenlyk vyftig of zestig, ja somtyds honderd Schepels Tarwe, van één Schepel, dat men gezaaid heeft. Uit één Gerstkorrel heeft men gehad zes en vyftig Stengen, welker Aairen, met elkander, agttienhonderd korrels uitleverden. Deeze ongemeene Vrugtbaarheid wordt grootendeels toe-

ge-

geſchreeven aan de Zoutheid van den Grond, en zulks kan door handtaſtelyke blyken worden beveſtigd. Immers, de Ondervinding heeft dien Landaard geleerd, dat men, om een dubbelen Teelt van Olyven te hebben, ſlegts de Wortels der Boomen van Aarde moet ontblooten, en dezelven niet alleen bedekken met een groote veelheid Zouts, maar ook beſproeijen met Zout Water, waar van genoeg in deeze Landſtreek is. De zelfde manier wordt gebruikt omtrent de Dadelboomen. Voorts vindt men 'er dat ſoort van *Kali*, 't welk die fyne Soude of Potaſch uitlevert, waar van de Venetiaanen hun Kryſtal-Glas maaken, en de Inwooners hun fyne Spaanſche Zeep *. De Zee werpt een ſoort van Wier op, daar men die Stoffe bekwaamelyk in kan pakken: welk Zeegras nog een ander zeer nuttig gebruik heeft, naamelyk dat het, onder Bedden gelegd zynde, alle de Weegluizen verdryft.

VALENTIA.

Meſting met Zout.

* Zie bl. 187.

Benoorden Alikante, aan de Zee, heeft men *Villa Joyoſa*, een klein Vlek, 't welk de Romeinen noemden *Jonoſa*. Van daar Noordwaards is de Kuſt byſter rotsagtig, beſtaande meeſt uit ſteile of over 't Water hangende Bergen, half aan 't Land vaſt, half daar van afgeſcheiden, in de gedaante van ſteile Eilandjes of hooge Klippen, tuſſchen welken oneindige Kreeken en Sluiphavens zyn. Aldaar plagten de Mooren uit Afrika te neſtelen, wanneer zy iets tot onderſteuning hunner Landsgenooten, in Spanje, op 't oog hadden. Ook hebben 'er de Barbaarſche Roovers, menigmaal, hunne Schuilplaats genomen; plaagende de Ingezenen, met hunne Invallen en Strooperyën, geweldig; tot dat de Spanjaarden zig tegen hun

Villa Joyoſa.

VALENTIA. Wagttoorens op de Kuſt.

kragtdaadig leerden verdedigen. Tot dien einde is, aldaar, de geheele Kuſt bezet met Seintoorens, genaamd *Atalayas*, welker Wagt een teken geeft, zo dra hy Vyandelyke Vaartuigen ontdekt; waar door dan 't geheele Land, daaromſtreeks, in alarm raakt.

Kaap *St. Marten* of de Keizers-Kaap.

Kaap *St. Marten*, of *Cabo del Emperador*, dat is de Keizers-Kaap, tuſſchen Alikante en Valence, beſtaat zelf uit een hooge, ſteile Rots, en van daar tot aan Denia heeft men nog twee of drie zulke Voorgebergten of Uithoeken des Lands.

Denia.

Denia verdient zyne aanmerking om verſcheide redenen. Het werdt van de Romeinen *Dianium* geheeten, uit hoofde van een Tempel aan Diana toegewyd, en de Kaap, daar het by legt, wordt van de Inlanders genoemd *Artemus*, 't welk van den Griekſchen naam *Artemiſium*, aan dezelve gegeven, zal afkomſtig zyn. *Sertorius* verkoos deeze Stad tot eene Wapen- en Wykplaats, om haare bekwaame legging aan Zee, en dat 'er, te Lande, zo moeielyk by te komen is, wanneer die van binnen het beletten willen. Ook was zy de eerſte in 't Ryk van Valence, welke door de Bondgenooten, in den Oorlog van 't voorſte deezer Eeuw, voor den Aartshertog werdt bemagtigd. Haare Haven is redelyk goed en veilig, en heeft nog haaren Wagttooren, uit hoofde van welken de Stad, door de Grieken, *Hémeroscopeum* plagt genoemd te worden. Geen Plaats vertoont zig, uit Zee, zo ſierlyk, aan de geheele Kuſt.

Wonderbaare Rots by *Calpe*.

Omtrent de gemelde Kaap, niet ver van 't kleine Viſſchers-Gehugt *Calpe*, doet zig op de wonderbaare Rots, *Hiſaques* genaamd, welke ſommige Schryvers geoordeeld hebben hooger

ger te zyn dan eenige Berg in Spanje. Dezelve is ſchrikkelyk ſteil en byna loodregt van alle kanten: zo dat de genen, die 'er boven op zyn; dewyl de top tot een Wagthuis gebruikt wordt; de Menſchen derwaards met Touwen ophaalen. Aan 't meeſt uitſteekende gedeelte is een diep natuurlyk Hol of Kelder, met eene Bron daar in, welker Water ten behoeve van de Wagt ſtrekt. Dit Voorgebergte is ſlegts, door middel van een ſmal pad, aan 't vaſte Land gehegt, en legt voor 't overige in Zee, zynde, onder aan, zeshonderd Voeten in den omtrek, en wederzyds met een goede Haven voorzien. Nevens hetzelve kan men in een andere Rots, welke digt aan den Oever ſtaat, die merkwaardige Vertrekken bezigtigen, genaamd de *Baden der Koninginne*, beſtaande uit verſcheide Kamers boven elkander, in de Rots gehouwen, met een vermaakelyk Uitzigt over de Zee. De Vloeren, daar van, waren met Moſaik Werk ingelegd, tot dat Koning Filips de II. goedvondt de Steenen weg te neemen, omze tot verſiering van een gedeelte der Tuinen van 't Eskuriaal te gebruiken. 't Gebergte *Toyx*, dat een Kaap maakt beweſten Calpe, een Kwartier gaans van de wonderbaare Rots, heeft aan den Zeekant eene Grot, zeer groot en diep, wegens de menigte van wilde Duiven, die 'er neſtelen, het *Duiven-Hol* genaamd. In deeze Grot kan men niet komen dan met een Boot of Schuitje, en nog niet zonder veel ſchrik of gevaar, om dat 'er beneden dezelve een Rivier, onder 't Water, uit den Grond berſt, welke een ſterke Stroom en beroering maakt in de Zee, die nog ver van 't Land af te bemerken is.

VALENTIA.

Baden der Koninginne.

Het Duiven-Hol in 't Gebergte *Toyx*.

VALENTIA. *Gandia.* Omtrent negen Mylen Noordweſtelyk van Kaap St. Marten, aan een Baay digt by den uitloop van de Rivier Xucar, legt *Gandia*, een Stad, die, wegens haare vermaakelyke Standplaats, de *Tafel der Natuur in de Elyzeeſche Velden*, mag genoemd worden; gelyk de Spaanſchen, daar van, een dergelyke uitdrukking gebruiken. Gemeenlyk geeft menze, om die reden, den naam van *Klein Valence.* Zy is ook ongemeen Volkryk, zo wel als de omgelegene Valey of Vlakte. Men heeft 'er veel Suikerfabrieken.

Wonderbaare Grot van *Mondubar.* In het Diſtrikt van Gandia legt de Berg *Mondubar*, berugt wegens eene zonderlinge Grot, die genoemd wordt het *Hol der Wonderen.* By 't inkomen treedt men in een zeer ruime Zaal, welker Gewelf ſchynt te ruſten op een groot getal Pylaaren, waar van egter eenigen, van onderen, niet tot aan boven reiken; anderen, van boven, niet tot aan den grond komen. Deeze Pylaaren zullen, zonder twyfel, natuurlyk gegroeid, of gevormd zyn door het Water, dat van 't Gewelf afdruipt en in korten tyd Steen wordt; gelyk men dit dagelyks kan zien. Haar getal is driehonderd en zeſtig; zy zyn ieder ongevaar zes Duimen dik en dertig Voeten hoog, van koleur als Alabaſter en onnavolgbaar zagt van Sneede; klinkende, wanneer men 'er op ſlaat, gelyk Metaal. Zy ſtaan of hangen zo verward, dat men veel moeite heeft, om, tuſſchen dezelven door, te komen tot in 't diepſte van de Grot, alwaar nog het grootſte Wonder is. Immers, aldaar komt men, met een engen doorgang, in een Vertrek, vervuld met zulke groote en afſchuwelyke Monſters, dat de ſtoutſte Man

door

door ſchrik byna verſtyven zou, indien hy van te vooren niets daar van wiſt. Eenige Beelden zyn 'er, door de Natuur zo fraay gefatſoeneerd, dat Hertog *Don Carlos* daar van heeft laaten gebruiken tot verſiering van zyn Tuin, alwaar zy van een goede uitwerking waren. Waarlyk, indien de Spaanſche Grootſpraak, of Vergrooting der Wonderen van hun Land, hier geen plaats heeft, zo moet de vermaarde Grot van Antiparos by deeze veel te kort ſchieten.

VALENTIA.

Aan den oorſprong van 't Riviertje *Alcoy*, dat een weinig beooſten Gandia in Zee uitloopt, legt een fraay Steedje van deezen naam, 't welk merkwaardig is wegens de Yzermynen, die men 'er in 't jaar 1504 ontdekte, en voor al uit hoofde van een der Bronnen van 't gemelde Riviertje, welke men *Barchel* noemt. Deeze Fontein of Bron geeft, naar men verhaalt, dertien of veertien Jaaren lang overvloed van Water, en dan blyft zy even zo veel Jaaren gantſch droog; waar na zy weder, met een gelyke tuſſchenpoozing, begint te vloeijen. Dit heeft geduurd, zo ver het Menſchelyk geheugen ſtrekt. In den tuſſchentyd, wanneer zy niet vloeit, zyn 'er verſcheide anderen, die dit gebrek vervullen; maakende met elkander het Riviertje uit.

Alcoy.

Zonderlinge Fontein of Bron.

Contentayna of *Concentana*, een bemuurde Plaats, leggende tuſſchen Alcoy en Xativa, aan den Reisweg naar de Hoofdſtad, is niet minder vermaard wegens 't Gebergte waar op dezelve legt, *Mariola* genaamd, dat zo ryk is in Medicinaale Kruiden en zeldzaame Gewaſſen, dat men Jaarlyks een menigte Kruidkenners op hetzelve ziet verſchynen, 't zy uit

Contentayna.

Medicinaale Kruidberg.

VALENTIA. Liefhebbery, of om dezelven ten dienfte der Geneeskunde, door geheel Spanje rond te brengen.

Morviédro. Benoorden Valence, ruim een Uur gaans van Zee, legt *Morviédro*, een oude Stad, gebouwd daar het vermaarde *Saguntum* geftaan heeft, van welks omtrek men nog kan oordeelen uit het vervallen Muurwerk, waar van de tegenwoordige Plaats haaren naam * draagt. Eindloos is het getal der Opfchriften, Medailles en andere Romeinfche Gedenktekenen, die men 'er gevonden heeft en nog vindt. Boven eene der Poorten is een Opfchrift ter eere van *Klaudius*; aan een andere ftaat het Hoofd van *Hannibal*, in Steen gehouwen. De Rots, daar de Stad op legt, hooger beklauterende, komt men in een Schouwburg van zes en twintig ryën Zitplaatfen, boven elkander. Dit Werk is, ten deele, met grooten arbeid, in den Steenagtigen Grond uitgehakt; ten deele ruft het op Pylaaren en Boogen, zeer dik en zwaar, byna zo ftevig als de Rots zelve; zo dat zy, zonder verval, nog Eeuwen verduuren kunnen. Ook heeft men 'er de overblyfzels van ontzaglyk groote Waterleidingen, en een menigte Onderaardfche Regenbakken.

* *Muri veteres*

Keurlyke Vrugten. Dewyl het omleggende Landfchap, door *Livius* en *Polybius*, reeds wegens zyne vrugtbaarheid is gepreezen, zo maaken wy gewag van de Winter-Vygen, waar van *Plinius* fpreekt, die 'er nog hedendaags in volkomenheid geteeld worden, zynde aanmerkelyk wegens haare geur en zoetheid. De Peeren van Morviédro worden ook meer geagt dan anderen, en de Kerfeboomen zyn 'er, in 't midden van January, vol keurlyke Vrugten. Te *Canet*, niet ver

ver van deeze Stad, heeft men een Meloen geteeld, die dertig Ponden woog. VALENTIA.

Langs het Riviertje, waar aan Morviédro legt, opwaards gaande, komt men te *Segorba*, agt Uuren Noordweſtelyk van Valence. Deeze Biſſchoppelyke Stad is klein, doch immer zo vermaakelyk gelegen als Morviédro. Uit de Opſchriften en Gedenkpenningen blykt, dat zy oudtyds *Segobriga* genoemd werdt. Naby dezelve zyn Groeven geweeſt van Marmer, zo fyn, dat men 't zelve naar Rome bragt, alwaar het tot het fraaiſte deel der Gebouwen werdt gebruikt. Segorba.

Aan het Riviertje *Milla* of *Millares* is geweeſt een fraay Steedje, genaamd *Villa Réal*, of het Koninglyke Vlek, 't welk, met verſcheide andere Plaatſen daaromſtreeks, in 't jaar 1706, door de Spaanſche Krygsmagt op eene gruwelyke wyze vernield werdt en verwoeſt. De Wyn, die daar geteeld wordt, is by uitſtek vet en geurig. Villa Réal.

Viſtabella, een kleine Stad, op de Grenzen van Arragon, is merkwaardig wegens het Gebergte van *Pegna Goloſa*, 't welk niet alleen doorgaans zeer hoog is, maar een Piek heeft, die zig ver boven de Wolken verheft. In de Boſſchen op hetzelve, beſtaande uit Pynboomen en anderen, leeft een ſoort van Roofvogels, by de Inwooners genaamd *Moxetas*, kleiner dan Havikken en met een zwarte kraag om den hals. Men verhaalt van dezelven, dat zy de Vogelaars, op een zonderlinge manier, behulpzaam zyn in 't vangen van Kwakkels en ander wild Pluimgediert. Wanneer de Jagthonden naar hetzelve ſpringen, roept men, *help Moxetas; help help:* waar op die Roofvogels, Viſtabella. Zeldzaame Roofvogels.

VALENTIA. gels, by zeven of agt te gelyk, eensklaps uit het Bosch schieten, en het ander Gevogelte zodanig doen verschrikken, dat het zig gemakkelyk laat vangen. Dit geschied zynde, zweeven de Moxetas rondom het Gezelschap, zo lang tot dat hun ieder een Vogel toegeworpen wordt, keerende daar mede vergenoegd naar 't Bosch.

St. Mathéo. Peniscola. De Reisweg, van Valence naar Katalonie, loopt van Villa Réal naar *St. Mathéo*, bewesten welke Plaats *Peniscola* legt, een Kaap of Voorgebergte, dat enkel met een smal pad aan 't vaste Land gehegt is. Deeze Kaap bestaat uit een hooge steile Rots, met een Fortres, Kerk en Paleis, uit deszelfs top gehouwen. Van daar heeft men een zeer ver Uitzigt, zo over 't Land als over de Zee. Uit de Rots ontspringen ten minste twaalf Bronnen van versch Water, ten dienste der Bezetting. Van binnen zyn 'er menigvuldige Holen of Kelders in, daar men den Wyn, die omtrent deeze Plaats uitmuntend valt, zeer goed in kan houden, zodanig dat hy zelfs beter geagt wordt

Benicarlo. dan die van *Benicarlo*, 't welk twee Uuren Noordoostelyk van daar is gelegen. Van St. Mathéo is 't maar vier Uuren tot aan de Grenzen van Katalonie, door een wel bebouwd Landschap, dat veel Koorn, Wyn en Rosmaryn voortbrengt: maar de Weg is zeer Steenagtig en ongemakkelyk, leggende zo digt aan Zee, dat men 'er dikwils gevaar loopt, van de Barbaarsche Roovers uitgeschud te worden.

De Balearische Eilanden. In de Middellandsche Zee, naby de Kust van Valence, leggen eenige Eilanden, die met de drie Provinciën, van Arragon, Katalonie en Valence, te samen, volgens de hedendaagsche

ſche Staatsverdeeling van Spanje, uitmaaken het gene genoemd wordt het *Ryk van Arragon* (*a*). De Ouden hebben 'er verſcheide naamen aan gegeven, waar van hedendaags nog een in gebruik is, naamelyk die van *Baleares* of Baleariſche Eilanden; welke van een Griekſch Woord, dat *werpen* betekent, zou afkomſtig en daar aan gegeven zyn, om dat de Bewooners derzelven ongemeen bekwaam waren in 't Steenwerpen met den Slinger. Anderen egter leiden deezen naam van iets anders af. Drie daar van zyn de voornaamſten; te weeten *Majorka*, *Minorka* en *Yvika*. Dit laatſte legt vry digt aan den Uithoek van Valence, die Kaap St. Marten genoemd wordt; op een afſtand, naamelyk, van ongevaar tien Zeemylen, Majorka tien Mylen Noordooſtelyk van hetzelve, en Minorka agt Mylen Ooſtelyker. Volgens de nieuwe Kaart van Europa, door den Heer *d'Anville*, komt de Weſthoek van Majorka, het middelſte deezer Eilanden, regt onder de Meridiaan van Parys, vyf en dertig Mylen bezuiden de Haven van Barcelona. BALEARISCHE EILANDEN.

De Baleares hebben gemeenlyk deel gehad in 't noodlot van Spanje. Zy zyn zekerlyk door de Romeinen beheerſcht geweeſt, en vervielen naderhand onder de magt der Mooren van Afrika, die door Karel den Grooten, Koning van Frankryk, daar uit verdreeven werden. Men weet niet regt, wanneer de Mooren zig andermaal daar van meeſter maakten; doch mis- Hiſtorie.

(*a*) Deeze Verdeeling of Schikking betreft voornaamelyk de Repartitie der Belaſtingen of Inkomſten van de Kroon. Zie hier voor, bl. 154.

BALEARISCHE EILANDEN.

misschien in 't voorste van de Negende Eeuw, wanneer zy, na uit het Vaste Land van Spanje te zyn vertrokken, begonnen te stroopen in de Middellandsche Zee. 't Is zeker dat dezelven, in 't jaar 857, meester waren van Majorka, alwaar zy zig zo magtig maakten, dat zy in 't jaar 986, van dat Eiland, de Herovering van Katalonie onderneemen durfden. Uit het Opschrift van een Marmersteen, die, nu omtrent drie Jaaren geleeden, op dit Eiland gevonden is, blykt, dat hetzelve, in den jaare 1240, als Souverein beheerscht werdt door zekeren *Jakob*, Zoon van Jakob den I., Koning van Arragon. Dit is derhalven geweest omtrent tien Jaaren, na dat die van Arragon, door de Kastiliaanen ondersteund, de Sarrazynen uit Majorka verdreeven hadden. Minorka werdt twee Jaaren laater veroverd, en in 't jaar 1344, hegtte Pieter de IV., Koning van Arragon, deeze beiden aan zyne Kroon.

De gemelde Eilanden, waar van Majorka en Minorka de voornaamsten zyn, bleeven altemaal onder de Heerschappy van Spanje, tot in het voorste deezer Eeuw, wanneer zy, te gelyk met de Ingezetenen van Katalonie, de Oostenryksche Party aankleefden, en niet voor 't jaar 1715 t'ondergebragt werden. Inmiddels was Minorka, 't welk de Engelschen in 't jaar 1708 hadden bemagtigd, aan de Kroon van Groot Brittannie in eigendom afgestaan by de Vrede van Utrecht, en schoon het die Kroon, nu laatst, door de Franschen is ontweldigd, heeft 'er doch Spanje niet weder de bezitting van: zo dat wy gevoeglyk deszelfs Beschryving kunnen spaaren tot die der Eilanden in de Middellandsche Zee, welken aan verscheide Mogendheden behooren.

De

De Inwooners der Baleares, die Onderdaanen van Spanje zyn, worden gehouden voor natuurlyke Spanjaarden, welke eere de andere overheerde Landen niet genieten. Zy hellen meest naar den aart der Katalonieren, zynde niet zo bygeloovig als de Kastiliaanen, en meer genegen tot oefening van 't Verstand door Geleerdheid of beschaavende Weetenschappen, leverende goede Soldaaten en Zeelieden uit. Hunne Geest is vlug, hunne Denkbeelden verheven, hunne Omgang beleefd en verpligtende. Veelen hunner hebben hunne bekwaamheid getoond in 't bekleeden van Ampten der Regeeringe; anderen hunne dapperheid tegen de Zeeroovers van Barbarie. De Taal, die 'er by Luiden van Fatsoen, in 't spreeken en schryven, gebruikt wordt, is de Kastiliaansche; doch het Gemeen heeft een soort van brabbeltaal, welke uit slegt Fransch of Limousinsch, Spaansch, Grieksch, Latyn en Arabisch, schynt samengeslanst te zyn, en in Valence ook plaats heeft.

BALEARISCHE EILANDEN. Inwooners.

MAJORKA, het voornaamste, is het middelste van de drie Eilanden, voorgemeld, die met elkander het Koningryk van Majorka hebben uitgemaakt. Het heeft Minorka ten Oosten, en Yvika, met het Eilandje Formentera, ten Zuidwesten van zig, zodanig, dat tusschen beiden een Doortogt van agt of tien Zeemylen overblyft. Ten Zuiden heeft het de Barbaarsche Kust, ten Noorden, die van Katalonie, en regt Westwaards Valence. De Zee, aan en omtrent deeze Eilanden, of tusschen dezelven en de Kust van Spanje, voert den naam van de Balearische, of Zee van Majorka.

MAJORKA.

De

BALEARISCHE EILANDEN. *Majorka.* Naam, Gedaante en Grootte.

De Spaanſchen ſchryven *Mallorca*, doch ſpreeken de *ll*, in dit woord, bykans uit, gelyk de Franſchen; zo dat men 'er *Mayorca* of Majorka van gemaakt heeft. De Ouden noemden het *Balearis major*, en Minorka, *Balearis minor*; 't welk buiten twyfel aanleiding tot den tegenwoordigen naam heeft gegeven. Majorka wordt gerekend ruim twintig Uuren gaans lang te zyn en veertien Uuren breed. *Plinius* ſtelde deszelfs omtrek op drie honderdduizend Schreeden. De gedaante is byna vierkant, ten minſte zyn 'er vier hoeken aan, die, om zo te ſpreeken, elk naar één der vier Hoofdgeweſten ſtrekken, en den naam voeren van Kaapen. Die van *Pedra* ſtrekt naar 't Ooſten, die van *Groſſer* naar 't Weſten, van *Salinas* naar 't Zuiden, van *Formentelli* naar 't Noorden. Tusſchen deeze Kaapen zyn nog anderen, die verſcheide Baaijen of Inhammen aan den omtrek maaken.

Landsgeſteldheid.

Men onderſcheidt in dit Eiland twee deelen, waar van het eene, ten Noorden en Weſten, beſtaat uit ongemeen hooge Bergen, die egter niet onvrugtbaar zyn. Zeker Schryver verhaalt, dat in 't jaar 1624 aldaar over de twee millioenen Maaten Olie, ieder van agt Ponden, waren gewonnen. Men heeft de wilde Olyfboomen, die in de ſpleeten der Rotſen groeijen, door Inenting tam gemaakt, zodanig, dat zy goede Vrugten voortbrengen. Aan den voet deezer Bergen zyn Heuvelen, met Wynſtokken beplant. Het overige is vlak Land, verdeeld in Koornakkers, Weiden en Plantagiën van Vrugtdraagend Geboomte. Men vindt 'er geen Rivieren, maar een menigte Bron-

Bronnen, Putten en Regenbakken, met welker Water, dat fomtyds met geweld van de Bergen ftroomt, de Grond, door middel van zekere Werktuigen, vogtig moet gehouden worden. Dit maakt dat 'er, in zeer drooge Zomers, het Graan op 't Veld verdort, gelyk in Spanje. Gemeenlyk is 'er overvloed van allerley Levensbehoeften, tam Vee, wild Gevogelte en Jagtbeeften; doch van Beeren, Wolven of ander verfcheurend Gedierte, is men 'er bevryd. Konynen zyn 'er, gelyk van ouds, nog menigvuldig. Behalve Koorn, Olie en Wyn, wordt 'er Honig en Saffraan geteeld. Van de Olie is een groote Vertiering buitenslands, en aan de Kuften vifcht men Koraal. De meefte Reaalen, zo enkeld als dubbeld, die men in Spanje gebruikt, worden op Majorka geftempeld.

BALEARISCHE EILANDEN. *Majorka.*

Op dit Eiland vindt men zeer fchoone Gebouwen, zo oud- als nieuwerwetfch, en de Kerken, in 't byzonder, zyn by uitftek pragtig. Het heeft verfcheide Steden en Vlekken, die haare opmerking, deswege, verdienen. De Hoofdftad, welke oudtyds *Palma* plagt genoemd te worden, voert tegenwoordig ook den naam van *Majorka*. Zy legt in 't diepfte van een ruime Baay, aan de Zuidweftzyde des Eilands, tusfchen twee Uithoeken, waar van de eene Kaap *Calafiguéra*, en de andere Kaap *Blanco*, of de Witte Kaap, genoemd wordt. De Plaats is met een diepe Graft omringd en naar den hedendaagfchen trant verfterkt, hebbende agt Poorten. Het eene gedeelte legt vlak, het andere in de hoogte. De Huizen zyn 'er groot, van gehouwen Steen en taamelyk regelmaatig. Men telt, behalven de Kapellen, twee en twintig

Steden en Vlekken.

Majorka.

BALEARISCHE EILANDEN. *Majorka.* tig Kerken in de Stad; waar onder de Domkerk een Gebouw is met drie Gevels, van binnen konſtig gewerkt, met Glazen die keurlyk zyn geſchilderd, en een Tooren van verwonderlyk fraay maakzel. Deeze Kerk ſtaat zo digt aan Zee, dat de Matroozen, in de Schepen, de Miſſe kunnen hooren doen. Niet minder aanzien hebben de andere Kerken en Klooſters, elk in 't zyne. Verſcheide Gaſt- en Weeshuizen heeft men 'er, benevens nog twee nuttige Stigtingen, tot onderhoud en opvoeding van jonge Vrouwsperſoonen, die arm zyn of in gevaar van verleid te worden, en een Huis tot opſluiting van ſlegt Volk. Het Koninglyk Paleis, daar de Gouverneur of Kapitein-Generaal des Eilands woont, is een zeer pragtig en ſterk Kaſteel, leggende in zyne Graften. De Beurs of Vergaderplaats der Kooplieden, behoeft niet te wyken voor de fraaiſten van Europa. De Stad heeft een groot Zeehoofd, tot beveiliging der Schepen. Haare Straaten zyn breed en de Pleinen ruim; vooral dat gene, waar men de Stierengevegten, Tournooyſpelen, of andere plegtige Vermaaklykheden, houdt.

Regeering. Majorka, met zyn aanhang, te vooren het *Ryk van Majorka* genaamd geweeſt, wordt tegenwoordig, in 's Konings naam, geregeerd door den Kapitein-Generaal, die 'er, met het Hof der Koninglyke Audientie *, een onherroepelyk Vonnis ſtrykt over alle Zaaken, zo Militair, als Civiel en Crimineel, uitgenomen, wanneer de Souvereine Geregtshoven van Spanje die Vonniſſen nader gelieven te overweegen. De Stad heeft eene byzondere Regeering, beſtaande uit zes Burgemeeſteren †, of

* Zie bl. 137, 138.

† *Jurats*

of Luiden die het Burgerlyk Beſtuur waarnee- BALEARISCHE EILANDEN. *Majorka.*
men, gaande jaarlyks af: ook is 'er een *Baljuw** * *Baylio*
wiens Regtsgebied over het geheele Eiland † *Viguier*
ſtrekt, in de Zaaken der Ambagten of Heerlykheden, en een *Schout*†, die toezigt houdt op de handhaaving der goede Orde en Ruſt, in de Stad en derzelver Voorſteden. Deeze twee Amptenaaren dienen ook maar één Jaar, en hebben ieder een *Aſſeſſor*, welken de Koning benoemt. Voorts is 'er een *Prokureur-Generaal*, tot opzigt over al het gene des Konings Regten en Eigendommen, zo in dit als de aanhoorige Eilanden, raakt; voerende, wanneer de Onderkoning komt te ſterven, deszelfs Gezag op eene volſtrekte wyze, tot dat 'er weder een ander aangeſteld en ingehuldigd zy. De Stad heeft ook twee Hoofden van den Koophandel, twee Opzienders der Gezondheid, twee Rentmeeſters of Theſauriers, en een Opperſten van de Geld of Wiſſelbank. Ook vindt men 'er een Biſſchoplyk Regtshof en een Vierſchaar der Inquiſitie.

Sterkte en Krygsmagt.

Dewyl dit Eiland veel aanſtoots plagt te lyden van de Barbaarſche Zeeroovers, zo is het aan den omtrek, en inzonderheid op alle bekwaame Landingplaatſen, voorzien met ſterke Blokhuizen, van welker Spitſen of Seintoorens men de Schepen ver in Zee kan zien aankomen. Ook wordt, tot bewaaring van hetzelve, een aanzienlyke Krygsmagt op de been gehouden: naamelyk, voor de Hoofdſtad alleen, twintig Kompagniën Voetvolk, vyf Kompagniën Ruitery en twee van Kanonniers of Artilleriſten; behalve nog vier Regimenten voor de andere Steden en Fortreſſen, op 't geheele Eiland. Van deeze laatſten moeten vier Bataillons altyd marſchvaardig zyn, om te trek-

ken

BALEARISCHE EILANDEN. *Majorka.*

ken daar het de nood vereifcht: in welk geval de Steden, Vlekken en Dorpen, nog een Korps Ruitery daar byvoegen. Die van de Stad zyn dagelyks op hunne Poften verdeeld en worden door Wapenoefeningen in ftaat gehouden.

Andere Steden en Vlekken.

Behalve de Hoofdftad zyn op Majorka nog verfcheide Steden of Vlekken, aan de Zeekuft, met goede Havens voorzien. *Alcudia*, dat op een Schier-Eiland, aan den Noordooftkant, legt, is een bemuurde Plaats, bevattende omtrent duizend Huizen. *Luchmayor*, een fraay Vlek, van omtrent vyf honderd Huisgezinnen, vindt men niet ver beooften Palma. Aan den Noordhoek legt *Pollença*, een oude Stad en Volkplanting der Romeinen, die nog eenige overblyfzels heeft van haar voorig aanzien, bevattende, binnen haare Wallen, omtrent zeven honderd Huizen. Derzelver Inwooners munten, in befchaafdheid van Taal, boven alle andere Majorkaanen uit.

Eilandjes by Majorka. *Cabréra.*

Tegenover Kaap Salinas, die van de Zoutmarshen haaren naam heeft, legt *Cabréra*, een klein Eilandje, dat door een Zee-Engte van omtrent drie Mylen van dien Uithoek is afgefcheiden. Dit plagt fterk bevolkt te zyn, doch tegenwoordig is het gantfch onbewoond, uitgenomen dat de Haven, die naar Majorka ftrekt, beveiligd wordt gehouden door een Kafteel, dat met eene Bezetting is voorzien. Men brengt de Kwaaddoenders van het Eiland in ballingfchap derwaards. *Dragonera*, op den Wefthoek van Majorka, is veel kleinder. Sommige willen, dat dit het *Colubraria* der Ouden zy; om dat 'er een foort van Slangen voortteelt, die men in 't Katalonifch *Sargantana* noemt, zynde aan dit en eenige nabuurige nog kleiner Eilandjes zodanig eigen, dat zy fterven, wan-

Dragonera.

wanneer menze ergens anders brengt. Op een Gebergte van hetzelve heeft men een Fort aangelegd, om het schoon te houden van de Barbaarsche Roovers, die 'er te vooren dikwils nestelden.

BALEARISCHE EILANDEN.

Het Eiland YVIKA legt naast aan de Vaste Kust van Spanje, met nog eenige kleine Eilandjes, die te samen de *Pithyousai* der Grieken schynen geweest te zyn. Yvika, 't welk de Ouden *Ebusus* noemden, was het voornaamste derzelven, en digt daar aan lag, volgens *Strabo*, *Plinius* en anderen, het *Pithyousa minor* of *Colubraria*, 't welk dan het hedendaagsche *Formentéra* zal zyn. Egter neemen de Spaansche Schryvers *Colubraria* voor een Eilandje aan de Kust van Valentia, naby het Voorgebergte of Schier-Eiland, dat men thans *Monte Colubre* noemt. Yvika of Ebusus bragt, ten tyde van *Plinius*, zeer groote Vygen voort, die men gedroogd in Kassen naar Rome zondt, *Caunæ* genaamd. Hier uit is de misslag voortgekomen van eenige Schryvers, die zig verbeeld hebben, dat 'er Suikerriet op groeide. Tegenwoordig wordt dit Eiland meest bevaaren wegens 't Zout, dat men 'er maakt. Het is Bergagtig, doch niet onbewoond of onbebouwd, gelyk Formentéra en een menigte Eilandjes of Klippen rondom Yvika zyn, uit hoofde der menigvuldige Invallen en Strooperyën van de Barbaaren, die geduurig op en omtrent dezelven schuilplaats zoeken. Formentéra, dus genaamd wegens het Koorn, dat men 'er plagt te teelen, brengt thans byna niets voort dan een soort van Ezels, veel grooter dan de gewoone en zo wild van aart, dat menze nooit heeft kunnen temmen.

YVIKA.

Formentéra.

XVII. HOOFDSTUK.

Beschryving der drie Zuidelyke *Provinciën van Spanje; naamelyk de Ryken van* MURCIA, GRANADA *en* ANDALUSIE. *Derzelver Gelegenheid, Historie, Lugts en Landsgesteldheid, Rivieren en Bergen. De voornaamste binnenslandsche Steden*, Granada, Cordua *en* Sevilie, *derzelver aanzienlyke Kerken, Kloosters, Koninglyke Paleizen, Lusthuizen, enz. De vermaarde Zee-Steden*, Karthagena, Mallaga, Kadix, *derzelver Havens en Handel. De* Baay van Kadix *en de bekende Plaatsen aan en omtrent dezelve*, St. Lucar, Rota, Port St. Maria *en* Port Real. *De* Tonynen-Vangst *langs de Kust van Spanje, en andere Byzonderheden; als ook eene naauwkeurige Beschryving en Afbeelding van* Gibraltar.

De Zuidzyde van Spanje bestaat uit drie Provinciën of Ryken, waar van Andalusie de Westelykste en grootste is, Murcia de Oostelykste en kleinste, Granada de middelste, zo in legging als in grootte. Met elkander maaken zy omtrent een vierdedeel van het tegenwoordig Koningryk uit.

MURCIA. MURCIA, de kleinste van alle de eigentlyke Provinciën van Spanje, volgt Westwaards aan 't Ryk van Valentia, en grenst met de Noordwestzyde aan Nieuw Kastilie, met de Zuidoostzyde aan de Middellandsche Zee. De gedaante is vry regelmaatig vierkant, de langte en breedte ongevaar twintig of vyfentwintig Uuren gaans.

De

De Sarrazynen maakten zig, in 't jaar 715, van dit Landſchap meeſter, en bezaten hetzelve in eene volſtrekte onafhanglykheid tot den jaare 1241, wanneer zy zig onderwierpen aan Ferdinand, Koning van Kaſtilie; ſtellende, tot eene waarborg van hunne getrouwheid en tot zekerheid van de Schatting welke zy aan deezen Vorſt beloofden, de Fortres van Murcia in handen van Hertog Alphonſus, zynen Zoon, die zodanig gebruik maakte van de voordeelen, welken hy op hun hadt, dat hy in 't jaar 1265 het geheele Ryk en zelfs den Moorſchen Koning, die toen regeerde, in zyn geweld kreeg.

MURCIA. Hiſtorie.

Deeze Provincie brengt goeden Wyn en zeer goed Koorn voort, doch niet overvloedig, om dat ze by uitſtek Bergagtig is, hebbende een friſch en gezond Klimaat. De grootſte rykdom der Ingezetenen beſtaat in keurlyke Boomvrugten, gelyk Oranje-Appelen, Limoenen en anderen; in Ryſt en Peulvrugten; in Suiker, Honig, Zyde en Groeven van Edele Geſteenten. Ook groeit 'er, in de Velden en op de Heuvels, een biesagtig Gewas, genaamd *Sparto* of Spaanſche Brem, waar van men Mandjes, Matten en Tapyten, ja zelfs Touwwerk en een ſoort van Muilen maakt. 't Is ongelooflyk, tot hoe veelerley gebruik deeze Brem, die in Andaluſie en Valence ook gemeen is, den Ingezetenen der Zuidelyke deelen van Spanje dient. In Murcia groeit nog een fynder ſoort van *Sparto*, daar men Matraſſen mede vult, om dat het, door weeken in Water bereid zynde gelyk het Vlaſch, zagter is dan Stroo. De Ingezetenen noemen hetzelve *Alabardin*. Veel overeenkomſt heeft het, in gedaante, met het Helmgras der Nederlandſche

Landsgeſteldheid.

Sparto of Spaanſche Brem.

MURCIA. Zeeduinen, doch niet in ſcherp- en hardheid.

Rivieren. Murcia heeft maar twee Rivieren, van merkelyke grootte; naamelyk de *Segura*, die, uit *Segura.* Nieuw Kaſtilie afkomſtig, door deeze Provincie Ooſtwaards loopt, uitſtroomende aan de *Guadalantin.* Kuſt van Valence: en de *Guadalantin*, welke in Granada haaren oorſprong neemt. Vier Steden en Vlekken. Steden zyn 'er in, benevens eenige bemuurde Vlekken.

MURCIA. De Hoofdſtad, MURCIA, legt aan den Ooſtkant, naby de eerſtgemelde Rivier, in eene zeer vermaakelyke Vlakte, zeven Uuren gaans van Zee. Deeze Plaats is redelyk volkryk; bevattende omtrent tienduizend Inwooners. De Straaten loopen lynregt en zyn bezet met veele pragtige Gebouwen, waar onder de Domkerk uitmunt, wegens haaren Tooren, welks Trap zo breed is en zo weinig ſteil, dat men 'er te Paarde en in de Koets naar boven kan komen. Het Klooſter der Kordelieren is, zo van binnen als van buiten, byzonder aanzienlyk en fraay: 't Kollegie der Jeſuiten munt uit door zynen Tuin, vol Citroenboomen, die ongemeen groote Vrugten draagen. In de Stad houdt de Gouverneur of Onderkoning der Provincie zyn Verblyf; doch is verpligt, zo dra 'er alarm geklept wordt in eene der omleggende Plaatſen, zig derwaards en voorts naar de Kuſt te begeeven, om den Inval der Barbaaren af te keeren. In geene Plaats van Spanje is het Stadsbeſtuur zo geregeld, als in deeze. Buiten de Stad legt, op eene hoogte, een Kasteel, 't welk, in geval van nood, daar aan tot beſcherming ſtrekken kan. 't Omleggende Land brengt allerley ſoort van keurlyke Vrugten voort; men ziet 'er geheele Boſſchen van

Olyf-,

Olyf-, als ook Moerbezieboomen tot voedzel der Zydwormen; waar van, zo men rekent, wel tweehonderd duizend Ponden Zyde, in een Jaar, wordt gewonnen, daar de Eigenaars omtrent een Millioen Livres aan voordeel van trekken. Ook groeit 'er veel Suikerriet en Ryst: men weidt 'er een menigte Vee en het Wild is 'er zeer gemeen. MURCIA.

Bezuiden Murcia legt *Karthagena* of Nieuw *Carthago*, een Stad, welke door *Asdrubal*, den Voorzaat van Annibal, ten tyde van den tweeden Punischen Oorlog gestigt werdt, om 'er eene Voorraad- en Wapenplaats van te maaken. Zy wierdt, sedert, de Eerste Stad van Spanje in Aanzien en Vermogen, hebbende vyf en zestig Vlekken of kleine Steden onder haar Regtsgebied. Hier was het, dat *Scipio* de Afrikaan zig meester maakte van die groote Rykdommen *. Kort daarna verviel deeze Plaats geheel, en bleef in puinhoopen leggen, tot dat zy, Eeuwen daar na, allengs weder opgebouwd werdt. Koning Filips de II. deedt, toen 'er vyf- of zeshonderd Huisgezinnen woonden, de Stad met eenen Muur omringen en met Vestingwerken tegen de Mooren en Turken voorzien. Naderhand is zy een weinig tot herstel gekomen, doch heeft, op ver na, zo veel aanzien niet, als weleer. Karthagena.

* Zie bl. 189.

Karthagena is hedendaags meest aanmerkelyk wegens haare Haven, leggende in 't diepste van een ruime Baay, welke een gedeelte der Kust van Granada en bykans de geheele Kust van Murcia beslaat. Kaap *Gates* bepaalt dezelve ten Zuiden, en Kaap *Palos* ten Noorden; zo dat de wydte van deeze Baay wel vyfendertig Zeemylen zig uitstrekt. De Kust loopt, Haven en Baay.

MURCIA. Karthagena. van Kaap Gates af, omtrent Noordnoordooſt, tot aan den uitloop van de Rivier Guadalantin, aan wiens Ooſthoek een klein Eiland legt, genaamd *Colombas*. Van daar vier Mylen Noordooſtelyk aan, vindt men den mond der Haven van Karthagena, die zeer kenbaar is aan een klein rond Eilandje, byna regt daar tegenover, zynde het *Scombraria* der Ouden, 't welk deezen naam voerde wegens de menigte van Makreelen, die by hetzelve nog heden worden gevangen. Beweſten dit Eilandje zyn eenige Klippen, komende omtrent gelyk met het Water. De Ingang is niet zeer wyd, tuſſchen twee hooge Bergen, die eene rondagtige Kom inſluiten, aan 't diepſte van welke het Kaſteel op eene hoogte legt, en aan derzelver voet de Stad. Geen veiliger Haven wordt, volgens het oordeel van Luiden des kundig, in geheel Spanje, ja mogelyk niet in gantſch Europa, gevonden. De Zuidzuidweſten-Wind is de eenigſte, daar zy voor open legt, en die maakt 'er zelden een holle Zee, om dat de kragt der Golven op eenen bank van Rotſen, ter ſlinkerhand, wordt gebroken. Ter wederzyde van den Ingang zyn Batteryën, met Kanon beplant, om deeze Haven voor alle uitheemſch geweld te beſchutten.

Almacaron. *Almacaron*, welks Inham de mond is van de gemelde Rivier, is een ſoort van Fortres, die den tytel van Stad zo wel voert als Murcia en Karthagena. Men verzamelt daar een groote menigte van Aluin. Lorca. *Lorca*, de vierde Stad, legt binnenslands, elf Uuren gaans ten Zuidweſten van Murcia. Dezelve wordt meeſt door bekeerde Mooren of nieuwe Kriſtenen, gelyk men de zulken noemt, bewoond. De overi-

overige Plaatſen, in deeze Provincie, zyn niet meldenswaardig.

Het Ryk van GRANADA volgt ten Zuidweſten aan dat van Murcia, en beſlaat het overige der Zeekuſt van Spanje tot digt aan de Straat. Het grenſt, met zyn geheelen Noordooſtkant, aan Andaluſie. De uitgeſtrektheid, langs den Oever van de Middellandſche Zee, is omtrent tagtig Zeemylen; de grootſte breedte vyf en twintig of dertig, de langte zeventig Uuren gaans. GRANADA.

Deeze Provincie, welke haaren naam van de Hoofdſtad heeft, is een gedeelte van 't oude *Bœtica*, een der drie Hoofddeelen van Spanje. Zy is zevenhonderd en tagtig Jaaren geweeſt onder de magt der Mooren, doch werdt niet als een byzonder Koningryk aangemerkt, dan ſedert de Dertiende Eeuw. De Moorſche Koning, naamelyk, die te Cordua zyn zetel hieldt, de Kroon te gelyk met zyn leven verlooren hebbende in eenen Veldſlag, die hem door de Kriſtenen, in 't jaar 1236, werdt geleverd, zo weeken de Mooren uit Andaluſie in Granada, en verkoozen zig een Koning van laage afkomſt, doch een zeer dapper Held, genaamd *Mahommad Aben-Alhamar*. Dit was de oorſprong des Koningryks van Granada, het laatſte der Mooren in Spanje, 't welk door agttien Koningen is geregeerd; tot dat Koning Ferdinand hetzelve, in 't laatſt der Vyftiende Eeuw, deedt eindigen, en Granada hegtte aan de Kroon van Kaſtilie. Hiſtorie.

Dit Ryk is een zeer Bergagtig doch zeer vrugtbaar en ongemeen vermaakelyk Landſchap. Deszelfs Klimaat agt men een der gezondſten en gemaatigdſten van Spanje. Niet- Lugts- en Landsgeſteldheid.

GRANADA. tegenstaande het zo Zuidelyk legt, heeft men 'er geen meer ongemak van de Hitte en Zomerdroogte dan in 't midden van Kastilie. Byna overal vindt men Bronnen van zuiver Water, Rivieren en Beeken, die, op verscheide plaatsen elkander kruisende en doorsnydende, het Aardryk groen houden en de Lugt verfrisschen; om niet te spreeken van 't vermaak, dat zy geeven, door een oneindige verscheidenheid van schoonheden der Natuur voor 't Gezigt te brengen.

Schoone Valey, het *Paradys* genaamd. De Mooren hadden zo veel op met de aangenaamheid deezes Lands, dat zy hetzelve het *Paradys der Wereld* noemden, verbeeldende zig, dat het Hemelsch Paradys regt daar boven ware. Ook laaten zy nog dagelyks in hunne Gebeden invloeijen het verzoek, dat God hun eenmaal weder de bezitting van *Granada* gelieve te vergunnen. By de Spaanschen wordt hedendaags eene Valey, door welke de Rivier *Darro* stroomt, het *Paradys* genoemd, wegens haare verwonderlyke schoonheid. 't Gezigt raakt aldaar in verrukking, door de geduurige verandering van natuurlyke Watervallen, Slingeringen en Stuitingen der Beeken, die, na van de Bergen te zyn afgerold, de groene Vlakte als tot een Doolhof maaken, welks Paden met de keurlykste Bloemen geschakeerd zyn. Ieder plek Gronds, daar tusschen, vertoont zig als een Bloemperk, met zyn Fontein, Roozen en Myrthen, beschaduwd door Orange-, Limoen-, Vygen- en Kerseboomen. Somwylen wordt zulk een natuurlyke Beek, op een konstige manier, geleid door onderaardsche gangen, 't welk Schoonheden van een ander soort formeert. Dit duurt byna zo

lang,

lang, tot dat deeze Rivier, by de Stad Granada, in de *Xenil* valt. Het Water van de Darro wordt gehouden voor een hulpmiddel tegen allerley soort van Kwaalen der Beesten; zo dat menze het *heilzaam Bad der Schaapen* noemt. Beneden de Stad geeft deeze Rivier eene Fontein, welker Water voor de Menschen zeer gezond geagt wordt, zynde ongemeen frisch en koel. Zy heeft haaren naam *Darro*, dat is *d'Auro*, van het Goud, 't welk men 'er dikwils, by greintjes, in gevonden heeft, voortkomende, zo men wil, uit de Bergen, daar zy haaren oorsprong heeft, genaamd het *Gebergte van de Zon*; van welks top men niet alleen den luister van Granada, maar ook de Schoonheid deezer Valey, als ook die van andere Heuvels en Valeien, versierd met Bosschen, Stroomen, Bloem- en Vrugtboomen, Kasteelen, Kerken, Dorpen, Kloosters, Paleizen en wat meer te bedenken is, als in het alleraangenaamst Verschiet beschouwen kan. GRANADA.

Toen dit Land onder de Heerschappy der Mooren stondt, was het, door den grooten toevloed derwaards uit de andere deelen van Spanje, ongemeen Volkryk en welvaarende. Sedert derzelver t'onderbrenging en verdryving is de Landbouw, en alles wat daar toe behoort, grootelyks verwaarloosd. Egter brengt deeze Provincie nog wel zo veel op, als eenige andere van dit Ryk. Behalve Koorn, Wyn, Olie, Vlasch en Hennip, groeijen 'er, zo op de Bergen als in de Vlakten, Citroenen, Limoenen, Oranje- en Granaat-Appelen, Olyven, Kappers, Vygen en Amandelen in overvloed. De Suiker is een voornaam Produkt van Granada; dienende tot vervulling van 't geen Span- Vrugten des Lands.

GRANADA. je te kort komt aan de Amerikaanſche Suiker. Het Land krielt 'er van Moerbezieboomen, tot aankweeking der Zydwormen, waar van de Ingezetenen een groot voordeel trekken: de Boſſchen leveren Galnooten in menigte uit; de Bergen brengen Palmboomen voort, welker Dadels, gelyk ook de Eikels der *Ilex*-boomen, die zo zoet als Nooten zyn, tot eene lekkerny gebruikt, en naar Madrit zelfs gezonden worden, om de Tafels der Grooten te voorzien. Men noemt 'er de laatſtgemelde Vrugten, *Bellota* of *Abillota*. De Boom zelf wordt in 't Franſch genoemd *Groen-Eik* *, om dat zy haare Bladeren nooit verlieſt; weshalve zy tot een altoosduurend ſieraad der Wegen en Boſſchen ſtrekt.

Groen-Eikeboomen.

* *Chêne-verd*

Manier om Raſynen te maaken.

'tIs bekend, dat dit Land een menigte Raſynen uitlevert, die ons gewoonlyk van Mallaga worden toegevoerd. Twee ſoorten zyn 'er van dezelven, waar van het eene door de Zonneſchyn alleen, het andere door middel van Loog, gedroogd of toebereid wordt. Het eerſte geſchiedt door het Steeltje van de Druiftros te knakken of half af te ſnyden, zodanig egter, dat de Tros aan den Wynſtok hangen blyft, wordende door de heete Zonneſtraalen als gekonfyt en duurzaam gemaakt. Tot het andere bewaart men de afgeſnoeide Ranken, en, als 't in den Wynoogſt is, verbrandt men dezelven, trekkende uit de Aſch, met Water, een Loog, daar de Druiven, terwyl dezelve heet is, in gedompeld en vervolgens te droogen worden gelegd in de Zon, waar na menze in de Korven pakt. Op gelyke wyze gaat men te werk met de Vygen, die tot verzending geſchikt zyn.

Ook verzamelt men, in Granada, een groote

te veelheid Honig en Wasch. In de Berggagtige Streeken zyn verscheide Plaatsen, daar Zout gemaakt wordt, niet uit Zeewater, maar uit den Pekel der Beeken of Zoutbronnen, op laage plaatsen gevangen en door de hitte der Zonne uitgedroogd. Van dat Zout wordt zeer veel, binnenslands, vertierd. De Thym en andere welriekende Planten, zyn 'er op de Velden gemeen, geevende een aangenaamen geur aan 't Vleesch der Beesten. Goede Visch is 'er aan de Zeekusten rykelyk. Op de Bergen groeit de *Sumach*-Boom, waar van de bast tot het bereiden van Spaansch Leder wordt gebezigd. Aldaar zyn Groeven van keurlyken Bouwsteen, als ook een soort van witten Steen, genaamd *Yesso*, die, bewerkt zynde, naar Pleister gelykt en niet alleen tot versiering der Gebouwen, maar zelfs, om de Voegen of Spleeten toe te stoppen, als Kalk gebruikt wordt. Ook vindt men 'er, op verscheide plaatsen, Granaaten, Hyacinthen en andere Edele Gesteenten.

GRANADA.

Zoutbronnen.

Sumach-Boomen.

De Rivieren van dit Land zyn niet groot, en stroomen, meestendeels, slegts uit het midden naar de Zeekust af, uitloopende in de Middellandsche Zee. Twee heeft men 'er, van merkelyk belang, genaamd *Xenil* en *Guada lantin*, waar van de eene Westwaards naar Andalusie loopt, de andere Oostwaards in Murcia. De *Rio frio*, of koude Rivier, om dat haar Water zo koud is, ontspringt byna in 't midden van de Provincie, en valt Zuidwaards in Zee.

Rivieren.

Xenil.

Guadalantin.

Rio frio.

Onder de Gebergten van Granada, munt dat gene, 't welk men *Alpuxarras* noemt, door zyne hoogte uit; kunnende men, van deszelfs top,

Gebergte *Alpuxarras.*

GRANADA. top, de Barbaarſche Kuſt beſchouwen. Het ſtrekt zig langs de Zee uit, tuſſchen Mallaga en Almeria, ter langte van zeventien en ter breedte van elf Mylen. Dit wordt alleenlyk bewoond door *Moresko's* of Afkomelingen der Mooren, die wel den Kriſtelyken Godsdienſt omhelsd, doch hunne oude Levensmanier en Kleeding behouden hebben; als ook hunne Taal, welke nog naar het Arabiſch zweemt. Zy zyn verdeeld in elf Kwartieren of Diſtrikten, by hun genoemd *Taus*. Geen Landſchap in Spanje is, naar reden van zyn uitgeſtrektheid, zo digt bebouwd of beplant; alzo de arbeidzaamheid der oude Ingezetenen van dit Geweſt aldaar nog doorſtraalt, ſteekende te meer af by de vadzigheid der Spaanſche of Kaſtiliaanſche Natie; om dat de dwang, waar onder deeze Moresko's leeven, dezelven noodzaakt den droogen Steenagtigen Grond, door vlyt en onophoudelyke moeite, vrugtbaar te maaken. Ook is niet alleen die Landſtreek als bedekt met Vlekken en Dorpen, maar de Bergen brengen Wyn en veele keurlyke Vrugten voort, die zy aan de Kooplieden der Zeeplaatſen ſlyten. De Vrugtboomen groeijen, tuſſchen deeze Bergen, ongelooflyk hoog en zwaar. Het ongewoonſte, dat men 'er heeft, is eene Beek die alles zwart verſt, 't geen 'er ingedompeld wordt, 't zy Linnen, Laken of Zyde, en daarby is een Hol, welks Damp alle Gedierten, die aan deszelfs mond zig begeeven, doet verſtikken.

Moresko's of Moorſche Kristenen.

Aart der Ingezetenen.

De overige Ingezetenen van Granada zyn zeer beſchaafd en gemeenzaam, gantſch niet driftig of ongemakkelyk van humeur, en niettemin zeer ſtrydbaar Volk. Zy leeven maatig en

en drinken weinig Wyn; verbiedende het gebruik daar van aan hunne Kinderen, tot dat zy hunne Jaaren hebben. Men houdtze voor de arbeidzaamſten der Zuidelyke deelen van Spanje. GRANADA.

Onder de Regeering der Mooren waren in dit Ryk twee en dertig Plaatſen die den tytel voerden van Steden, en buitendien nog byna honderd bemuurde Vlekken. Tegenwoordig telt men, binnenslands, negen Plaatſen van veel, negentien van weinig belang of aanzien; aan de Zeekuſt, vyf voornaame, elf mindere Plaatſen. Men kan dezelven onderſcheiden volgens de vier Stigten, in welken de Provintie is verdeeld; te weeten, *Granada*, *Almeria*, *Mallaga* en *Guadix*: zynde het laatſte aan 't Aartsbisdom van Sevilie; de twee andere Bisdommen aan dat van Granada onderhoorig. Steden en Vlekken.

GRANADA, de Hoofdſtad, legt in het Noordelyk gedeelte van deeze Provincie, omtrent zeventig Uuren gaans ten Zuiden van Madrit, en twaalf Uuren van de Middellandſche Zee. Sommigen hebben gewild, dat zy het *Illiberis* of *Eliberis* der Ouden zouden zyn; doch die Plaats heeft, zo 't ſchynt, een weinig hooger gelegen, op een Heuvel, welke nog den naam voert van *Elvira*. Pater *Labbé*, immers, verzekert, dat zy zig bedriegen, die het Eliberis en Granada houden voor de zelfde Stad. Granada is, naar alle waarſchynlykheid, door de Mooren geſtigt in de Tiende Eeuw. Zy legt aan den Voet van het zogenaamde *Sneeuwgebergte*, ter plaatſe daar de Darro in de Xenil valt. Stad GRANADA.

Of deeze Stad haaren naam heeft van de Granaatappelboomen daaromſtreeks; of van de Kermesbeziën, in 't Spaanſch *Grana* genaamd, Naamsreden en grootte.

GRANADA. Granada. naamd, die in dit Land ook veel gevonden worden; of van de plaatzing der Huizen, in dezelve, gelyk de korrels in een Granaatappel: is niet gemakkelyk te beslissen. Zy moet eene der grootste Steden van Spanje zyn, alzo zy eenen omtrek heeft van byna twaalfduizend Schreeden, dat is meer dan twee Uuren gaans. Op haaren Muur zyn over de duizend Toorens, en zy heeft twaalf Poorten. De Grondvlakte is zeer ongelyk, want de Huizen staan ten deele op Bergagtige Heuvels, ten deele in de laagte daar tusschen. Men onderscheidtze in vier Kwartieren, die elk als een Stad op zig zelve zyn.

't Voornaamste Kwartier. Het gene den eersten rang heeft, genaamd het Kwartier van *Granada*, maakt het voornaamste deel van de Plaats uit, leggende in de Valeijen tusschen de gemelde Heuvels. Aldaar woont de Adel en Geestelykheid, de Kooplieden en vermogende Burgers, in Huizen, die van buiten zeer aanzienlyk en van binnen zeer geryflyk zyn, met keurlyke Lusthoven en Fonteinen. Daarenboven is dit geheele Kwartier versierd met pragtige Paleizen en verscheide ruime Pleinen of Marktplaatsen. De voornaamste Straaten zyn gewelfd, uit hoofde van de Kanaalen, door welken het Water in de Huizen wordt gebragt, en dit 's de reden, dat men 'er geene Karossen mag gebruiken.

Domkerk. In dit Kwartier is de Domkerk, een fraay Gebouw, zynde niet zeer groot, maar voorzien met een grooten Koepel, die op twaalf keurlyk gewerkte Pylaaren rust, boven welker Boogen twee ryën Balkons zyn, van verguld Yzer. Tegen deeze Pylaaren staan de Beelden der twaalf Apostelen, leevensgrootte,

van

van Metaal. 't Gewelf pronkt met Verguld- GRANA-
zel en Schilderwerk. Binnen de Kerk is de DA.
Koninglyke Kapel, daar Ferdinand, die de *Granada.*
Stad Granada, na een langduurig Beleg, by Verdrag bemagtigde, met Isabella, zyne Gemaalin, begeerde begraven te worden. De Sakristie is met veele Kostbaarheden voorzien. De Kanselery en 't Huis alwaar de Hooge Raad van Granada vergadert, vindt men ook in dit Kwartier, 't welk een zeer ruim en sierlyk Plein tot de Stierengevegten heeft. Ook is 'er eene Hal van byna tweehonderd Winkels of Kraamen, tot geryf der Kooplieden.

Kwartier der Paleizen.

Het tweede Kwartier, genaamd *Alhambra*, legt op een Gebergte aan den Oostkant van de Stad, dat men noemt *Sierra del Sol*, of de Zonneberg. Dit wordt ten deele door Granadische Mooren, ten deele door vrye Spanjaarden bewoond. Meest is hetzelve aanmerkelyk wegens twee Kasteelen of Paleizen, het eene door de Moorsche Koningen gestigt, het andere door Karel den V. of zyn Zoon Filips den II.; beiden zeer pragtig. Men gaat uit de Stad derwaards op, met eene lange fraaie Straat, wederzyds een regel hooge Olmen hebbende en in 't midden eene Fontein, welker Beelden het Water hooger dan de toppen der Boomen spuiten.

Het Nieuwe Paleis.

Eerst komt men op een ruim Plein, daar het Paleis der Kristen Koningen staat. Dit is een groot Vierkant Lighaam, geheel van puntig gehouwen Steenen, met Vensterposten van zwart Marmer. Onder de Raamen vertoonen zig een groot getal Arendskoppen en Leeuwenmuilen, met groote Ringen in den bek; alles van Brons. Het Portico, van den Ingang, be-

staat

GRANADA. Granada. ſtaat uit Jaspis, met veelerley Sieraaden en halfverheven Beeldwerk. Van binnen heeft het een groot rond Plein, omringd met twee Gaanderyen boven elkander, die ieder op twee en dertig zwaare Kolommen ruſten, van Marmer en Jaspis, hebbende, zo men wil, het ſtuk twaalfhonderd Kroonen * gekoſt. De Zaalen zyn heerlyk verſierd, gelyk ook de vier Poorten aan de Gevels van 't Gebouw; doch het Werk is onvoltooid gebleeven en men laat het vervallen.

* Ecus

Het Moorſche Paleis.

Het Moorſche Paleis, hoe veel ouder ook, is, wegens de koſtbaarheid der Bouwſtoffen en de pragt van deszelfs Maakzel, ruim zo bezienswaardig. Men mag het, uit hoofde van zyne uitgeſtrektheid, ſterke Muuren, zwaare Toorens en Blokhuizen, met regt een Kasteel noemen, 't welk de Stad beheerſcht, die als onder hetzelve legt; zo hoog is de Standplaats. Het wordt ook nog in ſtaat gehouden, en op een ſoort van Ravelyn, daar voor, leggen eenige Stukken Kanon, gekeerd naar de Stad, over welke, en het omleggende Land, dit Paleis een zeer aangenaam Uitzigt heeft. Eene Bezetting van veertigduizend Man zou 'er bekwaamlyk in kunnen huisveſten.

Zaalen en Vertrekken.

Van buiten, inzonderheid van de agterzyde, vertoont het zig als een oud Slot, van ontzaglyk groote vierkante Steenen; doch van binnen ſtraalt de grootſchheid der Moorſche Natie aan alle kanten door. De Muuren der Zaalen en Vertrekken zyn zeer ſierlyk bekleed met Jaspis en Porfierſteen; waar tuſſchen de vergulde Stylen en Lyſten uitblinken. De Zolderingen en Gewelven zyn wonderlyk fyn en ſtout geſtukadoord. Overal ziet men Zinne-

hebeeldige Figuuren, Arabische Opschriften en verscheiderley Ruitswyze ingelegd Werk. De Kamers, daar de Moorsche Vorsten zig plagten te baaden, hunne Eetzaal en de byzondere Vertrekken der Koninginnen, zyn altemaal zeer pragtig. Een Kamer is 'er, over welker konstig maakzel men zig verwondert, alzo niemand zo zagt kan spreeken in den eenen hoek, of het is duidelyk, door het geheele Vertrek, verstaanbaar.

GRANADA. *Granada*,

By 't inkomen door de Poort, die naar de Sarrazynsche wyze spits getoogd is, treedt men, door een sierlyk Portaal heen, op een ruim Plein, met Marmer geplaveid, hebbende in ieder hoek eene Fontein en op 't midden een langwerpige Kom of Vyver, zo groot en diep, dat men 'er bekwaamlyk in zwemmen kan. Uit deeze Kom wordt het Water in de Zaalen en Vertrekken, die elk eene Fontein hebben, met Buizen gebragt. Het Binnenhof of *Leeuwen-Plein*, dat men in 't Spaansch *het Vierkant* * noemt, is omringd met honderd en zeventien Kolommen van Albast, zeer lang en dun, waar op de Gaanderyën rusten. In deszelfs midden is een groote Fontein, van twaalf Leeuwen-beelden, die een zeer wyd Marmeren Bekken, dat uit één Stuk is, onderschraagen; geevende altemaal Water uit hunnen bek, 't welk zo veele onophoudelyk stroomende Gulpen maakt. Uit het midden des Bekkens verheft zig een hooge Straal, die met gedruisch in 't zelve nederstort.

Binnenhoven of Pleinen.

* *el Quadro*

Agter het Paleis is een zeer vermaakelyke Valey, met hooge Bergen wederzyds en eene Rivier in 't midden, welker Boorden met zeer verkwikkelyke Wandeldreeven zyn bezet. Men

Park en Lusthuis.

GRANA-DA. *Granada.* vindt 'er Lufthoven, die zeer wel onderhouden worden, een Park en een klein Bofchje in de fchuinte van 't Gebergte. Verder opgaande komt men aan 't Moorfche Lufthuis *Xénéra-life*, welks Standplaats, door de Konft verbeterd, hetzelve tot een zeer aangenaam Verblyf gemaakt heeft, waar toe het die Vorften in 't Voorjaar gebruikten. De Lugt is 'er alsdan zeer frifch en de Fonteinen vermaaken zo wel 't Gezigt als het Gehoor, op eene onverbeeldelyke wyze. Op den top van 't Gebergte ftaat een oud Gebouw, dat eene Moorfche Kerk of Moskée geweeft is, alwaar de Vreemdelingen, die zo ver komen, gewoon zyn hunne Naamen in den Muur te fnyden.

Waterbak en Putten. Op dit Gebergte is een gemeene Waterbak, genaamd *Algiba*, die men agt door de Romeinen gemaakt te zyn, en waar in het Water niet alleen nooit bederft, maar zelfs een Medicinaale kragt verkrygt, zynde in 't byzonder tegen 't Kolyk van dienft. Voorts legt, tegen het Paleis aan, een Heuvel, die den naam voert van *Berg der Martelaaren*, hebbende een oud Kloofter op zynen top. In deezen Heuvel zyn veele diepe Holen en Putten, met ronde openingen van boven, *Masmorras* of Gaten genoemd, om dat, zo men verhaalt, de Mooren hunne Kriften Slaaven, des nagts, daar in plagten op te fluiten, na dezelven, over dag, veel te hebben doen lyden. Men gaat, in 't Voorjaar, dat Kloofter in Pelgrimagie bezoeken.

Kwartier der Mooren. Het derde Kwartier van Granada, *Albaycin* genaamd, werdt voorheen enkel aangemerkt als eene Voorftad. Het is door een Muur van de Stad afgefcheiden, leggende tegenover

ver dezelve, op een verheven Grond, tusschen twee Heuvelen. Alle de Inwooners zyn 'er *Moresko's*, dat is bekeerde Mooren, van de Spanjaarden niet alleen in koleur, maar ook in kleeding en levensmanier, verschillende en zig meest geneerende met den Landbouw. Deeze kantten zig vry hartig tegen de oogmerken van den Kardinaal Ximenes, doch werden door dwang eindelyk tot Kristenen gemaakt *. Een der Poorten van dit Kwartier is toegemuurd op 't verzoek van den laatsten Koning van Granada, die by het uittrekken deeze gunst van Ferdinand begeerde, dat 'er niemand na hem mogt doorgaan.

GRANADA. *Granada.*

* Zie bl. 26.

Kwartier der Fabrieken.

De Inwooners van het vierde of laatste Kwartier, op eene Vlakte leggende, zyn meest Fabrikeurs van Zyden Stoffen, Satynen, Taf, Damasten; Verwers van Purper en Scharlaken, en dergelyke Ambagtsluiden. Dit Kwartier wordt *Antequéruéla* geheeten, om dat het met Menschen van *Antéquéra* is bevolkt.

Handel en Inwooners der Stad.

De Stad is een Neeringryke Plaats en taamelyk voorzien van Inwooners; hoewel zy, ten opzigt van den Handel, veel te kort schiet by haaren voorigen staat, onder de Moorsche Regeering, wanneer het getal der Inwooneren op tweehonderd duizend werdt gerekend. Haare legging is zeer aangenaam, byzonderlyk in den Zomer, wegens de Fonteinen, waar van 'er omtrent tienduizend geteld worden, en de groote menigte van Yskelders, die men 'er heeft, tot verkoeling van den Wyn. Om die reden gaan veelen van den Adel, uit verscheide deelen des Ryks, tegen den Zomer derwaards; want men lydt 'er zulk eene Hitte niet, als wel in andere deelen van Spanje.

GRANADA. 't Omleggende Land van Granada brengt keurlyke Vrugten en allerley Levensbehoeften voort. In 't byzonder vindt men 'er zo veele Moerbezieboomen, dat de Belasting op derzelver Bladeren, alleen, den Koning jaarlyks opbrengt dertigduizend Kroonen *. Buiten de Stad staan niet alleen sierlyke Lusthuizen en Paleizen, maar ook verscheide Kloosters en Hospitaalen. De Vlakte, die zig ten Zuidwesten van dezelve uitstrekt langs de Xenil, genaamd de *Vega van Granada*, agt Uuren gaans lang en omtrent half zo breed, is digt bewoond en vertoont niet minder natuurlyke Schoonheid, dan die, welke het *Paradys* genoemd wordt, aan de Darro †.

Granada. 't Omleggende Land.

* *Ecus*

† Zie bl. 408.

Guadix. Negen Uuren Oostwaards van Granada legt *Guadix*, een oude Stad, die voortyds *Acci* of *Colonia Accitana* genoemd werdt, gelyk nog uit eenige Opschriften blykt. Zy is zeer groot, doch met geringe Huizen bebouwd en legt midden in hooge Gebergten, daar 't zo koel is, dat 'er geen Oranje- of Olyfboomen groeijen; doch het omgelegen Land brengt goed Koorn voort; in de schuinte der Bergen teelt men Wyndruiven, en de Valeijen worden met Vee beweid. Zes Uuren Noordoostelyk voortgaande, komt men te *Baza*, welks Grondgebied door de Rivier Guadalantin wordt besproeid, zynde ook vrugtbaar. Eindelyk vindt men *Huescar*, aan de Grenzen van Murcia, een Plaats die haar bestaan heeft van de Wolle, welke in haar Distrikt geteeld wordt. Zy is met den tytel van Stad vereerd.

Baza.

Huescar.

Loxa. Bewesten Granada, langs de Xenil, door de gemelde vermaakelyke Valey, komt men te *Loxa*, of Loja, want dus wordt het uitgesproken.

ken. Dit is een taamelyk groote Stad, aan den voet der Gebergten, op welken veel Wol-vee graaft, van welks Melk de Ingezetenen Kaas en Boter maaken, brengende dit en hunne andere Vrugten, Weekelyks, te Granada ter markt. Veel Haazen en Konynen worden daaromftreeks gevangen. GRANADA.

Antiquera of *Antéquéra*, in 't Latyn *Anticaria*, zeftien Uuren Weftwaards van de Hoofdftad, is een groote Plaats, met redelyk fraaie Gebouwen, lange en breede Straaten; leggende ten deele op Heuvels, ten deele in de Vlakte. In het hoogfte gedeelte ftaat het Koninglyk Kafteel, met de Paleizen van den Adel. De Mooren hebben deeze Stad geftigt, uit de ruinen van 't oude *Singilia*, en verfterkten dezelve met het gedagte Kafteel, waar in zy, toen men hun in Spanje vervolgde, een groote menigte Wapenen bragten, die 'er nog vertoond worden. Niettemin is hun de Plaats, in den jaare 1410, ontweldigd. De laage Stad wordt meeft door Werkluiden en veelerley Konftenaars bewoond. Zy maaken van een foort van Pleifter, die men uit het Gebergte graaft, groote Kannen, met naauwe Halfen, bekwaam om 'er Wyn, Olie, Water, en wat meer van dien aart is, in te bewaaren. Ook bevatten die Bergen onuitputbaare Groeven van keurlyken Bouwfteen, en leveren Zout in menigte uit, dat de Ingezetenen, zonder eenige moeite tot de bereiding te doen, in de laagten tusfchen de Bergen verzamelen; alwaar het afvlietend Sneeuwwater, in den Zomer door de Zon uitgedroogd, hetzelve agterlaat. Antéquéra. Zoutbergen.

Mallaga of *Malaga*, de voornaamfte Handelplaats aan de Zeekuft deezer Provintie, is ze- Mallaga.

GRANADA. *Mallaga.*

zeven Uuren Zuidwaards van Antéquéra. Men wil dat deeze Stad, reeds agthonderd Jaaren voor 's Heilands Geboorte, door de Feniciers gebouwd, en *Malacha* genoemd zy, wegens de groote Vertiering die 'er was van Gezouten Visch. *Strabo* zegt, dat het eene Volkplanting der Karthageren was, en een Stad van grooten Handel ten opzigt van de Overkust, als ook, dat men 'er veele Levensmiddelen in 't Zout leide. Zy legt omtrent twintig Mylen van de Straat, Oostwaards, en nagenoeg eens zo veel beweesten Kaap Gates. Haare Standplaats is aan den voet van een steil Gebergte, op 't Strand, met een zwaar Zeehoofd en Kaay, waar dikke Steenen Pylaaren staan, daar men de Touwen der Schepen aan vast maakt. Men vindt 'er schoone Gebouwen, onder anderen eene Domkerk, van taamelyke grootte en van binnen kostbaar versierd. Boven de Stad staan twee Kasteelen, het eene op den top het andere in de schuinte van den Berg, waar door de Plaats, buiten en behalve haare Muuren en Bolwerken, zodanig is versterkt, dat Koning Ferdinand dezelve niet, dan door uithongering, in handen kreeg. Dit gebeurde in 't jaar 1487, na dat zy zevenhonderd en zestig Jaaren in handen der Mooren was geweest.

Handel.

Jaarlyks, in den Herfst, komen hier een groot getal van vreemde Schepen, meest van de Nederlanders en Engelschen, tot het inneemen van de keurlyke Vrugten deezer Provincie; te weeten Razynen, Amandelen, Vygen, Kappers, Oranje-Appelen en anderen, als ook Wynen, die wegens de Plaats der Inscheeping dikwils *Mallaga-Wyn* genoemd worden. Gemeenlyk leggen 'er twee of driehonderd Sche-

pen

pen ten anker, 't gene de Stad zeer welvaarende en volkryk maakt. De Kroon houdt 'er met veel koften een Arfenaal, met allerley Krygsbehoeften, zo tot befcherming van de Stad zelve, als ten dienfte van de Bezettingen der Spaanfche Plaatfen op de Kuft van Afrika. GRANADA. *Mallaga.*

In den Herfft des jaars 1746, onderging deeze Stad een groote Ramp, door een zwaar Onweer en daar op gevolgde Overftrooming der Zee; zodanig dat het Water niet alleen in de Stad maar zelfs in de Kerken liep, en dezelven, gelyk ook de Woonhuizen, grootelyks befchadigde. De Druiven, die op het Veld te droogen lagen, waren, tot groot nadeel der Inwooneren, weggefpoeld of bedorven.

Een weinig beweften Mallaga legt *Cartama*, een oude fraaie Stad aan den voet van een hoog Gebergte, waar op groote Boffchen van Eikeboomen zyn, zo door hunne Eikels als Galnooten voordeelig. Van daar ten Noordweften vindt men *Munda*, by welke Plaats *Cefar* de jonge *Pompeji*, in een bloedigen Veldflag, de Nederlaag toebragt. *Settenil*, het *Septenilium* der Ouden, aan de Grenzen van Andalufie, is een zeer aardig Steedje, leggende op een Rots, uit welke de meefte Huizen gehouwen zyn. Van dergelyk maakzel is *Ronda*, oudtyds *Aranda*, een Plaats van taamelyke grootte, die den tytel voert van Stad, zynde door haare Standplaats zeer fterk. Alle de Bergen aan deeze Grenzen, zynde by uitftek fteil en hoog, noemt men *Sierras de Ronda*. Cartama. Munda. Settenil. Ronda.

De eerfte Plaats, welke beooften Mallaga in aanmerking komt, is *Velez-Malaga*, een taamelyk groot Vlek, op een fteilen Heuvel zyn Kafteel hebbende. Het omleggend Land Velez-Malaga.

GRANADA. levert veel Rasynen uit, en allerley soort van Vrugten, inzonderheid Citroenen en Oranje-Appelen. Een half Uur gaans van daar, aan Zee, staat de Tooren van Velez, een groot Gebouw, dienende tot een Magazyn en Tolhuis.

Haven van *Toros*. Verder Oostwaards vindt men *Toros*, een kleine Zeehaven, aan den Uitloop van *Rio Frio*, by welker oorsprong, in 't Gebergte van Alpuxarras *, de vermaarde Baden zyn van *Alhama*, een taamelyk groote Stad, gelegen in eene vrugtbaare Valey, agt of tien Uuren gaans van Granada ten Zuidwesten. De gedagte Rivier maakt, by deeze Stad, sterk ruischende Watervallen, van steile Rotsen, en stroomt verder voorby het Badhuis, dat een groot Gebouw is, op kosten van de Kroon gestigt. Het Water is ongemeen helder, en strekt tot Geneezing van verscheide Lighaamskwaalen, 't zy door het te drinken of zig daar in te baaden; 't welk men doet in 't Voorjaar en den Herfst. Als dan heeft de Plaats, van alomme, een grooten toevloed van voornaame Luiden; waar van eenigen 'er komen tot Gezondheid, anderen alleen Vermaakshalve: want geen bekwaamer Baden zyn 'er in geheel Spanje.

* Zie bl. 411.

Baden van *Alhama*.

Almeria. *Almeria* legt ruim dertig Mylen Oostwaards van Mallaga, aan eene Baay, welker Oostelyke hoek gemaakt wordt door het Voorgebergte van *Charidémus* der Ouden, hedendaags Kaap *Gates*, aan allen die de Straat bevaaren zeer wel bekend. De omleggende Landsdouw is zeer vrugtbaar, wordende aldaar inzonderheid veel Olyven geteeld. Het is eene der drie Bisschoplyke Steden van Granada. Verder

Oost-

NIEUWE ZEEKAART
van de
STRAAT VAN GIBRALTAR
Benevens een gedeelte van de Spaansche, Portugeessche en Moorsche Kust;
met naaukeurige Afteekeningen der Havens, Baayen enz. als inzonderheid
Lissabon, S.Ubes, Cadix, Gibraltar
enz. getrokken uit de Nieuwe Paskaart van den Wel Ed. Gestr. Heere Hendrik Lynslager, thans Vice Admiraal van den Staat.
Te AMSTERDAM by IS. TIRION.
1759.
MIDDELANDSCHE ZEE
SPANJE
ANDALUSIE
BARBARIE
PORTUGAAL
ALGARVE
NOORDER OCEAAN
Straat van Gibraltar
GIBRALTAR
CEUTA
TETUAN
TANGER
Arzilla
Larache
CADIX
St. Lucar de Barrameda
LISSABON
St. UBES
C. Spiegel
Caap Roxent
C. Vincent
Lagos
Silves
Faro
C.St. Marie
Tavira
Estepona
la Mallbaye
Monte Cabrera
St. Roque
Baay van Gibraltar
Oud Gibralter
Tariffa
Bolonia
C. Trafalgar
Conil
Medina Sidonia
Cabeça di moro
la Victoria
Pt. Real
Caracas
Pt. St. Maria
St. Caturina
Rotta
Chipiona
la Higuera
Roodeyn
Moguer
Guadalquivir R.
R. Guadiana
Ajamonte
Castromarin
Albofeira
Villenova
Ville nova de Milfontes
Odemura
Sinus
Blaauwe bergen
Soutpannen
Salines
Cascaes
Bellem
Apenberg
Alcasser
C. Mallabata
Oud Tanger
C. Spartel
Jeremias Bay
Witte Clif
C. Porcus
C. Tetuan
Casteel
Duitsche Mylen van 15 in een Graad.
Gemeene Zee Mylen van 20 in een Graad.
Mylen van Provence van 75 in een Graad.

Ooſtwaards, aan de Zeekuſt, legt *Muxacra*, een Viſſchers-Vlek, en Ooſtelyker *Vera*, oudtyds *Virgi*, naar 't welke de Zeeboezem, tusſchen Kaap Palos en Gates, *Virgitanus Sinus* plagt genoemd te worden. GRANADA. Muxacra, Vera.

ANDALUSIE, de Weſtelykſte en grootſte der Zuidelyke Provinciën van Spanje, grenſt, met haare Noordzyde, aan Nieuw Kaſtilie en Eſtremadura, Weſtelyk aan den Oceaan. 't Is een driehoekig Landſchap, waar van de Ooſthoek zig uitſtrekt tot aan Murcia, de Weſthoek tot aan Portugal, de Zuidhoek tot aan de Straat van Gibraltar. De langte, Ooſt en Weſt, is omtrent negentig, de grootſte breedte, overdwars, ruim veertig Uuren gaans. ANDALUSIE.

Deeze Provincie maakt het voornaamſte deel uit van 't oude *Hispania Bœtica*, 't welk, behalve dit Landſchap, ook Granada en Eſtremadura begreep. De tegenwoordige Naam is afkomſtig van de Vandalen, die hetzelve noemden *Wandalenhaus*, waar van men, ſedert, *Andaluſie* gemaakt heeft. In 't midden van de Dertiende Eeuw werdt reeds het grootſte deel deezes Landſchaps den Mooren, die er hunnen voornaamſten zetel hadden, ontweldigd door den Koning van Arragon, en het is, naderhand, mede aan de Kroon van Kastilie gekomen. Hiſtorie.

Andaluſie is, buiten tegenſpraak, de vrugtbaarſte, rykſte en van de Natuur allergunſtigſt bedeelde Landſtreek van Spanje. De Inwooners genieten eene gezonde en heldere Lugt, en hebben zo bekwaame gelegenheid tot het dryven van Koophandel ter Zee, met andere Natiën, als men zou kunnen wenſchen. Men heeft 'er, wel is waar, in den Lugts- en Landsgeſteldheid.

ANDALUSIE. Zomer een ongemeene Hitte, doch daar tegen behoeft men ſlegts over dag te ſlaapen en by avond of 's nagts te werken of te wandelen; volgens het gemeene Spreekwoord in dat Land. Op ſommige tyden waait 'er een friſch Koeltje, dat by uitſtek verkwikkelyk is. Het Aardryk brengt uitneemende Vrugten voort, van allerley ſoort; 't geeft overvloed van Honig en keurlyke Wyn; 't is ryk in Koorn, Zyde, Suiker, als ook in Vee, vooral Paarden, die de keurlykſte zyn van Spanje. De menigte van Olie, welke men Jaarlyks uit deeze Provincie trekt, wordt gerekend op zeſtigduizend Kwintaalen. Geheele Boſſchen zyn 'er van Olyfboomen. Van de Suiker-Plantagiën en Kookeryën moet het Landvolk, aan de Kuſt, voornaamelyk zyn beſtaan hebben. Verſcheiderley Metaalen graaft men uit de Gebergten, inzonderheid Kwikzilver, 't welk tot loutering van 't Goud gebruikt wordt, doch zo bytende en vergiftig is, dat het veel nadeel doet aan de Mynwerkers, en gevaarlyk is voor allen die 'er mede omgaan. De Rotſen, daar dit Metaal uitgehaald wordt, zyn gantſch rood van de Cinaber, welke men daar ook in menigte verzameld, tot de Verwſtof genaamd Vermiljoen.

Keurlyke Paarden.

Kwikzilver-Mynen.

Bergen.

De Noordzyde van Andaluſie beſtaat uit hooge Gebergten, die een langen, breeden keten maaken van het Ooſt naar 't Weſten, ſcheidende Andaluſie van Kaſtilie en Eſtremadura, wendende zig voorts naar 't Zuidweſten, en zig uitſtrekkende langs de Grenzen van Portugal, tot aan den Oceaan. In 't Ooſtelyk gedeelte der Provincie, beſlaan deeze Bergen bykans de geheele breedte, waar door de Reisweg van Madrit naar Granada loopt, die

egter

egter niet onvermaakelyk is, wegens de Bosſchen van Granaatappelen, Olyven, Vygen en Oranjeboomen, aan denzelven, terwyl de kleine Beekjes en Watervallen, hier en daar voorkomende, den Reiziger verfriſſchen: maar 't Land is 'er byſter ſchraal bewoond. ANDALUSIE.

Behalve de *Guadalquivir*, waar van voorheen geſproken is, die door 't midden van gantſch Andaluſie Weſtwaards ſtroomt, en verſcheide Sprugtels uit hetzelve ontvangt, zyn 'er nog twee of drie Rivieren in, van kleiner ſoort, welke zig ook in den Oceaan ontlaſten; te weeten de *Guadalete*, bezuiden de eerſtgemelde Rivier, en benoorden dezelve de *Odier* en *Rio Tinto*, welker uitloop nagenoeg de zelfde is. De laatſte heeft zeer bitter en ondrinkbaar Water, ſchadelyk voor 't Kruid en de Wortels der Boomen; hoewel het een Geneesmiddel voor 't Hoornvee, wanneer hetzelve eenig Ongemak heeft, wordt geagt te zyn. Rivieren. *Guadalquivir.* *Guadalete.* *Odier.* *Rio Tinto.*

Andaluſie plagt eertyds verdeeld te worden in de drie Koningryken van Jaan, Cordua en Sevilie; welke verdeeling wy in deeze Beſchryving volgen zullen. Verdeeling.

JAAN of *Jaën*, die de Hoofdſtad geweeſt is van 't eerſtgemelde Ryk, legt in het Ooſtend van deeze Provincie, dertien Uuren Noordwaards van Granada, vyf dagreizen van Tolédo Zuidwaards. Zy heeft goede Muuren, Toorens en eenige Bolwerken, als ook een Kaſteel, tot haare beſchuttinge, 't welk de Stad beheerſcht, die taamelyk groot, volkryk en vermogende is, wordende bewoond door veelen van den Adel. Men vindt 'er aanzienlyke Kerken, Klooſters, een fraaye Marktplaats en veele Fonteinen, waar onder eene, JAAN.

aan

ANDALUSIE. *Jaan.* aan 't end der Stad, met een zeer dikken Waterſprong. Vermaard is deeze Stad, in Spanje, wegens den Zweetdoek van Ste. Veronika, aan welken men 'er veel Devotie bewyſt en dien zorgvuldig bewaart, onder het Sakramentshuisje, agter zeven Sloten. De Hoſtiebaar, welke men gebruikt om denzelven op Sakramentsdag rond te draagen, is zeer groot en ſierlyk gewerkt, van louter Zilver.

Stigt of Bisdom. Het Stigt of Bisdom van Jaën is verdeeld in zeven Aartsprieſterſchappen, die ieder zynen Vikaris hebben. Het ſtrekt zig uit over vierentagtig Parochiën, twee Kollegiaale Kerken, vyfendertig Klooſters van Mansperſoonen, vyfentwintig van Vrouwsperſoonen, agtenzeventig Hermitagiën, agtenveertig Hospitaalen en honderd en zeſtig Prieſterſchappen; zonder te rekenen zeven Vlekken en derzelver Diſtrikt, van de Orde van Calatrava afhangelyk, die voorwenden niet aan den Bisſchop onderhoorig te zyn. 't Omleggend Land brengt Koorn, Vrugten, Wildbraad, Wyn, Olie en Zyde, in overvloed voort.

CORDUA. Het Ryk van CORDUA was grooter dan dat van Jaën, doch kleiner dan dat van Sevilie, leggende tuſſchen beiden in. De Hoofdſtad was den Romeinen bekend onder den naam van *Corduba* of *Colonia Patricia*, ook wel van *Patricia* alleen; waar uit men van derzelver Aanzien kan oordeelen. Na verloop van zo veele Eeuwen heeft zy nog haar oude luiſter, waardigheid, vermogen en rykdom, behouden; als zynde, hedendaags, eene der doorlugtigſte Steden in Spanje. Zy heeft den tweeden rang in Andaluſie, volgende aan Sevilie, buiten welke 'er geen andere Stad in deeze Provincie

is,

is, welke zy niet ver de loef af ſteekt. ANDALUSIE.

De Plaats legt aan de Noordzyde van de Guadalquivir, waar over zy eene Brug heeft van zeventien Boogen, aan 't end met een ſoort van Fort of Blokhuis gedekt. Aan de overzyde der Rivier is het Land vlak; aan de zyde, daar de Stad legt, Bergagtig. De Gedaante is langwerpig Vierkant en de Omtrek vry groot, doch daar binnen zyn veele Tuinen en Plantagiën. Zy heeft uitgeſtrekte Voorſteden, inzonderheid die aan de Ooſtzyde, welke als een geheele Stad uitmaakt.

Cordua. Legging en Gedaante.

Onder de Openbaare Gebouwen, die doorgaans pragtig zyn, naar den Sarrazynſchen trant, mag de Domkerk met regt den naam draagen van een ſtuk Werks, welks weergade nergens gevonden wordt. 't Gebouw heeft de langte van zeshonderd, de breedte van tweehonderd en vyftig Voeten (*a*), zynde overlangs verdeeld in negenentwintig Vakken, die elk zyn Gewelf hebben, overdwars in negentien. Men komt 'er in, door vierentwintig groote Poorten of Ingangen. Het gantſche Dak ruſt op driehonderd vyfenzeſtig Kolommen, van Jaspis, Albaſt en zwart Marmer, anderhalf Voet dik. Aan een derzelven hangt een Krucifix, agter Traliewerk, zynde, zo men verhaalt, door een Kriſten, die in Slaaverny was onder de Mooren, met de Nagelen alleen gewerkt. De nieuwe Kapel, die men 'er ziet, kan in grootte voor eene Kerk verſtrekken, zyn-

Domkerk.

(*a*) Hoe onvergelykelyk ook dit Gebouw geagt worde, het heeft egter, volgens deeze Afmeetingen, maar ruim de dubbele grootte van de *Nieuwe Kerk* te Amſterdam.

ANDALUSIE. *Cordua.* zynde geheel met Marmer bekleed, en rykelyk met Verguldzel opgepronkt. Naby dezelve vindt men een kleinere, waar in het Afbeeldzel is van Lodewyk den IX. of St. Louis, Koning van Frankryk, te Paarde. Het gantsche Gewelf der Kerk, zwaar verguld zynde, steekt ongemeen af by de gedagte Kolommen en Kapellen, maakende by 't inkomen een verrukkelyk Gezigt. Op zekere plaats zyn vyf Portaalen, die toegang geeven tot eenen Hof van verwonderlyk hooge Oranjeboomen, geplant tot zeer verkwikkelyke Wandeldreeven.

Deeze Kerk is in de Agtste Eeuw gestigt, door den Moorschen Koning *Abdarhaman*, die zynen Zetel te Cordua vestigde. Den Mooren diende zy tot eene Moskee, waarom 't Gebouw nog hedendaags *Mezquita* wordt genoemd. Men wydde hetzelve den Kristelyken Godsdienst toe, wanneer de Stad den Sarrazynen, in 't jaar 1236, was ontweldigd. Zy hadden Cordua omtrent vyfhonderd en twintig Jaar bezeten, en, onder hunne Regeering, genooten de Kristenen 'er niet alleen Vryheid van Geloof, maar 't gebruik zelfs van zes Kerken met derzelver Klokken, mids een kleine Schatting betaalende.

Andere Gebouwen. Het Koninglyk Paleis, aan 't West-End van de Stad gelegen, is van groote uitgestrektheid, beschut met sterke Muuren, die 't zelve geheel en al omringen, en 'er als de gedaante van een Kasteel of Slot aan geeven, afgezonderd van de Stad. Het Paleis van den Bisschop is ook groot, en met een fraaien Tuin voorzien. 't Gebouw der Inquisitie, aan de Rivier staande, door de Gothen voor omtrent

duizend Jaar geſtigt, heeft niet minder aanzien. Onder de Kloosters wordt dat van St. Auguſtyn voor 't fraaiſte gehouden. Het Groote Plein der Stad is met taamelyke Gebouwen bezet. In de Koninglyke Stallen worden tweehonderd Paarden, van de keurlykſten uit Andaluſie, onderhouden, die men in de Manége berydt en oefent. ANDALUSIE. *Cordua.*

In 't jaar 1589 leedt Cordua zeer veel door eene Aardbeeving, welke 'er veele Gebouwen deedt inſtorten. De Stad dryft een taamelyken Handel door middel van de Rivier, die aldaar vaarbaar wordt. Veel Luiden van Aanzien woonen 'er, om dat men 'er zulke fraaie Paarden heeft, en onbeſchroomd met de Karos kan ryden. Ook zyn 'er, van ouds her, veel vermaarde Mannen, zo in Kerk als Staat, Krygsluiden en Geleerden, ter wereld gebragt. Handel en Inwooners.

Al het omleggende Land is zeer vermaakelyk en by uitſtek vrugtbaar; vol Tuinen en Plantagiën, met zulk een menigte Oranje- en Limoenboomen, dat de Lugt, over 't geheele Landſchap, wanneer zy in bloesſem ſtaan, met een aangenaamen geur is gebalzemd. De Gebergten, aan welker voet de Stad gebouwd is, hoe ſteil en ſteenagtig ook, zyn vervuld met Wyngaarden en andere Vrugtboomen, inzonderheid Vygen en Olyven. Tusſchen de Bergen zyn de verrukkelykſte Valeijen, die men zig kan verbeelden; zo ten opzigt van de lommerryke Boomgaarden als de menigte Beeken, Bronnen en Fonteinen. Het is eene der voornaamſte Uitſpanningen voor de Inwooners van Cordua, zig tegen den avond in de Luſthoven en Velden te gaan verfrisſchen. De Citroenen zyn 'er zo gemeen, dat men dikwils ge- 't Omleggende Land.

ANDALUSIE. geheele hoopen daar van wegwerpt, wanneer het Saizoen, om de nieuwe te verzamelen, is aangekomen. Daarenboven leveren de Bouwlanden, als 't een goede Oogſt is, zeer veel Koorn uit, en de Wyn, dien men 'er maakt, is uitmuntende. De beſte Paarden van geheel Spanje, worden in deeze Landſtreek aangefokt.

Benoorden de Guadalquivir is, in 't Ryk van Cordua, geene Plaats van eenig belang. 't Zyn byna niets anders dan Gebergten. Bezuiden de Rivier, zelfs aan den Reisweg naar Cordua, vindt men, na *Valna*, dat een taamelyk groot Vlek is, gepaſſeerd te zyn, byna geen Huizen, maar ſlegts eenige Toorens, door de Mooren geſtigt, om in dit vlakke Land ver heen te kunnen zien. De laatſte Plaats, aan de Grenzen, is *Alcala-Real*, op eene Hoogte ſtaande, bezuiden welke men *Archidona* vindt, een fraay Vlek, in de Vlakte gelegen. *Porcuna*, beooſten Cordua aan de Rivier, is ook een kleine doch zeer oude Plaats, en *Anduxar* of Andujar, gelyk men 't uitſpreekt, een weinig Noordelyker, voert den tytel van Stad. Behalve allerley ſoort van Levensbehoeften en Vrugten, heeft men 'er veel Vertiering van Zyde, en de Stad, die redelyk vermogend is, ſtrekt tot Woonplaats voor veelen van den Adel.

Valna. Alcala-Real. Archidona. Porcuna. Anduxar.

SEVILIE. Het Weſtelykſte deel van Andaluſie voert den naam van 't Ryk van SEVILIE, welke Stad omtrent in 't midden daar van legt, ruim twintig Uuren beneden Cordua, aan de Guadalquivir, en wel aan den Zuidkant derzelve, in eene wyduitgeſtrekte vlakke Landsdouw. Oudtyds droeg zy den naam van *Hispalis* of *Spalis*, waar

waar van de Mooren, die geen *p* hebben in hunne Taal, *Sbilia* of *Isbilia* maakten, en daar van is, door verbastering, de tegenwoordige naam afkomstig. Men houdtze, met Regt, voor eene der aanmerkelykste Steden van Spanje, zo in grootte, pragt en rykdommen, als in aanzienlykheid van Kerken en Gebouwen. Zy is vermaard wegens het Traktaat, dat in 't jaar 1729 aldaar, tusschen Spanje, Frankryk, Engeland en de Nederlanden, werdt geslooten. Ook voert zy den tytel van Koninglyke Stad, en is de Hoofdstad van gantsch Andalusie. De Ingezetenen hebben zo veel op met de fraaiheden hunner Geboorteplaats, dat zy tot een Spreekwoord gebruiken: *die Sevilie niet gezien heeft, heeft niets wonders gezien.* ANDALUSIE. *Sevilie.*

Julius Cæsar herbouwde en verfraaide deeze Stad, geevende daar aan den naam van *Julia Romulea.* Onder de Gotthische Regeering van Spanje is zy de Zetel en Verblyfplaats van veele Koningen geweest, en naderhand, onder de Mooren, de Hoofdstad van een van derzelver magtigste Koningryken. In 't jaar 1248 werdt zy hun afhandig gemaakt door den Koning van Kastilie, Ferdinand den III., na een beleg van zestien Maanden, wanneer de Mahomethaanen uit Sevilie verdreeven en de Stad met Kristen Inwooners bevolkt werdt. In 't Kerkelyke is zy thans de Moederstad van de geheele Provincie, en haar Aartsbisdom heeft het grootste Inkomen van Spanje, na dat van Toledo. Historie.

De gedaante is rond, en de Omtrek, bestaande uit een Muur met honderd zes en zestig vierkante Toorens daar op, meer dan twee Uuren gaans, met vyftien Poorten. De Straaten Gedaante en Grootte.

ANDALUSIE. *Sevilie.* ten zyn naauw, doch bezet met keurlyke Gebouwen, naar den Moorſchen trant, ja beter dan die van Granada en Cordua. Volgens den Heer *Uſtaritz* zou het getal der Haardſteden, in deeze Stad, tot het opleggen der Schattingen geteld, en bevonden zyn, dertienduizend en zeshonderd te bedraagen: anderen zeggen van vierentwintigduizend Huisgezinnen en drieduizend in de Voorſtad, over de Rivier. Niettegenſtaande dit groote verſchil, blykt hier uit, ten minſte, dat zy ver van de koers moeten zyn, die 't getal der Inwooneren van Sevilie op driehonderdduizend rekenen.

De DOMKERK. De DOMKERK wordt voor de fraaiſte en regelmaatigſt gebouwde in Spanje gehouden. Zy is egter zo groot niet als die van Cordua, zynde vierhonderd en zeven Voeten, binnenswerks, lang; tweehonderd een en zeventig Voeten breed, en honderd agt en twintig Voeten hoog. 't Gewelf, dat overdwars in vyf Vakken is verdeeld, ruſt, aan ieder zyde van de Middelkerk, op twee ryën van Pylaaren, die zeer lang en zwaar zyn. De Kapellen, in deeze Kerk, zyn op de oude wyze gemaakt, en agter 't Altaar heeft men een groote, welke den naam voert van *Onze Vrouwe der Koningen*, als geſtigt zynde door Koning Ferdinand, toegenaamd de *Heilige*, die 'er met zyn Zoon ter eener, zyne Vrouw ter andere zyde, en zyne overige Kinderen daar onder, begraven legt. Over deeze Kapel heen, is een groote Lantaarn van geſchilderde Glazen, en zy heeft twee Venſters die licht geeven op het Altaar, dat geheel verguld is, met twee pragtige Kolommen van Jaspis wederzyds. Op

dit Altaar ſtaat een Maria-Beeld, 't welk men voorgeeft van Engelen gemaakt te zyn, en altyd agter drie Gordynen ſchuil gehouden wordt. De andere Kapellen pronken ook met ſierlyk Beeldwerk en fraaije Schilderyën. Twee Sakriſtiën zyn 'er, waar van de eene, groot en rond zynde, vervuld is met een groot getal koſtbaare Kleinodiën, naar orde in Laadjes geſchikt, benevens een menigte Reliquiën. De Muur is, tot aan het Gewelf, uitgewerkt met Niſſen, waar in de Sieraaden en geheiligde Vaten zyn geplaatſt. De Hoſtie-Baar, waar mede men het Sakrament op Sakraments-dag omdraagt, is ongemeen zwaar, van louter Zilver, weegende zeventienhonderd en vyftig Pond; zo dat 'er meer dan twintig Man, om dezelve te draagen, worden vereiſcht.

ANDALUSIE. *Sevilie.*

In deeze Kerk ſtaat een fraay Gedenkſtuk, na 't overlyden van Koning Filips den III., tot zyner Eere, aldaar geplaatſt, en op 't Italiaanſch genaamd *Catafalco.* 't Is een vierkant Gevaarte, van geſneeden Houtwerk, keurlyk gemaakt, verſierd met verſcheide Poorten en Schilderyën op de Paneelen, die 'er tuſſchen de Pilaſters zyn. Men doet aldaar de Miſſe voor de ruſt der Ziele van dien Vorſt. Buitendien zyn de Kanonniken verpligt, alle dagen driehonderd Miſſen in deeze Kerk te doen. 't welk zy, door Prieſters van andere Kerken en Geeſtelyken, laaten waarneemen. Twee Realen is het geſtelde Loon voor ieder Miſſe, die dus bediend wordt.

Gedenkſtuk van Koning Filips III.

Men heeft, rondom de Kerk, een breed Bordes, naar 't welke men opgaat met zeven of agt Trappen. Dit maakt een aangenaame Wandelplaats of Gaandery, met Kettingen,

Andalusie. Sevilie. Pragtige Tooren der Domkerk.

die aan Steenen Pylaaren hangen, in den geheelen Omtrek afgeslooten. De Tooren, die op 't midden van een der zyden staat, is een verwonderlyk stout Werkstuk, van verbaazende hoogte en dikte, t'eenemaal van gebakken Steen. Aan den top loopt hy spits, en eindigt met een klein Koepeltje, waar boven op het Beeld van 't Geloove staat, tot een Windwyzer. Van buiten is hy beschilderd en verguld, gelyk ook de Transen en Balkons, daar men een zeer ver Uitzigt heeft. Vierentwintig groote Klokken hangen 'er in deezen Tooren, wiens trap, van binnen, zo breed is en zo weinig steil, dat men 'er te Paarde, en met een Rytuig, in naar om hoog kan ryden, gelyk in den Tooren van Murcia. Men rekent zyne langte op driehonderd en vyftig Spaansche Voeten (*a*).

Kapittel ten Dom.

Dit is eene der aanmerkelykste Kerken van Spanje, zo wegens haare grootte, als haare oudheid en rykdommen. Haar Kapittel, bestaande uit elf Dignitarissen, veertig Kanoniken, veertig Prebendarissen, twintig halve Prebendarissen en veertig Kapellaanen, is een der doorlugtigsten in de Kristenheid, uit hoofde van de groote Voorregten, die 't zelve geniet. Het heeft, op zig zelf alleen, de beslissing van alle Kerkelyke Zaaken. Met den Aartsbisschop te samen, heeft het de Administratie der Inkomsten van de Fabriek der Kerk, beloopende

(*a*) Dat is omtrent een vierde hooger dan de Westerkerks-Tooren te *Amsterdam*, doch op ver na zo hoog niet als de Tooren der Domkerk van *Salisbury* in Engeland, die op vierhonderd en tien Voeten wordt gerekend. Zie de *Tegenw. Staat van Groot Brittannie*, II. Deel, bl. 122.

de veertigduizend Zilveren Dukaaten. De Aartsbisschop benoemt den Oppasser van den Tooren, doch al 't overige, tot de Klokken toe, behoort aan het Kapittel. In de tweeentwintig Kapellen, rondom de Kerk, worden Jaarlyks, zo men rekent, twintigduizend Ponden Wasch gebruikt, en ook zo veel Olie wordt in de tweehonderd en veertig Zilveren Lampen, die onophoudelyk branden, verteerd; boven en behalve twee en twintig anderen, in de Kapelle der Koningen. Het Paasch-Wasch weegt tweeduizend Pond. ANDALUSIE. *Sevilie.*

Behalve de Domkerk zyn 'er nog verscheide anderen, behoorende meest tot de Geestelyke Huizen of Kloosters, onder welken dat van *St. Franciskus* het alleraanzienlykste is, hebbende aan den Voorgevel een Portico, 't welk fraaier geagt wordt dan dat van 't Eskuriaal. Van binnen is hetzelve met by uitstek konstige Schilderyën versierd, die altemaal naar 't leven zyn gemaakt. Met niet minder keurlyke Tafereelen pronkt de Kerk van de Lieve Vrouwe der Barmhartigheid, behoorende aan de Geestelyken, die hun werk maaken van Kristen Slaaven in Barbarie vry te koopen. In een Portaal van het Klooster is de oorsprong van hunne Orde sierlyk afgemaald. De geheele Omtrek van het grootste der drie Gebouwen, pronkt met Tafereelen, in vergulde Lysten, voor welken Gordynen zyn van Taf. Het Maria-Beeld, op het Altaar in de Kerk, is inzonderheid bezienswaardig. In fraaiheid heeft het Konvent der Dominikaanen den derden rang. In de Kerk der Kapucynen is een Altaarstuk, genaamd het *Jubilé vdn Portiuncula*, vier en twintig Voeten hoog en breed naar evenre- Kloosters.

ANDALUSIE. *Sevilie.* redigheid; zo dat het byna 't geheele end van de Kerk beslaat. Deszelfs Hoofd-Figuuren zyn: Jesus Christus staande met het Kruis in de Hand, en ziende, met een minzaam Gelaat, op zyne Moeder, vergezeld met zulk eene verscheidenheid van fraaie Engelen, dat ieder Konstenaar, die het beschouwt, zig billyk daar over verwondert.

Universiteit en Kollegiën. De Universiteit van Sevilie is vermaard wegens de Geleerden, welken zy uitgeleverd heeft, en geniet de zelfde Voorregten, als die van Salamanca, Alcala en Valladolid. Zy bestaat uit verscheide Kollegiën, en heeft altyd een Heer van Aanzien tot haaren Patroon. Daarenboven wordt door de Jesuiten, in hun Kollegie, ook Onderwys gegeven. De Kerk, daar hunne Schoolieren de Misse bywoonen, is van binnen ovaal; met een verguld Balkon, in den geheelen Omtrek, en een menigte van Tafereelen, aan den Wand, versierd.

KONINGLYK PALEIS. Het KONINGLYK PALEIS, staande in 't Zuider deel van de Stad, by sommigen genaamd *Alcaçar*, is, naar 't oordeel van eenige Kenners, een onvergelykelyk Werkstuk. De Omtrek, die wel een Kwartier gaans bedraagt, is een Muur met Toorens van zwaare gehouwen Steenen, die men zegt uit de Puinhoopen van een ouden Tempel van Herkules gehaald te zyn. Een gedeelte is gebouwd naar den Moorschen trant, een ander gedeelte naar den Spaanschen: doch het oude overtreft in pragt het nieuwe. De Kamers zyn geheel verguld, en men ziet 'er, onder anderen, eene Zaal, die tot eene Kapelle dient, waar van de Fries bestaat uit de Afbeeldzels aller Koningen van Spanje, in 't klein. Onder de Vertrekken van de

de bovenste Verdieping, die bekleed zyn met kostbaar Marmer en gewelfd, wordt de Kamer vertoond, waar in Koning Pieter de Wreede zyne twee Broeders deedt ombrengen. Overal vindt men 'er den Keizerlyken Arend, met het Devies van Karel den V.; *Plus ultra*, dat is: *Nog verder.* De Tuinen van dit Paleis bestaan uit verscheide Boschjes en Boomgaarden, van elkander gescheiden door Laanen, die haagswyze met Oranje- en Jasmynboomen zyn bezet, en van een menigte Fonteinen en Grotwerken, tot verfrisschinge, voorzien. ANDALUSIE. *Sevilie.*

Het Stadhuis van Sevilie is taamelyk fraay, van buiten praalende met een menigte Beelden en van vooren met een zeer groot Plein, op 't welke eene Fontein staat van een zonderlinge schoonheid. 't Gebouw is ouderwetsch, hebbende eene groote Zaal, behangen met Goud Laken en boven met een verguld Gewelf voorzien, waar aan de Keizerlyke Arend en het Devies van Karel den V. alomme zig vertoont. Naby hetzelve staat het Paleis der Justitie, en elders is een Plein met Oranjeboomen beplant, alwaar de Beestemarkt gehouden wordt. Stadhuis.

Ook pronkt de Stad met een pragtige Beurs, staande agter de Domkerk, op 't Verlof van Filips den II., in 't laatst van de Zestiende Eeuw, gestigt, tot gemak der Handelaaren, die te vooren in eene der Gaanderyën van de Kerk byeenkwamen. Men is over de zestig Jaaren bezig geweest aan de voltooijing van 't Gebouw, een vierkant Lighaam van twee Verdiepingen, naar de Toskaansche Orde, met een Baluster op de Kroonlyst. Van onderen is het met een vierkant Bordes, gelyk de Kerk, omringd. Elke Gevel is tweehonderd Voeten Beurs der Kooplieden.

ANDALOSIE. Sevilie.

ten lang, en heeft drie Poorten, met twee ryën, ieder van negentien Venfterraamen. De Vertrekken zyn gelambrizeerd en zwaar verguld, maakende groote Zaalen, waar in de Kooplieden hunne Zaaken verrigten. Die van de bovenfte Verdieping worden tot het houden der Raadsvergaderingen, en tot de Regtspleegingen, gebruikt.

Waterleiding.

De Inwooners van Sevilie krygen hun Water uit eene Waterleiding, van zes Uuren gaans lang, door de Mooren gemaakt, ftrekkende van *Carmona* tot aan de Stad. Men heeft 'er eene Brug over de Rivier, die op zeventien groote Vaartuigen legt. Door middel van dezelve komt men in de Voorftad van *Triana*, alwaar het Huis der Inquifitie ftaat, zynde een ouderwetfch Gebouw. Voorts is aldaar eene Plantagie, gelyk een dubbele Maliebaan, alwaar de Burgers zig in den Zomer met wandelen verluftigen. Aan deszelfs Ingang ftaan twee hooge Steenen Pylaaren, de eene met het Beeld van *Herkules*, de andere met dat van *Julius Cæfar* op den top: wordende de eerfte voor Stigter, de ander voor Herfteller van Sevilie gehouden; hoewel Koning Ferdinand de III. deeze Stad weder byna geheel vernieuwd heeft. De Vleefchhal, daar men alle dagen zeventig Offen flagt, zonder het kleine Vee te rekenen, is buiten de Stad, gelyk ook eenige Kloofters. Men verhaalt, dat 'er honderd en twintig Hospitaalen of Gafthuizen in dezelve zyn, meeftal rykelyk voorzien en zeer bekwaam gefchikt tot Huisvefting en Onderhoud der Onvermogenden en Kranken. Het voornaamfte ftaat digt by 't gemelde Wandelperk.

Voorftad van *Triana*.

De

De Aardbeeving van den 1 November des jaars 1755, welke te Madrit en door een groot gedeelte van Spanje zeer sterk gevoeld werdt, veroorzaakte in Andalusie, in 't byzonder te Sevilie en andere Plaatsen naar den kant van Kadix, een groote schade aan de Gebouwen. In deeze Hoofdstad duurde zy tien Minuuten, met een zwaar Gedruisch en onderaardsch gedommel. De Domkerk en derzelver pragtige Tooren zyn, door de sterke Schuddingen, zeer bouwvallig geworden. Verscheide andere Kerken en Kapellen zyn ingestort, en in de geheele Stad, byna, werdt geen Huis gevonden, dat niet grootelyks beschadigd ware. Doch inzonderheid heeft deeze Aardbeeving gewoed in de gemelde Voorstad, welke als tot een Puinhoop was geworden: zo dat de schade, welke Sevilie daar door geleeden heeft, voor 't minste op een Millioen Zilveren Dukaaten begroot wordt. ANDALUSIE. *Sevilie.* Schade door de Aardbeeving.

De legging maakt de Stad zeer bekwaam tot den buitenlandschen Handel, en tot vertiering der aangebragte Goederen in 't binnenste des Ryks. Immers de Guadalquivir is, tot aan de Stad toe, vaarbaar voor middelmaatige Schepen, in welken de Laading te St. Lucar overgenomen en dus te Sevilie gebragt wordt. Kadix en andere Zeehavens, hebben egter een groot gedeelte opgeslokt van den Koophandel, die in deeze Plaats zeer plagt te bloeijen, en, hoewel 'er nog zwaare Negotie gedreeven wordt, trekt zy thans haar grootste voordeel van de Koopmanschappen uit de Indiën. Ten dien einde is 'er een Huis, alwaar het Regifter van alle Goederen, derwaards gaande en van daar komende, wordt gehouden, Handel.

ANDALUSIE. Sevilie.

den, genaamd het *Huis van den Indischen Handel*, welks Amptenaaren ten dien opzigte een groot Gezag hebben. Ook is 'er, langs de Rivier, een breede Kaay, tot het lossen der Koopwaaren, waar aan het Tolhuis staat en de zogenaamde *Goud-Tooren*, daar de Schatten, uit de Indiën, geborgen worden. Wanneer de Vloot aankomt, zyn 'er meer dan zeshonderd Man aan 't Geld munten bezig.

Aart der Inwooneren.

De Inwooners van Sevilie zyn taamelyk beleefd en vrindelyk in den omgang, maar 't Gemeen is zeer baldaadig en spat ligt tot oproerigheid uit. De Mannen hebben 'er meer te zeggen over hunne Vrouwen, dan in de overige deelen van Spanje, en bejegenenze ook met minder ontzag. Wegens den Handel op de Indiën en Afrika bedient men 'er zig, meer dan elders, van Slaaven, die aan de Neus of Wang getekend zyn, en voor Geld verkogt worden.

Regtsgebied.

De omleggende Landstreek was ongemeen volkryk ten tyde der Mooren, zodanig dat, toen de Stad zig, nu vyfhonderd Jaar geleeden, overgegeven hadt, wel honderdduizend Dorpen zig insgelyks onderwierpen. Tegenwoordig zyn 'er nog byna tweehonderd, zo kleine Steden als Vlekken, aan 't Regtsgebied van Sevilie onderhoorig, zonder de Dorpen te tellen. Het Aartsbisdom strekt zig uit over vyf Steden en honderd agt en veertig Vlekken of Dorpen, uitmaakende tweehonderd vier en dertig Parochiën.

't Omleggende Land.

De vrugtbaarheid van deeze Landstreek is zeer groot, in allerley Levensbehoeften, doch inzonderheid in Olie. Aan den Westelyken Oever van de Guadalquivir legt een groot

Boſch, t'eenemaal van Olyfboomen. Ook levert de Rivier een menigte Viſch uit, zelfs Zeeviſch, die door den Vloed, welke tot twee Mylen boven de Stad loopt, aldaar gebragt wordt. Niet minder vermaakelyk is ook deeze Landsdouw, dan die rondom Cordua. ANDALUSIE. *Sevilie.*

In 't jaar 1565 werden een groot getal Grafſteden en andere Gedenkſtukken der Aloudheid ontdekt, in eene Voorſtad van Sevilie, genaamd *el Tablado.* Een Uur gaans van de Stad vindt men, op een Heuvel, de vervallen Overblyfzels van een oud Kaſteel, 't welk byſter groot van uitgeſtrektheid moet zyn geweeſt, genaamd *St. Juan del Foratche*, zynde, zo uit de Opſchriften blykt, een Werk der Gotthen. Op eene andere plaats, en op gelyken afſtand van Sevilie, zyn de Puinhoopen van een Schouwburg en oude Stad, welke de Geleerden oordeelen het *Italica* te zyn, daar Keizer Adrianus is ter wereld gekomen. Niet ver van daar ſtaat een Klooſter, in welks Kerk een Altaar is van Albaſt, dat zyn weerga niet heeft in geheel Europa. Oudheden by de Stad.

Ten Noordweſten van Sevilie, aan en omtrent de kleine Rivier *Guadiamar*, is een Plek Lands genaamd *Gerenna*, aanmerkelyk wegens de groote menigte van zwaare Steenen, die 'er wyd en zyd verſpreid leggen, half buiten den grond uitſteekende. Dit meent men door een Aardbeeving te zyn veroorzaakt. In 't midden van die Plek, zynde een zeer vrugtbaare oord, legt *St. Lucar, la mayor*, dat is het Groote St. Lucar, in onderſcheiding der andere Plaatſen van deezen naam. Zy voert den tytel van Stad, en vereert haaren Bezitter met de Waardigheid van Hertog. Regt Noordwaards Gerenna. St. Lucar la mayor.

ANDALUSIE. Almaden. Guadalcanal. waards legt het Dorp *Almaden*, by 't welke een ryke Myn is van Kwikzilver, die den Koning Jaarlyks een half Millioen Zilveren Dukaaten opbrengt. Te *Guadalcanal*, in het Gebergte aan de Grenzen van Estremadura, zyn Zilvermynen.

Zeekust. Verder leggen de meeste Plaatsen van eenig belang, aan de Zeekust van Andalusie. Beginnende aan de Grenzen van Portugal, daar hetzelve door de Guadiana van het Spaansche Grondgebied wordt afgescheiden, zo vindt men

Ayamonte. *Ayamonte*, een Plaatsje dat een goede Haven heeft en een vrugtbaaren Wyngaard, doch niet sterk. Dit zou door de sterke opzetting van de Zee, by de Aardbeeving van den 1 November des jaars 1755, zodanig overstroomd zyn geworden, dat een groot deel der Inwooneren verdronken. Vyf Uuren gaans Noordelyker, of hooger op aan die Rivier,

St. Lucar de la Guadiana. legt *St. Lucar de la Guadiana*, ook een Stad, boven op een hoogen Berg, welke aan den Rivierkant door drie zwaare Toorens, aan den anderen kant door twee Bolwerken met halve Maanen, is beschut. De Vloed der Zee, die tot daar aan toe loopt, maakt 'er een Haventje, daar Barken in kunnen vloten.

St. Lucar de Barraméda. Het eigentlyke *St. Lucar*, 't welk in de Zeevaart bekend is, voert den toenaam van *de Barraméda*, en legt aan den mond van de Guadalquivir, op den Oostelyken Oever, in de schuinte van een Heuvel. Men merkt hetzelve aan als de sleutel van die Rivier; want, die 'er zig meester van maakte, zou gemakkelyk alle Vaart, van en naar Sevilie, kunnen stremmen. De Haven is zeer veilig, doch gevaarlyk in te zeilen, wegens eene Klip onder

Wa-

Water, genaamd de *Baar van St. Lucar*, die zorgvuldig gemyd moet worden. Ook heeft deeze Haven eene Battery van Kanon, onder welker bereik alle Schepen, die de Rivier op willen, passeeren moeten. De Stad heeft ruime Straaten, met fraaie Huizen bezet, en voor de Kerk is een Marktplein, met eene Fontein van zoet Water, iets zeldzaams aan deeze Kust. Haare Reede kan een zeer groote Vloot bevatten. ANDALUSIE.

De Weg van Sevilie naar Kadix, die op twintig Uuren gaans wordt gerekend, loopt langs de Guadalquivir, over het Vlek *Palacios*, dus genaamd naar een oud Paleis in 't zelve. Daaromstreeks is die Weg zeer slegt en gevaarlyk, dewyl de Vloed het Water van de Rivier wel vyf Mylen in 't ronde over 't Land doet stroomen. Om die reden is 't 'er, in den Winter, een Slykpoel of Moeras, en by Zomer als een Zee van gul Zand of fyne Aarde, daar men op het Kompas door moet reizen en alles met zig neemen, wat men tot Onderhoud behoeft, alzo 'er Boom noch Huis gevonden wordt. Dit ongemak, egter, kan men vermyden, door den Koers Oostelyker te neemen, over *Venta*, alwaar een verkwikkelyk Bosch is van Dadelboomen. Ter zyden legt *Alcantarilla*, daar men een Romeinsche Brug ziet, met twee Toorens aan de enden, zynde ongemeen fraay geweest, voor dat menze van haare voornaamste Sieraaden hadt beroofd, om de Domkerk van Sevilie te versieren. Over die Brug komt men te *Cabeças*, 't welk, volgens aanwyzing van den omtrek der oude Muuren, die nog zigtbaar zyn, te vooren een zeer groote Plaats moet zyn geweest. Palacios. Vente. Alcantarilla. Cabeças.

Van

ANDALUSIE.

Bornes. Lebrixa. Van daar loopen twee Wegen, om te komen te *Port St. Maria*, alwaar men naar Kadix afvaart; de een Oostwaards over *Bornes*, de ander Westwaards over *Lebrixa*.

Arcos de la Frontéra. Door middel van den eersten, waar aan sierlyke Haagen zyn van den Indiaanschen Vygboom *, komt men te *Arcos*, dat een zeer oude Stad is, leggende op eene hooge, steile Rots, aan het Riviertje *Guadalete*, zeer sterk door haare legging en Vestingwerken. Men noemtze *de la Frontéra*, tot onderscheiding van een ander Arcos, zynde een Vlek in Nieuw Kastilie. Aan den oorsprong van dit Riviertje, in 't Gebergte van Ronda, legt een zeer sterk Plaatsje, *Zahara* genaamd, behoorende den Hertogen van Arcos, met den tytel van Graafschap, die den oudsten Zoon altyd wordt opgedragen.

* *Opuntia*

Zahara.

Xéres de la Frontéra. De andere Weg loopt door St. Lucar, en verder over *Xéres de la Frontéra*, een taamelyk groote, fraaie en Volkryke Plaats aan 't gezegde Riviertje, niet ver van deszelfs Uitloop in de Baay van Kadix. Men telt 'er omtrent tienduizend Huisgezinnen, waar onder veelen van den Spaanschen Adel. Voortyds lag deeze Stad aan den Oostelyken Arm van de Guadalquivir, doch tegenwoordig is zy 'er ver af. Haar Landstreek is eene der vrugtbaarsten van het Ryk, brengende Koorn, Wyn en allerley Boomvrugten voort. Ook wordt 'er geen hoek Lands onbeplant of onbebouwd gelaten, 't welk in Spanje zeker iets ongewoons is. Men fokt 'er van de keurlykste Paarden aan, die wegens hunne snel- en vlugheid zo vermaard zyn, en in welken te beryden de Inwooners veel vermaak scheppen. Die van Vermogen zyn, bewaaren hun Koorn en Vrugten in diepe Kelders,

ders, met Steenen toegedekt, alwaar het Jaaren agtereen goed blyft, doch 'er niet uitgehaald mag worden zonder uitdrukkelyk Verlof van den Magiftraat. ANDALUSIE.

De vermaarde Koopftad, KADIX, in 't Spaanfch *Cadiz* en oudtyds *Gades* genaamd, by de Engelfchen *Cales*, legt aan de Weftzyde van Andalufie, tien Mylen benoorden het Inkomen der Straat van Gibraltar, op het Noordend van een foort van Eiland, genaamd het *Eiland van Leon*, dat aan de Ooftzyde door eene ruime Baay van 't Vafte Land is afgefcheiden, Zuidwaards daar aan gehegt door middel van eene groote Brug, over het Kanaal, 't welk aldaar de fcheiding maakt. KADIX.

Deeze Brug, genaamd *Puente de Suáco*, eerft door de Romeinen aangelegd, naderhand ten grootften deele vernieuwd door Keizer Karel den V., is zevenhonderd Voeten lang. Over dezelve plagt, in den ouden tyd, een fterke paffagie te zyn van Volk, dat uit geheel Spanje derwaards reisde, zo om de pragt en luifter te befchouwen van de Stad, welke, zo *Strabo* verzekerde, in 't geheele Romeinfche Gebied niet overtroffen werdt van eenige Plaats, buiten Rome; als om hunnen Eerbied te bewyzen aan den *Tempel van Herkules*, waar van men de Afbeelding nog ziet op eenige zeer oude Penningen, te Kadix gevonden. In de nabuurfchap der Stad is ook een gedeelte van den Hoogen Weg, naar dien Tempel ftrekkende, nog zigtbaar, en twee ronde Toorens, op eenigen afftand van Kadix, worden de *Kolommen van Herkules* genoemd. Die Tempel was zo ryk, dat de tweede Punifche Oorlog, door de Karthagers tegen de Romeinen gevoerd, voor- Brug aan 't Vafte Land. Tempel en Kolommen van Herkules.

naa-

ANDALUSIE. Kadix. naamelyk uit het Goud en Zilver, 't welk men van daar genomen hadt, bekostigd werdt, en niettemin vondt *Cæsar*, na het verslaan der twee Zoonen van Pompejus, aldaar nog verbaazend groote Schatten. De plaats, daar die Tempel gestaan heeft, vier of vyf Uuren gaans bezuiden de Stad, wordt nu het Eiland van *St. Pedro* genoemd.

Eiland en Baay. De legging van Kadix is zo voordeelig tot den Koophandel ter Zee, als men zig kan verbeelden. De Grondvlakte van de Stad beslaat nagenoeg het gantsche Noordend van het Eiland, 't welk zig zes Mylen Noordwestwaards van de gemelde Brug uitstrekt; maakende bewesten de Stad, in Zee, een Uithoek, genaamd de *Punt van St. Sebastiaan*; Oostwaards, naar 't Land toe, eenen anderen, dien men *Puntal* noemt. Deeze bepaalt met den Uithoek van 't Vaste Land, daar tegenover, den Ingang van de Binnen-Baay, omtrent twee- of driehonderd Roeden wyd, wederzyds gesflooten door een Fort of Kasteel, genaamd de *Puntales*. Forten genaamd *Puntales*. Een groot gedeelte van deeze Binnen-Baay is ondiep, en loopt met laag Water droog; doch in 't midden blyft een zeer ruime plaats over, alwaar de groote Schepen, hoe zwaar ook beladen, kunnen vloten en byna zo veilig leggen als in een Dok. Beide de gemelde Forten zyn beplant met zwaare Kanonstukken van Metaal. De Galjoenen plagten aldaar in te loopen, om hersteld te worden en Voorraad in te neemen. Meest egter wordt gebruik gemaakt van de Buiten-Baay of Reede van Kadix, alwaar de Schepen voor 't anker leggen in eenen Inham, tusschen 't Fort Puntal en de Stad, ook beveiligd voor alle Reede van Kadix. Win-

Winden. De Ingang van deeze Baay, ſtrekkende naar 't Noordweſten, wordt beſtreeken van een Fort of Kaſteel op de Punt van St. Sebaſtiaan, welke by de Nederlandſche Zeelieden genoemd wordt het *End van de Wereld.* Men vindt 'er verſcheide Klippen in, boven Water, en een verſterkte Rots de *Diamant* genaamd, als ook aan de Ooſtzyde, op 't Vaſte Land, een Fort, genaamd *St. Catalina.* De Stad zelve heeft aan den Ooſtkant het Kasteel van *St. Philippus*, 't welk den Ingang van de Haven kan ſluiten en de plaats voor overrompeling beveiligt.

ANDALUSIE. *Kadix.*

Legging en Gedaante der Stad.

Kadix legt midden in 't Water, hebbende ten Noorden en Weſten den Oceaan, ten Ooſten en Zuiden de gedagte Baay, Reede en Haven, die zeer wyd en ruim zyn. Van daar vertoont zig de Stad zeer fraay van gedaante; dewyl de Huizen hoog zyn, ſteekende ver uit boven de Wallen en Bolwerken, daar de Golven der Zee tegen aan bruiſchen. Verſcheide Koepels en Toorens zyn 'er aan de Huizen en op de Muuren, 't welk met de Spitſen der Kerken een fraaie Vertooning maakt. Niet minder ſchoon is het Uitzigt, dat men uit de Stad heeft over de Baay, alwaar een geduurige beweeging is, zo door het aan- en afvaaren, tot en van de Schepen van allerley Natiën, daar in menigte leggende, als door het in- en uitzeilen van anderen, zo ver het Oog kan reiken, terwyl het afvuuren van 't Geſchut nu en dan het Oor vermaakt.

Muuren en Gebouwen.

De Muuren zyn ten deele van gebakken, doch voornaamelyk van een ſoort van gehouwen Steen, welke men by groote blokken haalt uit zekere Groeven aan de Ooſtzyde der Stad,

ANDALUSIE. *Kadix.* die, naar maate de Zee het Land wegſpoelt, op nieuws ontdekt worden. Onder Water is deeze Steen week, opdroogende wordt hy hard en is grof van korrel, doch houdt de Kalk zeer vaſt. De Gebouwen zyn, naar den Spaanſchen trant, redelyk fraai, beſtaande meeſt uit drie of vier Verdiepingen. Men vindt 'er onder, welker Deuren of Ingangen met Pilaſters of Kolommen, van keurlyk Italiaanſch Marmer, zyn verſierd. Zy hebben, byna altemaal, Binnenpleinen, met Gaanderyën omringd, onder welken de Deuren zyn van de Magazynen of Pakhuizen, en die van den Trap: want in de onderſte Verdieping, of gelyks-Straats, woont geen Menſch. Hierom heeft men 'er de zonderlinge gewoonte, dat, wanneer iemand klopt, de Dienſtboden uit een Venſter of over het Balkon heen kyken, en de Voorpoort open doen met een Touw, of door middel van een Yzerdraad, als wanneer de Deur, van zelve, weder toe valt. Op dergelyke wyze openen zy ook de Deur van den Trap, om hem toegang te geeven naar hun Meeſters Kamer. Deeze manier, die zeer vreemd ſchynt, is van veel nuttigheid in eene Stad als Kadix, daar men, zonder zulk eene voorzorge, groot gevaar zou loopen van door Dieven of Moordenaars in huis overvallen te worden. Ook is dezelve in zeker opzigt noodzaakelyk, dewyl de Keukens en Vertrekken der Dienſtboden, doorgaans, op de tweede of derde Verdieping zyn.

Kerken en Kloosters. De Domkerk van Kadix is een zeer zwaar en ſterk Gebouw, doch niet groot of fraay, en van binnen wel koſtbaar verſierd, maar duiſter en zeer morſig. Haare drie Gewelven rus-

ruſten op byſter dikke Pylaaren, 't welk de Kerk geheel ontſiert. De Zee is dezelve, door 't afſpoelen van het Land, zo zeer genaderd, dat men veel moeite heeft moeten doen, om ze ſtaande te houden. Van de andere Kerken zyn 'er eenigen bezienswaardig. 't Getal der Kloosteren en Geeſtelyke Huizen is groot. De zodanigen zelfs, welken men in Frankryk voor zeer ryk zou houden, hebben Bedelmonniken, die geduurig langs de Straaten loopen om Aalmoeſen in te zamelen. Zy gaan in alle Huizen, Winkels, Magazynen, Herbergen of Kroegen, zonder iets te ontzien, gelyk de alleronbeſchaamdſte Bedelaars. Men vindt 'er op de Pleinen en Marktplaatſen, aan de Kaay en Haven, ja zelfs in de Schepen. Zy hebben, in de hand, een ſoort van Reliquie-Kasje, met een Glas 'er voor, en daar agter een Bos met een Gat, om 't Geld in te ſteeken. Een Spanjaard zou voor een Ketter worden aangezien, wanneer hy weigerde de Reliquie met een kus te vereeren, of iets tot Aalmoes te geeven; doch naar de Vreemdelingen wordt niet zo naauw gezien in eene Plaats als deeze, daar zulk een toevloed van allerley Natiën is. ANDALUSIE. *Kadix.*

De Geeſtelyken genaamd *St. Juan de Dios*, die men in Frankryk noemt *Fréres de la Charité*, in Italie *Bon Fratelli*, houden een Gaſthuis, alwaar men alle Zieken inneemt, die zig aanbieden. Dit Huis trekt zyne Inkomſten van het *Coréal*, of de Komedie, waar van derhalve die Geeſtelyken de bezorging hebben, om ze met bekwaame Akteurs te voorzien. Ten opzigte van de goed- of kwaadkeuring over de Uitvoering der Stukken, die 'er worden geſpeeld, hangt men hier, gelyk Gaſthuis en Komedie.

ANDALUSIE. *Kadix.* in geheel Spanje, af van het Gemeene Volk, dat, indien het Spel hun niet behaagt, door hun gefluit de Akteurs noodzaakt het Tooneel te verlaaten. Men zegt, dat deeze Regters, in dit geval, door geen Geld om te koopen zyn.

Kollegie der Jesuiten. Het Kollegie der Jesuiten is nu omtrent twee honderd Jaaren te Kadix gevestigd geweest. Het staat in 't midden der Stad, en is een zeer pragtig Gebouw, het fraaiste van dat soort in geheel Andalusie, met eene Kerk, die by uitstek kostbaar is versierd. Doorgaans bevinden 'er zig veertig Geestelyken, doch ongelyk meer, tegen dat de Vloot naar Amerika staat te vertrekken. Zy houden zig op met het Onderwys der Jeugd, gelyk op andere Plaatsen. Hunne School is in vier Klassen verdeeld. In de eerste leeren de Kinderen leezen, in de tweede schryven, in de derde de Letterkonst, in de vierde of hoogste de Taalen en Weetenschappen. Men moet zig niet verwonderen, dat 'er zo weinig Klassen zyn en dat hun Onderwys niet hooger strekt; want te Kadix wordt meest in Wisselbrieven of Zaaken van Negotie gestudeerd.

Volkrykheid. Men kan, in dit opzigt, de Stad niet beter dan by Londen en Amsterdam vergelyken. Allerley soort van Natiën komen 'er aan, en een menigte uitheemsche Kooplieden hebben 'er hunne Woonplaats. Misschien is 'er geene Stad in Europa, daar meer Geld wordt behandeld, en de Volkrykheid maakt 'er alle Levensbehoeften duur. Onder de Romeinsche Heerschappy was het getal der Ingezetenen reeds zo groot, dat men, in zekere Telling, die ten tyde van Keizer Augustus geschiedde, al-

aldaar vyfhonderd Ridders vond: 't geen nergens buiten Rome plaats hadt, dan te Padua alleen. Ook was de rykdom en wulpsheid, toen reeds, in Kadix tot een hoogen trap gesteegen; om niet te spreeken van den staat, waar in de Feniciers, die deeze Stad gestigt, en de Karthagers, die dezelve lang na hun bezeten hebben, dezelve gebragt hadden. Men rekent, tegenwoordig, het getal der Huizen op vyf- en dat der Inwooneren op veertigduizend.

ANDALUSIE. *Kadix.*

By 't vertrek der Vlooten, en by de aankomste derzelven, is 'er een ongemeen gewoel en vreugde onder Groot en Klein, en geen wonder: want hier is het middelpunt van den Handel op Amerika. De Fransche, Engelsche, Nederlandsche en Italiaansche Kooplieden, schikken hunne Goederen toe aan hunne Korrespondenten of Faktoors te Kadix, die dezelven, op hun eigen naam, derwaards afscheepen, en 'er Geld of Waaren voor terug ontvangen. Alle Volken van Europa, die ter Zee Handel dryven, hebben, bovendien, hunne Agenten of Gevolmagtigden in deeze Stad, en de Konsuls der vreemde Natiën maaken 'er een aanzienlyke vertooning. Ongemeen vermaakelyk en gerust is het leeven der Kooplieden te Kadix: want zy waagen zelden hun eigen Goed en verryken zig ten kosten van de genen, die hun Kommissie geeven; lydende derhalve, hoe 't ook gaat, weinig schade. 't Gene uit Spanje zelf naar Amerika verzonden wordt, is tot nog toe weinig geweest, in vergelyking van het andere.

Handel der Stad.

De Stad heeft maar éénе Landpoort, aan het Zuidend, doch twee zyn 'er, daar men mede

Haven en Tolhuis.

ANDALUSIE. *Kadix.*

de uitgaat naar de Haven, aan welke zyde de geheele Muur, behalve de Bolwerken en Batteryën, met Kanon belegd is. Buiten de voornaamſte Poort, die de Zeepoort of Poort van Sevilie wordt geheeten, ſtaat het Tolhuis, met een ſoort van Slagboom of Sluithek, waar aan men altoos een menigte Oppaſſers vindt, om het ter ſluik inbrengen of uitvoeren der Goederen te beletten. Dit Volk, egter, kan men zeer ligt blinddoeken, door middel van zekere Makelaars, die hun werk maaken van den Sluikhandel. Het meeſte, daar de Spanjaards tegen hebben, is de Uitvoer van Zilver, gemunt of in Baaren; doch die Makelaars neemen op zig, hetzelve aan de Schepen te bezorgen, en wel voor een half, één of ten hoogſten twee ten honderd, naar gelang van 't gevaar, aan 't welke zy zig bloot ſtellen, of veinzen bloot te ſtellen: want men heeft nooit gehoord, dat hun deswegens iets overgekomen zy, en hoe zou dit kunnen gebeuren, daar zy het eens met de Bedienden van 't Tol-Kantoor en dikwils derzelver Kommieſen zyn, ten minſte de Winſt met hun deelen.

Voorval ten opzigt des Uitvoers van Zilver.

Lange Jaaren geleeden, viel een Zaak voor, die veel Gerugts maakte, ten opzigt des Uitvoers van Zilver. Een Schip van St. Malo hadt 'er eene aanmerkelyke veelheid van ingeladen, zonder de Regten betaald, en waarſchynlyk ook zonder zig van de gewoone Makelaars bediend te hebben, om het aan boord te brengen. De Spaanſchen, zulks met geweld beletten willende, bemanden twee Gallioenen, die toegeruſt en gereed waren om Zee te kiezen, met een menigte Volks. Wanneer de Franſche Kapitein hun egter weigerde, zyn

Schip

Schip te laaten doorzoeken, begonnen aanftonds de Gallioenen van verre op hem te Kanonneeren; doch hy verdedigde zig dapper, en, niet uit de Baay kunnende komen wegens den Tegenwind, zogt hy een der Gallioenen aan boord te klampen, en zig daar van meester te maaken. Middelerwyl werdt zyn Schip geheel reddeloos gefchooten door het Kanon van de Stads Wallen en dat der Gallioenen, daar zyn Gefchut veel Volks, en zelfs een menigte Toekykers van dit zonderling Gevegt, deedt fneuvelen. Toen hem Kogels ontbraken, fchoot hy met Piafters en Baaren Zilvers, tot dat hy eindelyk, zyn Schip aan 't zinken toe zynde, zig met hetzelve in de Lugt deedt vliegen. De Spaanfchen hebben federt veel van dit Zilver opgevifcht, en zulks ftrekte tot een voorwendzel om Schaverhaaling tegen hun te gebruiken; zo dat zy federt dergelyk Spel niet weder aangevangen hebben, tegen de Franfche Smokkelaars.

ANDALUSIE. *Kadix.*

Onder de zeldzaame gewoonten der Ingezetenen van Kadix, wordt aangetekend, dat 'er niet alleen de Vrouwsperfoonen, maar zelfs de Kinderen in de Wieg en alle Spanjaarden, byna, altoos blootshoofds zyn, zo wel op Straat als in Huis. Om die reden laat het Gemeene Volk, dat geene Paruiken draagt, zig het Hair, op de kruin van 't Hoofd, in eene driehoekige gedaante affcheeren, ten einde zig daar door van de Geeftelyken te onderfcheiden. Deeze verbergen hunne Voeten niet minder zorgvuldig voor 't Gezigt dan het de Vrouwsperfoonen doen, door middel van hunne lange Rokken, Tabbaarden of Japonnen, die, hoe vuil ook de Straaten zyn, altyd langs

Gebruiken der Inwooneren.

ANDALUSIE. *Kadix.*

den grond sleepen moeten: want de Voeten te laaten zien zou de grootste schande zyn. Doch dit alles is in Spanje, en zelfs overal onder de Spanjaarden in de heete Klimaaten, gemeen, en het blootshoofds gaan wordt door hun aangemerkt als ter Gezondheid voordeelig. De Moorsche Slaaven, die men in Kadix, gelyk ook te Sevilie, veel gebruikt, gaan met het geheele Lighaam naakt en derzelver Wyven zyn doorgaans met verscheiderley koleuren geverwd. Zy werken ten voordeele van hunnen Meester, dien zy dagelyks opbrengen ruim een Schelling Hollandsch, behalve hun eigen Onderhoud. Men moet zig op Straat zorgvuldig voor hun wagten, want zy zyn 'er geduurig op uit, om te steelen, wat zy maar kunnen magtig worden.

Moorsche Slaaven.

Militie te Kadix.

De Militie van Kadix is niet minder zonderling in haare Kleeding en Gedrag, dan die van Gallicie. Pater *Labat* beschryft dezelve op eene grappige wyze.* „ De Spaansche Soldaaten, zegt hy, die de Bezetting van Kadix uitmaakten, na dat de Fransche Troepen 'er zig uit hadden begeven, waren altemaal gemanteld. Zy exerceerden in de Mantel, zy trokken op in de Mantel, zy hielden Schildwagt in de Mantel, en de Officiers, die hun kommandeerden, hadden byna een zelfde Kleeding. Men kon hun dit niet kwaalyk neemen, want, zonder behulp van den Mantel, geloof ik, dat ze veel moeite zouden gehad hebben, om de Schaamdeelen voor het oog te verbergen. Ook zal niemand zig verwonderen, dat Volk, 't geen zo slegt betaald wordt, niet beter van Kleederen is voorzien. In geen ander

* *Voyag. d'Espag. & d'Italie.* Tom. I. p. 166.

„ Land

„ Land zouden zy het kunnen houden; maar ANDALUSIE. *Kadix.*
„ hier hebben zy een Voorregt, van ongestraft te kunnen Steelen en onbeſchaamd te mogen Bedelen. De Officieren van den middelſten Rang, zo wel als de Soldaaten, verzogten opentlyk, op de Pleinen en Straaten, om een Aalmoes, en toen ik aan zulk een Officier myne verwondering betuigde, dat hy zig in zo verre kon vernederen, gaf hy my tot Antwoord, dat zy hier in niets deeden dan 't Voorbeeld volgen van den Zaligmaaker, toen hy op Aarde was. Wy leezen wel, dat onze Heer, in zyne nooddruftigheid, van Heilige Vrouwen werd bediend uit haare Goederen, doch het blykt niet, dat door Hem ooit een Aalmoes is gevraagd: hoewel, dit is het eenigſte blyk niet van de domheid der Spaanſchen en van het misbruik, 't welk zy maaken van de Heilige Schriftuur.

„ De Kapiteins hebben altyd een dun wit Stokje in de hand, omtrent vier Voeten lang, en aan ieder end met Zilver beſlagen; de Luitenants eene Rotting, of eenen Stok, als een Rotting geſchilderd, met een Piek-Yzer aan 't end; de Vaandrigs draagen een dergelyken Rondſtok, met een bos zwarte Linten onder aan het Yzer; de Sergeanten verzetten geen Voet, zonder hunne Hellebaarden.

„ Op zekeren dag deedt de Gouverneur de voornaamſte Kooplieden, en de Konſuls of Opperhoofden der uitheemſche Natiën, byeenkomen, en zeide hun, dat de Bezetting ſedert langen tyd niet betaald en dat het te dugten ware, dat dezelve zou uitſpatten tot eenige baldaadigheid en hunne

ANDALUSIE. *Kadix.*

„ Huizen plunderen, indien zy niet, met elkander, eene Somme van vyfendertig- of „ veertigduizend Kroonen opbragten, waar „ mede hy de Soldaaten meende te vrede te „ zullen kunnen ſtellen. De Kooplieden van „ Kadix zyn zodanige Berigten niet ongewoon, en betwiſten zelden de noodzaaklykheid van den Eiſch, tragtende ſlegts 'er zo „ goed koop af te komen, als 't doenlyk zy. „ Dit maal maakte men het af voor veertienduizend Kroonen, en een Geſchenk van duizend Piſtoolen aan den Gouverneur: door „ welk middel men niet meer de Soldaaten, „ overdag, by Troepen langs Straat zag loopen of de Winkels beſteelen. Toen hielden zy zig alleen op met hunne gewoone „ Nagtdieveryën: want in dit Land kan men, „ 's avonds laat of maar in de Schemering „ uitgaande, indien men niet wel gewapend is „ of van braave Luiden vergezeld, verzekerd „ zyn Dienaars te zullen ontmoeten, die iemand de moeite beſpaaren, van zig t'huis „ uit te kleeden.".

Lotgevallen der Stad.

Karel den V. was de aangelegenheid van Kadix zo wel bekend, dat hy deeze Stad onder de drie Bolwerken van zyne Heerſchappyën telde, welken hy, tegen zyn Overlyden, Koning Filips zynen Zoone, in 't byzonder, aanbeval te bewaaren. Niettemin werden zy, alle drie, dien Vorſt ontweldigd: *Vlisſingen* naamelyk, 't welk 'er een van was, door de Nederlanders; het Fort *de la Goulette*, in Afrika, door de Mooren; en *Kadix*, in 't jaar 1596, door de Engelſchen. Deeze ſtaken de Stad in brand, na dezelve uitgeplunderd te hebben, maar gaven ze, eenigen tyd daarna, aan de

Kroon

Kroon van Spanje weder. Men heeft naderhand de Plaats zodanig versterkt, dat de Bondgenooten, in 't voorste deezer Eeuw, dezelve niet magtig konden worden. ANDALUSIE. *Kadix.*

In welk een gevaar Kadix door de Aardbeeving van den 1 November des Jaars 1755 gebragt zy geweest, blykt uit een Brief van Don *Antonio d'Ulloa*, Lid der Koninglyke Societeit van Londen, aan den Spaanschen Ambassadeur in 's Graavenhaage, van deezen Inhoud *. Gevaar door de Aardbeeving van 't jaar 1755.

* *Philos. Transact.* for 1755. p. 427.

„ Den 1 deezer Maand hadden wy hier eene „ Aardbeeving, welker hevigheid niet minder „ was dan van die, waar door *Lima* en *Callao* „ in Peru, in 't laatst van Oktober des jaars „ 1746, werden omgekeerd. Zy gebeurde „ met zeer mooy Weder, drie Minuuten (*a*) „ na negen Uuren 's morgens, duurende vyf „ Minuuten, en bygevolg omtrent eens zo „ lang als die van Peru, welker duuring maar „ drie Minuuten was. Dat alles hier niet vernield werdt, schynt inzonderheid toegeschreeven te moeten worden aan de stevigheid der Gebouwen. De Inwooners waren „ naauwlyks hersteld van den eersten schrik, „ wanneer zy zig in een nieuwe ontsteltenis „ bevonden. Tien Minuuten over Elven zagen zy een Ty van de Zee op de Stad komen aanzetten, loopende over de Borstwee- „ ring

(*a*) Dewyl in den Brief van een Koopman te Kadix aan zynen Vriend te Londen, in de zelfde *Transactiën*, en in andere Berigten, gemeld wordt, dat deeze Aardbeeving tegen tien Uuren is voorgevallen, zo denk ik, dat dit *drie en dertig* of *drie en veertig* Minuuten moet zyn. Immers dan komt het ook beter overeen, met den tyd toen zy te Lissabon voorviel, 't welk tusschen half tien en tien Uuren is geweest.

ANDALUSIE. Kadix.

„ ring heen, die zestig Voeten boven den gewoonen Peil van 't Water verheven was. Dertig Minuuten na Elven kwam een tweede Ty, en deeze twee werden gevolgd door vier anderen van 't zelfde soort; te elf Uuren vyftig, twaalf Uuren dertig, een Uuren tien en een Uuren vyftig Minuuten. Deeze Opzettingen van de Zee hielden aan, met eenige tusschenpoozingen, tot den avond toe, doch steeds verminderende. Het Bolwerk is, ter langte van vyftig Roeden, daar door weg gespoeld, en een stuk van 't zelve, ter geheeler dikte, anderhalve Roede lang, door den Stroom wel vyftig Schreeden van zyn plaats gevoerd.

„ De Schepen [in de Haven] stonden veel gevaar uit, en 't grootste deel derzelven raakte driftig, maar de meesten bleeven gelukkig behouden: sommigen door hunne Kabels te vieren, anderen door nieuwe Ankers uit te werpen; zo dat alleenlyk één Sweedsch Schip verging, gelyk ook eenige Schuiten. Een groot getal Menschen raakten om hals op den Dyk, die naar 't Eiland van Leon loopt. *Sevilie* is grootelyks beschadigd geworden; *St. Lucar* en *Xeres* hebben insgelyks veel geleeden, en *Conil* zou, naar men verhaalt, t'eenemaal vernield zyn."

Volgens de beschryving der Ouden, moet Gades, gelyk zy de Plaats noemden, veel grooter zyn geweest dan het hedendaagsche Kadix. Men is in 't algemeen van denkbeeld, dat een gedeelte van de Stad door eene Aardbeeving vernield of door de Zee verslonden zy, en dit is niet onwaarschynlyk. Met een laag Ty, ziet men ook nog heden, aan de West-

zy-

zyde des Eilands, daar de Domkerk digt aan Zee ſtaat, het Muurwerk van de oude Stad. Het Land beſtaat uit Heuvels en Vlakten, daar Vee geweid, doch geen Koorn geteeld wordt. Het brengt ook goeden Wyn voort, en in den omtrek van de Baay wordt veel Zout gemaakt. ANDALUSIE. *Kadix.*

Het Eiland van Kadix is in 't byzonder vermaard wegens de Viſſchery van Tonynen, welker Saizoen duurt van Mey tot aan 't midden van Juny. Men vangt deeze Viſſchen in een groote Fuik, die in 't voorſte van 't Kanaal, dat het Eiland afſcheidt van 't Vaſte Land, aan 't Eilandje van St. Pedro, gezet wordt. Deeze Viſſchen zwemmen troepswyze, en volgen elkander tot in het binnenſte van de Fuik, alwaar de Viſſchers hun vangen en doodſlaan. Verder haalen zy 'er het Ingewand uit en ſnydenze aan Mooten, die, na het wegneemen van de Graat, eerſt gerooſt, vervolgens in Olie gebraden, en dan met verſche Olie, Peper, Nagelen en Laurierbladen, in Tonnetjes gepakt worden. Op deeze wyze toegemaakt, verzendt men ze alom, meeſt naar de Middellandſche Zee, alwaar deeze Koſt voor een Lekkerny gehouden en zelfs beter geagt wordt dan de Kaviaar, of ingelegde Kuit, die van Konſtantinopolen komt; indien de Buikſtukken van den Viſch 'er toe genomen zyn. De Tonynen worden ook wel maar in vieren gehakt, en dan, gezouten zynde, ingepakt, om te verzenden naar de Middellandſche Zee, alwaar zy, dus, tot Onderhoud ſtrekken voor het Scheepsvolk der Galeijen. Men vangtze ook met Netten in den Oceaan, aan de buitenzyde van het Eiland van Kadix. Somtyds vindt Tonynen-Vangſt.

men

ANDALUSIE. Kadix.

men ze van tien Voeten, gemeenlyk van zes tot agt Voeten lang, en honderdvyftig of tweehonderd Ponden zwaar. 't Is eene dikbuikige Visch, hebbende een breede Staart en groote Kop, met Tanden in den Bek, daar hy egter geen kwaad mede doet. Op de rug heeft hy twee Vinnen of Vlerken, als ook een aan ieder zyde, en éénne onder de Kieuwen. Hy is vlug en zwemt zeer snel, schynende liefst op te willen tegen Wind en Stroom.

Pelamides of jonge Tonynen.

Oudtyds plagten de Inwooners van Kadix reeds hun werk te maaken van het inleggen der *Pelamides* of jonge Tonynen, welken de Spanjaarden *Chicorras* heeten, met Zout en Ajuin of Knoflook; 't welk dezelven alom gewild maakte. *Oribasius* verhaalt, dat men, ten tyde van *Galenus*, dit soort van ingelegde Visch *Sardæ* noemde. *Nicostrates* zegt dat hy, met elf Persoonen, zynen Maaltyd deed aan een deezer *Pelamides*, te Kadix toegemaakt. Niet alleen dienden zy tot Spyze, maar *Hippocrates* pryst dezelven aan, als een Geneesmiddel tegen die Waterzugt, welke uit een gebrek in de Milt ontstaat.

Zeeplaatsen aan de Baay van Kadix.

In de Baay van Kadix, aan de Vaste Kust, leggen eenige Plaatsjes, die in de Zeevaart en Handel bekend zyn, naamelyk *Rota*, *Puerto de Santa Maria* en *Puerto Real.*

Rota.

Rota laat men, by 't inkomen van de Baay, ter slinkerhand, daar het een goede Haven heeft.

Port Real.

Puerto Real, gemeenlyk *Port Real*, is een Vlek in de Binnen-Baay, alwaar de Magazynen van Levensmiddelen en Oorlogsbehoeften voor de Haven van Kadix zyn. Het legt rondom in Moerassen of Zout-Marshen, omtrent een Uur gaans beoosten 't Kasteel of Fort *Matagarda*,

dat met het Fort Puntal de Binnen-Baay fluit, hoewel zy beide te famen de *Puntales* genoemd worden *. De Engelfchen deeden haare Landing, in 't jaar 1702, benoorden deeze Plaats, doch werden in hun oogmerk, om 't gemelde Kafteel te bemagtigen, dewyl het Terrein zeer fmal en onbekwaam was, door eene Battery op een nabygelegen Eilandje, verhinderd. ANDALUSIE.

* Zie bl. 448.

Port St. Maria.

Puerto de Santa Maria, gemeenlyk *Port St. Maria*, dat is de Haven van Ste. Maria, is de voornaamfte van de gemelde drie Zeeplaatfen; een Vlek dat ongemeen veel Vertiering heeft, zo wegens de nabyheid der Haven van Kadix, als om dat 'er het Veer is op die Stad. Ook wordt van daar het meefte Zout, dat de Hollanders en Engelfchen uit de Baay van Kadix haalen, afgefcheept; waar toe hetzelve, by groote hoopen, aldaar gereed legt. Te lande is de Plaats omtrent drie Uuren gaans van St. Lucar, en nagenoeg even ver van Kadix te water. De Galeijen van de Kroon worden opgelegd in de Haven, wat verder naar buiten, daar men noodwendig t'fchepe moet gaan om te Kadix te komen; hoewel dit Rak voor de Barken gevaarlyk is, inzonderheid met een Noordelyken Wind, wanneer de Zee vlak de Baay in zet. De Mooren, die te Port St. Maria woonen, hebben hun beftaan van de Menfchen op hunne Schouders door 't Water te draagen, om dat de Barken niet aan Land kunnen komen. Voorts is het een fraay bebouwde Plaats, doch zonder Veftingwerken. Veel Kooplieden van Kadix houden 'er hun Verblyf, dewyl de omleggende Landsdouw zeer vermaakelyk en dat het 'er veel onkoftbaarder te woonen is. Het plunderen van dit

Vlek,

ANDALUSIE. Vlek, door de Engelſchen, in 't jaar 1702, benadeelde de Zaak der Bondgenooten zeer.

Medina Sidonia. Van Port St. Maria kan men te lande voortreizen naar Gibraltar, en dan komt men, na eenen Weg van zeven Uuren gaans, door zeer woeſte onbebouwde Landen, te hebben afgelegd, aan *Medina Sidonia*, een taamelyk fraaije en groote Stad, beooſten Kadix, in eene vrugtbaare Landsdouw gelegen. Verder buigt die Weg Weſtwaards, en vereenigt zig met den Reisweg van Kadix naar Gibraltar, welke over 't Eiland van Leon heen, langs de Kuſt, Zuidwaards loopt. Aldaar ontmoet men eerſt

Conil. *Conil*, een oude Stad, vermaard wegens den Tonynen-Vangſt, welke 'er op gelyke wyze geſchiedt, als by Kadix, waar van zy zes Uuren af legt, aan den Zee-Oever. De Hertogen van Medina-Sidonia, die met de Hertogen van Medina-Celi een zelfden Stam uitmaaken, Heeren zynde van deeze Plaats, hebben 'er een vry ſterk Kaſteel. By 't zelve ſtaat een Gebouw, 't welk de Inwooners noemen *la Chanca del Duque*, dienende tot een Hal, waar men de Schepen afiaadt met een ongelooflyke menigte Tonynen, die op de voorgemelde wyze ter verzendinge zyn gereed gemaakt. Te *Vegel*, dat twee Uuren Zuidelyker legt, is eene dergelyke Viſchery.

Vegel.

Straat van Gibraltar. De Zuidhoek van Spanje maakt, met den Noordelyken hoek van Afrika, een Zee-Engte, genaamd de *Straat van Gibraltar*, omtrent agt Mylen lang en vyf Mylen breed zynde. In dezelve gaat altyd een ſnelle Stroom, uit den Oceaan in de Middellandſche Zee, die de Schepen wel drie Zeemylen in een Uur doet af leggen, en een ſtyve Koelte vereiſcht om 'er tegen

gen op te zeilen. Aan den Noordkant van de Straat vertoonen zig drie Kaapen of Voorgebergten, naamelyk, Kaap *Trafalgar*, *Tariffa* en *Calpe* of Gibraltar; waar tegen over men, aan de Zuidzyde, ook drie voornaame Uithoeken heeft, naamelyk Kaap *Spartel* aan den Oceaan, Kaap *Alcaçar* in 't midden van de Straat, en Kaap *Abila*, waar op Ceuta legt, aan de Middellandsche Zee. ANDALUSIE.

De Kust wordt van Conil langs hoe steilder, en de Weg loopt over Gebergten heen, die begroeid zyn met Groen-Eiken en Kurkboomen. Kaap *Trafalgar*, waarschynlyk het *Promontorium Junonis* der Ouden, legt twee Uuren Zuidwaards van Vegel. Drie Uuren verder vindt men *Tariffa*, aan 't midden van de Straat gelegen, de Hoofdplaats van een Marquisaat, 't welk den Hertog van Medina-Celi toebehoort. Deeze Stad is redelyk groot, en naar den Moorschen trant bebouwd, doch wordt zeer armelyk en ongemeen morsig bewoond. Men vindt 'er nog veele Overblyfzels van Romeinsch Werk. De Plaats heeft geen Haven, maar slegts een onveilige Reede, agter het Eilandje van dien naam, 't welk in de Straat legt. Zeekust. Kaap *Trafalgar*. *Tariffa*.

Aan den anderen Weg, van Sevilie naar Gibraltar, die midden door 't Land heen loopt, vindt men *Offuna*, tien Uuren gaans ten Oostzuidoosten van Sevilie. Deeze Plaats is redelyk groot, en sterk door haare legging, alzo zy maar éène Bron heeft, die genoegzaam is voor 't gebruik aller Inwooneren, schoon zy vier- of vyfduizend Huisgezinnen bevat. Zy heeft een fraaie kostbaar versierde Kerk, t' eenemaal van wit Marmer gebouwd. In 't gehee- Offuna.

ANDALUSIE. heele omleggende Land, wel agt Uuren gaans in 't ronde, vindt men Bron, Beek noch Rivier, 't geen aan de Romeinen veel ongemaks veroorzaakte, toen zy de Stad belegerden.

Marchéna. Even zo is het te *Marchéna*, eene fierlyk gebouwde Stad op een Heuvel, drie Uuren gaans naar den kant van Sevilie. De Landsdouw is 'er, niettemin, vrugtbaar in allerley Levensbehoeften, Koorn, Wyn, Kappers en Olyven.

Hardalés. *Hardalés*, op de Grenzen van Granada, legt rondom een fteile Rots, op welker top het Kasteel ftaat, dat men zeer fterk agt, geevende Water aan de Stad, welker Inwooners van de vette Weidlanden, daaromftreeks, hun beftaan hebben.

Algezira. Met dien zelfden Weg komt men, over de Bergen van Ronda, die de Grenzen van Granada bepaalen, te *Algezira*, aan 't diepfte der Baay of Inham van Gibraltar, omtrent ter plaatfe daar de Stad *Calpe* oudtyds gelegen heeft. Aldaar deeden de Mooren, door Graaf *Juliaan* ontbooden zynde, hunne eerfte Landing en verfterkten 'er zig vervolgens zeer. Ongemeen wel gelegen was deeze Plaats voor hun, dewyl zy hun Krygsvolk te Ceuta affcheepten, 't geen 'er tegenover legt, en 't zelve weder met gemak te Algezira ontfcheepten, brengende ook van daar hunne gemaakte Slaaven, en behaalde Buit, naar Afrika over. Zy bleeven 'er zevenhonderd Jaaren meefter van, en lieten 'er nog veele kentekenen over van hun verblyf aldaar. Onder anderen is de Muur der Stad, welke het twintig Maanden uithieldt, eer de Ingezetenen zig, in 't jaar 1344, aan de Spaanfchen overgaven, van eene verwonderlyke vaftheid. 't Kafteel kwam

Pater *Labat* voor, meer dan duizend Jaaren oud te zyn. Voorts is 'er een zeer diep onderaardſch Hol, met een ontelbaare menigte en verſcheidenheid van natuurlyke Kryſtallizatiën voorzien, gelyk dat van St. Michiel, in den Berg van Gibraltar. De Plaats beſtaat tegenwoordig maar uit eenige armelyke Wooningen, hier en daar tuſſchen de Puinhoopen der Gebouwen verſtrooid. ANDALUSIE.

Gibraltar. De Stad *Gibraltar* legt op den Ooſthoek van de gedagte Baay, welke drie of vier Mylen diep is, aan den voet en Weſtkant van den Berg *Calpe*, die met den Berg *Abila*, in Afrika, de eigentlyke *Kolommen van Hercules* uitmaakt; naar welken de Straat *Fretum Herculeum* plagt genoemd te worden. Deeze Berg, van ouds bekend wegens zyne hoogte en ſtandplaats, geeft van zynen top een verwonderlyk ver Uitzigt over de Middellandſche Zee. Naar den anderen kant is het Gezigt bepaald door den Berg *Carnero*, op den Weſthoek der Baay; doch men kan een gedeelte van Spanje en Afrika van daar ook overzien. De Strook Lands, waar mede hy aan 't Vaſte Land is gehegt, heeft niet boven de honderd Roeden breedte en is weinig hooger dan de Zee. Aan den Ooſtkant is de Berg verſchrikkelyk ſteil, doch naar de Baay toe loopt hy ſchuinſer af, en maakt verſcheide Terraſſen, die met Muurwerk en Toorens, naar den ouden trant, zyn bezet geweeſt, thans meeſt vervallen. Op den vlakken top ſtaat een Wagthuis of Seïntooren, daar altyd Oppaſſers zyn, om kennis te geeven van Schepen, die in Zee opdaagen. Het end van deezen Berg, dat Zuidwaards in de Straat uitſteekt, wordt genoemd de *Punt van Europa*. Zyn hoogſte top, aan den Noord-

ANDALUSIE. kant, is meer dan dertienhonderd Voeten hooger dan de vlakke Grond der Landengte.

Gibraltar. Naamsreden. Gibraltar heeft dien naam, zo men wil, van eenen Moorſchen Generaal, *Tarif* of *Tarik* geheeten, die in de Agtſte Eeuw aldaar Volk overbragt uit Afrika, en 'er ſtand hieldt, ongeagt alle de poogingen der Gotthen, om hem van daar te dryven: weshalve 't Gebergte, in de Moorſche Taal, *Gebel-Tarik*, dat is de Berg van Tarik, genoemd werdt.

Hiſtorie. Een langen tyd is deeze Plaats onwinbaar aangemerkt, om dat zwaare Schepen dezelve niet konden naderen, zonder het uiterſte gevaar van te Stranden, of te ſtooten op de Rotſen, die 'er menigvuldig zyn, onder en boven water: doch de uitkomſt heeft het tegendeel doen zien. De Vloot der Bondgenooten, in 't jaar 1704, dezelve naauwlyks eenige Uuren beſchooten hebbende, wierdt men 'er meeſter van. Toen egter was de Bezetting ook zeer zwak. Nog in 't zelfde jaar tragtten de Franſchen en Spanjaarden Gibraltar van de Landzyde te herwinnen, en hadden reeds een gedeelte van den Berg ingenomen, maar het misverſtand tusſchen de Generaals en de ſterke Vloot, in die Haven leggende, deedt hun, na een Beleg van vier Maanden, daar van af zien. Sedert is zy in de Magt der Bondgenooten gebleeven, tot dat de Kroon van Groot Brittannie, by het Traktaat van Utrecht, dezelve voor zig alleen bedong. De Spaanſchen maakten, eenige Jaaren daarna, wel ſtaat om Gibraltar terug te krygen; waar omtrent de Hertog van Orleans en de voorgaande Koning van Engeland ſcheenen overeengekomen te zyn; doch hunner beider dood verhinderde de uitvoering daar van. In 't jaar 1728 deedt derhalve Koning

Filips

DE MIDDELLANDSCHE ZEE
De hoogste Top
De Middel Berg
De Seintooren
Salto Garrobo
Laag Land van Zandheuvels
LINIE DER SPAANSCHEN
Kreek
Kreek
De Punt van Europa
Rosia Baay
Kreek
Anker plaatsen
Het Oude Zeehoofd
't Nieuwe Zeehoofd
GEDEELTE VAN DE STRAAT
DE HAVEN OF BAY VAN GIBRALTAR
Nieuwe Aftekening der STAD en BERG van GIBRALTAR.
Schaal van Vyfhonderd Rynlandsche Roeden.
100
200
300
400
500
Een Kwartier gaans.

Filips de V. deeze Plaats van de Landzyde aantaſten, maar de Vrede, daar op volgende, ſtremde den Voortgang deezer Onderneeming, en by het Traktaat van Sevilie werden de Engelſchen in de bezitting van dezelve beveſtigd. ANDALUSIE. *Gibraltar.*

Om een bekwaam denkbeeld te geeven van de gedaante en legging van Gibraltar, zo is hier ingevoegd eene Aftekening van de Grondvlakte der Stad en van derzelver Veſtingwerken, met een Gezigt van den Berg van Gibraltar, zo als dezelve in de Straat, naar den kant van de Middellandſche Zee, uitſteekt; als ook van de Landengte, met welke hy aan Spanje vaſt is, de Linie of Affnyding, door de Spaanſchen gemaakt, en de Werken, waar mede de Plaats in de laatſte Belegering is aangetaſt geweeſt: alles, in den jaare 1738, naauwkeurig opgenomen. De Merk-Letteren, in deeze Aftekening, wyzen het volgende aan. Legging en Grondvlakte.

1. Den hoogſten top des Bergs, zynde aan den Noord- en Ooſtkant zeer ſteil.
2, 3, 4, 5. Batteryën op den ſteilen kant des Bergs.
6, 7, 8. Liniën tot beſchutting van de Plaats.
9. Het oude Moorſche Kaſteel.
10. Buskruid-Magazyn.
11, 12, 13. Magazynen of Voorraadhuizen.
14. Battery.
15. De Landpoort.
16. Het Noorder Bolwerk.
17. De Waterpoort.
18. Het Hospitaal.
19. Des Gouverneurs Tuin.
20. Buskruid-Magazyn.
21. Het Zuider Bolwerk.
22. Het platte Bolwerk.
23. Half Bolwerk.
24. De oude Moorſche Linie.
25. De Linie van Karel den V.
26. Den Voetweg naar Groot Europa.
27. Battery van agt Stukken.
28. De nieuwe Kapel.
29. Fort van 't nieuwe Hoofd.
30. Ruine van een fraaie Waterbak, genaamd het Moorſche Bad.
31. Onze L. V. van Europa.
32. Een Battery van Vyf Stukken.
33. Weg door de Rots gehouwen, naar de nieuwe Batteryën.
34. Den Duivels-Tooren.
35. Een Moeras.
36. Een Inundatie, na het laatſte Beleg gemaakt.
37. Sluis tot die Inundatie.
38. Loopgraven en Batteryën van de Belegeraars, in dat Beleg.
39. De Linie der Spaanſchen, met een Graft *a a*, van twaalf of vyftien Voeten breed en zeven of agt Voeten diep, vol Water en Slyk.
40. Den Ingang van St. Michiels-Hol.

 De

ANDALUSIE. *Gibraltar.* Wonderbaare Grot in den Berg.

De Berg van Gibraltar, eene Rots, zo wonderbaar wegens zyne hoogte en steilte, als de Natuur misschien ergens eene voortgebragt heeft, is van binnen nog immer zo zeldzaam, wegens de grootte; diepte en verscheidenheid haarer Grotten, waar van de voorste, welke men gemeenlyk beschouwt, *St. Michiels-Hol* genoemd wordt. De Ingang van dit Hol, omtrent ter halver hoogte van den Berg, is in 't eerst smal, doch wordt allengs wyder, hoe verder men komt, tot dat men eindelyk verbaasd staat zig te bevinden onder een Gewelf van schrikkelyke hoogte, en wyd naar evenredigheid, groot genoeg om duizend Man te bevatten. Door middel van Flambouwen ontdekt men, aan alle zyden, een menigte van Voorwerpen, die het Oog naar zig trekken. De Natuurlyke Pylaaren van Krystal of Steen, welken het Gewelf, dat in Vakken verdeeld is, onderschraagen, maaken een Vertooning als van een Gotthisch Kerkgebouw, met veelerley Sieraaden van Bloem- en Lofwerk praalende. Men ziet 'er ook Figuuren, die naar deeze of gene Gedierten gelyken. Aan 't uiterste End van deeze Grot zyn Openingen, door welken heen zig nog veel grooter en dieper Holen opdoen; ja men verzekert, dat 'er om laag, ter diepte van honderden Vademen, nog anderen zyn, in welken de al te groote nieuwsgierigheid, en drift om alles te bezien, eenige Persoonen, ongelukkig, hun graf heeft doen vinden.

Inwooners van Gibraltar.

De Stad plagt zeer fraay bebouwd te zyn, doch 't gebrek van Inwooneren, na dat de Spanjaarden, in 't jaar 1704, dezelve verlaten hadden, heeft ze grootelyks doen vervallen: want uit Groot Brittannie hebben 'er zig niet vee-

veele Huisgezinnen nedergezet. Men vindt 'er, behalve de Europischen, ook Jooden, Turken en Mooren, en de Plaats heeft haar bestaan, buiten de Vertiering, welke 'er de Oorlogsvlooten en Barbaarsche Roofschepen maaken, en de Overvaart op de Kust van Afrika, voornaamelyk van den Sluikhandel op Spanje; schoon de Gemeenschap heet afgesneeden te zyn door de Linie, welke de Spanjaarden getrokken hebben, ruim een Kwartier gaans van de Buitenwerken, op den steilen kant des Bergs, en twee of driemaal zo ver van de Ankerplaatsen by 't nieuwe Zeehoofd. Immers, als Pater *Labat* deeze Affnyding, in 't jaar 1706, beschouwde, merkt hy aan, dat de beide Partyën in goed Verstand leefden, en, zo hy niet twyfelde, by nagt met elkander Handel dreeven, gelyk dit de nooddruft wederzyds vereischte. Toen werdt die Linie door vierhonderd Ruiters en twaalfhonderd Man te Voet, bewaard.

ANDALUSIE. *Gibraltar.*

Oud Gibraltar, dat aan de overzyde van de Baay legt, is byna geheel weg, en bestaat maar uit eenige armelyke Wooningen, gelyk Algezira. Het Land, daaromstreeks, hoe ongemeen vrugtbaar en vermaakelyk, brengende van zelf de keurlykste Oranje-Appelen, Citroenen, Vygen en Druiven voort, die men met Oogen kan aanschouwen, wordt, door gebrek van Landbouwers, meestal verwaarloosd. Omtrent een Uur gaans van Zee zyn nog de overblyfzels te vinden van de Afperkingen der Landeryën, door de Mooren gemaakt, eer zy van daar verdreeven werden; *Cortillos* genaamd.

Het omleggende Land.

ANDALUSIE. *Gibraltar.* De Valſche of Verkeerde Baay. * *la Malbaye*

Wanneer men van 't Ooſten komt, willende de Straat uitzeilen, ontdekt men van verre den Berg van Gibraltar, die zig als een Eiland vertoont, hebbende wat Noordelyker een hoog Gebergte. Daar tuſſchen ſchynt een doorgang te zyn, welke genoemd wordt de *Valſche* of *Verkeerde Baay* *, alwaar het Land weinig hooger is dan de Zee, beſtaande ſlegts uit eenige Zandheuvels, waar op de Schepen Stranden kunnen. Want de Stuurlieden zien ſomtyds den Berg van Gibraltar aan voor den Apenberg, *Abila*, in Barbarie, die zig van verre ook als een Eiland vertoont, dewyl hy ſpits uitſteekt boven de nabuurigen. Om die reden kunnen zy den zelfden misſlag hebben aan de Kuſt van Afrika, neemende, by Miſt of ongeſtuimig Weer, den Apenberg voor den Berg van Gibraltar, en dan hebben zy gevaar om in de bogt van Tetuan te vervallen. Hierom is 't veiligſt zig naaſt aan de Kuſt van Spanje te houden, die van Mallaga af byna Zuidweſt aan loopt.

TEGENWOORDIGE STAAT VAN PORTUGAL.

I. HOOFDSTUK.

Van de Gelegenheid, Gedaante en Grootte; Naamsoorſprong; Oude Grenzen; Verdeeling; Gebergten en Kaapen; Rivieren; Baaijen en Zeehavens.

Et Ryk van Portugal legt aan de Weſtzyde van Spanje, tuſſchen de Noorder Breedte van zeven en dertig en twee en veertig Graaden, als ook tuſſchen de agt en elf Graaden Lengte, volgens de nieuwe Kaart van *d'Anville*, daar Parys op twintig Graaden is geſteld, gelyk gewoonlyk. Het grenſt met zyne Ooſtzyde aan de Spaanſche Provinciën Andaluſie, Eſtremadura en Leon, met zyne Noordzyde aan Gallicie: voor 't overige wordt het door den Weſter-Oceaan bepaald. De Gedaante is langwerpig en vry regelmaatig. De langte, naar 't Zuid en Noorden, bedraagt ongevaar honderd Franſche of vyf en zeventig Duitſche Mylen, de breedte doorgaans omtrent dertig, doch aan 't Zuidend maar twintig der laatſtgemelden. De Oppervlakte wordt gerekend op agttienhonderd en vyf en veertig vierkante Duitſche Mylen. De

Gelegenheid, Gedaante en Grootte.

GELEGENHEID, ENZ.

Grootte is omtrent een vyfde deel van die van Spanje, en verſchilt weinig van die der Nederlanden, zo als zy door Karel den V. beheerſcht werden.

Naamsoorſprong.

Dit Land maakte oudtyds een der drie deelen van Spanje uit, onder den naam van *Luſitania*, welke de Heer *Bochart* zig verbeeldt afkomſtig te zyn van 't Feniciſch Woord *Lus*, een Amandel, en 't Griekſch Woord *Tania*, een Landſchap: doch anderen leiden dien af van *Lyſus*, den Zoon van Bacchus; als wanneer het op den Wyn, welke 'er geteeld wordt, zoude betrekking hebben. De oorſprong van den hedendaagſchen Naam is niet minder duister. In den eerſten opſlag ſchynt die afkomſtig van een Haven, daar de Volkeren van Gallie zig zouden nedergezet hebben, aan den Uitloop van de Douro, alwaar nog heden de Stad Porto is; doch men agt de afleiding waarſchynlyker van het oude Vlek *Cale*, 't welk aan den Mond van die Rivier gelegen heeft, volgens het Reisboek van *Antoninus*, en hedendaags *Gaya* heet. De Haven, naamelyk, by hetzelve, werdt genoemd *Portus Cale*, en in vervolg van tyd gaf men den naam van *Portu-Calia* aan 't gantſche Landſchap, tuſſchen de Minho en Douro, gelyk uit verſcheide oude Stukken blykt. Onder Ferdinand den Grooten, Koning van Kaſtilie en Leon, die dit Land en Gallicie ſchonk aan zynen Zoone Garcias, werdt eerſt de naam van Luſitania afgeſchaft. Het oudſte Geſchrift, waar in de naam, *Portugal*, ten opzigt van 't gantſche Ryk gebruikt wordt, is van 't jaar 1069. Men bewaart hetzelve in een Klooſter te Arouca.

Oude Grenzen.

De Grenzen van Luſitania verſchilden veel

van

van die van 't hedendaagsche Portugal. Het was ten Noorden bepaald door de Douro, en de Guadiana scheidde hetzelve, ten Oosten en ten Zuiden, af, van *Hispania Tarraconensis* en *Bœtica*; zo dat 'er al het Land benoorden de Douro aan ontbrak, terwyl het zig Oostwaards over een groot gedeelte van Spaansch Estremadura, als ook tot in Kastilie en Leon, en dus veel verder dan hedendaags, uitstrekte. GELEGENHEID, ENZ.

Portugal wordt tegenwoordig verdeeld in zes Provinciën, naamelyk *Estremadura*, *Beira*, *Entre Minho-Duéro*, *Tra los Montes*, *Alentejo* en *Algarbia*. Estremadura is de middelste derzelven, de drie volgende maaken het Noordelyke deel uit en de twee laatsten het Zuidelyke. Entre Minho - Duéro en Algarbia zyn ver de kleinsten. Allen, uitgenomen die van Tra los Montes, grenzen zy aan den Oceaan. Verdeeling.

Het Land is vol Gebergten, waar van de voornaamsten zyn: de *Sierra d'Estrella*, tusschen de Provinciën Beira en Tra los Montes, strekkende zig verder Noord- en Zuidwaards uit. Op deszelfs top zyn twee groote Meiren, die men agt gemeenschap te hebben met de Zee, alzo 'er brokken van Scheepswrakken in gevonden zyn, en 'er, by ongestuimig Weder, altyd een sterke beweeging in is: *Sierra de Marvao*, of *Herminius minor*, in de Provincie van Alentejo, strekkende tot aan de Stad Marvao, waar van het zynen naam heeft: het Rotsagtig Gebergte *Sintra*, oudtyds de *Maan-Kaap* *, 't welk de Zeelieden de Rots van Lissabon gewoon zyn te noemen, gelegen op een Uithoek des Lands, omtrent zeven Mylen Westwaards van die Stad, met een Klooster daarop, 't welk in de Rots is uitgehouwen: Gebergten en Kaapen.

* *Promontorium Lunæ*

Sier-

GELEGENHEID, ENZ.

* *Promontorium Barbaricum*

† *Promontorium Sacrum*

Sierra de Abida, weleer de *Barbaarſche Kaap* *, gelegen op den Uithoek, bezuiden den Ingang van de Taag, hedendaags Kaap *Spichel*: de Berg *Junto* of *Mons Tagrus*, vaſt zynde aan de Rots van Liſſabon: *Sierra de Algarva*, eertyds *Cicus*, nog heden *Monchique*, ſcheidende Algarbia van Alentejo, tot aan Kaap *St. Vincent*, welke de Ouden plagten te noemen de *Heilige Kaap* †: eindelyk *Mont Gerve*, op de Grenzen van Gallicie.

Rivieren.

Behalve de *Minho*, *Douro*, *Taag* en *Guadiana*, die altemaal uit Spanje, door Portugal heen, Weſtwaards in Zee ſtroomen, heeft dit Ryk 'er nog verſcheidene van kleiner ſoort; waar onder de *Mondégo* een der voornaamſten is, ontſpringende in 't Ooſtelyk deel der Provincie Beira, en vloeijende Zuidwaards, voorby Coimbra, in den Oceaan. De *Cancha* of *Chanca* loopt Zuidwaards op de Grenzen van Spanje en Portugal, maakende eenige Mylen wegs de Landſcheiding uit, waar na zy in de Guadiana valt, gelyk de *Caya* doet by Badajoz. Voorts is 'er de *Cadoa*, die by St. Ubes uitſtroomt, de *Zezere*, welke in de Taag valt, de *Lima* en *Cavado* in Gallicie; enz.

Baaijen en Zeehavens.

Verſcheide goede Baaijen en Zeehavens zyn 'er aan de Kuſt, voornaamelyk in den Uitloop der voornaame Rivieren. Die van Liſſabon, Oporto en St. Ubes, zyn zeer vermaard, wegens de ſterke Zeevaart en Koophandel van vreemde Natiën op dezelven.

II. HOOFDSTUK.

Kort Begrip der HISTORIE VAN PORTUGAL. *Deszelfs Verheffing tot een* Koningryk. *Hereeniging met Spanje. Vry-Verklaaring. Komste van 't* Huis van Braganza *op den Throon. Vermaagschapping door het* dubbel Huwelyk *met Spanje; enz.*

Die van Karthago dit Land, te gelyk met het overige van Spanje, onder hunne magt gebragt hebbende, bezaten 't zelve tot dat de Romeinen zig daar van meester maakten. Voorts onderging het ook met Spanje een gelyk lot, wordende mede door de Mooren of Sarrazynen, in de Agtste Eeuw, overweldigd, welker Generaals dit Land, gelyk het overige van Spanje, in een menigte kleine Vorstendommen verdeelden, noemende bykans ieder Veldoverste zig Souverein of Koning van 't gene hem door geweld van Wapenen onderhoorig was geworden. Beheersching door de Mooren.

Portugal bleef, met het grootste deel van Spanje, in de magt der Sarrazynen tot in het laatste van de Elfde Eeuw, wanneer Alfonsus de VI., Koning van Kastilie, met den bystand van andere Kristen Mogendheden, de Ongeloovigen allengs naar de Zuidelyke deelen deedt wyken. Dit gaf gelegenheid dat zekere HENRIK, afkomstig, zo men wil, uit den Huize van Bourgondie, die met zyn Krygsvolk gemelden Koning veel dienst gedaan hadt, van denzelven niet alleen zyne Dogter ten Huwelyk kreeg, maar ook beschonken werdt met dat gedeelte van Portugal, 't welk de Kristenen HENRIK, Graaf van Portugal. 1093.

HISTORIE. nen toen bezaten, zynde voornaamelyk het gene benoorden de Douro is gelegen, en met zo veel van 't overige, tot aan de Guadiana toe, als hy zou kunnen bemagtigen. De Koning wilde, dat hy dit alles hebben zou onder den tytel van *Graaf van Portugal*, doch op voorwaarde, van de Souvereiniteit der Koningen van Kaſtilie, over zyn Land, te zullen erkennen, en hun, by vereiſch, met driehonderd Ruiters byſtand bieden tegen de Ongeloovigen. Dit is de oorſprong der byzondere Heerſchappy van Portugal geweeſt.

Portugal wordt een Koningryk. Henrik, die in 't jaar 1110, by Uiterſte Wille van zynen Schoonvader, dit Land in vollen Eigendom en Erfelyk verkreegen hadt, ſtierf in 't jaar 1112, nalaatende een Minderjaarigen Zoon, genaamd ALFONSUS. Deez' ALFONSUS, I. ſtondt eenigen tyd onder de Voogdy van den Graaf van Treſtamara, die zyne Moeder getrouwd hadt, doch, tot zyn Jaaren gekomen zynde, dreef hy zyn Stiefvader uit het Land, en deedt zyne Moeder gevangen zetten. Wanneer dezelve, daar op, den Koning van Kaſtilie, Alfonſus den VII., haaren Zwager, om hulpe verzogt, en deeze, daar toe, met een Leger aangekomen was, verdedigde zig de Graaf zo dapper, dat hy de Overwinning behaalde. Vervolgens bragt hy de Sarrazynen Overwinning op de Sarrazynen. ook in 't onderſpit, door een merkwaardige Overwinning op dezelven, waar na bykans het gantſche Zuiderdeel van Portugal door hem
1139. bemagtigd werdt, tot aan de Bergen van Algarbia. Toen werdt hy, in het Leger, tot KONING uitgeroepen, en de Standaarden der vyf Moorſche Vorſten, in dien Slag, veroverd hebbende, beval hy de vyf Schilden te kwar-

tileeren in het Wapen van Portugal, daar zy nog heden in zyn. HISTORIE.

Deeze Koning heeft de Ridder-Orden *d'Avis* gestigt. Hy hieldt, in 't jaar 1181, eene Ryksvergadering te *Samego*, alwaar de Wetten der Regeeringe werden vastgesteld. Voorts bleef hy Oorlog voeren, gelyk zyn Zoon en Opvolger, SANCHO, ook deedt. Door deezen werdt niet alleen den Koning van Sevilie, maar ook den Koning van Leon, de Nederlaag toegebragt en veel Lands den Sarrazynen ontweldigd; terwyl hy, inmiddels, zyne Onderdaanen, door het bouwen van veele aanzienlyke Steden, bevoordeelde. (SANCHO, I. 1185.) Zyn Zoon ALFONSUS, *de Dikke* bygenaamd, deedt eene Reize naar 't Heilig Land en ontnam den Mooren de Stad *Alcassar*, na de Koningen van Sevilie, Cordua en Badajoz, te hebben geslagen. (ALFONSUS, II. 1212.) Zyn Zoon SANCHO, een Vorst zynde van weinig Uitvoering, werdt door zyne Onderdaanen afgezet en vlugtte naar Tolédo, waar op men zyn Broeder, ALFONSUS, tot Regent verklaarde. (SANCHO, II. 1223.)

Na 't overlyden van Sancho nam deez' den tytel van Koning aan, en trouwde *Beatrix*, Natuurlyke Dogter des Konings van Kastilie, waar mede hy Algarbia, dat kort te vooren, door hem, den Sarrazynen was ontweldigd, ten huwelyk kreeg. (ALFONSUS, III. 1246.) Deswegens voegden de Koningen van Portugal aan hun Wapen een rooden Rand, doorzaaid met Gouden Kasteelen in onbepaald getal, die nu gebragt zyn tot zeven, rondom het Schild. Hy was een werkzaam Vorst, die zyn Ryk vergrootte met verscheide Steden. Zyn Zoon DIONYSIUS of *Denis*, dwong den Koning van Kastilie, door de Wapenen, tot het volbrengen zyner beloften, (DIONYSIUS. 1279.)

en

HISTORIE. en maakte zig voor altoos meester van de Landen, die men noemt *Comarca de Riba de Coa.* Men pryst deezen Koning, wegens zyne regtvaardigheid, milde giften en standvastigheid. Door hem werdt het Ryk met veele aanzienlyke Gebouwen versierd, de *Christus*-Orden opgeregt, en de Akademie van Coimbra gevestigd.

ALFONSUS, IV. 1325. Op Dionysius volgde zyn Zoon ALFONSUS, toegenaamd de *Braave*, die een groote eer behaalde in den algemeenen Veldslag der Kristen Vorsten van Spanje en Portugal tegen de Mooren, genaamd de *Slag van Salado* *. Hy heeft ook, verscheide maalen, de Kastiliaansche Veldoversten geslagen. De grootste vlak zyner Regeering was, het ter dood doen brengen van *Agnes*, welke zyn Zoon *Pedro* tegen zyns Vaders wille getrouwd hadt; 't welk maakte dat die Prins eenen Opstand berokkende tegen den Koning, die niet zonder veel bloedstorting werdt gedempt.

* Zie de *Beschr. v. Spanje.* bl. 22.

PIETER, I. 1357. Deeze PIETER is, toen hy den Throon beklom, de *Strenge* bygenaamd geworden, om dat hy al de genen, die eenigermaate in den moord van zyn beminde Agnes ingewikkeld waren geweest, deedt ter dood brengen. Anderszins was hy ook voor Streng befaamd, doordien hy de Regtsoefening in het Ryk tot herstelling bragt en de Misdaadigen zonder oogluiking deedt straffen.

FERDINAND, I. 1368. Pieter werdt opgevolgd van zyn Zoon FERDINAND, die Eisch maakte op het Ryk van Kastilie, tot het welke Henrik de Bastaard, die zyn Broeder, Pieter den Wreeden, hadt om 't leeven gebragt, geen Wettelyk Regt hadt.

Oorlog tusschen Spanje en Portugal. Deeze Henrik, daar tegen, viel in Portugal, en verwoestte het Ryk op een verschrikkelyke

wy

wyze, om Ferdinand te doen afſtaan van dien Eiſch. De Oorlog, welke na Henriks dood vernieuwd werdt tegen Koning Jan, eindigde na veel benadeeling der beide Ryken door een Verdrag, waar in bedongen werdt, dat Jan, Koning van Kaſtilie, *Beatrix*, de eenige Dogter en Nazaat van Ferdinand, ter Vrouwe neemen en dat de Kinderen, uit dit Huwelyk voortkomende, opvolgen zouden tot den Throon van Portugal. HISTORIE.

Na 't overlyden van Koning Ferdinand, den laatſten van den Stam der oude Koningen van dit Ryk, ontſtondt egter een groote twiſt over de Opvolging. Want dewyl 's Konings Weduw, die tot de Meerderjaarigheid van den Zoon des Konings van Kaſtilie 't Regentſchap waarneemen moeſt, zig by de Portugeezen gehaat hadt gemaakt, door haaren ouden Gunſteling, den *Hertog van Andeira*, te trouwen; nam JAN, de Baſtaard-Zoon van Pieter den I., de kans waar, en wierp zig tot Koning op. Hier tegen kantte zig de Koning van Kaſtilie, en overſtroomde Portugal met zo veel Krygsvolk, dat het grootſte gedeelte van dit Ryk door hem veroverd werdt. Hy ſloeg zelfs 't Beleg voor Liſſabon, maar hier verſmolt zyn Leger zodanig door de Peſt, dat hy terug moeſt keeren. Toen werdt gemelde Jan, opentlyk, tot Koning uitgeroepen, en behaalde naderhand een Overwinning op de Kaſtiliaanen, zo groot en gewigtig, dat men 'er nog Jaarlyks de geheugenis van viert, onder den naam van den Slag by *Aljubarotta*. De Portugeezen, bygeſtaan door de Engelſche Krygsmagt onder den *Hertog van Lancaſter*, die de Dogter van Pieter den Wreeden, Koning van Kaſtilie, in Huwe-

Twiſt over de Throons-Opvolging. 1383.

JAN, I. 1385.

Slag by *Aljubarotta.*

HISTORIE. lyk hadt, bragten de Kaſtiliaanen vervolgens zo in 't naauw, dat 'er eindelyk een duurzaame Vrede tuſſchen de beide Kroonen werdt getroffen.

Ceuta bemagtigd. 1420. Naderhand ondernam Koning Jan eenen Optogt tegen de Mooren in Afrika en hadt het geluk van *Ceuta* te bemagtigen. Ook werdt, onder zyne Heerſchappy, het Eiland *Madéra* ontdekt. Hy ſtierf na eene Regeering van agt en veertig Jaaren, en de Natie geeft hem nog heden den roem, van haar verloſt te hebben uit de klaauwen der Kaſtiliaanen. Zyn

EDUARD. 1433. Zoon en Opvolger, EDUARD, hadt het ongeluk, binnen de vyf Jaaren tyds aan de Peſt te ſterven. Inmiddels was een Optogt in Afrika ondernomen, die tot nadeel der Portugeezen uitviel, zodanig dat 's Konings Broeders 'er gevangen werden gemaakt, en Prins *Ferdinand*, die als Gyzelaar bleef voor de beloofde weder-inruiming van Ceuta, aldaar ſtierf.

ALFONSUS, V. 1438. ALFONSUS de V., zyn Zoon en Opvolger, tot Meerderjaarigheid komende, was gelukkig in zyne Oorlogen tegen de Mooren, die hy de Steden *Tanger*, *Arſilla*, *Alcaſſar* en anderen, afnam, 't geen hem den bynaam van den

Eiſch gemaakt op de Kroon van Kaſtilie. *Afrikaan* heeft doen verkrygen. De Eiſch, dien hy uit hoofde van zyn Vrouw *Joanna*, de eenigſte Dogter van Henrik den IV., op de Kroon van Kaſtilie maakte, viel niet zo voordeelig uit. Immers, na verſcheide Steden, in dat Ryk, veroverd te hebben, werdt hy 'er, door Ferdinand en Iſabella, weder uit gedreeven. De nadeelen van deezen Oorlog, voor Portugal, hebben, zo men wil, hem zig dood doen treuren.

JAN, II. 1481. Onder Koning JAN den II., zynen Zoon, die

die den toenaam kreeg van de *Volmaakte Vorst*, kwamen de Portugeezen, die te vooren reeds de *Azorische* Eilanden ontdekt hadden, tot aan het Ryk van *Congo* in Afrika, en zeilden, voor de eerste maal, by Kaap de Goede Hope om, waar door de Vaart naar de Indiën werdt gebaand. Hy deedt het Kasteel van *Minas* of *Delmina* aanleggen, op de Guineesche Kust. Onder zynen Opvolger EMANUEL, Kleinzoon van Koning Eduard, werden egter, eigentlyk, de Oostindiën eerst ontdekt, en drie Jaaren daar na de Kust van *Brasil*. De groote Veroveringen van deezen Koning, in Asia, deeden hem, diestyds, den tytel van *Keizer van 't Oosten* verkrygen. Hy deedt, in 't jaar 1504, eene Fortres aanleggen in 't Ryk van *Cochin*, op de Malabaarsche Kust, en de Oorlog tegen de Mooren in Afrika werdt vlytig door hem voortgezet. Portugal, wil men, kwam onder deezen Koning tot zulk een welvaart, dat men dien tyd de Gouden Eeuw noemde. Immers, door den onmiddelyken Handel uit Europa op de Indiën, die te vooren over Egypte plagt gedreeven te worden, vloeide dit Ryk over van allerley Schatten.

HISTORIE.

EMANUEL. 1495. Ontdekking der Oostindiën. 1497.

Dewyl Amerika, door de Spanjaarden, een weinig te vooren was ontdekt, zo hadt Koning Jan met Ferdinand een Verdrag van Verdeeling aangegaan ten opzigt van de Nieuwe Wereld, gelyk men het toen noemde. Dit werdt noodig geoordeeld, om alle Geschil tusschen de wederzydsche Onderdaanen weg te neemen. Uit kragte van dit Verdrag, zou de Spaansche Kroon alles hebben, wat driehonderd en zeventig Mylen bewesten de Azorische en Kaap Verdische Eilanden gelegen ware,

Verdeeling der Indiën, met Spanje.

Histo-rie.

blyvende dezelven, en al het gene Ooſtelyker ontdekt was of worden zou, aan Portugal.

Tyranny tegen de Jooden.

De tyranny tegen de Jooden, die reeds te vooren begonnen was, kreeg onder Koning Emanuel haar beſlag. Uit Spanje verdreeven zynde, werden zy in Portugal ingenomen, op Voorwaarde, van binnen een bepaalden tyd te zullen vertrekken, of dat de overblyvenden Slaaven zouden zyn. Wanneer nu dit Volk in de Havenſteden van Portugal kwam, met oogmerk om uit het Ryk te gaan, bevonden zy, dat het uitdrukkelyk verbooden ware, hun aan boord te neemen, en niettegenſtaande dus de tyd, buiten hunne ſchuld, verliep, werden, op bevel van Koning Jan, hunne Goederen hun afgenomen, en hunne Perſoonen tot Slaaven verkogt. Emanuel, dit gedrag van zynen Voorzaat afkeurende, deedt alle de Jooden in Vryheid ſtellen, doch gelaſte hun, op ſtraffe van eeuwige Slaaverny, zig binnen zekeren tyd te laaten doopen of anders het Ryk te ruimen. De Jooden, die Spanje, hun oude Vaderland, verlaaten hadden om dat zy geen Kriſtenen worden wilden, maakten zig tot hun Vertrek gereed, doch in plaats van Schepen te vinden in de Zeeplaatſen, van alles voorzien om hun af te voeren, gelyk hun was toegezegd, werdt 'er alom afgekondigd, dat zy nergens mogten t'ſchepe gaan, dan te Liſſabon, op ſtraffe des doods. Dit deedt hun allen, met hunne Huisgezinnen, zig naar die Hoofdſtad begeven, alwaar men alle Kinderen, onder de veertien Jaaren oud, hun afnam en ze met geweld den Doop toediende. Door die onverwagte wreedheid wierden veele Ouders zo uitzinnig, dat zy hunne Kinderen, be-

beneden die Jaaren, in 't Water smeeten, en zig zelf daarna ook om 't leven bragten. De tyd der Inscheping middelerwyl verloopen zynde, verkoozen de meeste Jooden liever gekristend, dan weder tot Slaaven gemaakt te worden. Men rekent dat 'er op dien tyd, zodanigerwyze, meer dan driemaal honderdduizend, Mannen, Vrouwen en Kinderen, gedoopt zyn. En, dewyl weinigen in hun hart Kristenen waren geworden, zo hebben zy, veelal, hunne Kinderen, heimelyk, opgevoed in het Joodsch Geloove, en dit doen zy nog heden, ongeagt de yzelyke wreedheden, welken, sedert dien tyd, de Inquisitie, tegen alle de genen, die men van aankleeving aan 't Joodendom schuldig oordeelt, heeft in 't werk gesteld. HISTORIE.

Koning Emanuel hadt eerst de oudste Dogter van Ferdinand en Isabella ten Huwelyk; vervolgens nam hy de andere, genaamd *Maria*, die hem zynen Opvolger, JAN, ter wereld bragt. Zyne derde Gemaalin was eene Dogter van Filips den I., Koning van Kastilie. Zyne oudste Dogter werdt gehuwd aan Keizer Karel den V.; zyne tweede Dogter aan den Hertog van Savoye. Deeze Vermaagschapping bragt in 't vervolg dien grooten twist, over de Opvolging tot den Throon van Portugal, te weeg. Hy liet nog verscheide andere, altemaal Wettige Kinderen, na, waar onder *Henrik*, de Kardinaal, die ook Koning is geworden. Vermaagschapping der Koninglyke Familie.

Onder de vreedzaame en voorspoedige Regeering van Jan den III., werden de Weetenschappen in het Ryk tot herstelling gebragt, en Volkplantingen opgeregt in de veroverde JAN, III. 1521.

HISTORIE. Plaatſen der drie andere Wereldsdeelen. Deze Vorſt deedt Zendelingen gaan naar de Indiën, onder anderen den vermaarden *Franciscus Xavier*, om den Kriſtelyken Godsdienſt aldaar in te voeren, waar omtrent hy ook naar wenſch ſlaagde. De Orde der Jeſuiten, in 't jaar 1540 opgeregt, werdt door hem, het allereerſt onder de Kriſten Mogendheden, in zyne Heerſchappyën aangenomen. Ook boodt hy Keizer Karel, zynen Schoonbroeder, met een ſterke Oorlogsvloot byſtand, tot de Onderneeming tegen Tunis.

SEBASTIAAN. 1557. De Regeering van SEBASTIAAN, zyn Kleinzoon, was roemrugtig, wegens verſcheide Overwinningen in de Ooſtindiën; doch op 't laatſte van zyn leeven viel zyne ſtrydbaarheid zeer noodlottig uit. Hy hadt, ſedert een geruimen tyd, tot een Onderneeming tegen de Mooren alles gereed gemaakt, wanneer hy, om den Koning van Marokko, *Muley Mahometh*, die door zyne Onderdaanen ontthroond was, byſtand te bieden, met een Leger derwaards over toog; maar, te ver in 't Land trekkende, werdt hy door een zeer groote Krygsmagt der Ongeloovigen omringd. De Koning verloor 'er 't leven, met en benevens de meeſten van den Portugeeſchen Adel, wordende de Soldaaten vermoord of gevangen gemaakt. Dit was een byna onherſtelbaare Slag voor Portugal, en gaf gelegenheid, dat het Ryk eerlang verviel onder de Heerſchappy van Spanje.

Nederlaag der Portugeezen in *Afrika*. 1578.

HENRIK. Immers zo dra HENRIK, de *Kardinaal*, die zes en zeſtig Jaaren oud zynde den Throon beklom, na anderhalf Jaar regeerens Kinderloos, gelyk zyn Voorzaat, was overleeden, kwamen een menigte Mededingers tot de Kroon

Mededingers tot deKroon. 1580.

ter

ter baan. Behalve de gewaande Regten van den Paus, en der Koninginnen van Engeland en Frankryk, maakten 'er drie Eisch op dezelven, in de hoedanigheid van Kleinzoonen des Konings Emanuel: te weeten, *Filips de* II., Koning van Kastilie, wegens zyne Moeder, de Keizerin Elisabeth; *Katharina*, Hertogin van Braganza, wegens haaren Vader, den Infant Don Eduard; en *Don Antonio*, Prioor van Crato, wegens zyn Vader, den Infant Don Louis, van wien hy voorgaf Wettig te zyn geteeld. De Hertogen van Savoije en Parma beweerden ook wel bevoegd te zyn tot de Opvolging, doch hun Regt was niet zo gegrond. De Overmagt besliste, eerlang, dit Geschil; want Koning Filips, geheel Portugal door eene sterke Krygsmagt, onder den Hertog van Alba, overweldigd hebbende, deedt zyne Intreede nog in 't zelfde Jaar te Lissabon, en nam Bezitting van den Throon.

HISTORIE.

Portugal met Spanje onder één hoofd gebragt.

Deeze Vorst, die sedert, in Portugal, den tytel van FILIPS den I., gevoerd heeft, tragtte aanstonds de genegenheid zyner nieuwe Onderdaanen, die reeds Don Antonio tot Koning uitgeroepen en eenen afkeer hadden van alle Dwinglandy en Overheersching, te gewinnen. Ten dien einde bevestigde hy hun de zelfde Voorregten, welken Koning Emanuel de Portugeezen hadt toegestaan, wanneer hy, te Tolédo, voor Prins van Kastilie erkend werdt. Egter was zyne Heerschappy voor Portugal niet minder schadelyk dan voor Spanje. Want dewyl hy, om de Nederlanders te dwingen, hun allen Handel op die twee Ryken had verbooden, zo rustten dezelven, in plaats van de Speceryën en andere Kostbaare Vrugten der

FILIPS, I.

De voornaamste Plaatsen in de Indiën verlooren.

HISTORIE. Indiën, af te haalen uit Portugal en Spanje, gelyk voorheen, zelf ſterke Vlooten uit, en ontweldigden den Portugeezen niet alleen de Molukkiſche Eilanden en den Handel op Japan, maar verdreeven hun zelfs uit Braſil en van de Afrikaanſche Kuſt.

Braſil verlooren.

Filips, II. en III. De Natie werdt hier door wel ongemeen verbitterd, doch moeſt niettemin onder het Spaanſche Juk blyven zugten, den tyd van zeſtig Jaaren, geduurende het leeven van dien Koning en zynen Opvolger, Filips den III. van Spanje, tot dat de uitputting en verzwakking van de Spaanſche Kroon, door den langduurigen Oorlog met Frankryk en de Nederlanden, benevens de Opſtand der Ingezetenen van Katalonie, aan die van Portugal gelegenheid gaf, om het Spaanſche Juk van den hals te ſchudden. Immers onder Filips den IV. van Spanje, werdt de Kroon van Portugal den *Hertog van Braganza*, die de naaſte van 't bloed der voorgaande Koningen was, aangebooden. Koning Filips, die in 't geheim van den toeleg was verwittigd, doch zig niet opentlyk daar tegen durfde verzetten, ontboodt den Hertog met den overigen Portugeeſchen Adel, om hem in den Kataloniſchen Oorlog te vergezellen. De Hertog, eindelyk, een Beſluit moetende neemen, raadpleegde met zyne Gemaalin, welke van de Familie van Medina-Sidonia was, eene Vrouw van veel Verſtand, die, zo men wil, hem in deezer voegen antwoordde: „ indien Gy naar Spanje gaat, loopt uw „ Leven groot gevaar, en, wanneer Gy ſtaat „ naar de Kroon van Portugal, insgelyks; „ doch, zo Gy het verliezen moet, is 't be„ ter, Koning te ſterven dan Hertog." Hier op, ver-

Portugal ontſlaat zig van de Spaanſche Overheerſching. 1640.

verhaalt men, besloot de Hertog tot het laatste, en werdt aanstonds, met algemeene stemmen, als Souverein erkend in geheel Portugal en alle de onderhoorige Plaatsen, uitgezonderd *Ceuta*, dat eenen Spaanschen Gouverneur hadt en sedert aan Spanje is gebleeven. HISTORIE.

Dus beklom deeze Vorst den Throon, onder den naam van JAN den IV., en handhaafde de Vryheid der Portugeezen met veel dapperheid tegen Spanje. Onder hem egter raakte de Natie haare meeste overgebleevene Vastigheden in Oostindie kwyt, doch daar tegen hadt men het geluk van *Brasil* op de Nederlanders te herwinnen. Hy liet twee Zoonen na, waar van de eerstgebooren, ALFONSUS, maar dertien Jaaren oud zynde toen hy, op 't overlyden van zyn Vader, tot de Regeering kwam, in 't eerst onder de Voogdy van zyne Moeder stondt, die in haar Ryksbestuur zeer gelukkig was. Want schoon Spanje, door de Vrede met Frankryk, de handen ruim kreeg, en dus Portugal weder scheen te zullen overweldigen; werden nogtans met den bystand van Karel den II., Koning van Groot Brittannie, die de Zuster van Alfonsus in Huwelyk hadt, en met geheime medewerking van Frankryk, verscheide Overwinningen op de Spanjaarden behaald: zodanig dat het Hof van Madrit, wegens de groote nadeelen, welken 't zelve geleeden hadt, mismoedig, eindelyk van al zyn Eisch op Portugal afstand deedt.

JAN, IV.

Brasil herwonnen.

ALFONSUS, VI. 1656.

Portugal door Spanje vry verklaard. 1668.

Alfonsus hadt egter de Eere niet van de Vryheid zyner Onderdaanen dus verzekerd te hebben; alzo hy, reeds in 't voorgaande Jaar, om dat men zyn Persoon en Gedrag haatelyk wist te maaken by het Volk, in eene Vergadering

HISTORIE. ring der Staaten was afgezet en gebannen naar 't Eiland Tercera; van waar men hem egter, kort daar na, weder terug bragt en in het Kasteel van Cintra opsloot, daar hy in 't jaar 1683 overleedt. Na 't afzetten van Alfonsus werdt aanstonds zyn Broeder, *Don Pedro*, tot Regent des Ryks verklaard, doch na deszelfs overlyden eerst tot Koning uitgeroepen.

PIETER, II. 1683. De Regeering van Koning PIETER den II. was, indien men het van den aanvang zyns Regentschaps af rekent, lang van duur en zeer voorspoedig. Het was inzonderheid van het belang der Portugeesche Kroon, welker Finantiën, door den Oorlog met Spanje, niet dan grootelyks uitgeput konden zyn, onzydig te blyven in den grootenOorlog tegen Frankryk, in 't laatst der voorgaande Eeuw. Ook zou Pieter den bynaam van *den Vreedzaamen* met Regt hebben mogen voeren, als hy niet, uit Staatkundige Inzigten, toen de Aartshertog van Oostenryk tot Koning van Spanje stondt verklaard te worden, deszelfs belangen toegevallen ware. Egter was hy zo voorzigtig, van te bedingen, dat de Bondgenooten eene Krygsmagt van twaalfduizend Man in Portugal overbrengen, en dertienduizend Man, Portugeesche Troepen, in betaaling neemen, als ook dat 'er een sterke Vloot uitgerust zou worden, tot dekking der Kusten en Handel tegen de Aanvallen der Franschen. Dit geschied en de Aartshertog te Lissabon gebragt zynde, hieldt hy nog de Bondgenooten op den tuil, volbrengende op ver na zyne beloften niet, 't welk het oogmerk der Groote Alliantie zeer vertraagde. Na dat egter Koning Karel te Barcelona geland was en de Ingezetenen van Ka-

De Oostenrykschе Party in Spanje begunstigd. 1703.

Katalonie en Valence hem als Souverein erkend hadden, trok het Leger der Bondgenooten, onder 't Opperbevel van een Portugeeschen Generaal, voort tot in het midden van Spanje, en deedt, na het inneemen van Madrit, Karel aldaar, in 't jaar 1706, tot Koning uitroepen; doch men moest die Stad, wel dra, weder verlaaten. HISTORIE. *Pieter*, II.

In 't laatste van 't zelfde Jaar stierf Koning Pieter de II., op 't agt en vyftigste zyns levens. Hy heeft drie Gemaalinnen gehad. De eerste, genaamd *Louisa de Gusman*, eene Dogter des Hertogs van Medina-Sidonia, bragt hem de Infante Isabella ter wereld, die ongehuwd is overleeden. De tweede, genaamd *Maria Francisca Isabella* van Savoije, Dogter van den Hertog van Nemours, werdt van hem getrouwd in 't jaar 1668, na dat haar Huwelyk met zynen Broeder, Koning Alfonsus, was vernietigd. Uit zyne derde Gemaalin, *Maria Sophia Elisabeth*, Dogter van den Keurvorst van de Paltz, kreeg hy zynen Opvolger en drie anderen Zoonen, als ook eene Dogter, welke aan den Keizer verloofd werdt, doch in 't jaar 1704 stierf, en nog een andere Dogter. Bovendien hadt hy drie onegte Kinderen. Zyne Zuster, de Gemaalin van Karel den II. van Groot Brittannie, bleef, omtrent zeven of agt Jaaren na de dood van haaren Gemaal, in Engeland, doch kwam, vervolgens, in Portugal terug, alwaar zy in 't jaar 1705 is gestorven. De Koning overlydt. 1706. Zyne Familie.

Toen Koning JAN de V., die reeds in 't jaar 1697 tot Erfgenaam van Portugal verklaard was, op zyns Vaders dood den Throon beklommen hadt, schepte de Fransche Kroon JAN, V.

veel

HISTORIE. Jan, V.

veel moeds, om de Portugeezen af te trekken van de Groote Alliantie. Dit scheen te gemakkelyker, om dat de Zaaken der Bondgenooten toen zeer agterlyk stonden, en de Grenzen van Portugal reeds door de Franschen waren aangetast, zonder dat de Bondgenooten haast maakten om de Portugeezen te ondersteunen. Ook ontstonden 'er eerlang Vyandlykheden op de Rivier van Lissabon, met de Groot Brittannische Vloot onder den *Graaf van Rivers*, aldaar leggende, die 'er eindelyk, zonder de Troepen aan Land te zetten, van daan vertrok, wanneer hy geen verzekering konde krygen omtrent de Voorwaarden, op welken hy last hadt te landen. Voorts werdt, door de Engelschen, de schuld van de Nederlaag der Bondgenooten, in den Slag by *Almanza*, grootendeels gegeven aan het slegt Gedrag der Portugeesche Troepen, op den regter Vleugel, alwaar derzelver Ruitery het Slagveld ruimde, en haar eigen Voetvolk bloot liet, 't welk dus meestendeels gevangen gemaakt of om 't leven gebragt werdt. Ook bemagtigde, kort daar na, de Krygsmagt van Koning Filips de Stad *Ciudad Rodrigo*, op de Grenzen van Portugal, stormenderhand.

Misverstand tusschen de Engelschen en Portugeezen.

De Koning trouwt. 1708.

Midlerwyl tradt de Koning in Huwelyk met de Aartshertogin *Maria Anna* van Oostenryk, tweede Zuster van den Keizer Josephus en Koning Karel, 't welk hem nog meer aan de belangen van 't Oostenrykche huis verbondt; doch niettemin toonde het Hof van Portugal zig ongenegen tot het ondersteunen van Koning Karel, toen dezelve, na het winnen van den Slag by *Sarragossa*, door de Bondgenooten weder te Madrit was ingevoerd, en zo dra

Kei-

Keizer Josephus overleeden was, verklaarde Histo-
t zelve opentlyk, dat de Koning niet gene- rie.
gen ware de hand te leenen tot het voorzetten *Jan, V.*
van den Oorlog.

Egter was reeds gebleeken, dat de voornaame reden van de geringe uitwerkingen der Bondgenooten, ten behoeve van Koning Karel, te weeg waren gebragt door de geheime Onderhandelingen tot Vrede; eerst tusschen de Staaten, naderhand tusschen Groot Brittannie en Frankryk; die ten laatsten uitdraailen op de Vrede van Utrecht, by welke aan de Portugeezen ook eenige voordeelen werden toegestaan. Immers, volgens het Traktaat tusschen de Bondgenooten en Frankryk, zou zyne Allerchristelykste Majesteit aan de Kroon van Portugal overlaaten de beide zyden van de *Rivier der Amazoonen* in Zuid-Amerika, en afstand doen van al zyn Regt tot de Scheepvaart op die Rivier, als ook niet toelaaten, dat eenige Fransche Zendelingen voet kwamen te zetten in de gezegde Landen, of eenige anderen de Portugeezen onderhoorig. Vervolgens werdt een byzonder Traktaat getroffen tusschen Portugal en Spanje, waar by die Natiën, wederzyds, overeenkwamen, alle Plaatsen aan elkander terug te geeven, die geduurende den Oorlog, van den een of anderen kant, waren veroverd; maar, ten opzigt van de prys gemaakte Schepen en Goederen, zou ieder Party in 't bezit blyven van 't gene zy, aan haare zyde, hadt bemagtigd. De Koningin van Groot Brittannie verbondt zig tot handhaaving van dit Traktaat, zo wel als van 't gene, in het andere, de Kroon van Portugal betrof.

Voordeelen van Portugal by de Vrede van Utrecht.

Traktaat tusschen Portugal en Spanje. 1715.

De

HISTORIE. *Jan, V.* De tyd van Vrede, die hier op volgde, werdt door den Koning, op 't voorbeeld van Frankryk en andere Beschaafde Natiën, besteed tot voortzetting van de Weetenschappen en Konsten, inzonderheid van de kennis der Oude Geschiedenissen, waar in de Portugeezen de laatste Jaaren zeer gevorderd zyn; ongeagt de beletzelen, welken de Inquisitie, die geen ding zo zeer te vreezen heeft dan de aftrekking deezer Natie van onweetendheid en Bygeloof, daar aan toebrengt.

'sKonings Broeder trekt uit het Ryk. Des Konings Broeder, *Don Emanuël*, omtrent dien tyd zig van het Hof onttrokken hebbende, voer met een Schip naar de Nederlanden, en tradt vervolgens in 's Keizers dienst tegen de Turken, keerende niet voor 't jaar 1726 naar Lissabon te rug. Zyne Portugeesche Majesteit hadt zo dra geen kennis van deszelfs vertrek gekreegen, of hy haalde den Kapitein van een Engelsch Oorlogschip over, om 't Schip daar zyn Broeder zig in bevondt na te zeilen; doch vrugteloos, dewyl 't zelve reeds twee dagen te vooren was afgevaren. De reden, dat die Prins het Hof zo stilletjes verliet, was, naar men zig verbeeldde, om voor te komen, dat hy den Geestelyken Staat genoodzaakt werde te omhelzen.

Dubbel Huwelyk met Spanje. 1727. In 't volgende Jaar werden de Voorwaarden getroffen van een dubbel Huwelyk tusschen de Koninglyke Familiën van Portugal en Spanje, *Don Joseph* naamelyk, Prins van Brasilie, 's Konings oudste Zoon, zou ter Vrouwe neemen de Infante *Maria Anna Victoria*, oudste Dogter van zyne Katholyke Majesteit, welke voorheen aan den tegenwoordigen Koning van Frankryk uitgehuwelykt was geweest *.

* Zie de *Teg.St. v. Frankr.* I. Deel, bl. 262, 264.

Daar

Daar tegen gaf men de Infante van Portugal, *Maria Barbara*, ten Huwelyk aan *Ferdinand*, Kroonprins van Spanje. HISTORIE. *Jan, V.*

De uitwisseling der beide Princessen geschiedde in 't voorste des jaars 1729, met een byzondere plegtigheid. Hunne Katholyke Majesteiten kwamen, met de Koninglyke Familie en een talryken Stoet, te *Badajoz*, gelyk de Koning en Koningin van Portugal te *Elvas*. Deeze twee Steden leggen een weinig binnen de Grenzen der beide Ryken, en haar Grondgebied wordt door 't kleine Riviertje *Caya*, 't welk aldaar de Grensscheiding maakt, van elkander afgezonderd. In dit Riviertje was een pragtig Gebouw opgeregt, hebbende een groote Deur aan de zyde van Spanje, en een andere Deur aan de zyde van Portugal. Door de Oostelyke Deur tradt de Koning van Spanje in, met zyne Familie en Gevolg, door de Westelyke de Koning van Portugal met zynen Stoet. Na 't af leggen der Komplimenten en 't hooren leezen der Artikelen van de beide Huwelyks-Kontrakten, tot welker onderhouding zig hunne Majesteiten, elk van zyne zyde, verbonden hadden; namen de Koning en Koningin van Portugal de Infante met zig, naar Elvas, gelyk de Koning en Koningin van Spanje de Infante van Portugal, naar Badajoz. Dien zelfden avond werden, op die beide Plaatsen, de Huwelyken in Persoon voltrokken. Nog tweemaal na dien tyd leiden hunne Majesteiten, op gelyke wyze, by elkander 't Bezoek af in het Huis der Uitwisseling, neemende de laatste maal Afscheid van elkander, en keerende met de Jonggetrouwden elk naar zyne Hoofd- Plegtige Staatie der Uitwisseling en Trouwe.

HISTORIE. *Jan, V.*

Hoofdſtad, alwaar Vreugdeblyken, naar de Omſtandigheid geſchikt, werden gemaakt.

Vreugdeblyken te Liſſabon.

Toen hunne Majeſteiten, met de Koninglyke Familie, te Liſſabon weder aan kwamen, vonden zy alle de Straaten, door welken zy paſſeerden, met Tapyten behangen. Daar waren ten minſten twintig Triumfboogen opgeregt, vyf ten koſten van de Engelſche, Franſche, Nederlandſche en Hamburger Kooplieden, de andere vyftien door de Gilden en 's Konings Amptenaaren. De allerpragtigſte, zo men wil, was die der Engelſchen, hebbende zy daar aan meer dan tweeduizend Ponden Sterlings beſteed. Karoſſen, behoorende meeſt aan den Adel, telde men by den Optogt vier en tagtig, grootendeels bekleed met geborduurd Fluweel, hebbende Gouden Franjes. Een derzelven was van louter Zilver, met Juweelen verſierd. De Vreugdebedryven duurden drie dagen agtereen, onder 't affteeken van veele Vuurwerken, en werden met een groot Stierengevegt beſlooten.

Geſchil met Spanje. 1735.

Niettegenſtaande deeze dubbele Vermaagſchapping, raakte het Ryk van Portugal, eenige Jaaren daarna, in geen kleine verlegenheid wegens een Geſchil met Spanje, 't welk, uit hoe geringe oorzaak ook ontſtaan zynde, als in een oogenblik de Vriendſchap in Vyandſchap ſcheen te veranderen *. Zyne Portugeeſche Majeſteit agtte zelfs noodig, de Kroon van Groot Brittannie om byſtand te verzoeken en kreeg ten dien einde een ſterke Vloot op de Taag, welke, na de bylegging van dit Geſchil, in 't jaar 1737, van Liſſabon vertrok, alwaar zy omtrent anderhalf Jaar gelegen hadt, hebben-

* Zie de *Teg. St. v. Spanje.* bl. 60.

bende, zo men wil, aan onderhoud, de Kroon van Portugal omtrent een Millioen Kruzaaden gekoft. Tot erkentenis voor den dienft, hier in aan hem beweezen, beloofde zyne Majefteit, dat de Onderdaanen van Groot Brittannie, handelende op de Portugeefche Plaatfen, zo in Europa als in de andere Wereldsdeelen, de zelfde Voorregten, ten opzigt van hunne Negotie, genieten zouden, als de Inboorlingen van die Landen zelf genooten.

Onzydigheid aan Portugal voordeelig.

Gelyk Portugal zig onzydig gehouden hadt in de Vyandlykheden, welke te vooren tuffchen de Spanjaarden en Engelfchen, over den Handel op Amerika, ontftaan waren, zo nam het ook geen het minfte aandeel in den Oorlog, die in 't jaar 1739 door Groot Brittannie aan Spanje werdt verklaard; veel minder in den Algemeenen Oorlog over de Nalaatenfchap van den Keizer; fchoon de Koning, uit hoofde van zyne Gemaalin, die een Dogter was van Leopoldus en Zufter van Karel den VI., zo wel als de andere Mogendheden daar op Eifch zou kunnen gemaakt hebben. Want onder alle die troebelen, waar door Europa toen gefolterd en de Scheepvaart van Spanje, Frankryk en andere Natiën gedrukt, ja bykans bedorven werdt, bloeide de Handel in dit Ryk ongemeen, en de Portugeefche Vlooten zeilden, onbekommerd, heen en weder, terwyl Liffabon de Stapel en algemeene Marktplaats was van Vrienden en Vyanden, Neutraale en Oorlogende Mogendheden, en de Verzamelplaats, om zo te fpreeken, van de Engelfche Scheepsmagt.

Bepaaling van

Zyne Majefteit gaf, kort na 't fluiten der

HISTORIE. Jan, V. Vrede van Aken, eene Ordonnantie uit, behelzende eenige nieuwe bepaalingen, omtrent de Voorregten en Vrydommen, welken de uitheemsche Staatsdienaars, of Afgezanten, by 't Hof van Portugal, genieten zouden: willende, dat zodanige Vryheden niet zullen worden gebruikt tot stremming of belemmering van de Regtsoefening over Lyfstrafbaare Misdaaden; 't zy ten opzigt van de Persoonen, tot het Gezin van zulk een Gezant behoorende, zelf, of van de Misdaadigen, die naar deszelfs Woonplaats mogten vlugten en in dezelve verborgen gehouden worden.

de Voorregten der Uitheemsche Gezanten.

1748.

Des Konings Zwakheid en Dood.

De Koning, die in 't jaar 1742 zwakkelyk geworden en by vlaagen met een soort van Beroerdheid gekweld was, hadt het Ryksbestuur toen reeds overgegeven in handen van de Koningin. Vyf Jaaren daar na benoemde zyne Majesteit den *Prins van Brasil*, zynen oudsten Zoon, om met de Koninginne, zyne Moeder, het Opzigt te hebben over de Afvaardiging der Brieven van Staat. Eenige Weeken te vooren hadt de Koning een zwaar Overval gehad, 't welk voor zyn Leven deedt dugten, en waar van hy niet dan met veel moeite weder tot zig zelve gebragt werdt. Na veele zukkelingen overleedt eindelyk deeze Vorst, den 31 July des jaars 1750, in den Ouderdom van omtrent een en zestig Jaaren, hebbende ruim drie en veertig Jaar den Throon bekleed.

JOSEPH. 1750. Zyne plegtige Inhuldiging.

Zyne Majesteits Zoon en Opvolger, Koning JOSEPH, werdt den 7 September, zynde de Verjaardag van de Koninginne Weduwe, plegtig ingehuldigd. Men hadt voor aan het Paleis, te

te Liſſabon, een Gaandery gemaakt, driehon- derd zeventig Voeten lang en dertig Voeten breed, behangen met Karmozyn Fluweel en Damaſt, dat met breede Gouden Galonnen en Franjes was bezet, en verder zeer koſtbaar en fraay verſierd. De Koning, daar op getreden zynde met zyn gantſchen Hofſtoet, leid' knie- lende den Eed af, van deezen Inhoud. „ Ik „ zweer en beloof Ulieden, by deezen, door „ Gods Genade, dat ik Ulieden wel en wet- „ tig zal regeeren, en Ulieden Regt doen, zo „ veel de Menſchelyke zwakheid gehengen „ zal; als mede, dat ik in agt zal neemen alle „ Gebruiken, Voorregten, Gunſten, Vry- „ dommen en Vrye Geregtigheden, welken „ door de Koningen, myne Voorzaten, t'ee- „ niger tyd, aan Ulieden toegeſtaan en bekrag- „ tigd zyn." Vervolgens deedt de Koningly- ke Familie Hulde aan den Koning, erkennen- de Hem voor wettigen Souverein, wien zy ge- hoorzaamheid en trouw beloofden. De eerſte Miniſter van Staat, *Hertog van Cadaval*, deedt zulks na hun. Toen riep de eerſte Wapenko- ning, op 't bevel zyner Majeſteit, driemaal, met luider ſtemme: „ des Konings Wil en „ Welbehaagen is, dat deeze Eed gedaan en „ zyne hand gekuſt zal worden door de Groo- „ ten en Heeren, zo Weereldlyk als Geeſte- „ lyk, en alle die van den Adel zyn, zonder „ uitzondering, verklaarende dat niemand daar „ door eenige ſchade of nadeel in zynen Rang „ of Regten zal lyden." Dit gedaan zynde door allen, die bevoegd waren om deeze Pleg- tigheid by te woonen, begaf zyne Majeſteit zig, met den gantſchen Stoet, naar de Patriar-

HISTORIE. *Joseph.*

HISTORIE. *Joseph.*

chaale Kerk, hebbende den Koninglyken Scepter in de hand, en woonde den Lofzang by, die door de Hof-Muzikantén keurlyk uitgevoerd werdt, waar na de Kardinaal Patriarch den Dienst verrigtte, geevende tot besluit den Zegen aan den Koning. De uitheemsche Ministers waren tot het bywoonen van deeze Plegtige Inhuldiging niet genoodigd, doch hadden 's avonds de Eere van hunne Majesteiten, Persoonlyk, daar mede geluk te wenschen.

Schade des Ryks door de zwaare Aardbeeving van 1755.

Het Ryk van Portugal bevondt zig, by de komste van zyne tegenwoordige Majesteit tot den Throon, in een zeer bloeijende toestand, hebbende omtrent veertig Jaaren in ongestoorde Rust en Vrede geweest; terwyl de Nabuuren, Spanje en Frankryk, geduurende dien tyd, door zwaare Oorlogen, te Lande en ter Zee, waren verzwakt en uitgeput. Hier door was het Vermogen des Ryks zeer toegenomen, de Finantiën bevonden zig in een zeer goeden staat, en, terwyl de Kroon groote Sommen besteedde aan het herbouwen en stigten van aanzienlyke Kerken, Paleizen en andere Gebouwen, blonk de pragt en praal niet minder door, by den Adel en de Burgery. Edoch, het behaagde den Hemel den hoogmoed, onder Groot en Klein, uit deeze algemeene Welvaart, die door den Koophandel ten top gevoerd was, voortgesprooten, eensklaps zynen grondsteun te ontrukken, door eene verschrikkelyke Aardbeeving, gebeurende op Allerheiligen-Dag, den 1 November des Jaars 1755; die wel meest de Plaatsen aan de Zeekust trof, doch ook binnenslands veel schade veroorzaakte. De grootste verwoestingen werden

den daar door aangeregt in de Zuidelyke helft des Ryks, en in de Steden of Vlekken aan de Taag en de Zee, alwaar de meeste Huizen en Gebouwen instortten en veele Menschen sneuvelden. Van de droevige rampen, welken de Stad *Lissabon* en andere Plaatsen, by die gelegenheid hebben ondergaan, zullen wy in 't vervolg nader melding maaken. HISTORIE. *Joseph.*

De Koning hadt, den 3 September van 't voorleeden Jaar 1758, het Ongeluk, van op 't onvoorzienste, zo als Hy 's avonds te elf Uuren naar 't Paleis van Bellem, alwaar het Hof sedert de gedagte Aardbeeving zyn Verblyf gehouden heeft, terug keerde, gekwetst te worden door twee Karabynschooten, die op de Koets, waar in zyne Majesteit zat, gedaan werden. De Goddelyke Voorzienigheid heeft deezen Vorst bewaard voor den moorddaadigen Toeleg der Persoonen, door welken de Samenzweering tegen zyn leven was gemaakt, waar van eenige Deelgenooten, zynde van de voornaamsten des Ryks; naamelyk de *Hertog van Aveiro*, Groot Meester van 's Konings Huis, de *Marquis van Tavora* met eenigen van zyne Familie en de *Graaf van Attoguia*; in 't voorste deezes Jaars, op eene strenge wyze, met de dood zyn gestraft geworden. Zyne Majesteit ontving, omtrent dien zelfden tyd, de Gelukwenschingen wegens zyne herstellinge, en vertoonde zig, na ruim vier Maanden vertoevens in zyn Paleis, in 't Openbaar, tot groote Vreugde van 't Algemeen. Toeleg op 's Konings leven, gestraft. 1759.

III. HOOFDSTUK.

Van den GODSDIENST. *Gezag van den Paus betwist. Verval van de Agting der* Jesuiten, *Lotgevallen der* Inquisitie. *Bepaling van derzelver Magt door zyne tegenwoordige Majesteit. Voorbeelden van derzelver manier van Regtspleeging, Strengheid omtrent de* Nieuwe Kristenen *en wreede Strafoefening. Optelling der* Aartsbisdommen *en* Bisdommen *in Portugal en de Onderhoorige Landen van deeze Kroon.* Patriarchaat *en* Primaatschap. *Getal van Kloosters in dit Ryk.*

Menigte van Jooden.

De Roomsch-Katholyke Godsdienst is de eenigste, die in Portugal gedoogd wordt, gelyk in Spanje. Het grootste verschil heeft plaats ten opzigt van de Schyn- of Naam-Kristenen, die 'er in dit Ryk niet minder talryk zyn dan in Spanje, doch gelyk ze aldaar meest bestaan uit Luiden van Moorsche afkomst en Mahomethaanen in hun hart, zo vloeit Portugal over van Jooden, die 'er onder de voornaamste Heeren, zo in Kerk als Staat, nog hedendaags gevonden worden. Veele Bisschoppen, Priesters, Monniken en Nonnen, ja zelfs de Inquisiteurs, die de Luiden, van 't Joodendom beschuldigd, zo streng Vonnissen, zyn het, zo men wil, somtyds zelf en in 't geheim. Om niet ontdekt te worden, onthouden zy zig van de openbaare Plegtigheden, als ook van de Besnydenis, die men verhaalt dat aan de Lyken, in de Kist, wordt in 't werk gesteld, tegen dat men het Dekzel moet sluiten.

ten. Sommigen ook, die oud en zwak geworden zyn, als ook die Goeds genoeg hebben om van te leeven, of hun Fortuin elders meenen te kunnen maaken, vertrekken naar Engeland of de Nederlanden. Allen, die 'er zyn, moeten de Roomſche Kerkplegtigheden waarneemen en 't Krucifix kuſſen, hoe zeer ook, in hun hart, daar van afkeerig zynde. Geene anderen worden 'er in 't openbaar gedoogd, dat in Spanje nog wel geſchiedt. Gods-dienst.

Gezag van den Roomſchen Stoel bettwiſt.

De Opperhoofdigheid van den Paus wordt in Portugal ook erkend, doch het Gezag van den Roomſchen Stoel heeft 'er, zo wel als in Spanje, nu en dan groote tegenkantingen ontmoet. Dit bleek duidelyk in het Geſchil, dat omtrent dertig Jaar geleeden tuſſchen den voorgaanden Koning en den Paus ontſtondt, wegens het weigeren van een Kardinaals-Hoed aan den Heer *Bichi*, die eenigen tyd als Nuncius in Portugal was geweeſt en meer inſchikkelykheid getoond hadt voor den Koning dan voor den Paus. De onmin rees eindelyk tot zulk een trap, dat den Geeſtelyken van alle 's Konings Heerſchappyën werdt verbooden, eenige Bullen, van Beveſtiging in hunne Ampten, meer te verzoeken of af te wagten van het Roomſche Hof. De Patriarch van Liſſabon gaf Verlofbrieven tot Huwelyken, wegens Na-Bloedverwantſchap anders ongeoorlofd, en ſtreek een Slotvonnis in alle Kerkelyke Zaaken, welken, by wege van Appél, voor hem getrokken werden. Deeze en andere handelwyzen maakten te Rome veel bekommering, dat 's Pauſen Opperhoofdigheid, in Portugal, geheel te niet zou raaken. De Verkiezing van Cle-

GODS-DIENST.

mens den XII. ſcheen wel het voorteken van eene bemiddeling in deezen; doch het Vergelyk werdt eigentlyk eerſt tot ſtand gebragt in den jaare 1741, toen het Roomſche Hof de Begeeving der openvallende Bisdommen, volſtrekt, aan den Koning afſtondt. Agt jaaren daar na is zelfs, door den nu laatſt overleeden Paus, de tytel van *Allergetrouwſte* of *Allergeloovigſte Koning* * aan zyne Majeſteit gegeven.

* *Rex fidelissimus*

Verval van de Agting der Jeſuiten in Portugal.

De Jeſuiten, die het allereerſt, na dat hunne Orde was opgeregt, voet kreegen in dit Ryk, zyn 'er ſedert ongemeen vermenigvuldigd, en werden 'er *Apoſtelen* genoemd, wegens hunne Zending tot bekeering der Heidenen in Amerika. De onafhanglyke Heerſchappy, door deeze Paters opgeregt over de Indiaanen in 't Land van *Paraguay*, dwarsboomde thans de Maatregelen, onderling beraamd tuſſchen de Hoven van Madrit en Lisſabon *, zodanig, dat men de Jeſuiten onlangs geheel van 't Hof verbannen heeft. De Paters zyn uit Amerika terug gehaald, in Kloosters opgeſlooten, en de *Filippynen*, in derzelver plaats, tot Zendelingen benoemd. By die gelegenheid is derzelver vuil, in 't dryven van Koophandel en andere dingen, met de inſtelling deezer Orde gantſch onbeſtaanbaar, zo bloot gelegd voor de oogen van 't Algemeen, dat zelfs het Hof van Rome zig grootelyks daar mede belemmerd vindt: ja, nu de Toeleg op 's Konings leven openbaarlyk aan hunne aanhitzing toegeſchreeven wordt, loopt die Orde in Portugal groot gevaar, van het geheele Ryk te zullen moeten ruimen.

† Zie hier voor, bl. 69.

Lotge.

Niet minder beweeging is 'er nu en dan in Por-

Portugal geweest, ten opzigt van de *Inquisitie*, welke in alle 's Konings Heerschappyën is gevestigd, behalve in Brasil. Zy werdt in dit Ryk ingevoerd onder Jan den III., en dus veel laater dan in Spanje *. In 't eerst leedt zy reeds veel tegenstand, dewyl die Koning in 't geheim eene Bulle van Rome komen deedt, by welke de Paus een algemeene vergiffenis toestondt aan de genen, welke van 't Joodendom beschuldigd waren; gelastende alle Persoonen, die in de Gevangenis der Inquisitie zaten, zonder onderscheid, te ontslaan. De Hertog van Braganza, Jan de IV., tot den Throon gekomen zynde, zou waarschynlyk de Inquisitie, van welker schandelyk bedryf hy volkomen onderrigt was, in zyne Landen vernietigd hebben, indien hy langduuriger of vreedzaamer had geregeerd. Hy ordonneerde zelfs, dat de Goederen der genen, die door dezelve in hegtenis waren gezet, niet in beslag mogten genomen worden, 't geen de Inquisiteurs, welker inhaaligheid 't voornaamste beweegrad was van hunne Handelingen, byster ontstelde, en alles deedt aanwenden, om daar van ontheven te worden; maar de Koning misleide hun door een aardige streek.

GODSDIENST. vallen der Inquisitie.

* Zie hier voor, bl. 76.

Zy wisten een Order te krygen van Rome, by welke de Paus beval, dat de Verbeurdverklaaring plaats moest hebben, en verzogten zyne Majesteit, zo als hy het Nagtmaal op Paaschen gehouden hadt, den Pauselyken Brief hem te mogen voorleezen. De Koning gaf daar toe verlof en aanhoorde het met veel oplettendheid, vraagende eindelyk, toen de Brief gelezen was, *tot wiens profyt de Verbeurde Goederen strekken moesten.* Men antwoordde:

Aardige streek van Koning *Jan* den IV.

GODS-DIENST.

tot voordeel zyner Majesteit. „ Dit dan zo zynde, hernam de Koning, „ daar het my zonder twyfel vry staat, met myne Goederen te doen „ wat my believt, zo geef ik, om niet aan te „ gaan tegen de bevelen van den Paus, en „ den diepen Eerbied te toonen dien ik voor „ hem hebbe; myne toestemming, dat gylieden de Goederen der genen, die Gylieden „ laat vatten, in beslag neemt, behoudens dat „ men 'er een zeer naauwkeurige Inventaris „ van maake: maar ik verklaar by deezen, „ dat ik hun, of hunne Familiën, deeze Goederen schenk, en verstaa, dat dezelven hun „ zullen terug gegeven worden, tot welk eene „ Straffe, ook, Gylieden ze veroordeelt." Schoon dit Bevel van den Vorst de Inquisiteuren een groote spyt was, moesten zy zig naar 't zelve rigten, en, zo lang hy leefde, zyn, in 't algemeen, alle Goederen, der genen, die door de Inquisitie in hegtenis genomen waren, of aan die Luiden zelf, of aan hunne wettige Erven, weder ter hand gesteld.

List der Inquisiteuren tot herstelling van hun Gezag.

Toen deeze Vorst gestorven was, bedagten die Geestelyken, op hunne beurt, een listigen Vond, die hun volkomen in hun voorig onbepaald Gezag herstelde. De Leden der Inquisitie erinnerden de Koningin, dat zyne Majesteit, door zig tegen het Pauselyk Bevel aan te kanten, in den Ban vervallen ware, en haare Majesteit hadt de zwakheid van toe te staan, dat zy des Konings Lyk, op eene plegtige wyze, ontsloegen van den Ban, in tegenwoordigheid van 's Konings Zoonen. Dit beving dezelven met zulk een schrik, dat geen van hun beiden zig tegen de Inquisitie durfde verzetten. Dus heeft dezelve, onder de Regeering van deeze twee

Prin-

Prinſen, die na elkander den Throon bekleed hebben, Koning Alfonſus naamelyk en Koning Pieter, haare Wreedheden den toom gevierd. GODSDIENST.

Onder 't Regentſchap van deezen laatſten, omtrent het jaar 1672, gebeurde het dat een der Kerken van Liſſabon beroofd werdt van de Geheiligde Vaten en Hoſtie-kas, waar uit men de Ouwels op den Grond geſmeeten vondt. Dit Voorval verwekte een ongemeene beroering onder 't Volk, 't welk aanſtonds de *Nieuwe Kriſtenen*, gelyk men de bekeerde Jooden, en die van dezelven afkomſtig zyn; beſtempelt, den ſchuld gaf van deeze gruwelyke Heiligſchennis. De Regeering der Stad liet ondertuſſchen, in alle Huizen van zulke verdagte Menſchen, onderzoek doen, en alle de genen, die geduurende de nagt, in welke het gruwelſtuk gepleegd was, zig op Straat bevonden hadden, werden in arreſt genomen. Hoe groot ook de menigte der Perſoonen was, die dus in hegtenis raakten, ontdekte men niets; zo dat aan 's Konings Raad werdt voorgeſteld, of het niet beſt zou zyn, alle de Nieuwe Kriſtenen het Ryk te doen ruimen. De Inquiſiteurs, die onophoudelyk jagt maakten op dit Volk, en dus vreesden ontzet te zullen worden van hunne prooy, ſtelden zig met alle magt daar tegen, en dus bleef dit Ontwerp ſteeken. Eindelyk werdt, tot aller verwondering, de Dief ontdekt, zynde geen nieuw maar een oud Kristen, geen Jood maar een die voor goed Katholyk gehouden werdt, en deswegens de welverdiende Straffe ontving. Zeldzaam Voorval te Liſſabon.

Men ſlaakte toen aanſtonds alle Nieuwe Kriſtenen, die nog in de Stads Gevangeniſſen zaten: maar, ſchoon deeze Ontdekking hun, Vervolging der Jooden hernieuwd.

ten

Gods-dienst. ten opzigt van dit Voorval, van allen blaam bevrydde, werden zy, zig daar op een weinig meer blootgeevende, immer zo hevig als te vooren door de Inquisiteurs vervolgd. Derzelver onbetaamelyk gedrag liep eerlang zo zeer in 't oog, dat verscheide voornaame Heeren, zo Weereldlyk als Geestelyk, zelfs eenige Bisschoppen, gezamentlyk een Smeekschrift inleverden by den Koning, waar in zy hem vertoonden, *hoe schadelyk de manier van Regtspleeging van deeze Vierschaar was voor zyne Onderdaanen, en dat die eindelyk strekken zoude tot een geheelen Ondergang van zyn Ryk en Landen.* Zyne Majesteit beval hier op aan zynen Afgezant te Rome, dat hy een Lastbrief verzoeken zoude van den Paus, waar by den Nieuwen Kristenen toegelaten werde, de redenen, die zy voorgaven te hebben om te klaagen over de Inquisitie, aan het Hof van Rome voor te draagen. Maar, al wat daar omtrent gebeurde was van weinig uitwerking, dewyl de Inquisiteurs, door list, niet alleen den Paus, maar zelfs den Koning wisten te blinddoeken, vertoonende, dat het wegneemen van 't Gezag der Inquisitie, in Portugal, het Joodendom weder ten throon voeren en het Katholyk Geloove t'eenemaal verdrukken zou.

Bepaling van de Magt der Inquisitie. In deeze Eeuw, onder wylen zyne Majesteit, Jan den V., is eerst de Magt der Inquisitie merkelyk bepaald geworden. Na dat, omtrent den jaare 1715, een Patriarch van Lissabon was aangesteld, kwam 'er, tien Jaaren daar na, een Bevelbrief van Rome, waar in den Gevangenen der Inquisitie Advokaaten of Prokureurs toegestaan werden, om hunne Zaak te verdedigen, gelyk in andere Geregtsho-

hoven. Dit deedt die Geestelyken, zo groot was hunne Eerbied voor den Paus, den Heiligen Vader, op eene ongenadige wyze, in Smaad- en Spotschriften hekelen. De Koning beval verder, dat de Raad der Stad de Vonnissen deezer Vierschaar nazien zoude, en hy bepaalde derzelver Gezag tot de Strafoefening over Godslasteringen, Sodomie, Veelwyvery, Kettery, Toovery, Heidensche Plegtigheden, en tot de Bekeering der Jooden. Niettegenstaande zulks zyn 'er, nu en dan, nog openbaare Strafoefeningen gehouden, waar in t'elkens eenigen verbrand werden. Maar in 't voorleeden Jaar, 1758, heeft zyne tegenwoordige Majesteit een zeer gewenschte Ordonnantie uitgegeven, waar door de Inquisitie byna van al haar Gezag beroofd is. Immers, volgens dezelve, mag niemand langer dan vier dagen gevangen worden gehouden, dan met voorkennisse van den Raad en wanneer de Misdaad is gebleeken. Ook is deeze Vierschaar, daar door, in 't gantsche Koningryk, de Magt benomen, om, 't zy onder welk een Voorwendzel ook, eenig Persoon, wegens Kettery of 't Joodendom, met de Dood te straffen, voor dat de Regtspleeging, op de Bekentenis door den Pynbank verkreegen, in den Raad naauwkeurig onderzogt en met kragtige bewyzen gestaafd, als ook het Doodvonnis door den Koning zelf ondertekend zy. GODSDIENST.

Men schynt ook wat gegronder hope, dan te vooren, te mogen hebben op de standhouding deezer Maatregelen, om dat des Konings natuurlyke Broeder, *Don Joseph*, thans door den Paus is aangesteld tot *Inquisiteur-Generaal* van 't geheele Ryk, en *Administrateur* der vier *Don Joseph* wordt Inquisiteur-Generaal.

hooge

GODS-DIENST. hooge Regtsgebieden van de Inquiſitie in de Portugeeſche Heerſchappyën, te *Liſſabon*, *Evora*, *Cöimbra* en te *Goa* in de Ooſtindiën.

De Strafoefening verzagt. Daarenboven is de laatſte Strafoefening deezer Vierſchaar, genaamd *Auto da Fé*, op den 27 Auguſtus 1758, te Liſſabon, zonder de gewoone Plegtigheden, en op ver na zo aanſtootelyk niet, als voorheen, geweeſt. De Veroordeelden gingen niet in Proceſſie; daar werdt geen Lyſt van dezelven uitgegeven; geen Dienſt of Predikatie is by die gelegenheid geſchied, en de Koning woonde de Uitvoering der Vonniſſen niet by. De meeſten waren Oude Portugeeſche Kriſtenen, die om hun ſlegt Gedrag geſtraft werden; onder anderen drie Priesters, welke eenige Vrouwen, in de Biegt, hadden getragt te verleiden, en een Inwooner van Groot Para, die, onder voorwendzel van de Indiaanen te onderwyzen in de Gronden van 't Kriſtelyk Geloove, derzelver Dogters tot zyn Wil gebruikte, en dus, op een zelfden tyd, twintig of dertig Vrouwen hadt. Voorts waren 'er nog eenigen van Veelwyvery overtuigd, en vyf of zes Mannen en Vrouwen, die men van Toovery en een Verbond met den Duivel beſchuldigde. Buitendien zyn nog omtrent dertig Nieuwe Kriſtenen, van beider Sexe, wegens de aankleeving van het Joodſch Geloove, veroordeeld; doch niemand van hun allen is verbrand geworden.

Voorig Gedrag der Inquiſitie. De wyze, op welke de Inquiſiteurs, in dit Ryk, bevoorens zyn te werk gegaan om zig meeſter te maaken van allerley Perſoonen en Goederen naar hun welgevallen, zou ongeloofbaar zyn, indien de Voorbeelden en Bewyzen, daar van, niet wereldkundig waren.

Bui-

Buiten en behalve de Omſtandigheden der Aanbrenging, Vatting en Regtspleeging, in Spanje gebruikelyk *, welken hier ook plaats hadden, zyn 'er Byzonderheden geweeſt, die alle afſchuwlykheid te boven gingen.

Gods-dienst.

* Zie bl. 76, enz.

De Gaten, daar men de Menſchen, zo dra zy aangebragt en gevat zyn, agter twee Deuren inſluit, zyn Vertrekken van twaalf Voeten lang en tien Voeten breed, byna zonder eenig Licht. Zy vinden daar geen ander Huisraad, dan vier Aarden Water-Potten en een die grooter is dan de anderen, om hun Gevoeg in te doen; welke altemaal ſlegts om de agt dagen worden ledig gemaakt. Men kan hier uit oordeelen van de Vuiligheid, waar in deeze Menſchen byna vergaan, vooral, wanneer zy met hun vieren of vyven gezet worden in zulk een Hok, daar alsdan voor de levendige naauwlyks meer plaats is om te leggen, dan men de Lyken geeft. In dit heete Klimaat is'er, des Zomers, de Stank byna onverdraaglyk en door 't geheele Vertrek verſpreiden zig Wormen; want de Matraſſen, welken deeze Elendigen tot hunne Ruſtplaats hebben op een Bank, die de helft der Ruimte beſlaat, verrotten, in korten tyd, door de broeijing. Zodanig is de geſteldheid der Gevangeniſſen te Cöimbra en Evora, doch die van Liſſabon waren wat ruimer en zo donker niet.

Geſteldheid der Gevangeniſſen.

Zo dra een Perſoon, het zy ſchuldig of onſchuldig, en dikwils alleen op het getuigenis van anderen, die hem om hun eigen Leven te redden, of uit enkele Wanhopigheid, hebben beſchuldigd, in de Inquiſitie was gebragt, werdt hy van al het gene dat hy by zig hadt, tot zyn Gebedeboek toe, beroofd, en kreeg niets

Behandeling der Gevangenen.

GODS-DIENST.

niets daar van weder, hoe zeer ook daar om smeekende. Zyne Goederen altemaal in beslag genomen zynde, verviel zyn Vrouw en Huisgezin tot den bedelzak en in de uiterste elende; waar voor niemand zorg durfde draagen, om niet als medegenoot van zyn misdryf aangemerkt te worden. Men gaf geen agt op Rang of Staat, noch toonde eenig Ontzag voor de Vrouwelyke Sexe, uitgenomen voor die genen, welker Schoonheid van Gestalte de Inquisitie-Meesters behaagde. De Persoon bleef, doorgaans, verscheide Jaaren in dien naaren Kerker, zonder eenige Vertroosting, Lighaamelyk of Geestelyk, te mogen genieten, dan wanneer hy in Krankheid verviel, als wanneer het nog zeer weinig was. In tegendeel waren 'er verscheidene, die hem, by wylen, op eene listige wyze tragtten te verstrikken, door hem, op hope van eens gered te worden uit zulke Elende, haatelyker dan de Dood, te doen bekennen, 't gene nooit van hem was bedreeven.

Manier van Beschuldiging.

Het voornaamste, daar men zig in Portugal op toegelegd heeft, was den genen, wiens Misdaad bleek, zyne Medepligtigen te doen beklappen. Veelen zyn 'er, die tot het laatste toe hunne naaste Bloedverwanten, Egtgenooten, Ouders en Kinderen, verschoonen, en dit maakt hun strafbaar. Want de Inquisiteurs weetende, of onderstellende, dat 'er iets aan de Belydenis ontbreekt, noemen de zodanigen *Diminutos*, en veroordeelenze als hardnekkigen of wederspannigen. De genen, die op deezen voet het Vonnis des Doods ontvangen, komen somwylen nog eindelyk tot bekentenis, of zoeken, door het noemen van eenige Persoonen, die hun slegts in 't hoofd schie-

ſchieten, hun Leven te redden. En, wanneer zy zien, dat niettemin hun Vonnis ſtaat uitgevoerd te worden, ontkennen zy al het gene door hun gezegd is; doch waar aan de Inquiſitie zig weinig kreunt. De zulken worden *Diminuto revogante* genoemd, en als zodanigen geſtraft.

GOSDIENST.

Maria Mendes, gebooren te Fronteira en te Elvas woonagtig, Weduwe van *Gaspard Gomes Jacinthe*, op order van de Inquiſitie gevat zynde, bekende aanſtonds, en betigtte haar Kinderen, Neeven, Bloedvrienden, ja alle die zy wiſt te noemen; zo dat omtrent zeshonderd Perſoonen door haar beſchuldigd werden. Dit belette nogthans niet, dat zy als *Diminuto* ter dood veroordeeld werdt. Zig, niettegenſtaande alle haare Bekenteniſſen, in dien ſtaat gebragt ziende, loochende zy al het gene door haar verklaard was, en betuigde, niet gekomen te zyn tot het zeggen van zo veel valſchheden, dan om haar leven te behouden. Wanneer zy ter Strafoefening ging met die ſchrikkelyke optooizelen, waar mede men de genen, die verbrand ſtaan te worden, gewoon is te verſieren, noemde een van haare Dogters, die haar voorby zig heen zag gaan, haar eenigen haarer Nabeſtaanden, vreezende of zy die ook vergeten mogt hebben, en hopende dat zy, door dezelven nog by de Inquiſitie aan te geeven, de Doodſtraffe zou ontkomen; doch deeze ongelukkige Moeder gaf haar tot antwoord: *Ik heb ze niet vergeten, myn lieve Dogter, die gy my opnoemt: ik heb gantſch Portugal en Kaſtilie doorzogt; zonder dat dit alles my heeft geholpen!*

Voorbeeld van Herroepende.

GODS-DIENST.

Voorbeeld van Ontkennende Beschuldigden.

Anderen zyn 'er, die genoemd worden *Convitto negativo*, om dat zy de beschuldiging, tegen hun ingebragt, hoewel naar den Styl der Inquisitie genoegzaam beweezen, blyven ontkennen. *Jaques de Mello*, een Heer van Aanzien en Ridder van de Christus-Orde, verscheide Jaaren, met veel lof en agting, als Kapitein gediend hebbende onder de Ruitery, was ten deele een Nieuw Kristen, gelyk ook zyn Vrouw en twee Zoonen. Om minder verdagt te zyn van het Joodendom, hadden zy dikwils, wanneer 't gebeurde dat eenige andere Nieuwe Kristenen gevat werden, deswegens hunne Vreugde betoond; doch dit was oorzaak, zo 't schynt, dat hy door een zodanigen beschuldigd werdt. Men haalde hem derhalve, met zyn Gezin, in de Gevangenis, alwaar de Vrouw en Zoons, eerlang verdriet krygende in het Gat te zitten, hem betigtten, en daar op, in 't kort, vry kwamen. De Vader bleef by zyn verklaaring, van een Kristen te zyn, doch hy werdt niettemin verbrand, schoon hy den Heiland, tot den laatsten adem toe, aanriep.

Tweede Voorbeeld.

Alfonso Nobre, gebooren te Villa Viçosa, en een der Eerste Luiden van die Stad, daar hy het voornaamste Magistraats-Ampt hadt bekleed, werdt gezet in de Gevangenis van Cöimbra, hebbende den naam van ten deele een Nieuw Kristen te zyn. Eenigen tyd daar na raakten zyn Zoon en Dogter ook in hegtenis; die, of door kwaaden raad, of door dreigementen, zo wel hun zelf beschuldigden als hunnen Vader; komende dus vry, daar hy, niets bekennen willende, ter dood veroordeeld werdt. Toen men hem naar de Strafoefening ge-

geleidde, kwam hy digt voorby zyn Zoon te gaan, die hem verzogt om Vergiffenis en zynen Vaderlyken Zegen. „ Ik vergeeve 't u, „ zeid de Vader, my in deezen ſtaat gebragt „ te hebben door uwe lafhartigheid, om dat „ ik hope, dat God my myne Zonden zal vergeeven; doch mynen Zegen geef ik u niet, „ erkennende zulk eenen niet voor mynen „ Zoon, die zig zelven heeft onteerd, en Kristen zynde heeft willen doorgaan voor een „ Jood. Ik bid God, dat hy u wil bekeeren „ en het u vergeeven." Vervolgens onderging hy de Dood, met zo veel ſtandvaſtigheid en bewys van eene waare Godsvrugt, dat de Omſtanders zig niet genoeg konden verwonderen. GODS-DIENST.

De Inquiſitie heeft het, gelyk gezegd is, voornaamelyk geladen op de Kriſtenen, die van Jooden afkomſtig zyn, ſchoon zulks naauwlyks meer te berekenen is, ja al ware het in den tienden Graad: want men houdt dezelven altyd van het Joodendom verdagt. Het Regt van Geboorte heeft doorgaans de oude Kristenen bevryd, ſedert dat in den jaare 1600 een Reglement gemaakt werdt, dat geene beſchuldigingen van *Nieuwe Kriſtenen*, tegen de *Ouden*, van kragt zouden zyn. Ja de betigting van een Oud Kriſten door een Nieuw Kriſten, alleen, 't zy waar of onwaar zynde, dient om den beſchuldiger als een *Falſaris* te doen geesſelen, en naar het Werkhuis der Inquiſitie, 't welk de *Galey* genoemd wordt te Liſſabon, te zenden. Hoe weinig onderſcheid men, ten dien opzigte, tuſſchen Perſoonen maakte, blykt uit het volgende Voorbeeld. Nieuwe Kriſtenen geſtraft om het beſchuldigen van Oude Kriſtenen.

Baptiſta Fangueiro Cabras, gebooren te Elvas en van den Eerſten Adel des Lands, werdt ge- Voorbeeld.

GODS-DIENST.

gevat en bevonden een Nieuw Kriften te zyn in den agtften Graad. Zyn Proces opgemaakt zynde, werdt hy veroordeeld om te fterven. Na dat reeds zyn Handen gebonden waren, in welk geval iemand, volgens den Styl van deeze Vierfchaar, niet meer ter Pyniging mag worden gebragt, betigtte hy, om zyn leeven te behouden, alle de genen, die in zyn gedagten kwamen, onder anderen eene halve Negerin*, welke behoorde tot het Gezin van een zyner Oomen aan dien kant, van welken men voorgaf dat hy een Nieuw Kriften ware. Dus kreeg hy dan de Gunft, van met een Overkleed †, waar op de Vlammen 't onderft boven ftaan, te verfchynen en tot de Galey gefchikt te worden. Maar weinig tyds daar na werdt de Negerin gevat, welke tot haare verfchooning alleenlyk bybragt en bewees, dat zy een Oud Kriften ware. Fangueiro werdt hier op weder in de Inquifitie gehaald, en kwam, by een volgende Strafoefening, andermaal te voorfchyn, wordende gegeeffeld en naar het gemelde Werkhuis gezonden, alwaar hy vyf Jaaren is geweeft. Toen men vernam, dat de Bevelhebber van de Galey eenige toegeeflykheid ten opzigt van deezen Heer gebruikte, uit hoofde van deszelfs Afkomft, werdt hy voor den Raad der Inquifitie ontbooden en fcherp doorgehaald.

* *Mulatre*

† *Sanbenito*

Redenen dat 'er zo veele Nieuwe Kriftenen voorkomen, by de Strafoefening.

Indien men vraagt, hoe 't mogelyk zy, dat 'er zo veel Nieuwe Kriftenen voorkomen in de Openbaare Strafoefeningen, die zig zelf befchuldigd hebben met het Joodendom; zo is het Antwoord gereed: dat, naamelyk, de genen, die het Ongeluk hebben van in de klaauwen der Inquifitie te raaken, weetende dat 'er

geen

geen andere Weg is om hun leven te behouden, dan die van Schuldbekentenis; alles belyden, wat men van hun begeert. Zo dat, indien men wilde dat zy bekennen zouden, Kalvinist of Mahomethaans te zyn, hetzelve niet minder plaats zou hebben. Waar by komt, dat de minste schyn, van iets 't welk naar 't Joodendom zweemt, genoeg is om hun schuldig te doen verklaaren; gelyk, schoon Linnen aan te trekken op Saterdag; geen Spek of Varkensvleesch te eeten; enz.

Godsdienst.

De Inquisitie doet altyd, zo het mogelyk is, de Oude Kristenen, welke inderdaad afgevallen zyn, en om die reden moeten gestraft worden, voor *Nieuwe Kristenen* doorgaan. Ook zyn 'er Oude Kristenen geweest, welke onder dien naam en dekmantel zig verborgen hebben, om 'er als berouwhebbende Jooden uit te komen. Een Voorbeeld, ten dien opzigte, is zeer aanmerkelyk.

Oude Kristenen voor Nieuwe doorgaande.

Francisco d'Alevido Cabras, van Elvas afkomstig, Zoon van *André Martin Cabras*, en een der Eerste Heeren van die Stad, was een geslagen Vyand van al 't gene men noemt *Nieuwe Kristenen*. Wanneer de gelegenheid zig opdeedt, vervolgde hy dezelven buitenspoorig. Dit Gedrag was oorzaak, toen 'er een Gerugt verspreid werdt, dat zyne Moeder, van wegen een haarer Voorouderen, een klein gedeelte van Nieuw Kristenschap had, schoon alle zyne andere Voorzaaten, zo van 's Vaders als van Moeders zyde, Oude Kristenen waren; dat eenigen Alevido en *Donna Britta de Sigueira*, Zuster van zyne Moeder, betigtten. Zy werden, daar op, beiden in hegtenis gezet. Francisco d'Alevido bekende aanstonds schuld,

Voorbeeld.

GODS-DIENST.

en kwam uit als een Boeteling. Zyn Vader André Martin, den hoon niet kunnende verdraagen, dien hy zyne Familie aangedaan hadt, joeg hem weg en zondt hem naar Spanje. Eenigen tyd daar blyvende, wierdt hy een Monnik en keerde weder terug naar Portugal, alwaar de Geestelyken, van zyn Orde, hem noodzaakten het Gewaad af te leggen, en zyne Professie van geener waarde deeden verklaaren, om reden, dat hy in de Inquisitie geweest en 'er als Jood uitgekomen was. Donna Britta, zyn Moeije, sloeg een geheel andere weg in. Zy werdt in Vryheid gesteld, na beweezen te hebben dat zy een Oud Kristen ware, en daar uit bleek, dat d'Alevido ook geen Nieuw Kristen kon zyn. De genen, die tegen Donna Britta getuigd hadden, werden gegeesseld en naar de Galey gezonden. Men vatte d'Alevido op nieuws, die, na taamelyk lang in de Gevangenis te zyn gebleeven, 'er eindelyk uitkwam, wordende voor twee Jaaren uit Portugal gebannen, en zulks, om dat hy, een Oud Kristen zynde, zig valschelyk aan 't Joodendom schuldig hadt verklaard, en door valsche betigtingen oorzaak was geweest van 't Ongeluk van zeer veele Persoonen.

De Inquisitie Vonnist niet alleen de Jooden en zulke Kristenen, die beschuldigd zyn zig te bevinden in 't Geval, waar van zy Regt heeft kennis te neemen, maar teffens de Mahomethaanen, Heidenen of andere Vreemdelingen, van welk een Religie ook, indien zy eenigen deezer Misdaaden begaan, of eenige Oefening van hunnen Godsdienst bedreeven hebben, in de Portugeesche Landen. Want, schoon de Koning Vryheid van Geweten toelaat, wordt

dit

dit door die Vierſchaar zodanig uitgelegd, dat zy wel vry leeven mogen, doch geen Plegtigheden waarneemen van hun Geloove. GODS-DIENST.

Veroordeeling wegens Toovery of Waarzegging.

Daar zo veele Kriſtenen, onder de betigting van Jooden te zyn, aan den Beul overgeleverd worden in alle Inquiſitiën, begaat men, in Ooſtindie, niet minder onregtvaardigheid, tegen de genen, die van Toovery of een Waarzeggende Geeſt beſchuldigd zyn, wordende als zodanig ten Vuure gedoemd. Men moet aanmerken, dat de tot de Kriſtenen gemaakte Heidenen, in hun voorigen ſtaat, van kindsbeen af, veel Bygeloovigheden ingezoogen hebbende; gelyk, om den Uitſlag van een Zaak of Ziekte te voorzeggen, om te weeten of men van deez' of gene bemind zy, om iets dat verlooren is weder te vinden, en dergelyken; daar van zo ligt niet afſtappen. Dit is minder te verwonderen, daar men in Landen, alwaar de Kriſtelyke Godsdienſt zo veel Eeuwen reeds is vaſtgeſteld geweeſt, egter nog Menſchen vindt, die geloof ſlaan aan dergelyke Konſtgreepen of Inbeeldingen. Zodanige fouten nogthans, die op 't hoogſt een Geeſſeling verdienen, worden, in de Portugeeſche Landen, met het Vuur geſtraft aan alle de Kriſtenen of bekeerde Heidenen, die 'er voor de tweede maal in vervallen, na dat zy het de eerſte maal bekend hebben, of ook de eerſte maal, indien zy zig by het ontkennen houden.

De Inquiſitie is aan de Voortplanting des Geloofs nadeelig.

Dewyl nu in de Heerſchappyën der Kroon van Portugal, in Ooſtindie, veel meer Heidenen dan Mooren of Mahomethaanen zyn, en de Inquiſitie, welke de afgevallen Kriſtenen ter dood overlevert, nimmer tot die ſtraffe de zodanigen veroordeelt, waar aan het Heilig

Gods-dienst. Doopzel nooit is toegediend, schoon zy honderd maal in de zelfde misdaaden vervielen, en zy, op 't allerergste, vry komen, met Bannissement, Geesseling of de Galey: zo belet de schrik, van tot het Vuur te worden verweezen, veelen het Kristendom te omhelzen. Dus dient deeze Regtbank, wel verre van nuttig te zyn, in die Landen, tot de Voortplanting des Geloofs, niet dan om het Volk een afschrik te doen krygen van de Kerk.

Regtsgebied der Inquisitiën. Het Regtsgebied der Inquisitie van Goa gaat over alle Landen, die den Koning van Portugal onderhoorig zyn, aan de andere zyde van Kaap de Goede Hope. Zy is, gelyk de drie anderen in Portugal zelf, Souverein, en Vonnist zonder Appel, uitgenomen wanneer de *Groote Raad* der Inquisitie, in welke de Inquisiteur-Generaal voorzit, kennis neemt van haare Handelingen. De Inquisiteurs plagten, behalve hun groot Gezag en aanzienlyke Wedden, nog veel voordeelen te trekken van de Verbeurd verklaarde Goederen, schoon die eigentlyk in 's Konings Schatkist moesten komen: zo dat het te begrypen is, dat de besnoeijing van hun Gezag, door zyne tegenwoordige Majesteit, hun veel spyt moet zyn.

Wreede Straf-Oefening. Ook is de drift van het Gemeen, in Portugal, ongemeen groot, om Ketters of Ongeloovigen te zien verbranden. Op de Plaats der Strafoefening worden zo veele Paalen gezet, als 'er Gevangenen ter dood gebragt zullen worden, met een groote veelheid drooge Brandstof rondom dezelven. De Paalen der Hardnekkigen, genaamd *Professados*, mogten omtrent twaalf Voeten hoog zyn, hebbende een smal Plankje, op 't welk de Veroordeelde

zitten moest, anderhalf Voet van boven. Na dat de genen, die hun Belydenis herroepen of na hunne Veroordeeling nog Berouw getoond hadden, eerst geworgd waren en verbrand, deedt men de anderen de Ladder opklimmen, tusschen twee Jesuiten, die den geheelen dag by hun geweest waren. Als zy op de hoogte van 't Zitplankje kwamen, werden zy met het Aangezigt naar 't Volk gekeerd, en de Jesuiten bragten byna een Kwartier Uurs door, met het vermaanen van den Gevangen, om zig te verzoenen met de Kerk van Rome. Wanneer hy zulks weigerde, kwamen de Jesuiten af, en de Beul klom de Ladder op, zettende den Gevangen op het Plankje. Deszelfs Lighaam met Kettingen vast gemaakt hebbende aan de Paal, liet hy hem zitten, en de Jesuiten gingen nog eens naar hem toe, vernieuwende hunne vermaaning, en, wanneer de Gevangen by zyn stuk bleef, tot hem zeggende: „ dat zy hem „ aan den Duivel overgaven, die aan zynen „ Elleboog stond, om zyne Ziel aan te nee- „ men, en ze, zo dra zy uit het Lighaam was, „ mede te voeren in het Helsche Vuur." Daar op ontstondt een groot gejuig, en, zo dra de Jesuiten van de Ladders waren, werdt 'er geroepen: *Laat de Honden Baarden gemaakt worden!* Dit geschiedde, door een brandend Takkebosch, aan een langen Stok of Vork, tegen hunne Aangezigten te houden, en deeze wreedheid duurde, tot dat hun Aangezigt bykans tot Kool gebrand was. De Hardnekkige Ketters, of Jooden, dus geblakerd zynde, werdt het Brandhout, dat om de Paal legt, in brand gestoken, en die Elendigen waren zo ver daar af, dat

GODS-DIENST.

Gods-dienst. de Vlam zelden hooger kwam dan hun Zitplankje; zo dat, indien 'er eenige Wind is, gelyk 'er byna altoos is op die Plaats, de Luiden meer geroosterd werden dan gebrand, en dikwils anderhalf of twee Uuren, in de allerschrikkelykste Pynen, onder een naar Geschreeuw van *Barmhartigheid om Gods Wil*, bleeven leeven: 't welk van de Aanschouwers met een beschimpend Gejuig beantwoord werdt: ja alles ging vergezeld met zulk een Vreugdegeschrey, als men by andere gelegenheden nimmer hoort. En 't gene nog in deezen het allerwonderlykste voorkomt, is, dat over andere Kwaaddoenders, al worden zy op gantsch geen wreede wyze ter dood gebragt, het medelyden de traanen tot de Oogen van 't Gemeen uitperst: 't welk doet blyken, dat het geen wreedaartigheid is in het Volk, maar enkel een uitwerking van blinde Religie-drift.

Binnen weinige dagen na deeze plegtige Strafoefening, genaamd *Auto da Fé*, dat is *Geloofs-Handeling*, werden de Beeldtenissen van alle de genen, die verbrand zyn, welken men van derzelver Borst hadt afgenomen toen zy naar de Paal gebragt werden; (want zulke Afbeeldzels zyn 'er op derzelver Overkleeden geschilderd;) opgehangen in de Kerk van *St. Dominicus*, waar van het Westend, schoon zeer hoog zynde, t'eenemaal bedekt was met deeze Zegetekenen der Inquisitie. Men hingze aldaar op ter eere van deeze Kerkheilig, die, tot vervulling van den Droom zyner Moeder, de eerste Uitvinder geweest is van deeze Vierschaar. Zy hadt, zo men wil, gedroomd, voor dat zy Dominikus ter wereld bragt, niet

ver-

verloſt te zullen worden van een Menſchelyk Schepzel, maar van een wreeden Hond, met eene brandende toorts in den Bek. GODS-DIENST.

In Portugal zyn drie Aartsbisdommen en tien Bisdommen. De Aartsbisdommen zyn, die van Liſſabon, Braga en Evora, welken men, met de Onderhoorige Bisdommen, op de volgende Inkomſten gerekend vindt. Aartsbisdommen en Bisdommen.

Aartsbisdommen.	Bisdommen.	*Chruzaaden.*
LISSABON. .	. . .	40.000
	Miranda. . . .	10.000
	Portalegre. . .	
BRAGA. .	. . .	40.000
	Cöimbra. . .	40.000
	Lamégo. . .	18.000
	Viſeu. . . .	16.000
	Oporto. . . .	15.000
EVORA. .	. . .	60.000
	Elvas. . . .	10.000
	Leria. . . .	18.000
	Faro. . . .	5.000
	Tavira. . . .	

In de Heerſchappyën der Kroon van Portugal, buiten Europa, zyn ook verſcheide Bisdommen. In Afrika, of op de Eilanden in den Oceaan, worden 'er zeven opgeteld, zynde aan 't Aartsſtigt van Liſſabon onderhoorig: naamelyk, dat van *Ceuta* in Barbarie; van *Funchal* op 't Eiland Madéra; *Angra*, op Tercéra; *San Salvador* in 't Ryk van Congo; *Ribéra Grande*, op de Kaap-Verdiſche Eilanden; *St. Thomas*, op 't Eiland van dien naam, by de Kuſt van Guinée, en *Angola*, in de Stad Laonda. In de Ooſtindiën hebben 'er, onder

't

Gods-
dienst.

't Aartsbisdom van Goa, zes gestaan, waar van misschien nog twee in weezen zyn, naamelyk die van *St. Thomas* en *Macao* in China; de twee in Japan zyn reeds lang weg; gelyk ook die van Cochin en Malakka, welke Plaatsen de Nederlanders bezitten. In Amerika staan, onder het Aartsbisdom van San Salvador, de Bisdommen van *Fernambuck* en *Rio de Janeiro*.

De Koning heeft het Regt van Benoeming tot alle de Bisdommen, en trekt van ieder een vierde deel der Inkomsten, die meerendeels aan Jaarwedden, naar zyn believen, worden besteed. De Paus maatigt zig de Bevestiging der Bisschoppen aan; hy verzendt zyne Bulle in het Ryk, zonder des Konings Goedkeuring af te wagten, en laat de Zaaken der Geestelykheid door zyne Gezanten, beschikken. Het Hof van Rome trekt groote Sommen uit Portugal, welken, na sommiger meening, de Inkomsten van de Kroon zouden overtreffen.

Patriar-
chaat en
Primaat-
schap van
Portugal.

Immers dus is het geweest, voor de onmin tusschen den Paus en den voorgaanden Koning *, die in 't jaar 1716 de toestemming van Rome kreeg, om zyne Hofkapelle tot een Patriarchaat en tot eene Moederkerk te verheffen; ten welken einde Lissabon, toen, in een Oost- en Westelyk Stigt werdt onderscheiden. In 't jaar 1739 heeft de Paus ook moeten goedkeuren, dat deeze Patriarch altyd een Kardinaal en uit den Koninglyken Huize zou zyn. De Patriarchaale Kerk van Lissabon werdt, twee Jaaren daar na, vereenigd met het Aartsbisdom, en thans strekt zig het Gezag van den Patriarch niet alleen door geheel Portugal uit, maar wylen Paus Benediktus de

* Zie bl. 503.

XIV.

XIV. heeft zelfs, in 't voorleeden Jaar 1758, den Kardinaal *Saldanha*, die naderhand Patriarch van Lissabon wierdt, tot *Generaal Visitateur* en *Reformateur van de Orde der Jesuiten*, zo in het Ryk, als in de Oost- en West-indische Heerschappyën, aangesteld. *Don Gaspard*, 's Konings Natuurlyke Broeder, is onlangs PRIMAAT van Portugal geworden. GODS-DIENST.

Men vindt, in dit Koningryk, ongevaar negenhonderd Kloosters of Konventen. De Inkomsten der Geestelykheid zyn 'er, sedert het Jaar 1753, merkelyk besnoeid geworden, door, volgens eene Koninglyke Ordonnantie, de Goederen, welken alle zodanige Gemeenschappen, tegen de Wetten van het Ryk, of zonder uitdrukkelyk Verlof van den Souverein, bezaten, in beslag te neemen. Getal van Kloosters.

IV. HOOFDSTUK.

Van den KONING. *Deszelfs Heerschappy en Wapen. Oude en tegenwoordige Bezittingen van de Kroon. 's Koning Tytel en Familie.* Adel. *Ridder-Ordens. Hooge Amptenaaren.* Staats-Raad. Staats-Sekretarissen. *Raad van* Oorlog. *Raad van 't* Paleis. *Raad der* Finantiën. Opperste Geregtshof *der Appellen. Mindere Geregtshoven. Regeering der Steden en Vlekken.*

De Staatsregeering van Portugal verschilt weinig van die van Spanje. Het Hof van Lissabon tragt, zo veel mogelyk, zig gelyk te maaken met dat van Madrit, of liever te toonen, dat het daar voor in 't minste niet wil zwigten. Anderen merken aan, dat de De Staatsregeering zweemt naar die van Spanje.

Ko-

KONING. Koningen van Portugal, inderdaad, zig zelf aanzien moeten als de eenigſten, die tot de Souvereiniteit van geheel Spanje geregtigd zyn. Zy verzekeren, dat de Vrouwelyke Nazaaten van Kaſtilie de Opvolging, door Huwelyk, niet kunnen overbrengen aan een vreemd Prins, en dat, bygevolg, de Prinſen uit den Huize van Portugal, die niet voor Uitheemſchen gehouden worden, tot den Throon van Spanje moeſten opgevolgd zyn, wanneer de Mannelyke Tak in dat Ryk kwam uit te ſterven.

Koninglyke Heerſchappy. De Koning van Portugal is, niet minder dan de Koning van Spanje, een vrymagtig Vorſt. De drie Stenden of Staaten des Ryks, beſtaande uit de Geeſtelykheid, den Grooten Adel en de Burgery, hebben overlang reeds hun Aandeel in de Regeering aan de Kroon verkogt, en vergaderen niet, dan wanneer de Koning een Algemeenen Ryksdag uitſchryft, welke met den naam van *Cortes* wordt beſtempeld. De laatſte is gehouden in 't jaar 1697. Zy worden alleen gebruikt tot het bekragtigen of aantekenen van zodanige Akten van Staat, welken het Hof beſluit uit te geeven; tot het verklaaren van den naaſten Erfgenaam der Kroon, wanneer het den Koning behaagt denzelven te benoemen, of tot het goedkeuren van Traktaaten met uitheemſche Mogendheden, die derzelver toeſtemming van eenig gewigt oordeelen.

Opvolging tot den Throon. De Kroon is Erfelyk, doch de Broeders Kinderen moeten, by hunne Opvolging, de bewilliging der Stenden verzoeken. De Princeſſen kunnen ook den Throon beklimmen, doch verliezen hun Regt daar toe, als zy met uitheemſche Prinſen trouwen. Door een Mani-

nifeſt der Stenden, van 't jaar 1641, is vaſt- gefteld, dat het Regt van *Repreſentatie*, in Opvolgingsgevallen, plaats zou hebben, doch 't zelve ſtrekt zig niet verder uit, dan tot Broeders en Broeders-Kinderen: voorts komt het aan op den naaſten Graad van Bloedverwantſchap.

KONINGR.

De Wapens van Spanje en Portugal.

In de Wapens van Spanje en Portugal is een aanmerkelyk verſchil. Dat van Spanje is in vier Kwartieren verdeeld, waar van het bovenſte ter regter en het onderſte ter ſlinker zyde, een Gouden Kaſteel met drie Toorens heeft, wegens Kaſtilie; het bovenſte ter ſlinker en het onderſte ter regter zyde, een rooden Leeuw, wegens Leon, en het middelſte of Opperſchild drie Leliën, wegens Anjou: doch op 't uitvoerigſte zyn 'er de Schilden by van de andere Landen, welken de Kroon daadelyk bezit of bezeten heeft. Het Wapen van Portugal beſtaat uit een Veld van Zilver, in 't kruis bezet met vyf blaauwe Schildjes, op ieder van welken vyf Zilveren Penningen leggen, in de gedaante van een St. Andries-Kruis. De rand van 't Schild heeft zeven Kaſteelen, om het Wapen van Algarbia te betekenen.

Oude Bezittingen van de Kroon.

Voor ruim anderhalve Eeuw hadt de Kroon van Portugal een zeer uitgebreide Heerſchappy in de andere Wereldsdeelen. Zy was meeſter van 't Eiland *Ormus* en de Perſiaanſche Golf; van alle de Kuſten van *Indie*, *Siam* en *Malakka*; van den buitenſten Omtrek van *Sumatra*, *Java* en *Ceylon*; als ook van de Specery-Eilanden of *Molukkes*, en *Banda*. De Portugeezen hadden den Kriſtelyken Godsdienſt geplant in de Eilanden van *Japan*, en maak-

KONING. maakten 'er zulk een menigte van Aankomelingen, dat de Vorsten van dat Gewest voor een algemeenen Opstand hunner Onderdaanen vreesden; 't welk de verdryving van de Portugeezen en uitroeijing van 't Geloove, in die Landen, heeft veroorzaakt. Zy hebben het Euangelie ook verbreid door 't groote Ryk van China en konden het aldaar gehouden hebben, indien niet de Jesuiten zig daar onder hadden gemengd; 't welk den voortgang van 't Geloove deedt verslaauwen: hoewel het naderhand weder is aangewakkerd; zodanig, dat men 'er onlangs nog het getal der Kristenen op zeventigduizend rekende. In de meeste Plaatsen aan de Zeekust en in de Eilanden van Oostindie, wordt ook nog de Portugeesche Taal, doch met veel verbastering, gebruikt, en het Landvolk bestaat uit een gemengd tuk van Portugeezen en Indiaanen, die de Europeaanen in Gewoonten, Godsdienst en Kleeding, navolgen. Zy hebben 'er hunne Bisschoppen en Geestelykheid, wien de Oefening van den Kristelyken Godsdienst onder veelen der Indiaansche Vorsten toegelaten wordt.

Tegenwoordige Bezittingen der Portugeezen.

Aan de Oost- en Westzyde van Afrika ontmoet men ook overal den Godsdienst en de Taal der Portugeezen, schoon de Nederlanders en andere Natiën, thans, de beste Plaatsen aan de Kusten van dat Wereldsdeel in bezitting hebben. In Oostindie zyn de eigendommen van die Kroon grootelyks ingekrompen. Zy bezit thans weinig meer dan *Goa*, een Plaats van gering Vermogen, by 't gene zy te vooren is geweest, toen het Regtsgebied van den Onderkoning zig over de vyf groote Gouvernementen van *Mosambique*, *Mascate*, *Ormus*,

Cey-

Ceylon en *Malakka* uitſtrekte, zynde hetzelve tegenwoordig byna aan die Stad alleen bepaald. Onder Portugal ſtaat egter nog *Diu*, *Daman* en *Chaoul*, met een groote Landſtreek, aan de Indiſche Zeekuſt. Ook wordt het Eiland *Macao*, dat nu onder de Regeering des Keizers van China is, voornaamelyk bewoond door Portugeezen, die de Gunſte van dien Vorſt moeten behouden door koſtbaare Bezendingen, tot dekking van hunnen Handel, doch meeſt tot handhaaving der Kriſtenen in dat Ryk, dewelke nu eens vervolgd worden, dan weder volkomen Vryheid genieten. In Afrika hebben zy de Veſting *Mazagan*, in 't Ryk van Marokko; een gedeelte van de Guineeſche Kuſt; *Angola* en *Ardres*, met eenige Eilanden en Plaatſen op de Kuſt der Kafferen; *Melinda*, als ook *Moſambique* en *Quiloa*, op de Ooſtkuſt van dat Wereldsdeel. Maar het voornaamſte der tegenwoordige Bezittingen van Portugal, is *Braſil*, 't welk hun door de Nederlanders wel ontweldigd, doch eerlang weder overgelaten werdt. En ſchoon de Natie, in geheel Amerika, naauwlyks meer heeft dan dit en eenig Land aan *Rio de la Plata*; mag zy 'er zig, wegens de groote Schatten, welken dit wyd uitgeſtrekte Land uitlevert, wel mede vergenoegen. Bovendien, behooren aan den Portugeezen ook, in den Atlantiſchen Oceaan, de Vlaamſche Eilanden of *Azores*, die van Kaap Verdé, *Madéra* en eenige anderen van minder belang; gelyk de Kanariſche aan Spanje. KONING.

In 't jaar 1755 bekragtigde de Koning een Ontwerp, tot meerder bevolking van zyne Landen in Amerika, door eene Verklaring, Ontwerp tot bevolking der Portu-

KONING. geesche Landen in Amerika. waar in gezegd wordt, dat voortaan de Portugeezen die Indiaansche Vrouwen neemen, of Portugeesche Vrouwspersoonen, trouwende aan Indiaansche Mannen, niet alleen hun Geslagt of Rang geenszins benadeelen, maar zelfs de Gunste zyner Majesteit verwerven zullen: wordende de Kinderen, uit zodanige Huwelyken gesprooten, tot het verkrygen van alle Ampten en Waardigheden bekwaam verklaard. Twee Jaaren te vooren was het Besluit genomen, om verscheide Domeinen en wyd-uitgestrekte Landen, die, sedert het ontdekken der Eilanden van Brasil, door byzondere Persoonen zyn bezeten geweest, aan de Kroon te hegten. Vervolgens is daar mede een begin gemaakt, met vergoeding van schade aan derzelver Bezitters, door Eer-Ampten of Jaargelden, of iets anders, daar mede gelyk staande en hun aangenaam zynde.

'sKonings Tytel. De Tytel zyner Majesteit is; *Koning van Portugal en de Algarbia's, aan deez' en gene zyde der Zee, in Afrika: Heer van Guinea, van de Scheepvaart, Veroverde Gewesten en den Koophandel, in Ethiopie, Arabie, Persie, Indie, Brasil, enz.* Dat hy Koning van Portugal en de Algarbia's genoemd wordt, is om dat het tegenwoordig Algarbia, door Regt van Verovering, aan de Kroon gehegt is geworden. Onder de Sarrazynen, nu, strekte Algarbia zig uit over Andalusie en een gedeelte van Granada, bevattende ook die Landen aan de Kust van Barbarie en de Straat, welken daar tegenover leggen, waar van Portugal *Ceuta* en *Tanger* in Eigendom gehad heeft, en deswegens wordt 'er, in den Koninglyken Tytel, op zulk een wyze melding van gemaakt. In 't jaar 1749 werdt

werdt wylen zyne Majesteit, Jan de V., door eene Pausselyke Bulle, beschonken met den voortreffelyken Eernaam, van *Rex fidelissimus*, by welken de Koning aanstonds van de Uitheemsche Mogendheden is erkend geworden: doch Oude Schryvers hadden reeds die Vorsten dus genoemd. Het is niet zeker, of men 'er *Allergetrouwsten*, dan *Allergeloovigsten* Koning, door te verstaan hebbe; want beide die Vertaalingen lydt het Woord. Men wil dat deeze Tytel aan dien Koning gegeven zy, wegens de voortreffelyke Diensten, door hem aan de Roomsche Kerk beweezen. KONING.

De Koninglyke Familie bestaat thans, behalve hunne Majesteiten, uit vier Princessen, een Oom en Broeder van den Koning, benevens vier gewettigde Prinsen. Zyne Majesteit, genaamd JOSEPH EMANUËL, Zoon van Jan den V., was, toen hy tot den Throon kwam, *Prins van Brasilie*, welke tytel den Oudsten Zoone van den regeerenden Vorst, in Portugal, toebehoort. Men noemt hem ook wel *Joseph van Braganza*, dewyl hy van den Stam der Hertogen van dien Naam afkomstig is. Hy wordt thans vyf en veertig Jaar oud, zynde gebooren in 't jaar 1714, en in 't jaar 1729 getrouwd met de Infante van Spanje, *Maria Anna Victoria*, welke vier Jaar jonger is. Uit dit Huwelyk is geen Zoon, zo dat dit Ryk thans geenen Kroon-Prins heeft: maar vier Dogteren zyn 'er, waar van de oudste, *Maria Francisca Isabella*, thans vier en twintig Jaar oud, genoemd wordt *Princesse van Beyra*. De jongste der Princessen wordt nu dertien Jaaren. Des Konings Zuster, de Infante *Donna Maria Barbara*, in 't voorgaande Jaar 1758 overlee- Koninglyke Familie.

KONING. leeden, was negen en twintig Jaar getrouwd geweeſt met den regeerenden Koning van Spanje, doch heeft geen Kind of Kinderen nagelaten. 's Konings Broeder, de Infant *Don Pedro*, in 't jaar 1717 gebooren, is thans Prioor van Crato of Opperſte der Maltheeſche Ridder-Orde in Portugal. In 't jaar 1757 ſtierf de oudſte Oom van den Koning, *Don Antonio*, die ook Geeſtelyk was. Zyn Broeder, *Don Emanuël*, 's Konings jongſte Oom, thans omtrent twee en zeſtig Jaaren oud zynde, heeft, na zyne Verzoening met den voorgaanden Koning, ook den Geeſtelyken Staat omhelsd. Deeze beiden zyn Zoonen van wylen Koning Pieter den II., en Broeders geweeſt van Jan den V., wiens Weduwe, de Koninginne Douariére van Portugal, *Maria Anna van Ooſtenryk*, Dogter van Keizer Leopoldus, in 't jaar 1754 is overleeden.

Gewettigde Prinſen. Onder de Gewettigde Prinſen telt men *Don Joſeph*, een Natuurlyke Zoon van Koning Pieter, in 't jaar 1703 gebooren. Van de drie anderen, welke Natuurlyke Broeders van zyne tegenwoordige Majeſteit zyn, is *Don Gaspard*, oud twee en veertig Jaaren, in 't voorleeden Jaar 1758, door den Paus, tot Aartsbiſſchop van Braga en Primaat van 't Ryk verheven. Van de twee overigen is *Don Antonio* vier en veertig, en *Don Joſeph* agt en dertig Jaaren oud. Ook vindt men 'er nog een Natuurlyken Zoon van wylen 's Konings derden Oom, den Infant *Don Francisco*, genaamd *Don Juan*, die, in 't voorſte des jaars 1757, met de Marquize Douariére d' Abrantes in huwelyk tradt.

De

De Adel, in Portugal, is zeer talryk, en voor een goed gedeelte van den Koninglyken Bloede, als van Natuurlyke Kinderen der Koninglyke Familie afſtammende. Eertyds was dezelve pragtiger dan tegenwoordig, hoewel de Kroon aan de Adelyke Perſoonen Jaarwedden geeft, om hunnen Staat te kunnen voeren. Te Bellem, niet ver van Liſſabon, is een ſoort van Gaſthuis, waar in de Edellieden, wanneer zy in 's Konings dienſt arm en gebrekkelyk zyn geworden, hunnen intrek neemen en 'er hun onderhoud vinden op eene ordentlyke manier, wordende met het Gewaad van de Chriſtus-Orde voorzien. ADEL.

Men onderſcheidtze in den Grooten en Kleinen Adel. Die van den Grooten, genaamd *Titulados* of Getytelden, zyn Hertogen, Marquizen, Graaven, Burggraaven en Baronnen. Alle deeze voeren den tytel van *Grandes*, en beſtaan uit drie Klaſſen, even als in Spanje, hebbende den Voornaam van *Don.* De Zoonen der Hertogen zyn ook Grandes en de Dogters hebben den Rang van Marquizinnen. De Prioor van Crato gaat zitten en dekt zig voor den Koning, even als de Graaven. Die van den Kleinen of Gemeenen Adel worden *Fidalgos* geheeten, en voeren den tytel van Don niet, dan op uitdrukkelyke vergunning zyner Majeſteit, aan deeze of gene Familie. De gebooren Edelluiden van dit ſoort, genaamd *Moços Fidalgos*, worden hooger geagt dan de Burgers, die door gunſt of verdienſte den Eernaam krygen van *Cavallero Fidalgo*, zonder daar door te worden geadeld. *Titulados of Grandes.* *Fidalgos.*

Drie Ridder-Ordens vindt men thans in Portugal, naamelyk die van *Avis*, *St. Jakob* Ridder-Ordens.

RIDDERS. en de *Christus*-Orden. Zy zyn altemaal Geestelyk, doch de Ridders mogen trouwen. De Koningen van Portugal bekleeden, sedert den jaare 1551, het Groot Meesterschap deezer Ordens. De *Maltheesche* Ridders, die voor 't jaar 1157 reeds in Portugal voet gekreegen hebben, bezitten 'er een en dertig Kommanderyën, onder het *Priooraat van Crato* staande. Portugal naamelyk, maakt, met Kastilie en Leon, de zevende of *Kastiliaansche Natie*, van deeze Orde: waar van de vyfde bestaat uit de Kommanderyën in Arragon, Katalonie en Navarre. Jaarlyks worden aan zyne Majesteit, van wegen den Groot Meester, eenige Valken tot een geschenk overhandigd.

Hooge Amptenaaren. De Amptenaaren van 's Konings Huis zyn nagenoeg de zelfden als in Spanje; zo dat wy thans overgaan tot de Staatsregeering en de Koninglyke Raaden.

STAATS-RAAD. Het Opperste Kollegie des Ryks is hetgene men noemt den STAATSRAAD of RAAD VAN STAAT, waar in de gewigtigste Ryks-Zaaken in overweeging worden genomen, gelyk alle Kerk- en Wereldlyke Ampten en Bedieningen, die niet onmiddelyk van een andere Vierschaar afhangen, of door Appél tot deeze worden gebragt. In 't byzonder geschiedt daar in de Voorstelling van alle Aartsbisschoppen en Bisschoppen, van de Onderkoningen, Kapiteinen-Generaal, Gouverneurs van de Provinciën en alle de overige Landen der Kroon. Ook worden 'er alle Raadpleegingen, wegens Oorlog en Vrede, Gezantschappen, Verbonden of Traktaaten met andere Mogendheden, en wat dies meer is, verhandeld. Deeze Staatsraad

Staats-Ampte-naaren.

raad zou 't eerſt door Koningin Katharina, geduurende de Minderjaarigheid van Koning Sebaſtiaan, naar het model van den Spaanſchen Hove, zyn opgeregt. In 't jaar 1732 beſtondt dezelve uit vyf Geeſtelyke en vyf Wereldlyke Staatsdienaars. De zogenaamde Sekretaris van Staat is eigentlyk Sekretaris van deezen Staats-Raad, hebbende den *Official-Mayor* en eenige andere Beampten tot zyn behulp.

Staats-Sekretarissen.

Drie Sekretaris-Ampten van Staat zyn 'er, die egter ſomwylen van een eenigen Perſoon worden waargenomen. Het eene voert den naam van het Sekretariaat der *Afvaardigingen*, het andere van dat der *Gunſtbewyzen*, en het derde van dat der *Ondertekeningen.* Den Staats-Sekretaris behoort de ſchikking over de aanſtelling der mindere Amptenaaren, en de vervulling van allerley Bedieningen, zo in de Oorlogs-Zaaken, als die der Finantiën en Eer-Ampten. Ook worden door hem alle de Paſſen, zo voor de inlandſche als uitheemſche Schepen, vervaardigd en uitgegeven. De Sekretaris der Ondertekeningen overhandigt den Koning alle zo algemeene als byzondere Brieven en Stukken, die door zyne Majeſteit ondertekend moeten worden, uitgenomen de zodanigen, welken afhangen van den Staats-Sekretaris en den Sekretaris der Gunſtbewyzingen.

Raad van Oorlog.

De Raad van Oorlog, opgeregt door Koning Jan den IV. in 't jaar 1640, kreeg drie jaaren daarna zyn Berigtſchrift, 't welk uit negen en twintig Artikelen beſtaat. Alle Krygszaaken, en die daar eenige betrekking toe hebben, worden, 't zy alleen of in gemeenſchap

Staats-Ampte-naaren. met den Staats-Raad, en onder 't opzigt van den Staats-Sekretaris, in deezen Raad verhandeld en door denzelven ter uitvoering gebragt. Ook vervult dezelve de mindere Militaire Bedieningen, en heeft toezigt over alle Vestingen, Arsenaalen, het Geschut en Oorlogstuig, de inkwartiering der Soldaaten, en 't gene dies meer is.

Raad van 't Paleis. De Raad van 't Paleis is het Opperste Geregtshof des Ryks, onder 't welke alle andere Vierschaaren en Regters staan, en waar aan men zig van het Vonnis aller overige Hooge Regtsbanken, by Appél, kan beroepen. Dezelve heeft de aanstelling van alle Geregtspersoonen; de Geschillen over de betrekking der Zaaken voor den Wereldlyken en Geestelyken Regter, worden door deezen Raad uitgeweezen: men onderzoekt 'er de Bullen of Brevets der Pauselyke Gezanten, en geeft alle Plakkaaten, Edikten, Ordonnantiën, Gunst- en Voorregtsbrieven, die niet onmiddelyk van den Staatsraad of Raad van Oorlog komen, uit. Dit Geregtshof bestaat uit eenen President en verscheide Raaden, genaamd *Desembargadores*, in een onbepaald getal; vyf Griffiers of Kamer-Sekretarissen, waar van ieder zyn byzonder Departement heeft; een Thesaurier, en andere Beampten. Onder den Raad van 't Paleis behoort de *Hof-* en *Ryks-Kanselery*, welke uit eenen Kanselier, Inspekteur, Thesaurier en verscheide Sekretarissen, is samengesteld.

Raad der Finantiën. De Koninglyke Raad der Finantiën, genaamd *Conselho da Fazenda*, is door Koning Jan den IV., volgens den tegenwoordigen voet, opgeregt. Deszelfs Hoofdzaaken zyn verdeeld

in drie Klassen, waar van ieder zynen Inspekteur heeft. Het eene betreft de Finantiën des Koningryks, het andere Afrika, benevens de Rekeningen en Tertiën, het derde de Indiën, en daar boven de Magazynen en Krygstoerustingen. Behalve de Inspekteurs bestaat deeze Vierschaar nog uit eenige Raaden en Amptenaaren, zo van de Tabbaard als van den Degen; verder uit eenen Prokureur der Finantiën en vier gewoone Sekretarissen, benevens andere Bedienden. Van dit Kollegie hangen verscheide anderen af, gelyk de Rekenkamer, de Tolkamer, die der Indiën en Mynen, enz. In 't jaar 1720 is ook de *Raad des Koophandels* met hetzelve ingelyfd geworden. STAATS-AMPTENAAREN.

De eerste en hoogste Vierschaar der Justitie, of het *Opperste Geregtshof der Appéllen* van het Ryk, is te Lissabon gevestigd, en wordt genoemd *Casa da Supplicaçao*, dat is, het Huis der Smeekschriften. Onder deszelfs gewoone Regtsoefening behooren de Provintiën Estremadura, Alentéjo en Algarbia, als ook het Distrikt van Castellobranco in de Provincie van Beyra. Voorts zyn alle Regtszaaken, uit de overige deelen van Portugal, by Appél beroepelyk voor hetzelve. Het Vonnist zo wel in Burgerlyke als Krimineele Zaaken, en bestaat uit twee en veertig Amptenaaren, waar onder een Kanselier, tien Raaden der Klagten of Bezwaarnissen, en agttien Raaden, die men overtallig noemt. Opperste Geregtshof van Portugal.

Het tweede of laagere Geregtshof der Appéllen, heeft zynen Zetel te Oporto, en voert deswegens den naam van *Casa do Civel, e Relaçao do Porto*. Deszelfs Regtsgebied strekt over de Noordelyke Provinciën, in welken van de Tweede Geregtshof der Appéllen.

GEREGTS-HOVEN.

mindere Geregtshoven aan dit geappelleerd wordt, en van dit wederom aan het Opperſte Geregtshof, te Liſſabon. Uit kragte eener Ordonnantie van Koning Pieter den II., in 't jaar 1696 gegeven, behooren onder deszelfs Regtsgebied alle Burgerlyke Geſchillen en Zaaken, die de waarde van tweehonderd en vyftig duizend Rees, dat is ruim zevenhonderd en tagtig Hollandſche Guldens, in Vaſte Goederen, en die van driehonderd duizend Rees in Roerende of Loſſe Goederen, niet te boven gaan: anders kan de Party, die het verlieſt, de Zaak voor het Opperſte Geregtshof, te Liſſabon, trekken. Dat van Oporto is ſamengeſteld uit drie en twintig Amptenaars.

Mindere Geregtshoven.

Ten opzigt van de gewoone Regtspleeging is ieder Provincie van de zes, uit welken Portugal beſtaat, geſmaldeeld in zekere Diſtrikten, genaamd *Comarca's*, waar van 'er vier en twintig zyn. Ieder zulk Diſtrikt is ſamengeſteld uit Steden, Vlekken en Heerlykheden of Geregten, die den naam voeren van *Concelho's*, *Conto's*, *Julgado's* en *Honra's*. Men kan egter nog een andere verdeeling maaken. Want de Jurisdiktiën zyn of *Correiçoëns*, die van de Kroon alleen afhangen, of *Ouvidoria's*, behoorende aan de zogenaamde *Donatario's*, 't welk ten deele Geeſtelyke Perſoonen zyn. De Regters, die onmiddelyk de Kroon dienen, worden genoemd *Corregidors*, en die der Donatariſſen *Ouvidors*. Een *Comarca* ſtrekt ſomtyds zig uit over verſcheide Jurisdiktiën van beiderley ſoort, ſomtyds beſtaat het enkel uit *Correiçoëns*, of Kroons - Geregten, en ſomtyds ook alleenlyk uit *Ouvidoria's*. Dus zyn 'er, by voorbeeld, in 't Aartsbisdom Braga vyf

Co-

Comarca's, die dat gene begrypen, 't welk de Aartsbiſſchop in 't Landſchap Tra los Montos en in 't Bisdom van Oporto bezit. GEREGTS-HOVEN.

De Hoofdplaats van de een of andere Jurisdiktie is altyd een Stad of Vlek, daar de Corregidor of Ouvidor zyn Verblyf houdt. In zulk eene Plaats is gemeenlyk ook een Opper-Inſpekteur van de Comarca, die agt geeft op de uitvoering der Uiterſte Willen, een Regter van de Markten en een Weesmeeſter. Bovendien heeft ieder Stad ook haare byzondere Overigheid, onder 't Opper-Gezag van den Provinciaalen Gouverneur. Het Roomſche of Burgerlyke Regt is in Portugal in openbaar Gebruik en Agting, doch, benevens hetzelve, komen ook de Koninglyke Willekeuren, en de Inſtellingen der Pauſen, by de Regtshandelingen in aanmerking. De voorgaande Koning heeft, door herſtelling der Regtsoefening, het Ryk gezuiverd van de Rooveryën en Moorden, die te vooren daar in zeer menigvuldig waren. Regeering der Steden en Vlekken.

V. HOOFDSTUK.

Van de INKOMSTEN *van Portugal; Schattingen en Laſten; Regt der Bullen van de* Kruisvaart. Krygsmagt *des Ryks; Landmagt, Zeemagt. Slegte Staat der Portugeeſche Militie. Belangen van de Kroon.*

By 't Hof van Portugal heeft men de Hervorming, ten opzigt en tot herſtelling van de Finantiën der Kroon, gelyk in deeze Eeuw, onder de Regeering van den Hertog van Anjou, in Spanje was geſchied*, nog niet

in

* Zie bl. 149.

INKOMSTEN. in 't werk gesteld. Een groot deel van des Ryks Inkomsten is, om die reden, nog den Adel en de Grandes toegeschikt, 't welk de Regeering, zo wel als het Volk, zeer arm en behoeftig maakt; hoewel de Koning, in zyn byzondere Persoon aangemerkt zynde, Schatryk mag genoemd worden.

'sKonings eigen Inkomsten. Zyne Majesteit, naamelyk, heeft de zeer aanzienlyke Erfgoederen van den Huize van Braganza, aan het welke meer dan vyftig kleine Steden of Vlekken in Eigendom toebehooren. Voorts trekt Hy de Inkomsten van de Grootmeesterschappen der Ridder-Ordenen, en van de Tienden der Geestelykheid in de Landen buiten 't Ryk. Het vyfde deel, dat zyne Majesteit trekt van het Goud uit Brasil, bedraagt Jaarlyks ongevaar drie en dertig Tonnen Gouds. Verder wordt een groot deel van den Handel op de Volkplantingen en Landen in Amerika, door den Koning gedreeven, gelyk die der Olyfants-Tanden in Afrika en van 't Brasilie-Hout. Ook behooren hem eigentlyk de Verbeurde Goederen der genen, die door de Inquisitie zyn veroordeeld.

Inkomsten van de Kroon. De Regten op de In- en Uitgaande Koopmanschappen, maaken een aanmerkelyk gedeelte uit van de Inkomsten der Kroon van Portugal. Zy worden gemeenlyk voor drie Jaaren in Pagt uitgegeven, en zyn zeer hoog. Vreemde Koopwaaren betaalen drie en twintig ten honderd, by den Invoer, en de Bakeljaauw van Terreneuf, vyf en twintig. Van den Visch, die men in de nabuurige Zee en Rivieren vangt, wordt zeven en veertig ten honderd gegeven; de Belasting op de Landeryen, Huizen en 't Slagtvee, ja byna op alles

dat

dat men verkoopt, is tien ten honderd. De Goederen, welken men in dit Ryk aanbrengt, om naar andere Landen overgevoerd te worden, betaalen vier ten honderd. Op al het Vleesch, dat in de Hal verkogt wordt, staat een Accyns van zeven Rees op 't Pond, en zo veel ook op de Canador, een Maat van omtrent twee Pinten Wyn. De Tabaks-Handel werdt, in 't jaar 1755, verpagt voor ruim twee millioenen Chruzaaden, welke Somme dezelve Jaarlyks omtrent hadt kunnen opbrengen. Men rekent, dat de Inkomsten van het Ryk, na aftrek van alle Jaargelden en Onkosten der Invordering, omtrent drie en een half millioen Kroonen bedraagen. INKOMSTEN.

De meesten deezer Schattingen of Lasten, zyn door de drie Staaten, in *Cortes*, dat is in één Lighaam vergaderd zynde, toegestaan aan Koning Jan den IV., in 't jaar 1641, als ook op andere tyden, tot de kosten van den Oorlog tegen Spanje. Na het sluiten van de Vrede bragten de Staaten, in 't jaar 1674, dezelven op den tegenwoordigen voet, geevende den Vorst eenen Onderstand van een millioen Kroonen in 't Jaar, waar van de helft, door eene verhooging van den Impost op het Vleesch en de Wynen, moest worden geligt. Dit werdt egter maar voor zes Jaaren toegestaan, hoewel het naderhand ook is betaald geworden. Het Hof oordeelde, in 't jaar 1675, raadzaam, de goedkeuring van den Paus tot deeze laatste Belasting te verzoeken, op dat de Geestelykheid daar van niet voorwenden mogt bevryd te zyn, en sedert ontbiedt men t'elkens, wanneer de zes Jaaren zyn verloopen, daar toe een Bevelbrief van Rome, dewelke eigentlyk maar Oplegging der Schattingen.

INKOMSTEN. op de Geestelykheid betrekking heeft, doch ook dient om het Gemeen, zonder tegenkanting, dezelve te doen opbrengen. In de Inleiding wordt, om die reden, ingevoegd, dat deeze Belasting noodig is ten behoeve van 's Konings Schatkist, als uitgeput zynde door de Onkosten, van de Kroon besteed, tot voortplanting van het Katholyk Geloove in de buitenlandsche Heerschappyën, in 't byzonder in Brasil en de Oostindiën, alwaar de Ketters, de Nederlanders en andere Ongeloovigen, hetzelve tragtten uit te roeijen: een reden, welke men het Volk, op 't Gezag van den Paus, ligtelyk kan wys maaken nog plaats te hebben.

Regt der Bullen van de Kruisvaart. Het Roomsche Hof vergunt den Koning van Portugal, zo wel als dien van Spanje, tot vergoeding van de groote Schatten, welke hetzelve uit deeze Ryken trekt, het Regt der *Bullen van de Kruisvaart* *, die in dit Ryk aan het Volk onder de drie byzondere naamen, van Bulle voor de *Levenden*, Bulle van *Kompositie*, en Bulle voor de *Dooden*, worden uitgevent. De eerste dient niet alleen tot volkomen Aflaat van Zonden, maar ook om den genen, die zig daar mede voorzien heeft, te ontslaan van allerley Geloften, door hem gedaan, uitgenomen die van Kuisheid, van de Geestelyke Ordens of van de Pelgrimagie naar Jerusalem. Alle andere Geloften, hoe plegtig ook gedaan, zelfs met verzekering van nooit daar af te zullen stappen, kunnen door iemand, die zodanig eene Bulle heeft, mids, tot Onderhoud van de Bezettingen in Afrika, een kleine Somme Gelds betaalende, onstrafbaar worden verbroken. Ook geeft zy, gelyk in Spanje, vryheid

* Zie bl. 91.

heid tot het eeten van Eijeren, Boter, Kaas en andere Melkſpys in de Vaſten. Indien een Biegtvader en Geneesheer het oirbaar agt, mag zulk een Vleeſch eeten op de dagen, wanneer het anders ongeoorlofd is. INKOMSTEN.

De Prys van deeze Bulle, die alle Jaaren vernieuwd wordt, is, voor de genen die twaalf honderd en vyftig Guldens, Hollandſch Geld, aan Inkomen in 't Jaar hebben, hoedanig ook, drie Schellingen: die half zo veel hebben betaalen twee Schellingen. Het minſte, dat 'er voor betaald wordt, is omtrent twee en een halve Stuiver; naamelyk door Kinderen onder de zeven Jaaren, door Bedelaars en Straatloopers. Alle Werkluiden, die twee Schellingen op een dag winnen, en de Dienſtboden, welker Jaargeld honderd vyf en twintig Guldens bedraagt, moeten 'er vyf Stuivers voor geeven. Bulle voor de Levenden.

Deeze Schatting, derhalve, is algemeen, en moet, om dat zy altyd ſtand houdt, een groote Somme in 's Konings Schatkiſt brengen. De twee andere Bullen kunnen ook niet, dan de Inkomſten van de Kroon zeer vergrooten; onderſteld zynde dat het Volk goed Katholyk zy, gelyk dit zekerlyk in Portugal plaats heeft, en miſſchien meer, dan in eenig ander Land der Wereld. Die voor de Dooden is, tot den Prys van twee Schellingen, te bekomen voor iedereen, doch zy kan van geene nuttigheid zyn, dan voor de genen, die de Bulle voor de Levenden hebben. Alle de Aflaaten, in de eerſte vervat, kunnen, door middel van deeze, toegepaſt worden aan zulk een Ziele in 't Vagevuur, als men verkieſt, welke daar door verligting zou krygen van de Straffen, waar aan zy door de Goddelyke Regtvaardigheid Bulle voor de Dooden.

INKOM-STEN. heid onderhevig was gemaakt. Men kan ook een beding maaken, dat, indien de eene Ziel dezelve niet noodig mogt hebben, zy dienen zal voor eene andere, of voor eene derde, enz. Ook wordt door den Kommiſſaris, die deeze Bulle uitgeeft, verklaard, dat een zelfde Perſoon zo veel Zielen, als hy begeert, uit de Pynen van 't Vagevuur verloſſen kan, tegen een halve Schelling ieder Ziel. Maar onbepaald de Bulle neemende, voor zulk eene Ziel als 't God behaagt, verlieſt dezelve haare kragt, om dat zy op geen byzonder Perſoon is toegepaſt. Doorgaans wordt deeze Bulle den Geſtorvenen in 't Graf mede gegeven, bindende dezelve onder zynen Gordel; want men begraaft de Lyken in Portugal, die van eenig Vermogen zyn, in een Geeſtelyk Gewaad.

Bulle van Kompoſitie. De Bulle van Kompoſitie ſchynt niet minder voordeelig te zyn voor de Kroon, dan eenige der twee anderen. Uit kragte van dezelve kunnen de genen, die zekere ongeoorlofde Winſten doen, mids een klein gedeelte der Waarde, van 't gene daar uit geſprooten is, overgeevende, het andere met een geruſt gemoed voor zig behouden. Den Geeſtelyken, die in 't volbrengen van hunnen Pligt nalaatig zyn geweeſt, is zy niet minder dienſtig dan alle andere Menſchen, inzonderheid den Handelaaren en Kooplieden, de Regts-Amptenaaren, valſche Speelders, Dieven en Roovers; ja zelfs voor Hoeren: want van dit alles wordt, uitdrukkelyk, of met woorden van dergelyke betekenis, in de verklaaring van deeze Bulle melding gemaakt. De gewoone Prys, waar voor men zulks af kan maaken, is twee ten honderd van alle ongeoorlofde Winſten, tot

aan

aan de driehonderd Guldens toe, en daar boven eens zo veel; maar, indien de Som meer dan zeshonderd Gulden bedraagt, neemt de Kommiſſaris, doorgaans, tien ten honderd, of zo veel als hy billyk oordeelt. Deeze Bulle kan ook van geen dienſt voor iemand zyn, of men moet de eerſte hebben, en alle drie worden zy, door meeſt alle de Inwooners van Portugal, genomen, om zig in tyds daar van te kunnen bedienen. INKOMSTEN.

Uit het gemelde is ligt op te maaken, dat, hoe groot ook de Inkomſten van dit Ryk zyn naar deszelfs uitgeſtrektheid, nogthans het Vermogen van de Kroon niet zeer groot kan zyn. Ook is de Krygsmagt van Portugal gantſch klein, in vergelyking met die van andere Mogendheden.

Zeemagt van Portugal.

De Zeemagt beſtaat ten hoogſten uit vyf en twintig Oorlogſchepen, zo groot als klein, die zeer goed van maakzel en tot het gebruik bekwaam zyn, maar ſober met Matroozen voorzien, waar aan men in Portugal veel gebrek heeft. Meeſtal dienen zy tot geleide en beſcherming van de Vlooten uit Braſil, wordende ook dikwils met Goederen afgeladen. Ongemeen blykt daar uit het Verval van de Portugeeſche Zeemagt ſedert twee Eeuwen tyds, toen deeze Natie de Kroon boven alle anderen ſpande, in haare Scheepvaart door de geheele Wereld. Jaarlyks gaat 'er nog een kleine Vloot op den Kruistogt tegen de Barbaarſche Roovers, doch zelden wordt 'er iets door uitgevoerd. Ook heeft Portugal geene Galeijen. In 't jaar 1751 werdt een Beſluit genomen tot herſtelling van de Zeemagt deezer Kroon, welke tot omtrent twaalf Schepen ver-

Krygs magt. minderd was, en in 't jaar 1754 hadt dezelve een aanzienlyke Vloot in Zee, onder 't Bevel van Don Jan, den Natuurlyken Zoon van wylen 's Konings Oom, den Infant Don Francisco, die men meende dat tot Opper-Admiraal aangefteld zou worden.

Land-magt. De Landmagt van Portugal plagt, in tyd van Vrede, niet boven de twaalf, dertien, of ten hoogfte veertienduizend Man te bedraagen; maar omtrent het voorfte deezer Eeuw is dezelve tot vyf-en-twintigduizend Man vermeerderd geweeft. In 't jaar 1741 werdt wel een Befluit genomen, om dezelve weder tot twintigduizend Man te verminderen, doch zulks bleef toen, om eenige redenen, agter: hoewel het federt zal gefchied zyn; want in 't jaar 1754 gaf de Koning eene Ordonnantie uit, hoe fterk zyne Landmagt in tyd van Vrede moefte zyn; volgens welke dezelve, voltallig zynde, beftaat uit

21 Regimenten Infantery, ieder van 2 Battaillons of Kompagniën, de Kompagnie van 30 Man; dat is, te famen, de Officiers mede gerekend . .	6300 Man.
6 Regimenten Kavallery, ieder van 10 Kompagniën, tegen 25 Man de Kompagnie . .	1500 - -
2 andere Regimenten Kavallery, naamelyk die van Alcantara en Caës, waar van de Kompagniën 40 Man fterk zyn . .	800 - -
4 Regimenten Dragonders, ieder van 10 Kompagniën, de Kompagnie van 30 Man . .	1200 - -

2 Re-

2 Regimenten Mariniers, ieder van 20 Kompagniën, de Kompagnie van 60 Man . . .	2400	- -	Krygs-magt.
2 Artillery-Regimenten, welker een uit 20 Kompagniën, het andere uit 10 Kompagniën, het andere uit 10 Kompagniën, ieder van 60 Man, bestaat	1800	- -	
Dat is, in 't geheel . .	14000 Man.		

De Portugeesche Troepen komen niet alleen in getal, maar ook in bekwaamheid en geschiktheid, veel te kort by die van andere Mogendheden. Zy hebben een zo gering Onderhoud, dat, schoon 'er een menigte Bedelaars en Behoeftigen in dit Ryk zyn, en het Gemeen 'er niet dan bezwaarlyk aan de kost kan komen, men nogthans geene Soldaaten tot vervulling van de ontbreekende kan krygen, dan door dwang. Immers de Soldy, van de genen die te Lissabon dienen, welke nog, zo men wil, eens zo groot zou zyn als in andere Plaatsen van het Ryk, bedraagt maar een halve Schelling 's daags; waar van nog zo veel is afgekort, dat een gemeen Soldaat, behalve zyn Ammunitie-Broodje, naauwlyks een Stuiver op een dag geniet. Dit is de reden, dat de Officieren, die komen om Volk te ligten tot den Krygsdienst, zeer worden ontzien, dewyl een ieder vreest dat het hem zal gelden. In tyd van Vrede zelfs, wanneer iemand, opgeschreeven zynde, de vlugt neemt, moeten zyne Ouders en Vrienden zulks verantwoorden. Ook verhaalt men, dat, geduurende den Oorlog met Spanje, het

Slegte staat der Portugeesche Militie.

KRYGS-MAGT.

arme Volk zyne Kinderen, in de jongheid, blind maakte, op dat zy, volwassen zynde, niet mogten geprest worden. Daar van zou die menigte van blinde Bedelaars, welke men te Lissabon ontmoet, afkomstig zyn.

In den Oorlog van het voorste deezer Eeuw, hebben de Bondgenooten ook den slegten Staat der Portugeesche Troepen, tot hunne groote schade, ondervonden. Zy waren half naakt, en leeden zo veel gebrek, dat zy de Hollanders en Engelschen om een Aalmoes vraagden, en niettemin eischten hunne Generaals de hooger hand van de Engelschen, ja ieder Gouverneur van een Provincie moest het Opperbevel hebben over de Troepen, die in zyn Gebied dienden. Na dat de Oorlog agt of tien Jaaren geduurd hadt, bevondt men nog de zelfde onervaren lafhartigheid in de Militie deezer Kroon, als in den aanvang: want zy week na den eersten Aanval aanstonds terug, inzonderheid de Ruitery, en liet haare Bondgenoonooten aan stukken hakken of gevangen maaken. De Militie van Spanje is niet veel beter geweest, eer de Fransche Stam op den Throon kwam, maar sedert heeft men dezelve onder een zo goede Krygstugt, Kleeding en Betaaling gebragt, dat zy tegenwoordig niet minder in staat is dan die van Frankryk, ja, zo men wil, standvastiger in het vuur *.

* Zie bl. 144.

Belangen van de Kroon.

Om de gemelde redenen is het van groot belang voor Portugal, geduurig in Vrede te blyven met Spanje, welke Mogendheid weinig werk zou hebben, om dit Ryk weder aan zig te trekken, ten ware het, op nieuws, door de Engelschen, kragtdaadig bygesprongen werde: waar toe de Kroon van Groot Brittannie niet

 on-

ongenegen is, gelyk nu ruim twintig Jaar geleeden bleek *. Een Oorlog met Frankryk of de Zeemogendheden, zou voor dit Ryk niet minder te dugten zyn, dewyl daar door niet alleen de Koophandel belemmerd, maar ook de Vaart op Brasil, de Eilanden in den Oceaan en de Oostindiën, afgesneeden kon worden. Aan den anderen kant, kan het nimmer voor Engeland, Frankryk of de Nederlanden, nuttig te zyn, Oorlog te hebben met Spanje of Portugal, daar zo veel van derzelver Manufaktuuren vertierd worden: in tegendeel, wanneer een hunner zig met Spanje of Portugal in misverstand bevindt, kunnen de anderen daar van veel voordeel trekken.

BELANGEN VAN DE KROON.

* Zie bl. 496.

VI. HOOFDSTUK.

Van den KOOPHANDEL. *Deszelfs oude Staat. Tegenwoordige Scheepvaart der Portugeezen op* Oostindie: *Kompagnie op* Koromandel: *Kompagnie op* China. Afrikaansche *Kompagnie. Handel op* Brasil. Sluikhandel *uit Brasil op Afrika. Uitvoer van* Goud *uit het Ryk. Invoer van* Diamanten. *Kompagnie op* Groot Para *en* Maragnan. Nieuwe Ordonnantiën *ten opzigt van den Koophandel:* Raad van Kommercie *te Lissabon opgeregt: Reglement van de* Assurantie-Kamer. Monopoliën *in Portugal. Manier van Rekenen en Wisselen. Geldspeciën. Maaten en Gewigten.*

De Koophandel van Portugal verschilt zeer veel by deszelfs staat, toen deeze Kroon nog meester was van de Landen en Plaatsen in de Oostindiën, welken haar door de Nederlanders

Oude staat des Koophandels.

KOOP-HANDEL. ders zyn ontweldigd. Diestyds werden de Schatten van Persie, Arabie, het Mogolsche Gebied, de Kusten van Indie, China en Japan, als in eene algemeene Stapelplaats byeengebragt te Goa, van waar dezelven, met talryke Vlooten, naar Lissabon overgevoerd zynde, verder aan alle Natiën van Europa verhandeld en gesleeten werden. De tegenwoordige Handel van dit Ryk wordt meest gedreeven door Vreemdelingen, en de voornaamste Plaatsen, daar toe, zyn; *Lissabon*, *Oporto*, *Villa de Condé*, *St. Ubes* en *Faro*, in Europa; hoewel in den Handel op deszelfs Landen in Amerika, en elders, geene Uitheemschen, in 't openbaar, deel mogen hebben.

Handel van Vreemde Natiën. Van alle Natiën handelen de Engelschen sterkst op dit Ryk, daar aan de Franschen en Nederlanders. Onder de Schepen, die in 't jaar 1721 te Lissabon aangekomen waren, bevonden 'er zig driehonderd negen en twintig uit Groot Brittannie en Ierland, twee en zeventig uit Holland, een en zeventig uit Frankryk, dertien van Hamburg, zeven uit Denemarken, een uit Sweeden: behalve nog driehonderd negen en vyftig, behoorende tot de Havens van Portugal, en de Vloot van Brasil. 't Getal der Schepen, die in 't zelfde Jaar van de Taag uitzeilden, was driehonderd en twee van Groot Brittannie, negen en zestig Nederlandsche, drie en zestig Fransche, vier en twintig Spaansche, drie Hamburgers, agt Genueesche, zes Deensche, twee Sweedsche, een Maltheesch en honderdzestien Portugeesche; de Brasilsche Vlooten en Schepen naar Oostindie, daar onder gerekend.

Tegenwoordig bestaat nog de Handel der Por-

Portugeezen, gelyk van ouds, in de flyting der Waaren en Goederen, die zy uit hunne Landen in de andere Wereldsdeelen t'huis krygen, aan de andere Volkeren van Europa, die hun, daar tegen, Koorn, gezouten Vleefch en Vifch, benevens allerley Stoffen en Manufaktuuren terug bezorgen, zo ten dienfte van het Ryk, als van de onderhoorige Landen. Uit de Oostzee wordt 'er Hennip, Vlafch, Teer, Pek, Yzer, Koper, en andere Scheepsmateriaalen of Bouwftoffen, heen gebragt; waar tegen men Wyn, Brandewyn, Olie, Zout, Oranje-Appelen, Limoenen, Vygen, Amandelen, Karftengen, Rafynen, Kurk, Sumach en andere Vrugten des Lands, terug neemt. De Hollanders en Engelfchen haalen van daar allerley Brafilfche Waaren. KOOP-HANDEL.

Men krygt in Portugal nog, uit Afia of Ooftindie, Zyde, Neteldoek, Katoenen, Thee, en meer dergelyke Goederen, welken de Nederlanders, Engelfchen en Franfchen, uit Bengale, China en Japan, t'huis brengen. In 't jaar 1739 gaf de Koning een Verbod om eenige Indiaanfche Waaren, anders dan die met de Schepen van de Kroon uit Indie overgebragt werden, in Portugal te loffen. Dit Verbod, egter, werdt in 't jaar 1751, ten opzigt van de Kaneel, Kruidnagelen, Muskaatnooten, Foelie, Salpeter, Kamfer en Tincal, weder herroepen; doch wat aangaat de Zyde, Katoen, Porfelein en andere Koopwaaren, in de voorige Ordonnantie uitgedrukt, heeft hetzelve zyn kragt behouden. Handel op Ooft-indie.

De Handel der Portugeezen op Ooftindie, was voor eenige Jaaren zeer in verval; doch begint zig langs hoe meer weder op te beuren. Kompagnie op Koromandel.

Koop-handel. De voorgaande Koning verleende, in 't jaar 1731, Oktrooy tot de opregting van een Kompagnie op *Suratte* en de Kust van *Koromandel*, werwaards één Schip zou gezonden worden. In 't jaar 1741 vaardigde de Kroon eene Vloot van vyf Oorlogschepen, die wel bemand en toegerust waren, af naar Goa, tot in staat stelling van die Plaats. Ook werdt, in 't zelfde

Kompagnie op China. Jaar, eene Kompagnie van Koophandel op China opgeregt, en ingelyfd met de Kompagnie der *Zyde-Fabriek* te Lissabon, welke, ingevolge het Oktrooy, zodanige Goederen uit de Havens van Portugal naar Macao mag laaten overvoeren, als 't haar behaagt, tot den Inkoop van Zyde, mids betaalende voor de Vragt van Zilver of andere fyne Waaren, twee ten honderd, van de Pakgoederen ruim zes Gulden op 't vierde Last Hollandsch, en van de Zyde, welke zy van Macao in 't Ryk laaten brengen, ten dienste van die Fabriek, zes ten honderd der Waarde. Zyne tegenwoordige Majesteit verleende, in 't jaar 1753, aan *Feliciano Velho Oldenburg*, een ouden Tabaks-Pagter, het Oktrooy, om vyf Schepen naar Macao te zenden, waar van 'er Jaarlyks twee zouden afzeilen, en door een ander Oktrooy werdt die Heer gemagtigd, om in de tien Jaaren elf Schepen naar Goa af te vaardigen.

Afrikaansche Kompagnie. De voornaamste Vaart op Afrika strekt om Brasil te voorzien met Slaaven, die 'er, zo men wil, jaarlyks ten minste vyf en twintig- of dertigduizend in getal gebragt worden door de Portugeezen, om de Suiker- en Tabak-Plantagiën, als ook de Mynen, te bearbeiden, en tot allerley Handwerken. In 't jaar 1724 werdt, tot dit einde, eene Kompagnie opgeregt, welke

ke bestondt uit Luiden van Rang en Vermogen. Zyne Majesteit vergunde hun eene uitgestrektheid van boven de tweehonderd Mylen, aan de Kust van Guinée, tot het koopen van Negers, alwaar geen Portugeezen, of andere Natiën, mogen handel dryven; mids dat zy aan de Volkplantingen of Landen van de Kroon, in Amerika, het vereischte getal van Slaaven bezorgen, en aldaar, op haar eigen kosten, een Fort aanleggen zouden. Na verloop van vyftien Jaaren zou het aan den Koning staan, het Oktrooy van deeze Kompagnie te vernieuwen of weder in bezit te treeden van het afgestaane Land, in welk laatste geval zyne Majesteit, voor gereed Geld, volgens taxatie, de Schepen, Forten, het Geschut en alle Goederen deezer Kompagnie, overneemen zoude.

KOOPHANDEL.

Handel op Brasil.

De Portugeezen vaaren ook op *Madéra*, *Tercera* en de andere Eilanden in den Oceaan, doch hunne uitgebreidste en voordeeligste Handel heeft plaats op dat gedeelte van Zuid-Amerika, 't welk *Brasil* genoemd wordt, en eenige aangrenzende Landen. In sommige Jaaren is van daar wel voor twintig millioenen Guldens aan Goud en Zilver, Diamanten en andere Edele Gesteenten, in 't Ryk gekomen; behalve de andere kostbaare Waaren, Verfstoffen en Drogeryën. De Schat, welke in 't jaar 1738, door de Vloot van Rio de Janeiro alleen, die twee Jaaren uit geweest was, op de Taag werdt aangebragt, waardeerde men op vyftig millioenen Guldens. Jaarlyks zeilen, tot dien einde, van Lissabon en Oporto, twintig, een of twee en twintig Koopvaardyschepen af, naar Rio de Janeiro, dertig naar Allerheiligen-

Koop-
handel.

Baay, wel zo veel naar Fernambuck, en zeven of agt naar Paraiba: zynde, die naar de twee eerstgemelde Plaatsen gaan, niet minder dan van vyfhonderd Ton, die naar de anderen naauwlyks half zo groot.

Alle de Schepen, welke naar de zelfde Plaats geschikt zyn, zeilen met elkander, en neemen de zelfde manier in hunne terugkomst waar. Die van Oporto voegen zig, op de hoogte van de Taag, by de anderen. De Koning vergunt vyf Oorlogschepen tot geleide en bescherming van deeze Vlooten; twee, naamelyk, voor die van Allerheiligen-Baay; twee voor de Vloot naar Rio de Janeiro, en een voor die naar Fernambuck, waar by zig de Schepen voegen, die naar Paraiba zyn geschikt. Ook worden eenige Vaartuigen gezonden, om de terug komende Vlooten, omtrent de Vlaamsche Eilanden, op te wagten. Ook werdt, in 't jaar 1754, aan eenige Koopluiden Verlof gegeven, om Schepen, buiten deeze Vlooten, af te zenden tot den Handel op Brasil, genaamd *Permissie-Schepen*, gelyk in Spanje.

Laadingen naar Brasil.

't Vertrek van alle die Vlooten, is gemeenlyk in Maart, en derzelver wederkomst in September of Oktober. Eertyds was het geoorlofd Zilver mede te neemen tot den Handel, maar tegenwoordig is zulks verbooden, en de Laadingen moeten alleenlyk bestaan uit Koopwaaren, van welken de volgende de voornaamsten zyn: Meel, Wyn, Brandewyn, Olie, Linnen, Wollen- en Zyden Koussen, Hoeden, Baaijen, Sergies en andere Wollen Stoffen, uit Engeland en de Nederlanden; wit en ongebleekt Linnen, als ook Garen, binnenslands gemaakt; Koperen Plaaten en andere behoeften tot de

Werk-

Werktuigen en Suikermolens, van Hamburg; eenige Linnens van Bretagne, als ook gewolkte Brokaarden, van allerley ſoort en koleur, uit Frankryk: verder Tabynen, Taffen, Naai-Zyde en Papier uit Italie. De Goederen uit Engeland, egter, maaken de beſte helft uit en vinden doorgaans de meeſte Vertiering. KOOP-HANDEL.

Retoeren uit Braſil.

Uit Allerheiligen-Baay komen de Schepen t'huis, met Laadingen van Tabak, Stok- en Poeijer-Suiker, Indigo, Traan en Baarden van Walviſſchen, die aldaar in menigte aan Strand komen, van Juny tot September. Voorts brengen zy met zig, Katoen, Olie, Balſem Copayva, Ipecacuanha, Pareira Brava, Kina, Salſaparilla; een weinig Kaneel, lange Peper, Gember; Olyphants-Tanden; Huiden, raauw in 't hair of getaand; Verfſtoffen en van 't allerkeurlykſt, welriekend Timmerhout, in Balken of Planken gezaagd; Talk, Zyde, Saffraan, Honig, Kakao, Rokou, Gom-Lak, Rots-Kryſtal, Kokosnooten, Ambergrys, 't welk de Zee aldaar ſomwylen opwerpt, en allerley ſoort van Konfituuren, zo nat als droog. Fernambuck geeft weinig anders dan Suiker en Braſilie-Hout, doch heeft gebrek aan Levensbehoeften; waar tegen Rio de Janeiro by uitſtek vrugtbaar is, niet alleen in Suiker, Indigo en Katoen, maar zelfs in vette Tarwe, leverende ook Huiden, Hout en Traan in menigte.

De Schepen, die van *Goa* komen, in hunnen Terugtogt naar Europa, voorzien de Inwooners van Braſil met Speceryën en andere Ooſtindiſche Waaren. Met die van *Angola* en *Congo*, wordt aldaar, behalve de Neger-Slaaven, veel Elpenbeen, Waſch, Honig, Sivet, Koper, en andere koſtbaare Koopmanſchap-

pen,

Koop-handel. Sluikhandel uit Brasil op Afrika.

pen, aangebragt. Door middel van de Vaart uit Brasil op Afrika, en in 't byzonder op de Kust *del Mina*, plagt een sterke Sluikhandel te geschieden met andere Natiën, in het uitvoeren van een menigte Goud en gemunt Geld, waar voor dan veele Verbooden Goederen van daar ingebragt werden; zo dat de Koning van Portugal, in 't jaar 1730, by een Edikt, daar tegen zorg heeft willen draagen. 't Is egter byna onmogelyk zulks geheel te beletten, wegens den onderlingen Handel der Spanjaarden en Portugeezen, van de eene Plaats op de andere, waar door zy het Goud en Zilver tegen elkander verwisselen, en dus hunne Souvereinen, elk van zyn kant, bedriegen. Dit heeft waarschynlyk aanleiding gegeven tot het Traktaat van 1750 tusschen de beide Kroonen, volgens 't welk de Portugeesche Volkplanting van *Nova Colonia del Sakramento*, leggende over *Buenos Ayres*, aan Rio de la Plata, den Spaanschen ingeruimd zou worden: doch dewyl men, in Brasil, Levensbehoeften van Buenos Ayres noodig heeft, zo is 't byna ondoenlyk, dien Sluikhandel geheel te stremmen.

Uitvoer van Goud uit Portugal.

De Kroon van Portugal is inzonderheid jaloers op haar Goud, 't welk zy in 't geheel niet uitgevoerd wil hebben, zynde de doodstraffe daar opgedreigd, indien iemand betrapt wordt. Twee Engelsche Kooplieden, in 't jaar 1722 daar van overtuigd, behielden naauwlyks, door de Voorspraak van den Groot Brittannischen Gezant, het leeven. Tien Jaaren daar na werdt, te Lissabon, eenig Goud, dat verborgen was, uit de Huizen gehaald, en in de aankomende Vloot dat gene opgezogt, 't welk op het Regiseer niet was aangetekend.

Men

Men vondt op die wyze vier en zeftig honderd Ponden Gouds, 't gene heimelyk was medegebragt. Nu onlangs, in 't jaar 1752, ontftondt daar over wederom veel beweeging aan 't Hof, dewyl bevonden werdt, dat 'er federt eenige Jaaren veel meer Gouds door de Engelfchen uitgevoerd ware, dan de Waarde der ingevoerde Koopmanfchappen hadt bedragen: doch wat moeite de Kroon ook aanwendt, fchynt zulks niet belet te kunnen worden. KOOP-HANDEL.

Nog meer zorgvuldigheid is 'er noodig, om den geheimen Invoer van Diamanten en andere Edele Steenen, die zulk een kleine doch koftbaare pakkagie zyn, te verhoeden. Nu vyf en twintig Jaar geleeden, hebben dezelven begonnen een zeer aanmerkelyk gedeelte uit te maaken van den Schat, die uit Brafil t' huis gebragt wordt. De Koning gaf zelfs, wegens derzelver menigte, in 't jaar 1734 een ftrikt bevel, om de Diamant-Myn in Brafil te fluiten. Volgens het Reglement van dat Jaar ftelde zyne Majefteit den Diamant-Handel aan eene Kompagnie van veertien Kooplieden, te Liffabon, die alleen naar zulke Gefteenten zouden mogen laaten graaven, dezelven ontvangen en op prys houden, geevende de Kroon het tiende deel van de Winft. Twee Jaaren daar na kwam een Koninglyk Dekreet uit, beveelende dat geen Stofgoud, Goud in Staaven, of Edele Steenen, buiten de Kiften van het Konvooy, zou mogen overgebragt worden, en voor Vragt moeten betaalen een ten honderd van de waarde. In 't jaar 1738 zyn, voor veertien millioenen Guldens, aan Diamanten, ingebragt. Voor omtrent zes Jaaren gaf de Koning een ftreng Plakkaat uit, tot verbod van Invoer van Diamanten.

KOOP-HANDEL. den Handel in Diamanten aan alle Geestelyken, zo wel in het Ryk als in Brasil.

Kompagnie op Groot Para en Maragnan.

Op *Groot Para* en *Maragnan*, twee Landschappen in Zuid-Amerika, leggende in 't Noordwestelykste van Brasil, aan den Uitloop van de Rivier der Amazoonen, werdt door zyne Majesteit, in den jaare 1755, eene nieuwe Kompagnie van Koophandel opgeregt. Het termyn van derzelver Oktrooy is voor twintig Jaaren en zy heeft een uitsluitend Voorregt, niet alleen ten opzigt van de Vaart uit Portugal op die Plaatsen, maar ook omtrent de Overvoering van Negers uit Afrika derwaards. Dit baarde zo veel misnoegen onder de Koopliedem te Lissabon, dat eenigen, wegens de hoonende uitdrukkingen, daar omtrent gebruikt, in hegtenis werden genomen, doch eerlang weder ontslagen. Sedert heeft deeze Kompagnie, schoon 'er de Aardbeeving kort op volgde, niet alleen stand gehouden, maar is dermaate gevorderd, dat zy in 't voorleeden Jaar, 1758, zeven Retoerschepen ontving, waar van de Laading bestondt in Kakao, Koffy, Suiker, Sarzaparilla, Nagelen, Gember, Banilles, Wasch, Elpenbeen, Leder, een menigte Huiden en Hout van allerley soorten, voor rekening, zo van den Koning als van byzondere Persoonen.

Nieuwe Ordonnantiën noopens den Koophandel.

Onlangs zyn, door het Hof, omtrent den Koophandel, zo tot bevordering van denzelven als tot herstelling der Finantiën van de Kroon, verscheide nieuwe Ordonnantiën uitgegeven. Onder anderen stelde zyne Majesteit, in 't jaar 1757, eenen RAAD VAN KOMMERCIE te Lissabon aan, welker Leden zekere Wedden genieten zouden, te vinden uit de Regten op den Uit- en Invoer der Koopmanschap-

ſchappen. Zy moeſten het opzigt en beſtuur waarneemen over eene School, die opgeregt is, om de Jongelingen in 't Boekhouden te onderwyzen. Ook werdt, diestyds, eene Belasting, van omtrent een Ryksdaalder, gelegd op ieder Negerſlaaf, die te Braſil ingebragt zal worden. De Koning verbiedt het uitzetten van Geld, tot een hooger Intereſt dan vyf ten honderd. In 't voorſt van 't volgende Jaar werdt een Edikt afgekondigd, tot het opregten van vyf Bakens langs de Kuſten van Portugal, tot welker onderhoud alle Schepen, die in de Havens van dit Ryk binnen loopen, t'elkens omtrent twee Schellingen Hollandſch, op ieder Ton van hunne Laading, moeten betaalen. KOOP-HANDEL.

Ook heeft de *Aſſurantie-Kamer* te Liſſabon, welke ſedert de verwarringen en rampen, door de Aardbeeving veroorzaakt, haare verrigtingen geſtaakt hadt, dezelven in den Herfſt van 't jaar 1758 hervat, volgens een nieuw Reglement behelzende de volgende Artikelen: „ 1. De Beampten van de Kamer „ trekken vyf ten honderd van de Premie, te „ voldoen door de Aſſuradeurs, zullende de „ Geaſſureerde maar driehonderd en tagtig „ Rees, of omtrent vier Schellingen, geeven „ voor de Police: 2. De voornaamſte Hui- „ zen van Kommercie hebben deel in deeze „ Kamer, welke alle Geſchillen moet afdoen „ by Goemanſchap, en van haare zyde nooit „ iemand in Regten mag betrekken: 3. De „ Aſſuradeurs zyn geene Borgen voor elkan- „ der, maar een iegelyk derzelven moet in- „ ſtaan voor de Somme, daar hy op heeft ge- „ tekend: 4. De Geaſſureerde kan zulke As- „ ſuradeurs kiezen, als hy goedvindt: 5. De „ vallende Schade zal in gereed Geld voldaan, Reglement van de Aſſurantie-Kamer.

„ en,

KOOP-HANDEL. „ en, alles verlooren zynde, tegen agt en negentig ten honderd, gerekend worden: 6. „ De *Avery* zal worden geschikt volgens de „ Voorwaarden, die in de Policen zyn gemaakt, doch als, ten dien opzigte, niets bedongen is, zullen alle natte Waaren, Graanen en Fruiten, niet onder de gewoone „ maar algemeene Avery, zyn begreepen: „ van Visch, Suiker, Tabak, Hennip, Vlasch „ en Kamoesleder, zal geen Avery, dan boven tien ten honderd, en van alle andere „ Goederen niet, dan boven drie ten honderd, worden betaald: 7. De Kamer neemt „ alle *Risico* op zig, uitgenomen voor Schelmery van den Schipper, ten ware het tegendeel in de Police was bedongen: 8. Zy „ laat geene *Abandonnementen* toe, zullende „ de Geassureerden altyd de nette Rekening „ moeten opgeeven van hunne geleedene schade: 9. De Geassureerde moet daar van opgave doen, binnen een bepaalden tyd, die „ naar den afstand der Plaatsen is gereguleerd: „ 10. Een Schip, naar eenige Plaats in Europa geschikt zynde, wordt binnen een Jaar „ tyds, en, op verdere Reizen, binnen twee „ Jaaren, voor verlooren gehouden, wanneer 'er, in dien tyd, geene Tyding van „ komt: als wanneer de Assuradeurs verpligt „ zyn, het Abandonnement aan te neemen en „ de schade te voldoen."

Monopoliën in Portugal. Verscheide Monopoliën zyn 'er in dit Ryk. Het maaken en verkoopen van Snuif-Tabak, by voorbeeld, is 'er een zo zwaare Misdaad, als in andere Landen het Geld munten, voor een particulier Persoon. De eerste Staats-Minister plagt hetzelve in Pagt te hebben van zy-

zyne Majesteit, en bestuurde het zo wel, dat de Koning veel meer dan het dubbelde der vyfhonderdduizend Kroonen, waar op dit Fonds gesteld was, daar van ontving. De Tabak, uit Brasil komende, wordt voor zyne Majesteit ingekogt tegen anderhalve Schelling, of minder, het Pond, en, tot Snuif gemaalen zynde, verkogt tegen zestien of twintig Schellingen en somtyds duurder. Onlangs is de geheele Tabaks-Handel in Pagt uitgegeven. In 't jaar 1752 werdt ook een Monopolie van Verfstoffen in dit Ryk opgeregt. Van de Kompagnie der Wynen te Oporto, waar over, nu drie Jaar geleeden, zulk eene Opschudding in die Stad ontstondt, zullen wy in 't vervolg spreeken.

KOOP-HANDEL.

De gewoone manier van Rekenen, in Portugal, is by *Reis*, *Réas*, *Rees*, of Chruzaaden: zynde het eerste een Koperen Munt, waar van het duizend, genaamd *Milrei*, omtrent een Dukaton, of eigentlyk een halve Stuiver minder, aan Hollandsch Geld, waardig is; zo dat een *Ré* of *Rei* naauwkeurig met een Penning of halve Duit overeenkomt. De Chruzaad, een Zilveren Munt, die men ook in den Wissel gebruikt, wordt omtrent op vyf en twintig Stuivers gerekend. Op Londen wisselt men in *Milrei*, of duizend Reis, voor zeker getal Pence; op Hamburg en de Nederlanden, in Chruzaaden tegen Grooten Vlaamsch; op Spanje in Reis tegen den Wissel-Dukaat of Dollar; op Frankryk, Florence, in Reis tegen een Kroon; op Genua tegen een Scudi, enz.

Manier van Rekenen en Wisselen.

Veelerley soort van Gouden Muntspeciën zyn 'er, waar onder de *Moidoor* of *Moeda* omtrent vyftien Gulden Hollandsch bedraagt, de *Johannes* nagenoeg twintig Gulden. Voorts

Geldspeciën.

KOOP-HANDEL. vindt men 'er een Stuk van vyf en twintig duizend en zeshonderd Reis, 't welk omtrent tagtig Gulden Hollandſch waardig is. Daar zyn Stukken van derdhalf en vyf, als ook halve en Kwart-Moidooren, behalve nog een kleiner Gouden Specie, van agthonderd Reis, dat is omtrent een halve Hollandſche Dukaat. Onder de Zilveren Speciën zyn 'er van vyftig en honderd Reis, welk laatſte een *Teſtoon* genoemd wordt, bedraagende een Hollandſche Schelling, nagenoeg. De Nieuwe *Cruzaad* of tiende-Moidoor, van vierhonderd en tagtigReis, is iets meer dan eenDaalder. DeSpaanſche Stukken van Agten worden, in dit Ryk, met het getal van 600 beſtempeld, om aan te wyzen, dat dezelven voor zeshonderd Reis gangbaar zyn. Een Teſtoon beſtaat uit vyf *Vintins*, een Koperen Munt van twintig Reis of tien Duiten, gelyk 'er ook halve en kwart-Vintins, en eenige weinige Stukjes van nog minder Waarde, in dit Ryk worden gebruikt.

Maaten en Gewigten. De Portugeeſche Ellen-Maat wordt onderſcheiden in *Barros* en *Cavidos*. Deeze laatſten komen overeen met de Amſterdamſche Ellen. Honderd Barros maaken honderd vier en zeſtig Cavidos, en honderd vier en negentig en een halve Hamburger of Leipziger Ellen. Honderd Cavidos, wederom, maaken een en zeſtig Barros, of omtrent honderd negentien Ellen van Hamburg en honderd Amſteldamſche. De Voet van Liſſabon wordt gerekend op negenhonderd, en zeventien deelen, waar van 'er duizend drie en dertig in de RynlandſcheVoet gaan; zo dat deeze omtrent een agtſte deel grooter is dan die van Liſſabon. Zout wordt in Portugal verkogt by de *Mud*, waar van de vier een Laſt maaken, en ze-

zeven het Centner van Amſterdam, 't welk vierhonderd en vier Schepels inhoudt. De Vaten of Pypen, waar in men den Wyn affcheept, worden, gelyk in Spanje, tegen twee in de Ton gerekend. De Pyp Olie van Olyven beſtaat, in Portugal, uit zes en twintig *Almoudas*, ieder bevattende twaalf *Canadors*. De Canador komt nagenoeg overeen met een Mengelen of twee Pinten Amſterdamſche Wynmaat. De *Arroba* bedraagt in Portugal twee en dertig Pond, en is dus omtrent een vyfde zwaarder dan de Spaanſche Arrobe, die uit vyf en twintig Ponden beſtaat: want honderd Portugeeſche Ponden maaken twee en negentig drievierde Spaanſche Ponden. Zy zyn gelyk met zeven en tagtig en een half Amſterdamſche *; zo dat de Arrobe van Portugal bedraagt agt en twintig Ponden van Amſterdam, en het *Kwintaal*, 't welk uit vier Arroben beſtaat, honderd en twaalf Amſterdamſche Ponden.

KOOPHANDEL.

* Beawes *Merc. rediviva.* p. 877.

VII. HOOFDSTUK.

De NATUURLYKE HISTORIE *van Portugal. Lugts- en Landsgeſteldheid. Manufaktuuren. Getal van Inwooners. Aart der Portugeezen. Kleeding. Geſtalte en Gewaad der Vrouwsperſoonen. Huizen en Meubilen. Levensmanier. Vermaaklykheden. Univerſiteiten en Akademiën.*

De Lugt is in Portugal veel gemaatigder dan in Spanje, doch men vindt een merkelyk onderſcheid tuſſchen de Noordelykſte en Zuidelykſte deelen, waar omtrent de eerſten meeſt met de geſteldheid van Gallicie,

Lugtsgeſteldheid.

NATUURLYKE HISTORIE.

de andere met die van Kaſtilie of de middelſte deelen van Spanje, overeen komen. Over 't geheel is de Hitte in dit Ryk, zelfs by Zomer, zo onverdraaglyk niet als in Andaluſie, dewyl de Lugt geduurig door koele Zeewinden verfriſcht wordt. Op 't Gebergte Sintra of de Rots van Liſſabon, aan 't inkomen van de Taag, wil men, dat het beſte Klimaat van Portugal zy. De Menſchen worden, op veele Plaatſen van dit Ryk, Jaar in Jaar uit, geplaagd met afloopende Koortſen. Het Voorjaar is 'er ongemeen vermaakelyk. Somwylen is men 'er, aan de Zeekuſt, gekweld met ſchrikkelyke Stormwinden en Orkaanen. Ook ſchynt Portugal aan menigvuldiger en zwaarder Aardbeevingen onderhevig te zyn, dan Spanje.

Landsgeſteldheid.

Het Land beſtaat grootendeels uit Streeken van de allerdorſte Bergen, veelal geheel van Steen, doch aan den voet beplant met Wynſtokken, welker Druiven zeer groot en lekker zyn, leverende die zo bekende Portugaalſche Wynen, als ook Raſynen, uit. Olyfboomen groeijen 'er in menigte, voornaamelyk in de Provincie Alentéjo; doch de Olie is zo goed niet, als die in Spanje valt. Van keurlyken Honig, en bygevolg ook van Waſch, is 'er een groote overvloed. De beſte wordt op de Velden gewonnen, zynde zeer wit en van een aangenaame reuk: en, die men in de Boſſchen vindt, is lekkerder, dan de Honig der wilde Byën in andere Landen. Meeſt munt Portugal uit door dat ſoort van Vrugten, uit Aſia aldaar gebragt, die men Sinaas-Appelen noemt; doch de zuure Oranje-Appelen zyn 'er zo goed niet als die van Sevilie. Voorts teelt men 'er allerley andere Vrugten, gelyk in Spanje. In 't byzonder

der wordt ook de witte Moerbezieboom, tot voedzel der Zydewormen, in menigte aldaar aangekweekt. Koorn zou 'er genoegzaam kunnen geteeld worden, tot Onderhoud der Inwooneren, indien niet de Landbouw in dit Ryk zo ſchandelyk verwaarloosd werde. Het Landvolk leeft derhalve meeſt van Karſtengen of Turkſch Koorn, zynde een grof en hard ſoort van Voedzel: terwyl de Natie, in 't algemeen, wanneer 't een vrugtbaar Saizoen is geweeſt, uit de nabuurige Provinciën van Spanje, en anders door den toevoer der Engelſchen en Nederlanders, geſpyſt wordt. Schoon in het Noordelyk gedeelte goede Weidlanden zyn, is doch het Vleeſch der Runderen en Schaapen ſlegt en daarenboven ongemeen geldig; dewyl het meeſte Slagt-Vee uit Spanje derwaards gebragt moet worden. Uit dat Ryk worden de Portugeezen ook, in 't geheim, van Paarden voorzien; want men fokt 'er byna niet aan dan Muilezels. Een menigte Zouts wordt gemaakt uit het Zeewater, door uitdrooging van de Zon, voornaamelyk in eene Baay of Inham by St. Ubes, van waar men het afſcheept naar de Noordelyke Landen. Aan Zee- en Rivier-Viſch hebben de Portugeezen geen gebrek.

NATUURLYKE HISTORIE.

Metaalen en Mineraalen.

De Gebergten van Portugal worden gezegd Goud te bevatten; doch het ſchynt niet, dat men 't de moeite waardig agt die te bearbeiden, om dat de Kroon zulk een menigte Gouds uit Braſil en Afrika ontvangt. By Braganza, aan de Noordelykſte Grenzen des Ryks, als ook in de Provincie van Alentéjo, zyn Zilver-Mynen ontdekt geweeſt. Voorts wordt 'er Koper-, Tin-, Lood- en Yzer-Erts gevonden, als ook Aluin en Salpeter. Behalve het Marmer, Jaspis

NATUURLYKE HISTORIE.

pis en andere Bouwſteen van veelerley koleuren, en Molenſteenen, die zeer goed zyn; geeft dit Ryk ook Kryſtal, Robynen, Smaragden, Turkooizen, en andere Edele Geſteenten.

Beeken en Bronnen.

Van de Bergen vlieten een menigte Beeken die het Land bevogtigen. Ook ontſpringen, hier en daar, Mineraale Bronnen, hoewel van dezelven weinig gebruik gemaakt wordt. De Baden van *Caldas*, in Eſtremadura, en die van *Alvor*, in Algarve, hebben nog eenigen naam; maar voor Luiden van Fatzoen is 'er geen gemak of bekwaame Huisveſting.

Manufaktuuren.

De Manufaktuuren worden in Portugal weinig behartigd. Wollen Stoffen maakt men 'er van 't grofſte ſoort, als ook eenig Lywaat. In 't jaar 1729 deedt de Koning vier nieuwe Buskruidmolens opregten. Ook is te Liſſabon een Spiegel-Fabriek aangelegd, en tegenover die Stad heeft zyne Majeſteit eene Geſchutgietery. De Portugeezen houden zig meeſt op met het maaken van allerley Werk van Stroo, en het Konfyten van verſcheide Vrugten, inzonderheid Oranjeſchillen. Naauwlyks vindt men eenig Land, daar zo veel Marmelade, wit en rood, bereid wordt, als ook welriekende Wateren. Voor 't overige ſchynt de aanmoediging tot de opregting of voortzetting der Fabrieken, gelyk in Spanje, 't zy uit eigen belang van de Kroon, of door toedoen van Uitheemſchen, voornaamelyk der Engelſchen, die met veel voordeel hunne Stoffen in dit Ryk kunnen vertieren, aldaar nog geheel te ontbreeken. De Zyde-Fabrieken, egter, zyn, in 't jaar 1757, van alle Belaſtingen vry geſteld.

't Ge-

'T Getal der Inwooneren is 'er, zo 't schynt, naar de uitgestrektheid gerekend, grooter dan in Spanje. Men vindt, in Portugal, negentien Plaatsen, die den tytel van Steden voeren, en vyfhonderd zeven en twintig Vlekken of kleine Steden. Uit eene Lyst der Parochiën, die in de Steden, Vlekken en Dorpen van het geheele Ryk vervat zyn, met byvoeging van 't getal der Huishoudingen en Menschen, welke zeker Schryver, zo hy verhaalt (*a*), in 't jaar 1732 gekreegen hadt van den Marquis *d' Abrantes*, Opziender en Bestuurder van de Koninglyke Akademie der Historiekunde, bleek dat zig bevonden

NATUURLYKE HISTORIE.

Getal der Inwooneren.

In de Prov.	Entr. Douro e Minho	963	Parochiën	432372	Pers.
	Tra los Montes	549		135804	
	Beyra	1034		551686	
	Estremadura	375		293598	
	Alentéjo	356		268082	
	Algarbia	67		60688	
Dat is in geheel Portugal		3344	Parochiën	1742230	Pers.

Hoe naauwkeurig deeze Lyst ook aangemerkt wordt, zal 'er doch waarschynlyk de Geestelykheid niet onder begreepen zyn, waar voor men ten minste driehonderdduizend mag neemen. Ook is 't zeker, dat de Inwooners van 't Oostelyk deel van Lissabon niet mede zyn geteld. Derhalve zullen, in dit Ryk, rykelyk twee millioenen Menschen zyn.

De Aart der Portugeesche Natie komt, veel al, met die der Spanjaarden overeen. Een hunner

Aart der Portugeezen.

(*a*) LOUIS CAJETANO DE LIMA, in zyne *Geographia Historica*. Tom, II. p. 475-710.

NATUURLYKE HISTORIE.

ner eigen Schryveren zegt van zyne Landgenooten: *De Adel houdt zig zelf voor Goden en vordert een ſoort van Aanbidding; die van laager Rang tragten zulks na te ſtreeven, en 't Gemeene Volk wil niet minder geagt worden dan een van beiden.* Het zelfde zou mogelyk van de Spanjaarden, in 't algemeen, ook gezegd kunnen worden; die, zo min als de Portugeezen, indien zy van Adel en Rang zyn, zig door hunne Dienaars laaten naderen, dan met een Kniebuiging.

Kleeding.

Het grootſte verſchil in de Kleeding der Mansperſoonen is, dat de Heeren in Portugal geen zo naauwe Broeken draagen, als de Spanjaarden. By gelegenheid van het dubbel Huwelyk, tuſſchen de beide Kroonen, in 't jaar 1727, ſtak het Gewaad der Portugeezen zeer af by dat der Spaanſchen, die enkel met hunne fraaije Paarden en Juweelen pronkten; doch, in 't jaar 1749, is het draagen van Galonnen, Borduurzels en Stoffen van Goud en Zilver, als ook het gebruiken van Verguldzel en fyn Schilderwerk, aan de Koetzen of Karoſſen, uitgenomen die van 's Konings Huis, in Portugal insgelyks verbooden. Gemeenlyk gaan de Luiden van Fatzoen, zo wel in dit Ryk als in Spanje, in 't zwart gekleed, en de Hovelingen volgen, ſedert eenige Jaaren, de Franſche Mode langs hoe meer.

Geſtalte en Gewaad der Vrouwsperſoonen.

De Portugeeſche Dames zyn, gelyk de Kastiliſche, in 't algemeen geſproken, klein van Statuur en ſchraal, draagende, op hunne Hoepelrokken, Samaaren van Zyde of andere koſtbaare Stoffen, met een bruine Tabbaard of Mantel over alles heen, die tot aan den Grond reikt. Op Straat hebben zy een

ſoort

ſoort van Pantoffels aan, gemaakt van Zyde, met Gouden Ringen of Plaaten vaſtgegeſpt, welker hooge Hielen haar in 't gaan dikwils doen wankelen. Binnenshuis draagen zy Schoentjes van Spaanſch Leder, zonder Hielen, en zweeven daar mede, zeer vlug, langs den Vloer. Haare Voeten zyn, zo wel als haare Handen, klein, doch fraay gemaakt, en de wyde Mouwen, met breede Lobben om 't Gewrigt geknoopt, doen haare Handen zig nog kleinder vertoonen. Om dat het fyne Linnen 'er zo duur is, gaat het gemeene Volk, meeſtal, zonder; verkiezende dit boven het draagen van grof Linnen. De Ryglyven zyn redelyk hoog van vooren, doch zeer laag van agteren, laatende een gedeelte van de Rug bloot, alwaar zy zig, zo wel als over 't Aangezigt, de Handen en den Hals, altoos ſmeeren en blanketten. De Rykdom draagt in Portugal, zo wel als in Spanje, een menigte van zeer koſtbaare Juweelen, en haar geheele Lighaam is byna met *Agnus Dei*, en andere kleine Beeldjes of Roomſche Heiligheden, overdekt. Hun Hoofdhair, zelfs, pronkt met een menigte Paarlen, die op een ſierlyke wyze daar in geſchikt zyn: want zy zyn, by nagt of dag, nooit gekapt, uitgenomen de bedaagde Vrouwsperſoonen. Sommige verſieren haar Hoofd met Linten en Veders van verſcheiderley koleuren. Voor op het Ryglyf is een Borſtſtuk met Diamanten, waar aan een Snoer Paarlen hangt. Zy draagen geen Ketting om den Hals, maar, om den middel, hebben zy den Gordel van d'een of andere Geeſtelyke Orden, wiens enden tot digt aan den Grond reiken, of een Band met Reliquiën.

NATUURLYKE HISTORIE.

NATUURLYKE HISTORIE.

Huizen en Meubilen.

De Huizen, in Portugal, beſtaan gemeenlyk uit veele Vertrekken gelyksvloers, meer in de langte dan breedte, van onder en boven wit gepleiſterd; zo dat zy zig als met gepolyſt Marmer bekleed vertoonen. Volgens het Jaar-Saizoen verwiſſelt men van Kamer en Meubilen. Den Vloer van het Zomer-Vertrek laaten zy, alle morgens, met verſcheide Emmers Water begieten, 't welk in een half Uur opdroogt, en een verfriſſchende koelheid daar in overlaat. Over den Vloer ſpreiden zy fyne Matten, en bekleeden den Wand daar mede halfmans hoogte, waar boven men Spiegels en Schilderyën hangt. Rondom zyn de Vertrekken der Dames belegd met Kuſſens van Zyde, Fluweel of andere koſtbaare Stoffen, waar op de Vrouwsperſoonen, met haare Beenen kruislings, zitten, of plagten te zitten; want zy gebruiken nu dikwils ook Stoelen, gelyk de Mannen. Daar tuſſchen ſtaan fraaie Tafeltjes of Kabinetten, en, op eenigen afſtand, Potten of Bakken met Oranje- en Jasmynboomen, die door hunne geur en uitwaaſeming de Kamers verfriſſchen, welken, door Chasſinetten van Stroowerk, in de Venſterraamen geplaatſt, lugtig gehouden, en voor de hitte van de Zon beſchermd worden. De Boven-Vertrekken zyn met Behangzels, Kabinetten, Schilderyën, Spiegels en Zilverwerk, ten koſtbaarſte verſierd. Deeze Vertrekken, zelfs tot de vierde Verdieping toe, worden 's Winters gebruikt, doch by Zomer de onderſten. Alsdan hebben zy voor hunne Ledikanten ook geene Gordynen, maar enkel Gaas of Linnen, om 'er de Vliegen uit te houden;

den; daar, in den Winter, de Behangzels zeer koſtbaar zyn, van Fluweel of Zyde, met Goud of Zilver geborduurd en gegalonneerd. Geen andere Stof wordt tot Keuken-Vaten gebruikt, dan Zilver of Aardewerk. Het is onder de Grooten in Spanje en Portugal niet ongewoon, eenige honderd Zilveren Tafelborden en Schotels in huis te hebben, met ander Vaatwerk of Serviesen van 't zelfde Metaal. Zelfs hebben zy ſomtyds Trappen of Laddertjes van Zilver, om naar hunne Kabinetten en Bouffets op te klimmen. De meeſten deezer Meubilen worden gemaakt uit Amerika overgebragt, doch zy zyn gantſch niet fyn van Werk. NATUURLYKE HISTORIE.

De manier van Reizen is omtrent de zelfde als in Spanje, uitgenomen, dat men in Portugal niet zo veele Rytuigen heeft, en 'er meer te Water van de eene Plaats naar de andere trekt; waar toe de legging van dit Ryk goede gelegenheid geeft. Van Muilezels bedient men zig ook meer, dan van Paarden, die te koſtbaar zyn, om anders dan tot het ryden van den toer, of op kleine Togten en in plegtige Omgangen, gebruikt te worden. Manier van Reizen.

De Levenswyze der Portugeezen is niet minder pragtig dan die der Spanjaarden, inzonderheid ten opzigt van 't groot getal Dienaars en Slaaven, welken 'er de Luiden van Aanzien zo menigvuldig hebben, dat zy ze ſomtyds in huis niet kunnen bergen. Dit komt ten deele voort uit de kleine Loonen, welken zy trekken; ten deele uit de gewoonte, welke 'er is onder den Adel, om alle de zodanigen, die hunne Ouders gediend hebben, te onderhouden, ſchoon zy 'er geen het minſte gebruik van maaken, dan alleen om 'er, by plegtige Levenswyze.

Ge-

NATUURLYKE HISTORIE.

Gelegenheden, mede te praalen: want anders komen zy maar met een klein Gevolg, van drie of vier Lakeijen, behalve de Edellieden en Pages, op Straat. Sommige Grooten hebben wel drie- of vierhonderd Bedienden, van beide Sexen. De gemeene Knegts krygen niet meer dan agt of tien Stuivers op een dag, waar voor zy zig van Kleeding, Spys en Drank, en alles moeten voorzien; doch, het gene 'er van de Maaltyd hunner Heeren overschiet, is tot hun voordeel. Een Kamerheer, of Edelman, van een Persoon van Rang, trekt niet boven vyftien Ryksdaalders in de Maand; waar voor hy altyd ordentlyk opgeschikt moet zyn, des Winters in Fluweel, des Zomers in Zyde, met een langen Mantel daar over, die op den grond sleept, alles zwart. Zo heeft, insgelyks, een Dame van Rang haare Kamervrouwen en andere Bedienden. Behalve de gewoone Knegts, onderhouden de Grooten ook Dwergen van beiderley Sexe, die, hoe mismaakter van gestalte hoe fraaier geagt, en zeer netjes gekleed worden. Ook hebben zy redelyk veel Slaaven en Slaavinnen, zo Turksche als Moorsche, die op vier- of vyf honderd Ryksdaalders het hoofd worden gewaardeerd. De Eigenaars plagten ze voorheen met de dood te mogen straffen, doch de Regeering laat zulks niet meer toe; hoewel zy, wegens misdryf, met groote wreedheid worden gekastyd en zeer veragtelyk behandeld. Deeze Slaaven zyn de beste Dienaars; want de anderen staan dikwils tegen hunne Heeren op, en weigeren zig aan spot of smaad te onderwerpen; voorgeevende, van zo goed Kristenbloed te zyn als dezelven: welke grootschheid, zo wel in Span-

je

je als in Portugal, ook onder de Bedelaars en 't allergeringste Volk plaats heeft. NATUURLYKE HISTORIE.

Ten aanzien van de soberheid in Spys en Drank, de manier van Huishouding en Tydverdryf, is geen aanmerkelyk verschil tusschen de Portugeezen en de Spaansche Natie. Men is, in Portugal, niet minder op Stieren-Gevegten en dergelyke Vermaaklykheden verzot, dan in Spanje. In Plegtigheden van Devotie heeft 'er ruim zo veel Bygeloof plaats, en 't Gemeen vermaakt zig met het zien van de allerbespottelykste Vertooningen, welken na de Processie van Heiligen Sakramentsdag, omtrent Kerstyd of tegen Paaschen, worden uitgevoerd, om Zaaken, tot het leven en lyden des Heilands betrekkelyk, af te beelden. Van de Vreugde, welke het domme Volk betoont by de wreede Strafoefening der Inquisitie, is reeds gesproken *. Vermaaklykheden.

* Bladz. 522.

De Portugeesche Taal verschilt daar in van de Kastiliaansche, dat zy iets van het Fransch schynt ontleend te hebben, komende, in zekere opzigten, nader aan 't Latyn, en wykende, in andere opzigten, verder daar van af. Ook helt zy, meer dan in eenige der Provinciën van Spanje, naar de Moorsche Landtaal; zo dat zy voor de slegtste, onder alle de byzondere Spraaken van dit Gewest, gehouden wordt. Portugeesche Taal.

Twee Universiteiten, van eenig belang, zyn 'er in Portugal, naamelyk te *Cöimbra* en *Evora*, waar van de eerste gezegd wordt omtrent vyfduizend Studenten te hebben; doch dan rekent men ook Schoolieren, die nog de Taalen leeren, daar onder. Weinig werks wordt op dezelven gemaakt van de Godgeleerdheid, Philosophie of Geneeskunde, maar meest van het Universiteiten of Hooge Schoolen.

NATUUR-LYKE HISTORIE.

het Burgerlyke en Kerkelyke Regt en van de Gebruiken der byzondere Provinciën, naar welken de Magiſtraatsperſoonen dikwils zig ſchikken in hunne Vonniſſen. Ten opzigt van de Philoſophie heerſcht 'er eene verbaazende duiſterheid op de Hooge Schoolen. 't Schynt of de dwaalingen en ongegronde Stellingen der oude Wysgeeren, uit het overige van Europa gebannen en verjaagd, in dit Geweſt gevlooden zyn en aldaar een geruſt Verblyf gevonden hebben. Immers de naamen der laatere Natuurkundigen, *Galileo*, *Descartes*, *Gaſſendi*, *Copernicus*, *Newton*, worden in dit Ryk niet hooger geagt, dan die van Ketters en Godverloochenaars. Men ſchryft hun de ongerymdſte denkbeelden toe, en trekt Gevolgen uit hunne Leer, welke byna tot vervloeking van die groote Vernuften ſtrekken: terwyl *Ariſtoteles*, en de Peripatetiſche School, wordt gevierd en aangebeden; 't welk de Geleerden aldaar vermaak doet ſcheppen in eene altoosduurende Onweetendheid. Dus ſpreekt 'er een Kapucyn van, die, in 't jaar 1746, te Valence in Spanje, een Werk, over de regte maniervan Studeeren, uitgegeven heeft. *d'Oliveira*, een Portugees, ſchryft, in de Voorreden van 't eerſte deel zyner Memoriën, dien aangaande aldus. „ In ons Vaderland leeven wy in de Onweetendheid zonder het te weeten, en worden het niet gewaar, voor dat wy, buiten Portugal komende, als in een oogenblik verwittigd worden van de diepe Onkunde onzer Landsgenooten. Men ziet ligt, welke Onweetendheid ik beooge. De buitenlanders ſtemmen toe, dat het ons niet ontbreekt aan Verſtand,

„ Ge-

„ Geleerdheid, Beſchaafdheid, en Vernuft of Vermogen tot onderſcheiding, wat goed in deeze Wereld zy: doch onze Eigenzinnigheid, onze Waanwysheid en gedwongen Levensmanier, daar wy geen Vryheid hebben om te denken, haalt ons billyke beſchuldigingen op den hals en verwekt dat haatelyk denkbeeld, 't welk andere Volkeren van Europa zig van ons maaken. De gewoonte, om zo veel Boeken in dit Ryk te verbieden, is de hoofdoorzaak onzer Onkunde, en te gelyk de Steen des Aanſtoots voor alle beſchaafde Natiën." NATUURLYKE HISTORIE.

Men heeft in Portugal thans, gelyk in andere Landen van Europa, verſcheide Akademiën of Genootſchappen van Geleerden, meeſt ſtrekkende tot bevordering van de Letterkunde en Poëzy. De Koninglyke Akademie van *Liſſabon*, die tot haare Zinſpreuk voert, *Reſtituet omnia*; dat is: *Zy zal alles herſtellen:* bemoeit zig met de Hiſtoriekunde van Portugal; waar omtrent reeds eenige goede Werken, door derzelver Leden, opgeſteld en uitgegeven zyn. Te *Santareim* is, in 't jaar 1747, eene Akademie van de Hiſtoriën, Oudheden en Taalen, opgeregt. Ook heeft men 'er te *Guimaraens* en *Moncorvo*, die in de Digt- en Letterkunde arbeidzaam zyn. Te *Braga* werdt, in den jaare 1731, eene nieuwe Akademie opgeregt. Die van *St. Ubes* is, in November van 't jaar 1730, op nieuws geopend, met eene Vergadering, waar in verſcheide Oudheid- en Digtkundige Redenvoeringen werden voorgelezen. Zy voert den naam van Akademie der Hiſtoriën, Staatkunde en Taalgeleerdheid. Nu zeven Jaaren geleeden werdt, door zyne tegenwoordige Majeſteit, te *Thomar*, in de Provin- Akademiën.

NATUURLYKE HISTORIE.

vincie van Eſtremadura, eene Akademie der Wetenſchappen, op den voet van die te Parys, opgeregt, hebbende de Koning zig tot Hoofd derzelve verklaard.

VIII. HOOFDSTUK.

Beſchryving der Stad

LISSABON,

in haaren voorigen ſtaat, met een naauwkeurig Berigt van de Verwoeſting, *aan dezelve toegebragt door de laatſte* Aardbeeving *en derzelver Gevolgen.*

Indien wy LISSABON, de Hoofdſtad van Portugal, gingen beſchryven volgens haaren tegenwoordigen ſtaat, zo zou men zig verwonderen moeten over het Spreekwoord, dat de Portugeezen ten opzigt van deeze Stad gebruikten: *die Liſſabon niet gezien heeft, heeft niets fraais gezien.* Immers deeze groote, pragtige, vermogende en volkryke Plaats, is, nu ruim drie Jaaren geleeden, eensklaps geworden tot een Schouwtoneel van Verwoeſting, en legt nog grootendeels in Puinhoopen. Egter kunnen wy niet nalaaten, eene Beſchryving te geeven van den Staat, waarin zy te vooren is geweeſt.

Legging en Gedaante.

De Stad legt aan de Noordzyde van de Taag, omtrent drie Zeemylen, of vier Uuren gaans, van den Uitloop deezer Rivier in den Weſter-Oceaan. Haare Hemelsbreedte is agtendertig Graaden vyf en veertig Minuuten; de Lengte, of 't verſchil in tyd, met Madrit, bedraagt een en twintig en een halve Minuut, met Parys omtrent zes en veertig Minuuten, met Londen zes en dertig, en met Amſterdam

na-

nagenoeg zes en vyftig en een halve Minuut: zo veel heeft men den Middag laater te Lissabon, om dat het Westelyker dan alle die Steden legt. De Gedaante is langwerpig rond, eenigermaate halfmaanswyze, strekkende zig uit langs den Oever der Rivier, van waar de Grondvlakte zig, in meer of minder graad, verheft, tot aan den top der zeven Bergagtige Heuvelen, waar op en tusschen de Gebouwen zyn gestigt. Haare langte is ruim anderhalf Uur gaans, langs de Rivier heen, en de grootste breedte, in 't midden, wordt op drie Kwartier Uurs gerekend; de Omtrek op vier Uuren gaans. LISSABON.

De Taag maakt, aan haaren Uitloop, een ruime Baay of Haven, waar van het Inkomen niet zeer gemakkelyk is, wegens twee Ondiepten of Klippige Banken: moetende alle Schepen door Lootsen worden binnen gebragt. De Noorder Ingang, komende regt van 't Westen, langs de Kust heen, is inzonderheid naauw en zeer gevaarlyk: de Zuider Ingang, tusschen de twee Banken, komt van 't Zuidwesten. De Mond der Baay, die niet zeer wyd is, wordt geslooten door twee Kasteelen, waar van het eene, aan den Noordhoek, op 't Vaste Land staande, den naam van *St. Juliaans*-Tooren voert; het andere, aan den Zuidhoek, op 't end van de groote Bank, *Bugio*, of 't Houten Kasteel, anders de Tooren van *St. Laurens*, geheten wordt. In deeze Baay of Haven, die anderhalve Myl wyd is en twee Mylen diep, leggen de Schepen zeer veilig, uitgenomen by Orkaanen of zwaare Stormwinden; gelyk men 'er dus, in November des Jaars 1724, een hadt, waar door zestig Schepen, op de Taag leggende, tegen den Oever gesmeeten, en twin- Baay of Haven en Rivier van Lissabon.

LISSABON. tig daar van onbekwaam gemaakt werden, om Zee te kiezen. Dergelyk eene Orkaan was 'er in den Voorwinter van 't Jaar 1732, waar door meest alle Schepen beschadigd werden en eenigen vergingen. De Baay eindigt by den Tooren van Bellem, een Myl van Lissabon, en daar vernaauwt zig de Rivier, tot voor het West-end van de Stad, waar de Schepen komen laaden en lossen, leggende op agttien Vademen Waters. Aldaar is de Rivier geen halve Myl breed, en krygt verder eene diepte van vyf en twintig tot zes en dertig Vademen, welke 'er door de sterke Schuuring wordt veroorzaakt; dewyl de Taag, regt voor de Stad, aanstonds zeer veel wyder doch tevens ondieper wordt; zo dat men ze naauwlyks kan overzien. De Oevers, van Bellem af tot aan de Stad, zyn wederzyds beschut door verscheide Forten en Batteryën.

Fraaie Vertooning en Uitzigt. De schuinse legging van Lissabon, allengs verhoogende van den Oever af, maakte, door de verscheidenheid van allerley soort van Gebouwen, in gedaante en standplaats, dat de Stad, zo van de Rivier, als van den Overkant, zig vertoonde als een pragtig Schouwburg, versierd met alle Fraaiheden en Optooisselen, welken de Natuur en Konst kunnen uitleveren. Niet minder aangenaam was het Gezigt, uit de Gebouwen op de Hoogten staande, als ook van den Hoek, genaamd *Boa Vista*, langs de Rivier en 't Land aan de Overzyde; terwyl het Oog verdwaalde in de menigte van Schepen, op zulk een breeden vermaakelyken Stroom, als de Taag, die 'er somtyds met meer dan honderd, van allerley vreemde Volken, bedekt is, zonder de Schepen der Portugeezen zelf te rekenen. De

De Natie leidt den oorſprong deezer Stad af van eenen Oom van Noach, genaamd *Eliſa*, en wil, dat dezelve door den Griekſchen Held *Ulyſſes* herbouwd of voltooid zy. Hoe ongegrond dit ook mag voorkomen, kan egter niemand haare groote Oudheid loochenen. 't Is zeker dat men de Stad weleer genoemd heeft *Ulyſſæa* of *Ulyſſopolis* en *Oliſippo*, welke laatſte Naam of van den anderen, of van de Feniciſche Woorden *Alis-Ubbo*, betekenende een Schoone Baay, afkomſtig zal zyn. De Romeinen, eene Volkplanting daar van gemaakt hebbende, noemden dezelve *Felicitas Julia*, naar 't gene uit een Opſchrift blykt, dat aldaar gevonden is. Toen egter beſloeg de Stad maar een der zeven Bergen, daar zy nu op en aan legt. Ook is zy geen plaats van veel Aanzien geweeſt voor de laatſte Eeuwen. De Gotthiſche Monarchen van Spanje, die ze wederom *Oliſipona* of *Oliſibona* noemden, waar van de tegenwoordige Naam afkomſtig is, hebben nooit in Portugal hunne Verblyfplaats genomen. Koning Alfonſus de I., heeft deeze Stad den Sarrazynen, in 't jaar 1147, ontweldigd, na dat hy hun uit gantſch Portugal verdreeven hadt. Zy werdt onder Koning Ferdinand, in de Veertiende Eeuw, tweemaal door de Kaſtiliaanen vrugteloos belegerd. Jan de I. maakte Liſſabon, vervolgens, tot den Zetel zyner Koninglyke Heerſchappy. LISSABON. Naamsreden en Hiſtorie.

De Stad was oudtyds met Muuren omgeven, op welken zeven en zeventig Toorens ſtonden. Zy heeft zeventien Poorten gehad aan de Landzyde, en zes en twintig aan den Rivierkant, doch tegenwoordig zyn het meeſt maar enkele Ingangen; hoewel men hier en daar nog een Muuren en Kasteel.

LISSABON.

brok of overblyfzel vindt van een Oude Poort. Voor 't overige zyn de Voorſteden genoegzaam vereenigd met de Stad: maar een groot deel der Huizen ſtaat buiten den omtrek der oude Muuren, inzonderheid naar 't Weſten, alwaar de Plaats meeſt is uitgebreid geworden. Voor twee honderd en vyftig Jaaren beſloeg zy nog maar vyf van de zeven Bergen. Men is, eenigen tyd geleeden, voorneemens geweeſt, om de geheele Stad met Wallen en Veſtingwerken te omringen; doch dit Ontwerp bleef onuitgevoerd. Op den Berg van St. Joris, zynde de allerhoogſte, legt het Kaſteel, in zyn eigen Muur omvangen, waar binnen ook de ruimte met Huizen is bezet; zo dat het zig vertoont als een kleine Stad in 't midden van een groote. Hetzelve heeft geheel Liſſabon onder bedwang, en 'er leggen doorgaans vier Regimenten Voetvolk in.

Verdeeling der Stad.

Toen het Patriarchaat van Liſſabon, in 't jaar 1716, opgeregt werdt, verdeelde men de Stad in twee Geeſtelyke Regtsgebieden, een Ooſtelyk en een Weſtelyk; waar van het eerſte onder den Aartsbiſſchop bleef, het andere aan den Patriarch werdt onderworpen. *Ooſt*-Liſſabon begreep zeſtien Parochiën binnen en tien buiten den Stads-Muur; *Weſt*-Liſſabon een en twintig Parochiën daar binnen, en vyf en twintig daar buiten. Door de vereeniging van het Aartsbisdom met het Patriarchaat, in 't jaar 1741, werdt deeze verdeeling wederom vernietigd.

Getal van Parochiën en Inwooners.

't Getal der Parochiën binnen de Stad is derhalve zeven en dertig, en buiten dezelve vyf en dertig, in 't geheel twee en zeventig. Volgens de Aantekening in zeker nieuw Werk *

* *Geographia Hiſtorica*

te

te vinden, waren in 't jaar 1732, in de een en twintig Parochiën van 't Westelyk deel der Stad, geteld drie en tagtigduizend driehonderd en negentien Zielen. En schoon het getal der Huizen, volgens eene Rekening, toen ter tyd opgemaakt, in 't geheel maar twintigduizend stuks bedroeg; zo is egter, als men aanmerkt, dat veelen, wegens de Volkrykheid der Plaats, door drie, vier, vyf, ja somtyds zeven of agt Huishoudingen bewoond werden; ligt te begrypen, dat 'er ten minste tweehonderdduizend Inwooners of Burgers, van allerley Sexe, Rang en Staat, in den geheelen Omtrek van Lissabon moeten geweest zyn. Voegende daar nog by, vyftienduizend Geestelyke Persoonen, en eenige duizenden Zeevaarend Volk of Vreemdelingen; als ook de Armen, Zieken en Gebrekkelyken in de Hospitaalen, benevens de Vondelingen en Weeskinderen: zo blykt het, dat men ten minste het geheele getal der Ingezetenen van Lissabon, gelyk hetzelve voor de laatste Aardbeeving is geweest, op tweehonderd en vyf en twintig- of vyftigduizend moet rekenen (*a*). LISSABON.

Dit is te waarschynlyker, wegens het groot getal van Slaaven en andere Bedienden, die door de Luiden van Aanzien en Vermogen aldaar gehouden werden: als ook uit hoofde van de naauwheid der Straaten in een Stad van zo groote uitgebreidheid. Zy waren op sommige plaat- Huizen en Straaten.

(*a*) Anderen begrooten 't getal der Huizen op dertigduizend, doch dan komt het my voor, dat het getal der Inwooneren wel driehonderdduizend zou moeten geweest zyn. Anderen stellen 't getal der Huizen op tusschen de dertig- en veertigduizend: maar misschien komt dit, om dat men 'er alsdan de Voorsteden by rekent.

LISSABON. plaatsen, wegens de morsigheid en 't gedrang van Volk, naauwlyks te gebruiken; inzonderheid in het gedeelte aan de Rivier, bewesten het Koninglyk Paleis, *Remolares* genaamd, 't welk meest door Iersche Roomschgezinden en Zeevaarend Volk, of Scheepstimmerlieden en dergelyke Daglooners of Arbeiders, bewoond werdt. Veele Straaten gaan zeer steil op, en sommigen leggen schuins of ongelyk; 't welk maakt, dat men 'er zig, veelal, met Draagstoelen van de eene plaats naar de andere laat brengen. De voornaamste Geestelyken en Priesters ryden doorgaans te Paarde, of in een soort van Koetsjes, die door Muilezels gedragen worden. Dagelyks kwamen 'er tusschen de drie- en vierduizend zulke Beesten in de Stad, met Vrugten en andere Levensbehoeften beladen. De gemeene Woonhuizen waren veelal oude Gebouwen, van slegt maakzel, met Yzeren traliewerk voor de Venster-Raamen. De Familiën van den Adel hadden 'er, in tegendeel, Paleizen van gehouwen Steen, zeer fraay van buiten, en, naar de manier van dat Gewest niet minder geryflyk van binnen, met schoone Agterpleinen en Lusthoven. De Lugt en 't Water is 'er zeer gezond, en 't Weder zo zagt, dat men, in 't midden van den Winter, 'er altyd Roozen en andere Bloemen heeft. Ook kon men 'er, niettegenstaande de Volkrykheid deezer Plaats, de Straaten, by avond en des nagts, zeer veilig gebruiken; loopende meer gevaar, om door het uitstorten van een Pot met Drek bemorst, dan door Kwaad Volk uitgeschud te worden.

Pleinen en Marktplaatsen. Onder de Pleinen der Stad, munt dat van 't Paleis, genaamd *Terreiro do Paço*, in verschei-

van
wo
op

Is. Tirion excud. Amst. 1759. C. Philips Jacobs Zoo[n]

Afbeelding van de Patriarchale Kerk te LISSABON,
zoo als de zelve op de plaats is afgetekend, na de Aardbeeving van den 1 November 1755.

ſcheide opzigten uit. Deszelfs ongemeene ruimte maakte het bekwaam voor Stieregevegten en andere Vermaaklykheden, gelyk 'er ook de plegtige Regtspleeging der Inquiſitie plagt gehouden te worden. Dit alles kon de Koninglyke Familie beſchouwen uit de Venſterraamen van het Paleis, 't welk dit Plein aan den eenen kant verſierde. Verder was het, aan de overige zyden, bezet met de keurlykſte en pragtigſte Gebouwen van de geheele Stad: waar tegen over een zeer vermaakelyk Uitzigt was over de Rivier, op de Schepen, aldaar leggende. Niet ver van hetzelve is een ander groot Plein aan de Rivier, alwaar de voornaamſte Markt gehouden wordt: maar het allergrootſte Plein van Liſſabon is het gene men de *Rocio* noemt, rondom hetwelke de Bergen een ſoort van Schouwburg maaken, zynde het in 't midden der Stad gelegen. Men houdt 'er de Weekelykſche Markten. Het was met zeer pragtige Huizen van den Adel bezet, die, gelyk ook de Kloosters, Kerken en Openbaare Gebouwen, veele andere Pleinen en Straaten verſierden. LISSABON.

Onder de Geeſtelyke Geſtigten was de PATRIARCHAALE KERK eene der uitmuntendſten, gaande alle de overigen te boven in fraaiheid van Maakſel en Sieraaden (*a*). Aan derzelver Optooiſel en Zilverwerk alleen, is de Schat van een geheele Retoervloot, uit Braſil, te koſt gelegd. In 't eerſt werdt de Koninglyke Kapel daar toe gebruikt, doch na dat, in 't jaar 1741, de beide Patriarchaale Kerk.

Stig-

(*a*) Men kan zig, uit de nevensgaande Afbeelding, van de Overblyfzelen deezer, door de Aardbeeving verwoeſte Kerk, eenig denkbeeld van haar voorig aanzien opmaaken.

Lissabon.

Stigten van Lissabon, onder den Patriarch, tot één waren gebragt, maakte men 't Ontwerp tot het bouwen van een nieuwe Patriarchaale Kerk, die zelfs de twee voornaame Kerkgebouwen, van St. Pieter te Rome en van St. Paulus te Londen, in Grootte, Pragt en Kostbaarheid zou overtreffen. Ook was de Staatie en Luister, waar mede de Patriarch den Dienst verrigtte, niet minder dan die van den Paus, op de allerplegtigste Feestdagen.

De oude Domkerk van Lissabon, toegewyd aan *St. Vincent*, was een Moorsche Tempel geweest, in welker plaats men een Gotthisch Gebouw hadt opgeregt, staande op een der Bergen. Men hieldt 'er een paar Kraaijen, die gestadig in de Kerk heen en weder vloogen, tot gedagtenis dat het Lyk deezes Martelaars, voor de Wilde Beesten geworpen zynde, door zulk soort van Gevogelte op eene wonderbaare wyze, was bewaard geworden.

Kerk der Dominikaanen.

Onder de andere Kerken was die der *Dominikaanen* de fraaiste en pragtigste, hebbende drie Altaar-Kapellen, dewelken, van den Vloer tot aan 't Gewelf, van Goud blonken. In een derzelven vondt men de Familie des Heilands; in de andere die van St. Dominikus, in Marmer halfverheven gewerkt; en in 't middelste stondt een groot Crucifix, met de Wond in de Zyde des Gekruisten open. Deeze Kapel was geduurig met een ontelbaare menigte van Waschkaarsen en Zilveren Lampen verlicht, dewyl 'er de Hostie-Kas onophoudelyk ten toon stondt. Boven het Portaal van den Ingang was de Kerk behangen met de Beeldtenissen van alle de genen, welken op 't Vonnis der Inquisitie zyn verbrand geworden.

Het

Het Klooster kwam in pragt en aanzien niet by de Kerk te kort, hebbende nevens zig het *Huis der Inquisitie*, voor welks Ingang, op 't Plein *van Rocio*, een Fontein was, versierd met fraaie Afbeeldingen in Marmer. LISSABON.

Agter 't Kasteel stondt het pragtig Klooster der *Augustynen*, genaamd *Onzer L. Vrouwe der Genade*, in hetwelke geen andere Geestelyken, dan van den Hoogen Adel en van voornaame Familiën, werden ingenomen. Men noemt deeze Kloosterlingen niet *Paters*, gelyk de anderen, maar geeft hun den Eernaam van *Dom*. Hun Gewaad is een vierkante Bonnet, met Purperen Rokken en Mantels die op den grond sleepen; waar mede zy zig zeer deftig voordoen. Hunne Kerk was by uitstek fraay; maar de Sakristy ging alles in 't geheele Ryk te boven. Behalve de menigte van Reliquiën, altemaal in Goud gevat, vondt men 'er een Kruis van onschatbaare waarde, wegens de Diamanten, Paarlen, Robyn-, Saphier-, Smaragd- en andere Edele Gesteenten, waar mede hetzelve bezet was; zynde van louter Goud, omtrent agt Voeten hoog en zo zwaar, dat het, in de plegtige Omgangen, door drie Man voor den Priester moest worden ondersteund. Op 't midden van den Dwarsbalk zag men een Glas van anderhalf Duim in 't vierkant, waar agter voorgegeven werdt een Stukje te zyn van het waare Kruis, aan 't welk het Volk een grooten Eerbied bewees. Behalve dit Kruis, was 'er een Sakramentshuisje, welks weergade men nergens vondt, zynde voorheen tot een Juweel-Kistje voor den grooten Mogol geschikt geweest. Het scheen gemaakt te zyn van een onbekend soort Kerk der Augustynen.

LISSABON. van Edel Gesteente, drie Voeten lang, twee Voeten breed en twintig Duimen hoog, met Pylaartjes van Rots-Krystal omringd. Men hadt hetzelve doen rusten op de Handen van twee Zilveren Engelen, Mans grootte, met Wieken van zes Voeten breed en vier Voeten lang, die, door middel van Raderwerk, op een konstige wyze heen en weder zwaaiden.

Kollegiën der Jesuiten. De *Jesuiten* hadden vier Huizen te Lissabon, die wegens de ongemeene agting, welke men hun tot nu onlangs in Portugal toegedragen heeft, niet minder kostbaar waren versierd. Hun voornaamste Kollegie, toegewyd aan *St.* *St. Roch.* *Roch*, was van binnen en buiten bezienswaardig. In de Kerk en de Sakristy vondt men keurlyke Schilderyën; onder anderen het leven van den Grondvester hunner Orde, *Ignatius Loyola*, uitmaakende verscheide Kapitaale Stukken. Hy kwam, in 't laatst der Vyftiende Eeuw, in Biskaije ter wereld. In Rykdom moet egter *St. Antonio.* het Huis van *St. Antonio* niet minder zyn geweest, wanneer men in aanmerking neemt de groote Schatten, die Jaarlyks, by de aankomste der Vlooten uit Brasil, aldaar gebragt werden; zynde door de Jesuiten uit Amerika aan 't zelve overgemaakt. Het was, als 't ware, de algemeene Schatkamer of Thesaurie van die Orde. In 't jaar 1745 alleen heeft men 'er ontvangen tusschen de negen en tien Millioenen Rees, dat is de Waarde van omtrent dertigduizend Gulden, aan Geld, behalve nog een menigte Stof-Goud, Staaven Gouds, en andere Kostbaarheden. Ook bragt de Koning, in dit Huis, Jaarlyks de Wedde, die deezen Heilig, als Opper-Generaal der Krygsmagt van de Kroon, toebehoort.

Het

IS. TIRION excud. Amst. 1759. C. Philips Jacobs Zoon sculp. 1759.

Afbeelding van het Plein en de Kerk van S. Paulus te LISSABON,
zoo als dezelve op de plaats is afgetekend, na de Aardbeeving van den 1 November 1755.

Het Kloofter der Franciskaanen was zeer groot en de Kerk naar evenredigheid, voor eenige Jaaren nieuw opgebouwd. By derzelver Sakrifty vondt men eene Kapel, geheel van Marmer, dienende tot eene Begraafplaats voor de Aartsbiffchoppen van Liffabon. LISSABON. Kloofter der Franciskaanen.

't Getal der Kloofters en Konventen, in deeze Stad, was vyftig, waar van twee en dertig voor Mansperfoonen, en agttien voor Vrouwsperfoonen. Alle deeze Geeftelyke Huizen hadden hunne Kerken of Kapellen, en bovendien vondt men in de Stad nog veertig Parochie-Kerken: waar onder niet van de geringften was, die, welke de Koninginne, Weduwe van wylen zyne Majefteit Jan den V., hadt doen bouwen, en daar zy begraven is, met een pragtige Graf-Tombe, tot haarer gedagteniffe. Deeze Kerk was, van binnen, t'eenemaal bekleed met Elpenbeen, en haare Kolommen insgelyks, hebbende vergulde Kapiteelen. Ook ftondt niet ver van de Rivier de Kerk van *St. Paul*, een deftig vierkant Gebouw; dat mede door de Aardbeeving deerlyk is verwoeft; gelyk men dit in de nevensgaande Plaat kan zien. Andere Kerken.

Het Kerk-Mufiek der Portugeezen wordt keurlyk uitgevoerd, inzonderheid te Liffabon, alwaar men zulk een getal Mufikanten hadt, dat 'er, op buitengewoone Feefttyden, wel dertig Kooren konden uitgaan ten dienfte der Omleggende Plaatfen, buiten eenige benadeeling der Kerken in de Stad. Ook ging 'er geen nagt voorby, zonder dat men hier of daar, op de Straaten Mufiek hoorde van Jonge Lieden, ter believing en geneugte van hunne Matreffen. Inzonderheid hadden deeze Minnaaryën plaats Kerk-Mufiek.

LISSABON. op Kers-Avond, wanneer het de gewoonte was, voor allerley Vrouwsperſoonen, de Kerken tegen middernagt te bezoeken.

Liefddaadige Societeit. De *Liefddaadige Societeit*, of die der *Barmhartigheid*, gelyk zy in 't Portugeeſch genoemd wordt, hadt ook een pragtige Kerk. Zodanige Genootſchappen vindt men in alle Steden van dit Ryk, die van eenig Vermogen zyn, tot onderſteuning van allerley ſoort van Behoeftigen. Te Liſſabon beſtaat dezelve uit de voornaamſte Luiden van Rang, onder welken de Koning en de Prinſen van den Bloede veeltyds ook zyn aangetekend. De Leden verkiezen ieder Jaar een Preſident, die veel Onkoſten, uit zyn eigen Beurs, moet doen. In het Hospitaal deezer Societeit, werden geduurig opgevoed zeshonderd Jongens, die men op een Ambagt beſtelde, helpende hun verder aan een ordentlyk Beſtaan. Over de honderd Meisjes, van goede Afkomſt, werden 'er ook onderhouden, om, tot haare Jaaren komende, uitgetrouwd te worden, met een redelyk Uitzet. Daarenboven beſteedde deeze Societeit veel Gelds aan het verloſſen van Gevangenen, het vrykoopen van Slaaven, het onderſteunen van noodlydende Huisgezinnen, en andere Liefddaadigheden. Buitendien waren in Liſſabon nog honderd een en dertig Broederſchappen, die Geld inzamelden voor de Armen.

Algemeen Hospitaal. Men hadt 'er ook een ALGEMEEN HOSPITAAL, genaamd het *Huis der Barmhartigheid* of *Aller-Heiligen Gaſthuis*, zynde een der gegoedſten van Europa. Aldaar werden Menſchen ingenomen van allerley Staat, Natie en Geloof; niet alleen Ziek zynde, maar ook niet

niet wel by 't Hoofd, met ongeneeslyke Kwaalen behebt, enz. Wanneer onvermogende Lieden, van haare Ziekte herſteld geworden zynde, zig in ſtaat bevonden om 'er weder uit te gaan, gaf men dezelven een weinig Gelds, om hun zo lang tot Onderhoud te dienen, dat zy weder aan eenige Koſtwinning geraakten. Dit Hospitaal, geſtigt door Koning Emanuël, was het voornaamſte in het Ryk. Behalven 't zelve vondt men te Liſſabon nog een ander, genaamd het *Koninglyk Hospitaal*, 't welk, in 't jaar 1750 door brand verteerd zynde, kort voor de Aardbeeving veel grooter en aanzienlyker dan te vooren, herbouwd werdt. LISSABON.

Het Koninglyk Paleis muntte onder alle voornaame Gebouwen uit, door zyne Standplaats en Aanzienlykheid. Het was een groot, regelmaatig en pragtig Gebouw, aan de zyde van 't gemelde Plein, hebbende een ongemeen vermaakelyk Uitzigt, zo op de Rivier voor de Stad, als langs de Baay of Haven heen, naar Zee toe, en over 't Omleggende Land. 't Voornaamſte gedeelte, zynde een vierkante Koepel, van twee Verdiepingen, met Venſterraamen en Balkons, ſtondt tegen 't Water aan. Van boven was dezelve, behalve een Lantaarn op 't midden, verſierd met vier Koepeltoorntjes op de hoeken, en een Baluſter boven de Kroonlyſt. Het hadt van binnen twee Gaanderyen, in 't kruis, van honderd Schreeden lang. De Vertrekken waren in den Winter met ongemeen koſtbaare Tapyten en Behangzels verſierd; maar 's Zomers was 't de gewoonte dezelven weg te neemen, om de koelheid. Men vondt 'er zeer pragtige Kamers, gelyk die der Lyfwagten, alwaar de Staatsvergadering gehou- Koninglyk Paleis.

LISSABON. houden werdt; die van den Raad des Oorlogs en van verſcheide Hooge Geregtshoven. Des Konings Kapel, aan een der zyden van dit Paleis, was ongemeen koſtbaar verſierd, blinkende geheel van Goud en Hemelsblaauw. Op de derde Verdieping was de Bibliotheek zyner Majeſteit, verrykt met een groot getal goede Boeken, in Kabinetten van Noteboomen hout. By 't inkomen tradt men op een Vierkant Plein, met overdekte Gaanderyen omringd, alwaar verſcheide Kraamers allerley Koſtbaarheden, zo uit de Indiën als uit vreemde Landen, te koop veilden.

Dit Gebouw is ten eerſten niet gebragt in den ſtaat, waar in het zig voor de Aardbeeving bevondt. Twee of drie Koningen hebben 'er aan doen arbeiden, en Filips de II., Koning van Spanje hadt, toen Portugal door hem in 't jaar 1580 overmeeſterd was, het groote Paviljoen doen maaken, 't welk tegen de Rivier aan ſtondt. Het Paleis werdt, in den jaare 1719, ten pragtigſten herbouwd. In den jaare 1745 ontſtondt een zwaare Brand in 't zelve, waar door veele koſtbaare Meubilen werden verteerd.

Paleis van *Corto-Real.* Nog een Koninglyk Paleis is 'er in de Stad, alwaar Don Pedro plagt zyn Verblyf te houden hebbende hetzelve, toen hy nog Infant was, dat is onder de Regeering van Koning Alfonſus zynen Broeder, gekogt. Dit Paleis, ook aan den Oever van de Taag gebouwd, beweſten des Konings eigen Woon-Paleis, beſtondt uit vier fraaie Lighaamen van Gebouwen, met vier Paviljoenen, in ſpitſe Toorens uitloopende, op de hoeken, hebbende Terraſſen en overdekte Gaanderyën, alwaar men zig met

Wan-

Wandelen aan het Water kon verluſtigen. Het plagt den naam te voeren van *Corpo Santo*, naar eene Kapel daar in zynde; doch thans wordt het genoemd *Corto Real*, en heeſt, in de laatſte Jaaren, tot eene Woonplaats gediend vóór wylen den Infant Don Francisco, 's Konings Oom. Dit Paleis, in 't jaar 1751 afgebrand zynde, ſtondt weder herbouwd te worden. LISSABON.

De Grooten en die van den Adel in 't algemeen, hadden te Liſſabon zeer aanzienlyke Paleizen, onder welken uitmuntte dat van den Hertog *d'Aveiro*, ook aan de Taag ſtaande, alwaar Koning Karel de III. gehuisveſt is geweeſt. Paleizen van den Adel.

Het Tolhuis, genaamd *Alfandéga*, tegen het Koninglyke Paleis over ſtaande, was een groot Gebouw, ſamengeſteld uit verſcheide overwelfde Magazynen. Men was verpligt alle Koopwaaren, die inkomen of uitgaan, aldaar te brengen om met een Loodje gemerkt te worden, betaalende daar voor zekere Belasting. Alle Stoffen, daar Goud of Zilverdraad in gewerkt is, werden 'er in beſlag genomen, als Verboden Goed. Behalve dit Tolhuis hadt men 'er een *Slaavenhuis*, alwaar van de twintig Slaaven, die uit Afrika worden ingebragt, vier moeſten gelaaten worden, voor 's Konings Regt. Tolhuis.

Een Kwartier gaans van daar ſtondt het Arſenaal, zynde wel voorzien met groot en klein Geſchut, en ander Oorlogstuig. Onder 't Paleis was het Ooſtindiſch Huis, en wat Weſtelyker vondt men de Scheepstimmerwerven en Pakhuizen van allerley Gereedſchappen, tot uitruſtinge der Vlooten. Daar tegenover, aan de andere kant van de Rivier, Arſenaal, Ooſtindiſch Huis, enz.

LISSABON. was de Koninglyke Geſchutgietery. Om niet te ſpreeken van de Munt en andere Gebouwen van de Kroon.

DeGaley. Ten dienſte van 's Konings Timmerwerven en van de Schepen zyner Majeſteit, ſtrekken de zogenaamde *Galeyboeven*; de genen, naamelyk, die gezet zyn in zeker Gevangenhuis te Liſſabon, dat men de *Galey* noemt; want Portugal heeft geene eigentlyke Galeijen. Deeze Gevangenen beſtaan ten deele uit zodanigen, die door de Inquiſitie tot deeze Straffe veroordeeld zyn; ten deele uit andere Misdaadigers, door den Wereldlyken Regter daar toe verweezen; ten deele uit Slaaven, die wegens hun Misdryf door hunne Meesters daar in gezet worden; ten deele uit Turken of Barbaaren, welken men op de Barbaarſche Rooffchepen tot Slaaven maakt. Zy zyn twee aan twee vaſt met een Ketting van agt Voeten lang, en worden gebruikt tot allerley zwaar en veragtelyk Werk: zo om Hout aan te draagen, als de Schepen te loſſen, met Ballaſt, Water en Leeftogt te voorzien, en wat dies meer is. De Kleeding, die de Koning hun om 't half Jaar nieuw laat geven, beſtaat in een Hembdrok en Muts van blaauw Laken, waar over zy een neerhangende Kapot hebben van graauwe Sergie, welke hun over dag tegen 't ſteeken van de Zon, by nagt tegen de Koude moet dienen. Ook krygen zy dan twee Hembden van grof Linnen. Hunne Teerkoſt is zeer ſlegt, en zy worden zeer wreed behandeld van hunne Oppaſſers, of zy moeten dezelven de Handen weeten te vullen; waar toe zy dikwils nog wel gelegenheid hebben, wegens de menigvuldige Aalmoeſen, die

hun,

hun, uit mededoogendheid, worden gegeven; zo dat zelden iemand deezer Slaaven gebrek lydt. 't Gebouw, daar zy in huisveſten, heeft twee groote Zaalen, boven elkander, doorgaans geheel vol zynde van zodanige Ongelukkigen, die 'er altemaal op Stroomatten ſlaapen. Zy worden 's morgens van daar naar de Werf, om te werken, en 's avonds weder te rug gebragt. LISSABON.

Zyne tegenwoordige Majeſteit hadt, kort voor de Aardbeeving, tot voltooijing doen brengen een allerpragtigſt Schouwburg of *Opera-Huis*, geheel met Braſilie-Hout beſchooten, koſtende wel twee Millioenen Chruzaaden. Dit was den laatſten dag van Maart 1755, zynde de Verjaardag van de Koninginne, voor de eerſte maal gebruikt, met zulk een pragt en ſtaatie, dat het iedereen verwonderde. Niets dat de Konſt verzinnen kon, hadt men geſpaard tot verſieringe van het Tooneel, op 't welke zes Paarden, dertig Ruiters en honderdzeſtig Muskettiers, te gelyk verſcheenen. Des avonds van den 1 November, zou 'er voor de derde maal geſpeeld geworden zyn. Nieuwe Schouwburg.

Aan een der zyden van het Koninglyk Plein ſtondt het *Stadhuis* van Liſſabon, alwaar het Koorn, dat men in de Stad gebruikt, wordt uitgedeeld; ruimer of ſchaarſer, naar de hoeveelheid welke 'er van voor handen is. Ook vergadert aldaar de Burgerlyke Regeering, beſtaande uit eenen Preſident, dat altyd een Perſoon is van den eerſten Rang, en zes Raaden, die den tytel hebben van *Vereadores*, benevens verſcheide Onder-Amptenaaren. Stadhuis.

LISSABON. Waterleiding.

Geduurende het Leven van den voorgaanden Koning, is Lissabon versierd geworden met een zeer pragtig Werkstuk, dat de Werken der Romeinen bykans evenaart, zynde na het Jaar 1740 eerst tot volkomenheid gebragt. Het is een Waterleiding, vyf of zes Uuren gaans lang, op sommige plaatsen over diepe Valeijen, op anderen door Bergen heen gaande. Het Water loopt door twee Kanaalen, ter wederzyde van een beslooten Gaandery, omtrent agt Voeten breed, met Venstergaten, waar in men kan wandelen, hebbende aan den buitenkant, wederzyds, ook eenen Gang, met Leuningen beschut en met Toorentjes op de Penanten versierd. In de Valeijen rust dit Gevaarte, dat geheel van Steen is, op Gotthische Boogen, anders zyn dezelven rond. De hoogste Boogen vindt men in de Valey van *Alcantara*, een Uur gaans buiten de Stad, alwaar zy tweehonderd en vyfendertig Voeten boven den Grond verheven, en honderd en twaalf Voeten wyd is. Van den Voet der Penanten tot aan de Kornis, is de hoogte ruim twee honderd en veertig Voeten. De Waterleiding, in 't geheel, heeft omtrent vyf en twintig Voeten breedte. Het Water is uitmuntende, en genoegzaam in veelheid, om geduurig een Pyp te vullen van tien of twaalf Duimen wyd. Voor dat het in de Stad komt, valt het in een Marmeren Kom of Bekken, waar uit de hoogste deelen en de gemeene Fonteinen worden voorzien.

Handel en Rykdom.

Niemand is onbewust, dat Lissabon een der sterkst handeldryvende Steden in Europa zy, hoewel zy Londen en Amsterdam misschien niet evenaart. De Engelschen en Nederlanders

ders vaaren op deeze Stad zo ſterk, als moge- lyk op eenige Haven in de Wereld. Men vindt 'er Kooplieden van allerley Natie en Religie, die 'er hunne Huizen en Faktooriën hebben, woonende vry, onder de beſchutting der uitheemſche Ambaſſadeurs en Konſuls. Daarenboven genoot de Stad veel voordeel van 't gewoon verblyf van 't Hof en den Adel in dezelve, die 'er groote Vertiering maakten en de Plaats verſierd hebben met veele pragtige Paleizen. Doch wel allermeeſt is de Rykdom van Liſſabon, wederom, ten top geklommen in deeze en in 't laatſte der voorgaande Eeuw, na het ontdekken der ryke Goud- en Diamant-Mynen in Braſil. De Impoſt op het Slagtvleeſch alleen, werdt 'er Jaarlyks verpagt voor vyf en twintigduizend Dukaaten.

LISSABON.

Deeze zo aanzienlyke Stad heeft, ſedert dat zy, voor tweehonderd en vyftig Jaaren, door de Scheepvaart op de ontdekte Landen in de Ooſt- en Weſtindiën, heeft begonnen verrykt en uitgebreid te worden, zwaare Rampen ondergaan. In 't jaar 1569 werdt zy, op eene deerlyke wyze, door de Peſt bezogt. Om niet te ſpreeken van Orkaanen en Stormwinden, die 'er nu en dan veel Schade aan hebben toegebragt. Verſcheide maalen is zy door ſterke Schuddingen des Aardryks geteiſterd geworden. Tweemaal, egter, vindt men maar, dat door de Aardbeevingen, aan de Gebouwen of Inwooners, een groot nadeel toegebragt zy; naamelyk in 't voorſt der Jaaren 1531 en 1551. De eerſtgemelde, door welke toen geheele Wyken van Gebouwen omgekeerd werden, was wel de hevigſte. Men heeft ſedert, aldaar, wel zwaare Schokken en Schuddingen gehad,

Rampen der Stad.

LISSABON. gelyk in de jaaren 1575, 1598 en 1699, die groote fchrik en bekommering veroorzaakten; ja zelfs nog in deeze Eeuw, meer dan eens: doch van zulk eene Verwoefting als nu laatft, in 't jaar 1755, deeze Stad is overgekomen, vindt men geen berigt (*a*).

Aardbeeving van Allerheiligendag, 1755. De Zomer was koelder geweeft dan gewoonlyk, doch in den Na-Herfft hadt men 'er, verfcheide Weeken agtereen, meer Warmte dan doorgaans in dien tyd van 't Jaar, met heldere Zonnefchyn en een Ooftelyken Wind. Dit duurde tot Saterdag, den 1 *November*, wanneer de Dag aanbrak met zeer liefelyk Weder en een heldere Lugt, maakende een alleraangenaamften Morgenftond: weshalve niet alleen de meefte Inwooners, maar ook veel Volks van buiten, zig al vroeg in de Kerken begaven, om het Aller-Heiligen-Feeft te vieren, en 's namiddags met hunne Vrienden zig te verluftigen. Meeft alle de vreemde Kooplieden, en inzonderheid de Onroomfche Inwooners van Liffabon, waren, om den aanftoot van 't Gemeen te ontwyken, des avonds te vooren naar de Luftplaatfen buiten de Stad vertrokken.

Schok en uitwerking derzelve. Omtrent veertig Minuuten over negen Uuren werdt, op 't onverwagtfte, een zeer hevige Stoot of Schok des Aardryks gevoeld, die in een oogenblik tyds gevolgd werdt van twee zwaare Schuddingen, welke, met elkander, byna een half Kwartiers Uurs aanhielden, ge-

(*a*) Het volgende Verhaal van deeze Aardbeeving en derzelver Omftandigheden, is voornaamelyk getrokken uit de *Philofoph. Tranfact.* der Koningl. Societeit van Londen, op 't jaar 1755.

gepaard met een ſterk Gedruiſch, als van rammelende Donderſlagen. Geduurende dien tyd was de Grond in een Golvende beweeging, gaande van 't Noordweſten naar 't Zuidooſten, als heen en weder; zodanig dat de Menſchen zig naauwlyks op de been konden houden, en, even als die het dobberen van een Schip ongewoon zyn, kwaalyk wierden. Iedereen deedt inmiddels zyn beſt, om, door het vlugten uit de Huizen en Kerken naar de Straaten en Pleinen, de dood, die uit het inſtorten der waggelende Gebouwen hun onvermydelyk te wagten ſtondt, te ontkomen. Dit hielp egter veelen in hun verderf: en de genen, die op de Boven-Verdiepingen der Huizen woonden, waren, in 't algemeen, gelukkiger, dan zulken, die uit de Deuren tragtten te ontvlugten: want deeze werden, meeſtal, onder de Puin der nederſtortende Gevels begraven, met het grootſte deel der genen, die te Voet voorby gingen. Onder het naar gillen en geſchreeuw, der genen die in de Huizen blyven moeſten, of in de Puin half begraven lagen, was de ſchrik en verbaasdheid zo groot, dat de allerſtoutmoedigſte geen oogenblik durfde ſtaan blyven, om iemand zyner Vrienden of Gebuuren uit den nood te helpen. Die in Rytuigen zaten ontkwamen het gevaar allerbeſt, ſchoon hunne Beeſten en Voorryders of Koetſiers zeer veel leeden. Middelerwyl werdt de Lugt, door het ligte Stof der inſtortende Daken en Muuren, geheel vervuld, zodanig dat de Zon naauwlyks gezien kon worden. En terwyl de Pleinen vol Volks waren, die in de grootſte ontſteltenis op de knieën lagen, om den Hemel Genade af te bidden, ontſtondt over Tienen een nieuwe

LISSABON.

LISSABON.

Aardbeeving en te half Twaalf Uuren een derde, waar door nog veele Gebouwen, die reeds gekrenkt waren, verder gesloopt werden.

Verheffing van 't Water in de Rivier.

Terwyl dit midden in de Stad voorviel, was aan den Rivierkant het alarm nog grooter. Immers de Menschen, die hunne toevlugt op het Koninglyke Plein en andere open Plaatsen aldaar, of ook tot de Schuiten aan de Wal leggende, genomen hadden, werden even voor of met de tweede Aardbeeving ten schrikkelykste benaauwd door eene Opzetting van het Water, 't welk zig eensklaps wel vyftien Voeten (a) boven den Peil der hoogste Springtyën verhief, en dan weder ylings zo laag zakte, dat men aan den Oever de Grond kon zien. Zulk eene wonderbaare Verheffing van de Rivier en daar op volgende Zakking, hadt men driemaal agtereen, in weinige Minuuten tyds. Dit deedt niet alleen de Schepen, op het Water, na dat zy allen van hunne Kabeltouwen gebroken waren, yzelyk slingeren en door elkander zwieren; maar de half ingestorte Huizen, aan den Waterkant, werden daar door nog meer geruineerd, en veele Menschen verdronken. Een nieuwe Steenen Kaay, in 't byzonder, geschikt tot het aan Land brengen der Koopmanschappen, waar op toen omtrent drieduizend Persoonen zig bevon-

(a) In een ander Verhaal wordt gezegd van *veertig* Voeten boven het hoogste Ty, dat het toen omtrent was; doch dit komt my niet waarschynlyk voor, of dit verschil moet ontstaan, wegens de naauwte der Rivier, aan 't Westend van de Stad. Immers dit is zeker, dat de Opzetting van 't Water aan den hoek van *Boa Vista* veel grooter moet zyn geweest, dan by het Koninglyk Paleis, alwaar de Rivier zig tot een wyde Kom verbreedt.

vonden, werdt of weggeſpoeld, of 't onderſte boven gekeerd: zo dat 'er, van dien geheelen hoop, niet één te regt kwam. LISSABON.

Omtrent den Middag ontſtondt op verſcheide plaatſen Brand. Want het ondereenſtorten van de Meubilen, in de Huizen, met het Keuken-Vuur, en het vallen der menigte van Waſchkaarſen, in de Kerk-Heiligdommen aangeſtoken, tegen de Behangſels en 't Gewaad der Beelden, die op deezen Heiligen Dag ten pragtigſte opgetooid waren; moeſt onvermydelyk zulks veroorzaaken. Het Vuur, aangeblazen door eene friſſche Koelte, die op de Stilte volgde, welke men dien Ogtend hadt gehad, verteerde in drie dagen tyds een onbepaalbaare Schat aan allerley Huisraad, Kleederen en Koſtbaarheden, zo in de Huizen en Paleizen, Kloosters en Kerken, die ingeſtort, als in de genen die ſtaande gebleeven waren, gelyk ook in de Magazynen, Winkels en Pakhuizen van allerley Goederen en Koopmanſchappen. Dit bragt de verwoeſting van Liſſabon tot haar uiterſte, en maakte de ſchade, zo van het Ryk en den Koning, als van geheel Europa, byna onherſtelbaar.

Verwoeſting der Stad door Brand.

Van de Woonhuizen der geheele Stad, rekende men, dat het vierde deel ingeſtort ware. Dit heeft buiten twyfel, alzo het volkrykſte en digtſt bewoonde gedeelte, aan 't Weſtend, voornaamelyk hadt geleeden, wel twintigduizend Menſchen het leven gekoſt: doch het getal der genen, die in de Kerken zyn geſneuveld, agt men nog grooter zyn geweeſt. Want dezelven waren, op dat oogenblik, vol Volk, en de meesten deezer Gebouwen, waar van 'er wel tagtig in de Stad waren, zyn geheel ingeſtort of groote-

Getal der Geſneuvelde Menſchen.

LISSABON. telyks beschadigd door het vallen van de Toorens, die, uit gehouwen Steenen bestaande en veelal op het Gewelf der Kerken nederkomende, een yzelyke verwoesting daar binnen aanregtten. Volgens een waarschynlyke Gissing, zal byna een derde of vierde deel der Inwooneren, door deeze Aardbeeving, door 't Water en door 't Vuur, gesneuveld zyn. Sommigen hebben 't getal begroot op zestig- of zeventigduizend Menschen. In de Gevangenis der Stad zyn 'er agthonderd om hals geraakt; twaalfhonderd in 't Algemeene Hospitaal. Een groot getal Kloosters waren 'er, in ieder van welken eenige honderd Persoonen zyn vergaan. De Spaansche Ambassadeur verloor het leven met vyf en dertig zyner Bedienden. Een Engelsch Heelmeester verhaalt, dat in het Huis, daar hy gehuisvest was, agt en dertig Menschen woonden, waar van slegts vier behouden zyn gebleeven. Ook zyn omtrent honderd vreemde Kooplieden en derzelver Bedienden, zo Engelschen als Nederlanders en van Hamburg, by deeze gelegenheid gesneuveld.

Ingestorte Gebouwen. Het pragtige Koninglyk Paleis, met de nieuwgebouwde Opera en de Groote Koepel van het Oostindische Huis, als ook het pragtige Vertrek, dat de voorgaande Koning aan het Paleis hadt laaten maaken: dit alles viel met den eersten Schok om ver. Binnen de Stad verzekerden de Inwooners, dat het Huis der Inquisitie, 't allereerst van alle Gebouwen, in een Puinhoop veranderd ware. Het Tolhuis, de Koninglyke Rekenkamer en 't Algemeene Oorlogs-Komptoir, werden ook deerlyk verwoest, gelyk de meeste Paleizen van den Adel; doch de Koninglyke Munt bleef staan, en dus behieldt

behieldt zyne Majesteit, wiens onmeetbaare Rykdommen in het Paleis van *Braganza*, alwaar men rekende dat hy meer Kostbaarheden hadt dan eenig Vorst van Europa, geheel vernield waren; nog een Schat van negentien Millioenen Chruzaaden, welke zig aldaar bevondt. LISSABON.

Onder de Geestelyke Gebouwen zyn zeer weinigen niet ingestort of onbruikbaar geworden, en maar één Klooster, naamelyk dat der Ongeschoeide Augustyner Nonnen, genaamd *das Grillas*, is geheel onbeschadigd gebleeven. De nieuwe *Patriarchaale Kerk* werdt, met alle haare onwaardeerlyke Rykdommen, geheel verwoest. Dus ging het ook met de Hoofdkerk van Lissabon, aan de *Heilige Maagd* toegewyd. De drie Gewelven, waar uit dit heerlyke Gebouw bestondt, scheurden van elkander: een der Toorens, met de zes groote Klokken daar in zynde, stortte neder op het Portaal en Dak, maakende een schrikkelyken Slag. Onder de Puinhoopen van deeze beide Gebouwen, zyn veele Menschen van beider Sexe, en daar onder ook eenige Kanoniken, die bezig waren den Dienst te verrigten, gesneuveld. De pragtige Kerk der *Dominikaanen* schudde en kraakte in 't eerst geweldig; waar door het Volk, 't welk zig daar in bevondt, gelegenheid kreeg, om hun behoud te zoeken met daar uit te vlugten; doch een gedeelte werdt, door het nedervallen van den Voorgevel, verpletterd: terwyl de Geestelyken, die in 't binnenste des Kloosters geweeken waren, meest behouden bleeven. De Kerk van het Jesuiten-Kollegie van *St. Antonio*, die der *Franciskaanen*, een nieuw en zeer pragtig Gebouw, en Toestand der Kerken.

LISSABON. nog wel vyf en twintig Kloosters met derzelver Kerken, zo in als buiten de Stad, zyn geheel onbewoonbaar geworden. Dus telde men ook meer dan twintig Parochie-Kerken, die geheel vernield waren, en in welken meer dan vyfduizend Menschen hun graf gevonden hadden. De Kerk van *St. Vincent* buiten, onderging wel 't zelfde lot; alzo het Dak instortte en de Muuren met groote gaten opscheurden: doch tot verwondering was van de menigte Volks, welke zig daar in bevondt, naauwlyks iemand gekwetst of om 't leven geraakt.

Gevolgen der Aardbeeving. De Koning bevondt zig, diestyds, met zyne Familie en Hofhouding, by geluk te *Bellem*, anderhalf Uur gaans buiten de Stad; doch men durfde zig aldaar niet in het Paleis vertrouwen: zo dat hunne Majesteiten, met het geheele Hof, hun Verblyf namen onder Tenten, en vervolgens in Houten Lootsen, daar toe opgeslagen; waar in zy het grootste deel van den Winter hebben gewoond. Op eene dergelyke zeer kommerlyke wyze moesten zig alle Inwooners van Lissabon, hoe Vermogend en groot van Aanzien ook, op de Velden en Buitenplaatsen redden; 't welk zeer veel ongemaks baarde: dewyl 'er in 't eerst Stoffen ontbraken tot het maaken van Tenten, en het Weder, na de Aardbeeving, aanstonds Regenagtig wierdt. Ook hadt men, in de eerste drie Dagen, groot gebrek aan Brood; doch, door het behouden blyven van eenige Pakhuizen met Koorn, was die zwaarigheid haast weggenomen. Verder was men in groote ongerustheid wegens de baldaadigheid van 't Gemeene Volk, dat zig niet ontzag alles te plunderen en buit te maaken, daar het by kon komen; 't gene egter,

ter, door het ſtraffen van omtrent honderd der voornaamſte Schurken, waar onder eenige Engelſche Matroozen, wel dra belet werdt.

LISSABON.

Twee dagen na den eerſten Schok, begon men, op 't bevel der Regeering, naar de Menſchen te graaven in de Puin, waar door nog eenigen gered zyn. Ook is men ſedert bezig geweeſt aan 't opruimen van de Straaten; doch de deerlyke verwoeſting van de Stad, op veele plaatſen, heeft het Beſluit doen neemen, om dezelve op eene regelmaatige wyze te herbouwen; 't welk egter door de nog al voortgaande Schuddingen des Aardryks, die men 'er, geduurende de twee volgende Jaaren, gehad heeft, of ook om andere redenen, is agtergebleeven; hoewel de Koning, in den voorgaanden Zomer, van 't jaar 1758, by eene Ordonnantie daar toe bevel gaf. Men ſchynt, naamelyk, nog grootelyks belemmerd te zyn omtrent de Erven, die tot het maaken van breeder Straaten en nieuwe Pleinen worden vereiſcht, waar van eenigen zouden moeten heen loopen over de gewyde Gronden: welke zwaarigheid, ſchoon zyne Majeſteit Schavergoeding aan de Eigenaars der Erven in 't algemeen beloofd heeft, nog niet weg genomen is. Ondertuſſchen was, reeds in den jaare 1756, weder een nieuwe Patriarchaale Kerk, van Hout, opgeſlagen, welke van binnen pragtig is verſierd en koſtbaar geſtoffeerd geworden.

Ontwerp tot herbouwing der Stad.

Deeze zwaare Aardbeeving heeft niet alleen de Stad Liſſabon, maar veele Plaatſen daaromſtreeks, en verder in 't Zuidelyk deel van Portugal, voornaamelyk aan de Zeekuſt, ook geweldig getroffen: doch dewyl de naauwkeurige Berigten, waar en hoe veel Schade in de-

zel-

LISSABON. zelven veroorzaakt zy, my ontbreeken; zo zal ik doorgaans van die Plaatſen ſpreeken, volgens den toeſtand, waar in zy zig voor de Aardbeeving bevonden, te meer om dat de Verwoeſting van eenige derzelven, naderhand, zo groot niet is bevonden, als zy in 't eerſt was opgegeven.

IX. HOOFDSTUK.

Algemeene Landbeſchryving *van Portugal, en in 't byzonder van de zes* Provinciën, *waar in dit Ryk verdeeld is; naamelyk*, Eſtremadura, Beyra, Tra los Montes, Entre Minho-Duéro, Alentéjo *en* Algarbia. *De Plaatſen in 't omleggende Land van Liſſabon*, Bellem, Cascaës, Santareim, *en 't ongemeen pragtige* Paleis *van* Mafra *of* Mafora *aan de Zeekuſt. De voornaame Steden*, Cöimbra, Leiria, Miranda, Evora, *enz. De vermaarde Zeeplaatſen*, Setubal *of* St. Ubes, Oporto, Faro, Lagos, enz. *De Grens-Veſtingen* Elvas, Eſtremoz, enz. *De Romeinſche Oudheden te* Braga. *De Vorſtelyke Gebouwen te* Guimaraëns. *De oorſprong des Hertogdoms van* Aveiro; *de uitgeſtrektheid van dat van* Braganza; *de aanzienlykheid van 't Marquizaat van* Caſtel-Rodrigo, *en veele andere Byzonderheden.*

Thans gaa ik over tot de Landbeſchryving van dit Ryk. Te vooren is gemeld, dat Portugal beſtaat uit zes Provinciën, waar van drie Noordelyk, of benoorden de Taag leggen, twee Zuidelyk en eene in 't midden, genaamd Eſtremadura. Met deeze laatſte maak ik een aan-

aanvang, om te vervolgen met de Noordelyke en te eindigen met de Zuidelyke deelen. ESTREMADURA.

Dit Landſchap legt nagenoeg in 't midden van Portugal, en beſlaat byna een derde deel van de Zeekuſt, aan de Weſtzyde, ter langte van omtrent veertig Zeemylen. De Naam is afkomſtig van de gewoonte der Koningen van Leon, die de Landen door hun op de Mooren veroverd, over of bezuiden de Douro, paalende aan de Taag, *Extrema Durii* plagten te heeten; even gelyk Alfonſus de Groote het Land, tuſſchen de Minho en Douro, genoemd heeft *Extrema Minii.* De gedaante is driezydig, en de Ooſthoek ſtrekt tot aan Spaanſch Eſtremadura, met welk het weleer één Landſchap uitgemaakt heeft*, en waar uit het de Taag ontvangt, in welke de kleine Rivier *Zezére* met zo veel geweld valt, dat het Water, een goed end wegs, onvermengd blyft: gelyk dit blykt aan de donker groene koleur van 't zelve, terwyl dat van de Taag witagtig is. Aan 't Noordend deezer Provincie dient de *Mondégo* haar tot Grensſcheiding, aan 't Zuidend de *Cadoa* of *Zadoan*, die by St. Ubes in Zee ſtroomt.

* Zie de *Teg. St. v. Spanje*, bl. 292.

Landsgeſteldheid.

Eſtremadura mag niet alleen met regt voor de vrugtbaarſte Provincie van Portugal gehouden worden; maar men twyfelt, of 'er wel vermaakelyker Landsdouw op den Aardbodem zy. Het Aardryk is 'er, het geheele Jaar door, met Bloemen bedekt; de allerkeurelykſte Vrugten, inzonderheid Sinaas-Appelen en Limoenen, verſieren de Boomgaarden, welker groente altyd duurt, onophoudelyk, en ſtrekken in dat heete Klimaat tot een zeer aangenaame verfriſſching. In 't midden der Provincie wordt overvloed van Koorn geteeld en by uitſtek veel

Vee

ESTRE-MADURA. Vee geweid. Ook is dezelve ryk in Honig en Olyven-Olie. De Gebergten geeven keurlyken Bouwſteen; de Taag ſchoone Viſch en men zou zelfs Goud kunnen haalen uit derzelver Zand, indien 't geoorlofd was 'er naar te zoeken. Ook is geen Landſchap van Portugal zo volkryk.

Verdeeling. De Provincie wordt verdeeld in zes Regtsgebieden of Diſtrikten, genaamd *Comarca's*, waar van 'er vyf, naamelyk die van *Liſſabon*, *Leiria*, *Thomar*, *Santareim* en *Alanguer*, benoorden de Taag leggen; één, te weeten dat van *St. Ubes* of *Setubal*, bezuiden die Rivier.

't Omleggende Land van Liſſabon. De Landſtreek rondom LISSABON is nog wel de vermaakelykſte en volkrykſte van de geheele Provincie. Langs de Taag zyn, tot den afſtand van vyf Mylen, negen en twintig Vlekken of Dorpen, met derzelver Kerken, benevens een onverbeeldelyke menigte van Luſtplaatſen en Landwooningen.

Alcantara. Het Weſtend der Stad uitgaande, komt men eerſt te *Alcantara*, een Dorp, dat een Kwartier Uurs van Liſſabon legt, hebbende by zig een Koninglyk Paleis, met fraaie Luſthoven, Grotten en konſtige Waterwerken, verſierd. Ruim een half Uur gaans verder

Bellem. vindt men *Bellem*, of *Belin*, gelyk de Portugeezen 't uitſpreeken, eigentlyk *Bethlehem*, een Dorp, 't welk zynen Naam heeft van een Klooſter, aldaar in den aanvang der Zeſtiende Eeuwe door Koning Emanuël geſtigt, tot bediening van een Kerk, welke een weinig te vooren, door hem, op die plaats gebouwd was om de geheugenis van de Bezitneeming der Plaatſen in Ooſtindie, met eene altoosduu-

duurende dank-erkentenis aan de Goddelyke Majesteit, te vereeuwigen. Hy begiftigde dit Klooster, 't welk den Hieronymieten werdt toegeschikt, met groote Inkomsten, op voorwaarde, dat de Monniken alle Zeelieden, welken daar hunne Devotie kwamen verrigten, in den Godsdienst onderwyzen zouden, en wydde het toe aan de *Heilige Maagd*, onder den toenaam, *van de Geboorte onzes Heilands*. Jan de III. heeft het, in den jaare 1538, tot voltooijing gebragt.

ESTREMADURA.

De Kerk.

De Kerk was, voor dat zy, door de Aardbeeving bouwvallig geworden zynde, in 't jaar 1756 instortte, een weergaloos pragtig Werkstuk, van onderen tot boven bekleed met Jaspis en het fynste Marmer, gelyk ook de Vloer. 't Geheele Gebouw is, gelyk het Klooster, van gehouwen Steen, en het Gewelf deedt ieder een verbaasd staan, wegens de stoutheid van deszelfs maakzel. Van binnen pronkte de Kerk inzonderheid met een zeer konstig gewerkte negenzydige Altaar-Kapelle, van drie Verdiepingen, uitloopende in een Koepel. De Ingang was versierd met keurlyke Marmeren Beelden, en de Pylaaren met gehouwen Loofwerk.

De Koninglyke Graftomben.

Deeze Kerk werdt, door den Stigter, geschikt tot de Begraafplaats der Koningen van Portugal en derzelver Familie, die 'er sedert gelegd zyn. Om die reden vondt men 'er ook een menigte Tomben, van wit, zwart, rood Marmer of Jaspis, zeer fraay gewerkt, en den Rang der Persoonen, tot welker gedagtenis zy strekken, waardig. Behalven die van Koning Emanuël, deszelfs Gemaalin en Zoon Jan den III., benevens de Koningin Kathari-

na,

ESTREMADURA. na, Huisvrouw van denzelven, die Zuſter van Karel den V. was; welken tegenover de Altaar-Kapel ſtonden, waren alle de overigen geplaatſt in Niſſen van den Muur, agter Gordynen van Taf of rood Fluweel.

Het Klooſter. Het Klooſter werdt gehouden voor het fraaiſte Gebouw, van dit ſoort, in 't geheele Ryk. Het is zeer groot, kunnende, met gemak, twee honderd Geeſtelyken huisvesten, die 'er niet alleen ruime, lugtige Kamers, maar ook aangenaame Luſthoven, Weid- en Bouwlanden hebben, in hun Park, 't welk groot van uitgeſtrektheid is en niettemin in zeer hooge Muuren beſlooten. Hun Slaapvertrek gelykt naar een Vorſtelyke Zaal, en hun Inkomen is agtduizend Dukaaten 's Jaars. Voorts vindt men, in dit Dorp, nog een Konvent van Engelſche of Ierſche Dames, gelyk te Liſſabon, zynde een afzetzel van het Sion-Huis aan de Theems, by welks vernietiging eenige Nonnen zig in Portugal begeven en aldaar nedergezet hebben.

Paleizen. Nevens het Klooſter ſtaat het Landpaleis, 't welk zyne tegenwoordige Majeſteit tot eene Verblyfplaats gediend heeft, toen hy nog maar Prins van Braſil was, by 't leeven van zyn Vader. Aan 't andere end van 't Dorp vindt men het Paleis, dat voor Katharina, Weduwe van Karel den II., Koning van Engeland, geſtigt werdt, toen zy in Portugal terug kwam. Hunne Majeſteiten hebben, met de Koninglyke Familie en het Hof, nu drie Jaaren tyds, ſedert de vernieling van het Koninglyk Paleis te Liſſabon, door de Aardbeeving van den 1 November 1755; meeſtal te Bellem hun Verblyf gehouden.

Het Dorp beſtaat uit een lange Straat, met Huizen bezet, en eene Kaay aan de Rivier, in welke, tegenover 't zelve, midden in 't Water, een zwaare vierkante Tooren ſtaat, met een groote menigte Geſchut voorzien. Deeze Tooren is eigentlyk het Kaſteel van Liſſabon, hebbende, wegens de naauwte van de Taag, den toegang langs de Rivier naar de Stad volkomen in bedwang. Alle gewapende Schepen moeten, by 't opkomen, aldaar hunne Laſtbrieven toonen en hunne Verlofbrieven, wanneer zy de Rivier willen afvaaren. De bovenſte Verdieping dient tot eene Bewaarplaats voor Staatsgevangenen, de onderſte tot Magazynen, de middelſte tot eene Woonplaats der Bezetting. ESTREMADURA. Tooren van Bellem.

Voorts is de Oever, aan de Noordzyde, verzorgd met verſcheide Forten en Batteryën, tot zelfs buiten den Mond van de Taag, alwaar men allereerſt aankomt te *Cascaës*, by welke Stad de Schepen dikwils, voor 't inzeilen of by 't uitzeilen, ten anker gaan leggen, om zig van verbooden Goederen te ontlaſten, of Sluikhandel te dryven; doch de Reede is 'er gantſch onveilig. Deeze Plaats, die den tytel van Marquizaat voert, en eenigermaate verſterkt is, legt zes Uuren gaans van Liſſabon aan den voet van 't Gebergte *Cintra* of *Sintra*, dus genaamd naar een kleine Stad, welke aan de andere zyde van 't zelve legt; gemeenlyk Kaap *Roque*, of de Rots van Liſſabon *. Uit het Klooſter der Hieronymieten, op deszelfs top ſtaande, 't welk uit Devotie zeer veel bezogt wordt, is een allervermaakelykſt Uitzigt, zo over den Oceaan, als over de Taag en 't aangelegen Land. Aan Cascaës. Gebergte *Sintra*.

* Zie bl. 475.

ESTRE-MADURA. deszelfs voet is een Tempel geweeſt, de Zon en Maan toegewyd, waar van men nog de overblyfzelen vindt, kenbaar door Opſchriften, die zulks aanduiden. By deezen Tempel is een Koninglyk Paleis, dat Emanuël hadt aangelegd tot een koele Luſtplaats: want de Lugt is aldaar, zo men wil, het gezondſte in geheel Portugal. Het Klooſter wordt genoemd *Onze L. Vrouw van de Rots*, gelyk dat op Kaap Spichel, daar tegenover, aan de Zuidzyde van 't inkomen der Taag, *Onze L. Vrouw van de Kaap.*

De hoogte en zeldzaame gedaante van dit Gebergte, deszelfs verbaazende Klooven en Holten, benevens de afgryzelyke gevaarten van uitſteekende en overhangende Rotſen, bekleed met ſierlyke Heeſters en Planten of met hooge Boomen beſchaduwd, maaken het tot een der wonderbaarſte en bevalligſte Voorwerpen, die men beſchouwen kan. Het beſtaat voor een gedeelte uit groote Keiſteenen, waar van eenigen tien Voeten dik zyn, leggende zonder eenig verband op elkander geſtapeld. Ook is het Ertsryk en men vindt 'er een Ader van Zeilſteen in.

Valey van *Collares.* Ten Noordweſten, een groot Uur gaans van Cintra en een half Uur van Zee, legt een Dorp of Vlek van omtrent duizend Inwooners, genaamd *Collares*, tuſſchen 't welke en 't Gebergte, zo even gemeld, eene Valey is, omtrent een Uur gaans lang, welker vermaakelyk- en vrugtbaarheid ongemeen gepreezen wordt. Zy is zo digt bebouwd en met Boomen beplant, dat Liſſabon dagelyks voorzien wordt met Vrugten, Koorn en Wyn, welken aldaar geteeld worden. Men kan 'er byna

over-

overal in de Schaduw gaan, en, wanneer iemand zig onder eenen Boom te ruſten zet, bevindt hy zyn Kleederen in 't kort met Bloeſems bedekt. ESTREMADURA.

De Heer *Stoqueler*, Konſul van Hamburg, die zig geduurende de Aardbeeving, door welke Liſſabon zo deerlyk geteiſterd werdt, te Collares bevondt, heeft eenige Waarneemingen daar omtrent gemaakt, die ik, om haare aanmerkelykheid, hier zal invoegen *. Waarneemingen omtrent de Aardbeeving van 't jaar 1755.

„ Den 31 Oktober was het helder Weer en „ ongemeen warm naar den tyd van 't Jaar, „ met een Noorden Wind. Omtrent vier „ Uuren 's namiddags kwam van 't Noorden „ een Miſt, die uit Zee opſteeg, en de Va„ leijen overdekte: iets dat in den Zomer „ zeer gemeen, maar zeldzaam is in dit Sai„ zoen. Kort daar na dreef de Wind, naar „ 't Ooſten loopende, de Miſt weder 't Zee„ waards, die by een trok en de dikſte wierdt „ welke ik ooit gezien heb. Terwyl de Miſt „ weg ging, verhieven de Golven zig met „ een verbaazend gebruiſch.

* *Philoſ. Tranſact.* for 1755. p. 413.

„ Den 1 November, brak de Dag aan met „ eene heldere Lugt, de Wind in 't Ooſten „ blyvende; maar tegen negen Uuren kwam „ 'er een Nevel voor de Zon, en omtrent „ een half Uur daar na begonnen wy een „ rammelend geraas te hooren, als van Ry„ tuigen, 't welk zodanig toenam, dat het„ zelve 't gedreun van 't allerzwaarſte Ka„ non evenaarde. Daar op voelden wy, „ aanſtonds, den eerſten Schok, die door „ een tweeden en derden gevolgd werdt; by „ welken, gelyk ook by den vierden, ik ver„ ſcheide heldere Vuurvlammen zag komen

ESTREMADURA.

Waarneemingen omtrent de Aardbeeving van 't jaar 1755, te *Collares*.

„ uit de zyden der Bergen, gelykende naar „ de genen, die men waarneemt by 't aan„ blaazen van Smids Kolen.

„ Op de plaats, daar ik bleef tot dat de „ derde Schok over was, zag ik de Muuren „ van 't Ooſt naar 't Weſten beweegen. Van „ daar my begeven hebbende in een ande„ ren ſtand, zo dat ik de Zeekuſt kon be„ ſchouwen, nam ik waar, dat van een der „ Heuvelen genaamd de *Fojo*, by den hoek „ van *Adraga*, een groote veelheid Rooks „ uitging, die zeer dik was, doch niet zeer „ zwart, neemende geduurig toe met den „ vierden Schok, en daar na aanhoudende, „ in grooter of kleiner maate. Zo als wy „ het onderaardſch gerammel hoorden, dag„ ten wy dat het uitbarſten zou aan de *Fojo*, „ want de veelheid van den Rook vermeer„ derde en verminderde te gelyk met het „ geluid. Dit zag ik duuren tot den 2 No„ vember 's middags, wanneer ik my van de „ plaats, daar ik het waargenomen had, van „ daan begaf. Het bleef nog eenige dagen „ rooken, meer of minder, naar dat het ge„ rammel grooter of kleinder was.

„ Toen ik, veertien dagen daarna, te *Col„ lares* te rug kwam, zag ik geen Rook, nog „ eenig teken daar van, zelfs terwyl het on„ deraardſch Geluid gehoord werdt; doch ik „ kon geen Menſch vinden, die in ſtaat was „ my te onderrigten, wanneer de Rook had „ opgehouden.

„ Ik ging naar de Plaats, van welke ik den „ Rook had zien voortkomen, doch kon niet „ ontdekken, waar dezelve zynen uitgang „ genomen had. Ook vond ik aldaar geene

„ te-

„ tekenen van Vuur; weshalve ik besluit, ESTRE-
„ dat of de Rook moet veroorzaakt zyn door MADURA.
„ zekere uitbarsting of brandende Berg in de
„ Zee, welke schielyk door 't Water is be-
„ dekt geworden; of dat, indien de Rook
„ uit eene gebarsten Kloove in 't Land ge-
„ komen zy, dezelve naderhand weder is
„ geslooten. Ik hel meest over naar 't eerste
„ denkbeeld, alzo het natuurlyk is, dat het
„ Water van de plaats der uitbarsting af-
„ week, en, dewyl de Zee zig op eenige plaat-
„ sen verhief, is 't waarschynlyk, dat zy op
„ anderen moet gezakt zyn. Zy is zelfs zigt-
„ baarlyk van hier geweeken, alzo men nu
„ op den droogen Oever kan gaan, daar men
„ te vooren niet kon waaden. Ook kan de
„ tweede gissing waar zyn; want eenige Kloo-
„ ven in 't Land zyn nu bykans geslooten en
„ anderen t'eenemaal.

„ Den 31 Oktober, 's namiddags, nam ik
„ waar, dat het Water van een Fontein groo-
„ telyks was verminderd. 's Morgens, op den
„ 1 November, gaf dezelve zeer modderig
„ Water, en na de Aardbeeving keerde zy
„ weder tot haaren voorigen staat, zo in
„ veelheid als in helderheid. Eenige Fon-
„ teinen gaven, na de Aardbeeving, troe-
„ bel Water; eenigen gaven minder Water
„ dan gewoonlyk; eenigen meer, anderen
„ geheel niets, en eene, die by de Aardbee-
„ ving t'eenemaal uitgedroogd was, kwam,
„ twee dagen daar na, tot haaren voorigen
„ staat. Op sommige plaatsen, daar geen
„ Water was, zyn Bronnen ontsprongen,
„ die aanhielden te vloeijen. Op de plek van
„ *Varge* aan de Rivier *Macaas*, borsten 'er,

ESTRE-MADURA.

„ ten tyde der Aardbeeving, veele uit, waar „ van ſommigen het Water ter hoogte van „ vyfentwintig Palmen (*a*) ſpooten, werpende Zand op van verſcheiderley koleuren, „ dat op den Grond bleef leggen. Op de „ Bergen waren een menigte Rotſen geſcheurd, en men vondt verſcheide kloo„ ven in den Grond, doch geene van veel „ belang. Op de Kuſt zyn ſtukken van Rotſen afgevallen, ſommigen zeer groot, en „ in de Zee verſcheide Rotſen gebroken. De „ bekendſten daar van zyn, die van de Zeelieden genoemd worden *Sarithoes* of *Biturecras*, waar van de een enkel by den top „ is afgebroken, de ander geheel aan ſtukken geraakt.

„ Tuſſchen deeze Rotſen en 't Land zeilden de Vaartuigen van de Kuſt, met Laag „ Water, en tegenwoordig kan men 'er met „ zulk Ty naar toe loopen, zonder de Voeten nat te maaken. Van de Rots, *Pedra d'Alvedrar* genaamd, leggende daar de Rook „ was uitgekomen, is een ſoort van Borſtweering afgebroken, welke voortkwam „ van derzelver grondveſting in de Zee. In „ een Moeras of Meirtje, 't welk veel Water inhieldt by Winter, en des Zomers „ niet droog was; verhief zig de Grond, „ zodanig, dat 'er nu naauwlyks eenige ſchyn „ meer is van eene holte, en, daar het te „ vooren de diepte hadt van zes of zeven „ Palmen, komt het thans met den nabygelegen Grond byna gelyk. Op andere plaatſen meer, blykt het uit de verandering „ der

(*a*) De Portugeeſche Palm is omtrent negen Duimen.

„ der Stroomen, dat de Aarde bewoogen is ESTRE-
„ geweest; dewyl sommige plekken hooger MADURA.
„ zyn van Grond, anderen laager dan voor-
„ heen."

Vier Uuren gaans van Collares ten Noord-oosten, en zes of zeven Uuren Noordwestelyk van Lissabon, legt *Mafra* of *Maforo*, een Vlek van omtrent duizend Inwooners, by 't welke de voorgaande Koning, Jan de V., een allerkeurlykst Paleis, 't welk in fraaiheid en pragt zelfs het Eskuriaal overtreffen zou, heeft doen stigten. Het geschiedde by gelegenheid, dat op de Reize van Maria Anna van Oostenryk, des Konings Gemaalin, naar Portugal, 't Gebergte van Mafra het allereerste Land was, 't welk men ontdekte; zo dat haare Majesteit de Gelofte deedt van, op eenige bekwaame plaats by hetzelve, tot dankzegging eene Kerk te doen bouwen. De Koning volbragt die Gelofte niet alleen, maar voegde 'er zelfs een Paleis by, en een Klooster, altemaal met het keurlykste Marmer, dat men heeft kunnen bekomen, versierd, en gemaakt van een fraay en duurzaam soort van Steen, welken men uit die Bergen haalde.

Koninglyk Paleis van *Mafra*.

De Voorgevel heeft de Kerk in 't midden, en loopt wederzyds uit in twee groote Paviljoenen, ieder van twee en zeventig Voeten in 't vierkant. De Kerk heeft van vooren, aan ieder zyde, een zeer hoogen Tooren, uit vier Bouwordens samengesteld, waar van de bovenste bestaat uit open of vry staande Kolommen, die een Pyramidaale Spits onderschraagen, vyftig Voeten hoog, met een Kruis op den top. Boven het Portico van

ESTRE-MADURA. den Ingang, 't welk met de allerkonſtigſte Beelden pronkt, verheft zig een Kap van twee Bouwordens, in welker midden een ſierlyke Groep van Neptunus op zynen Wagen, door Zeepaarden getrokken wordende, zig vertoont. De vernuftigſte Beeldhouwers, Bouwkonſtenaars en Schilders uit Italie, zyn, verſcheide Jaaren lang, bezig geweeſt aan dit heerlyke Gebouw, 't welk van binnen op een groot getal Pylaaren, van 't allerfynſte veelkleurig Marmer ruſt, elk uit een geheel Stuk. Het groot Altaar, te Rome gemaakt, is onverbeeldelyk pragtig, vyftig Voeten hoog, en op hetzelve ſtaat een Beeld der Moedermaagd, van louter Zilver, zwaar verguld. Tweehonderd Kapucynen woonen agter het Koor, om als Kapellaanen den Dienſt waar te neemen in deeze Kerk, die met zeer ryke Inkomſten is begiftigd.

De regterzyde van 't Gebouw maakt een zeer ruim Paleis uit, voor den Koning en het Hof; de ſlinkerzyde een Woonplaats voor den Patriarch en de vierentwintig Domheeren, die geregtigd zyn om Biſſchops-Myters te draagen. In 't agterſte gedeelte is een ruime Gaandery, voor een Bibliotheek geſchikt. Het eenigſte gebrek van dit Koninglyk Pronkſtuk, is deszelfs Vogtigheid, om dat het zo digt aan Zee ſtaat, kunnende de Scheepvaarenden tot een Baken dienen. Anderszins heeft men het, hoe ſchraal de oord en ſtandplaats ook zy, met een fraaie Wildbaan en Boomgaarden voorzien, die overvloed hebben van Water.

Torres Vedras. Zeven Uuren Noordwaards van Liſſabon legt *Torres Vedras*, een der oudſte Plaatſen

des

des Ryks, waar van zy haaren naam heeft, zynde thans een Steedje van ruim tweeduizend Inwooners. Benoorden den uitloop van deszelfs Riviertje, genaamd *Sizandro*, vindt men, aan de Zeekuſt, *Attoguija*, een Vlek met een Kaſteel, 't welk beweſten zig *Peniche*, een Zeeſtad heeft, die verſterkt is, met een goede Haven; geevende haaren naam aan *Kaap Peniche*, tegenover welke de Eilandjes leggen, die den naam van *Barlingues* voeren. Deeze zyn vier in getal; waar van het grootſte, dat de Ouden *Loudobris* en *Erythia* noemden, door eene Bezetting wordt bewaard, op dat 'er geen Zeeroovers zouden neſtelen. ESTREMADURA. Attoguija. *Barlingues*-Eilanden.

In 't Noordelyk deel van Eſtremadura, twintig Uuren van Liſſabon, legt *Leiria*, de eenigſte behalve deeze, in de Provincie, die Regtswege den tytel voert van Stad, als zynde een Biſſchopszetel, aan den Aartsbiſſchop van Liſſabon onderhoorig. De omleggende Landſtreek is zeer vrugtbaar, en in de nabuurſchap deezer Stad vindt men een zeer groot Boſch van Pynboomen, uit het welke veel Timmerhout en Masten, tot den Scheepsbouw, gehaald worden. Ook is Leiria met een taamelyk ſterk Kaſteel voorzien. *Batalha*, in deszelfs nabuurſchap, heeft dien naam wegens een Dominikaaner Klooſter, 't welk Koning Jan de I. aldaar deedt ſtigten, ter gedagtenis van de Overwinning op de Kaſtiliaanen, in de Vlakte van Aljubarotta *. Te *Alcobaca*, dat vyf Uuren beweſten Leiria legt, is een niet minder vermaard Bernardyner-Klooſter, welks Kerk met de Tomben, niet alleen van verſcheide Koningen van Portugal, maar in 't byzonder met die van de ongelukkige Agnes, Gemaalin van Don Leiria. Batalha. Alcobaca.

* Zie bladz. 481.

ESTRE-MADURA. Pedro, Zoon van Koning Alfonſus *, praalt. Hy deedt haar Lyk van Cöimbra derwaards brengen, en maakte haar een Koninglyke Lyk-Staatie, zes jaaren na haar dood. Op de Tombe, die van Marmer is, legt zy in een knielend Poſtuur, met de Koninglyke Gewaaden aan. De Waardigheid van Abt van Alcobaca, is dikwils door Perſoonen van de hoogſte Afkomſt bekleed geweeſt, zynde het de rykſte Abtdy in Portugal. Te *Aljubarotta*, dat tuſſchen Batalha en Alcobaca legt, zyn Mynen van zwarte Barnſteen, waar van fraaie Werkſtukken, op die plaats, gemaakt worden.

* Zie bladz. 480.

Aljubarotta.

Thomar. *Thomar*, zes Uuren Ooſtwaards van Leiria, is een redelyke Stad, gelegen in een Landſtreek, die een geheele Boſſchagie van Olyfboomen uitmaakt. Haar Kaſteel, op een Berg ſtaande, door den Groot Meeſter der Tempelieren van Portugal in de Twaalfde Eeuw geſtigt, werdt, niet lang daar na, door den Koning van Marokko met een Krygsmagt van honderdduizend Man belegerd, doch door die Ridders zo dapper verdedigd, dat de Mooren het Beleg opbraken. Na de uitroeijing der Tempelieren, is hetzelve gekomen aan de Ridders der Kriſtus-Orde, die te Thomar hun rykſte en grootſte Huis hebben in geheel Portugal, brengende tweehonderd en vyſtigduizend Dukaaten 's jaars op: want het trekt de vierde part van alle de Inkomſten der Kommanderyën deezer Orde. Koning Emanuël deedt voor hun dit Konvent ſtigten, 't welke uit twaalf Afdeelingen van Gebouwen beſtaat, waar van het voornaamſte geheel is van gehouwen Steen, zeer konſtig bewerkt en verſierd. Zy hebben 'er een braave Bibliotheek en eene Kerk, waar van het

Koor zeer fraay is. Thans vindt men in deeze Plaats een Akademie der Weetenſchappen, zynde door den Koning in 't jaar 1752 opgeregt. Men rekent het getal der Inwooneren van Thomar op drieduizend en zeshonderd. ESTREMADURA.

In 't Gebergte, benoorden deeze Stad, is een Landſtreek, genaamd *Figueiro de Vinhos*, welke keurlyken Wyn uitlevert. De Stad *Figueiro*, onder welke dit Diſtrikt behoort, voert Graaffchaps tytel, en bevat ruim veertienhonderd Menſchen. Ook legt, drie Uuren bezuiden Thomar, nog een bemuurde Stad, genaamd *Torres Novas*, die een Kaſteel heeft, van negen Toorens beſtreeken wordende. Figueiro de Vinhos. Torres Novas.

Aan den Oever van de Taag, vyftien Uuren boven Liſſabon, vindt men *Santareim* of *Santaren*, een zeer oude Plaats, welke by de Romeinen onder den naam van *Scalabis* en *Præſidium Julium* bekend was. De tegenwoordige naam wordt afgeleid van *Santa Irena*, een Martelaares der Roomſchgezinden, welker Lighaam, hier, op een wonderbaare wyze gevonden werdt, zynde van Thomar de Rivier *Naban*, en verder de Taag, afgedreeven. Men viert haar Feeſt, jaarlyks, met veel plegtigheid, den 20 van October. Santareim.

Deeze Stad legt aan den Noordooſtkant van de Taag, op een Berg, die naar de Rivier toe zo ſteil is, dat de Mooren dikwils de Misdaadigers daar af ſtieten, om ze de doodſtraffe te doen ondergaan. Aan de Noordzyde heeft zy een Borſtweering van Rots, met ſterke Muuren, Romeinſch Werk. Aan de Zuidzyde is de toegang uit een diepe Valey, met een Pad zo krom en bogtig, dat men het de Slang plagt te noemen, 't welk de Plaats byna onge-

ESTRE-MADURA. genaakbaar maakt. Zy heeft dertien Parochie-Kerken, verscheide Hospitaalen, elf Monniken- en twee Nonnen-Kloosters, als ook eene Akademie der Historiën, Oudheden en Taalen. De Jesuiten hadden aldaar een zeer fraay en ryk Kollegie. 't Getal der Inwooneren wordt gerekend op drieduizend en vyf honderd Huisgezinnen. Daar is een nieuwerwetsch Kasteel of Fort aangelegd, tot dekking van deeze Stad, in welke verscheide Koningen van Portugal hun Hof en de Staatsvergaderingen van het Ryk, gehouden hebben.

'tOmleggende Land. Aan de Westzyde heeft men, uit Santareim, een zeer vermaakelyk Gezigt over de Lusthoven, Boomgaarden en Velden, in eene Landstreek, zo uitneemend vrugtbaar, dat het Koorn 'er, twee Maanden na dat het is gezaaid, reeds kan worden ingeoogst. Daarenboven teelt men 'er ook een menigte Olie en Wyn. De Sinaas-Appelen, die 'er groeijen, zyn niet minder aangenaam voor de Smaak, dan de Bloemen van allerley soort, jaar in jaar uit, de Reuk verkwikken door haaren geur, en 't Klimaat is zo gematigd, of 't 'er altyd Voorjaar ware. Ook leveren de Bergen verscheide soorten van Edele Steenen uit.

Povos. De meeste Sinaas-Appelen egter, die men naar de Noordelyke deelen van Europa afscheept, worden geteeld te *Povos*, eenige Uuren beneden Santareim, daar het geheele Land als een Plantagie of Bosch van Oranjeboomen uitmaakt. Dus is *Alenguer* omringd met Wyngaarden, en *Villa Franca* met Weidlanden, houdende een menigte Kudden Vee. Aan de andere zyde van de Taag legt *Salvaterra*, een Landpaleis van den Koning, daar het Hof zig

Alenguer. Villa-Franca. Salvaterra.

dik-

wils eenige dagen ophoudt met het Jagtvermaak: want by *Almeirim* is overvloed van Wild. Beweſten Villa-Franca, by een Dorp, genaamd *Arruda*, wordt Steen gegraven, die zeer bekwaam is tot Bakovens, om dat hy de hitte lang behoudt; ja wel twee dagen, zo men de Inwooners gelooven mag. Te *Alhandra*, vyf Uuren boven Liſſabon, begint de Taag zeer breed te worden, en verbreedt, naar de Stad toe, langs hoe meer. Alle deeze Plaatſen aan de Taag hebben ſchrikkelyk geleeden door de Aardbeeving van den 1 November 1755; in 't byzonder de Stad Santareim, alwaar maar eene Kerk onbeſchadigd bleef. ESTREMADURA. Almeirim. Arruda. Alhandra.

Tegenover het Weſtend van Liſſabon of Alcantara, aan de naauwte van de Taag, legt *Almada*, een Vlek met een Kaſteel, dat op een hooge Rots ſtaat, hebbende uitzigt over de Baay van *Couna*, by welk Dorp de Koninglyke Geſchutgietery is. Ooſtelyker legt *Aldea Galega*, door welk de Reisweg loopt van Lisſabon naar Sevilie. Almada. Aldea Galega.

De Kuſt ſtrekt, van den Ingang der Taag, Zuidwaards, tot aan Kaap Spichel, en van daar Ooſtwaards tot aan *Setubal*, dat by andere Natiën gewoonlyk, hoewel zonder reden, *St. Ubes* wordt genoemd. De oude Stad, uit welker ruinen de tegenwoordige is gebouwd, was *Cetobriga*, leggende een weinig ten Westen, alwaar men nog de overblyfzels vindt van een Tempel, aan *Jupiter Ammon* toegewyd. De Plaats is naar den hedendaagſchen trant verſterkt, hebbende goede Muuren, en verſcheide Buitenwerken. Ook is 'er, een Kwartier Uurs van de Stad, een Fortres op eene Setubal of St. Ubes.

Hoog-

ESTREMADURA. Hoogte, en een ander Fort of Kasteel aan den Ingang van de Haven of Baay, die door den Uitloop van de Rivier *Zadaon* of *Cadoa* gemaakt wordt.

Zouthandel te St. Ubes. De Plaats is, zedert ruim twee honderd Jaaren, allengs tot vermogen gekomen, door den sterken Handel in Zout, 't welk van daar in menigte naar de Noorder Gewesten van dit Wereldsdeel vervoerd wordt. Men bereidt

Alcaçar do Sal. hetzelve voornaamelyk te *Alcaçar do Sal*, een Vlek, dat agt Mylen ten Zuidoosten van de Stad aan die Rivier legt, oudtyds *Salacia Imperatoria* genaamd, alwaar men het Zeewater in Zoutpannen kookt, en dus niet alleen sterk maar ook wit Zout maakt. Dit is de reden dat het Zout van St. Ubes zo veel kragtiger bevonden wordt, om Vleesch en Visch, inzonderheid de Haring, voor bederf te bewaaren, dan het Fransche, 't welk men door enkele uitdrooging van 't Zeewater door de hitte der Zon verkrygt. Ook worden aldaar zeer fyne Bieze-Matten vervaardigd. Verder bestaat Setubal voor een groot gedeelte door de Vertiering van de Visch, die overvloedig in de Baay gevangen wordt, aan de nabuurige Plaatsen.

Deeze Stad heeft buiten Lissabon, zo men wil, de grootste schade aan haare Gebouwen ondergaan door de Aardbeeving van Allerheiligendag 1755; en inzonderheid door de schrikkelyke verheffing van de Zee, die een gedeelte haarer Muuren om ver smeet en byna de geheele Stad overstroomde.

't Omleggende Land. De Vlakte, aan de Oostzyde van Setubal, zynde twee Uuren gaans lang, is ongemeen vrugtbaar in Koorn, Wyn en Vrugten.

ten. Ten Noorden wordt dezelve bepaald door een Keten van hooge Gebergten, die met Bosſchen van Pynboomen en ander Timmerhout bedekt zyn, waar in ook de Kermes- of Scharlakenbezie-Boom groeit. Dit Gebergte, dat zig tot aan Kaap Spichel uitſtrekt, heeft Rotſen van wit, groen, rood en gemengeld Jaspis, zynde zo uitermaate hard, dat het als Spiegelglas gepolyſt kan worden; 't welk de Huizen, daar mede gebouwd, veel fraaiheid geeft. ESTREMADURA. Keurlyk Jaspis.

De Provincie van BEYRA, welke benoorden die van Eſtremadura legt, grenſt ten Ooſten aan Spaanſch Eſtremadura, ten Weſten aan de Zee. Noordelyk wordt zy door de Douro bepaald en ſtrekt zig, in 't Ooſtelyk gedeelte, Zuidwaards uit tot aan de Taag. De langte is, aan de Zeekuſt, byna twintig Uuren gaans, de breedte, aan de Zuidzyde, omtrent veertig Uuren. Het is eene der grootſte Provinciën van Portugal, zeer vrugtbaar in allerley Levensbehoeften, brengende genoegzaam Koorn voort tot Onderhoud der Ingezetenen, als ook veel Gerſt en Rogge, een menigte Boomvrugten, en op zommige Plaatſen by uitſtek goede Wyn en Olie. Onder anderen groeit 'er een zoort van Appelen, welken de Portugeezen *Verdeais* noemen, om dat zy 't geheele Jaar hunne friſchheid behouden. De Karſtengen dienen 'er tot voedzel van 't Gemeen, 't welk dezelven verſch of in de Rook gedroogd bewaart. De Bergen leveren goede Weidlanden uit, en van dezelven hebben aanzienlyke Rivieren haaren oorſprong, waar van de *Mondégo* en *Vouga* de voornaamſten zyn. BEYRA.

Behalve de hoofdverdeeling, in Opper- en Ne- Verdeeling.

BEYRA. Neder-Beyra, waar van het eerſte Noordelykſt en aan Zee legt, het andere Zuidooſtelyk; wordt deeze Provincie geſmaldeeld in zes *Comarca's* of Regtsgebieden; te weeten dat van *Lamégo*, langs de Douro, dat van *Aveiro*, langs den Oceaan; twee in 't midden des Lands, naamelyk die van *Cöimbra* en *Viseu*; dat van *Caſtellobranco*, in 't Zuiden, aan de Taag, en dat van *Guarda* in 't Ooſtelyk gedeelte.

CÖIMBRA. De voornaamſte Stad in deeze Provincie is CÖIMBRA of *Conimbra*, leggende op eene hoogte ten einde van een fraaie Vlakte, aan de Noordzyde van de Rivier Mondégo; dertig Uuren Noordwaards van Liſſabon, zes of zeven Uuren Ooſtwaards van de Zeekuſt. Zy ſchynt haar naam te hebben van het oude *Conimbrica*, 't welk egter wel twee Uuren Zuidelyker gelegen heeft, daar nu *Condeja* legt. Haar Brug over de Rivier is een verwonderlyk Werkſtuk, ſamengeſteld uit negen en twintig Boogen, en t'eenemaal overdekt met een Gewelf, waar onder men, voor Weer en Wind beſchut, dezelve kan paſſeeren. De Plaats is, naar de oude wyze, met Muuren en Toorens verſterkt.

De Univerſiteit of Hooge School. Men vindt, in deeze Stad, een groot getal Kerken, Kloosters en andere pragtige Gebouwen; onder welken de *Univerſiteit* of Hooge School uitmunt, hebbende een Gehoorzaal of *Auditorium*, dat voor een der aanzienlykſten in geheel Europa wordt gehouden. Zy beſtaat uit zeſtien Kollegiën, tot welken vyftig Hoogleeraars en doorgaans omtrent drieduizend Studenten behooren. Koning Emanuël heeft 'er, in 't Jaar 1512, een Paleis doen

ſtigten, 't welk tot verblyf van verſchei- de Vorſten van dit Ryk geſtrekt heeft. Ze- ven Koningen van Portugal zyn te Cöimbra ter wereld gebragt. Behalve de Domkerk heeft men 'er die van 't Heilig Kruis, waar in de Graftomben der twee eerſte Koningen, Alfonſus en Sancho, zyn. Voorts bevat de Stad negen Parochie-Kerken, een Huis van Barmhartigheid, gelyk dat te Liſſabon, een Hospitaal of Gaſthuis, agt Kloosters en agt- tien Kollegien. Onder de Klooſters is dat der Auguſtynen een allerpragtigſt Werkſtuk, met zeer ruime aanzienlyke Vertrekken, aan des- zelfs twee Pleinen, die met Oranjeboomen zyn bezet. Het Huis der Jeſuiten, te Cöimbra, is een der grootſten en pragtigſten van hun- ne Societeit, in de geheele Wereld. Het- zelve beſtaat uit zeſtien aan-een gehegte Ge- bouwen, rondom vier Binnenpleinen, behalve de Woonplaats hunner Scholieren, die een byzon- der Gebouw uitmaakt, dat op zig zelve ſtaat. De Eetzaal is zo groot, dat er driehonderd Gees- telyken, met gemak, kunnen aan Tafel zit- ten. Ook is hunne Kerk zeer pragtig en kost- baar verſierd. Dit Kollegie ſtaat aan de Straat *de la Calzada*, de fraaiſte van de Stad, en de eenigſte die vlak loopt; zynde al het overi- ge oneffen, wegens de ſchuinte van den Heu- vel.

BEYRA, *Cöimbra*.

Voorts is Cöimbra met een deftige Water- leiding voorzien, die 't zelve brengt in een Marmeren Kom aan de agterzyde van de Uni- verſiteit, van waar het door de verſcheide ge- deelten der Stad wordt voortgeleid. Daar is in dezelve een Geregtshof der Inquiſitie, met zyn toebehooren. De Plaats heeft groote

Water- leiding.

BEYRA. Voorregten, dryft veel Koophandel en legt in eene vrugtbaare Landsdouw. Perſiken worden 'er keurlyk geteeld. Door de meergemelde Aardbeeving, die 'er mede vry ſterk gevoeld werdt, leedt zy eenige doch weinig ſchade aan de voornaamſte Gebouwen.

Wonderbaare Bron te *Cadima.* Beweſten deeze Stad legt *Cadima*, oudtyds *Carinna* of liever *Catina* genaamd, in welks Diſtrikt een wonderbaare Fontein of Bron is, ſteeds borrelende en deswegens *Fervenças* genaamd. Van dezelve wordt verhaald, dat zy, ſchoon naauwlyks meer dan een Voet diep zynde, alles inſlurpt, 't welk men 'er in ſmyt; 't zy Boomen, Dieren of iets anders. Koning Jan de III. hadt 'er een Paard in doen werpen, 't welk allengs wegzakte, zo dat men 't niet, dan met veel moeite, 'er weder uit kon krygen. Hoe wonderlyk dit mag voorkomen, wordt het nogthans door geloofwaardige Schryvers en Ooggetuigen verhaald: ja by de Romeinen was die Bron reeds deswegens vermaard. De Grond of bodem zal zekerlyk een ſoort van Welzand zyn.

Aveiro. Aan de Zeekuſt, zeven Uuren Noordoostelyk van Cöimbra, legt *Aveiro*, een Stad van vry veel aanzien, in eene vrugtbaare Vlakte, met een menigte Bronnen voorzien. De Zee maakt daar een Golf of Baay, in welke de Rivier Vouga uitſtroomt, negen Mylen bezuiden de Haven van Oporto; doch die Baay is zeer ondiep en met een Baar geſlooten, zodanig dat 'er Schepen, die agt of negen Voeten diep gaan, niet kunnen inkomen dan met hoog Ty en door behulp van Lootslieden. Aan deeze Baay wordt een menigte Zout vervaardigd. De Stad wordt door de Baay in twee dee-

deelen gescheiden, die met een pragtige Brug aan elkander zyn gevoegd. 't Getal der Inwooneren rekent men tusschen de vier en vyf duizend. Zy is slegts met een Muur omgeven, doch genoegzaam veilig van den Zeekant, en de Burgers hebben een zonderling Voorregt, hun in 't jaar 1265 door Koning Alfonsus den III. vergund; dat, naamelyk, geen Vreemdeling 'er een nagt mogt vertoeven, zonder verlof van de Regeering. In het Nonnen-Klooster, aldaar zynde, worden geene Dogters ingenomen, dan die van den Ouden Adel afkomstig zyn of van Koninglyken Bloede. BEYRA.

Koning Jan de III. verhief deeze Stad en derzelver Distrikt, tot een Hertogdom, ten behoeve van Don *Jan de Lancastro*, die een Zoon was van den Hertog van Cöimbra, Natuurlyken Zoon van Koning Jan de II. Wanneer naderhand, by gelegenheid der groote Omwending in Portugal *, Jan de IV. den Throon beklom, hing Don *Raymond de Lancastro*, toen de vyfde Hertog van Aveiro, die zig eigentlyk bevoegd oordeelde tot de Throons-Opvolging, den Koning van Spanje zodanig aan, dat hy het Ryk en zyne Landen verliet, begeevende zig in Kastilie, alwaar Filips de IV. hem den tytel van *Ciudad-Real* toevoegde, met een groot Inkomen, en Jaarwedden geschikt naar de Onkosten, welken deeze Heer genoodzaakt was te doen, om den luister van zynen Naam op te houden. Hy stierf in 't Jaar 1665 aan 't Spaansche Hof, en liet tot Erfgenaame na zyne Zuster *Maria de Guadaloupe*, welke trouwde aan Don *Emanuël d'Arcos*, die den Eisch der Hertogen van Aveiro, op de Kroon van

Het Hertogdom van *Aveiro*.

* Zie bladz. 488.

BEYRA. Portugal, steeds staande gehouden heeft, willende liever een Inkomen van veertigduizend Kroonen missen, dan den Eed van Trouwe afleggen aan den Hertog van Braganza, dien hy een Onwettig Bezitter van de Kroon noemde. Men is in Portugal, sedert, zodanig bedugt geweest voor den Eisch van gemelden Don Emanuël, dat hem de voordeeligste aanbiedingen gedaan werden, indien hy slegts een zyner Kinderen wilde afzenden, om by Plaatsvulling Hulde te doen aan den Koning; als wanneer hem zelfs alle de Agterstallen, der in beslag genomene Inkomsten van het Hertogdom, zouden worden voldaan: doch zulks werdt met veel hoogmoed verworpen. Op het Overlyden van Maria de Guadaloupe, in 't Jaar 1720, werdt derzelver tweede Zoon, de *Hertog van Banchos* in Kastilie, als Hertog van Aveiro erkend, die twaalf jaaren daarna Koning Jan den V. Hulde deedt: doch sedert is daar over een Geschil ontstaan, 't welk in 't jaar 1752, ten nadeele van den Hertog van Banchos, als een Uitheemsch Persoon zynde, werdt uitgeweezen. By die gelegenheid kreeg de *Marquis van Gouvea* dit Hertogdom, 't welk aan 't Hof van Madrit veel ongenoegen gaf, en niettemin is de Toeleg der Jesuiten, zo 't schynt, thans geweest om deezen Hertog tot Koning te verheffen; waar toe hy zelfs het hoofd was der Samenzweering tegen 't leven zyner Majesteit, welke onlangs gelukkig is ontdekt en vervolgens gestraft geworden *: zo dat hy, met zyne voornaamste Medepligtigen, op een Schavot door Beuls handen is geregt en voorts tot Assche verbrand; met verbeurdverklaaring van alle zyne Goederen.

Eisch der Hertogen van *Aveiro* op de Kroon.

* Zie bladz. 501.

De

De Weg van Cöimbra naar Oporto, loopt langs de Zeekuſt door eene vermaakelyke Vlakte, die zeer wel bebouwd is en bevolkt, zynde niet boven drie Uuren gaans breed. Dezelve wordt ten Ooſten bepaald door een reeks van hooge Gebergten, die van de eene Stad tot aan de andere loopen, en van Cöimbra Zuidooſtwaards tot aan Thomar. Deeze Bergagtige Landſtreek is zeer breed, ſtrekkende Noordooſt, door 't midden der Provincie, tot aan Viſeu, en verder tot aan Lamégo, alwaar zy zig met het Gebergte *Muro* vereenigt, dat over de Douro legt. De eerſte reeks Bergen heeft nog haaren ouden naam van *Alcoba* behouden; de tak, die van Cöimbra Zuidwaards loopt, wordt *Séra d'Ançaon* genoemd, en de andere, die tuſſchen de Mondego en Zezere Noordooſtwaards ſtrekt, maakt het Gebergte *Stella* of *Eſtrella*, den *Herminius* der Ouden*, uit. Dit laatſte ſchynt in 't opſtygen van binnen hol te zyn, dewyl men een ſterk gedruiſch, als van een ſtroomende Rivier, daarin verneemt. Miſſchien ontlaſt zig het Meir, op deszelfs top, door een onderaardſch Kanaal. Het heeft een Groeve van keurlyk Alabaſter, en op hetzelve zyn vette Weidlanden, met natuurlyke Waterwellen. In een diepe Valey legt 'er altyd Sneeuw, waar mede Liſſabon, ſchoon wel veertig Uuren van daar gelegen, tot verkoeling van den Wyn en 't Water, in den Zomer wordt voorzien.

BEYRA. Gebergten. *Séra d'Alcoba.* *d'Ançaon.* *d'Eſtrella.*

* Zie bladz. 475.

Lamégo.

Lamégo, een oude Biſſchoplyke Stad aan de Noordelykſte Grenzen van deeze Provincie, is niet groot, doch vermaard uit hoofde van de Vergadering der Staaten van Portugal, welke in 't jaar 1143, onder Alfonſus den I., al-

BEYRA. aldaar gehouden werdt, tot vaſtſtelling van de eerſte Wetten des Koningryks. Jan de II. ſtelde deeze Stad van alle Belaſtingen vry. Zy heeft een Kaſteel, en legt in een Landſtreek, daar ongemeen veel Wyn geteeld wordt.

Viſeu of Viſéo. In 't midden der Provincie, Noordooſtwaards van Cöimbra, legt *Viſeu* of *Viſéo*, ook een Biſſchops-zetel, en de Hoofdplaats van een Hertogdom, dat ſomwylen door Perſoonen uit de Koninglyke Familie is bekleed geweeſt. Het omleggende Landſchap is ongemeen vrugtbaar.

Selorico. *Selorico*, beooſten Viſeu aan de Mondégo, de gewoone Verblyfplaats van veele voornaame Familiën, is een fraaie Stad, met een Kasteel voorzien, leggende in Bergen, die veel Wyn, Boomvrugten, Medicinaale Kruiden, en een menigte Wild uitleveren. *Covilham*, aan de Zezere, dus genaamd, om dat zy de Geboorteplaats der Dogter van Graaf Juliaan, die door Koning Roderik verkragt werdt *, is geweeſt, heeft groote Voorregten. Nog Ooſtelyker vindt men *Guarda*, een Plaats die, in 't laatſt der Twaalfde Eeuw, door Koning Sancho werdt aangelegd, om tot eene Beſchutting te dienen tegen de Invallen der Spaanſchen uit het Ryk van Leon, naby welks Grenzen zy, op eene byna ontoeganklyke hoogte, is gelegen.

Covilham.

* Zie bladz. 14.

Guarda.

TRA LOS MONTES. De Provincie TRA LOS MONTES, of *Traz'os Montes*, wordt dus genoemd, om dat zy, ten opzigt van 't overige des Ryks, aan de overzyde der Hooge Gebergten, die in Beyra zyn, gelegen is. Zy grenſt met haare Zuidzyde aan de Douro, en ſtrekt zig verder, Zuidooſtwaards, aan de Grenzen van Beyra uit, langs die van 't Ryk van Leon, aan 't welke deeze

Pro-

Provincie met haar geheele Ooftzyde paalt; hebbende ten Noorden het Ryk van Gallicie. Haare Grootte is, ten opzigte der overige Provinciën van Portugal, middelmaatig; zynde de langte omtrent dertig, de breedte twintig Uuren gaans. TRA LOS MONTES.

Men vindt 'er, aan de Weftzyde, hooge Gebergten in, afkomftig van de Bergreeks, welke de Ouden *Mons Vindius* noemden, en die, haaren oorfprong neemende van de Pyreneeën, dwars door Biskaije en Afturie loopt, verdeelende zig, by 't inkomen van Gallicie, in twee takken, waar van de een regtuit naar Kaap Finifterre, de ander Zuidwaards voortgaat, tot aan de Douro. Deeze Rivier fcheidt de Provincie, aan de Ooftzyde, ook voor een gedeelte van 't Ryk van Leon, en ontvangt verder verfcheide Rivieren, die, uit Gallicie oorfprongelyk, dwars door dezelve heen ftroomen, genaamd *Sabor*, *Tuélo* en *Tamaga.* Uit het Zuidelyk gedeelte krygt zy het Riviertje *Coa*, oudtyds genaamd *Cuda*, naar 't welke zeker Volk, woonende aan de overzyde van 't zelve ten aanzien van Spanje, *Transcudani* genoemd werdt. Het Diftrikt aan dit Riviertje, voert den naam van *Riba da Coa.* Bergen en Rivieren.

Tra los Montes is een dor, Bergagtig Landfchap, 't welk van belang geen Koorn, maar redelyk veel Wyn en Olie voortbrengt. De Inboorlingen zyn van het plompfte en onbefchaafdfte foort onder de Portugeefche Natie. Zy is ook, naar de andere Provinciën te rekenen, zeer fchraal bevolkt, beftaande meerendeels uit Landgoederen en Diftrikten, dat Leenen zyn van de Kroon, behoorende den Koninglyken Huize van Braganza, de Mar- Landsgefteldheid.

TRA LOS MONTES. quizen van Villa-Real en Tavora, den Aartsbisſchop van Braga, en verder aan verſcheide Kloosters of Geeſtelyke Gemeenſchappen en Ridder-Ordens. Men verdeeltze in de vier *Comarca's*, of hooge Regtsgebieden, van *Miranda*, *Mon-Corvo*, *Villa-Real* en *Pinhel*; waar van het laatſte bezuiden de Douro legt. Men vindt 'er geen Steden in, van eenig Aanzien of Vermogen.

Miranda. *Miranda*, bygenaamd *do Douro*, om dat het aan die Rivier legt, is een Plaats van veel belang, ten opzigt van haare legging op de Grenzen van Spanje. Derzelver ſterkte beſtaat meeſt in de Standplaats, op eene ſteile Rots, daar zeker Riviertje in de Douro valt. Ook heeft zy een Kaſteel en Domkerk, dewyl het een Biſſchoplyke Stad is; doch zy bevat geen duizend Inwooners.

Braganza. Van daar Noordweſtwaards legt *Braganza*, de Hoofdplaats van een Hertogdom, dat meer dan vyftig Dorpen onder zig heeft, en waar van de oudſte Zoonen des Konings weleer den tytel plagten te voeren. Zy is in twee deelen onderſcheiden, waar van het eene de *Oude Stad*, het andere de *Stad* genoemd wordt. De eerſte legt op eene hoogte, zynde met een dubbelen Muur omringd, die naar de Stad toe vyf Bolwerken heeft doch zonder Graft, aan de andere zyde een Kaſteel, aan den Muur gehegt. De Stad legt in de Vlakte, aan den voet van 't Gebergte, zyn door een Fortres, met vier Bolwerken, gedekt. Altyd zyn 'er agt Kompagniën Voetvolk in Bezetting. Men rekent het getal haarer Inwooneren, die zig meeſt met Zyde-Fabrieken geneeren, op omtrent drieduizend.

De

De Hertogen van Braganza waren van 't Koninglyk Bloed van Portugal, afkomstig van *Alfonsus*, Natuurlyken Zoon van Jan den I., die den tytel aannam van Hertog van Braganza, Graaf van Barcelos en Guimaraez. Hy leefde in 't laatst van de Veertiende Eeuw, en is in 't Jaar 1461 gestorven. De Heeren van dit Huis zyn de vermogendsten geweest van Portugal, bezittende in Eigendom omtrent een derde deel des Ryks. Terwyl Portugal zig onder de Heerschappy des Konings van Spanje bevondt, in 't laatst der Zestiende en 't voorst der Zeventiende Eeuw, hadden zy het Voorregt, met uitsluiting van alle andere Grooten deezer Monarchie, in 't openbaar te zitten onder des Konings Paviljoen. Gewoonlyk hielden zy te *Villa Viçosa*, in de Provincie Alentéjo, niet wyd van Elvas, hun verblyf.. Uit zulk een voornaam Huis is de tegenwoordige Koninglyke Familie van Portugal oorspronkelyk. TRA LOS MONTES. Hertogen van Braganza.

Veertien Uuren beweften Braganza legt *Chaves*, eene versterkte Stad, in welke altyd een redelyke Bezetting gehouden wordt, wegens haare nabyheid aan de Grenzen van Gallicie. Zy heeft een dubbelen Muur, met drie Bolwerken, twee halve Bolwerken en eenige Blokhuizen, wordende gedekt door een Kasteel, dat binnen haaren Omtrek legt, en een Fort daar buiten. Men agt dezelve de Hoofdplaats der Provincie, dewyl 'er de Gouverneur en de Thesaurier-Generaal hun Verblyf houden. 't Getal der Inwooneren is ongevaar tweeduizend Verscheide Opschriften, in deeze Stad gevonden, bewyzen, dat zy van de Romeinen gestigt zy. Ook heeft zy nog een deftige Stee- Chaves.

TRA LOS MONTES. nen Brug, door *Trajanus* aangelegd.

Villa-Real. *Villa-Real*, dat tien Uuren Zuidwaards van Chaves, en vier Uuren van de Douro legt, is de beſte en grootſte Stad van de geheele Provincie, hebbende omtrent agtduizend Inwooners. Koning Dionyſius deedt dezelve ſtigten, Alfonſus de V. maakte ze tot een Graafſchap, Jan de II. tot een Marquizaat en Filips de II. tot een Hertogdom, dat onder Jan den IV. weder aan de Kroon verviel.

Moncorvo. Een weinig benoorden de Douro, aan de Sabor, legt *Torre de Moncorvo*, een Stad van maar ruim dertienhonderd Inwooners, met oude Muuren en Bolwerken voorzien en door een Kaſteel gedekt. Daar tegenover, aan de Zuidzyde van de Douro, vindt men, in hooge Gebergten, de Plaats genaamd *Caſtel-Rodrigo*, Caſtel-Rodrigo. tien Uuren ten Noordweſten van Ciudad-Rodrigo, een Spaanſche Veſting in 't Ryk van Leon *. Zy is vermaard wegens een ſierlyk Paleis, van 't welke de Plaats haaren Naam heeft, en niet minder wegens het aanzien van haar Marquizaat, zedert dat Koning Filips de III. zyn Zoon 'er Marquis van maakte.

* Zie bladz. 307.

Marquizen van Caſtel-Rodrigo. De Marquizen van deezen Naam voeren den tytel van *Grandes* van Spanje. Toen de Marquis van Caſtel-Rodrigo, die na zyn Vader Gouverneur der Spaanſche Nederlanden geweeſt is, in 't Jaar 1675 overleeden was, trouwde een zyner Dogteren met een Milaneeſch Edelman, Broeder van den Kardinaal *Homo Dei*, en deeze heeft zig ook, hoewel niet dan met veel moeite, het Regt van Grande weeten te verkrygen. De andere Zuſter tradt in Huwelyk met een Adelyk Heer van Ve-

Venetie. Haar Zoon, na dat de eerſte Kinderloos geſtorven was, in dit Marquizaat opgevolgd zynde, werdt door den Koning van Spanje tot Gouverneur van Madrit verheven, op eene Wedde van twaalfduizend Kroonen, en naderhand Onderkoning van Katalonie gemaakt. Men ziet hier uit, in hoe veel agting de Marquizen van Caſtel-Rodrigo in Spanje zyn: terwyl het Marquizaat, daar zy den naam van hebben, aan Portugal behoort. TRA LOS MONTES.

De Provincie van ENTRE MINHO-DUERO, of *Provincia Interamnis*, voert deezen Naam, om dat zy tuſſchen de twee Rivieren Minho en Douro is begreepen, waar van de eerſte haare Grensſcheiding maakt met Gallicie, de andere met Beyra. Ten Ooſten grenſt zy aan de zo even beſchreven Provincie, van welke zy door Gebergten afgeſcheiden wordt; ten Weſten heeft zy den Oceaan, en beſlaat het Noordelykſte deel der Zeekuſten van Portugal. De langte is maar agttien, en de breedte niet meer dan twaalf Uuren gaans. ENTRE MINHO-DUERO.

Het Klimaat deezer Provincie is zo goed als ergens in het geheele Ryk. Men ademt 'er eene zuivere Lugt, en geniet 'er, byna altoos, eene gemaatigde Warmte, 't welk de Inwooners lang en gezond doet leeven. Niet zelden draagen 'er de Vrouwsperſoonen nog op haar vyftigſte Jaar, en dikwils vindt men 'er Huisgezinnen van vyf en twintig Kinderen. De menigte van kleine Rivieren, door welken deeze Provincie bevogtigd wordt, maakt 'er het Aardryk zeer vrugtbaar. Somtyds ziet men de Wynſtokken klimmen tot aan de toppen der Boomen, die dezelven tot ſteunzel dienen; hoewel de Wyn, welke van de Druiven aldaar Landsgeſteldheid.

ENTRE MINHO-DUERO.

daar gemaakt wordt, juist niet de beste is van Portugal. De Velden zyn bedekt met Kudden Schaapen, geevende redelyk fyne Wol en welker Vleesch gehouden wordt voor 't lekkerste in geheel Spanje. De Bosschen leveren Wild en Gevogelte uit in overvloed; de Rivieren zyn Vischryk; Koorn teelt men 'er op eenige plaatsen, doch 't meeste Graan, dat 'er valt, is Rog en Geerst.

Volkrykheid.

De Natuur heeft het Land Entre Minho-Duero, tegen alle Aanvallen van den kant van Spanje, door hooge Bergen en Rivieren zeer beveiligd, en van den Zeekant is het bykans ongenaakbaar. Niettemin wordt 'er een aanzienlyke Krygsmagt op de been gehouden, bestaande uit zestienduizend Man, verdeeld in agt Regimenten: maar des noods zou men 'er veel meer kunnen krygen. 't Is nog geen anderhalve Eeuw geleeden, dat in het Distrikt van Barcelos alleen, zynde het grootste niet van de Provincie, zeventienduizend Man, die de Wapenen konden voeren, geteld werden. Ook mag men zeggen, dat dezelve alle de Provinciën van Portugal in Volkrykheid zeer verre overtreft, wanneer het naar de uitgestrektheid wordt gerekend. Zy beslaat naauwlyks een derde deel van Tra los Montes, en heeft niettemin ruim driemaal zo veel Ingezetenen *. Ja schoon het een der twee kleinste Provinciën is van het Ryk, zyn 'er bykans zo veele Parochiën in vervat, als in de gene der grootsten, die tevens de volkrykste is, naamelyk die van Beyra. Men telt 'er honderddertig Geestelyke Huizen of Kloosters in, van beide Sexen; tweehonderd Steenen Bruggen,

* Zie bladz. 567.

gen, en over de vyfduizend Bronnen of Fonteinen, die nimmer uitdroogen. ENTRE MINHO-DUERO.

De Provincie is verdeeld in de vier *Comarca's* van *Porto*, *Guimaraëz*, *Viana* en *Ponte de Lima*. Zy bevat twee groote en zesentwintig kleine Steden of Vlekken, waar onder verfchei-de van Aanzien en Vermogen. De Koophandel, welke door middel van haare zes Zeehavens gedreeven wordt, geeft den Ingezetenen hun voornaamfte Beftaan. Verdeeling.

PORTO, gemeenlyk OPORTO of *Port-à-Port* genaamd, legt in het Zuidelykfte der Provincie, aan de zyde van een fteil Gebergte, welks voet door de Douro befpoeld wordt. Deeze Rivier, van welker Mond of Uitloop de Stad omtrent een Uur gaans af is, geeft 'er een goede en veilige Haven aan, doch waar van het Inkomen zeer gevaarlyk is, wegens de Zandbanken en Klippen, die een Baar maaken, over welke de Schepen niet kunnen komen, dan met Hoog Water, of door behulp van ervaren Lootfen. Agter die Baar is een ruime Reede, welke een groote Vloot bevatten kan, gelyk die van Brafil 'er ook fomtyds inloopt. PORTO.

Deeze Stad heeft haaren oorfprong van een klein Plaatsje, aan de overzyde der Rivier, waar van dit weleer de Haven was *. Zy is niet zeer groot, maar fraay gebouwd, met deftige Huizen en zindelyke, wel geplaveide Straaten. Het geduurig op en nedergaan in dezelven, wegens de fchuinsheid der Grondvlakte, maakt het wandelen 'er egter wat ongemakkelyk. Aan de Rivier is een fchoone, breede Kaay, die van 't eene end der Stad loopt tot aan het andere, daar men de Schepen aan vaft maakt, Gebouwen.

* Zie bladz. 474.

ENTRE MINHO-DUERO. *Porto.*

maakt, zo dat een Koopman zyn Schip voor zyn Huis kan zien laaden en lossen. Onder de voornaamste Gebouwen telt men het Klooster der Reguliere Kanoniken van St. Augustyn, hebbende een Gaandery, die een aanmerkelyk Stuk is, wegens haare wonderbaare langte. De Kerk van dit Klooster is rond van gedaante en kostbaar versierd. Voorts zyn 'er, behalve de Domkerk, zes Parochie-Kerken; twaalf Kloosters, waar onder een Jesuiten-Kollegie, en verscheide Hospitaalen. Men vindt 'er verscheiderley Schoolen, tot onderwys in de Taalen, Konsten en Weetenschappen, en Ridderlyke Oefeningen. 't Getal der Inwooneren, zo van de Stad, als van derzelver vier Voorsteden, wordt geschat op over de twintigduizend Zielen.

Koophandel.

De Stad is slegts omgeven met oude Muuren en Toorens; doch heeft daarom niet minder Aanzien en Vermogen. Hier is de Zetel van een Souvereinen Raad, de tweede in Rang zynde van het Ryk *. Na Lissabon vindt men geen Plaats in Portugal, daar zulk een Handel door Uitheemschen, in 't byzonder Engelschen en Nederlanders, gedreeven wordt; om zig van den bekenden *Port-Wyn* te voorzien. Een menigte Vreemdelingen woonen ook in dezelve. Zy heeft een Arsenaal, tot uitrusting van Oorlogschepen, die men 'er jaarlyks eenigen bouwt, zo veel als Koopvaarders. Haar omleggend Grondgebied is zeer vrugtbaar.

* Zie bladz. 537.

Uitwerking der Aarbeeving te Oporto.

De Aardbeeving van Allerheiligen-Dag des Jaar 1755, was te Oporto wel zeer hevig, doch deedt weinig schade, uitgenomen dat eenige Menschen het door den grooten schrik be-

bestorven zyn*: „ Zy begon omtrent te half tien Uuren (*a*) 's morgens, met een rammelend Geraas, als van een Donderslag, of 't ryden van Koetsen over Straat, duurende ten minste zeven of agt Minuuten. De eerste Schok was schrikkelyk en scheen alles om ver te zullen smyten, zo dat de Menschen uit de Huizen en Kerken vlugtten. Op Straat komende, vonden zy het Aardryk in een Golvende beweeging, die hun duizelig maakte en deedt waggelen. Te zes Uuren 's avonds hadt men 'er een andere zwaare Schudding, en na dien tyd nog verscheidene, van minder belang. Het Water verhief zig en viel op eene wonderbaare wyze, alle Kwartieren, ten minsten over de vier Uuren lang, t'elkens vier of vyf Voeten en somtyds meer. Ook zag men de Rivier op eenige Plaatsen gaapen en veel Winds uitwerpen, 't welk een wonderlyke Vertooning gaf. Twee Brasilsche Schepen, effen te vooren over de Baar geraakt, werden weder in de Haven gezet, en bleeven niet dan met veel gevaar behouden".

ENTRE MINHO-DUERO. *Porto.*

* *Philos. Transact.* for 1755.

Onlangs heeft deeze Stad een veel grooter Ramp geleeden. Het Hof hadt, na de verwoes-

Ramp door den Oproer tegen de

(*a*) Myne gedagten, dat'er een misslag moest zyn in het Berigt van den Heer *d'Ulloa*, ten opzigt van den tyd der Aardbeeving te Kadix (zie bladz. 459.), vind ik thans bevestigd uit het Verhaal, dienaangaande door deezen Heer gezonden aan de *Koninglyke Akademie van Sweeden*; in 't welke hy het begin der Aardbeeving, te Kadix, stelt op 9 Uuren 53 Minuuten. Dit verschil van tyd, tusschen Oporto, Lissabon en Kadix, komt met de voortgaande beweeging derzelve, van 't Noorden naar 't Zuiden (bladz. 597) overeen.

ENTRE MINHO-DUERO. *Porto.*

woeſting van Liſſabon door de gemelde Aard-beeving, 't Beſluit genomen; zo 't ſchynt ten einde de buitenlandſche Koophandel niet geheel van de Hoofdſtad des Ryks mogt worden verlegd, om aan zeker Gezelſchap van Kooplieden de geheele Slyting der Wynen, zo in 't groot als in 't klein, te Oporto op te dragen. Dit verwekte een byſter ongenoegen, zo onder de overige Kooplieden als het Gemeene Volk, dat, door anderen aangeſtookt, den 23 February 1757, tot een gevaarlyk Oproer uitſpatte, bedryvende veel moedwils, zo aan de Huizen der eerſtgemelde Kooplieden, als aan Zaaken, de Kroon toebehoorende. Deeze feitelykheden door middel van Krygsvolk geſtremd zynde, kwam het tot een naauwkeurig onderzoek van 't voorgevallene, om 't welke verſcheide Perſoonen ſtrengelyk ter dood gebragt; eenigen, die de vlugt genomen hadden, als Landverraaders vogelvry verklaard; verſcheide anderen tot Geeſſeling, Banniſſement of andere ligter Straffen verweezen, en een groote menigte Burgers op zwaare Geldboeten geſteld werden. 't Getal der genen, die men om deeze reden in hegtenis genomen hadt, was wel omtrent vyfhonderd Perſoonen, waar van meer dan de helft op een dergelyke wyze geſtraft zyn. In 't laatſte van dat Jaar, na dat een menigte Krygsvolk te Oporto, geduurende verſcheide Maanden, naar goeddunken hadt geleefd, werdt eindelyk de Zaak bygelegd; zodanig, dat de Kompagnie der Wynen ſtand zou houden, doch dat het de Engelſchen zou vry ſtaan, jaarlyks zeſtigduizend Pypen Wyn van daar te vervoeren, zonder dat de-

Kompagnie der Wynen.

zel-

zelven behoefden te gaan door handen van de gemelde Kooplieden. ENTRE MINHO-DUERO.

De eerſte Stad in Rang, van deeze Provincie, is BRAGA, de Moederſtad van Portugal, by de Ouden bekend geweeſt onder den naam van *Bracar-Auguſta*, welken naam zy van de *Bracares*, die deeze Landſtreek bewoonden, hadt ontleend. Toen de Suéven, uit Duitſchland gekomen zynde, Gallicie en Portugal overmeeſterd hadden, maakten zy Braga tot den Hoofdzetel hunner Heerſchappy, en deeze Eere heeft zy ook gehad, na dat derzelver Ryk door de Gotthen was vernietigd. BRAGA.

De Stad legt agt Uuren Noordwaards van Porto, aan 't Riviertje *Cavado*, vyf Uuren van de Zee. Haare Gebouwen zyn van Gehouwen Steen, naar den ouden trant redelyk pragtig en ſterk van maakzel; hoewel geen derzelven veel fraaiheid heeft: zelfs niet de Domkerk en des Aartsbiſſchops Paleis, dat egter deftige Gebouwen zyn, wegens hunne Oudheid bezienswaardig. Voorts vindt men 'er vyf Kerken en agt Kloosters, benevens een uitneemend Huis van Barmhertigheid, 't welk tot onderſteuning van Behoeftigen, tot Opvoeding van Arme Kinderen en Weezen, als ook tot inneeming van Vondelingen ſtrekt. 't Getal der Inwooneren wordt op twaalfduizend gerekend. Gebouwen.

Voor dat dit gedeelte van Portugal door de Romeinen overheerd werdt, ontſtondt een doodelyke haat tuſſchen de Ingezetenen van Braga en Porto, die uitdraaide op een openbaar Gevegt, in 't welke de Mannen van Braga te kort ſchooten, doch door de Vrouwsperſoonen zo kloekmoedig werden onderſteund, dat die van Por- Voorregten der Vrouwen.

ENTRE MINHO-DUERO. *Braga.*

Porto geheel in 't onderspit raakten, zodanig dat zy de Wetten moesten aanneemen, die hun door de Overwinnaars voorgeschreeven werden. De Vrouwen van Braga bedongen toen onder andere Voorregten, dat geen Man van Porto tot eenig voornaam Ampt zou worden toegelaten, zonder de goedkeuring eener Vrouw van Braga.

Aartsbisdom van Braga.

Al vroeg is deeze Stad den Kristelyken Godsdienst toegedaan geweest. Zelfs vindt men van haare Bisschoppen, die na hun dood met den Eernaam van *Heiligen* zyn bestempeld geworden. Vier Kerkvergaderingen zyn 'er gehouden. De Aartsbisschop van Braga wordt voor Primaat van 't Ryk erkend in Portugal, en betwist zelfs den Aartsbisschop van Tolédo het Primaatschap over geheel Spanje: welk Geschil de Roomsche Stoel, om redenen van Staat, niet heeft willen beslissen. Gemelde Aartsbisschop is, zo wel in 't Wereldlyke als in 't Geestelyke, Heer van deeze Stad, en voert 'er zo wel het Hooge als Laage Regtsgebied; doch in Lyfstraffelyke Zaaken kunnen de Inwooners zig aan den Koninglyken Regtbank beroepen. Om reden van dit zyn Gezag, draagt hy, by de Inhuldiging, het Kruis in de Hand en den Degen op zyde.

Romeinsche Oudheden.

In Braga zyn niet alleen nog Overblyfzels van Romeinsche Oudheden; maar men heeft in 't jaar 1748, by 't uitdelven der Grondvesten van het Kapucyner-Klooster, een menigte Koperen Penningen, met Opschriften van verscheide Roomsche Keizers, gevonden in een groote Doodkruik, en in eene andere Doodkruik honderd en zevenentwintig Gouden Medailles, leggende in vier byzondere kleine Aarden

den Vaten. Een derzelven hadt 'er een en twintig van Keizer *Nero* en zyne Moeder Agrippina: een ander agttien ter eere van *Titus*, geduurende 't leven van zynen Vader Vespasianus, op het t'onderbrengen der Jooden gestempeld: een derde drie en twintig van Keizer *Trajanus*, op zyne wederkomst van Keulen te Rome: het vierde negen en twintig van *Severus*, op zyne teregtbrenging der Zaaken in Afrika. Voorts waren, in dit laatste Vat, nog zes en dertig kleine Stukjes van Keizer *Tacitus*, ter eere van zyne Verkiezinge gemunt. Dit alles blykt uit de Latynsche Opschriften van deze Gedenkpenningen *.

ENTRE-MINHO-DUERO. *Braga.*

* Zie Udal ap Rhys *Account*. London 1749, pag. 211.

Drie Uuren Zuidoostwaards van Braga legt *Guimaraez*, of *Guimaraëns*, een Stad, die, nog weinige Eeuwen geleeden, zeer vermaard was, als zynde de Geboorteplaats, om zo te spreeken, geweest van de Portugeesche Monarchie.

Guimaraez.

Zy is verdeeld in eene oude en nieuwe Stad, waar van de eerste reeds vyfhonderd Jaaren voor de gemeene Tydrekening, en dus nu meer dan twee en twintig Eeuwen geleeden, door de Celtische Galliers gestigt zou zyn. Deeze legt tegen een hoogte aan, op welker top een oud Slot of Tooren staat, met eene Voorpoort van vyf en twintig Voeten hoog. De Plaats was klein van Omtrek en zeer gering, 't welk Henrik Graaf van Portugal, die zynen Zetel vestigde te Guimaraëns, het besluit deedt neemen, om tot zyne Woonplaats te verkiezen de nieuwe Stad, welke in de Tiende Eeuw, by gelegenheid der Stigting van een Benediktyner Klooster, was aangelegd. Dit Klooster, naamelyk, kreeg op 't gerugt der Wonderwerken van 't Beeld der Lieve Vrouwe van Olivei-

De oude Stad.

ENTRE MINHO-DUERO. *Guimaraez.*

ra, zulk een toevloed van Pelgrims uit geheel Spanje, dat eerlang zig veele Huisgezinnen omtrent hetzelve nederſloegen, waar uit de nieuwe Stad is geſprooten.

De nieuwe Stad.

Geen vermaakelyker Standplaats zou 'er bedagt kunnen worden, dan welke dezelve heeft. Aan den voet van 't Gebergte gelegen, is zy omringd met twee kleine Rivieren, die het omleggende Land zeer vrugtbaar maaken en over 't Water heen een heerlyk Gezigt uitleveren. De Omtrek is meer dan driemaal zo groot als die van het Oude Guimaraëns, en heeft een ſterken Muur, met opſteekende pinnen, door negen Toorens beſtreeken wordende. Men telt 'er vyf Kerken, agt Kloosters, vyftien Kapellen of Hermitagiën, vyf Hospitaalen, vyftien Pleinen, zeven en vyftig Straaten, agt Poorten, vier Bruggen. 't Getal der Inwooneren wordt gerekend op omtrent tweeduizend Huisgezinnen, waar van een derde deel binnen den Omtrek der beide Steden, de overige twee derden in de Voorſteden gehuisveſt zyn. De voornaamſte Fabrieken zyn 'er van Garen en Linnen.

Gebouwen.

In de oude Stad vindt men nog een Paleis, waar van Alfonſus, de eerſte Hertog van Braganza, de Grondſlagen deedt leggen, en 't geen de allervoornaamſte Gebouwen in Portugal zou overtroffen hebben, had hem de dood niet belet hetzelve te voltooijen. Egter hebben eenigen zyner Nakomelingen aldaar gewoond. Verder bevat tegenwoordig derzelver Omtrek niet dan Luſthuizen en Hoven of Velden. De nieuwe Stad, in tegendeel, pronkt met pragtige Geeſtelyke Geſtigten, en haare Straaten,

zo wel als haare Pleinen, zyn bezet met aanzienlyke Woonhuizen. ENTRE MINHO. DUERO.

De Kerk van St. Michiel, hoewel de fraaiſte niet, munt uit, om dat zy de eerſte in Rang van 't geheele Aartsbisdom van Braga is. *Guimaraez.* De Koninglyke en Kollegiale Kerk der Lieve Vrouwe, overtreft in koſtbaarheid alle de Kerken van dit Stigt. Kerk der Lieve Vrouwe. Zy werdt, in 't jaar 1429, van nieuws op herbouwd, en is van binnen bykna geheel Hemelsblaauw geſchilderd, met eenige Sieraaden van Verguldzel en Tafereelen. Aan ieder zyde is een groot Kruisraam, met Glazen, op welken het Leven der Heilige Maagd, met een zeer fyn Penſeel, is afgemaald. Onder den Tooren heeft men een ruime Kapel gemaakt, waar in de Tomben zyn van den Stigter en zyne Gemaalin. Ook is aldaar een Altaar, op 't welke de Mis by Zon- en Feeſtdagen gedaan wordt, die men, door middel eener getraliede Deur, van Straat en in de Huizen, daar tegenover, kan hooren. Aan de Weſtzyde van den Tooren komen uit den Muur drie dikke Waterſtraalen voort, uitmaakende een zeer ſierlyke Fontein, welke haar Water meer dan een Uur gaans ver, door onderaardſche Buizen heen, ontvangt. Voorts zyn de Ingangen of Groote Deuren deezer Kerk, en haare Kapellen, zeer aanzienlyk. In de Schatkamer wordt, behalve een groote menigte Edele Geſteenten, ge-amailjeerde Stukken Gouds en andere Koſtbaarheden, wel vierhonderd Ponden Zilverwerk bewaard, dat men op de plegtige Feeſtdagen en Hoogtyden ten toon ſtelt.

Deeze Kerk wordt bediend door een Koninglyk Kapittel, beſtaande uit eenen Prioor, eenen The- Koninglyk Kapittel.

ENTRE MINHO-DUERO. *Guimaraez.*

Thesaurier, twee Aartsdiakens, een Theologaal, een Aartspriester, vyftien Kanoniken, agt Prebendarissen en zes Klerken. De Kanoniken zyn Hoofd-Priesters van de Parochiaale Kerken der Stad, en alle aanhoorigen. Hun Kapittel hangt niet af van den Aartsbisschop van Braga, hoewel die Prelaaten daar over dikwils beweeging hebben gemaakt: doch de Koning handhaaft de Kanoniken altyd in dit hun Voorregt, als een Koninglyk Kapittel, 't welk niet dan aan den Paus moet onderhoorig zyn. Ook is deeze Kerk de Kroon altyd zo waard geweest, dat men alle de genen, die dezelve bedienen, tot de Huisgenooten der Kanoniken en derzelver Huurders toe, van alle Belasting ontslagen en vry laat.

Pronkstuk genaamd *Padraon.*

Tegenover den voornaamsten Ingang, en aan de andere zyde van een Plein, heeft Koning Alfonsus de IV. een zeer pragtig *Padraon* doen opregten, welks Gewelf door vier Boogen onderschraagd wordt, waar van de Pedestallen, met Naaldswyze Spitsen, boven de vier hoeken uitsteeken. In ieder zyde van 't Muurwerk deezer Boogen, is een Schild met 's Konings Wapen gewerkt. Onder de Boog, die naar de Kerk gekeerd is, staat een groot Altaar, met het beeld van de Lieve Vrouw der Overwinninge, daar op, en, aan den Voet, het Beeld van zeker Advokaat, die de Kerk van haare Voorregten berooven wilde, en deswegens op een bovennatuurlyke wyze gestraft zou zyn.

Voorts munten onder de Openbaare Gebouwen uit, de Rekenkamer, de Gehoorzaal, de Gevangenis en een sterk Slot of Tooren, waar in de Ryks-Archieven bewaard zyn gebleeven tot

tot in den jaare 1511, wanneer de Koning dezelven naar Lissabon deedt overbrengen. Derzelver Aanzienlykheid, benevens de schoonheid der Pleinen, die veelal met Boogwerk en Steenen Banken zyn omringd, maaken Guimaraëns tot eene der aanmerkelykste Steden van het Ryk.

ENTRE MINHO-DUERO.

De voornaamste Zeeplaats, benoorden Porto, is *Viana*, aan den mond van 't Riviertje Lima, een redelyk groote Stad, met eenige fraaie Gebouwen versierd. Zy heeft een veilige Haven, voor welke een Baar legt, gelyk voor die van Porto, zo dat 'er de Schepen moeten in gelootst worden, en met Laag Water leggen zy bykans op 't drooge. Dit is de Wapenplaats der Provincie, alwaar de Gouverneur en Thesaurier-Generaal hun Verblyf houden. Doorgaans leggen 'er twee Kompagniën Voetvolk, en twee van Ruitery, in Bezetting. Haar sterk Kasteel, dat de Haven dekt, heeft een Kommandant en Bezetting op zig zelve.

Zee-Plaatsen. Viana.

Een weinig benoorden Oporto is nog een Handelplaats, genaamd *Villa do Condé*, welke een kleine Haven heeft, aan den mond van 't Riviertje *d'Avé*, waar van de Ingang door een soort van Battery beveiligd wordt. De Inwooners bestaan meest van de Visschery. Voorts is de geheele Zeekust, van Oporto tot Viana, vol Vlekken en Dorpen, waar onder *Barcelos* en *Esposendo* in 't byzonder gemeld worden. *Neyva*, oudtyds *Nabis* genaamd, is de Hoofdplaats van een Graafschap, dat den Koning, als Hertog van Braganza, in Eigendom toebehoort.

Villa do Condé.

De Grenzen van Portugal, aan de Minho,

Grens-Vestingen.

ENTRE MINHO-DUERÖ. zyn, tegen den Inval der Inwooneren van Gallicie, met verscheide sterke Plaatsen verzorgd; waar onder *Caminha* niet van de minsten is, leggende vier Uuren benoorden Viana, aan den Uitloop van die Revier, tegenover de Spaansche Grensplaats Guardia. Wat hooger op heeft men *Villanova*, aan welker overzyde het Fort de la Conception, in Gallicie, is gelegen. Verder *Valença*, tegenover Tuy, op eene Hoogte, die tot aan de Minho reikt; enz. Al deeze Plaatsen hebben ieder eene Bezetting, welke aldaar, zo wel in tyd van Vrede als van Oorlog, gehouden wordt.

Caminha.

Villanova.

Valença.

ALENTEJO. De voornaamste der Zuidelyke Provinciën van Portugal, en eene der grootsten van het Ryk, is die van ALENTEJO, welke dezen naam voert, om dat zy, ten opzigte van Lissabon, over de Taag of *Téjo*, gelyk de Portugeezen deeze Rivier noemen, gelegen is. Ook begrypt zy byna al het Land, dat aan de Zuidzyde van de Taag legt. Deeze Provincie grenst ten Oosten aan Spaansch Estremadura en Andalusie, ten Noorden en Westen aan Portugeesch Estremadura en den Oceaan. In langte strekt zy zig, van de Taag tot aan de Bergen van Algarbia, omtrent veertig Uuren, en in breedte, van de Grenzen van Spanje tot aan den Oceaan, niet veel minder uit.

Landsgesteldheid. Deeze Provincie heeft veele kleine Rivieren, die zig, meestendeels, of Noordwaards ontlasten in de Taag, of Zuidwaards in de Guadiana, welke Rivier haar Zuidelykste deelen bespròeit. Behalve de *Zadaon*, die by St. Ubes in Zee valt, zyn alle de overigen van zo weinig belang, dat zy byna allen in den Zomer uitdroogen. Daarom, egter, is Alentéjo niet

niet minder vrugtbaar, inzonderheid in Koorn, wordende deswegens genoemd de *Koornſchuur van Portugal.* Men maakt 'er ook uitneemende Wyn, en de beſte Vrugten, zo Sinaas-Appelen als Dadels, welken van Liſſabon afgeſcheept worden, komen uit deeze Landſtreek. Het Vleeſch van de Schaapen en 't Rundvee is 'er zeer ſmaakelyk, en derzelver Melk dient om Kaas te maaken, die redelyk goed is. In de Gebergten vindt men, op eenige Plaatſen, Groeven van Jaspis en andere Bouwſteen, als ook Zilvermynen. In 't byzonder is het witte Marmer van Eſtremoz en Viana, de groene Steen van Borba en Villa Viçoza, de witte en roodagtige van Setubal en Arrabida, als ook het Steenen Vaatwerk van Montemor en Eſtremoz, in Spanje zeer geagt. Geen Landſchap egter, in Portugal, is zo vlak van Grond als dit, 't welk, gepaard met den overvloed van alle Levensbehoeften, inzonderheid van Koorn, hetzelve doorgaans maakt tot den zetel des Oorlogs; gelyk zulks nog in den laatſten, die met de Vrede van Utrecht eindigde, is gebleken. Om die reden is ook de Kroon genoodzaakt, aldaar goede Veſtingen te onderhouden.

ALENTEJO.

Keurlyke Bouwſteen.

Alentéjo wordt in vyf Comarca's verdeeld, naamelyk die van *Portalégre*, *Elvas*, *Eſtremoz*, *Ébora* en *Beja.* Men telt 'er vier Groote Steden en agt en tagtig Vlekken of kleine Steden in, bevattende wel driehonderd zes en vyftig Parochiën.

Verdeeling.

In 't midden der Provincie, alwaar de Landſtreek zeer Bergagtig is, legt *Ebora* of *Evora*, een zeer oude Stad, welke reeds anderhalve Eeuw voor 's Heilands Geboorte een Plaats was

Ebora.

ALENTEJO.

van belang. Men wil, dat zy door de Feniciers gebouwd, en dus genoemd is wegens de vrugtbaarheid van 't omleggende Land, om welke reden Julius Cæſar haar, in 't Latyn, miſſchien ook den naam van *Liberalitas Julia* gegeven hadt. Ten tyde der Gotthen hadt deeze Stad het Regt van Geld te munten. Zy werdt, in de Zeſtiende Eeuw, tot eene Moederſtad verheven, en haar eerſte Aartsbiſſchop is geweeſt Henrik de Kardinaal, die naderhand den Throon beklom. Door deezen werdt 'er eene Akademie of Univerſiteit geſtigt, welke zig eerlang beroemd maakte door de Geleerden, die zy uitleverde.

Ebora is redelyk groot van Omtrek, verſterkt met Muuren en ronde Toorens, naar de oude wyze, doch in deeze Eeuw heeft men 'er Vestingwerken bygevoegd, naar den hedendaagſchen trant, en zelfs een Kaſteel, tot dekking van de Stad, aangelegd. In de Plaats zyn vyf Parochie-Kerken, benevens verſcheide Hospitaalen, en, zo wel binnen als buiten haare Muuren, ruim twintig Klooſters, Konventen of Kollegiën. 't Getal haarer Inwooneren wordt gerekend op twaalfduizend. De Bergen, rondom deeze Stad, zyn vol Geboomte en bevatten Zilvermynen, daar egter niet in gewerkt wordt.

Myl-Paalen en Grens-Steenen.

Langs de meeſte Reiswegen, in Portugal, vindt men Mylpaalen, hoedanigen de Romeinen aan hunne Heirbaanen plaatſten. Ook ſtaat hier en daar nog een Grensſteen of Banſcheiding; doch zelden komt 'er een voor, waar van het Opſchrift nog zo leesbaar en volkomen is, als 't gene men aan zulk een Steen vindt, op eenen Heuvel by *Arroyolos*, een kleine Stad,

drie

drie Mylen Noordwaards van Ebora. Uit het- zelve blykt, dat deeze Steen de gemeene Land-, scheiding tusschen de *Pacenses* en *Eborenses*, of die van Beja en Ebora, is geweest. ALENTEJO.

Ten Noordoosten van Ebora legt een andere Vesting, genaamd *Estremoz*, zynde een nieuwe, zeer volkryke en wel versterkte Plaats. Dezelve is in een Hooge en Laage Stad verdeeld, waarvan de eerste, in de gedaante van een Kasteel, legt op den top van een kleinen Berg, die aan de zyde der Laage Stad met vyf heele Bolwerken en een half, aan de tegenoverzyde met drie heele en een half Bolwerk is versterkt, en overal met een breede Graft omgeven. De Laage Stad heeft vyf heele Bolwerken en twee halve, met een dergelyke Graft. Alle deeze Vestingwerken zyn met gehouwen Steen opgehaald. Estremoz.

Estremoz wordt voor een der beste Vestingen van Portugal gehouden. De Huizen zyn altemaal van buiten wit en de voornaamsten pronken met Kolommen van keurlyk Marmer, dat ongemeen fraay wordt door 't polysten. Men vindt, tegen de Stad aan, een groote Rots, t'eenemaal van zulk Marmer, waar van men veel tot versiering der Koninglyke Gebouwen by Lissabon, gebruikt heeft. Ook is te Estremoz een Tooren van dit Marmer, wiens Steenen een weergaloozen glans afkaatzen, wanneer 'er de Zon op schynt. In de Laage Stad is een groot Plein, met een Meirtje in 't midden, en in derzelver nabuurschap een wonderbaare Fontein, welker Water, dat alles, 't geen men 'er in werpt, in Steen verandert, verscheide Molens doet omgaan. Deeze Fontein droogt in den Winter uit. Te Estremoz Keurlyk Marmer.

fa-

ALENTEJO. fabriceert men rood Aardewerk, 't welk niet alleen om zyne fraaiheid, maar ook om zyn aangenaamen geur, door geheel Europa vermaard is geweeſt. 't Getal der Inwooneren wordt gerekend op ruim tweeduizend Huisgezinnen.

Elvas. *Elvas*, een der voornaamſte Grens-Veſtingen van Portugal, legt vyf en dertig Uuren Ooſtwaards van Liſſabon, en twee Uuren van de Grenzen van Spaanſch Eſtremadura. Oudtyds werdt zy *Helvis* genoemd, als geſtigt zynde door een Volk van Gallie, *Helvii* genaamd, 't welk den naam van Celtiſchen in Spanje heeft gevoerd. De Standplaats is op een Gebergte, dat zy byna geheel beſlaat, verſterkt zynde met zeven heele en drie halve Bolwerken, agt Halve Maanen, en eenige andere Werken, in de Graft, altemaal van gehouwen Steen. Verder heeft de Stad een dubbelen Muur, met Toorens en een Kaſteel; zo dat zy, met regt, voor de ſterkſte Plaats in dit Koningryk gehouden wordt.

Van binnen heeft Elvas braave Woonhuizen en zindelyke Straaten: doch het zeldzaamſte aldaar is een Bak, zo groot, dat zy geduurende een half jaar genoegzaam Water voor de Inwooners en Bezetting kan bevatten. Deeze Bak krygt haaren toevoer uit een pragtige Waterleiding, van een Uur gaans lang, op zommige plaatſen ontzaglyk hoog, hebbende ter zyden van zig een groot Boſch van Olyfboomen, dat in Laanen is verdeeld, met fierlyke Fonteinen in 't midden. Deeze Waterleiding werdt gebroken door de Kastiliſche Armee, welke in 't jaar 1659 Elvas belegerde, onder 't Bevel van Don Jan van Oos-

Oostenryk; doch door de Portugeezen gesla- ALENTE-
gen werdt. Zy was, in 't jaar 1580, door JO.
de Spaanschen ingenomen geweest. 't Getal der Inwooneren wordt op ruim twaalfduizend Zielen gerekend. De omleggende Landstreek levert keurlyke Wyn en Olie uit.

Langs de Grenzen van Spanje, benoorden Campo-
Elvas, ontmoet men eerst *Campo-mayor*, eene mayor.
Frontierplaats, redelyk versterkt met Vestingwerken van gehouwen Steen, aan 't Riviertje *Caye*, 't welk aldaar de Grensscheiding maakt. De afstand deezer Plaats van de Spaansche Grensvesting Badajoz, ten Noordwesten, is omtrent drie Uuren gaans, even als die van Elvas ten Zuidwesten van Badajoz, en zo veel legt Campo-mayor ook nagenoeg benoorden Elvas. Het is een Vesting naar den nieuwen trant, met vier heele, vyf halve Bolwerken en twee Kasteelen of Forten, leggende een Musketschoot van de Stad af. In den Herfst van 't jaar 1732 hadt dezelve het ongeluk, van door het springen der Kruidmagazynen, in een der Kasteelen, die redelyk voorzien waren, byna geheel geruineerd te worden.

Aan 't Riviertje, benoorden Campo-mayor,
legt *Arronches*, een Plaatsje, dat men, na dat Arron-
de Spaanschen 't zelve ingenomen hadden, ches.
ook versterkt heeft. In 't jaar 1753 is by hetzelve een zonderlinge Grafstede ontdekt. Nog
Noordelyker legt *Alegrete*, tusschen 't welke Alegrete.
en Elvas, aan den voet van een Gebergte
waar op het Vlek *Ouguella* legt, een aardige Wonder-
Fontein gevonden wordt, die alle Dieren doodt, lyke
welken men 'er in werpt, uitgenomen de Kik- Fontein.
vorschen, en welker Water, heet gemaakt,

noch

ALENTEJO. noch Vleeſch noch Moeskruid, zo men voorgeeft, gaar kan kooken.

Portalegre. Alle deeze Plaatſen leggen langs en in een keten van hooge Bergen, welke zig uitſtrekt van de Guadiana af tot aan *Portalegre*, een fraaie Stad, die naar den ouden trant redelyk ſterk is, doch niet groot, bevattende geen zesduizend Inwooners. Maar drie Uuren gaans van dezelve Noordwaards, vindt men *Caſtello do Vide*, een zeer ſterke Fortres, in een Vlakte met Gebergten omringd; alwaar doorgaans vyf Kompagniën Ruitery in Bezetting leggen.

Caſtello do Vide.

Meidubriga. Een weinig Ooſtwaards, in dit zelfde Gebergte, was oudtyds een zeer aanzienlyke en vermogende Plaats, *Meidubriga* genaamd, betekenende, in de oude Spaanſche Taal, zo veel als Maagdeburg in 't Duitſch, of *Parthenopolis* in 't Griekſch, dat is, een Stad der Maagden. Haare Inwooners werden *Plumbarii* genoemd, wegens de ryke Tin- of Loodmynen, die in dit Gebergte waren; gelyk men 'er ook Zilvermynen hadt. Van deeze Stad zyn nog de Puinhoopen te vinden in eene Valey, naby het tegenwoordige Kaſteel van *Marvan* of *Marvaon*, die bewys uitleveren van derzelver luiſter, en in de Gebergten zyn uitgeholde Spelonken, alwaar men zig verbeeldt dat de Mynwerken waren. Haare Inwooners hebben ook toegebragt tot het bouwen der vermaarde Brug van Alcantara, wat Ooſtelyker aan de Taag gelegen *, volgens 't gene uit zeker Opſchrift blykt.

Kaſteel van *Marvan.*

* Zie bl. 299.

De Prioory van *Crato.* Tuſſchen Portalegre en Caſtello do Vide legt een klein Plaatsje, *Crato* genaamd, dat vermaard is wegens zyne Prioory, zynde de groot-

grootfte, rykfte, en Opperfte Kommandery der Ridder-Orde van Maltha in Portugal *. Ook wordt deeze Waardigheid niet dan door Perfoonen van voornaame afkomft bekleed. Tot hetzelve behooren twaalf Vlekken en vier en negentig Dorpen, in welken de Prioor het Geeftelyk en Weereldlyk Regtsgebied heeft. De Inkomften van dit Priooraat, 't welk wylen 's Konings Oom Don Francisco te vooren gehad heeft, worden op zes en twintigduizend Dukaaten gefchat.

ALENTEJO.

* Zie bladz. 534.

Bezuiden Elvas legt *Olivença*, een Stad van middelmaatige grootte aan de Guadiana, in een vlak open Landfchap; welke door de Spaanfchen in 't jaar 1658 bemagtigd werdt. Men heeft dezelve federt nog meer verfterkt, om dat zy de Frontieren aan dien kant moet dekken. Zy is met negen groote Bolwerken en een zeer diepe Graft voorzien, altemaal met gehouwen Steen opgehaald. Ook heeft zy een uitfteekend Hoornwerk op eene hoogte. 't Getal der Inwooneren wordt op ruim vyfduizend begroot.

Olivença.

Drie of vier Uuren gaans van Elvas, ten Weften, legt *Villa Viçoza* of *Viciofa*, 't welk een vermaakelyke Plaats betekent, in een lustigen oord. Deeze Stad, die ook redelyk groot is, en naar de hedendaagfche wyze verfterkt, behoort in eigendom aan den Koning van Portugal, als Hertog van Braganza, onder den tytel van Marquizaat. De Voorouders zyner Majefteit, tot aan deszelfs Overgrootvader toe, hebben 'er hun Verblyf gehouden in een Paleis, dat nog vry aanzienlyk is, en een groot Park heeft buiten de Stad, met allerley foort

Villa Viçoza.

van

ALENTE-JO. van Wild voorzien. In de Voorſtad ſtaat een Heidenſche Tempel, die aan Proſerpina is toegewyd geweeſt. In een Auguſtyner Klooster, binnen deeze Stad, zyn een menigte oude Opſchriften by een gebragt, luidende ter eere van den Afgod *Endovellicus*, waar omtrent de Oudheidkundigen te vergeefs zig hebben afgeſlooſd. In de nabuurſchap zyn Groeven van groen Marmer.

Moura. Langs de Guadiana Zuidwaards vindt men eenige Plaatſen, die naar den hedendaagſchen trant verſterkt, doch meeſt wegens de Oude Gedenkſtukken en Opſchriften, welken men

Serpa. 'er vindt, vermaard zyn; gelyk *Moura* en *Serpa*. Omtrent deeze laatſte Plaats valt Geſchil, of zy het *Serpa* der Ouden zy, 't welk in het Reisboek van *Antoninus* aangetekend

Reisweg van Lisſabon naar Kadix. ſtaat, of niet. Door dit Serpa loopt de Reisweg van Liſſabon naar Kadix of Sevilie, die van Aldea Galega, aan de Taag, af, tot aan *Cubas*, een groot Vlek naby Beja, gantſch niet vermaakelyk is; alzo men 'er niet vindt dan Zandige Woeſtenyën, met eenige armelyke Herbergen, vier of vyf Uuren van elkander. Tot aan Serpa toe is 't verder een zeer pleizirige Landsdouw, doch dan komt men aanſtonds op 't Gebergte van *Sierra Moréna*; daar men dwars over moet, om in Andaluſie te komen. Bezuiden Serpa, aan de zelfde Ri-

Mertola. vier, legt *Mertola*, een Stad die oudtyds *Myrtilis* genoemd werdt, en onder de Romeinen van veel Aanzien is geweeſt, gelyk uit de menigvuldige Kolommen en andere Stukken, die 'er zyn gevonden, als ook uit het Beeldhouwerswerk aan haare Muuren, blykbaar is.

Beja

Beja of *Bexa*, eertyds *Pax Julia* of ook *Pax Augusta* genaamd, heeft nog drie Poorten, van Romeinsch maakzel, en op de Marktplaats is een Opschrift, bevattende den gemelden naam der Stad. Zy legt op eenen Heuvel in 't midden van eene vrugtbaare Vlakte, die uitmuntende Wyn voortbrengt. De afstand van Lissabon, langs den gedagten Reisweg, is ruim twintig Uuren gaans ten Zuidoosten. De Stad heeft eene ronde gedaante, met oude Muuren en Toorens, zynde gedekt door een Kasteel. Zy bevat vier Kerken en ruim zesduizend Inwooners. Koning Jan de II. verhief Beja tot een Hertogdom, waar van wylen de Infant Don Francisco den tytel heeft gevoerd. ALENTEJO. Beja.

Ten Zuidwesten van Beja legt *Ourique*, de Hoofdplaats van een Landschap deezes naams, alwaar de vermaarde Slag tusschen de Kristenen en Mooren voorviel, welke den Grond leide tot de Koninglyke Heerschappy van Portugal *. Koning Sebastiaan deedt, vierhonderd Jaar daar na, op deeze Plaats een Kerk met Zegetekenen stigten, ter gedagtenis van die merkwaardige Overwinning. In dit Landschap wordt veel Koorn geteeld. Ourique.

* Zie bl. 478.

Westwaards, aan de Zeekust, vindt men een vermaakelyk Plaatsje, genaamd *St. Jago, do Cacem*, naar eenen Moorschen Heer, die 't zelve bezat, toen het de Kristenen veroverden. Een weinig daar van af zyn de Puinhoopen der oude Stad *Merobriga*, welker naam gevonden wordt in een Opschrift te *Sines*, een Zee-Vlek, niet ver bewesten St. Jago, welks Inwooners een rykelyk bestaan heb- St. Jago, do Cacem. Sines.

ALENTEJO. hebben van de Visschery. Aldaar wordt een kleine Bezetting, doch een talryke trein van Geschut, onderhouden.

ALGARBIA. De zesde en laatste Provincie van Portugal voert den naam van ALGARBIA, in 't Fransch *Algarve*, zynde de Zuidelykste en eene der twee kleinsten, hoewel zy, op zig zelve, nog den tytel heeft van een Koningryk. Men heeft den naam, dat een Arabisch Woord is, lang geoordeeld een vrugtbaar Land te betekenen; doch thans verzekert men, dat het eigentlyk zeggen wil, een Westelyk Land, aan 't end des Aardryks gelegen. Geen van beiden, egter, schynt op deeze Provincie alleen toegepast te kunnen worden.

Historie. Dit Land is vyf Eeuwen bezeten door de Mooren of Sarrazynen, die 'er den gemelden naam aan gegeven hebben. Het werdt, omtrent honderd Jaaren na de verdryving der Mooren uit Portugal, door Alfonsus den III., met hulp van de Kastilische Armee, op dit Volk veroverd, en is sedert, onder een byzonderen tytel, aan de Kroon gehegt *; dien egter ook de Koning van Spanje met reden voert; om dat de Zuidelykste deelen van Spanje door de Mooren, insgelyks, in het Ryk van Algarbia begreepen waren. Om die reden is het ook, tot aan den jaare 1266, als een Leengoed van de Kroon van Kastilie aangemerkt geweest: niettegenstaande Koning Sancho de I. reeds, by zyne Onderdaanen niet alleen, maar ook by de Koningen van Leon en Arragon, voor *Koning van Portugal en Algarbia* erkend werdt; gelyk uit zeker Verdrag van Vrede, tusschen die Vorsten, blykt.

* Zie bl. 530.

blykt. Hy hadt de Stad Sylves, in 't midden der Provincie, in 't jaar 1188, en naderhand nog andere Distrikten, in dezelve, bemagtigd.

ALGARBIA.

Deeze Provincie wordt ten Noorden van Portugal gescheiden door 't Gebergte, genaamd *Sierra d' Algarve* of Calderaon: ten Oosten van Andalusie of Spanje door de Rivier Guadiana en een reeks Bergen: ten Zuiden en ten Westen legt zy bloot aan den Oceaan. Men rekent dat zy de langte heeft van zeven en twintig, de breedte van agt Uuren gaans, en vyf en dertig Mylen Zee-kust. Het is derhalve als een van alle andere deelen van Europa afgescheiden Gewest, welks sterkte in zyne Beschutselen bestaat, gelyk het Oostelyk deel van Asturie in Spanje *.

Legging en Grootte.

* Zie bl. 327.

Algarbia wordt door een menigte van kleine Rivieren besproeid, die dit Ryk, niettegenstaande de Hitte van 't Klimaat, by uitstek vrugtbaar maaken. Men teelt 'er doorgaans genoegzaam Koorn, ten behoeve der Inwooneren, en, 't gene by Kaap St. Vincent groeit, wordt onder het beste van Portugal geteld. Het voornaamste, egter, dat men 'er teelt, is Boomvrugten en Wyn. 't Geheele Zuidelyk deel is bedekt met Wyngaarden en Bosschen van Vyge-, Olyf-, en Dadelboomen, waar van de Vrugten, die egter niet zo goed als de Spaansche zyn, in menigte worden afgescheept. De Zee levert veel Visch uit, waar onder Thonynen en Sardynen, die men ingezouten ook naar andere Landen voert.

Landsgesteldheid.

Deeze Provincie is verdeeld in drie Co-mar-

Verdeeling.

ALGARBIA. marca's, waar van twee, die van Lagos naamelyk en Tavila, *Correiçoëns* genoemd worden, om dat zy t' eenemaal aan de Kroon behooren; de derde, te weeten die van Faro, een *Ouvidoria*, als bestaande uit Landen, welken de Koningin van Portugal als een Leengoed bezit.

Steden. Tavila. Het Ryk van Algarbia bevat vier Plaatsen, die den tytel hebben van Steden, onder welken *Tavila* of *Tavira* de Opperste is in Rang, zynde aan de Zeekust, omtrent zes Mylen bewesten den Mond der Guadiana gelegen. Deeze Stad heeft een ruime en zeer veilige Haven, welke voor eene der besten van het Ryk gehouden wordt. Zy is bemuurd, en door een fraay Kasteel gedekt, hebbende eene Brug over de Rivier, waar aan zy legt. Het getal haarer Inwooneren wordt maar op omtrent vyfduizend gerekend.

Castro-marin. Beoosten Tavira legt *Castro-marin*, een goede Zeehaven en Frontierplaats aan de Guadiana, zeer sterk wegens haare legging, om dat de Rotsen, aan de kant van Spanje, haar ongenaakbaar maaken. Bewesten Tavira vindt men de vermaarde Zeestad *Faro*, byna in 't midden der Zuidkust van Algarbia gelegen, aan eene ruime Baay, of smalle Zeeboezem, door welke zy van Kaap *St. Maria*, het *Promontorium Cuneum* van Plinius, afgescheiden wordt. Deeze Plaats is toegenomen uit de ruinen van eene oude Stad, *Ossonoba* genaamd, welker Bisdom eerst naar Sylves, naderhand naar Faro overgebragt werdt. 't Getal der Inwooneren beloopt tus-

Faro.

tusschen de vier- en vyfduizend, die meest hun bestaan hebben van de Visschery. *Sylves*, ten Noordwesten van Faro, binnenslands, hoe vermaakelyk ook gelegen in een Landschap, dat den naam van *'t Paradys* voert, is zeer schraal bevolkt en geheel vervallen van haaren ouden luister; bevattende geen tweeduizend Inwooners. ALGARBIA. Sylves.

Ten Zuidwesten van Sylves maakt de Zee twee kleine Inhammen, die goede Havens uitleveren, met een Baar geslooten, elk aan den Mond van een kleine Rivier: te weeten die van *Villa nova de Portimaon* en *Albor*. De eerste, die de Oostelykste is, heeft een gemakkelyken, de andere een moeijelyken en gevaarlyken Ingang. Een van beiden moet de *Haven van Annibal* zyn, die van de Ouden hier omtrent geplaatst wordt. Een weinig bewesten Albor legt *Lagos*, alwaar de Gouverneur der Provincie huisvest, een Stad die Muuren heeft uit de Rots gehouwen, benevens een Kasteel, wordende altyd door een taamelyke Bezetting bewaard. Haare Baay, alwaar de Engelsche Vloot, in den Oorlog van 't voorste deezer Eeuw, dikwils Water innam, wordt door twee Forten gedekt. De Ingezetenen, die een getal van zes-en-twintighonderd uitmaaken, bestaan ook meest van de Visschery. Aan Kaap St. Vincent zelf, die zig in twee punten verdeelt, vindt men op de Oostelykste een kleine Stad, genaamd *Sagres*, welke versterkt is en met veel Geschut voorzien. Haare Haven, tusschen de twee punten of Uithoeken in, wordt gehouden voor eene der besten van Portugal. Zeehavens van *Villa nova* en *Albor*. Lagos. Sagres, aan Kaap *St. Vincent.*

ALGARBIA. De Zeeplaatſen, in deeze Provincie, hebben by gelegenheid der Aardbeeving van den 1 November 1755, en de nevensgaande Overſtrooming van het Water, eene groote verwoeſting ondergaan. Inzonderheid trof die Ramp de vier Steden Faro, Lagos, Sylves en Tavira, alwaar een menigte Gebouwen inſtortten en veele Menſchen ſneuvelden. In 't Alentéjo waren ook verſcheide Plaatſen, in 't byzonder Villa Viçoza en Moura, zwaar beſchadigd.

BLAD-

B L A D W Y Z E R.

A.

B.

C.

Gua-

Be-

Behalven de *Hedendaagsche Historie van* SPANJE en PORTUGAL is ook reeds gedrukt de *Hedendaagsche Historie van* GROOT BRITTANNIE. 2 Deelen.

De *Hedendaagsche Historie* van FRANKRYK. 2 Deelen.

Deeze kunnen als Werken op zig zelven worden gebruikt: eigentlyk egter strekken zy ten Vervolge van de HEDENDAAGSCHE HISTORIE of de *Tegenwoordige Staat van alle Volken*, waar van

Het I. II. III. Deel beschryft *China*, *Japan* en gantsch Oost-Indien.

IV. Deel *Persie*, *Arabie* en *Tartarie.*

V. Deel het Turksche Gebied in *Asia* en *Afrika.*

VI. Deel het Turksche Gebied in *Europa*, benevens het Koningryk *Polen* en *Litthauwen.*

VII. Deel alle de *Noordsche Ryken* en *Landen.*

VIII. en IX. Deel het *Duitsche Keizerryk* en de *Keizerlyke Erflanden*, enz.

X. Deel de *Oostenrykſche*, *Fransche* en *Pruissische Nederlanden.*

XI. Zynde het *Eerste Deel* DER VEREENIGDE NEDERLANDEN, vervat eene Algemeene Beschryving des Lands, der Zeden en Godsdienst van de Inwooners, een kort begrip van 's Lands Historie, eene Beschryving der Hooge en mindere Generaliteits Kollegien, der Maatschappyen van Oosten en Westen, en der Handwerken, Visscheryen, Zeevaart en Koophandel.

XII. Zynde het *Tweede Deel* der VEREENIGDE NEDERLANDEN, behelst eene Beschryving van alle de Generaliteits Landen, in *Brabant*, *Vlaanderen*, *Opper-Gelderland* enz.

XIII. Zynde het *Derde Deel* der VEREENIGDE NEDERLANDEN, behelst de Beschryving van gantsch *Gelderland.*

XIV. Zynde het *Vierde Deel* der VEREENIGDE NEDERLANDEN, behelst de Beschryving van de Gelegenheid, Regeering enz. van *Holland* in 't algemeen, en van de Steden *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft* en *Leiden.*

XV. Zynde het *Vyfde Deel* der VEREENIGDE NEDERLANDEN, behelst eene Beschryving van de Steden *Amsterdam*, en de andere groote of stemmende Steden van Zuid- en Noord-Holland.

XVI. XVII. XVIII. Zynde het *Zesde*, *Zevende* en *Agtste Deel* der VEREENIGDE NEDERLANDEN, behelst eene Beschryving van *'s Gravenhaage* en van alle de Kleine Steden, Dorpen, Heemraadschappen, enz. van gantsch Holland.

XIX. en XX. Zynde het *Negende en Tiende Deel* der VEREENIGDE NEDERLANDEN, behelst eene Beschryvinge van *Zeeland* in 't algemeen, en van alle de Eilanden, Steden, Dorpen enz. in 't byzonder.

Het XXI. of het *Elfde Deel* der VEREENIGDE NEDERLANDEN, behelst de Beschryving van *Utrecht.*

Het XXII. XXIII. XXIV. Deel die, te gelyk met de *Hedendaagsche Historie* der andere Landen vervaardigd worden, zullen de nog overig zynde Provincien behelzen.

